FJODOR MICHAJLOVIČ DOSTOJEVSKIJ

Zločin a trest

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Román v šesti dílech s epilogem

Díl první

I

Začátkem července, za neobyčejného horka, k večeru vyšel jeden mladý muž ze své komůrky, kterou měl v podnájmu u nájemníků v uličce S., na ulici a pomalu, jako by váhal, zamířil ke K. mostu.

Na schodech se šťastně vyhnul setkání se svou bytnou. Jeho komůrka byla až pod samou střechou vysokého čtyřpatrového domu a podobala se spíš skříni než bytu. Bytná, od které si tu komůrku najímal i s obědy a posluhou, bydlela o patro níž v samostatném bytě, a kdykoli vycházel na ulici, musel nevyhnutelně projít kolem její kuchyně, otevřené do schodiště skoro vždycky dokořán. A pokaždé, když kolem ní mladý muž procházel, zmocnil se ho jakýsi chorobný a zbabělý pocit, za který se styděl a nad kterým se mračil. Byl bytné dlužen až po uši a bál se s ní setkat.

Ne snad že by byl tak zbabělý a zakřiknutý, ba právě naopak; jenže už nějaký čas byl v podrážděném a napjatém stavu, který se podobal hypochondrii. Natolik se zahloubal do sebe a odloučil se ode všech, že

se bál jakéhokoli setkání vůbec, nejen setkání s bytnou. Chudoba ho drtila; ale v poslední době ho přestala tížit i ta stísněná situace. Svými nejnaléhavějšími záležitostmi se docela přestal zabývat a ani se jimi zabývat nechtěl. Žádné bytné se vlastně nebál, ať proti němu kula cokoli. Ale zastavovat se na schodech, poslouchat všelijaké tlachy o všech těch všedních hloupostech, do kterých mu nic není, všechno to dotírání kvůli placení, ty výhrůžky a stížnosti, a přitom se sám vykrucovat, omlouvat, lhát – to tedy ne, to raději nějak proklouznout po schodech jako kočka a zmizet, aby ho nikdo neviděl.

Tentokrát ho ale strach ze setkání s věřitelkou, když vyšel na ulici, překvapil dokonce i jeho samotného.

„Na jakou věc se chci odvážit, a přitom se bojím takových malicherností!“ pomyslel si s podivným úsměvem. „Hm… ano… všechno má člověk v rukou, a všechno mu stejně uteče pod nosem, jen a jen ze zbabělosti… to už je axiom… Zajímalo by mě, čeho se lidé bojí nejvíc. Nového kroku, nového vlastního slova, toho se bojí ze všeho nejvíc… Ale vlastně moc mluvím. Proto nic nedělám, že mluvím. Ačkoli možná je to spíš takhle: mluvím proto, že nic nedělám. Tohle tlachání jsem se naučil teprve za ten poslední měsíc, když jsem celé dny a noci proležel v koutě a přemýšlel… o všem a o ničem. Tak proč tam teď vlastně jdu? Copak jsem *tohohle* schopen? Copak je *tohle* vážné? Vůbec to není vážné. Jen se tak sám sebou bavím, kvůli fantazii; hříčky! Ano, nejspíš opravdu jen hříčky!“

Na ulici bylo strašné vedro, k tomu dusno, tlačenice, všude vápno, lešení, cihly, prach a ten zvláštní letní puch, tak dobře známý každému Petrohraďanovi, který nemá možnost pronajmout si na léto byt za městem – to všechno naráz nepříjemně otřáslo mladíkovými nervy, beztak už rozjitřenými. Nesnesitelný puch z výčepů, kterých je v téhle části města obzvlášť mnoho, a opilci, na které člověk narážel každou chvíli, přestože byl všední den, dovršili ten odporný a smutný obraz. V jemných rysech mladého muže se na okamžik mihl výraz nejhlubší-

ho hnusu. Mimochodem, byl pozoruhodně pohledný, měl krásné tmavé oči a tmavě plavé vlasy, byl o něco vyšší než průměr, štíhlý a urostlý. Brzy však upadl jakoby do hlubokého zamyšlení, či přesněji řečeno do jakéhosi zapomnění, a šel dál, už nevnímal, co se kolem děje, a ani to vnímat nechtěl. Jen občas si něco zamumlal, ze zvyku mluvit sám se sebou, ke kterému se sám sobě před chvílí přiznal. V tu chvíli si i on sám uvědomoval, že se mu myšlenky chvílemi pletou a že je velmi zesláblý: už druhý den skoro vůbec nic nejedl.

Byl oblečený tak bídně, že jiný člověk, i takový, který je ledasčemu zvyklý, by se styděl vycházet v takových hadrech ve dne na ulici. Ostatně čtvrť byla taková, že tu člověk oblečením stěží někoho překvapil. Blízkost Senného náměstí, množství jistých podniků a obyvatelstvo převážně cechovní a řemeslnické, natlačené v těchhle ulicích a uličkách uprostřed Petrohradu, zpestřovaly celkový obraz občas takovými existencemi, že by bylo divné ještě se nad nějakou postavou, kterou člověk potkal, podivovat. Ale v duši mladého muže se už nahromadilo tolik zlostného pohrdání, že se přes všechnu svou útlocitnost, někdy velmi mladickou, na ulici ze všeho nejméně styděl za své hadry. Něco jiného bylo potkat se s některými známými nebo s bývalými kamarády, s nimiž se vůbec nerad potkával… A přece, když na něj jeden opilec, kterého v tu chvíli kdovíproč a kdovíkam vezli ulicí na obrovském voze, zapřaženém obrovským tažným koněm, najednou zakřičel, zrovna když projížděl kolem: „Hej ty, německej kloboučníku!“ a začal hulákat z plna hrdla a ukazovat na něj rukou – mladý muž se najednou zastavil a křečovitě se chytil za klobouk. Byl to vysoký kulatý klobouk od Zimmermanna, ale už celý obnošený, úplně zrzavý, samá díra a samá skvrna, bez krempy a tím nejohavnějším úhlem zalomený na stranu. Jenže se ho nezmocnil stud, ale docela jiný pocit, který se podobal dokonce leknutí.

„Já to věděl!“ mumlal zmateně. „Já si to myslel! Tohle je ze všeho nejhorší! Taková nějaká hloupost, nějaká ta nejsprostší maličkost

může zkazit celý záměr! Ano, ten klobouk je moc nápadný… Směšný, a proto nápadný… K mým hadrům je nutně potřeba čepice, třeba nějaká stará placka, a ne tahle obluda. Nikdo takový nenosí, všimnou si ho na versty daleko, zapamatují si ho… hlavně si ho potom zapamatují, a je tu důkaz. Tady je třeba být co nejnenápadnější… Maličkosti, maličkosti jsou to hlavní!… Právě tyhle maličkosti vždycky všechno zkazí…“

Daleko to neměl; dokonce věděl, kolik kroků to je od brány jeho domu: přesně sedm set třicet. Jednou je spočítal, když se až příliš oddal snění. Tenkrát ještě sám těm svým snům nevěřil a jen se dráždil jejich ohavnou, a přece svůdnou troufalostí. Teď, o měsíc později, se na to už začínal dívat jinak, a přestože si pořád sám sobě v posměšných samomluvách vyčítal bezmocnost a nerozhodnost, ten „ohavný“ sen si nějak chtě nechtě zvykl považovat už za podnik, i když sám sobě pořád ještě nevěřil. Dokonce teď šel svůj podnik vyzkoušet, a s každým krokem v něm rostlo rozrušení víc a víc.

Se sevřeným srdcem a nervózním chvěním došel k ohromnému domu, který jednou stěnou hleděl na kanál a druhou do ulice… Ten dům byl celý rozdělený na malé byty a bydleli v něm všelijací živnostníci – krejčí, zámečníci, kuchařky, různí Němci, děvčata, která se živila sama, drobné úřednictvo a tak dále. Lidé, kteří vcházeli a vycházeli, se jen mihali oběma branami a po obou dvorech. Sloužili tu tři nebo čtyři domovníci. Mladý muž byl moc rád, že nepotkal ani jednoho z nich, a hned z brány nepozorovaně proklouzl doprava na schodiště. Schodiště bylo tmavé a úzké, „zadní“, ale to už všechno znal a prostudoval a celé to prostředí se mu líbilo: v takové tmě nebyl nebezpečný ani zvědavý pohled. „Jestli se už teď tolik bojím, co by teprve bylo, kdyby opravdu nějak došlo až k samotnému *činu*?…“ pomyslel si mimoděk, když stoupal do třetího patra. Tady mu zastoupili cestu vysloužilí vojáci, nosiči, kteří z jednoho bytu vynášeli nábytek. Už dřív věděl, že v tom bytě bydlí jeden Němec s rodinou, úředník: „Takže ten

Němec se teď stěhuje, a takže ve třetím patře, na tomhle schodišti a na téhle podestě, zůstane nějaký čas obsazený jenom byt té staré. To je dobře… pro každý případ…“ pomyslel si znovu a zazvonil u bytu té staré. Zvonek slabě zadrnčel, jako by byl z plechu, a ne z mosazi. V takových malých bytech v takových domech jsou skoro všechny zvonky takové. Jak ten zvonek zní, už zapomněl, a teď mu ten zvláštní zvuk jako by najednou něco připomněl a jasně vybavil… Až se zachvěl, nervy měl tentokrát už příliš zesláblé. Za chvíli se dveře pootevřely na nepatrnou škvírku: obyvatelka si škvírkou prohlížela příchozího se zjevnou nedůvěrou a byla vidět jen její očka, která se blýskala ze tmy. Ale když uviděla na podestě hodně lidí, dodala si odvahy a otevřela úplně. Mladý muž překročil práh do tmavé předsíně, předělené přepážkou, za kterou byla malinká kuchyně. Stará před ním stála mlčky a tázavě se na něj dívala. Byla to malinká, vyschlá stařena, asi šedesátiletá, s ostrými zlými očky, s malým ostrým nosem a prostovlasá. Světlé, jen málo prošedivělé vlasy měla mastně namazané olejem. Na tenkém a dlouhém krku, který se podobal slepičí noze, měla namotané nějaké flanelové hadry a na ramenou se jí přes to horko plandal celý odřený a zažloutlý kožíšek. Stařena každou chvíli kašlala a hekala. Mladý muž se na ni nejspíš podíval nějakým zvláštním pohledem, protože i v jejích očích se najednou znovu mihla dřívější nedůvěra.

„Raskolnikov, student, byl jsem u vás před měsícem,“ zamumlal mladý muž spěšně a trochu se uklonil, protože si vzpomněl, že má být zdvořilejší.

„Pamatuju, panáčku, moc dobře si pamatuju, že jste tu byl,“ řekla stařenka zřetelně a pořád z jeho tváře nespouštěla tázavé oči.

„Tak tedy, prosím… zase, v takové podobné záležitosti…“ pokračoval Raskolnikov, trochu zmatený a udivený nedůvěrou té staré.

„Ostatně možná je taková vždycky, jen jsem si toho tenkrát nevšiml,“ pomyslel si s nepříjemným pocitem.

Stará chvíli mlčela, jako by uvažovala, potom ustoupila stranou, ukázala na dveře do pokoje a pustila hosta napřed:

„Pojďte dál, panáčku."

Nevelký pokoj, do kterého mladý muž vešel, se žlutými tapetami, pelargoniemi a mušelínovými záclonami na oknech, byl v tu chvíli jasně ozářený zapadajícím sluncem. „A *tenkrát* tedy bude slunce svítit taky tak!..." mihlo se Raskolnikovovi hlavou jakoby nahodile a rychlým pohledem přelétl všechno v pokoji, aby si pokud možno prostudoval a zapamatoval, jak je co rozmístěné. Ale v pokoji nebylo nic zvláštního. Nábytek, celý hodně starý a ze žlutého dřeva, tvořila pohovka s obrovským prohnutým dřevěným opěradlem, kulatý stůl oválného tvaru před pohovkou, toaletní stolek se zrcátkem mezi okny, židle podél stěn a dva tři laciné obrázky ve žlutých rámečcích, na kterých byly německé slečny s ptáčky v rukou – a to byl všechen nábytek. V koutě před malou ikonou hořela lampička. Všechno bylo hodně čisté: nábytek i podlahy byly vydrhnuté do lesku; všechno se blýskalo. „Lizavetina práce," pomyslel si mladý muž. V celém bytě by člověk nenašel ani smítko.

„Taková čistota bývá u zlých a starých vdov," pokračoval Raskolnikov v duchu a zvědavě pošilhával po kartounovém závěsu přede dveřmi do druhé, malinké komůrky, kde stála postel a prádelník té staré a kam ještě ani jednou nenahlédl. Celý byt se skládal z těchhle dvou pokojů.

„Co si přejete?" řekla stařena přísně, když vešla do pokoje, a jako předtím se postavila přímo před něj, aby mu viděla přímo do tváře.

„Přinesl jsem zástavu, tady, prosím!" A vytáhl z kapsy staré ploché stříbrné hodinky. Na zadním víčku byl vyobrazený glóbus. Řetízek byl ocelový.

„Vždyť i té dřívější zástavě vypršela lhůta. Už předevčírem to byl měsíc."

„Zaplatím vám úrok ještě na měsíc; počkejte."

„To je moje dobrá vůle, panáčku, jestli počkám, nebo jestli tu vaši věc hned prodám.“

„Kolik mi dáte za ty hodinky, Aljono Ivanovno?“

„S hloupostmi chodíš, panáčku, to nestojí skoro za nic. Za ten prstýnek jsem vám posledně dala dva papírky, a přitom se dá koupit nový u zlatníka za rubl a půl.“

„Dejte mi tak čtyři rubly, já si je vyplatím, jsou po otci. Brzy dostanu peníze.“

„Rubl a půl, prosím, a úrok předem, jestli chcete.“

„Rubl a půl!“ vykřikl mladý muž.

„Jak chcete.“ A stará mu podávala hodinky zpátky. Mladý muž si je vzal a tak se rozzlobil, že chtěl už odejít; ale hned si to rozmyslel, protože si vzpomněl, že už nemá kam jít a že přišel ještě kvůli něčemu jinému.

„Dejte!“ řekl hrubě.

Stará sáhla do kapsy pro klíče a šla do druhého pokoje za závěs. Mladý muž zůstal sám uprostřed pokoje, zvědavě naslouchal a přemýšlel. Bylo slyšet, jak odemkla prádelník. „Nejspíš horní zásuvka,“ uvažoval. „Klíče tedy nosí v pravé kapse… Všechny na jednom svazku, v ocelovém kroužku… A je tam jeden klíč, ze všech největší, třikrát větší, s ozubeným plátkem, ten samozřejmě není od prádelníku… Takže je tam ještě nějaká skříňka nebo truhla… To je zajímavé. Truhly mají takové klíče všechny… Ale jak je to všechno podlé…“

Stará se vrátila.

„Tak, panáčku: když po desetikopějce měsíčně z rublu, tak za rubl a půl na vás připadne patnáct kopějek, na měsíc dopředu, prosím. A za ty dva dřívější rubly na vás připadá ještě podle stejného počtu dvacet kopějek předem. A dohromady tedy třicet pět. Takže teď celkem dostanete za ty svoje hodinky rubl a patnáct kopějek. Tady, račte.“

„Cože! Takže teď už jenom rubl a patnáct kopějek!“

„Přesně tak, prosím.“

Mladý muž se nehádal a peníze si vzal. Díval se na tu starou a nespěchal pryč, jako by ještě chtěl něco říct nebo udělat, ale jako by sám nevěděl, co vlastně…

„Já vám, Aljono Ivanovno, možná v nejbližších dnech přinesu ještě jednu věc… stříbrnou… pěknou… jedno pouzdro na cigarety… až ho dostanu zpátky od kamaráda…“ Zarazil se a zmlkl.

„Tak potom si o tom promluvíme, panáčku.“

„Sbohem, prosím… A vy pořád sedíte doma sama, sestřička tu není?“ zeptal se co nejnenuceněji, když vycházel do předsíně.

„A co je vám po ní, panáčku?“

„Ale nic zvláštního. Jen tak jsem se zeptal. Vy hned… Sbohem, Aljono Ivanovno!“

Raskolnikov vyšel naprosto zmatený. Ten zmatek se pořád víc a víc stupňoval. Když scházel ze schodů, několikrát se dokonce zastavil, jako by ho něco náhle zarazilo. A nakonec, už na ulici, zvolal:

„Ó bože! Jak je to všechno odporné! A copak, copak já… ne, to je nesmysl, to je absurdní!“ dodal rozhodně. „A copak mi mohla přijít na mysl taková hrůza? Ale jaké špíny je moje srdce schopné! Hlavně: je to špinavé, mrzké, ohavné, ohavné!… A já celý měsíc…“

Ale své rozrušení nedokázal vyjádřit ani slovy, ani výkřiky. Pocit nekonečného hnusu, který mu začal tížit a kalit srdce už ve chvíli, kdy k té staré teprve šel, teď dosáhl takových rozměrů a tak jasně vyvstal, že nevěděl, kam se má se svou úzkostí podít. Šel po chodníku jako opilý, nevšímal si chodců a vrážel do nich, a vzpamatoval se až v další ulici. Rozhlédl se a všiml si, že stojí u výčepu, do kterého se vcházelo z chodníku po schodech dolů, do suterénu. Ze dveří zrovna v tu chvíli vycházeli dva opilci, podpírali se, nadávali si a škrábali se nahoru na ulici. Raskolnikov dlouho nepřemýšlel a hned sešel dolů. Nikdy dosud do výčepů nechodil, ale teď se mu točila hlava a k tomu ho trápila palčivá žízeň. Dostal chuť napít se studeného piva, tím spíš, že svou náhlou slabost připisoval i tomu, že měl hlad. Usadil se v tmavém a špi-

navém koutě, za ulepeným stolkem, poručil si pivo a hltavě vypil první sklenici. Hned všechno povolilo a myšlenky se mu projasnily. „To všechno je nesmysl," řekl si s nadějí, „a nebylo tu vůbec z čeho být zmatený! Prostě tělesná slabost! Jedna jediná sklenice piva, kus suchého chleba – a hned, v jediném okamžiku, sílí rozum, jasní se myšlenka, pevní úmysly! Fuj, jaká je to všechno ubohost!..." Ale navzdory tomu pohrdavému odplivnutí už se díval vesele, jako by se náhle zbavil nějakého hrozného břemene, a přátelsky přelétl očima přítomné. Ale i v tu chvíli matně tušil, že i celá ta vnímavost k lepšímu je chorobná.

Ve výčepu v tu dobu zůstalo málo lidí. Kromě těch dvou opilců, které potkal na schodech, odešla hned za nimi ještě naráz celá banda, tak pět lidí, s jednou holkou a s harmonikou. Potom bylo ticho a volno. Zůstali: jeden podnapilý, ale jen trochu, který seděl u piva, podle vzhledu měšťan; jeho kamarád, tlustý, obrovský, v krátkém kaftanu a s šedivými vousy, hodně opilý, který si zdříml na lavici a občas, znenadání, jakoby ze spaní, začal luskat prsty, rozpažoval ruce a poskakoval horní polovinou těla, aniž vstal z lavice, a k tomu si prozpěvoval nějaké nesmysly a snažil se vzpomenout na verše, něco jako:

Celý rok jsem ženu laskal,

Ce-lý rok jsem že-nu las-kal...

Nebo se zase najednou probudil a znovu:

Po Podjačeské jsem šel,

svou bejvalou jsem tam našel...

Ale nikdo jeho štěstí nesdílel; jeho mlčenlivý kamarád se na všechny ty výbuchy díval dokonce nepřátelsky a nedůvěřivě. Byl tu ještě jeden člověk, podle vzhledu jako by vysloužilý úředník. Seděl stranou nad

svou skleničkou, občas upil a rozhlížel se kolem. I on byl jako by trochu rozrušený.

II

Raskolnikov nebyl zvyklý na lidi kolem sebe a, jak už bylo řečeno, utíkal před jakoukoli společností, zvlášť v poslední době. Ale teď ho to najednou k lidem nějak táhlo. Odehrávalo se v něm něco jakoby nového a zároveň pocítil jakousi žízeň po lidech. Byl tak unavený z celého toho měsíce soustředěné úzkosti a pochmurného vzrušení, že se chtěl aspoň na jedinou minutu nadechnout v jiném světě, ať už v jakémkoli, a přes všechnu tu špínu kolem teď ve výčepu rád zůstával.

Majitel podniku byl ve vedlejší místnosti, ale často přicházel do hlavní, scházel do ní odněkud po schodech, a nejdřív se přitom vždycky ukázaly jeho parádní namazané holínky s velkými červenými ohrnutými okraji. Měl na sobě kabátec a strašně umaštěnou černou atlasovou vestu, žádnou kravatu, a celý obličej měl jako by namazaný olejem, jako železný zámek. Za pultem stál kluk tak čtrnáctiletý a byl tu ještě jeden mladší kluk, který obsluhoval, když si někdo něco poručil. Stály tu nakrájené okurky, černé suchary a na kousky nařezaná ryba; všechno to moc ošklivě páchlo. Bylo dusno, takže se tu dokonce nedalo ani vydržet sedět, a všechno bylo tak prosáklé pachem kořalky, že by se snad člověk z toho samotného vzduchu za pět minut opil.

Bývají setkání, dokonce i se zcela neznámými lidmi, kteří nás začnou zajímat od prvního pohledu, nějak najednou, znenadání, ještě než promluvíme jediné slovo. Přesně takový dojem udělal na Raskolnikova ten host, který seděl opodál a podobal se vysloužilému úředníkovi. Mladý muž si později na ten první dojem několikrát vzpomněl a dokonce ho připisoval předtuše. Bez ustání se na úředníka díval, samo-

zřejmě i proto, že i ten se na něj upřeně díval a bylo vidět, že by moc rád začal rozhovor. Na ostatní, kdo byli ve výčepu, a to ani hostinského nevyjímaje, se úředník díval jaksi navykle, dokonce znuděně, a zároveň s nádechem jakéhosi povýšeného opovržení, jako na lidi nižšího postavení a vzdělání, s nimiž nemá o čem mluvit. Byl to muž už přes padesát, prostřední postavy a podsaditý, prošedivělý a s velkou pleší, se žlutou, ba až nazelenalou tváří, oteklou od ustavičného pití, a s napuchlými víčky, zpoza kterých svítila drobounká, úzká jako škvírky, ale živá načervenalá očka. Ale něco na něm bylo hodně zvláštní; v pohledu mu svítilo jako by až nadšení – a možná v něm byl i smysl a rozum –, ale zároveň se v něm jako by mihalo i šílenství. Měl na sobě starý, úplně otrhaný černý frak s opadanými knoflíky. Jen jeden ještě jakž takž držel a na ten se zapínal, zřejmě proto, že nechtěl docela porušit slušnost. Zpod nankinové vesty mu čouhala náprsenka, celá zmačkaná, ušpiněná a politá. Obličej měl oholený, po úřednicku, ale už dávno, takže mu začalo hustě vyrážet šedomodré strniště. A i v jeho způsobech bylo opravdu cosi úřednicky solidního. Byl ale neklidný, čechral si vlasy a občas si v úzkosti podpíral hlavu oběma rukama a roztrhané lokty přitom opíral o politý a ulepený stůl. Konečně se podíval přímo na Raskolnikova a hlasitě a pevně promluvil:

„Smím-li se, milostivý pane můj, osmělit a obrátit se na vás se slušným rozhovorem? Neboť ačkoli nevypadáte nijak významně, moje zkušenost ve vás rozpoznává člověka vzdělaného a pití nezvyklého. Sám jsem si vždycky vážil vzdělanosti spojené s citem srdce, a kromě toho jsem titulární rada. Marmeladov – takové je moje jméno; titulární rada. Smím-li se osmělit a zeptat, ráčil jste sloužit?“

„Ne, studuju…“ odpověděl mladý muž, kterého trochu udivil ten zvláštní květnatý tón řeči i to, že ho někdo oslovil tak přímo, bez okolků. Přestože ještě před chvílí na okamžik zatoužil po jakémkoli společenství s lidmi, při prvním slově, které k němu opravdu někdo promluvil, najednou pocítil svůj obvyklý nepříjemný a podrážděný odpor

ke každé cizí osobě, která se jeho osoby dotýkala, nebo se jí jen chtěla dotknout.

„Student, tedy, nebo bývalý student!“ vykřikl úředník. „To jsem si myslel! Zkušenost, milostivý pane, mnohonásobná zkušenost!“ A na znamení, jak se tím chlubí, si přiložil prst na čelo. „Byl jste studentem, nebo jste se pohyboval v učeném oboru! Ale dovolte…“ Pozvedl se, zavrávoral, popadl svou nádobku, skleničku, a přisedl si k mladému muži, trochu šikmo od něj. Byl podnapilý, ale mluvil výmluvně a čile, jen občas se tu a tam trochu zamotal a protahoval řeč. Vrhl se na Raskolnikova dokonce s jakousi hltavostí, jako by i on celý měsíc s nikým nemluvil.

„Milostivý pane,“ začal skoro slavnostně, „chudoba není neřest, to je pravda. Vím, že ani pití není ctnost, a to tím spíše. Ale bída, milostivý pane, bída – ta je neřest, prosím. V chudobě si ještě uchováte šlechetnost vrozených citů, v bídě však nikdy a nikdo. Za bídu vás z lidské společnosti ani nevyženou holí, ale vymetou koštětem, aby to bylo tím urážlivější; a právem, neboť v bídě jsem první já sám ochoten urážet sebe sama. A odtud to pití! Milostivý pane, před měsícem zbil mou choť pan Lebezjatnikov, a moje choť, to není jako já! Rozumíte, prosím? Dovolte, abych se vás ještě zeptal, jen tak, třeba jen z prosté zvědavosti: ráčil jste někdy nocovat na Něvě, na lodích se senem?“

„Ne, to se mi nestalo,“ odpověděl Raskolnikov. „Co je to?“

„Inu, prosím, a já jdu odtamtud, a už pátou noc, prosím…“

Nalil si skleničku, vypil a zamyslel se. Opravdu, na šatech a dokonce i ve vlasech se mu tu a tam lepila stébla sena. Bylo velmi pravděpodobné, že se pět dní nesvlékl ani neumyl. Zvlášť ruce měl špinavé, mastné, rudé, s černými nehty.

Jeho řeč, jak se zdálo, vzbudila všeobecnou, i když línou pozornost. Kluci za pultem se začali chichotat. Hostinský, jak se zdálo, sešel z horní místnosti schválně, aby si poslechl toho „šprýmaře“, a posadil se opodál a líně, ale důležitě zíval. Marmeladova tu zřejmě znali už

dávno. A sklon ke květnaté řeči si nejspíš osvojil ze zvyku častých hospodských rozhovorů s všelijakými neznámými. U některých pijáků se z takového zvyku stane potřeba, a to hlavně u těch, se kterými doma zacházejí přísně a kterými každý jen postrkuje. Proto se ve společnosti pijáků vždycky jaksi snaží vymoct si ospravedlnění, a jestli to jde, dokonce i úctu.

„Šprýmař!“ řekl nahlas hostinský. „A proč teda nepracuješ, proč teda nesloužíte, když jste úředník?“

„Proč nesloužím, milostivý pane,“ chytil se toho Marmeladov a obracel se výhradně k Raskolnikovovi, jako by se ho na to zeptal on, „proč nesloužím? A copak mě nebolí srdce z toho, že se nadarmo plazím v prachu? Když pan Lebezjatnikov, je tomu měsíc, mou choť vlastnoručně zbil a já ležel opilý, copak jsem netrpěl? Dovolte, mladý muži, stalo se vám někdy… hm… no třeba, že jste beznadějně žádal o půjčku?“

„Stalo… totiž jak beznadějně?“

„Totiž naprosto beznadějně, prosím, když dopředu víte, že z toho nic nebude. Vy třeba dopředu a dopodrobna víte, že tento člověk, tento nejbezúhonnější a nejužitečnější občan, vám za nic na světě peníze nedá, neboť proč, ptám se, by vám je dával? Vždyť ví, že je nevrátím. Ze soucitu? Ale pan Lebezjatnikov, který sleduje nové myšlenky, nedávno vykládal, že soucit je v naší době dokonce vědou zakázaný a že se tak už dělá v Anglii, kde je politická ekonomie. Proč by mi je tedy, ptám se, dával? A přesto, i když víte dopředu, že nedá, vydáte se na cestu a…“

„A proč tam chodit?“ dodal Raskolnikov.

„A když není ke komu, když už není kam jít! Vždyť přece každý člověk musí mít aspoň nějaké místo, kam může jít. Neboť bývá taková chvíle, kdy člověk nutně musí jít aspoň někam! Když moje jednorozená dcera poprvé šla na žlutou knížku, šel jsem tenkrát taky… neboť moje dcera žije na žlutou knížku, prosím…“ dodal jako v závorce

a trochu neklidně se přitom díval na mladého muže. „Nic, milostivý pane, to nic!“ pospíšil si hned prohlásit, zdánlivě klidně, když si oba kluci za pultem odfrkli a usmál se i sám hostinský. „To nic, prosím! Tímto pokyvováním hlav se nedám zmást, neboť už všichni všechno vědí a všechno tajné se stává zjevným; a nehledím na to s pohrdáním, ale s pokorou. Ať! Ať! ‚Ejhle, člověk!‘ Dovolte, mladý muži: můžete vy… Ale ne, vyjádřím to silněji a názorněji: ne zda *můžete*, ale zda se *odvážíte*, když na mě v tuto chvíli hledíte, s jistotou říct, že nejsem prase?“

Mladý muž neodpověděl ani slovo.

„Inu, prosím,“ pokračoval řečník, když solidně, a tentokrát dokonce se zvýšenou důstojností, přečkal další chichotání, které se v místnosti ozvalo. „Inu, prosím, ať jsem tedy prase, ale ona je dáma! Já mám podobu zvířete, ale Katěrina Ivanovna, moje choť, je osoba vzdělaná a rozená důstojnická dcera. Ať, ať jsem tedy padouch, ona však má vznešené srdce a je plná citů zušlechtěných výchovou. A přece… ó, kdyby se nade mnou slitovala! Milostivý pane, milostivý pane, vždyť přece každý člověk musí mít aspoň jedno takové místo, kde by se nad ním slitovali! A Katěrina Ivanovna je sice dáma velkomyslná, ale nespravedlivá… A ačkoli sám chápu, že když mě tahá za vlasy, tahá mě za ně jen a jen ze soucitného srdce – neboť, opakuji bez rozpaků, ona mě tahá za vlasy, mladý muži,“ potvrdil s dvojnásobnou důstojností, když zase uslyšel chichotání, „ale bože, kdyby jen jedinkrát… Ale ne! ne! to všechno je marné, a není o čem mluvit! není o čem mluvit!… neboť už nejednou se stalo, po čem jsem toužil, a už nejednou se nade mnou slitovali, ale… taková už je moje povaha, a já jsem rozený dobytek!“

„To se ví!“ poznamenal hostinský a zívl.

Marmeladov rozhodně uhodil pěstí do stolu.

„Taková už je moje povaha! Víte, víte vy vůbec, pane můj, že jsem propil i její punčochy? Ne střevíce, prosím, neboť to by ještě jakž takž odpovídalo řádu věcí, ale punčochy, její punčochy jsem propil, prosím! Její šátek z kozí vlny jsem propil taky, darovaný, ještě z dřívějška, její

vlastní, ne můj; a bydlíme ve studeném koutě a ona se letos v zimě nachladila a začala kašlat, už krví. A malé děti máme tři, a Katěrina Ivanovna pracuje od rána do noci, drhne a myje a děti koupe, neboť je od malička zvyklá na čistotu, a přitom má slabou hruď a sklony k souchotinám, a já to cítím. Copak to necítím? A čím víc piju, tím víc to cítím. Proto piju, že v tom pití hledám soucit a cit. Nehledám veselí, ale jen žal… Piju, neboť chci trpět dvojnásob!“ A jako v zoufalství sklonil hlavu na stůl.

„Mladý muži,“ pokračoval a znovu se vztyčil, „ve vaší tváři čtu jakoby nějaký žal. Jak jste vešel, přečetl jsem ho, a proto jsem se na vás hned obrátil. Neboť když vám vyprávím příběh svého života, nechci se stavět na odiv před těmito zahaleči, kteří už beztak všechno vědí, ale hledám člověka citlivého a vzdělaného. Vězte tedy, že moje choť byla vychována v šlechtickém gubernském ústavu pro urozené dívky a při závěrečné slavnosti tančila se šálou před gubernátorem a jinými osobami, za což dostala zlatou medaili a pochvalný list. Medaile… no, medaili jsme prodali… už dávno… hm… pochvalný list jí dodnes leží v truhle, a ještě nedávno ho ukazovala bytné. A ačkoli má s bytnou ty nejneustálejší spory, zachtělo se jí aspoň před někým se pochlubit a vyprávět o šťastných minulých dnech. A já ji neodsuzuji, neodsuzuji, neboť to poslední jí zůstalo ve vzpomínkách, a všechno ostatní přišlo vniveč! Ano, ano; dáma prudká, hrdá a nepoddajná. Podlahu myje sama a žije o černém chlebu, ale neúctu k sobě nedovolí. Proto ani panu Lebezjatnikovovi nechtěla jeho hrubost odpustit, a když ji za to pan Lebezjatnikov zmlátil, ulehla, ani ne tak z bití, jako spíš z pocitu. Vzal jsem si ji už jako vdovu, se třemi dětmi, jedno menší než druhé. Za prvního muže, za pěšího důstojníka, se vdala z lásky a utekla s ním z rodičovského domu. Muže milovala nadmíru, ale on se dal do karet, dostal se před soud, a s tím i umřel. Ke konci ji býval; a ona mu sice nic neodpustila, což mi je známo zcela spolehlivě a z dokumentů, ale dodnes na něj vzpomíná se slzami a mně ho vyčítá, a já jsem rád, já

jsem rád, neboť aspoň ve svých představách se vidí kdysi šťastnou… A zůstala po něm se třemi malými dětmi v dalekém a divokém újezdu, kde jsem tenkrát byl i já, a zůstala v tak beznadějné bídě, že ačkoli jsem viděl mnoho všelijakých příhod, nejsem s to to ani popsat. Příbuzní se jí všichni zřekli. A taky byla hrdá, příliš hrdá… A tehdy, milostivý pane, tehdy jsem jí já, rovněž vdovec, který měl z prvního manželství čtrnáctiletou dceru, nabídl svou ruku, neboť jsem se nemohl dívat na takové utrpení. Můžete tedy posoudit, do jaké míry dospěla její neštěstí, když ona, vzdělaná a dobře vychovaná, ze známé rodiny, svolila, že si mě vezme! Ale vzala si mě! S pláčem a vzlykáním, a lomila přitom rukama – vzala si mě! Neboť neměla kam jít. Rozumíte, rozumíte vy vůbec, milostivý pane, co to znamená, když už není kam jít? Ne! Tomu vy ještě nerozumíte… A celý rok jsem svou povinnost plnil zbožně a svatě a tohohle jsem se nedotkl," šťouchl prstem do láhve, „neboť mám cit. Ale ani tím jsem se jí nezavděčil; a tu jsem přišel o místo, a taky ne vlastní vinou, ale kvůli změně v úřednických stavech, a tehdy jsem se toho dotkl!… Bude tomu už rok a půl, co jsme se konečně, po putování a mnoha neštěstích, ocitli v tomto skvostném a mnoha pomníky ozdobeném hlavním městě. A tady jsem místo sehnal… Sehnal a zase ztratil. Rozumíte, prosím? Tentokrát už jsem ho ztratil vlastní vinou, neboť přišla na mě ta moje povaha… Bydlíme teď v koutě u bytné Amaliji Fjodorovny Lippevechzelové, a z čeho žijeme a čím platíme, to nevím. Bydlí tam kromě nás ještě mnoho jiných… Sodoma, prosím, ta nejohavnější… hm… ano… A mezitím mi vyrostla dcerka, ta z prvního manželství, a co všechno ta moje dcerka od své macechy vytrpěla, když dorůstala, o tom pomlčím. Neboť ačkoli je Katěrina Ivanovna plná velkomyslných citů, je to dáma prudká a podrážděná, a utrhne se… Ano, prosím! Ale co na to vzpomínat! Vzdělání, jak si dovedete představit, Soňa nedostala. Zkoušel jsem s ní, tak před čtyřmi lety, probírat zeměpis a světové dějiny; ale protože jsem sám v tomto vědění nebyl pevný a nebyly k tomu ani vhodné příručky, neboť ty knížky,

co jsme měli... hm!... no, ty už teď nemáme, ty knížky, tak tím taky skončilo celé vyučování. Zastavili jsme se u Kýra Perského. Potom, když už dospěla, přečetla několik knih romantického obsahu, a nedávno ještě, prostřednictvím pana Lebezjatnikova, jednu knížku – Lewesovu ‚Fyziologii', ráčíte ji znát, prosím? –, tu přečetla s velkým zájmem a dokonce nám z ní kousky předčítala nahlas: a to je celé její vzdělání. Teď se však na vás, milostivý pane můj, obrátím sám za sebe s otázkou soukromou: kolik si podle vás může chudá, ale počestná dívka vydělat počestnou prací?... Patnáct kopějek denně, pane, si nevydělá, je-li počestná a nemá-li zvláštní nadání, a to ještě, když pracuje bez oddechu! A ještě k tomu státní rada Klopstock, Ivan Ivanovič – ráčil jste o něm slyšet? –, jí nejenže dodnes nezaplatil za ušití půl tuctu holandských košil, ale dokonce ji uraženě vyhnal, dupal přitom a nadával jí neslušnými slovy, pod záminkou, že prý límec u košile je ušitý ne podle míry a nakřivo. A k tomu děti hladové... A k tomu Katěrina Ivanovna chodí po pokoji, lomí rukama, a na tvářích jí naskakují rudé skvrny – což při té nemoci bývá vždycky: ‚Ty darmožroutko,' říká prý, ‚u nás bydlíš, jíš a piješ a teplo užíváš,' a co se tu napije a naje, když děti tři dny ani kůrku nevidí! Ležel jsem tenkrát... no, co už! ležel jsem opilý, prosím, a slyším, jak moje Soňa říká – je to taková mlčenlivá duše a má takový tichý hlásek... plavovlásková, obličejík vždycky bledoučký, hubeňoučký –, říká: ‚Copak, Katěrino Ivanovno, to mám opravdu jít do takové věci?' A Darja Francevna, žena zlovolná a policii mnohokrát známá, se už asi třikrát přes bytnou poptávala. ‚No a co,' odpovídá Katěrina Ivanovna posměšně, ‚co tu šetřit? To je mi poklad!' Ale neviňte ji, neviňte, milostivý pane, neviňte! Nebylo to řečeno při zdravém rozumu, ale v rozjitřených citech, v nemoci a za pláče dětí, které nejedly, a bylo to řečeno spíš pro urážku než doslova... Neboť Katěrina Ivanovna už má takovou povahu, a jak se děti rozpláčou, třeba i hlady, hned je začne bít. A vidím, tak někdy po páté, jak Soněčka vstala, vzala si šátek, vzala si pláštík a odešla z bytu, a po osmé se zase

vrátila. Přišla, šla rovnou ke Katěrině Ivanovně a mlčky před ni na stůl vysypala třicet rublů. Ani slovíčko přitom neřekla, ani se nepodívala, jen vzala náš velký zelený šátek z drapdamé – máme takový společný šátek, z drapdamé –, přetáhla si ho přes celou hlavu i obličej a lehla si na postel, obličejem ke zdi, jen ramínka a celé tělo se jí chvějí… A já ležel, prosím, jako předtím, ve stejném stavu… A tenkrát jsem viděl, mladý muži, viděl jsem, jak potom Katěrina Ivanovna, taky bez jediného slova, přišla k Soněččině postýlce a celý večer u ní v nohou prokleče la, líbala jí nohy, nechtěla vstát, a potom tak obě usnuly spolu, v objetí… obě… obě… ano, prosím… a já… ležel jsem opilý, prosím."

Marmeladov zmlkl, jako by se mu zlomil hlas. Potom si najednou spěšně nalil, vypil a hekl.

„Od té doby, pane můj," pokračoval po chvíli mlčení, „od té doby, kvůli jedné nepříznivé události a na udání lidí zlého úmyslu – k čemuž obzvlášť přispěla Darja Francevna, prý proto, že jí byla upřena náležitá úcta – od té doby musela má dcera, Sofja Semjonovna, přijmout žlutou knížku, a z té příčiny už s námi nemohla zůstat. Neboť ani bytná, Amalija Fjodorovna, to nechtěla připustit – a přitom sama dřív Darje Francevně napomáhala – a ani pan Lebezjatnikov… hm… Právě kvůli Soně měl s Katěrinou Ivanovnou tu historii. Nejdřív se sám o Soněčku ucházel, a pak najednou pocítili uraženou ctižádost: ‚Jakže, já, takový osvícený člověk, mám bydlet v jednom bytě s takovouhle?' A Katěrina Ivanovna mu to nedarovala, zastala se jí… no a stalo se… A Soněčka k nám teď chodí spíš za šera, a Katěrině Ivanovně ulehčuje, a prostředky, jaké může, přináší… Bydlí ale v bytě u krejčího Kapernaumova, pronajímá si u nich pokoj, a Kapernaumov je chromý a zajíká se, a celá jeho převeliká rodina se taky zajíká. I jeho žena se zajíká… Bydlí všichni v jednom pokoji, a Soňa má svůj zvláštní, za přepážkou… Hm, ano… Lidé nejchudší a zajíkaví… ano… Jenže tehdy ráno jsem vstal, oblékl své cáry, pozdvihl ruce k nebi a vydal se k jeho excelenci Ivanu Afanasjevičovi. Ráčíte znát jeho excelenci Ivana Afanasjeviče?… Ne?

Pak tedy neznáte člověka božího! To je vosk… vosk před tváří Hospodinovou; jakož taje vosk!… Dokonce zaslzeli, když ráčili všechno vyslechnout. ‚Nuže,‘ povídá, ‚Marmeladove, už jednou jsi zklamal má očekávání… Beru tě ještě jednou na svou osobní odpovědnost,‘ tak to řekli, ‚pamatuj si to, a jdi!‘ Políbil jsem prach u jeho nohou, v duchu, neboť doopravdy by to nedovolili, protože jsou hodnostářem a mužem nových státnických a vzdělaných myšlenek; vrátil jsem se domů, a když jsem oznámil, že jsem znovu přijat do služby a budu brát plat, Pane Bože, co tehdy bylo!…“

Marmeladov se znovu zarazil v silném pohnutí. V tu chvíli vešla z ulice celá skupina pijanů, už beztak opilých, a od vchodu se ozvaly zvuky najatého flašinetu a dětský, puklý sedmiletý hlásek, který zpíval „Chaloupku“. Nastal hluk. Hostinský i obsluha se začali věnovat příchozím. Marmeladov si příchozích nevšímal a pokračoval ve vyprávění. Zdálo se, že je už hodně zesláblý, ale čím víc se opíjel, tím byl výřečnější. Vzpomínky na nedávný úspěch ve službě ho jako by oživily a dokonce se mu odrazily ve tváři jakýmsi jasem. Raskolnikov pozorně poslouchal.

„Bylo to, pane můj, před pěti týdny. Ano… Sotva se to obě dozvěděly, Katěrina Ivanovna i Soněčka, Pane Bože, jako bych se přestěhoval do království nebeského. Dřív, to jsem si mohl ležet jako dobytek, samé nadávky! A teď: chodí po špičkách, děti utišují: ‚Semjon Zacharyč je unavený ze služby, odpočívá, pst!‘ Kávu mi před službou vaří, smetanu převařují! Začaly shánět pravou smetanu, slyšíte! A kde na mou slušnou výstroj daly dohromady jedenáct rublů a padesát kopějek, to nechápu. Boty, kartounové náprsenky – nádherné –, uniformu, všechno za jedenáct a půl spíchly v té nejskvělejší podobě, prosím. Přišel jsem první den ráno ze služby, dívám se: Katěrina Ivanovna uvařila dva chody, polévku a nasolené hovězí s křenem, o čemž jsme do té doby neměli ani tušení. Šaty nemá žádné… totiž vůbec žádné, prosím, a tu jako by se chystala na návštěvu, vyfintila se, a ne že by

z něčeho, ale tak, z ničeho všechno dokážou udělat: učešou se, nějaký ten čistounký límeček, manžetky, a hle, je z ní docela jiná osoba, omládla i zkrásněla. Soněčka, holoubek můj, jen penězi přispěla, ale sama, povídá, teď k vám, než nějaký čas uplyne, chodit často nesmím, nehodí se to, leda za šera, aby to nikdo neviděl. Slyšíte, slyšíte? Přišel jsem po obědě, že si zdřímnu, a co byste řekl, Katěrina Ivanovna to přece nevydržela: týden předtím se s bytnou, s Amalijí Fjodorovnou, pohádaly, jak to horší už ani nejde, a teď ji pozvala na šálek kávy. Dvě hodiny proseděly a pořád si šeptaly: ‚Že prý Semjon Zacharyč je teď ve službě a bere plat, a že se sám ukázal u jeho excelence, a jeho excelence sám vyšel, všem ostatním poručil čekat a Semjona Zacharyče vedl kolem všech za ruku do kabinetu.‘ Slyšíte, slyšíte? ‚Já si ovšem, Semjone Zacharyči,‘ povídá, ‚pamatuji na vaše zásluhy, a přestože jste se oddával té lehkomyslné slabosti, když už teď slibujete, a když nadto bez vás šlo u nás všechno od desíti k pěti‘ – slyšíte, slyšíte! – ‚spoléhám teď,‘ povídá, ‚na vaše šlechetné slovo.‘ Totiž tohle všechno, to vám povím, si prostě vymyslela, a ne snad z lehkomyslnosti, jen aby se pochlubila, prosím! Ne, prosím, sama tomu všemu věří, sama sebe těší vlastními představami, jako že je Bůh nade mnou! A já to neodsuzuji; ne, tohle já neodsuzuji!… A když jsem před šesti dny přinesl svůj první plat – dvacet tři rubly a čtyřicet kopějek – celý, nazvala mě broučkem: ‚Ty jeden broučku,‘ povídá, ‚ty!‘ A mezi čtyřma očima, prosím, rozumíte? No řekněte, jaká je na mně krása, a jaký jsem já manžel? Ale ne, štípla mě do tváře: ‚Ty jeden broučku!‘ povídá.“

Marmeladov se zarazil, chtěl se usmát, ale najednou se mu roztřásla brada. Ovládl se však. Ten výčep, ten zpustlý vzhled, pět nocí na nákladních lodích se senem a ta láhev, a zároveň ta chorobná láska k ženě a k rodině mátly jeho posluchače. Raskolnikov poslouchal napjatě, ale s chorobným pocitem. Zlobil se sám na sebe, že sem zašel.

„Milostivý pane, milostivý pane!“ zvolal Marmeladov, když se vzpamatoval. „Ó pane můj, vám je možná tohle všechno k smíchu, jako

ostatním, a já vás jen obtěžuji hloupostí všech těch ubohých podrobností ze svého domácího života, ale mně to k smíchu není! Neboť já to všechno dovedu cítit… A po celý ten rajský den svého života a po celý ten večer jsem i já sám trávil v prchavých snech: totiž jak to všechno zařídím, a dětičky obléknu, a jí dopřeji klidu, a svou jednorozenou dceru z hanby do lůna rodiny navrátím… A mnoho, mnoho dalšího… To se smí, pane. Nuže, prosím, pane můj," Marmeladov sebou najednou jako by trhl, zvedl hlavu a podíval se svému posluchači upřeně do očí, „nuže, prosím, a hned druhý den po všech těch snech – totiž bude to přesně pět dní nazpátek – k večeru jsem lstivým podvodem, jako zloděj v noci, ukradl Katěrině Ivanovně klíč od její truhly, vybral, co zbylo z přineseného platu, kolik to celkem bylo, už si nepamatuji, a hleďte na mne, prosím, všichni! Pátý den jsem pryč z domova, a tam mě hledají, a se službou je konec, a uniforma leží ve výčepu u Egyptského mostu, a místo ní jsem dostal tenhle oděv… a všemu je konec!"

Marmeladov se udeřil pěstí do čela, zaťal zuby, zavřel oči a pevně se opřel loktem o stůl. Ale za minutu se mu tvář náhle změnila, s jakousi strojenou šibalskostí a hranou drzostí pohlédl na Raskolnikova, zasmál se a pronesl:

„A dneska jsem byl u Soni, šel jsem si říct o něco na kocovinu! He-he-he!"

„To ti vážně dala?" vykřikl kdosi stranou z příchozích, vykřikl a rozchechtal se na celé kolo.

„Právě tahle láhev, prosím, je koupená za její peníze," pronesl Marmeladov a obracel se výhradně k Raskolnikovovi. „Třicet kopějek mi vynesla, vlastníma rukama, poslední, všechno, co měla, sám jsem to viděl… Nic neřekla, jen se na mě mlčky podívala… Tak to nebývá na zemi, ale tam… tam truchlí nad lidmi, pláčou, ale nevyčítají, nevyčítají! A to bolí víc, prosím, víc to bolí, když nevyčítají!… Třicet kopějek, ano, prosím. A ona je přece teď taky potřebuje, co? Co myslíte, můj drahý pane? Vždyť teď musí dbát na čistotu. Stojí peníze, tahle čistota, ta

zvláštní, rozumíte? Rozumíte? No, a pomádu taky koupit, to přece jinak nejde, prosím; naškrobené sukně, takovou botičku, pěkně fintivou, aby mohla vystrčit nožku, až bude muset překročit louži. Rozumíte, rozumíte, pane, co znamená tahle čistota? Nuže, prosím, a já, vlastní otec, jsem těch třicet kopějek vyfoukl na kocovinu! A piju, prosím! A už jsem je propil, prosím!... Nu, kdo by se slitoval nad takovým, jako jsem já? He? Je vám mě teď líto, pane, nebo ne? Řekněte, pane, je vám mě líto, nebo ne? He-he-he-he!"

Chtěl si nalít, ale už nebylo co. Láhev byla prázdná.

„A proč by tě měl kdo litovat?" vykřikl hostinský, který se zase ocitl vedle nich.

Ozval se smích, a dokonce nadávky. Smáli se a nadávali ti, kdo poslouchali, i ti, kdo neposlouchali, jen tak, když se podívali na postavu vysloužilého úředníka.

„Litovat! Proč mě litovat!" zvolal najednou Marmeladov, vstal a napřáhl ruku před sebe, v rozhodném vytržení, jako by na ta slova jen čekal. „Proč mě litovat, říkáš? Ano! Není proč mě litovat! Mě je třeba ukřižovat, ukřižovat na kříži, a ne litovat! Ale ukřižuj, soudce, ukřižuj, a až ho ukřižuješ, slituj se nad ním! A pak sám k tobě půjdu na ukřižování, neboť nežízním po veselí, ale po žalu a slzách!... Myslíš si snad, ty prodavači, že mi tahle tvoje láhev šla k slasti? Žal, žal jsem hledal na jejím dně, žal a slzy, i okusil jsem a nalezl; ale slituje se nad námi ten, kdo se slitoval nade všemi a kdo všechny a všechno chápal, on jediný, on i soudce. Přijde v onen den a otáže se: ‚A kde je dcera, která se kvůli zlé a souchotinářské maceše, kvůli cizím a maličkým dětem zaprodala? Kde je dcera, která se nad svým otcem pozemským, pijanem nehodným, slitovala a nezhrozila se jeho zvířeckosti?' A řekne: ‚Pojď! Už jednou jsem ti odpustil... Jednou jsem ti odpustil... Odpouštějí se ti i nyní hříchové tvoji mnozí, neboť milovala jsi mnoho...' A odpustí mé Soně, odpustí, já už vím, že odpustí... Já to předtím, když jsem byl u ní, ve svém srdci pocítil!... I všechny rozsoudí a odpustí, dobrým i zlým,

moudrým i pokorným... A až skončí nade všemi, tehdy promluví i k nám: ‚Vyjděte,' řekne, ‚i vy! Vyjděte, opilečkové, vyjděte, slabouškové, vyjděte, nestydové!' A my vyjdeme všichni, nebudeme se stydět, a postavíme se. A řekne: ‚Svině jste! Podle obrazu šelmy a s jejím znamením; ale přijďte i vy!' I promluví moudří, promluví rozumní: ‚Pane! Proč tyto přijímáš?' A řekne: ‚Proto je přijímám, moudří, proto je přijímám, rozumní, že ani jediný z nich sám sebe za hodna toho nepokládal...' A vztáhne k nám ruce své, a my padneme k zemi... a zaplačeme... a všechno pochopíme! Tehdy všechno pochopíme!... a všichni pochopí... i Katěrina Ivanovna... i ona pochopí... Pane, přijď království tvé!"

A klesl na lavici, vyčerpaný a bez sil, na nikoho se nedíval, jako by zapomněl na všechno kolem a hluboce se zamyslel. Jeho slova udělala jistý dojem; na minutu zavládlo ticho, ale brzy se ozval dřívější smích a nadávky:

„To to rozsoudil!"

„Kecá!"

„Úředník!"

A tak dále, a tak dále.

„Pojďme, pane," řekl najednou Marmeladov, zvedl hlavu a obrátil se k Raskolnikovovi, „doveďte mě... Kozelův dům, ve dvoře. Je čas... ke Katěrině Ivanovně..."

Raskolnikov už dávno chtěl odejít; a pomoct mu měl sám v úmyslu. Ukázalo se, že Marmeladov je mnohem slabší v nohou než v řečech, a pevně se o mladého muže opřel. Bylo to asi dvě stě, tři sta kroků. Čím víc se blížili k domu, tím víc se pijana zmocňovaly rozpaky a strach.

„Já se teď nebojím Katěriny Ivanovny," mumlal v rozrušení, „a ani toho, že mě začne tahat za vlasy. Co vlasy!... Hloupost, vlasy! To říkám já! Je to dokonce lepší, když mě začne tahat, ale toho se nebojím... já... jejích očí se bojím... ano... očí... Rudých skvrn na tvářích se taky bo-

jím… a ještě – jejího dechu se bojím… Viděl jsi, jak se při té nemoci dýchá… když jsou city rozjitřené? Dětského pláče se taky bojím… Protože jestli je Soňa nenakrmila, tak… já už nevím co! nevím! A bití se nebojím… Věz, pane, že mi takové bití nejenže nebolí, ale je mi i rozkoší… Neboť bez toho se já sám neobejdu. Je to tak lepší. Ať mě zbije, ať si ulehčí na duši… je to tak lepší… A tady je dům. Kozelův dům. Zámečníka, Němce, bohatého… veď mě!“

Vešli ze dvora a vystoupali do třetího patra. Schodiště bylo čím dál temnější. Bylo už skoro jedenáct hodin, a přestože v tuhle roční dobu v Petrohradě skutečná noc nebývá, nahoře na schodech byla velká tma.

Malé začouzené dveře na konci schodiště, úplně nahoře, byly otevřené. Oharek osvětloval nanejvýš ubohý pokoj, asi deset kroků dlouhý; celý byl vidět z předsíně. Všechno bylo rozházené a v nepořádku, zvlášť všelijaké dětské hadry. Přes zadní kout bylo natažené děravé prostěradlo. Za ním nejspíš stála postel. V samotném pokoji byly jen dvě židle a velmi odřená pohovka potažená voskovaným plátnem, před ní stál starý kuchyňský stůl z borovice, nenatřený a ničím nepřikrytý. Na kraji stolu stál v železném svícnu dohořívající lojový oharek. Vycházelo to tak, že Marmeladov bydlel ve zvláštním pokoji, a ne v koutě, ale jeho pokoj byl průchozí. Dveře do dalších místností nebo klecí, na které se dělil byt Amalije Lippevechzelové, byly pootevřené. Tam bylo hlučno a ozýval se křik. Chechtali se. Zřejmě hráli karty a pili čaj. Občas odtamtud vyletěla slova ne zrovna vybíravá.

Raskolnikov hned poznal Katěrinu Ivanovnu. Byla to strašlivě pohublá žena, útlá, dost vysoká a štíhlá, ještě s krásnými tmavě plavými vlasy a opravdu s tvářemi zrudlými až do skvrn. Chodila sem a tam po svém nevelkém pokoji, ruce sevřené na prsou, se rty rozpraskanými horečkou, a dýchala nerovně, přerývaně. Oči se jí leskly jako v horečce, ale pohled měla ostrý a nehybný, a ta souchotinářská a rozrušená tvář působila chorobným dojmem v posledním světle dohořívajícího

oharku, které se jí chvělo po tváři. Raskolnikovovi připadala tak na třicet let, a opravdu se k Marmeladovovi nehodila… Neslyšela ani nezpozorovala, že někdo vchází; zdálo se, že je v jakémsi zapomnění, neposlouchá a nevidí. V pokoji bylo dusno, ale okno neotevřela; ze schodiště táhl smrad, ale dveře na schodiště zavřené nebyly; z vnitřních místností se pootevřenými dveřmi valila oblaka tabákového dýmu a ona kašlala, ale dveře nepřivřela. Nejmenší holčička, tak šestiletá, spala na podlaze, jaksi vsedě, schoulená, s hlavou zabořenou do pohovky. Chlapec, o rok starší než ona, se v koutě celý třásl a plakal. Nejspíš ho právě zbili. Starší holčička, tak devítiletá, vytáhlá a tenounká jako sirka, jen v tenké a všude roztrhané košilce a v ošuntělém pláštíku z drapdamé přehozeném přes holá ramena, který jí ušili nejspíš před dvěma lety, protože teď jí nesahal ani ke kolenům, stála v koutě vedle malého bratra a objímala mu krk svou dlouhou, vyschlou ručkou, tenkou jako sirka. Zřejmě ho utišovala, cosi mu šeptala, všemožně ho zadržovala, aby snad zase nezačal fňukat, a přitom se strachem sledovala matku svýma velkýma, převelikýma tmavýma očima, které se zdály ještě větší v její vyhublé a vyděšené tváři. Marmeladov do pokoje nevešel, klekl si přímo ve dveřích a Raskolnikova postrčil dopředu. Když žena uviděla cizího člověka, roztržitě se před ním zastavila, na okamžik se probrala a jako by uvažovala: proč sem asi vešel? Ale nejspíš ji hned napadlo, že jde do jiných pokojů, protože ten jejich byl průchozí. Když si to domyslela, už si ho dál nevšímala, šla ke dveřím do předsíně, aby je přivřela, a najednou vykřikla, protože uviděla na samém prahu klečet svého muže.

„Á!“ vykřikla v nepříčetnosti. „Vrátil se! Galejník! Netvor!… A kde jsou peníze? Co máš v kapse, ukaž! A šaty nejsou ty pravé! Kde máš šaty? Kde jsou peníze? Mluv!…“

A vrhla se, aby ho prohledala. Marmeladov hned poslušně a pokorně rozpažil ruce do obou stran, aby jí prohledávání kapes usnadnil. Peníze tam nebyly, ani kopějka.

„Kde jsou ty peníze?“ křičela. „Ó Bože, copak všechno propil! Vždyť v truhle zbývalo dvanáct rublů!…“ A najednou ho v zuřivosti popadla za vlasy a táhla ho do pokoje. Marmeladov jí sám její úsilí usnadňoval, když se za ní pokorně plazil po kolenou.

„I tohle je mi rozkoší! I tohle mi není bolestí, ale roz-ko-ší, mi-losti-vý pa-ne,“ vykřikoval, zatímco s ním lomcovala za vlasy, a dokonce jednou udeřil čelem o podlahu. Dítě, které spalo na podlaze, se probudilo a rozplakalo se. Chlapec v koutě to nevydržel, roztřásl se, vykřikl a vrhl se k sestře v hrozném strachu, skoro v záchvatu. Starší holčička se rozespale třásla jako list.

„Propil! Všechno, všechno propil!“ křičela zoufale ubohá žena. „A šaty nejsou ty pravé! Hladovějí, hladovějí!“ A lomila rukama a ukazovala na děti. „Ó, ten prokletý život! A vy, vy se nestydíte,“ obořila se najednou na Raskolnikova, „z krčmy! Ty jsi s ním pil? Taky jsi s ním pil! Ven!“

Mladý muž spěšně odešel a neřekl ani slovo. Navíc se i vnitřní dveře otevřely dokořán a vykouklo z nich několik zvědavců. Natahovaly se drzé, smějící se hlavy s cigaretkami a dýmkami, v čepičkách. Byly vidět postavy v županech a docela rozhalené, v letních oblecích až neslušných, někteří s kartami v rukou. Obzvlášť komicky se smáli, když Marmeladov, kterého vláčela za vlasy, křičel, že je mu to rozkoší. Začali dokonce vcházet do pokoje; konečně se ozvalo zlověstné ječení: to se dopředu prodírala sama Amalija Lippevechzelová, aby zjednala pořádek po svém a už posté vystrašila ubohou ženu sprostým příkazem, ať hned zítra byt vyklidí. Když Raskolnikov odcházel, stačil ještě strčit ruku do kapsy, nabral, kolik se mu dostalo do hrsti měďáků, které mu zbyly z rublu rozměněného ve výčepu, a nenápadně je položil na okno. Teprve potom na schodech se vzpamatoval a chtěl se vrátit.

„Co jsem to provedl za nesmysl,“ pomyslel si, „vždyť oni tu mají Soňu, a já sám je potřebuju.“ Ale když uvážil, že vzít je zpátky už nejde a že by si je stejně nevzal, mávl rukou a šel domů do svého bytu. „Soňa

přece taky potřebuje pomádu," pokračoval, když kráčel po ulici, a jízlivě se ušklíbl, „stojí peníze, tahle čistota... Hm! A Soněčka možná dneska sama zkrachuje, protože je to stejné riziko, hon na vzácnou zvěř... zlatokopectví... a pak budou všichni zítra bez mých peněz na suchu... Ale ta Soňa! Jakou studnu si přece dokázali vykopat! A čerpají z ní! Však z ní čerpají! A zvykli si. Poplakali si a zvykli si. Na všechno si člověk, ten padouch, zvykne!"

Zamyslel se.

„Ale co když jsem lhal," zvolal najednou bezděky, „co když člověk opravdu není *padouch*, celý vůbec, celé totiž lidské pokolení, pak to znamená, že všechno ostatní jsou předsudky, jen nahnané strachy, a že neexistují žádné překážky, a že tak to má být!..."

III

Druhý den se probudil až pozdě, po neklidném spánku, ale spánek ho neposílil. Probudil se podrážděný, nedůtklivý, zlý a s nenávistí se rozhlédl po své komůrce. Byla to maličká kobka, asi šest kroků dlouhá, a vypadala co nejubožeji se svými nažloutlými, zaprášenými tapetami, které všude odstávaly od zdi, a byla tak nízká, že trochu vyššímu člověku v ní bylo úzko a pořád se mu zdálo, že každou chvíli narazí hlavou do stropu. Nábytek odpovídal místnosti: byly tu tři staré židle, ne zcela v pořádku, natřený stůl v koutě, na kterém leželo několik sešitů a knih; už jen podle toho, jak byly zaprášené, bylo vidět, že se jich dávno nikdo nedotkl; a konečně neforemná velká pohovka, která zabírala skoro celou stěnu a polovinu šířky celého pokoje, kdysi potažená kartounem, ale teď samý cár, a ta sloužila Raskolnikovovi jako postel. Často na ní spal tak, jak byl, bez svlékání, bez prostěradla, přikrytý svým starým, ošumělým studentským kabátem a s jediným malým polštářkem pod hlavou, pod který si podkládal všechno prádlo, co měl, čisté i obnošené, aby měl hlavu výš. Před pohovkou stál malý stolek.

Hůř už se zanedbat a zpustnout snad ani nešlo; ale Raskolnikovovi to v jeho nynějším rozpoložení bylo dokonce příjemné. Rozhodně se ode všech odtáhl jako želva do svého krunýře, a dokonce i tvář služky, která ho měla obsluhovat a občas mu nahlédla do pokoje, v něm vzbuzovala žluč a křeče. Tak to bývá u některých monomanů, kteří se příliš soustředí na jedinou věc. Bytná mu už dva týdny nedávala jídlo, a on až dosud ani nepomyslel na to, že by si to s ní šel vyříkat, přestože zůstával bez oběda. Nastasja, kuchařka a jediná služka bytné, byla takové

náladě nájemníka zčásti ráda a úplně u něj přestala uklízet a zametat, jen tak jednou za týden, nahodile, popadla někdy koště. Ona ho ted také vzbudila.

„Vstávej, co spíš!“ zavolala nad ním. „Je po deváté. Přinesla jsem ti čaj; dáš si čajíčku? Asi už seš vyhladovělej, ne?“

Nájemník otevřel oči, trhl sebou a poznal Nastasju.

„Je ten čaj od bytné, nebo co?“ zeptal se, když se pomalu a bolestně nadzvedal na pohovce.

„Kdepak od bytné!“

Postavila před něj svou vlastní puklou konvici s už jednou spařeným čajem a položila dva žluté kousky cukru.

„Tumáš, Nastasjo, vezmi si to, prosím,“ řekl, když se prohrabal v kapse – spal totiž tak, jak byl, oblečený – a vytáhl hrstičku měďáků, „dojdi mi koupit housku. A vezmi v uzenářství aspoň trochu salámu, nějakého levnějšího.“

„Housku ti přinesu tuhle minutu, ale nechceš místo salámu radši šči? Dobrý šči, včerejší. Už včera jsem ti je odložila, jenže jsi přišel pozdě. Dobrý šči.“

Když mu šči přinesla a on se do nich pustil, Nastasja si k němu přisedla na pohovku a začala povídat. Byla to venkovská ženská a velká povídavá ženská.

„Praskovja Pavlovna si na tebe chce stěžovat na policii,“ řekla.

Silně se zamračil.

„Na policii? Co po mně chce?“

„Neplatíš a z bytu se neodstěhuješ. To je jasný, co chce.“

„Ech, tohle mi ještě scházelo, k čertu,“ mumlal a skřípal zuby, „ne, tohle se mi teď… nehodí… Je to husa,“ dodal nahlas. „Dneska k ní zajdu a promluvím si s ní.“

„Husa je to, husa, taková jako já, ale co ty, chytráku, ležíš tu jako pytel a nic z tebe nekouká? Prej jsi dřív chodil učit děti, a proč teď nic neděláš?“

„Já dělám…“ pronesl Raskolnikov neochotně a zachmuřeně.

„A co děláš?“

„Práci…“

„Jakou práci?“

„Přemýšlím,“ odpověděl vážně po chvíli mlčení.

Nastasja se div nesvalila smíchy. Patřila k těm, které se rády smějí, a když ji někdo rozesmál, smála se neslyšně, celá se vlnila a třásla, až jí z toho bylo samotné nanic.

„A to sis jako vymyslel hodně peněz?“ dokázala konečně ze sebe vypravit.

„Bez bot se děti učit nedají. Ostatně kašlu na to.“

„Do studny neplivej.“

„Za děti platí měďákama. Co nadělám s pár kopějkama?“ pokračoval neochotně, jako by odpovídal na vlastní myšlenky.

„A tobě by se hodil hned celej kapitál, co?“

Podivně se na ni podíval.

„Ano, celý kapitál,“ odpověděl pevně po chvíli mlčení.

„No, ty pomaloučku, nebo mě vylekáš; je to nějak moc strašný. Mám jít pro tu housku, nebo ne?“

„Jak chceš.“

„Jo, zapomněla jsem! Včera ti přece přišel dopis, když jsi nebyl doma.“

„Dopis! Pro mě! Od koho?“

„Od koho, to nevím. Tři kopějky jsem dala listonošovi ze svýho. Vrátíš mi je, ne?“

„Tak ho přines, proboha, přines!“ vykřikl celý rozrušený Raskolnikov. „Pane Bože!“

Za minutu byl dopis tady. Ano, je to tak: od matky, z R. gubernie. Když ho bral do ruky, dokonce zbledl. Dopisy už dlouho nedostával; ale teď mu najednou sevřelo srdce ještě něco jiného.

„Nastasjo, jdi pryč, proboha; tady máš svoje tři kopějky, jen, proboha, jdi rychle pryč!“

Dopis se mu třásl v rukou; nechtěl ho otevírat před ní: chtěl s tím dopisem zůstat *o samotě*. Když Nastasja odešla, rychle ho přitiskl ke rtům a políbil; pak se ještě dlouho díval na rukopis adresy, na známé a milé, drobné a kosé písmo své matky, která ho kdysi učila číst a psát. Otálel; dokonce jako by se něčeho bál. Konečně ho otevřel: dopis byl velký, hutný, vážil dva loty; dva velké poštovní archy byly popsané drobounkým písmem.

Milý můj Roďo – psala matka –, už přes dva měsíce jsem si s tebou písemně nepovídala, a sama jsem tím trpěla, a nejednu noc jsem dokonce nespala a přemýšlela. Ale jistě mi tohle mé nedobrovolné mlčení nebudeš vyčítat. Víš, jak tě miluji; ty jsi u nás jediný, u mě i u Duni, ty jsi naše všechno, všechna naše naděje a útěcha. Co se se mnou dělo, když jsem se dozvěděla, že jsi už před několika měsíci opustil univerzitu, protože jsi neměl z čeho se živit, a že tvé kondice i ostatní příjmy přestaly! Čím jsem ti mohla pomoct se svými sto dvaceti rubly penze ročně? Těch patnáct rublů, které jsem ti poslala před čtyřmi měsíci, jsem si vypůjčila, jak sám víš, na účet té penze u našeho zdejšího kupce Afanasije Ivanoviče Vachrušina. Je to dobrý člověk a byl ještě přítelem tvého otce. Ale protože jsem mu dala právo, aby za mě penzi vybíral, musela jsem čekat, dokud se dluh nesplatí, a to se stalo teprve teď, takže jsem ti celou tu dobu nemohla nic poslat. Ale teď, chválabohu, ti snad zase můžu něco poslat, a vůbec se teď můžeme dokonce pochlubit, že se na nás usmálo štěstí, což ti spěchám oznámit. A za prvé, uhodneš, milý Roďo, že tvoje sestra už měsíc a půl bydlí se mnou a že se už nikdy víc nerozdělíme? Sláva Pánu Bohu, skončilo její trápení, ale povím ti všechno popořádku, abys věděl, jak to všechno bylo a co jsme před tebou dosud tajily. Když jsi mi před dvěma měsíci psal, že jsi od kohosi slyšel, jako by Duňa v domě pánů Svidrigajlovových snášela mnoho hrubosti, a žádal jsi ode mě přesné vysvětlení – co jsem ti

tehdy mohla odpovědět? Kdybych ti napsala celou pravdu, nejspíš bys všechno nechal a přišel bys k nám třeba i pěšky, protože znám tvou povahu i tvé city a vím, že bys svou sestru nedal urazit. Sama jsem byla zoufalá, ale co se dalo dělat? Ani já sama jsem tehdy celou pravdu neznala. Hlavní potíž byla v tom, že Duněčka, když loni nastoupila do jejich domu jako vychovatelka, vzala si předem celých sto rublů s podmínkou, že se jí budou měsíčně strhávat z platu, a nemohla tedy místo opustit, dokud dluh nesplatí. Tu částku si ale vzala – teď ti už můžu všechno vysvětlit, můj nejdražší Roďo – hlavně proto, aby ti mohla poslat těch šedesát rublů, které jsi tehdy tolik potřeboval a které jsi od nás loni dostal. Tenkrát jsme tě oklamaly, napsaly jsme, že jsou z Duněččiných dřívějších úspor, ale nebylo to tak, a teď ti sděluji celou pravdu, protože se teď všechno náhle, z vůle boží, obrátilo k lepšímu, a abys věděl, jak tě Duňa miluje a jaké má nesmírně vzácné srdce. Pan Svidrigajlov s ní opravdu zpočátku jednal velmi hrubě a u stolu si k ní dovoloval různé nezdvořilosti a posměšky… Ale nechci se pouštět do všech těch tíživých podrobností, abych tě zbytečně nerozrušovala, když už je teď všechno skončeno. Zkrátka, přestože se k ní Marfa Petrovna, choť pana Svidrigajlova, i všichni domácí chovali laskavě a vznešeně, bylo to pro Duněčku velmi těžké, zvlášť když byl pan Svidrigajlov podle svého starého plukovního zvyku pod vlivem Bakchovým. A co se ukázalo později? Představ si, že ten blázen už dávno k Duni zahořel vášní, ale pořád to skrýval pod hrubostí a pohrdáním. Možná se sám styděl a děsil se, když viděl, že už je v letech a otcem rodiny, a přitom chová tak lehkomyslné naděje, a proto se na Duňu bezděky zlobil. A možná taky chtěl hrubým chováním a posměšky jen před ostatními zakrýt celou pravdu. Ale nakonec se neudržel a odvážil se Duni učinit otevřený a hanebný návrh, sliboval jí různé odměny, a nadto, že všechno nechá a odjede s ní na jiný statek, nebo třeba i do ciziny. Dovedeš si představit, jak trpěla! Opustit hned místo nešlo, nejen kvůli peněžnímu dluhu, ale i kvůli ohledu na Marfu Petrovnu, kte-

rá by mohla najednou pojmout podezření, a tím by se do rodiny vnesl rozvrat. A pro Duněčku by to taky byl velký skandál; bez toho by se to už neobešlo. Bylo tu i mnoho jiných důvodů, takže Duňa nemohla počítat s tím, že se z toho hrozného domu vyprostí dřív než za šest týdnů. Ty Duňu samozřejmě znáš, víš, jak je chytrá a jakou má pevnou povahu. Duněčka dokáže snést mnoho a i v těch nejkrajnějších případech v sobě najde tolik velkomyslnosti, aby neztratila pevnost. Ani mně o všem nenapsala, aby mě nerozrušila, a přitom jsme si často posílaly zprávy. Rozuzlení ale přišlo nečekaně. Marfa Petrovna nedopatřením zaslechla, jak její muž v zahradě Duněčku zapřísahá, a protože všechno pochopila převráceně, ze všeho obvinila právě ji, protože si myslela, že ona za všechno může. Hned tam v zahradě se mezi nimi odehrála hrozná scéna: Marfa Petrovna Duňu dokonce uhodila, nechtěla nic slyšet, sama celou hodinu křičela a nakonec poručila, aby Duňu okamžitě odvezli ke mně do města, na obyčejném selském voze, kam jí naházeli všechny věci, prádlo, šaty, všechno, jak to přišlo, nesvázané a nesložené. A k tomu se spustil liják a Duňa, uražená a zostuzená, musela jet se sedlákem celých sedmnáct verst na nekrytém voze. Pomysli teď sám, co jsem ti mohla napsat v dopise jako odpověď na ten tvůj, který jsem dostala před dvěma měsíci, a o čem jsem ti měla psát? Sama jsem byla zoufalá; napsat ti pravdu jsem se neodvažovala, protože bys byl velmi nešťastný, zarmoucený a pobouřený, a co bys vlastně mohl udělat? Nanejvýš bys ještě zahubil sám sebe, a Duněčka mi to taky zakazovala; a plnit dopis prázdnými řečmi o čemkoli, když je v duši takový žal, jsem nedokázala. Celý měsíc chodily po celém městě o téhle historii klepy, a došlo to až tak daleko, že jsme s Duňou nemohly chodit ani do kostela, kvůli opovržlivým pohledům a šuškání, a dokonce se o tom před námi mluvilo nahlas. Všichni známí se od nás odtáhli, všichni nás dokonce přestali zdravit, a já jsem se s jistotou dozvěděla, že kupečtí příručí a někteří kancelisté nám chtěli způsobit nízkou urážku a natřít nám vrata domu dehtem, takže do-

mácí začali žádat, abychom se z bytu vystěhovaly. Tohle všechno způsobila Marfa Petrovna, která stačila Duňu obvinit a zostudit ve všech domech. Zná se u nás se všemi a v tom měsíci jezdila do města každou chvíli, a protože je trochu upovídaná a ráda vypráví o svých rodinných záležitostech a hlavně si stěžuje na svého muže každému, kdo se namane, což je velmi ošklivé, roznesla celou tu historii za krátký čas nejen po městě, ale i po celém újezdu. Onemocněla jsem, ale Duněčka byla silnější než já, a kdybys byl viděl, jak všechno snášela, a ještě mě utěšovala a dodávala mi odvahy! Je to anděl! Ale z milosrdenství božího naše muka netrvala dlouho: pan Svidrigajlov se vzpamatoval a začal litovat, a protože mu bylo Duni nejspíš líto, předložil Marfě Petrovně úplné a zřejmé důkazy o Duněččině nevině. Byl to totiž dopis, který Duňa ještě předtím, než je Marfa Petrovna přistihla v zahradě, musela napsat a předat mu, aby se vyhnula osobním rozhovorům a tajným schůzkám, na kterých naléhal, a který po Duněččině odjezdu zůstal v rukou pana Svidrigajlova. V tom dopise mu co nejvroucněji a s plným rozhořčením vyčítala právě jeho nešlechetné chování vůči Marfě Petrovně, připomínala mu, že je otec a hlava rodiny, a nakonec i to, jak je od něj hanebné trýznit a uvrhat do neštěstí dívku, která je už beztak nešťastná a bezbranná. Zkrátka, milý Roďo, ten dopis je napsaný tak šlechetně a dojemně, že jsem při jeho čtení plakala a dodnes ho nedokážu číst bez slz. Kromě toho se nakonec na Duninu obhajobu ozvali i sluhové a dosvědčili, co viděli a věděli, a toho bylo mnohem víc, než si sám pan Svidrigajlov myslel, jak už to vždycky bývá. Marfa Petrovna byla úplně ohromená a „znovu zdrcená“, jak se nám sama přiznala, ale zato se dokonale přesvědčila o Duněččině nevině, a hned druhý den, v neděli, jela rovnou do chrámu, na kolenou a se slzami prosila Matku Boží, aby jí dala sílu přestát tuhle novou zkoušku a splnit svou povinnost. Potom přijela rovnou z chrámu, aniž se u kohokoli zastavila, k nám, všechno nám vypověděla, hořce plakala a v plné lítosti objímala Duňu a prosila ji, aby jí odpustila. Ještě to dopoledne se

bez nejmenšího otálení vydala rovnou od nás po všech domech ve městě a všude, v těch nejlichotivějších výrazech pro Duněčku a se slzami, obnovila její dobré jméno a šlechetnost jejích citů i chování. A nejen to, všem ukazovala a předčítala nahlas Duněččin vlastnoruční dopis panu Svidrigajlovovi, a dokonce dovolovala, aby si z něj lidé dělali opisy – což už je podle mě zbytečné. Musela tak několik dní po sobě objíždět všechny ve městě, protože se někteří začali urážet, že jiní dostali přednost, a tak se zavedlo pořadí, takže v každém domě už předem čekali a všichni věděli, že ten a ten den bude Marfa Petrovna tam a tam číst ten dopis, a na každé čtení se znovu scházeli i ti, kdo už ten dopis slyšeli několikrát, doma i u jiných známých, jak šlo pořadí. Podle mého mínění tu bylo mnoho, velmi mnoho zbytečného; ale Marfa Petrovna už je taková povaha. Přinejmenším Duněčce úplně navrátila čest, a všechna hanebnost té věci padla jako nesmazatelná potupa na jejího muže, na hlavního viníka, takže je mi ho dokonce líto; s tím pomateným člověkem se zacházelo až příliš přísně. Duňu hned začali zvát, aby dávala hodiny v některých domech, ale odmítla. Vůbec se k ní všichni najednou začali chovat se zvláštní úctou. To všechno hlavně přispělo i k té nečekané události, kterou se teď mění, dá se říct, celý náš osud. Věz, milý Roďo, že se o Duňu ucházel ženich a že už stačila dát souhlas, což ti spěchám co nejdřív oznámit. A třebaže se to stalo bez tvé rady, ty se na mě ani na sestru nejspíš nebudeš zlobit, protože z té věci sám uvidíš, že čekat a odkládat to, dokud nedostaneme tvou odpověď, bychom nemohly. A ani ty sám bys to na dálku nemohl všechno přesně posoudit. Stalo se to takhle. Je už dvorní rada, jmenuje se Pjotr Petrovič Lužin a je vzdáleným příbuzným Marfy Petrovny, která k tomu mnoho přispěla. Začal tím, že skrze ni projevil přání se s námi seznámit, byl náležitě přijat, vypil kávu a hned druhý den poslal dopis, v němž velmi zdvořile vyložil svou nabídku a prosil o rychlou a rozhodnou odpověď. Je to člověk obchodní a zaměstnaný, teď spěchá do Petrohradu, takže si cení každé minuty. Zpočátku jsme

byly samozřejmě velmi ohromené, protože se to všechno stalo příliš rychle a nečekaně. Celý ten den jsme spolu uvažovaly a přemýšlely. Je to člověk spolehlivý a zajištěný, slouží na dvou místech a už má vlastní kapitál. Pravda, je mu už pětačtyřicet let, ale je docela příjemného zevnějšku a ještě se může ženám líbit, a vůbec je to člověk velmi solidní a slušný, jen trochu zasmušilý a jakoby povýšený. Ale to se možná jen tak zdá na první pohled. A předem tě upozorňuji, milý Roďo, až se s ním v Petrohradě uvidíš, což bude velmi brzy, nesuď příliš rychle a vášnivě, jak je to u tebe zvykem, pokud se ti na něm na první pohled něco nebude líbit. Říkám to jen pro jistotu, i když jsem přesvědčená, že na tebe udělá příjemný dojem. A kromě toho, má-li člověk kohokoli poznat, musí k němu přistupovat postupně a opatrně, aby neupadl do omylu a předsudku, které se pak velmi těžko napravují a odčiňují. A Pjotr Petrovič je přinejmenším podle mnoha známek člověk velmi úctyhodný. Hned při své první návštěvě nám oznámil, že je člověk věcný, ale v mnohém sdílí, jak sám řekl, „přesvědčení našich nejnovějších generací“ a že je nepřítelem všech předsudků. Mluvil ještě o mnohém, protože je trochu jakoby ješitný a velmi rád, když ho lidé poslouchají, ale to přece skoro není vada. Já jsem samozřejmě moc nepochopila, ale Duňa mi vysvětlila, že je to člověk sice ne příliš vzdělaný, ale chytrý a, jak se zdá, dobrý. Znáš povahu své sestry, Roďo. Je to dívka pevná, rozvážná, trpělivá a velkomyslná, i když má vroucí srdce, to jsem na ní dobře poznala. Zvláštní láska tu samozřejmě není ani z její, ani z jeho strany, ale Duňa je nejen chytrá dívka, ale zároveň i bytost šlechetná jako anděl, a bude pokládat za svou povinnost připravit štěstí muži, který by se zase staral o její štěstí, a o tom zatím nemáme velký důvod pochybovat, i když se ta věc, přiznám se, udála trochu zhurta. Navíc je to člověk, který umí velmi dobře počítat, a jistě sám uvidí, že jeho vlastní manželské štěstí bude tím jistější, čím šťastnější s ním bude Duněčka. A co se týče nějakých nerovností v povaze, nějakých starých zvyků, a dokonce i jisté neshody v názorech – čemuž

se nevyhne ani to nejšťastnější manželství –, v tom ohledu mi Duněčka sama řekla, že spoléhá sama na sebe, že tu není čeho se obávat a že dokáže mnoho snést, pokud budou jejich další vztahy poctivé a spravedlivé. Mně se například taky zpočátku zdál jakoby příkrý; ale to může pocházet právě z toho, že je to přímý člověk, a určitě to tak je. Například při druhé návštěvě, když už dostal souhlas, se v rozhovoru vyjádřil, že už dřív, ještě než Duňu znal, se rozhodl vzít si dívku poctivou, ale bez věna, a určitě takovou, která už zakusila bídu; protože, jak vysvětlil, muž nemá být své ženě ničím zavázán a je mnohem lepší, když žena považuje muže za svého dobrodince. Dodám, že se vyjádřil o něco mírněji a vlídněji, než jsem to napsala, protože jsem ten skutečný výraz zapomněla a pamatuji si jen tu myšlenku, a kromě toho to vůbec neřekl úmyslně, ale zřejmě mu to vyklouzlo v zápalu rozhovoru, takže se to pak dokonce snažil opravit a zmírnit; ale mně to přesto připadalo trochu jakoby příkré, a pak jsem to řekla Duni. Ale Duňa mi dokonce s mrzutostí odpověděla, že „slova ještě nejsou činy“, a to je samozřejmě pravda. Než se Duněčka rozhodla, celou noc nespala, a protože si myslela, že už spím, vstala z postele a celou noc chodila po pokoji sem a tam; nakonec si klekla a dlouho a vroucně se modlila před ikonou, a ráno mi oznámila, že se rozhodla.

Už jsem se zmínila, že Pjotr Petrovič teď odjíždí do Petrohradu. Má tam velké záležitosti a chce si v Petrohradě otevřít veřejnou advokátní kancelář. Už dlouho se zabývá vedením různých žalob a sporů a právě nedávno vyhrál jeden významný spor. Do Petrohradu musí i proto, že tam má jednu významnou věc u senátu. Takže, milý Roďo, i tobě může být velmi užitečný, dokonce ve všem, a my s Duňou jsme už usoudily, že bys mohl hned od dnešního dne určitě začít svou budoucí kariéru a považovat svůj osud za jasně určený. Ach, kdyby se to splnilo! To by byl takový prospěch, že ho musíme považovat jedině za přímou milost Všemohoucího k nám. Duňa o ničem jiném nesní. Už jsme se odvážily říct o tom Pjotru Petrovičovi pár slov. Vyjádřil se opatrně a řekl, že sa-

mozřejmě, protože se bez tajemníka neobejde, je lepší platit služné příbuznému než cizímu, pokud se ovšem ukáže, že je pro to místo schopný – no aby ses ty neukázal schopný! –, ale zároveň vyslovil i pochybnost, že ti studium na univerzitě nenechá čas na práci v jeho kanceláři. Tentokrát tím věc skončila, ale Duňa teď na nic jiného nemyslí. Teď už několik dní je jako v nějaké horečce a sestavila už celý plán, jak se z tebe časem může stát společník, ba dokonce kompanjon Pjotra Petroviče v jeho soudních záležitostech, tím spíš, že sám studuješ na právnické fakultě. Já, Roďo, s ní úplně souhlasím a sdílím všechny její plány a naděje a vidím v nich plnou pravděpodobnost; a navzdory nynější, velmi pochopitelné zdrženlivosti Pjotra Petroviče – protože tě ještě nezná – je Duňa pevně přesvědčená, že všeho dosáhne svým dobrým vlivem na budoucího muže, a tím si je jistá. Samozřejmě jsme si daly pozor, abychom se Pjotru Petrovičovi neprořekly o čemkoli z těch našich dalších snů, a hlavně o tom, že budeš jeho kompanjonem. Je to člověk věcný a nejspíš by to přijal velmi chladně, protože by mu to všechno připadalo jako pouhé snění. Stejně tak jsme mu ani já, ani Duňa ještě neřekly ani půl slova o své pevné naději, že nám pomůže podporovat tě penězi, dokud budeš na univerzitě; neřekly jsme to proto, že za prvé se to později stane samo sebou a on to nejspíš beze zbytečných slov sám nabídne – no aby zrovna tohle Duněčce odmítl! –, tím spíš, že se sám můžeš stát jeho pravou rukou v kanceláři a dostávat tu pomoc ne jako dobrodiní, ale jako služné, které sis zasloužil. Tak to chce zařídit Duněčka a já s ní úplně souhlasím. A za druhé jsme to neřekly proto, že jsem si obzvlášť přála, abys s ním při našem nadcházejícím setkání stál na rovné noze. Když mu Duňa o tobě nadšeně vyprávěla, odpověděl, že každého člověka si musí nejdřív sám a zblízka prohlédnout, než o něm bude soudit, a že si vyhrazuje, až se s tebou seznámí, udělat si o tobě vlastní mínění. Víš co, můj drahocenný Roďo, zdá se mi z jistých důvodů – které se ovšem vůbec netýkají Pjotra Petroviče, ale jen tak, kvůli jistým mým vlastním, osobním, možná

dokonce stařeckým, babským rozmarům –, zdá se mi, že možná udělám lépe, když budu po jejich svatbě bydlet zvlášť, jako bydlím teď, a ne spolu s nimi. Jsem úplně přesvědčená, že bude tak šlechetný a jemný, že mě sám pozve a nabídne mi, abych se už od dcery neodlučovala, a jestli to až dosud neřekl, pak samozřejmě proto, že se to i beze slov předpokládá; ale já odmítnu. Nejednou jsem si v životě všimla, že tchyně nebývají mužům zrovna po chuti, a já nejen že nechci být komukoli ani v nejmenším na obtíž, ale sama chci být úplně svobodná, dokud mám aspoň nějaký vlastní kousek chleba a takové děti, jako jsi ty a Duněčka. Bude-li to možné, usadím se blízko vás obou, protože, Roďo, to nejpříjemnější jsem si nechala na konec dopisu: věz tedy, můj milý a drahý, že se možná už velmi brzy zase všichni sejdeme a obejmeme se všichni tři po téměř tříletém odloučení! Je už *určitě* rozhodnuto, že já a Duňa odjíždíme do Petrohradu, kdy přesně, to nevím, ale v každém případě velmi, velmi brzy, možná dokonce za týden. Všechno záleží na tom, jak to zařídí Pjotr Petrovič, který nám dá vědět, jakmile se v Petrohradě rozkouká. Z jistých důvodů chce svatební obřad co nejvíc uspíšit, a bude-li to možné, dokonce uspořádat svatbu ještě v tomhle období mezi posty, a pokud to pro krátkost času nepůjde, tak hned po Uspenském postu. Ach, s jakým štěstím tě přitisknu k srdci! Duňa je celá rozrušená radostí, že tě uvidí, a jednou v žertu řekla, že už jen kvůli tomu by si Pjotra Petroviče vzala. Je to anděl! Ted ti nic nepřipisuje, jen mi kázala ti napsat, že ti toho musí tolik říct, tolik, že se jí teď ani nechce brát pero do ruky, protože se na pár řádcích nic nenapíše a člověk se jen rozruší; a kázala tě pevně obejmout a poslat ti nespočet polibků. Ale přestože se možná už velmi brzy sejdeme osobně, přesto ti v nejbližších dnech pošlu peníze, kolik jen budu moct. Teď, když se všichni dozvěděli, že si Duněčka bere Pjotra Petroviče, i můj úvěr se najednou zvýšil, a já s jistotou vím, že mi teď Afanasij Ivanovič na účet penze půjčí dokonce až pětasedmdesát rublů, takže ti možná pošlu pětadvacet rublů, nebo dokonce třicet. Poslala bych

i víc, ale bojím se kvůli našim cestovním výdajům; a i když byl Pjotr Petrovič tak laskav, že vzal na sebe část nákladů na naši cestu do hlavního města, totiž sám se nabídl, že na své útraty dopraví naše zavazadla a velkou truhlu – nějak tam přes známé –, přesto musíme počítat i s příjezdem do Petrohradu, kde se nedá ukázat bez groše, aspoň na první dny. Ostatně s Duněčkou jsme už všechno do puntíku spočítaly a vyšlo nám, že cesta nebude stát mnoho. K železnici je to od nás jen devadesát verst a my jsme se pro jistotu už domluvily s jedním známým sedláčkem povozníkem; a odtamtud se s Duněčkou docela pohodlně svezeme třetí třídou. Takže ti možná nepošlu pětadvacet, ale určitě se mi podaří vyšetřit a poslat třicet rublů. Ale dost už; popsala jsem dva archy dokola a místo už nezbývá; celá naše historie; no, kolik se toho taky nahromadilo! A teď, můj drahocenný Roďo, tě objímám do našeho brzkého shledání a žehnám ti svým mateřským požehnáním. Miluj Duňu, svou sestru, Roďo; miluj ji tak, jako ona miluje tebe, a věz, že tě miluje bezmezně, víc než sebe samu. Je to anděl, a ty, Roďo, ty jsi u nás všechno – všechna naše naděje a všechna útěcha. Jen kdybys ty byl šťastný, a my budeme šťastné. Modlíš se k Bohu, Roďo, jako dřív, a věříš v dobrotu Stvořitele a Vykupitele našeho? Bojím se v srdci, jestli i tebe nezastihla ta nejnovější módní nevíra. Jestli je to tak, pak se za tebe modlím. Vzpomeň si, můj milý, jak jsi ještě v dětství, za života tvého otce, žvatlal své modlitbičky u mě na klíně a jak jsme tehdy byli všichni šťastní! Sbohem, nebo raději *na shledanou*! Objímám tě pevně, pevně a líbám tě nesčíslněkrát.

Tvá až do hrobu

Pulcherija Raskolnikovová.

Skoro celou dobu, co Raskolnikov četl, od samého začátku dopisu, měl tvář mokrou od slz; ale když dočetl, byla bledá, zkřivená křečí a po rtech se mu plazil těžký, žlučovitý, zlý úsměv. Položil hlavu na svůj hubený, ošoupaný polštář a přemýšlel, dlouho přemýšlel. Srdce mu

prudce bušilo a myšlenky se mu prudce zmítaly. Nakonec mu začalo být v té žluté komůrce, podobné skříni nebo truhle, dusno a těsno. Oči i myšlenky si žádaly prostor. Popadl klobouk a vyšel ven, tentokrát už bez obav, že na schodech někoho potká; na to zapomněl. Vydal se směrem k Vasiljevskému ostrovu po V. prospektu, jako by tam spěchal za nějakou záležitostí, ale jak bylo jeho zvykem, šel, aniž vnímal cestu, šeptal si pro sebe, a dokonce sám se sebou mluvil nahlas, čímž velmi udivoval kolemjdoucí. Mnozí ho pokládali za opilého.

IV

Matčin dopis ho zmučil. Ale co se týče toho nejhlavnějšího, toho základního bodu, nepochyboval ani na minutu, ani tehdy, když dopis ještě četl. Hlavní jádro věci měl v hlavě rozhodnuté, a rozhodnuté definitivně: „Dokud budu živ, k té svatbě nedojde, a k čertu s panem Lužinem!“

„Protože je to věc nad slunce jasnější,“ mumlal si pro sebe, ušklíbal se a zlomyslně se už předem radoval z úspěchu svého rozhodnutí. „Ne, maminko, ne, Duňo, mě neoklamete!... A ještě se omlouvají, že se mě neptaly na radu a že to rozhodly beze mě! No jistě! Myslí si, že ted už se to zrušit nedá; tak uvidíme, jestli nedá, nebo dá! A jaká skvělá výmluva: ‚Pjotr Petrovič je prý takový podnikavý člověk, tak podnikavý, že se jinak oženit ani nemůže než tryskem, poštovními koňmi, neli rovnou po železnici.‘ Ne, Duněčko, všechno vidím a vím, o čem si se mnou chceš *tolik* povídat; vím i to, o čem jsi celou noc přemýšlela, když jsi chodila po pokoji, a k čemu ses modlila před Kazaňskou Matkou Boží, co stojí u maminky v ložnici. Na Golgotu se stoupá těžko. Hm... Takže je to rozhodnuté definitivně: ráčíte se vdávat za člověka podnikavého a rozumného, Avdoťjo Romanovno, za člověka, který má vlastní kapitál – *už* má vlastní kapitál, to zní solidněji, úctyhodněji –, který slouží na dvou místech, sdílí přesvědčení našich nejnovějších generací, jak píše maminka, a ‚*zdá se,* je hodný‘, jak poznamenává sama Duněčka. To *zdá se* je ze všeho nejskvělejší! A tahle Duněčka se kvůli tomu *zdá se* vdává!... Skvělé! Skvělé!...

„…Ale zajímavé, proč mi maminka psala o těch ‚nejnovějších generacích'? Jen tak, aby toho člověka popsala, anebo s dalším úmyslem: aby mě pro pana Lužina naklonila? Ach, vy lištičky! Zajímalo by mě vyjasnit ještě jednu okolnost: nakolik byly k sobě obě upřímné, ten den a tu noc a po celou dobu potom? Padla mezi nimi všechna *slova* přímo, nahlas, anebo obě pochopily, že mají v srdci i v myšlenkách jedno a totéž, a tak nemá smysl všechno vyslovovat nahlas a zbytečně se prořeknout? Nejspíš to tak zčásti bylo; z dopisu je to vidět: mamince připadal příkrý, *trošičku,* a naivní maminka se hned za Duňou hrnula se svými poznámkami. A ta se samozřejmě rozzlobila a ‚odpověděla mrzutě'. No jistě! Koho by to nerozčílilo, když je věc jasná i bez naivních otázek a když už je rozhodnuto, že není o čem mluvit. A co mi to píše: ‚Měj Duňu rád, Roďo, ona tě miluje víc než sama sebe'; netrápí ji snad potají výčitky svědomí, že svolila obětovat synovi dceru? ‚Ty jsi naše naděje, ty jsi pro nás všechno!' Ach, maminko!…" Zloba v něm kypěla čím dál silněji, a kdyby ho teď potkal pan Lužin, snad by ho zabil!

„Hm, to je pravda," pokračoval, unášen vichrem myšlenek, který se mu točil v hlavě, „to je pravda, že k člověku je třeba ‚přistupovat postupně a opatrně, abychom ho poznali'; ale pan Lužin je jasný. Hlavně, ‚člověk podnikavý a, *zdá se,* hodný': žádná legrace, vzal na sebe zavazadla, velkou truhlu doveze na vlastní útraty! Jakpak by nebyl hodný? A ony dvě, *nevěsta* a matka, si najímají sedláka, na voze, přikrytém rohoží – vždyť já tak jezdíval! To nic! Je to přece jen devadesát verst, ‚a pak se náramně pohodlně svezeme třetí třídou', nějakých tisíc verst. A je to rozumné: každý se má natahovat jen tak daleko, kam mu peřina stačí; ale co vy, pane Lužine? Vždyť je to vaše nevěsta… A přece jste nemohl nevědět, že si matka na cestu půjčuje předem na svou penzi? Ovšem, vy tu máte společný obchodní obrat, podnik se vzájemným prospěchem a se stejnými podíly, a tedy i útraty napůl; chléb a sůl spolu, ale tabáček každý svůj, jak praví přísloví. A i tady je ten podni-

kavý člověk trošku natáhl: zavazadla stojí méně než jejich jízdné, a možná půjdou dokonce zadarmo. Copak to obě nevidí, nebo to schválně přehlížejí? A jsou spokojené, spokojené! A když si člověk pomyslí, že tohle jsou teprve kvítky a pravé ovoce teprve přijde! Protože tady je důležité tohle: tady není důležitá skoupost, ani držgrešlovství, ale *tón* toho všeho. Vždyť to je budoucí tón po svatbě, proroctví… A co vlastně maminka tak rozhazuje? S čím se objeví v Petrohradě? Se třemi rubly nebo se dvěma ‚papírky', jak říká ta… stará… hm! Z čeho chce potom v Petrohradě žít? Vždyť už z nějakých důvodů stačila uhodnout, že s Duňou po svatbě žít *nesmí*, ani zpočátku ne? Ten milý člověk se tu asi nějak *prořekl,* dal se poznat, i když se maminka proti tomu brání oběma rukama: ‚Sama prý odmítnu.' Tak na co, na koho spoléhá: na sto dvacet rublů penze, se srážkou na dluh Afanasiji Ivanovičovi? Plete tam zimní šátečky a vyšívá rukávníčky a kazí si své staré oči. Jenže šátečky přidají ke sto dvaceti rublům jen dvacet rublů ročně, to já vím. Takže přece jen spoléhají na ušlechtilost citů pana Lužina: ‚Sám prý to nabídne, ještě bude prosit.' To určitě! A tak už to u těch schillerovských krásných duší vždycky chodí: do poslední chvíle strojí člověka do pávích per, do poslední chvíle doufají v dobré, a ne ve zlé; a i když tuší rub mince, za nic na světě si předem nevysloví to pravé slovo; z pouhé myšlenky na to se jim dělá zle; před pravdou se brání oběma rukama, až do té doby, než jim ten vyparáděný člověk vlastnoručně vytře zrak. A zajímavé, jestli má pan Lužin řády; vsadím se, že má v knoflíkové dírce Annu a že si ji bere na obědy u dodavatelů a u kupců. Možná si ji vezme i na vlastní svatbu! Ale ostatně, čert ho vem!…

„…No dobře, ať si je maminka, bůh s ní, ona už je taková, ale co Duňa? Duněčko, drahá, vždyť já vás znám! Vždyť vám už bylo devatenáct, když jsme se viděli naposledy: vaši povahu jsem už tehdy pochopil. Maminka píše, že ‚Duněčka toho hodně snese'. To jsem věděl, prosím pěkně. To jsem věděl už před dvěma a půl lety a od té doby jsem o tom dva a půl roku přemýšlel, právě o tomhle, že ‚Duněčka toho

hodně snese‘. Když dokáže snést pana Svidrigajlova se všemi důsledky, pak toho opravdu hodně snese. A teď si spolu s maminkou usmyslely, že se dá snést i pan Lužin, který vykládá teorii o přednostech manželek, vzatých z bídy a zahrnutých dobrodiním manžela, a vykládá ji div ne hned na první schůzce. No dobře, řekněme, že se ‚prořekl‘, ačkoli je to rozumný člověk – takže se možná vůbec neprořekl, ale chtěl to právě co nejdřív vyjasnit –, ale Duňa, co Duňa? Vždyť jí je ten člověk jasný, a s tím člověkem přece bude žít. Vždyť ona bude jíst jen černý chléb a zapíjet ho vodou, ale svou duši neprodá, svou mravní svobodu za pohodlí nedá; nedala by ji ani za celé Šlesvicko-Holštýnsko, natož za pana Lužina. Ne, taková Duňa nebyla, pokud ji znám, a… no ovšem, ani teď se nezměnila!… Co o tom mluvit! Svidrigajlovové jsou těžký kříž! Je těžké potloukat se celý život po guberniích jako vychovatelka za dvě stě rublů, ale stejně vím, že moje sestra by spíš šla za černocha k plantážníkovi nebo za Lotyše k pobaltskému Němci, než aby zpotvořila svého ducha a svůj mravní cit svazkem s člověkem, kterého si neváží a s kterým nemá nic společného – navěky, jen pro vlastní prospěch! A i kdyby byl pan Lužin celý z nejčistšího zlata nebo z jediného briliantu, ani pak by nesvolila stát se zákonnou souložnicí pana Lužina! Proč tedy teď svoluje? V čem je ten háček? V čem je rozluštění? Je to jasné: pro sebe, pro své pohodlí by se neprodala, ani kdyby se tím zachránila před smrtí, ale pro jiného se prodává! Pro drahého, pro zbožňovaného člověka se prodá! V tom je ten náš háček: za bratra, za matku se prodá! Všechno prodá! Ó, tady i svůj mravní cit, když je potřeba, potlačíme; svobodu, klid, dokonce i svědomí, všechno, všechno odneseme na vetešnický trh. Ať je po životě! Jen když budou ty naše milované bytosti šťastné. A nejen to, vymyslíme si vlastní kazuistiku, u jezuitů se přiučíme a nakonec možná na čas uklidníme i sami sebe, přesvědčíme se, že je to tak potřeba, opravdu potřeba, k dobrému cíli. Takoví my jsme, a všechno je jasné jako den. Je jasné, že tu nejde o nikoho jiného než o Rodiona Romanoviče Raskolnikova, ten je ve hře

a stojí na prvním místě. No jakpak ne, prosím, ona mu může zařídit štěstí, platit mu univerzitu, udělat z něj společníka v kanceláři, zajistit mu celý osud; možná z něj časem bude boháč, vážený, ctěný člověk, a možná dokonce skončí život jako slavný muž! A matka? Vždyť tu jde o Roďu, o drahocenného Roďu, prvorozeného! Jakpak by pro takového prvorozeného neobětovala třeba i takovou dceru! Ó vy milá a nespravedlivá srdce! Ba co víc: tady se možná nezřekneme ani Soněččina údělu! Soněčka, Soněčka Marmeladovová, věčná Soněčka, dokud svět stojí! A tu oběť, tu oběť jste vy obě dobře změřily? Opravdu? Stačí na ni vaše síly? Je k užitku? Je rozumná? Víte vy, Duněčko, že Soněččin úděl není o nic ohavnější než úděl s panem Lužinem? ‚Láska tu být nemůže,' píše maminka. A co když kromě lásky nemůže být ani úcta, ale naopak už je tu odpor, pohrdání, hnus, co potom? Pak z toho vychází, že zase bude třeba ‚*dbát na čistotu*'. Nebo snad ne? Chápete, chápete vy, co znamená tahle čistota? Chápete, že lužinovská čistota je totéž co Soněččina čistota, a možná ještě horší, ohavnější, podlejší, protože vy, Duněčko, přece jen počítáte s nadbytkem pohodlí, kdežto tam jde prostě a jednoduše o smrt hladem! ‚Draho, draho stojí, Duněčko, tahle čistota!' No, a když na to potom nebudete stačit, budete litovat? Kolik žalu, smutku, proklínání, kolik slz, které budete skrývat přede všemi, protože vy přece nejste Marfa Petrovna! A co bude potom s matkou? Vždyť už teď je neklidná, trápí se; a co teprve, až všechno jasně uvidí? A co se mnou?... Co jste si vlastně o mně myslely? Nechci vaši oběť, Duněčko, nechci, maminko! Dokud budu živ, nedojde k tomu, nedojde, nedojde! Nepřijímám ji!"

Najednou se probral a zastavil se.

„Nedojde? A co uděláš, aby k tomu nedošlo? Zakážeš to? A jaké na to máš právo? Co jim můžeš slíbit ty, abys takové právo měl? Že jim zasvětíš celý svůj osud, celou svou budoucnost, *až dostuduješ a dostaneš místo?* To už jsme slyšeli, jenže to je *hudba budoucnosti,* a teď? Vždyť tady je potřeba něco udělat hned teď, chápeš to? A co děláš ty

teď? Okrádáš je. Vždyť ty peníze dostávají na zástavu té storublové penze a na zástavu pánů Svidrigajlovů! Čím je ochráníš před Svidrigajlovy, před Afanasijem Ivanovičem Vachrušinem, ty budoucí milionáři, ty Zeusi, který vládneš jejich osudem? Za deset let? Vždyť za deset let matka stačí oslepnout od šátků, a možná i od slz; od půstu zchřadne; a sestra? No, vymysli si, co se může se sestrou stát za deset let nebo během těch deseti let? Uhodl jsi?“

Tak se těmi otázkami trápil a dráždil, a dokonce s jakousi rozkoší. Ostatně všechny ty otázky nebyly nové, nebyly náhlé, byly staré, bolavé, dávné. Dávno už ho začaly sužovat a srdce mu rozedraly. Je to už velmi dávno, co se v něm zrodila všechna ta nynější tíseň, rostla, hromadila se a v poslední době dozrála a soustředila se, a dostala podobu strašné, divoké a fantastické otázky, která mu umučila srdce i rozum a neodbytně žádala řešení. A teď do něj matčin dopis najednou udeřil jako hrom. Bylo jasné, že teď nesmí tesknit, nesmí trpět pasivně, jen úvahami o tom, že ty otázky jsou neřešitelné, ale že musí bezpodmínečně něco udělat, a hned, a co nejrychleji. Za každou cenu se musí rozhodnout, aspoň k něčemu, anebo…

„Anebo se docela vzdát života!“ vykřikl náhle v nepříčetnosti. „Poslušně přijmout osud, jaký je, jednou provždy, a všechno v sobě udusit, zříct se jakéhokoli práva jednat, žít a milovat!“

„Chápete, chápete vy, milostivý pane, co to znamená, když už není kam jít?“ vybavila se mu najednou Marmeladovova včerejší otázka. „Neboť je třeba, aby každý člověk mohl aspoň někam jít…“

Náhle se zachvěl: jedna myšlenka, také včerejší, mu znovu prolétla hlavou. Ale nezachvěl se proto, že mu ta myšlenka prolétla. Vždyť věděl, *tušil,* že nevyhnutelně „prolétne“, a už na ni čekal; a ta myšlenka vůbec nebyla včerejší. Ale rozdíl byl v tom, že před měsícem, a ještě včera, byla jen snem, kdežto teď… teď se najednou objevila ne jako sen, ale v jakési nové, hrozivé a docela neznámé podobě, a on si to na-

jednou sám uvědomil… Bouchlo mu v hlavě a zatmělo se mu před očima.

Spěšně se rozhlédl, něco hledal. Chtělo se mu sednout si, a tak hledal lavičku; šel tehdy zrovna po K. bulváru. Lavička byla vidět vpředu, tak sto kroků od něj. Šel, jak nejrychleji mohl; ale cestou ho potkalo jedno malé dobrodružství, které na několik minut upoutalo všechnu jeho pozornost.

Když vyhlížel lavičku, všiml si před sebou, tak dvacet kroků od něj, nějaké ženy, která šla po bulváru, ale zpočátku jí nevěnoval žádnou pozornost, stejně jako všem věcem, které se mu až dosud míhaly před očima. Už se mu mnohokrát stalo, že šel třeba domů a vůbec si nepamatoval cestu, kudy šel, a už si na takovou chůzi zvykl. Ale na té ženě bylo cosi tak podivného a hned na první pohled nápadného, že jeho pozornost se k ní začala pomalu poutat – zprvu neochotně a jaksi mrzutě, a potom čím dál pevněji. Najednou chtěl pochopit, co je na té ženě vlastně tak podivného. Zaprvé, byla to zřejmě velmi mladičká dívka, šla v takovém vedru prostovlasá, bez slunečníku a bez rukavic a nějak směšně máchala rukama. Měla na sobě hedvábné šatečky z lehké látky, „látkové“, jak se říká, ale taky nějak velice podivně oblečené, sotva zapnuté a vzadu v pase, právě tam, kde začínala sukně, roztržené; celý cár se odchlípl a visel a plandal. Malý šáteček měla přehozený přes obnažený krk, ale trčel nějak křivě a nabok. A k tomu všemu šla ta dívka nejistě, klopýtala, a dokonce se potácela na všechny strany. Tohle setkání nakonec vzbudilo všechnu Raskolnikovovu pozornost. Sešel se s dívkou přímo u lavičky, ale jakmile k lavičce došla, svalila se na ni, do rohu, zvrátila hlavu na opěradlo a zavřela oči, podle všeho z nesmírné únavy. Když se na ni zadíval, hned pochopil, že je úplně opilá. Bylo podivné a divoké dívat se na něco takového. Dokonce si pomyslel, jestli se nemýlí. Měl před sebou neobyčejně mladičký obličejík, tak šestnáct let, možná dokonce jen patnáct – malý, plavý, hezounký, ale celý rozpálený a jakoby opuchlý. Dívka už, zdá se, chápala

velmi málo; přehodila si nohu přes nohu a vystrčila ji přitom mnohem víc, než se slušelo, a podle všech známek si jen velmi mlhavě uvědomovala, že je na ulici.

Raskolnikov si nesedl, ani odejít nechtěl, a stál nad ní bezradně. Tenhle bulvár je i jindy liduprázdný, a teď, po jedné hodině odpoledne a v takovém vedru, tu nebyl skoro nikdo. A přece se opodál, tak patnáct kroků od nich, na kraji bulváru, zastavil jeden pán, který by, jak bylo na první pohled vidět, také velice rád přistoupil k té holčičce s jakýmisi úmysly. Také ji asi uviděl zdálky a dohánět ji, ale Raskolnikov mu překazil plán. Vrhal po Raskolnikovovi zlostné pohledy, ale snažil se přitom, aby si jich ten druhý nevšiml, a netrpělivě čekal, až na něj přijde řada, až ten otravný otrhanec odejde. Věc byla jasná. Ten pán mohl mít tak třicet let, byl podsaditý, tlustý, jako krev a mléko, s růžovými rty a s knírkem, a velmi švihácky oblečený. Raskolnikov se hrozně rozzlobil; najednou dostal chuť toho tlustého šviháka nějak urazit. Na chvilku nechal holčičku být a přistoupil k tomu pánovi.

„Hej, vy, Svidrigajlove! Co tu chcete?“ vykřikl, zatínal pěsti a smál se rty zpěněnými zlostí.

„Co to má znamenat?“ zeptal se přísně ten pán, zamračil se a povýšeně se podivil.

„Abyste se klidil, to to znamená!“

„Jak se opovažuješ, ty lumpe!…“

A napřáhl bičík. Raskolnikov se na něj vrhl s pěstmi a ani neuvážil, že ten podsaditý pán by si poradil i se dvěma takovými, jako je on. Ale v tu chvíli ho kdosi zezadu pevně chytil a mezi ně se postavil strážník.

„Nechte toho, pánové, neráčejte se prát na veřejných místech. Co chcete? Kdo jste?“ obrátil se přísně na Raskolnikova, když si prohlédl jeho hadry.

Raskolnikov se na něj pozorně podíval. Byla to statná vojácká tvář s šedivým knírem a licousy a s rozumným pohledem.

„Právě vás potřebuju," vykřikl a chytil ho za ruku. „Jsem bývalý student, Raskolnikov... To se můžete dozvědět i vy," obrátil se k pánovi, „a vy pojďte se mnou, něco vám ukážu..."

A chytil strážníka za ruku a táhl ho k lavičce.

„Tady, podívejte se, úplně opilá, teď zrovna šla po bulváru: kdo ví, odkud je, ale nevypadá, že by to dělala za peníze. Spíš ji někde opili a zneužili... poprvé... chápete? a takhle ji pustili na ulici. Podívejte se, jak má roztržené šaty, podívejte se, jak je má na sobě: vždyť ji oblékali, neoblékala se sama, a oblékaly ji nešikovné ruce, mužské. To je vidět. A teď se podívejte sem: tenhle švihák, se kterým jsem se teď chtěl porvat, je mi neznámý, vidím ho poprvé; ale on si ji cestou taky všiml, teď, opilou, bez sebe, a strašně by teď chtěl přistoupit a zmocnit se jí – když je v takovém stavu – a někam ji odvézt... A určitě je to tak: věřte mi, že se nemýlím. Sám jsem viděl, jak ji pozoroval a sledoval, jenže já jsem mu to překazil, a teď pořád čeká, až odejdu. Tamhle, teď poodešel kousek dál, stojí, jako by si balil cigaretu... Jak to udělat, aby ji nedostal? Jak ji dopravit domů – popřemýšlejte!"

Strážník všechno okamžitě pochopil a domyslel si. Tlustý pán byl ovšem jasný, zbývala dívenka. Starý voják se nad ní sklonil, aby si ji prohlédl zblízka, a v jeho rysech se objevil upřímný soucit.

„Ach, té je mi ale líto!" řekl a kroutil hlavou. „Úplně ještě jako dítě. Zneužili ji, přesně tak. Poslouchejte, slečinko," začal na ni volat, „kdepak ráčíte bydlet?" Dívka otevřela unavené a zakalené oči, tupě se podívala na ty, kdo se jí vyptávali, a odmávla je rukou.

„Poslouchejte," řekl Raskolnikov, „tady," prohrabal kapsu a vytáhl dvacet kopějek, ještě je měl, „tady, vezměte drožkáře a řekněte mu, ať ji doveze na adresu. Jen kdybychom tu adresu věděli!"

„Slečno, slečinko?" začal zase strážník, když si peníze vzal. „Hned vám vezmu drožku a sám vás doprovodím. Kampak poroučíte? Co? Kdepak ráčíte bydlet?"

„Táhni!... Otravujou!...“ zamumlala dívenka a znovu ho odmávla rukou.

„Ach, ach, to je ošklivé! Ach, to je ale hanba, slečinko, taková hanba!“ Znovu zakroutil hlavou a zahanboval ji, litoval ji a rozhořčoval se zároveň. „No to je oříšek!“ obrátil se k Raskolnikovovi a hned si ho zase letmo změřil od hlavy k patě. Asi i on mu připadal podivný: v takových hadrech, a sám rozdává peníze!

„Daleko odsud jste ji našel?“ zeptal se ho.

„Říkám vám: šla přede mnou, potácela se, tady na bulváru. Jak došla k lavičce, tak se na ni svalila.“

„Ach, to je hanba, jaká se teď na světě rozmohla, pane bože! Takové nevinné stvoření, a už opilé! Zneužili ji, tak jistě! Tamhle mají i šatečky roztržené... Ach, ta prostopášnost, co se dneska rozmohla!... A možná je ze šlechty, z nějakých chudých... Dneska je takových hodně. Podle vzhledu jako by byla z jemných, docela jako slečna,“ a znovu se nad ní sklonil.

Možná i jemu rostly takové dcerušky – „docela jako slečny a z jemných“, s vychovanými způsoby a se všelijakými odkoukanými módními manýrami...

„Hlavně,“ staral se Raskolnikov, „tomuhle padouchovi ji nějak nedat! Vždyť on ji ještě zneuctí! Je to vidět jako na dlani, co chce; koukejte, padouch, neodchází!“

Raskolnikov mluvil nahlas a ukazoval na něj přímo rukou. Ten pán to slyšel a chtěl se zase rozzlobit, ale rozmyslel si to a omezil se na jediný pohrdavý pohled. Pak pomalu poodešel ještě asi o deset kroků a znovu se zastavil.

„Nedat jim ji, to se dá udělat, prosím,“ odpověděl zamyšleně poddůstojník. „Kdyby tak řekli, kam je dopravit, ale takhle... Slečno, slečinko!“ sklonil se znovu.

Ta najednou docela otevřela oči, pozorně se podívala, jako by něco pochopila, vstala z lavičky a vydala se zpátky tam, odkud přišla.

„Fuj, nestydové, otravujou!“ řekla a ještě jednou je odmávla. Šla rychle, ale pořád se silně potácela. Švihák šel za ní, ale po jiné aleji, a nespouštěl z ní oči.

„Nemějte starost, nedám ji, prosím,“ řekl rozhodně ten kníratý a vydal se za nimi.

„Eh, ta prostopášnost, co se dneska rozmohla!“ opakoval nahlas a vzdychal.

V tu chvíli jako by Raskolnikova něco bodlo; v jediném okamžiku jako by se v něm všechno obrátilo.

„Poslouchejte, hej!“ zavolal za kníratým.

Ten se ohlédl.

„Nechte to! Co je vám do toho? Kašlete na to! Ať se pobaví,“ ukázal na švihák. „Co je vám po tom?“

Strážník nechápal a díval se vyvalenýma očima. Raskolnikov se rozesmál.

„E-ech!“ řekl starý voják, mávl rukou a šel za švihákem a za dívenkou; Raskolnikova asi pokládal buď za pomateného, anebo za něco ještě horšího.

„Odnesl mi mých dvacet kopějek,“ řekl zlostně Raskolnikov, když osaměl. „No ať si vezme i od toho druhého a pustí s ním tu holku, tím to skončí… A proč jsem se do toho pletl, proč jsem chtěl pomáhat! Já že mám pomáhat? Mám vůbec právo pomáhat? Ať se klidně navzájem sežerou zaživa – co je mi do toho? A jak jsem se opovážil dát pryč těch dvacet kopějek. Copak jsou moje?“

Navzdory těm podivným slovům mu bylo velmi těžko. Posadil se na opuštěnou lavičku. Myšlenky měl roztěkané… A vůbec, v té chvíli se mu těžko myslelo na cokoli. Nejraději by úplně upadl do zapomnění, všechno zapomněl, pak se probudil a začal úplně znovu…

„Ubohá holčička!…“ řekl a podíval se do opuštěného rohu lavičky. „Probere se, popláče si, pak se to matka dozví… Nejdřív ji zbije, potom ji zmrská, bolestivě a pro hanbu, a možná ji i vyžene… A jestli ji nevy-

žene, stejně to vyčenichají nějaké Darji Francevny, a moje holčička začne kmitat, sem a tam… Potom hned nemocnice – a to tak bývá vždycky u těch, co žijí u velmi počestných matek a potajmu od nich zlobí –, no a potom… potom zase nemocnice… kořalka… krčmy… a ještě jednou nemocnice… za dva, za tři roky mrzák, a dohromady se dožila všeho všudy devatenácti nebo osmnácti let, prosím pěkně… Copak jsem takové neviděl? A jak se takovými staly? No právě tak se jimi staly… Fuj! A ať! Tak to prý má být. Takové procento prý musí každý rok odejít… někam… k čertu nejspíš, aby osvěžilo ty ostatní a nepřekáželo jim. Procento! Opravdu skvělá slovíčka mají: jsou tak uklidňující, vědecká. Řekne se procento, a tím pádem není čeho se bát. Kdyby to bylo jiné slovo, no, to by pak… to by pak bylo možná znepokojivější… A co když i Duněčka nějak spadne do procenta!… Ne do toho, tak do jiného?…

„A kam to vlastně jdu?“ pomyslel si náhle. „Divné. Vždyť jsem kvůli něčemu vyšel. Jak jsem přečetl dopis, tak jsem vyšel… Na Vasiljevský ostrov, k Razumichinovi jsem šel, tam, teď… si vzpomínám. Ale proč vlastně? A jak mi vůbec myšlenka jít k Razumichinovi vlétla do hlavy zrovna teď? To je pozoruhodné.“

Sám se sobě divil. Razumichin byl jeden z jeho bývalých kamarádů z univerzity. Pozoruhodné bylo, že Raskolnikov na univerzitě skoro žádné kamarády neměl, všech se stranil, k nikomu nechodil a sám návštěvy přijímal nerad. Ostatně se od něj brzy všichni odvrátili. Nějak se neúčastnil ničeho, ani společných schůzek, ani debat, ani zábav. Studoval usilovně, nešetřil se, a za to si ho vážili, ale nikdo ho neměl rád. Byl velmi chudý a jaksi zpupně hrdý a nesdílný; jako by si něco nechával pro sebe. Některým kamarádům připadalo, že se na ně na všechny dívá jako na děti, svrchu, jako by je všechny předstihl vzděláním, vědomostmi i přesvědčením, a že na jejich přesvědčení a zájmy hledí jako na něco nižšího.

S Razumichinem se ale z nějakého důvodu sblížil, tedy ne že by se sblížil, ale byl k němu sdílnější, otevřenější. Ostatně s Razumichinem ani nebylo možné mít jiný vztah. Byl to neobyčejně veselý a sdílný chlapík, dobrý až k prostoduchosti. Pod tou prostoduchostí se ovšem skrývala i hloubka a důstojnost. Ti nejlepší z jeho kamarádů to chápali, všichni ho měli rádi. Byl velmi bystrý, i když opravdu někdy trochu prostoduchý. Vzhled měl výrazný – vysoký, hubený, vždycky špatně oholený, černovlasý. Občas se rval a měl pověst siláka. Jednou v noci, ve společnosti, srazil jedinou ranou k zemi jednoho strážce pořádku, pořádného obra, vysokého dva lokte a dvanáct palců. Pít dokázal donekonečna, ale dokázal taky nepít vůbec; občas vyváděl dokonce nepřípustné kousky, ale dokázal taky nevyvádět vůbec. Razumichin byl pozoruhodný ještě tím, že ho nikdy nezmátl žádný nezdar a žádné nepříznivé okolnosti ho, jak se zdálo, nemohly zdeptat. Dokázal bydlet třeba na střeše, snášet pekelný hlad i neobyčejnou zimu. Byl velmi chudý a živil se úplně sám, bez cizí pomoci, a peníze si opatřoval všelijakými pracemi. Znal nesčetně zdrojů, odkud mohl čerpat, ovšemže výdělkem. Jednou celou zimu vůbec netopil v pokoji a tvrdil, že je to dokonce příjemnější, protože v zimě se líp spí. Teď musel z univerzity taky odejít, ale ne nadlouho, a ze všech sil spěchal, aby si poměry spravil a mohl pokračovat. Raskolnikov u něj nebyl už asi čtyři měsíce a Razumichin ani nevěděl, kde bydlí. Jednou, tak před dvěma měsíci, se sice potkali na ulici, ale Raskolnikov se odvrátil, a dokonce přešel na druhou stranu, aby si ho ten druhý nevšiml. A Razumichin si ho sice všiml, ale prošel kolem, protože nechtěl *přítele* rušit.

V

„Opravdu, ještě nedávno jsem chtěl Razumichina poprosit o práci, aby mi sehnal buď kondice, nebo něco jiného…“ domýšlel Raskolnikov, „ale čím mi teď může pomoct? Dejme tomu, že mi kondice sežene, dejme tomu, že se se mnou rozdělí i o poslední kopějku, jestli nějakou kopějku má, takže bych si mohl koupit i boty a spravit šaty, abych mohl na kondice chodit… hm… No a dál? Co si počnu s pár pětikopějkami? Copak tohle teď potřebuju? Vážně, je to k smíchu, že jsem šel k Razumichinovi…“

Otázka, proč teď šel k Razumichinovi, ho znepokojovala víc, než se zdálo i jemu samotnému; neklidně hledal v tom zdánlivě docela obyčejném počinu jakýsi zlověstný smysl pro sebe.

„Copak jsem chtěl celou věc spravit jedině Razumichinem a ve všem jsem našel východisko v Razumichinovi?“ ptal se sám sebe udiveně.

Přemýšlel a mnul si čelo, a kupodivu, jaksi nenadále, náhle a skoro samo od sebe, po velmi dlouhém přemítání mu přišla na mysl jedna nanejvýš podivná myšlenka.

„Hm… k Razumichinovi,“ řekl najednou docela klidně, jako by šlo o konečné rozhodnutí, „k Razumichinovi půjdu, to je jasné… ale – ne teď… Půjdu k němu… druhý den po *tom*, až *to* bude skončené a až všechno půjde nově…“

A najednou se vzpamatoval.

„Po *tom*,“ vykřikl a vyskočil z lavičky, „copak *to* bude? Copak to opravdu bude?“

Opustil lavičku a šel, skoro běžel; chtěl se obrátit zpátky k domovu, ale domů se mu najednou hrozně nechtělo: tam přece, v koutě, v té strašné skříni, už přes měsíc všechno *tohle* zrálo, a tak šel, kam ho nohy nesly.

Nervózní třas v něm přešel v jakýsi horečnatý; cítil dokonce zimnici; v takovém vedru mu začínala být zima. Jako by s námahou, skoro bezděčně, z jakési vnitřní nutnosti, se začal zahledět do všech věcí, které potkával, jako by usilovně hledal rozptýlení, ale moc se mu to nedařilo, a každou chvíli upadal do zamyšlení. Když potom zase s trhnutím zvedl hlavu a rozhlédl se kolem, hned zapomněl, na co právě myslel, a dokonce i kudy šel. Takhle prošel celý Vasiljevský ostrov, vyšel k Malé Něvě, přešel most a zahnul na Ostrovy. Zeleň a svěžest se zpočátku líbily jeho unaveným očím, zvyklým na městský prach, na vápno a na obrovské domy, které tísnily a drtily. Nebylo tu dusno, nebyl tu puch, nebyly tu výčepy. Ale brzy i tyhle nové, příjemné pocity přešly v chorobné a dráždivé. Občas se zastavil před nějakým letním bytem vyzdobeným zelení, díval se přes plot a viděl v dálce na balkonech a na terasách vyparáděné ženy a děti, které běhaly po zahradě. Nejvíc ho zaujaly květiny; na ty se díval nejdéle. Potkával taky nádherné kočáry, jezdce a jezdkyně; sledoval je zvědavě očima a zapomínal na ně dřív, než mu zmizeli z dohledu. Jednou se zastavil a přepočítal si peníze: měl asi třicet kopějek. „Dvacet strážníkovi, tři Nastasje za dopis – takže Marmeladovovým jsem včera dal nějakých čtyřicet sedm nebo padesát kopějek," pomyslel si a z nějakého důvodu to počítal, ale brzy zapomněl, i proč vůbec peníze vytáhl z kapsy. Vzpomněl si na to, až když procházel kolem jednoho podniku s jídlem, něčeho jako hospůdky, a ucítil, že má hlad. Vešel do hospůdky, vypil skleničku vodky a snědl pirožek s nějakou nádivkou. Dojedl ho až na cestě. Vodku nepil už velmi dlouho, a hned na něj zapůsobila, ačkoli vypil jen jednu skleničku. Nohy mu najednou ztěžkly a začal cítit silné nutkání spát. Šel

domů; ale když došel až na Petrovský ostrov, zastavil se úplně vyčerpaný, sešel z cesty, vlezl do křoví, padl do trávy a v tu ránu usnul.

V chorobném stavu se sny často vyznačují neobyčejnou plastičností, jasem a mimořádnou podobností se skutečností. Někdy se poskládá obraz obludný, ale prostředí a celý průběh toho představení jsou přitom tak pravděpodobné a mají tak jemné, nečekané, a přitom umělecky souladné podrobnosti, které odpovídají celé plnosti obrazu, že by je tentýž snílek nevymyslel, ani kdyby bděl, ani kdyby byl takový umělec jako Puškin nebo Turgeněv. Takové sny, chorobné sny, si člověk vždycky dlouho pamatuje a dělají silný dojem na jeho rozrušený a už podrážděný organismus.

Raskolnikovovi se zdál strašný sen. Zdálo se mu o dětství, ještě v jejich městečku. Je mu tak sedm let a v jeden sváteční den, k večeru, jde s otcem na procházku za město. Je šedivo, den je dusný, kraj vypadá úplně tak, jak mu utkvěl v paměti: dokonce se mu v paměti vybavoval mnohem méně zřetelně, než jak se mu teď zjevoval ve snu. Městečko stojí v otevřené krajině, jako na dlani, kolem ani vrbička; kdesi hodně daleko, na samém okraji nebe, černá se lesík. Pár kroků od poslední městské zahrádky stojí krčma, velká krčma, která na něj vždycky dělala ten nejnepříjemnější dojem, a dokonce v něm budila strach, když kolem ní chodil s otcem na procházku. Vždycky tam byl takový dav, tak tam řvali, řehtali se, nadávali, tak ohavně a chraplavě zpívali a tak často se prali; kolem krčmy se vždycky potloukaly takové opilé a strašné ksichty... Když je potkával, tiskl se pevně k otci a celý se třásl. U krčmy vede cesta, polní cesta, vždycky zaprášená, a prach na ní je vždycky tak černý. Klikatí se dál a asi po třech stech krocích obchází zprava městský hřbitov. Uprostřed hřbitova stojí kamenný kostel se zelenou kopulí, kam chodil dvakrát do roka s otcem a s matkou na mši, když se sloužily zádušní mše za jeho babičku, která umřela už dávno a kterou nikdy neviděl. Pokaždé s sebou brali kuťju na bílé míse, zabalenou v ubrousku, a kuťja byla sladká, z rýže a z rozinek,

zamáčknutých do rýže do tvaru kříže. Měl ten kostel rád, i staré ikony v něm, většinou bez kování, i starého kněze s třesoucí se hlavou. Vedle babiččina hrobu, na kterém ležela deska, byl i malý hrobeček jeho mladšího bratříčka, který umřel, když mu bylo šest měsíců, a kterého taky vůbec neznal a nemohl si ho pamatovat; ale řekli mu, že měl malého bratříčka, a on pokaždé, když přišel na hřbitov, se nad hrobečkem nábožně a uctivě pokřižoval, poklonil se mu a políbil ho. A teď se mu zdá: jdou s otcem po cestě ke hřbitovu a míjejí krčmu; drží otce za ruku a se strachem se po krčmě ohlíží. Jeho pozornost upoutá zvláštní okolnost: tentokrát je tu jakoby nějaká slavnost, dav vyparáděných měšťanek, ženských, jejich mužů a všelijaké sebranky. Všichni jsou opilí, všichni zpívají písničky, a u krčemného zápraží stojí vůz, ale podivný vůz. Je to jeden z těch velkých vozů, do kterých se zapřahají velcí tažní koně a vozí se v nich zboží a sudy s kořalkou. Vždycky se rád díval na ty obrovské tažné koně s dlouhými hřívami a tlustýma nohama, kteří jdou klidně, odměřeným krokem, a táhnou za sebou třeba celou horu, a vůbec se nenadřou, jako by jim s nákladem bylo dokonce lehčeji než bez nákladu. Ale teď, podivná věc, byla do takového velkého vozu zapřažena malá, vychrtlá, plavá selská kobylka, jedna z těch, které – často to vídal – se někdy dřou s nějakým vysokým nákladem dříví nebo sena, zvlášť když vůz uvízne v blátě nebo v kolejích, a sedláci je přitom vždycky tak bolestně, tak bolestně šlehají biči, někdy dokonce i přes samou hubu a přes oči, a jemu je jich tak líto, tak líto se na to dívat, že div nepláče, a maminka ho vždycky odvádí od okénka. Ale najednou je tu velký hluk: z krčmy vycházejí s křikem, s písněmi, s balalajkami opilí, přeopilí, velcí chlapi v červených a modrých košilích, s kabátci přehozenými přes ramena. „Nasedat, všichni nasedat!“ křičí jeden, ještě mladý, s takovým tlustým krkem a s masitým obličejem, rudým jako mrkev. „Všechny odvezu, nasedat!“ Ale hned se ozve smích a výkřiky:

„Taková herka a že to utáhne!“

„Ty, Mikolko, jsi snad na hlavu padlej: takovou kobylku do takovýho vozu zapřáhnout!“

„Vždyť ta plavka má jistojistě už dvacet let, bratři!“

„Nasedat, všechny odvezu!“ křičí znovu Mikolka, skočí do vozu první, bere opratě a staví se na předku v celé své výšce. „Hnědák odjel před chvílí s Matvejem,“ křičí z vozu, „a tahle kobyla, bratři, mi jenom rve srdce: nejradši bych ji snad zabil, žere chleba zadarmo. Říkám nasedat! Pustím ji tryskem! Tryskem poběží!“ A bere do ruky bič a s rozkoší se chystá plavku šlehat.

„No tak nasedni, co!“ řehtají se v davu. „Slyšíš, tryskem poběží!“

„Ta už tryskem neskočila tak deset let.“

„Skočí!“

„Nelitujte, bratři, vemte si každej bič, připravte se!“

„To jo! Šlehej ji!“

Všichni lezou do Mikolkova vozu s řehotem a s vtipy. Nalezlo se jich tam tak šest, a ještě se tam vejdou další. Berou s sebou jednu ženskou, tlustou a červenolící. Je celá v rudém kartounu, na hlavě má čepec vyšívaný korálky, na nohou střevíce, louská oříšky a pochechtává se. Kolem v davu se taky smějí, a vážně, jak se nesmát: taková mizerná kobylka, a že takovou tíhu poveze tryskem! Dva mládenci ve voze hned berou každý bič, aby Mikolkovi pomohli. Ozve se: „Hyjé!“, herka zatáhne ze všech sil, ale nejen že nedokáže tryskem, sotva sotva zvládne i krok, jen cupitá nohama, funí a přikrčuje se pod ranami tří bičů, které se na ni sypou jako hrách. Smích ve voze i v davu zesílí dvojnásob, ale Mikolka se zlobí a vzteky šlehá kobylku čím dál rychlejšími ranami, jako by opravdu myslel, že poběží tryskem.

„Pusťte mě taky, bratři!“ křičí jeden mládenec z davu, který dostal chuť.

„Nasedni! Všichni nasedat!“ křičí Mikolka. „Všechny poveze. Ušlehám ji!“ A šlehá a šlehá, a v zuřivosti už ani neví, čím ji tlouct.

„Tatínku, tatínku," křičí chlapec na otce, „tatínku, co to dělají? Tatínku, bijí ubohého koníka!"

„Pojď, pojď!" říká otec. „Jsou opilí, dovádějí, hlupáci: pojď, nedívej se!" a chce ho odvést, ale on se mu vytrhne z rukou a bez sebe běží ke koníkovi. Ale ubohý koník je na tom už zle. Lapá po dechu, zastavuje se, znovu zatáhne, div neupadne.

„Ušlehej ji k smrti!" křičí Mikolka. „Když už to tak je. Ušlehám ji!"

„Copak nejsi pokřtěnej, ty čerte!" křičí jeden stařec z davu.

„Kdo to kdy viděl, aby takovej koníček táhl takovej náklad," přidá se druhý.

„Umoříš ji!" křičí třetí.

„Nesahej! Je moje! Co chci, to dělám. Nasedejte ještě! Všichni nasedat! Chci, aby jistojistě běžela tryskem!..."

Najednou se jako salva ozve řehot a přehluší všechno: kobylka nevydržela čím dál rychlejší rány a v bezmoci začala vyhazovat. Ani stařec to nevydržel a usmál se. A vážně: taková mizerná kobylka, a ještě vyhazuje!

Dva mládenci z davu vytáhnou každý další bič a běží ke kobylce, aby ji šlehali z boků. Každý běží ze své strany.

„Přes hubu ji, přes oči šlehej, přes oči!" křičí Mikolka.

„Písničku, bratři!" křičí kdosi z vozu, a všichni ve voze se přidají. Ozve se bujná píseň, chřestí tamburína, v refrénech hvízdání. Ženská louská oříšky a pochechtává se.

...Běží vedle koníka, předbíhá ho, vidí, jak ho šlehají přes oči, přímo přes oči! Pláče. Srdce se v něm zvedá, slzy tečou. Jeden z těch, co šlehají, ho zasáhne do tváře; necítí to, lomí rukama, křičí, vrhá se k šedivému starci se šedivým plnovousem, který kroutí hlavou a všechno to odsuzuje. Jedna ženská ho bere za ruku a chce ho odvést; ale on se vytrhne a znovu běží ke koníkovi. Ten už napíná poslední síly, ale ještě jednou začne vyhazovat.

„Aby tě čert vzal!“ vykřikne vzteky Mikolka. Zahodí bič, sehne se a vytáhne ze dna vozu dlouhou a tlustou oj, uchopí ji za konec oběma rukama a s námahou se napřáhne nad plavkou.

„Rozdrtí ji!“ křičí kolem.

„Zabije ji!“

„Je moje!“ křičí Mikolka a ze všech sil spustí oj dolů. Ozve se těžká rána.

„Šlehej ji, šlehej! Co jste se zastavili!“ křičí hlasy z davu.

A Mikolka se napřáhne podruhé a druhá rána plnou silou dopadne na hřbet nešťastné herky. Klesne celým zadkem k zemi, ale vyskočí a táhne, táhne z posledních sil na všechny strany, aby vůz vytáhla; jenže ze všech stran ji přijímá šest bičů, a oj se zase zvedá a padá potřetí, pak počtvrté, odměřeně, z plného rozmachu. Mikolka zuří, že ji nedokáže zabít jednou ranou.

„Je tuhá!“ křičí kolem.

„Teď jistojistě padne, bratři, a bude po ní!“ křičí z davu jeden znalec.

„Sekerou ji, co! Skoncovat to s ní najednou,“ křičí třetí.

„Ech, ať tě komáři sežerou! Uhněte!“ vykřikne zuřivě Mikolka, zahodí oj, znovu se sehne do vozu a vytáhne železné páčidlo. „Pozor!“ křičí a ze vší síly s rozmachem praští svou ubohou kobylku. Rána dopadla; kobylka se zapotácela, klesla, chtěla ještě zatáhnout, ale páčidlo jí znovu plnou silou dopadne na hřbet, a ona padá k zemi, jako by jí podťali všechny čtyři nohy najednou.

„Dorazit!“ křičí Mikolka a jako bez sebe seskočí z vozu. Několik mládenců, taky rudých a opilých, popadne, co jim přijde pod ruku – biče, hole, oj –, a běží k umírající kobylce. Mikolka se postaví z boku a začne ji páčidlem mlátit naslepo po hřbetě. Herka natáhne hlavu, těžce vzdychne a umře.

„Dodělal ji!“ křičí v davu.

„A proč neběžela tryskem!“

„Je moje!“ křičí Mikolka s páčidlem v rukou a s očima podlitýma krví. Stojí, jako by litoval, že už není koho mlátit.

„No vážně, ty asi nejsi pokřtěnej!“ křičí z davu už mnoho hlasů.

Ale ubohý chlapec už je bez sebe. S křikem se prodírá davem k plavce, objímá její mrtvou, zakrvácenou hlavu a líbá ji, líbá ji na oči, na pysky… Pak najednou vyskočí a v nepříčetnosti se vrhne se svými pěstičkami na Mikolku. V tom okamžiku ho otec, který ho už dlouho honil, konečně chytí a vynese z davu.

„Pojď! Pojď!“ říká mu. „Pojď domů!“

„Tatínku! Proč oni… ubohého koníka… zabili!“ vzlyká, ale dech se mu zadrhává a slova se mu ze sevřené hrudi derou výkřiky.

„Jsou opilí, dovádějí, nás se to netýká, pojď!“ říká otec. Objímá otce rukama, ale hruď se mu svírá, svírá. Chce se nadechnout, vykřiknout, a probouzí se.

Probudil se celý zpocený, s vlasy mokrými od potu, lapal po dechu a zděšeně se nadzvedl.

„Bohudík, je to jen sen!“ řekl, posadil se pod stromem a zhluboka se nadechl. „Ale co to je? Nezačíná u mě snad horečka: takový ohavný sen!“

Celé tělo měl jako zbité; v duši zmatek a tma. Opřel si lokty o kolena a podepřel si hlavu oběma rukama.

„Bože!“ zvolal. „Copak, copak opravdu vezmu sekeru, budu tlouct do hlavy, rozdrtím jí lebku… budu klouzat v lepkavé, teplé krvi, vylamovat zámek, krást a třást se; schovávat se, celý zalitý krví… se sekerou… Pane bože, copak opravdu?“

Třásl se jako list, když to říkal.

„Co to se mnou je!“ pokračoval, znovu se napřímil a jako by se hluboce divil. „Vždyť jsem přece věděl, že to nesnesu, tak proč jsem se až dosud trápil? Vždyť ještě včera, včera, když jsem šel udělat tu… *zkoušku*, vždyť jsem už včera úplně pochopil, že to nevydržím… Co tedy teď? Proč jsem až dosud pochyboval? Vždyť včera, když jsem scházel

ze schodů, jsem sám řekl, že je to podlé, ohavné, nízké, nízké… vždyť mi z pouhé myšlenky *ve skutečnosti* bylo na zvracení a jímala mě hrůza…

„Ne, nevydržím to, nevydržím! I kdyby, i kdyby v celých těch výpočtech nebyla vůbec žádná pochybnost, i kdyby všechno, co jsem za ten měsíc rozhodl, bylo jasné jako den a spravedlivé jako aritmetika. Pane bože! Vždyť se k tomu stejně neodhodlám! Vždyť to nevydržím, nevydržím!… Proč tedy, proč tedy až dosud…“

Vstal, udiveně se rozhlédl kolem, jako by se divil i tomu, že sem zašel, a vydal se na T. most. Byl bledý, oči mu planuly, ve všech údech měl vyčerpání, ale najednou se mu jako by dýchalo lehčeji. Cítil, že už ze sebe shodil to strašné břemeno, které ho tak dlouho tížilo, a v duši mu najednou bylo lehko a pokojně. „Pane bože!“ modlil se. „Ukaž mi mou cestu, a já se zříkám toho prokletého… svého snu!“

Když přecházel most, díval se tiše a klidně na Něvu, na jasný západ jasného, rudého slunce. Navzdory své slabosti v sobě necítil dokonce ani únavu. Jako by se mu na srdci najednou protrhl vřed, který tam hnisal celý měsíc. Svoboda, svoboda! Teď je volný od toho kouzla, od čarování, od okouzlení, od posedlosti!

Později, když si na tu dobu vzpomínal a na všechno, co se s ním v těch dnech stalo, minutu po minutě, bod po bodu, rys po rysu, vždycky ho až pověrečně ohromovala jedna okolnost, i když v podstatě nijak zvlášť neobyčejná, která mu však potom pořád připadala jako nějaké předurčení jeho osudu.

Totiž: nijak nemohl pochopit a vysvětlit si, proč on, unavený, zmučený, pro kterého by bylo nejvýhodnější vrátit se domů tou nejkratší a nejpřímější cestou, se vracel domů přes Senné náměstí, kam vůbec nemusel chodit. Byla to malá zajížďka, ale zjevná a úplně zbytečná. Ovšem, už desítkykrát se mu stalo, že se vracel domů a nepamatoval si ulice, kudy šel. Ale proč, ptal se vždycky, proč takové důležité, pro něj tak rozhodující, a zároveň v nejvyšší míře náhodné setkání na Sen-

ném náměstí – kam dokonce neměl ani proč chodit – přišlo právě teď, v takovou hodinu, v takovou chvíli jeho života, právě při takovém rozpoložení jeho ducha a právě za takových okolností, za kterých jedině mohlo to setkání mít ten nejrozhodnější a nejdefinitivnější vliv na celý jeho osud? Jako by tu na něj schválně čekalo!

Bylo kolem deváté, když procházel po Senném. Všichni prodavači u stolů, u pultů, v krámech a krámcích zavírali své podniky nebo sundávali a uklízeli zboží a rozcházeli se domů, stejně jako jejich zákazníci. U hospůdek v přízemích, na špinavých a páchnoucích dvorech domů na Senném náměstí, a nejvíc u výčepů, se tlačilo mnoho všelijakých kšeftařů a otrhanců všeho druhu. Raskolnikov tahle místa obzvlášť rád měl, stejně jako všechny uličky v okolí, když vycházel bezcílně na ulici. Tady jeho hadry nepřitahovaly ničí povýšenou pozornost a dalo se chodit v jakémkoli stavu, aniž by člověk někoho pohoršil. Přímo u uličky K., na rohu, prodávali měšťan a ženská, jeho žena, ze dvou stolů zboží: nitě, tkanice, kartounové šátky a podobně. I oni se zvedali k domovu, ale zdrželi se, protože se dali do řeči se známou, která k nim přišla. Ta známá byla Lizaveta Ivanovna, nebo prostě, jak jí všichni říkali, Lizaveta, mladší sestra té staré Aljony Ivanovny, vdovy po kolegijním registrátorovi a lichvářky, u které byl včera Raskolnikov, když jí přišel zastavit hodinky a udělat svou *zkoušku*… O té Lizavetě už dávno věděl všechno, a dokonce i ona ho trochu znala. Byla to vysoká, nemotorná, plachá a pokorná ženská, skoro slabomyslná, pětatřicetiletá, která byla u své sestry v naprostém otroctví, pracovala na ni ve dne v noci, třásla se před ní a snášela od ní dokonce i bití. Stála zamyšleně s uzlíkem před měšťanem a jeho ženou a pozorně je poslouchala. Ti jí s obzvláštním zápalem cosi vykládali. Když ji Raskolnikov najednou uviděl, zmocnil se ho jakýsi podivný pocit, podobný nejhlubšímu úžasu, ačkoli na tom setkání nebylo nic úžasného.

„Vy byste to, Lizaveto Ivanovno, mohla rozhodnout sama osobně," říkal hlasitě měšťan. „Přijďte zítra, tak k sedmé, prosím. A oni taky

přijdou.“

„Zítra?“ řekla Lizaveta protáhle a zamyšleně, jako by se nemohla rozhodnout.

„No ta vám ale Aljona Ivanovna nahnala strachu!“ spustila jedním dechem žena obchodníka, čiperná ženská. „Když se na vás podívám, jste docela jako malý dítě. A to vám ani není vlastní sestra, jen nevlastní, a jakou si nad vámi vzala moc.“

„Tentokrát Aljoně Ivanovně nic neříkejte, prosím,“ skočil jí do řeči muž, „to je moje rada, prosím, a zajděte k nám bez ptaní. Je to výhodná věc, prosím. Sestřička si to potom může rozmyslet sama.“

„Tak mám zajít?“

„Zítra k sedmé; a od nich taky někdo přijde, prosím; rozhodnete to sama osobně, prosím.“

„A postavíme samovárek,“ dodala žena.

„Dobře, přijdu,“ řekla Lizaveta, pořád ještě přemýšlela, a pomalu se začala hýbat z místa.

Raskolnikov už tady prošel a víc neslyšel. Procházel tiše, nenápadně a snažil se, aby mu neuniklo ani jediné slovo. Jeho původní úžas se pomalu měnil v hrůzu, jako by mu po zádech přeběhl mráz. Dozvěděl se, najednou, znenadání a úplně nečekaně se dozvěděl, že zítra, přesně v sedm hodin večer, nebude Lizaveta, sestra té staré a jediná, kdo s ní bydlí, doma, a že tedy stará, přesně v sedm hodin večer, *zůstane doma sama.*

K jeho bytu zbývalo jen pár kroků. Vešel k sobě jako odsouzenec k smrti. O ničem neuvažoval a vůbec nebyl schopen uvažovat; ale celou svou bytostí najednou ucítil, že už nemá ani svobodu rozumu, ani vůli a že je všechno najednou definitivně rozhodnuto.

Ovšem, i kdyby musel na vhodnou příležitost čekat celé roky, ani pak, když měl ten záměr, nemohl s jistotou počítat s nějakým zjevnějším krokem k úspěchu toho záměru, než jaký se mu najednou naskytl teď. V každém případě by bylo těžké dozvědět se den předem a najis-

to, s větší přesností a s menším rizikem, bez jakéhokoli nebezpečného vyptávání a pátrání, že zítra v tu a tu hodinu bude ta a ta stará, na kterou se chystá útok, doma úplně sama.

VI

Později se Raskolnikov nějak náhodou dozvěděl, proč vlastně měšťan s tou ženskou zvali Lizavetu k sobě. Byla to ta nejobyčejnější věc a nebylo na ní nic tak zvláštního. Přespolní rodina, která zchudla, prodávala věci, šaty a tak dále, samé ženské věci. Protože prodávat na trhu se nevyplácí, hledali překupnici, a tím se Lizaveta zabývala: brala věci do komise, obstarávala pochůzky a měla velkou praxi, protože byla velmi poctivá a vždycky rovnou řekla konečnou cenu: jakou cenu řekne, tak to bude. Mluvila ostatně málo a, jak už bylo řečeno, byla taková pokorná a bázlivá…

Raskolnikov ale v poslední době propadl pověrčivosti. Stopy té pověrčivosti v něm zůstaly ještě dlouho potom, skoro nesmazatelně. A v celé té věci byl pak vždycky náchylný vidět jakousi podivnost, tajemnost, jako by tu působily nějaké zvláštní vlivy a shody okolností. Už v zimě mu jeden známý student, Pokorev, když odjížděl do Charkova, jen tak v řeči sdělil adresu staré Aljony Ivanovny, kdyby náhodou potřeboval něco zastavit. Dlouho k ní nešel, protože měl kondice a nějak se protloukal. Asi před šesti týdny si na tu adresu vzpomněl; měl dvě věci, které se daly zastavit: otcovy staré stříbrné hodinky a malý zlatý prstýnek se třemi jakýmisi červenými kamínky, který mu na rozloučenou darovala sestra na památku. Rozhodl se odnést prstýnek; když tu starou vyhledal, pocítil k ní hned na první pohled, ačkoli o ní ještě nic zvláštního nevěděl, nepřekonatelný odpor, vzal od ní dva „papírky“ a cestou se stavil v jednom mizerném hostinci. Poručil si čaj, sedl si

a hluboce se zamyslel. V hlavě se mu klubala podivná myšlenka, jako kuře z vejce, a velice, velice ho zaměstnávala.

Skoro vedle něj, u jiného stolku, seděl nějaký student, kterého vůbec neznal a na kterého si nepamatoval, a mladý důstojník. Zahráli si kulečník a pustili se do čaje.

Najednou uslyšel, jak student mluví s důstojníkem o lichvářce, Aljoně Ivanovně, vdově po kolegijním tajemníkovi, a jak mu dává její adresu. Už to samo připadalo Raskolnikovovi nějak podivné: on zrovna jde odtamtud, a tady se mluví právě o ní. Samozřejmě, náhoda, jenže on se teď nemůže zbavit jednoho velmi neobyčejného dojmu, a tady mu jako by někdo přímo nadbíhal: student najednou začne kamarádovi vykládat o té Aljoně Ivanovně všelijaké podrobnosti.

„Je to báječná ženská," říkal, „u ní se dají peníze sehnat vždycky. Je bohatá jako žid, může vyplatit naráz pět tisíc, a přitom nepohrdne ani zástavou za rubl. Spousta našich už u ní byla. Jenom je to hrozná mrcha…"

A začal vykládat, jak je zlá a rozmarná, že stačí o jediný den prošvihnout lhůtu zástavy, a věc je pryč. Dává čtyřikrát míň, než ta věc stojí, a úroky si bere pět a dokonce sedm procent měsíčně a tak dále. Student se rozpovídal a sdělil kromě toho, že ta stará má sestru, Lizavetu, kterou ona, taková malá a ohavná, každou chvíli bije a drží ji v naprostém otroctví jako malé dítě, a přitom ta Lizaveta měří přinejmenším dva lokte a osm palců…

„To je ti taky úkaz!" vykřikl student a rozchechtal se.

Začali mluvit o Lizavetě. Student o ní vyprávěl s jakýmsi zvláštním potěšením a pořád se smál, a důstojník poslouchal s velkým zájmem a prosil studenta, aby mu tu Lizavetu poslal, že by mu spravila prádlo. Raskolnikov neutroušil ani slovo a všechno se dozvěděl naráz: Lizaveta byla mladší nevlastní sestra té staré, každá měla jinou matku, a bylo jí už pětatřicet let. Pracovala na sestru ve dne v noci, byla v domě místo kuchařky a pradleny, a kromě toho šila na prodej, dokonce se nají-

mala i na mytí podlah, a všechno odevzdávala sestře. Neodvážila se přijmout jedinou zakázku ani jedinou práci bez dovolení té staré. Stará už přitom sepsala závěť, a sama Lizaveta o tom věděla; podle té závěti na ni nepřipadal ani groš, kromě movitostí, židlí a podobně; všechny peníze byly určeny jednomu klášteru v N. gubernii, na věčné zádušní mše za její duši. Lizaveta byla měšťanka, ne úřednická choť, svobodná, a sama o sobě strašně nemotorná, nápadně vysoká, s dlouhými, jakoby vykloubenými obrovskými nohami, vždycky v sešlapaných kozinkových botkách, a chodila čistě. Ale hlavní, čemu se student divil a čemu se smál, bylo to, že Lizaveta byla každou chvíli těhotná…

„Ale vždyť říkáš, že je to obluda?“ poznamenal důstojník.

„Ano, je taková snědá, jako převlečený voják, ale víš, vůbec to není obluda. Má takovou dobrou tvář a oči. Moc dobrou, opravdu. Důkaz – líbí se spoustě lidí. Taková tichá, mírná, poddajná, se vším souhlasí, opravdu se vším. A úsměv má dokonce moc hezký.“

„Copak se líbí i tobě?“ zasmál se důstojník.

„Pro tu podivnost. Ne, víš, co ti řeknu. Já bych tu prokletou babu zabil a oloupil, a ujišťuju tě, že bez nejmenších výčitek svědomí,“ dodal student zapáleně.

Důstojník se zase rozchechtal, a Raskolnikov se zachvěl. Jak to bylo podivné!

„Dovol, chci ti položit vážnou otázku,“ rozohnil se student. „Ted jsem samozřejmě žertoval, ale podívej: na jedné straně hloupá, nesmyslná, bezvýznamná, zlá, nemocná stařena, nikomu k ničemu, naopak všem na škodu, která sama neví, proč žije, a která zítra sama od sebe umře. Chápeš? Chápeš?“

„No, chápu,“ odpověděl důstojník a upřeně se zahleděl na rozohněného kamaráda.

„Poslouchej dál. Na druhé straně mladé, svěží síly, které bez podpory hynou nazmar, a to po tisících, a to všude! Sto, tisíc dobrých skutků a podniků, které se dají zařídit a napravit za peníze té staré,

odsouzené pro klášter! Stovky, tisíce, možná, existencí, uvedených na správnou cestu; desítky rodin zachráněných před bídou, před rozkladem, před zkázou, před zhýralostí, před špitály pro pohlavní nemoci – a to všechno za její peníze. Zabij ji a vezmi si její peníze, a s jejich pomocí se pak zasvěť službě celému lidstvu a obecné věci: co myslíš, nesmaže se jeden maličký zločinek tisíci dobrými skutky? Za jeden život tisíce životů zachráněných před hnitím a rozkladem. Jedna smrt a sto životů na oplátku – to je přece aritmetika! A co vůbec znamená na obecných vahách život té souchotinářské, hloupé a zlé stařeny? Nic víc než život vši, švába, a ani to nestojí, protože ta stařena škodí. Užírá cizí život: nedávno Lizavetu ze zlosti kousla do prstu; málem jí ho museli uříznout!“

„Samozřejmě, nezaslouží si žít,“ poznamenal důstojník, „ale tady jde přece o přírodu.“

„Ech, bratře, vždyť přírodu lidi opravují a usměrňují, a bez toho bychom se utopili v předsudcích. Bez toho by nebyl ani jeden velký člověk. Říká se: ‚povinnost, svědomí‘ – já nechci nic říkat proti povinnosti a svědomí – ale jak jim vlastně rozumíme? Počkej, položím ti ještě jednu otázku. Poslouchej!“

„Ne, ty počkej; já ti položím otázku. Poslouchej!“

„No?“

„Teď tu mluvíš a řečníš, ale řekni mi: zabiješ tu starou *sám*, nebo ne?“

„Samozřejmě že ne! Já kvůli spravedlnosti… Tady vůbec nejde o mě…“

„A podle mě, když se sám neodvážíš, tak tu žádná spravedlnost není! Pojď, dáme si ještě jednu partii!“

Raskolnikov byl v nesmírném rozrušení. Samozřejmě, tohle všechno byly ty nejobyčejnější a nejčastější mladické řeči a myšlenky, které už slyšel nejednou, jen v jiných podobách a na jiná témata. Ale proč musel vyslechnout právě takový rozhovor a právě takové myšlenky

zrovna teď, když se v jeho vlastní hlavě teprve před chvílí zrodily… *úplně stejné myšlenky?* A proč zrovna teď, sotva si od té staré odnesl zárodek své myšlenky, narazí právě na rozhovor o té staré?… Tahle shoda se mu vždycky zdála podivná. Ten bezvýznamný hospodský rozhovor měl na něj při dalším vývoji celé věci nesmírný vliv: jako by v tom opravdu bylo nějaké předurčení, nějaké znamení…

. . . . . .

Když se vrátil ze Senného, vrhl se na pohovku a celou hodinu proseděl bez hnutí. Mezitím se setmělo; svíčku neměl, a ani ho nenapadlo rozsvěcet. Nikdy si nedokázal vybavit, jestli v té době vůbec na něco myslel. Nakonec ucítil tu dřívější horečku, zimnici, a s rozkoší si uvědomil, že na pohovce si může i lehnout. Brzy na něj padl tvrdý, olověný spánek, jako by ho zalehl.

Spal neobyčejně dlouho a beze snů. Nastasja, která k němu druhý den ráno v deset hodin přišla, ho stěží dostrkala k probuzení. Přinesla mu čaj a chleba. Čaj byl zase vylouhovaný, a zase v její vlastní konvici.

„No ten ale spí!“ vykřikla rozhořčeně. „Pořád jen spí!“

Ztěžka se nadzvedl. Bolela ho hlava; už se postavil na nohy, otočil se ve své komůrce a zase padl na pohovku.

„Zase spát!“ vykřikla Nastasja. „Dyť ty seš snad nemocnej, ne?“

Nic neodpověděl.

„A čaj nechceš?“

„Potom,“ řekl s námahou, znovu zavřel oči a otočil se ke zdi. Nastasja nad ním chvíli postála.

„Možná je doopravdy nemocnej,“ řekla, otočila se a odešla.

Ve dvě hodiny přišla znovu, s polévkou. Ležel jako předtím. Čaj stál netknutý. Nastasja se dokonce urazila a začala jím vztekle strkat.

„Co se pořád válíš!“ vykřikla a dívala se na něj s odporem. Nadzvedl se a posadil, ale nic jí neřekl a díval se do země.

„Seš nemocnej, nebo ne?“ zeptala se Nastasja, a zase nedostala odpověď.

„Kdybys aspoň vylez ven," řekla po chvíli mlčení, „aspoň by tě ofouk vítr. Budeš jíst, nebo ne?"

„Potom," řekl slabě. „Jdi už!" A mávl rukou.

Ještě chvilku postála, soucitně se na něj podívala a vyšla ven.

Po několika minutách zvedl oči a dlouho se díval na čaj a na polévku. Pak vzal chleba, vzal lžíci a začal jíst.

Snědl trochu, bez chuti, tak tři čtyři lžíce, jakoby mechanicky. Hlava ho bolela méně. Když poobědval, natáhl se zase na pohovku, ale usnout už nemohl, a ležel bez hnutí, na břiše, s tváří zabořenou do polštáře. Pořád se mu něco zdálo, a byly to všechno takové podivné sny: nejčastěji se mu zdálo, že je někde v Africe, v Egyptě, v nějaké oáze. Karavana odpočívá, velbloudi poklidně leží; kolem dokola rostou palmy, v celém kruhu; všichni obědvají. A on pořád pije vodu, přímo z potůčku, který teče a bublá hned vedle, po boku. A je tak chladno, a ta voda je tak nádherně, nádherně modrá, studená, běží po různobarevných kamenech a po tak čistém písku se zlatými třpytkami... Najednou jasně uslyšel, že bijí hodiny. Trhl sebou, probral se, zvedl hlavu, podíval se do okna, uvědomil si, kolik je hodin, a najednou vyskočil, úplně při smyslech, jako by ho někdo strhl z pohovky. Po špičkách došel ke dveřím, potichu je pootevřel a začal naslouchat dolů na schodiště. Srdce mu strašně bušilo. Ale na schodišti bylo úplně ticho, jako by všichni spali... Připadalo mu divoké a podivné, že mohl od včerejška prospat v takovém bezvědomí a že ještě nic neudělal, nic nepřipravil... A mezitím už možná odbila i šestá... A místo spánku a otupění se ho najednou zmocnil neobyčejný, horečný a jaksi zmatený shon. Příprav ostatně nebylo mnoho. Napínal všechny síly, aby všechno domyslel a na nic nezapomněl; a srdce pořád bušilo, tlouklo tak, že se mu těžko dýchalo. Především bylo třeba udělat poutko a přišít ho ke kabátu – práce na minutu. Sáhl pod polštář a v prádle, které tam měl nacpané, našel jednu svou starou, nepranou košili, úplně rozpadlou. Z jejích cárů vytrhl pruh látky, palec široký a asi osm palců dlouhý.

Ten pruh přeložil napůl, svlékl ze sebe svůj široký, pevný letní kabát z jakési tlusté bavlněné látky – jediný svrchní oděv, který měl – a začal oba konce toho pruhu přišívat zevnitř pod levé podpaží. Ruce se mu při šití třásly, ale zvládl to, a to tak, že když si kabát zase oblékl, zvenku nebylo nic vidět. Jehlu a nit měl připravené už dávno, ležely ve stolku, zabalené v papírku. Co se týče poutka, byl to jeho vlastní, velmi chytrý nápad: poutko bylo určeno pro sekeru. Přece nemohl nést sekeru po ulici v ruce. A kdyby ji schoval pod kabát, musel by ji stejně přidržovat rukou, a to by bylo nápadné. Teď, s poutkem, stačí jen do něj vložit ostří sekery, a ona bude celou cestu klidně viset, zevnitř pod paží. A když strčí ruku do postranní kapsy kabátu, může přidržovat i konec topůrka, aby se neklátilo; a protože byl kabát velmi široký, opravdový pytel, nemohlo být zvenku znát, že něco rukou přes kapsu přidržuje. I tohle poutko vymyslel už před dvěma týdny.

Když s tím byl hotov, prostrčil prsty do malé škvíry mezi svou „tureckou“ pohovkou a podlahou, zašmátral u levého rohu a vytáhl *zástavu*, kterou tam měl už dávno připravenou a schovanou. Ta zástava ostatně vůbec nebyla zástava, ale prostě dřevěná, hladce ohoblovaná destička, velká a silná nanejvýš tak, jak by mohlo být stříbrné pouzdro na cigarety. Tu destičku našel náhodou při jedné ze svých procházek na jednom dvoře, kde byla v postranním křídle nějaká dílna. Teprve potom k destičce přidal hladký a tenký železný plíšek – nejspíš úlomek z něčeho –, který našel na ulici tenkrát taky. Obě destičky, z nichž železná byla menší než dřevěná, k sobě složil, pevně je svázal nití křížem krážem; pak je pečlivě a úhledně zabalil do čistého bílého papíru a převázal tenkou tkanicí, taky křížem, a uzlík udělal tak, aby šel co nejhůř rozvázat. To proto, aby na chvíli odvedl pozornost té staré, až se začne s uzlíkem piplat, a aby tak získal chvilku. Železný plíšek byl přidaný kvůli váze, aby ta stará aspoň v první chvíli neuhodla, že ta „věc“ je ze dřeva. To všechno měl zatím schované pod pohovkou. Sotva zástavu vytáhl, najednou se kdesi na dvoře ozval něčí výkřik:

„Už je dávno po šestý!“

„Dávno! Můj bože!“

Vrhl se ke dveřím, zaposlouchal se, popadl klobouk a začal sestupovat po svých třinácti schodech, opatrně, neslyšně, jako kočka. Čekala ho ta nejdůležitější věc – ukrást z kuchyně sekeru. Že se to musí udělat sekerou, rozhodl už dávno. Měl ještě zavírací zahradnický nožík; ale na nůž, a zvlášť na své síly, se nespoléhal, a proto se nakonec definitivně rozhodl pro sekeru. Poznamenejme mimochodem jednu zvláštnost, která se týká všech definitivních rozhodnutí, která už v té věci učinil. Ta rozhodnutí měla jednu podivnou vlastnost: čím byla definitivnější, tím ohavnější a nesmyslnější se mu okamžitě zdála. Navzdory celému svému mučivému vnitřnímu boji nedokázal po celou tu dobu nikdy, ani na okamžik uvěřit, že jeho záměry jsou proveditelné.

A i kdyby se někdy stalo, že by už všechno do posledního puntíku rozebral a definitivně rozhodl a nezůstaly by už vůbec žádné pochybnosti – pak by se, zdá se, právě tehdy všeho vzdal jako nesmyslu, zrůdnosti a nemožnosti. Nevyřešených bodů a pochybností ale zbývala ještě celá propast. Co se týče toho, kde sehnat sekeru, tahle maličkost ho vůbec neznepokojovala, protože nebylo nic snazšího. Jde o to, že Nastasja, a zvlášť večer, bývala každou chvíli pryč: buď odběhne k sousedům, nebo do krámku, a dveře nechává vždycky dokořán. Bytná se s ní jenom kvůli tomu hádala. Takže stačilo jen, až přijde čas, potichu vejít do kuchyně a vzít sekeru, a pak za hodinu, až bude všechno skončeno, vejít a položit ji zpátky. Ale objevovaly se i pochybnosti: on, dejme tomu, přijde za hodinu, aby ji položil zpátky, a Nastasja už je tam, vrátila se. Samozřejmě, musí projít kolem a počkat, až zase odejde. Ale co když si mezitím všimne, že sekera chybí, začne ji hledat, spustí křik – a tady je podezření, nebo aspoň příležitost k podezření.

To ale byly ještě maličkosti, na které ani nezačal myslet, a ani neměl kdy. Myslel na to hlavní a maličkosti odkládal na dobu, kdy se sám

o všem přesvědčí. Jenže to poslední se zdálo naprosto neuskutečnitelné. Aspoň jemu samotnému se to tak zdálo. Nedokázal si třeba vůbec představit, že jednou přestane přemýšlet, vstane a – prostě tam půjde… Dokonce i svou nedávnou *zkoušku*, totiž návštěvu s úmyslem definitivně si prohlédnout místo, se jen *pokusil* udělat, ale zdaleka ne doopravdy, jen tak: „Že prý tam zajdu a vyzkouším si to, nač pořád jen snít!“ – a hned to nevydržel, odplivl si a utekl, vzteklý sám na sebe. A přitom, zdálo by se, celou analýzu, ve smyslu mravního vyřešení otázky, už měl za sebou: jeho kazuistika se nabrousila jako břitva, a sám v sobě už nenacházel žádné vědomé námitky. Jenže v tom posledním si prostě nevěřil a umíněně, otrocky hledal námitky kolem sebe, poslepu, jako by ho k tomu někdo nutil a táhl. A ten poslední den, který přišel tak nečekaně a rozhodl všechno naráz, na něj zapůsobil skoro úplně mechanicky: jako by ho někdo vzal za ruku a táhl s sebou, neodolatelně, slepě, nepřirozenou silou, bez námitek. Jako by se cípem šatů zachytil do kola stroje a ten ho začal vtahovat dovnitř.

Zpočátku – ostatně už dávno předtím – ho zaměstnávala jedna otázka: proč se tak snadno vypátrají a odhalí skoro všechny zločiny a proč tak zřetelně vystupují stopy skoro všech zločinců? Pomalu docházel k rozmanitým a zajímavým závěrům, a podle něj hlavní příčina nespočívá ani tak v hmotné nemožnosti zločin zatajit jako v samotném zločinci: sám zločinec, a skoro každý, propadá v okamžiku zločinu jakémusi ochabnutí vůle a rozumu, které naopak vystřídá dětská, fenomenální lehkomyslnost, a to právě v okamžiku, kdy je rozum a opatrnost nejvíc zapotřebí. Podle jeho přesvědčení z toho vycházelo, že toto zatemnění rozumu a ochabnutí vůle zachvacují člověka jako nemoc, rozvíjejí se postupně a vrcholu dosahují krátce před spácháním zločinu; trvají ve stejné podobě i v samotném okamžiku zločinu a ještě nějakou dobu po něm, podle toho, o jakého jedince jde; potom přejdou tak, jako přejde každá nemoc. Otázku, zda nemoc plodí samotný zlo-

čin, nebo zda samotný zločin, nějak svou zvláštní povahou, vždycky provází cosi jako nemoc, se však ještě necítil schopen rozřešit.

Když dospěl k takovým závěrům, usoudil, že u něj osobně, v jeho věci, k takovým chorobným zvratům dojít nemůže, že rozum a vůle mu zůstanou, nezcizitelně, po celou dobu, kdy bude provádět, co zamýšlel, jen a jen z toho důvodu, že to, co zamýšlel, „není zločin"... Celý ten proces, kterým dospěl k poslednímu rozhodnutí, vynecháme; i tak jsme už příliš předběhli... Dodejme jen, že faktické, čistě hmotné obtíže té věci hrály v jeho mysli vůbec tu nejvedlejší roli. „Stačí si nad nimi udržet celou vůli a celý rozum, a všechny budou v pravý čas překonány, až se bude třeba do nejmenšího detailu seznámit se všemi podrobnostmi té věci..." Ale věc se nezačínala. Svým definitivním rozhodnutím věřil pořád ze všeho nejméně, a když udeřila hodina, dopadlo všechno úplně jinak, jaksi nahodile, dokonce skoro nečekaně.

Jedna naprosto nepatrná okolnost ho přivedla do úzkých ještě dřív, než sešel ze schodů. Když došel ke kuchyni bytné, otevřené jako vždycky dokořán, opatrně do ní mrkl, aby se předem přesvědčil, jestli tam, když je Nastasja pryč, není sama bytná, a pokud ne, jestli jsou dobře zavřené dveře do jejího pokoje, aby odtamtud nějak nevykoukla, až on vejde pro sekeru. Ale jak úžasl, když najednou uviděl, že Nastasja je tentokrát nejen doma, u sebe v kuchyni, ale ještě k tomu má práci: vyndává z koše prádlo a věší ho na šňůry! Když ho uviděla, přestala věšet, otočila se k němu a dívala se na něj celou dobu, co procházel. Odvrátil oči a prošel, jako by si ničeho nevšiml. Ale bylo po všem: sekera není! Strašně ho to zasáhlo.

„A kde jsem vzal," myslel si, když scházel do průjezdu, „kde jsem vzal, že v tu chvíli rozhodně nebude doma? Proč, proč, proč jsem si to tak jistě usmyslel?" Byl zdrcený, dokonce jaksi ponížený. Měl chuť se ze vzteku sám sobě vysmát... Zakypěla v něm tupá, zvířecí zloba.

Zastavil se v průjezdu a zamyslel se. Jít na ulici, jen tak naoko se procházet, se mu příčilo; vrátit se domů ještě víc. „A jakou příležitost

jsem navždycky propásl!“ zamumlal, jak bezcílně stál v průjezdu, přímo naproti tmavé komůrce domovníka, taky otevřené. Najednou sebou trhl. Z domovníkovy komůrky, která byla dva kroky od něj, mu zpod lavice napravo něco blýsklo do očí… Rozhlédl se kolem – nikde nikdo. Po špičkách přistoupil ke komůrce, sešel dolů po dvou schůdcích a slabým hlasem zavolal na domovníka. „No jasně, není doma! Je ostatně někde blízko, na dvoře, protože dveře jsou dokořán.“ Vrhl se střemhlav k sekeře – byla to sekera – a vytáhl ji zpod lavice, kde ležela mezi dvěma poleny; hned tam, aniž vyšel, ji připevnil do poutka, obě ruce strčil do kapes a vyšel z domovníkovy komůrky; nikdo si ničeho nevšiml! „Když ne rozum, tak ďábel!“ pomyslel si a podivně se ušklíbl. Ta náhoda mu nesmírně dodala odvahy.

Šel cestou tiše a *rozvážně*, bez spěchu, aby nevzbudil nějaké podezření. Na kolemjdoucí se moc nedíval, dokonce se snažil nedívat se jim do tváří vůbec a být co nejméně nápadný. Vtom si vzpomněl na svůj klobouk. „Můj bože! Předevčírem jsem měl peníze, a nemohl jsem ho vyměnit za čepici!“ Z duše se mu vydrala kletba.

Když náhodou, jedním okem, nahlédl do krámku, uviděl, že tam na nástěnných hodinách je už deset minut po sedmé. Musel si pospíšit, a zároveň si zajít: dojít k domu oklikou, z druhé strany…

Dřív, když si to všechno představoval v duchu, si občas myslel, že se bude moc bát. Ale teď se moc nebál, dokonce se nebál vůbec. V tu chvíli ho dokonce zaměstnávaly jakési cizí myšlenky, jenže všechny jen nakrátko. Když šel kolem Jusupovovy zahrady, docela se zabral do myšlenky, že by se tu měly zřídit vysoké fontány, a jak pěkně by osvěžovaly vzduch na všech náměstích. Pomalu dospěl k přesvědčení, že kdyby se Letní zahrada rozšířila přes celé Martovo pole a dokonce se spojila se zahradou Michajlovského paláce, byla by to pro město nádherná a nanejvýš užitečná věc. Vtom ho najednou začalo zajímat, proč vlastně ve všech velkých městech člověk nejen z pouhé nutnosti, ale nějak zvlášť ochotně žije a usazuje se právě v takových částech města,

kde nejsou ani zahrady, ani fontány, kde je špína a smrad a všelijaká hnusota. Tu si vzpomněl na své vlastní procházky po Senném a na chvíli se probral. „Jaký nesmysl," pomyslel si. „Ne, radši vůbec na nic nemyslet!"

„Tak se asi ti, které vedou na popravu, upínají myšlenkami ke všem věcem, které potkávají na cestě," mihlo se mu hlavou, ale jen se to mihlo, jako blesk; sám tu myšlenku honem uhasil... Ale už je to blízko, tady je ten dům, tady je brána. Kdesi najednou odbily hodiny jeden úder. „Co to, že by už bylo půl osmé? To není možné, určitě jdou napřed!"

Měl štěstí, v bráně všechno zase prošlo hladce. A nejen to, jako naschvál právě v tu chvíli vjel těsně před ním do brány obrovský vůz sena, který ho celou dobu, co procházel průjezdem, úplně zakrýval, a sotva vůz vyjel z průjezdu na dvůr, on bleskově proklouzl doprava. Tam na druhé straně vozu bylo slyšet, jak křičí a hádají se nějaké hlasy, ale nikdo si ho nevšiml a nikdo mu nešel naproti. Mnoho oken, která vedla do toho obrovského čtvercového dvora, bylo v tu chvíli otevřených, ale on nezvedl hlavu – neměl sílu. Schodiště k té staré bylo blízko, hned z brány napravo. Už byl na schodišti...

Popadl dech, přitiskl ruku na bušící srdce, hned si ještě jednou nahmatal a urovnal sekeru a začal opatrně a tiše stoupat po schodech nahoru, každou chvíli se zaposlouchal. Ale i schodiště bylo tou dobou úplně prázdné; všechny dveře byly zavřené; nikoho nepotkal. V prvním patře byl sice jeden prázdný byt otevřený dokořán a pracovali v něm malíři pokojů, ale ti se ani neohlédli. Postál, zamyslel se a šel dál. „Samozřejmě, bylo by lepší, kdyby tu vůbec nebyli, ale... nad nimi jsou ještě dvě patra."

Ale tady už je třetí patro, tady jsou dveře, tady je byt naproti; ten prázdný. Ve druhém patře je byt, který leží přímo pod bytem té staré, podle všech známek taky prázdný: navštívenka, přibitá na dveřích hřebíčky, je pryč – vystěhovali se!... Lapal po dechu. Na okamžik mu

hlavou prolétla myšlenka: „Neodejít?“ Ale nedal si odpověď a začal naslouchat do bytu té staré: mrtvé ticho. Pak ještě jednou naslouchal dolů na schodiště, naslouchal dlouho, pozorně… Potom se naposledy rozhlédl, sebral se, upravil se a ještě jednou vyzkoušel sekeru v poutku. „Nejsem bledý… moc?“ myslel si. „Nejsem nějak zvlášť rozrušený? Ona je nedůvěřivá… Neměl bych ještě počkat… až srdce přestane?…“

Ale srdce nepřestávalo. Naopak, jako naschvál bušilo silněji, silněji, silněji… Nevydržel to, pomalu natáhl ruku ke zvonku a zazvonil. Za půl minuty zazvonil ještě jednou, hlasitěji.

Žádná odpověď. Zvonit zbytečně nemělo smysl, a ani se to k němu nehodilo. Ta stará byla samozřejmě doma, ale je podezíravá a sama. Zčásti znal její zvyky… a ještě jednou přitiskl ucho pevně ke dveřím. Ať už měl smysly tak zbystřené, což se celkem těžko dá předpokládat, nebo bylo opravdu dobře slyšet, najednou rozeznal jakoby opatrné šustnutí ruky u kliky zámku a jakoby šelest šatů o samotné dveře. Někdo nepozorovaně stál přímo u zámku a právě tak, jako on tady venku, naslouchal, skrytý zevnitř, a jak se zdálo, taky s uchem přitisknutým ke dveřím…

Schválně se pohnul a něco hlasitěji zamumlal, aby nedal ani najevo, že se skrývá; pak zazvonil potřetí, ale tiše, rozvážně a bez jakékoli netrpělivosti. Když na to později vzpomínal, jasně, zřetelně – ta chvíle se v něm vyryla navěky –, nemohl pochopit, kde vzal tolik lstivosti, tím spíš, že se mu rozum chvílemi jakoby zatemňoval a vlastní tělo skoro necítil… O okamžik později bylo slyšet, jak se odsouvá závora.

VII

Dveře se jako tenkrát pootevřely na maličkou škvírku a z temnoty se na něj zase upřely dva bystré a nedůvěřivé pohledy. Tady Raskolnikov ztratil hlavu a málem udělal velkou chybu.

Bál se, že se ta stará vyleká, protože jsou sami, a nevěřil, že by ji jeho vzhled uklidnil, a tak chytil dveře a přitáhl je k sobě, aby ji snad nenapadlo zase se zamknout. Když to viděla, nevytrhla mu dveře zpátky, ale nepustila ani kliku zámku, takže ji málem vytáhl i s dveřmi na schodiště. A když viděl, že stojí ve dveřích napříč a nechce ho pustit dál, šel rovnou proti ní. Ta polekaně uskočila, chtěla něco říct, ale jako by nemohla, a dívala se na něj vytřeštěnýma očima.

„Dobrý den, Aljono Ivanovno," začal co nejnenuceněji, ale hlas ho neposlechl, zlomil se a rozechvěl, „já vám... nesu věc... ale pojďme radši sem... ke světlu..." A nechal ji být a prošel rovnou, bez pozvání, do pokoje. Stará běžela za ním; jazyk se jí rozvázal.

„Pane bože! Co chcete?... Kdo jste? Co si přejete?"

„Ale prosím vás, Aljono Ivanovno... váš známý... Raskolnikov... tady, nesu zástavu, jak jsem nedávno slíbil..." A podával jí zástavu.

Stará na zástavu sice pohlédla, ale hned se upřeně zadívala nezvanému hostu přímo do očí. Dívala se pozorně, zlostně a nedůvěřivě. Uběhla asi minuta; v jejích očích dokonce zahlédl něco jako výsměch, jako by už všechno uhodla. Cítil, že ztrácí půdu pod nohama, že má skoro strach, takový strach, že kdyby se tak dívala a ještě půl minuty neřekla ani slovo, snad by od ní utekl.

„Ale proč se tak díváte, jako byste mě nepoznávala?“ promluvil najednou taky zlostně. „Jestli chcete, vezměte si to, a jestli ne, půjdu jinam, nemám čas.“

Vůbec to neměl v úmyslu říct, jen se to tak samo najednou vyslovilo.

Stará se vzpamatovala a rozhodný tón hosta jí zřejmě dodal odvahy.

„Ale co ty, panáčku, tak najednou… copak to je?“ zeptala se a dívala se na zástavu.

„Stříbrné pouzdro na cigarety; vždyť jsem o něm minule mluvil.“

Natáhla ruku.

„Ale copak jste tak bledý? A ruce se vám třesou! Koupal jste se snad, panáčku?“

„Horečka,“ odpověděl úsečně. „Chtě nechtě zblednete… když nemáte co jíst,“ dodal a stěží ta slova vyslovoval. Síly ho zase opouštěly. Ale odpověď vypadala věrohodně; stará zástavu vzala.

„Co to je?“ zeptala se, ještě jednou si Raskolnikova upřeně prohlédla a potěžkala zástavu v ruce.

„Věc… pouzdro na cigarety… stříbrné… podívejte se.“

„Ale copak, nějak mi nepřipadá stříbrné… No tohle, to toho namotal.“

Snažila se rozvázat šňůrku a otočila se k oknu, ke světlu – všechna okna měla zavřená, navzdory dusnu –, a tak ho na několik vteřin úplně nechala být a stála k němu zády. Rozepnul kabát a uvolnil sekeru z poutka, ale ještě ji úplně nevytáhl, jen ji pravou rukou přidržoval pod oblečením. Ruce měl strašně slabé; sám slyšel, jak mu s každým okamžikem víc a víc tuhnou a dřevění. Bál se, že sekeru pustí a upustí… najednou se mu jako by zatočila hlava.

„Ale co to tu namotal!“ vykřikla stará mrzutě a pohnula se k němu.

Nesměl ztratit už ani okamžik. Vytáhl sekeru celou, napřáhl se obouruč, sotva se cítil, a skoro bez námahy, skoro mechanicky, jí ji

spustil na hlavu, týlem. Jako by v tu chvíli neměl vůbec žádnou sílu. Ale sotva sekeru jednou spustil, hned se v něm síla zrodila.

Stará byla jako vždycky prostovlasá. Světlé, prošedivělé, řídké vlasy, jako obvykle mastně namazané olejem, měla spletené do krysího copánku a sepnuté pod úlomkem rohového hřebínku, který jí trčel vzadu na hlavě. Rána padla přímo do temene, k čemuž přispěla její malá postava. Vykřikla, ale velmi slabě, a najednou se celá sesula k podlaze, i když ještě stačila zvednout obě ruce k hlavě. V jedné ruce pořád držela „zástavu". Tu ji ze vší síly udeřil jednou a podruhé, pořád týlem a pořád do temene. Krev vyšplíchla jako z převrhnuté sklenice a tělo se skácelo naznak. Ustoupil, nechal ji padnout a hned se sklonil k jejímu obličeji; už byla mrtvá. Oči měla vytřeštěné, jako by chtěly vyskočit z důlků, a čelo i celý obličej byly svraštělé a zkřivené křečí.

Položil sekeru na podlahu vedle mrtvé a hned jí sáhl do kapsy, snažil se přitom neumazat od tekoucí krve – do té samé pravé kapsy, ze které minule vytahovala klíče. Byl úplně při smyslech, žádné zatemnění ani závratě už nebyly, jen ruce se mu pořád třásly. Později si vzpomněl, že byl dokonce velmi pozorný, opatrný, pořád se snažil neušpinit… Klíče vytáhl hned; všechny byly jako tenkrát v jednom svazku, na jednom ocelovém kroužku. Hned s nimi běžel do ložnice. Byla to velmi malá místnost s obrovskou skříňkou na ikony. U druhé stěny stála velká postel, nesmírně čistá, s hedvábnou vatovanou přikrývkou sešitou z kousků látky. U třetí stěny stál prádelník. Podivná věc: sotva začal zkoušet klíče do prádelníku, sotva uslyšel, jak cinkají, jako by jím projela křeč. Najednou zase dostal chuť všeho nechat a odejít. Ale byl to jen okamžik; odcházet bylo pozdě. Dokonce se sám sobě ušklíbl, když mu vtom hlavou proletěla jiná znepokojivá myšlenka. Najednou se mu zazdálo, že ta stará je možná ještě živá a že se ještě může probrat. Nechal klíče i prádelník a běžel zpátky k tělu, popadl sekeru a ještě jednou se nad tou starou napřáhl, ale neudeřil. Nebylo pochyb, že je mrtvá. Sklonil se a znovu si ji prohlížel zblízka, a jasně viděl, že lebka

je roztříštěná a dokonce trochu posunutá na stranu. Chtěl na to sáhnout prstem, ale ucukl rukou; i tak to bylo vidět. Krve mezitím vytekla už celá louže. Najednou si všiml, že má na krku šňůrku, škubl za ni, ale šňůrka byla pevná a nepovolila; navíc byla nasáklá krví. Zkusil ji vytáhnout jen tak, zpod šatů na prsou, ale něco překáželo, zaseklo se to. Netrpělivě se zase napřáhl sekerou, že šňůrku přetne rovnou tam, na těle, shora, ale neodvážil se, a s námahou, když si umazal ruce i sekeru, po dvouminutovém zápolení šňůrku přeřízl, aniž se sekerou dotkl těla, a sundal ji; nemýlil se – měšec. Na šňůrce byly dva křížky, cypřišový a měděný, a kromě toho smaltovaná ikonka; a hned spolu s nimi visel malý, semišový, umaštěný měšec s ocelovou obroučkou a kroužkem. Měšec byl hodně nacpaný; Raskolnikov ho strčil do kapsy, ani si ho neprohlédl, křížky hodil té staré na prsa, a tentokrát vzal s sebou i sekeru a vrhl se zpátky do ložnice.

Strašně spěchal, popadl klíče a zase se s nimi začal piplat. Ale nějak se mu nedařilo: nechtěly do zámků zapadnout. Ne že by se mu ruce tolik třásly, ale pořád se spletl: vidí třeba, že klíč není ten pravý, že nepasuje, a pořád ho tam strká. Najednou si vzpomněl a uvědomil si, že tenhle velký klíč s ozubeným plátkem, který se tu houpe s ostatními malými, rozhodně nemůže být od prádelníku – jak ho to napadlo už minule –, ale od nějaké truhly, a že právě v té truhle je možná všechno schované. Nechal prádelník a hned vlezl pod postel, protože věděl, že staré ženské mívají truhly obvykle pod postelí. A opravdu: stála tam pořádná truhla, přes loket dlouhá, s vypouklým víkem, potažená červeným safiánem a pobitá ocelovými hřebíčky. Zubatý klíč pasoval přesně a odemkl ji. Nahoře, pod bílým prostěradlem, ležel zaječí kožíšek potažený červeným kanafasem; pod ním byly hedvábné šaty, pak šál, a dál, do hloubky, jako by tam ležely samé hadry. Nejdřív si začal o červený kanafas otírat ruce umazané od krve. „Je to červené, a na červeném je krev míň znát," usoudil, a najednou se vzpamatoval: „Pane bože! Copak už blázním?" pomyslel si vyděšeně.

Ale sotva ty hadry trochu rozhrábl, najednou zpod kožíšku vyklouzly zlaté hodinky. Vrhl se všechno přehrabovat. Mezi hadry byly opravdu promíchané zlaté věci – nejspíš samé zástavy, vyplacené i nevyplacené –, náramky, řetízky, náušnice, jehlice a tak dále. Některé byly v pouzdrech, jiné jen zabalené do novinového papíru, ale pečlivě a úhledně, do dvojitých listů, a dokola převázané tkanicemi. Ani na chvíli neotálel a začal si jimi cpát kapsy kalhot a kabátu, aniž balíčky a pouzdra třídil nebo otvíral; ale moc toho nabrat nestihl…

Najednou se mu zdálo, že v pokoji, kde ležela ta stará, někdo chodí. Zarazil se a ztichl, jako by byl mrtvý. Ale všude bylo ticho, takže se mu to jen zdálo. Vtom zřetelně zaslechl slabý výkřik, nebo jako by někdo tiše a přerývaně zasténal a zmlkl. Pak zase mrtvé ticho, minutu nebo dvě. Seděl na bobku u truhly a čekal, sotva dýchal, ale najednou vyskočil, popadl sekeru a vyběhl z ložnice.

Uprostřed pokoje stála Lizaveta s velkým uzlem v rukou a strnule hleděla na zavražděnou sestru, celá bílá jako stěna, a jako by neměla sílu vykřiknout. Když ho uviděla vybíhat, roztřásla se jako list, drobným chvěním, a po celém obličeji jí přeběhly křeče; trochu zvedla ruku, už otevřela ústa, ale přece jen nevykřikla a pomalu, pozpátku, začala od něj couvat do kouta, upřeně, přímo na něj hleděla, ale pořád nekřičela, jako by jí chyběl vzduch, aby mohla vykřiknout. Vrhl se na ni se sekerou; rty se jí zkřivily tak žalostně, jak se to stává velmi malým dětem, když se něčeho začnou bát, upřeně se dívají na to, co je děsí, a chystají se rozkřičet. A ta nešťastná Lizaveta byla tak prostá, tak zakřiknutá a vystrašená jednou provždy, že ani nezvedla ruce, aby si chránila obličej, ačkoli to bylo v tu chvíli to nejnutnější a nejpřirozenější gesto, protože sekeru měl zdviženou přímo nad jejím obličejem. Jen maličko zvedla svou volnou levou ruku, ani zdaleka ne k obličeji, a pomalu ji natáhla dopředu proti němu, jako by ho odstrkovala. Rána dopadla přímo na lebku, ostřím, a rázem prosekla celou horní část

čela, skoro až k temeni. Jak stála, tak se zhroutila. Raskolnikov úplně ztratil hlavu, popadl její uzel, zase ho odhodil a běžel do předsíně.

Strach ho zachvacoval čím dál víc, zvlášť po té druhé, úplně nečekané vraždě. Chtěl odtud co nejdřív utéct. A kdyby byl v tu chvíli schopen správněji vidět a uvažovat; kdyby jen dokázal domyslet všechny obtíže své situace, všechno to zoufalství, celou tu ohavnost a nesmyslnost, a pochopit přitom, kolik překážek a možná i zločinů musí ještě překonat a spáchat, aby se odtud vyrval a dostal se domů, pak je velmi dobře možné, že by všechno zahodil a hned by se šel sám udat, a to ani ne ze strachu o sebe, ale jen z hrůzy a odporu k tomu, co udělal. Odpor v něm stoupal a rostl s každou minutou. Za nic na světě by ted nešel znovu k truhle, ba ani do pokojů.

Ale pomalu se ho začala zmocňovat jakási roztržitost, jako by dokonce zamyšlenost: chvílemi jako by na všechno zapomínal, nebo lépe řečeno zapomínal na to hlavní a lpěl na maličkostech. Když ale nahlédl do kuchyně a uviděl na lavici vědro napůl plné vody, dovtípil se, že si umyje ruce a sekeru. Ruce měl od krve a lepily se mu. Sekeru ponořil ostřím rovnou do vody, popadl kousek mýdla, který ležel na okně na rozbitém talířku, a začal si přímo ve vědru umývat ruce. Když je měl umyté, vytáhl i sekeru, umyl železo a dlouho, tak tři minuty, myl dřevo, kde bylo od krve, a zkoušel krev smýt i mýdlem. Pak všechno otřel prádlem, které se tam sušilo na šňůře natažené přes kuchyni, a potom dlouho a pozorně si u okna prohlížel sekeru. Žádné stopy nezůstaly, jen topůrko bylo ještě vlhké. Pečlivě vložil sekeru do poutka pod kabát. Pak si prohlédl kabát, kalhoty a boty, jak jen to světlo v té zšeřelé kuchyni dovolovalo. Zvenku, na první pohled, jako by nic nebylo; jen na botách byly skvrny. Namočil hadr a boty otřel. Věděl ovšem, že se nedívá pořádně, že tam možná je něco, co bije do očí, a on si toho nevšímá. Zamyšleně se zastavil uprostřed místnosti. Zvedala se v něm mučivá, temná myšlenka – myšlenka, že šílí a že v tuhle chvíli není schopen ani uvažovat, ani se bránit, že možná vůbec nemá

dělat to, co teď dělá… „Můj bože! Musím utéct, utéct!“ zamumlal a vrhl se do předsíně. Ale tady ho čekala taková hrůza, jakou ještě nikdy v životě nezažil.

Stál, díval se a nevěřil vlastním očím: dveře, vnější dveře z předsíně na schodiště, ty samé, u kterých před chvílí zvonil a kterými vešel, byly odemčené, dokonce na celou dlaň pootevřené: ani zámek, ani závora, celou dobu, po celou tu dobu! Stará za ním nezamkla, možná z opatrnosti. Ale bože! Vždyť pak viděl Lizavetu! A jak mohl, jak jen mohl nepřijít na to, že odněkud přece vejít musela! Přece ne skrz zeď.

Vrhl se ke dveřím a zasunul závoru.

„Ale ne, zase ne to! Musím jít, jít…“

Vysunul závoru, otevřel dveře a začal naslouchat na schodiště.

Dlouho naslouchal. Kdesi daleko, dole, nejspíš v průjezdu, hlasitě a ječivě křičely něčí dva hlasy, hádaly se a nadávaly si. „Co to s nimi je?…“ Trpělivě čekal. Konečně všechno najednou utichlo, jako když utne; rozešli se. Už chtěl vyjít, ale vtom se o patro níž s hlukem otevřely dveře na schodiště a někdo začal scházet dolů a pobrukoval si nějakou melodii. „Proč jen všichni tak hlučí!“ blesklo mu hlavou. Znovu za sebou přivřel dveře a vyčkal. Konečně všechno ztichlo, ani živáčka. Už vykročil na schodiště, když se najednou znovu ozvaly něčí další kroky.

Ty kroky se ozvaly hodně daleko, ještě na samém začátku schodiště, ale on si velmi dobře a zřetelně pamatoval, že hned od prvního zvuku, už tehdy, z nějakého důvodu začal tušit, že to jde určitě *sem*, do třetího patra, k té staré. Proč? Byly snad ty zvuky nějak zvláštní, výmluvné? Kroky byly těžké, pravidelné, nespěchaly. Už *on* prošel přízemím, už vystoupal výš; je ho slyšet čím dál víc a víc! Bylo slyšet těžké oddychování toho, kdo šel nahoru. Už začíná i druhé patro… Sem! A najednou se mu zazdálo, že jako by zkameněl, že je to jako ve snu, když se člověku zdá, že ho honí, že už jsou blízko, chtějí ho zabít, a on jako by přirostl k místu a nemůže ani pohnout rukama.

A teprve nakonec, když už host začal stoupat do třetího patra, celý se najednou vzchopil a přece jen stačil rychle a obratně proklouznout zpátky z chodbičky do bytu a přivřít za sebou dveře. Pak popadl závoru a tiše, neslyšně, ji nasadil do oka. Pomohl mu instinkt. Když bylo všechno hotovo, přikrčil se a nedýchal, těsně u dveří. Nezvaný host už byl taky u dveří. Stáli teď proti sobě, jako před chvílí on s tou starou, když je dělily dveře a on naslouchal.

Host několikrát těžce vydechl. „Bude tlustý a velký," pomyslel si Raskolnikov a svíral sekeru v ruce. Opravdu, jako by se mu to všechno zdálo. Host chytil zvonek a silně zazvonil.

Jakmile zvonek plechově cinkl, jako by se mu najednou zazdálo, že se v pokoji něco pohnulo. Několik vteřin dokonce vážně naslouchal. Neznámý cinkl ještě jednou, ještě chvíli počkal a najednou netrpělivě ze vší síly začal škubat klikou dveří. Raskolnikov se zděšením hleděl na háček závory, který poskakoval v oku, a s tupým strachem čekal, že závora každou chvíli vyskočí. Opravdu se to zdálo možné: tak silně se škubalo. Napadlo ho přidržet závoru rukou, ale *ten* by to mohl poznat. Hlava jako by se mu zase začínala točit. „Teď upadnu!" mihlo se mu, ale neznámý promluvil, a on se hned vzpamatoval.

„Copak tam dělají, chrápou, nebo je někdo uškrtil? Prrroklatý ženský!" zařval jako ze sudu. „Hej, Aljono Ivanovno, stará čarodějnice! Lizaveto Ivanovno, kráso nepopsatelná! Otevřete! Ech, proklatý ženský, copak spí, nebo co?"

A znovu, rozzuřeně, desetkrát za sebou ze všech sil zatahal za zvonek. Byl to jistě člověk panovačný a v domě jako doma.

Právě v tu chvíli se najednou nedaleko na schodišti ozvaly drobné, spěšné kroky. Přicházel ještě někdo. Raskolnikov je zpočátku ani nezaslechl.

„Copak tu nikdo není?" zavolal zvučně a vesele příchozí a obracel se přímo k prvnímu návštěvníkovi, který pořád ještě tahal za zvonek. „Dobrý den, Kochu!"

„Podle hlasu to bude asi hodně mladý člověk," pomyslel si najednou Raskolnikov.

„Čert je vem, málem jsem rozbil zámek," odpověděl Koch. „A odkud mě, prosím, znáte?"

„No tohle! Vždyť předevčírem v ‚Gambrinusu' jsem vás porazil v kulečníku třikrát za sebou!"

„A-a-a…"

„Takže tu nejsou? Divné. Ostatně strašně hloupé. Kampak by ta stará šla? Mám tu záležitost."

„Já tu mám taky záležitost, příteli!"

„No, co se dá dělat? Takže zpátky. E-ech! A já myslel, že seženu peníze!" vykřikl mladý muž.

„Jasně že zpátky, ale proč tedy určovat čas? Sama mi ho, čarodějnice, určila. Mám to přitom z ruky. A kam by se, k čertu, měla toulat, to nechápu. Celý rok sedí, čarodějnice, kysne, nohy ji bolí, a najednou si vyrazí na procházku!"

„Nezeptat se domovníka?"

„Na co?"

„Kam šla a kdy přijde?"

„Hm… čert… zeptat se… Vždyť ona přece nikam nechodí…" a ještě jednou zatahal za kliku zámku. „Čert, nedá se nic dělat, jdeme!"

„Počkejte!" vykřikl najednou mladý muž. „Podívejte: vidíte, jak dveře povolují, když se za ně tahá?"

„No a?"

„To znamená, že nejsou zamčené na zámek, ale na závoru, totiž na háček! Slyšíte, jak závora chrastí?"

„No a?"

„Copak to nechápete? To znamená, že jedna z nich je doma. Kdyby všechny odešly, zamkly by zvenku klíčem, a ne na závoru zevnitř. Ale tady – slyšíte, jak závora chrastí? A abyste se zavřel na závoru zevnitř, musíte být doma, chápete? Takže sedí doma, a neotvírají!"

„Hle! Vždyť to je pravda!“ vykřikl udiveně Koch. „Tak co tam dělají!“ A začal zuřivě škubat dveřmi.

„Počkejte!“ vykřikl znovu mladý muž. „Netahejte! Tady něco nehraje… vždyť jste zvonil, tahal – a neotvírají; takže buď obě omdlely, nebo…“

„Co?“

„Ale tohle: pojďme pro domovníka; ať je vzbudí sám.“

„To je nápad!“ Oba se pohnuli dolů.

„Počkejte! Zůstaňte radši tady a já seběhnu dolů pro domovníka.“

„Proč bych tu měl zůstávat?“

„Člověk nikdy neví…“

„Tak dobře…“

„Já se přece připravuju na vyšetřovatele! Tady zjevně, zje-je-jevně něco nehraje!“ vykřikl zapáleně mladý muž a rozběhl se po schodech dolů.

Koch zůstal, ještě jednou zlehka pohnul zvonkem a ten cinkl jedním úderem; pak potichu, jako by uvažoval a zkoumal, začal hýbat klikou dveří, přitahoval ji a pouštěl, aby se ještě jednou přesvědčil, že jsou zavřené jen na závoru. Pak se funěním sehnul a začal se dívat klíčovou dírkou; ale v ní zevnitř trčel klíč, takže nemohlo být nic vidět.

Raskolnikov stál a svíral sekeru. Byl jako v deliriu. Dokonce se chystal s nimi bojovat, až vejdou. Když tloukli na dveře a domlouvali se, několikrát ho najednou napadlo skoncovat to všechno naráz a zakřičet na ně zpoza dveří. Chvílemi měl chuť začít jim nadávat, dráždit je, dokud neotevřou. „Jen ať už je to rychle!“ blesklo mu hlavou.

„Ale ten je, k čertu…“

Čas ubíhal, minuta, druhá – nikdo nešel. Koch se začal vrtět.

„Ale k čertu!…“ vykřikl najednou, netrpělivě opustil svou hlídku a vydal se taky dolů, spěchal a dupal botami po schodech. Kroky utichly.

„Pane bože, co teď!“

Raskolnikov vysunul závoru, pootevřel dveře – nic není slyšet –, a najednou, už vůbec bez přemýšlení, vyšel, přivřel za sebou dveře, jak nejtěsněji mohl, a pustil se dolů.

Sešel už tři ramena schodů, když se najednou níž ozval silný hluk – kam se schovat? Nebylo se kam schovat. Rozběhl se zpátky, znovu do bytu.

„Hej, ty čerte, ďáble! Chyť ho!“

S křikem se někdo dole vyřítil z nějakého bytu, a ani ne že by běžel, spíš jako by padal po schodech dolů, a řval z plna hrdla:

„Miťko! Miťko! Miťko! Miťko! Miťko! Hrom do tebe-e-e!“

Křik skončil zaječením; poslední zvuky už se ozývaly na dvoře; všechno utichlo. Ale v tutéž chvíli začalo několik lidí, kteří hlasitě a překotně mluvili, hlučně stoupat po schodech nahoru. Byli tři nebo čtyři. Rozeznal zvučný hlas toho mladého. „To jsou oni!“

V naprostém zoufalství šel přímo proti nim: ať se děje co chce! Zastaví ho – všechno je ztracené, pustí ho – taky je všechno ztracené: zapamatují si ho. Už se sbližovali; dělilo je už jen jedno jediné rameno schodů – a najednou záchrana! Pár schodů od něj, napravo, prázdný a dokořán otevřený byt, ten samý byt v prvním patře, kde malovali dělníci a odkud teď, jako naschvál, odešli. Asi to byli právě oni, kdo ted s takovým křikem vyběhli. Podlahy byly čerstvě natřené, uprostřed místnosti stál škopíček a střep s barvou a se štětkou. V mžiku proklouzl otevřenými dveřmi a přikrčil se za zdí, a bylo to v pravý čas: už stáli na samé podestě. Pak zahnuli nahoru a prošli kolem, do třetího patra, a hlasitě přitom mluvili. Vyčkal, vyšel po špičkách a běžel dolů.

Na schodišti nikdo! V průjezdu taky ne. Rychle prošel průjezdem a zahnul po ulici doleva.

Věděl velmi dobře, věděl naprosto přesně, že oni jsou v tu chvíli už v bytě, že se moc podivili, když viděli, že je odemčený, když byl ještě před chvílí zamčený, že se už dívají na těla a že nepřejde ani minuta a domyslí si a úplně pochopí, že tu právě byl vrah a stačil se někam

schovat, proklouznout kolem nich, utéct; domyslí si možná i to, že seděl v prázdném bytě, zatímco oni šli nahoru. A přitom se za žádnou cenu neodvážil moc přidat do kroku, ačkoli k prvnímu rohu zbývalo ještě nějakých sto kroků. „Nevklouznout radši do nějakého průjezdu a nepočkat někde na cizím schodišti? Ne, to by byl konec! A nezahodit někam sekeru? Nevzít si drožku? Konec! Konec!“

Konečně, tady je ulička; zahnul do ní napůl mrtvý; tady už byl napůl zachráněný a chápal to: méně podezření, a navíc se tu hodně hemžili lidé a on se mezi nimi ztrácel jako zrnko písku. Ale všechna ta muka ho tak vysílila, že se sotva pohyboval. Pot z něj tekl v kapkách; krk měl celý mokrý. „Ten se ale zřídil!“ křikl na něj kdosi, když vyšel ke kanálu.

Teď už sotva věděl, co se s ním děje; čím dál, tím hůř. Pamatoval si ale, jak se najednou, když vyšel ke kanálu, polekal, že je tu málo lidí a že je tu nápadnější, a chtěl zahnout zpátky do uličky. Přestože málem padal, udělal přece jen okliku a přišel domů úplně z druhé strany.

Ani branou svého domu neprošel při plném vědomí; přinejmenším už byl na schodišti, a teprve tehdy si vzpomněl na sekeru. A přitom ho čekal velmi důležitý úkol: položit ji zpátky, a co nejnenápadněji. Samozřejmě už nebyl schopen domyslet, že by možná bylo mnohem lepší sekeru vůbec nevracet na původní místo, ale podstrčit ji, třeba až později, někam na cizí dvůr.

Ale všechno dopadlo dobře. Dveře do domovníkovy komůrky byly přivřené, ale ne zamčené, takže bylo nejpravděpodobnější, že domovník je doma. Ale tak už ztratil schopnost cokoli domyslet, že šel rovnou ke komůrce a otevřel ji. Kdyby se ho domovník zeptal: „Co potřebujete?“ – možná by mu tu sekeru prostě podal. Ale domovník tam zase nebyl a on stačil uložit sekeru na původní místo pod lavici; dokonce ji jako předtím přikryl polenem. Pak až do svého pokoje nepotkal nikoho, ani živou duši; dveře bytné byly zamčené. Když vešel k sobě, vrhl se na pohovku, tak jak byl. Nespal, ale byl v mrákotách. Kdyby k němu tehdy někdo vešel do pokoje, hned by vyskočil a začal

křičet. V hlavě se mu jen hemžily útržky a cáry jakýchsi myšlenek; ale ani jednu nedokázal zachytit, u žádné se nedokázal zastavit, ačkoli se dokonce snažil…

Díl druhý

I

Tak proležel velmi dlouho. Občas se stávalo, že se jako by probouzel, a v těch chvílích si všímal, že už je dávno noc, ale vstát ho nenapadlo. Nakonec zpozoroval, že už je světlo jako ve dne. Ležel na pohovce naznak, ještě strnulý z nedávného bezvědomí. Z ulice k němu ostře doléhal strašný, zoufalý křik, který ostatně slýchal pod svým oknem každou noc, po druhé hodině. Právě ten ho teď probudil. „Aha! To už vycházejí opilci z výčepů," pomyslel si, „po druhé hodině…" a najednou vyskočil, jako by ho někdo strhl z pohovky. „Cože! Už po druhé hodině!" Posadil se na pohovce – a tu si všechno vybavil! Najednou, v jediném okamžiku si všechno vybavil!

V prvním okamžiku si myslel, že se zblázní. Sevřela ho strašná zima; ale ta zima byla i z horečky, která ho chytila už dávno ve spánku. Teď ho však najednou roztřásla taková zimnice, že mu div nevyskočily zuby, a všechno se v něm rozechvělo. Otevřel dveře a začal naslouchat: v domě všechno naprosto spalo. S úžasem si prohlížel sebe

i všechno kolem v pokoji a nechápal: jak to, že včera, když přišel, nezavřel dveře na háček a vrhl se na pohovku, a nejen že se nesvlékl, ale dokonce ani nesundal klobouk? Klobouk se skutálel a ležel hned tady na zemi, kousek od polštáře. „Kdyby sem někdo přišel, co by si pomyslel? Že jsem opilý, ale…“ Vrhl se k okénku. Světla bylo dost a on si začal rychle prohlížet sebe, celého, od hlavy k patě, všechny své šaty: nejsou tu stopy? Ale takhle to nešlo: celý se třásl zimnicí, a přesto ze sebe začal všechno svlékat a znovu to kolem dokola prohlížet. Všechno obrátil naruby, do poslední nitky a cáru, a protože sám sobě nevěřil, opakoval prohlídku asi třikrát. Ale nebylo tu, zdá se, nic, žádné stopy; jen na tom místě, kde se nohavice dole roztřepily a visely jako třásně, zůstaly na těch třásních husté stopy zaschlé krve. Popadl velký zavírací nůž a třásně odřízl. Víc tam, zdá se, nic nebylo. Najednou si vzpomněl, že měšec a věci, které vytáhl té staré z truhly, mu pořád leží v kapsách! Ani ho dosud nenapadlo je vyndat a schovat! Nevzpomněl si na ně ani teď, když si prohlížel šaty! Co to má znamenat? V mžiku se vrhl je vyndávat a házet na stůl. Když všechno vybral a dokonce obrátil kapsy naruby, aby se ujistil, že v nich ještě něco nezůstalo, přenesl celou tu hromádku do kouta. Tam, v samém koutě, dole, byla na jednom místě roztržená tapeta, která se odchlípla od zdi: hned do té díry začal všechno cpát, pod papír. „Vešlo se! Všechno je pryč z očí, i měšec!“ myslel si radostně, když se napůl zvedl a tupě hleděl do kouta, do díry, která se odchlípla ještě víc. Najednou se celý zachvěl hrůzou. „Můj bože,“ šeptal zoufale, „co se to se mnou děje? Copak tohle je schované? Copak se takhle schovává?“

Pravda, s věcmi nepočítal; myslel, že tam budou jen peníze, a proto si předem nepřipravil žádné místo. „Ale teď, čemu se teď raduju?“ myslel si. „Copak se takhle schovává? Opravdu mě opouští rozum!“ Vyčerpaně se posadil na pohovku a hned ním znovu zalomcovala nesnesitelná zimnice. Mechanicky si přitáhl svůj bývalý studentský zimní

kabát, který ležel vedle na židli, teplý, ale už skoro v cárech, přikryl se jím a spánek i blouznění ho znovu naráz zachvátily. Upadl do mrákot.

Nanejvýš po pěti minutách znovu vyskočil a hned se v nepříčetnosti opět vrhl ke svým šatům. „Jak jsem mohl zase usnout, když ještě nic není hotovo! Ovšem, ovšem: poutko z podpaží jsem pořád ještě nesundal! Zapomněl jsem, na takovou věc jsem zapomněl! Takový důkaz!“ Strhl poutko a začal ho rychle trhat na kousky a cpát je pod polštář do prádla. „Kousky roztrhaného plátna v žádném případě nevzbudí podezření; zdá se, že ne, zdá se, že ne!“ opakoval, když stál uprostřed pokoje, a s pozorností vypjatou až k bolesti se znovu začal rozhlížet kolem, po podlaze i všude, jestli ještě na něco nezapomněl. Jistota, že ho všechno opouští, i paměť, i obyčejný úsudek, ho začínala nesnesitelně mučit. „Co, že by to už začínalo, že by už přicházel trest? Tamhle, tamhle, ovšem!“ Opravdu, odřezky třásní, které odřízl z nohavic, se tak válely na podlaze uprostřed pokoje, aby je viděl první, kdo přijde! „Co se to se mnou děje!“ vykřikl znovu jako ztracený.

Tu ho napadla podivná myšlenka: že možná má od krve všechny šaty, že je na nich možná spousta skvrn, jenže on je nevidí, nevšímá si jich, protože jeho úsudek zeslábl, je roztříštěný… rozum zatemněný… Najednou si vzpomněl, že krev byla i na měšci. „Aha! Tak to musí být krev i v kapse, protože jsem tehdy ten měšec strčil do kapsy ještě mokrý!“ V mžiku obrátil kapsu naruby a – ovšem – na podšívce kapsy jsou stopy, skvrny! „Tak mě tedy rozum ještě úplně neopustil, tak tedy mám přece úsudek i paměť, když jsem si sám vzpomněl a přišel na to!“ pomyslel si vítězoslavně a zhluboka a radostně se nadechl celou hrudí. „To je jen slabost z horečky, blouznění na chvilku,“ a vyrval celou podšívku z levé kapsy kalhot. V té chvíli ozářil sluneční paprsek jeho levou botu: na ponožce, která z boty vykukovala, jako by se ukázaly nějaké stopy. Shodil botu. „Opravdu stopy! Celá špička ponožky je nasáklá krví“; nejspíš tehdy neopatrně šlápl do té kaluže… „Ale co s tím teď? Kam s tou ponožkou, s třásněmi, s kapsou?“

Shrábl to všechno do ruky a stál uprostřed pokoje. „Do kamen? Ale v kamnech se začne hrabat nejdřív. Spálit? A čím spálit? Nemám ani sirky. Ne, lepší bude někam odejít a všechno vyhodit. Ano! Lepší vyhodit!“ opakoval a znovu si sedal na pohovku. „A hned teď, tuhle minutu, bez otálení!…“ Ale místo toho mu hlava znovu klesla na polštář; znovu ho zamrazila nesnesitelná zimnice; znovu na sebe přitáhl plášť. A dlouho, několik hodin, se mu pořád v návalech zdálo, že „teď hned, bez odkladu, někam zajít a všechno vyhodit, ať je to z očí, rychle, rychle!“ Několikrát se z pohovky vzepjal, chtěl vstát, ale už nemohl. Nadobro ho probudilo až silné bouchání na dveře.

„Tak otevři, jsi živej, nebo ne? Pořád jenom chrní!“ křičela Nastasja a tloukla pěstí do dveří. „Celý boží dny chrní jako pes! Pes, nic jinýho! No tak otevři. Je po desátý.“

„A třeba ani není doma!“ promluvil mužský hlas.

„Aha! To je hlas domovníka… Co chce?“

Vyskočil a posadil se na pohovce. Srdce mu tlouklo tak, že ho to až bolelo.

„A kdo se teda zavřel na háček?“ odsekla Nastasja. „Koukej, začal se zamykat! To se bojí, že ho někdo ukradne? Otevři, ty hlavo, prober se!“

„Co chtějí? Proč domovník? Všechno se ví. Bránit se, nebo otevřít? Ať je po mně…“

Nadzvedl se, naklonil se dopředu a sundal háček.

Celý jeho pokoj byl tak malý, že se háček dal sundat, aniž by vstal z postele.

Přesně tak: stojí tam domovník a Nastasja.

Nastasja si ho nějak divně prohlédla. Vyzývavě a zoufale pohlédl na domovníka. Ten mu mlčky podal šedý, napůl přeložený papírek zapečetěný lahvovým voskem.

„Předvolání, z kanceláře,“ řekl a podával mu papír.

„Z jaké kanceláře?…“

„Na policii tě teda volají, do kanceláře. Je přece jasný, jaká kancelář.“

„Na policii!… Proč?…“

„Co já vím. Chtějí tě tam, tak jdi.“ Pozorně si ho prohlédl, rozhlédl se kolem a obrátil se k odchodu.

„Že by ses nám docela rozstonal?“ poznamenala Nastasja, která z něj nespouštěla oči. Domovník se taky na chvilku ohlédl. „Od včerejška má horečku,“ dodala.

Neodpovídal a držel papír v rukou, aniž ho rozpečetil.

„Tak už nevstávej,“ pokračovala Nastasja, které ho přišlo líto, když viděla, že spouští nohy z pohovky. „Když seš nemocnej, tak nechoď: nehoří to. Co to máš v ruce?“

Podíval se: v pravé ruce měl odřezané kusy třásní, ponožku a cáry vyrvané kapsy. Tak s nimi spal. Teprve později, když o tom přemýšlel, si vzpomněl, že i když se v horečce napůl probouzel, tiskl to všechno pevně v ruce a tak zase usínal.

„Koukej, jakejch hadrů si nasbíral, a spí s nima jako s pokladem…“ A Nastasja propukla ve svůj chorobně nervózní smích. V mžiku všechno strčil pod plášť a upřeně se do ní zabodl očima. Ačkoli v té chvíli jen máloco dokázal docela rozumně domyslet, cítil, že s člověkem, kterého si jdou zatknout, se takhle zacházet nebude. „Ale… policie?“

„Nechtěl by ses napít čaje? Chceš? Přinesu ti; trochu zbylo…“

„Ne… půjdu: hned teď půjdu,“ mumlal a stavěl se na nohy.

„Dyť ani nesejdeš ze schodů, ne?“

„Půjdu…“

„Jak chceš.“

Odešla za domovníkem. Hned se vrhl ke světlu prohlížet ponožku a třásně. „Skvrny tam jsou, ale nejsou moc znát; všechno se to zašpinilo, odřelo a už to vybledlo. Kdo předem neví, nic nerozezná. Nastasja tedy z dálky nemohla nic zpozorovat, chválabohu!“ Pak se zachvěním rozpečetil předvolání a začal číst; četl dlouho a konečně pochopil.

Bylo to obyčejné předvolání z okrsku, aby se ještě dnes v půl desáté dostavil do kanceláře čtvrťového dozorce.

„Vždyť tohle se ještě nikdy nestalo! Já sám přece s policií nemám nic společného! A proč zrovna dnes?“ myslel si v trýznivých rozpacích. „Pane bože, jen ať už je to rychle za mnou!“ Už se chtěl vrhnout na kolena a modlit se, ale sám se dokonce rozesmál – ne modlitbě, ale sám sobě. Začal se spěšně oblékat. „Jestli mám zhynout, tak zhynu, je to jedno! Obléct si ponožku!“ napadlo ho najednou. „V prachu se ještě víc odře a stopy zmizí.“ Ale sotva si ji natáhl, hned si ji s odporem a hrůzou zase strhl. Strhl ji, ale když si uvědomil, že jinou nemá, vzal ji a natáhl si ji znovu – a znovu se rozesmál. „Tohle všechno je jen konvence, všechno je relativní, všechno jsou to jen formy,“ pomyslel si letmo, jen samým okrajem myšlenky, a přitom se třásl na celém těle. „Vždyť jsem si ji přece natáhl! Vždyť jsem nakonec skončil tím, že jsem si ji natáhl!“ Smích ale hned vystřídalo zoufalství. „Ne, na tohle nemám síly…“ napadlo ho. Nohy se mu třásly. „Strachy,“ zamumlal si pro sebe. Hlava se mu točila a bolela od horečky. „To je lest! Chtějí mě tam lstí vylákat a najednou mě ve všem zaskočit,“ pokračoval pro sebe, když vycházel na schodiště. „Nejhorší je, že skoro blouznim… můžu nalhat nějakou hloupost…“

Na schodech si vzpomněl, že všechny ty věci nechává jen tak, v díře za tapetou – „a co když tu schválně, zatímco bude pryč, udělají prohlídku“ – vzpomněl si a zastavil se. Ale zmocnilo se ho najednou takové zoufalství a takový, smí-li se to tak říct, cynismus záhuby, že mávl rukou a šel dál.

„Jen ať už je to rychle!…“

Na ulici bylo zase nesnesitelné vedro; kdyby za celé ty dny aspoň kapka deště. Zase prach, cihly a vápno, zase puch z krámků a výčepů, zase každou chvíli opilci, finští podomní obchodníci a polorozpadlé drožky. Slunce mu jasně zasvítilo do očí, takže ho bolelo dívat se

a hlava se mu úplně zatočila – obvyklý pocit člověka v horečce, který najednou vyjde na ulici za jasného slunečného dne.

Když došel k odbočce do *včerejší* ulice, nahlédl do ní s trýznivým neklidem, na *ten* dům… a hned odvrátil oči.

„Jestli se zeptají, tak to možná i řeknu," pomyslel si, když se blížil ke kanceláři.

Kancelář byla od něj asi čtvrt versty. Právě se přestěhovala do nových místností, do nového domu, do třetího patra. V těch dřívějších místnostech byl kdysi letmo, ale už velmi dávno. Když vešel do průjezdu, uviděl napravo schodiště, po kterém scházel nějaký mužik s knížkou v ruce: „domovník, tedy; tedy tady je ta kancelář," a začal stoupat nahoru naslepo. Nechtěl se nikoho na nic ptát.

„Vejdu, padnu na kolena a všechno řeknu…" pomyslel si, když vcházel do třetího patra.

Schodiště bylo úzké, příkré a celé polité pomyjemi. Všechny kuchyně všech bytů ve všech čtyřech podlažích se otevíraly na tohle schodiště a stály tak otevřené skoro celý den. Proto tu bylo strašné dusno. Nahoru a dolů vystupovali a sestupovali domovníci s knížkami pod paží, policejní poslíčci a všelijací lidé obojího pohlaví – návštěvníci. Dveře do samotné kanceláře byly také dokořán. Vešel a zastavil se v předsíni. Stáli tu a čekali nějací mužici. I tady bylo nesmírné dusno a kromě toho až k nevolnosti udeřila do nosu čerstvá, ještě nezaschlá barva se zatuchlou fermeží z nově vymalovaných místností. Chvíli počkal a pak usoudil, že se posune ještě dál, do dalšího pokoje. Samé maličké a nízké pokojíky. Strašná netrpělivost ho táhla dál a dál. Nikdo si ho nevšímal. Ve druhém pokoji seděli a psali nějací kancelisté, oblečení nanejvýš trochu lépe než on, a na pohled samí takoví podivní lidé. Obrátil se na jednoho z nich.

„Co chceš?"

Ukázal předvolání z kanceláře.

„Jste student?" zeptal se ten, když pohlédl na předvolání.

„Ano, bývalý student."

Kancelista si ho prohlédl, ostatně bez jakékoli zvědavosti. Byl to nějaký obzvlášť rozcuchaný člověk s utkvělou myšlenkou v pohledu.

„Od tohohle se nic nedozvím, protože je mu všechno jedno," pomyslel si Raskolnikov.

„Jděte tamhle, k písaři," řekl kancelista, šťouchl prstem dopředu a ukázal na úplně poslední pokoj.

Vešel do toho pokoje, čtvrtého v pořadí, těsného a nacpaného k prasknutí lidmi, o něco čistěji oblečenými než v těch předchozích pokojích. Mezi návštěvníky byly dvě dámy. Jedna, ve smutku a chudě oblečená, seděla u stolu naproti písaři a něco psala podle jeho diktátu. Druhá dáma, velmi tělnatá a nachově rudá, se skvrnami ve tváři, žena statná a nějak až příliš nádherně oblečená, s broží na prsou velkou jako podšálek, stála stranou a na něco čekala. Raskolnikov strčil písaři své předvolání. Ten na ně letmo pohlédl, řekl: „Počkejte," a dál se zabýval dámou ve smutku.

Volněji si oddechl. „Určitě to není ono!" Pomalu začal nabírat odvahu, ze všech sil se přemlouval, aby se vzchopil a vzpamatoval.

„Nějaká hloupost, nějaká sebemenší neopatrnost, a můžu se celý prozradit! Hm... škoda, že tu není vzduch," dodal, „dusno... Hlava se mi točí ještě víc... a rozum taky..."

Cítil v celém svém nitru strašný zmatek. Sám se bál, že se neovládne. Snažil se něčeho zachytit a přemýšlet o čemkoli, o něčem úplně cizím, ale vůbec se mu to nedařilo. Písař ho ostatně velice zajímal: pořád se mu chtělo něco vyčíst z jeho tváře, prokouknout ho. Byl to velmi mladý člověk, asi dvaadvacetiletý, s tmavou a pohyblivou tváří, která vypadala starší než jeho léta, oblečený podle módy a jako švihák, s pěšinkou až na zátylku, učesaný a napomádovaný, s množstvím prstenů a prstýnků na bílých, kartáčkem vydrhnutých prstech a se zlatými řetězy na vestě. S jedním cizincem, který tu byl, dokonce prohodil pár slov francouzsky, a to velmi obstojně.

„Luiso Ivanovno, posadila byste se," řekl letmo vyfintěné nachově rudé dámě, která pořád stála, jako by se sama neodvážila posadit, přestože židle byla hned vedle.

„Ich danke," řekla ta a tiše, s hedvábným šustotem, klesla na židli. Její světle modré šaty s bílým krajkovým lemem se kolem židle rozprostřely jako horkovzdušný balon a zabraly skoro půl pokoje. Zavanul parfém. Ale dáma se zjevně ostýchala, že zabírá půl pokoje a že je z ní tak cítit parfém, a přestože se usmívala zároveň bázlivě i drze, bylo na ní vidět zřetelný neklid.

Dáma ve smutku konečně skončila a začala se zvedat. Najednou s jistým hlukem vešel důstojník, velice bujaře, při každém kroku nějak zvláštně natáčel ramena, hodil čepici s kokardou na stůl a posadil se do křesla. Honosná dáma, jakmile ho uviděla, div nevyskočila z místa a s jakýmsi zvláštním nadšením se dala do pukrlátek; ale důstojník jí nevěnoval ani tu nejmenší pozornost a ona se už před ním neodvážila znovu posadit. Byl to poručík, zástupce čtvrťového dozorce, s nazrzlým knírem, který mu vodorovně trčel na obě strany, a s neobyčejně drobnými rysy obličeje, které ostatně nevyjadřovaly nic zvláštního, kromě jisté drzosti. Úkosem a poněkud rozhořčeně se podíval na Raskolnikova: oblek měl ten člověk až příliš mizerný, a přes všechno ponížení neodpovídalo jeho držení těla pořád ještě tomu obleku; Raskolnikov se na něj neopatrně díval příliš přímo a dlouho, takže se ten dokonce urazil.

„Co chceš?" zavolal, nejspíš proto, že se divil, že takový otrhanec ani nepomyslí na to, aby se před jeho pohledem metajícím blesky schoulil a zmizel.

„Předvolali mě… předvoláním…" odpověděl Raskolnikov jakž takž.

„To je ve věci vymáhání peněz od nich, od *studenta*," pospíšil si písař a odtrhl se od papírů. „Tady, prosím!" a hodil Raskolnikovovi sešit a ukázal mu v něm místo. „Přečtěte si to!"

„Peněz? Jakých peněz?“ myslel si Raskolnikov. „Ale… tak to tedy určitě není *ono*!“ A zachvěl se radostí. Najednou se mu udělalo strašně, nevýslovně lehko. Všechno mu spadlo z ramen.

„A v kolik hodin tam máte napsáno, že máte přijít, milostpane?“ zavolal poručík, který se čím dál víc urážel, a nevědělo se čím. „Píšou vám v devět, a teď už je po jedenácté!“

„Přinesli mi to teprve před čtvrthodinou,“ odpověděl Raskolnikov hlasitě a přes rameno; i jeho náhle a nečekaně pro něj samého popadl vztek a dokonce v tom nacházel jisté potěšení. „A dost na tom, že jsem nemocný, v horečce, a přišel jsem.“

„Neráčejte křičet!“

„Já taky nekřičím, mluvím velmi klidně, to vy na mě křičíte; a já jsem student a nedovolím, aby se na mě křičelo.“

Zástupce tak vzplanul, že v první chvíli nedokázal vůbec nic vypravit a z úst mu létaly jen nějaké prskance. Vyskočil z místa.

„Ráčte mlče-e-e-et! Jste v úřadě. Žádné hr-r-rubosti, pane!“

„Vy jste taky v úřadě,“ vykřikl Raskolnikov, „a kromě toho, že křičíte, kouříte cigaretu, takže nám všem projevujete neúctu.“ Když to vyslovil, pocítil Raskolnikov nevýslovnou rozkoš.

Písař se na ně díval s úsměvem. Prudký poručík byl zřejmě zaražený.

„To není vaše věc, pane!“ vykřikl nakonec nějak nepřirozeně hlasitě. „Ráčte raději podat vyjádření, které se od vás požaduje. Ukažte mu to, Alexandre Grigorjeviči. Stížnosti na vás! Neplatíte! Hleďme, jaký jasný sokol se nám tu vylíhl!“

Ale Raskolnikov už neposlouchal a dychtivě se chopil papíru, aby co nejrychleji našel rozluštění. Přečetl ho jednou, podruhé, a nepochopil.

„Co je to?“ zeptal se písaře.

„Vymáhají se po vás peníze podle dlužního úpisu, exekuce. Musíte buď zaplatit i se všemi náklady, penále a ostatním, nebo podat písemné vyjádření, kdy budete moct zaplatit, a zároveň se zavázat, že do za-

placení neodjedete z hlavního města a že svůj majetek nebudete prodávat ani ukrývat. A věřitel má právo prodat váš majetek a naložit s vámi podle zákona."

„Ale já… nikomu nic nedlužím!"

„To už není naše věc. K nám se dostal k vymáhání prošlý a řádně protestovaný dlužní úpis na sto patnáct rublů, který jste před devíti měsíci vystavil vdově po kolegijním asesorovi, paní Zarnicynové, a který od vdovy Zarnicynové přešel jako platba na dvorního radu Čebarova, a proto vás vyzýváme k vyjádření."

„Ale vždyť ona je přece moje bytná!"

„No a co, že je bytná?"

Písař se na něj díval se shovívavým úsměvem soucitu, a zároveň i jistého triumfu, jako na nováčka, na kterého se teprve začíná střílet: „Tak co, jakpak se teď cítíš?" Ale co, co mu teď bylo do dlužního úpisu, do exekuce! Stálo to teď za nějaký neklid, nebo vůbec za nějakou pozornost? Stál, četl, poslouchal, odpovídal, dokonce se sám vyptával, ale to všechno mechanicky. Triumf pudu sebezáchovy, záchrana před nebezpečím, které ho drtilo – to naplňovalo v té chvíli celou jeho bytost, bez předvídání, bez rozboru, bez hádání a uhadování do budoucna, bez pochybností a bez otázek. Byla to chvíle naprosté, bezprostřední, čistě zvířecí radosti. Ale právě v té chvíli se v kanceláři strhlo něco jako hrom a blesk. Poručík, ještě celý otřesený tou neuctivostí, celý v plamenech a zjevně s touhou podepřít svou pošramocenou ctižádost, se se všemi hromy a blesky obořil na nešťastnou „honosnou dámu", která na něj od samé chvíle, kdy vešel, hleděla s nanejvýš pitomým úsměvem.

„A ty, ty taková a onaká a ještě všelijaká," zakřičel najednou z plna hrdla. Dáma ve smutku už odešla. „Co se to u tebe minulou noc stalo? Hm? Zase ostuda, zase děláš výtržnost na celou ulici. Zase rvačka a chlast. Do káznice se ti stýská! Vždyť jsem ti už říkal, vždyť jsem tě

už desetkrát varoval, že pojedenácté ti to neprominu! A ty zas, zas, ty taková a onaká!“

Raskolnikovovi dokonce vypadl papír z ruky a divoce se díval na honosnou dámu, kterou takhle bez okolků sjížděli; brzy však pochopil, oč jde, a hned se mu celá ta historie začala dokonce náramně líbit. Poslouchal s potěšením, a to tak, že se mu chtělo smát se, smát se, smát… Všechny nervy v něm jen poskakovaly.

„Iljo Petroviči!“ začal starostlivě písař, ale zarazil se, aby vyčkal vhodné chvíle, protože rozvášněného poručíka nebylo možné zadržet jinak než za ruce, to věděl z vlastní zkušenosti.

Pokud jde o honosnou dámu, ta se zpočátku přímo roztřásla před tím hromobitím; ale podivná věc: čím četnější a silnější byly nadávky, tím vlídnější byl její výraz a tím okouzlivější byl úsměv, který obracela k hrozivému poručíkovi. Cupitala na místě a bez ustání dělala pukrlata a netrpělivě čekala, kdy konečně dovolí i jí, aby prohodila svoje slovo, a dočkala se.

„Žádný rámus a rvačka u mě nebýl, pane kapitén,“ spustila najednou, jako když se vysype hrách, se silným německým přízvukem, i když rusky mluvila svižně, „a žádný, žádný škandál, a oni přišel opilý, a to já všecko povídat, pane kapitén, a já nebýt vinna… já mít počestný dům, pane kapitén, a počestný chování, pane kapitén, a já vždycky, vždycky sama nechtěl žádný škandál. A oni přišel úplně opilý a pak zase chtěl tři flaška, a potom jeden zvednul noha a začal nohou na fortepiano hrát, a to vůbec není hezky v počestný dům, a on ganc fortepiano rozlámal, a vůbec, vůbec tady není žádný manýr, a já to řekl. A on vzal flaška a začal všechny zezadu flaškou strkat. A tu jak já rychle domovník zavolal a Karl přišel, on vzal Karl a do oko praštil, a Henriette taky do oko praštil, a mně pětkrát tvář bil. A to tak nedelikátní v počestný dům, pane kapitén, a já křičel. A on okno na kanál otevřel a začal do okno jako malá prasátko kvičet; a to je ostuda. A jak se může do okno na ulice jako malá prasátko kvičet; a to je ostuda. Fuj-

fuj-fuj! A Karl ho zezadu za frak od okno tahal a tady, to je pravda, pane kapitén, mu zejnrok roztrhal. A pak on křičel, že mu man mus patnáct rubl pokuta platit. A já sama, pane kapitén, pět rubl mu za zejnrok platil. A to je nepočestný host, pane kapitén, a dělal každý škandál! Já, on povídal, na vás velký satira gedrukt bude, protože já ve všech noviny o vás můžu všecko sepsat."

„Takže spisovatel?"

„Ano, pane kapitén, a jaký je to nepočestný host, pane kapitén, když v počestný dům…"

„No no no! Dost! Už jsem ti říkal, říkal, vždyť jsem ti říkal…"

„Iljo Petroviči!" promluvil znovu písař významně. Poručík na něj rychle pohlédl; písař lehce kývl hlavou.

„…Tak tady máš, ctihodná *Lavizo* Ivanovno, moje poslední slovo, a to už opravdu naposledy," pokračoval poručík. „Jestli se u tebe v tom tvém počestném domě ještě jedinkrát strhne skandál, tak si tě vezmu na cugunder, jak se říká vysokým slohem. Slyšelas? Tak literát, spisovatel vzal v ‚počestném domě' pět rublů za šos? To jsou mi spisovatelé!" a vrhl pohrdavý pohled na Raskolnikova. „Předevčírem v hostinci taky taková historka: naobědval se, a platit nechce; ‚já vás za to prý vylíčím v satiře'. Na parníku zase jiný, minulý týden, nadával nejsprostšími slovy ctihodné rodině státního rady, ženě a dceři. Z cukrárny jednoho onehdy vystrkali. Takoví jsou, ti spisovatelé, literáti, studenti, hlasatelé… fuj! A ty táhni! Já se k tobě sám podívám… a pak se měj na pozoru! Slyšelas?"

Luisa Ivanovna se se spěšnou vlídností dala do pukrlátek na všechny strany a za stálého pukrlování couvala až ke dveřím; ale ve dveřích narazila zadkem do jednoho statného důstojníka s otevřenou svěží tváří a se skvělými, převelice hustými plavými licousy. Byl to sám Nikodim Fomič, čtvrťový dozorce. Luisa Ivanovna spěšně udělala pukrle skoro až k zemi a drobnými rychlými krůčky a s poskakováním vyletěla z kanceláře.

„Zase hřmot, zase hrom a blesk, smršť, uragán!“ obrátil se vlídně a přátelsky Nikodim Fomič k Iljovi Petrovičovi. „Zase vám rozjitřili srdce, zase jste vzkypěl! Slyšel jsem to už ze schodů.“

„Ále co!“ prohodil Ilja Petrovič s ušlechtilou nedbalostí, a dokonce ne „co“, ale nějak takhle: „Á-ále có-ó!“ Přecházel přitom s nějakými papíry k jinému stolu a malebně při každém kroku škubal rameny, kam krok, tam rameno. „Tady, prosím, račte se podívat: pan spisovatel, totiž student, bývalý totiž, neplatí, rozdal směnky, byt nevyklízí, ustavičně na ně přicházejí stížnosti, a oni ráčili vznést námitku, že jsem si před nimi zapálil cigaretku! Sami se chovají p-p-podle, a tady, prosím, račte se na ně podívat: tady je máte v tom nejpůvabnějším stavu, prosím!“

„Chudoba není neřest, příteli, no ale co už! Však víme, střelný prach, urážku nedokázal snést. Vy jste se ho asi něčím dotkl a sám jste se neudržel,“ pokračoval Nikodim Fomič a vlídně se obrátil k Raskolnikovovi, „ale to jste dělal zbytečně: to je ten nej-u-šle-chti-le-e-ejší člověk, to vám povím, ale střelný prach, střelný prach! Vzplanul, vzkypěl, shořel – a je po všem! A všechno je pryč! A výsledkem je jen zlaté srdce! I v pluku mu říkali: ‚poručík Poroch‘…“

„A jaký to byl p-p-pluk!“ zvolal Ilja Petrovič, velice spokojený, že ho tak příjemně polechtali, ale pořád ještě trucoval.

Raskolnikov dostal najednou chuť říct jim všem něco neobyčejně příjemného.

„Ale prosím vás, pane kapitáne,“ začal velmi nenuceně a obrátil se najednou k Nikodimu Fomičovi, „vžijte se taky do mé situace… Jsem dokonce ochoten požádat tady pána o prominutí, jestli jsem se z mé strany nějak prohřešil proti zdvořilosti. Jsem chudý a nemocný student, sklíčený,“ opravdu řekl „sklíčený“, „chudobou. Jsem bývalý student, protože se teď nedokážu uživit, ale dostanu peníze… Mám matku a sestru v … gubernii. Pošlou mi a já… zaplatím. Moje bytná je hodná žena, ale tak se rozzlobila, že jsem přišel o kondice a už čtvrtý mě-

síc neplatím, že mi ani neposílá oběd… A vůbec nechápu, co je to za směnku! Teď po mně chce peníze podle toho dlužního úpisu, ale jak jí můžu zaplatit, posuďte sám!…“

„Ale to přece není naše věc…“ chtěl zase poznamenat písař…

„Dovolte, dovolte, s vámi naprosto souhlasím, ale dovolte i mně, abych to vysvětlil,“ chytil se znovu slova Raskolnikov a pořád se neobracel k písaři, ale k Nikodimu Fomičovi, i když se ze všech sil snažil obracet se taky k Iljovi Petrovičovi, přestože ten se umíněně tvářil, že se přehrabuje v papírech a pohrdavě si ho nevšímá, „dovolte i mně z mé strany vysvětlit, že u ní bydlím už asi tři roky, hned od příjezdu z venkova, a dřív… dřív… ostatně, proč bych se nakonec taky nepřiznal, hned na začátku jsem jí slíbil, že se ožením s její dcerou, slíbil jsem to ústně, úplně svobodně… Byla to dívka… ostatně, dokonce se mi líbila… i když jsem do ní nebyl zamilovaný… zkrátka mládí, totiž chci říct, že mi bytná tehdy hodně půjčovala na dluh a já jsem vedl tak trochu takový život… byl jsem velmi lehkomyslný…“

„Takové intimnosti se po vás vůbec nežádají, milostpane, a ani není čas,“ přerušil ho hrubě a vítězoslavně Ilja Petrovič, ale Raskolnikov ho vášnivě zarazil, přestože se mu najednou začalo neobyčejně těžko mluvit.

„Ale dovolte, dovolte mi přece, abych vám aspoň zčásti všechno vyprávěl… jak to bylo a… z mé strany… i když je to zbytečné, souhlasím s vámi, vyprávět – ale před rokem ta slečna zemřela na tyfus, já jsem zůstal bydlet jako dřív a bytná, když se přestěhovala do nynějšího bytu, mi řekla… a řekla to přátelsky… že ve mně má naprostou důvěru a tak… ale jestli bych jí nechtěl dát tenhle dlužní úpis na sto patnáct rublů, na všechno, co jsem jí podle ní dlužil. Dovolte, prosím: řekla výslovně, že jakmile jí ten papír dám, bude mi zase půjčovat, kolik budu chtít, a že nikdy, nikdy z její strany – to byla její vlastní slova – toho papíru nevyužije, dokud sám nezaplatím… A teď, když jsem přišel

o kondice a nemám co jíst, ona to dá vymáhat… Co na to teď mám říct?“

„Všechny tyhle dojemné podrobnosti, milostpane, se nás netýkají,“ odsekl drze Ilja Petrovič. „Musíte podat vyjádření a závazek, a že jste tam ráčil být zamilovaný a všechny tyhle tragické pasáže, do toho nám vůbec nic není.“

„No ty jsi ale… krutý…“ zamumlal Nikodim Fomič, usedl ke stolu a dal se taky do podepisování. Nějak se zastyděl.

„Tak pište,“ řekl písař Raskolnikovovi.

„Co mám psát?“ zeptal se ten nějak obzvlášť hrubě.

„Já vám to nadiktuju.“

Raskolnikovovi připadalo, že se k němu písař po jeho zpovědi začal chovat nedbaleji a pohrdavěji, ale podivná věc – jemu samému bylo najednou naprosto jedno, co si kdo myslí, a ta změna se stala nějak v jediném okamžiku, v jediné minutě. Kdyby chtěl trochu přemýšlet, jistě by se podivil, jak s nimi mohl před minutou takhle mluvit, a dokonce se jim vnucovat se svými city? A kde se ty city vůbec vzaly? Naopak teď, kdyby se pokoj najednou naplnil ne policisty z okrsku, ale jeho nejlepšími přáteli, ani pro ně by se v něm, zdá se, nenašlo jediné lidské slovo, tak najednou zpustošilo jeho srdce. Do duše mu najednou vědomě promluvil chmurný pocit trýznivé, nekonečné samoty a odcizení. Nebyla to nízkost jeho citových výlevů před Iljou Petrovičem a nebyla to ani nízkost poručíkova vítězství nad ním, co mu tak najednou obrátilo srdce. Ach, co mu teď bylo do vlastní podlosti, do všech těch ctižádostí, poručíků, Němek, exekucí, kanceláří a tak dále, a tak dále! Kdyby ho v tu chvíli dokonce odsoudili k upálení, ani tehdy by se nepohnul, ba sotva by si ten rozsudek pozorně vyslechl. Dělo se s ním něco, co vůbec neznal, nového, náhlého, něco, co nikdy předtím nebylo. Ne že by to chápal, ale jasně cítil, celou silou citu, že se k těm lidem v policejní kanceláři už nesmí obracet nejen s dojemnými výlevy jako před chvílí, ale vůbec s ničím, a i kdyby to všechno byli jeho vlast-

ní bratři a sestry, a ne okrskoví poručíci, ani tehdy by neměl žádný důvod se na ně obracet, a to v žádné situaci v životě; nikdy do této chvíle nezažil tak podivný a strašný pocit. A nejtrýznivější bylo, že to byl spíš pocit než vědomí, než pojem; bezprostřední pocit, ten nejtrýznivější pocit ze všech pocitů, které dosud v životě prožil.

Písař mu začal diktovat obvyklé znění vyjádření, jaké se v takovém případě podává, totiž zaplatit nemohu, zavazuji se, že zaplatím tehdy a tehdy – někdy –, z města neodjedu, majetek nebudu prodávat ani darovat a tak dále.

„Vy přece nemůžete psát, pero vám padá z ruky," poznamenal písař a zvědavě si Raskolnikova prohlížel. „Jste nemocný?"

„Ano… hlava se mi točí… diktujte dál!"

„No to je všechno! Podepište se."

Písař si papír vzal a začal se zabývat ostatními.

Raskolnikov odevzdal pero, ale místo aby vstal a odešel, opřel se oběma lokty o stůl a sevřel si hlavu v dlaních. Jako by mu do temene vtloukali hřebík. Najednou ho napadla podivná myšlenka: vstát hned teď, přistoupit k Nikodimu Fomičovi a vypovědět mu všechno o včerejšku, všechno do posledního detailu, potom jít s nimi do bytu a ukázat jim ty věci v koutě, v díře. To nutkání bylo tak silné, že už vstal z místa, aby to provedl. „Neměl bych si to rozmyslet aspoň minutu?" prolétlo mu hlavou. „Ne, raději bez rozmýšlení, a mít to z krku!" Ale najednou se zastavil, jako by zkameněl: Nikodim Fomič vzrušeně vykládal Iljovi Petrovičovi a k Raskolnikovovi dolehla slova:

„To není možné, oba je propustí! Za prvé, všechno si to odporuje; posuďte sám: proč by volali domovníka, kdyby to byla jejich práce? Aby udali sami sebe, nebo co? Nebo z lstivosti? Ne, to by už bylo příliš lstivé! A nakonec studenta Pestrjakova viděli přímo u vrat oba domovníci i jedna měšťanka právě v tu chvíli, kdy vcházel: šel se třemi přáteli, rozloučil se s nimi přímo u vrat a ještě před přáteli se domovníků vyptával, kde kdo bydlí. No, vyptával by se takový, kde kdo bydlí, kdyby

šel s takovým úmyslem? A Koch, ten před tím, než šel k té staré, seděl dole u stříbrníka půl hodiny a přesně ve tři čtvrtě na osm od něj šel nahoru k ní. Tak si to teď dejte dohromady…“

„Ale dovolte, jak to, že se jim to tak odporuje: sami tvrdí, že klepali a že dveře byly zamčené, a za tři minuty, když přišli s domovníkem, vyjde najevo, že jsou dveře otevřené?“

„V tom je ten háček: vrah tam určitě seděl a zamkl se na závoru; a určitě by ho tam načapali, kdyby Koch neudělal hloupost a nešel sám pro domovníka. A *on* právě v té mezeře stačil sejít po schodech a nějak kolem nich proklouznout. Koch se oběma rukama křižuje: ‚Kdybych tam,‘ povídá, ‚zůstal, vyskočil by a zabil by mě sekerou.‘ Chce dát sloužit pravoslavnou děkovnou bohoslužbu, he-he!…“

„A vraha nikdo neviděl?“

„A kde by ho tu kdo viděl? Ten dům je Noemova archa,“ poznamenal písař, který ze svého místa poslouchal.

„Věc je jasná, věc je jasná!“ opakoval vzrušeně Nikodim Fomič.

„Ne, věc je velmi nejasná,“ stvrdil Ilja Petrovič.

Raskolnikov zvedl svůj klobouk a šel ke dveřím, ale ke dveřím nedošel…

Když přišel k sobě, uviděl, že sedí na židli, že ho zprava podpírá nějaký člověk, že vlevo stojí jiný člověk se žlutou sklenicí plnou žluté vody a že Nikodim Fomič stojí před ním a upřeně se na něj dívá; vstal ze židle.

„Co je to s vámi, jste nemocný?“ zeptal se dost příkře Nikodim Fomič.

„Už když se podepisovali, sotva drželi pero,“ poznamenal písař, posadil se na své místo a znovu se pustil do papírů.

„A jak dlouho jste nemocný?“ zavolal Ilja Petrovič ze svého místa a taky se přitom přehraboval v papírech. Samozřejmě si nemocného taky prohlížel, když byl v mdlobách, ale hned odešel, jakmile se probral.

„Od včerejška…“ zamumlal v odpověď Raskolnikov.

„A včera jste vycházel z domu?“

„Vycházel.“

„Nemocný?“

„Nemocný.“

„V kolik hodin?“

„Po sedmé večer.“

„A kam, smím-li se zeptat?“

„Po ulici.“

„Stručně a jasně.“

Raskolnikov odpovídal příkře, úsečně, celý bledý jako stěna, a nesklopil své černé zanícené oči před pohledem Ilji Petroviče.

„Vždyť se sotva drží na nohou, a ty…“ chtěl poznamenat Nikodim Fomič.

„Nic-to-ne-dě-lá!“ pronesl nějak zvláštně Ilja Petrovič. Nikodim Fomič chtěl ještě něco dodat, ale pohlédl na písaře, který se na něj taky velmi upřeně díval, a zmlkl. Všichni najednou zmlkli. Bylo to zvláštní.

„Nu, prosím, dobře, prosím,“ uzavřel to Ilja Petrovič, „nezdržujeme vás.“

Raskolnikov vyšel ven. Ještě zaslechl, jak po jeho odchodu začal živý rozhovor, v němž bylo nejvíc slyšet tázavý hlas Nikodima Fomiče… Na ulici se úplně vzpamatoval.

„Prohlídka, prohlídka, hned bude prohlídka!“ opakoval si pro sebe a spěchal, aby už byl doma. „Lupiči! Podezírají mě!“ Ten dřívější strach se ho znovu zmocnil celého, od hlavy až k patě.

II

„A co když už prohlídka byla? Co když je u sebe zrovna zastihnu?“

Ale tady je jeho pokoj. Nic a nikdo; nikdo sem nenahlížel. Ani Nastasja se ničeho nedotkla. Ale proboha! Jak mohl předtím nechat všechny ty věci v té díře?

Vrhl se do kouta, strčil ruku pod tapetu, začal vytahovat věci a cpát si je do kapes. Bylo jich celkem osm kusů: dvě malé krabičky s náušnicemi nebo s něčím takovým – pořádně se nepodíval; potom čtyři nevelká safiánová pouzdra. Jeden řetízek byl jen zabalený do novinového papíru. Ještě něco v novinovém papíře, zdá se, že řád…

Rozstrkal všechno do různých kapes, do kabátu a do pravé kapsy kalhot, která mu zůstala, a snažil se, aby to bylo co nejméně nápadné. Měšec vzal spolu s věcmi taky. Pak vyšel z pokoje a tentokrát ho dokonce nechal úplně dokořán.

Šel rychle a pevně, a i když cítil, že je celý rozlámaný, vědomí ho neopouštělo. Bál se pronásledování, bál se, že za půl hodiny, za čtvrt hodiny možná už vyjde pokyn, aby ho sledovali; takže musel za každou cenu včas zahladit stopy. Musel to stihnout, dokud mu zbývaly aspoň nějaké síly a aspoň trochu soudnosti… Ale kam jít?

To bylo rozhodnuto už dávno: „Hodit všechno do kanálu, a co je ve vodě, to je pryč, a je po všem.“ Tak se rozhodl ještě v noci, v blouznění, v těch chvílích, kdy se – to si pamatoval – několikrát pokoušel vstát a jít: „Rychle, rychle, a všechno zahodit.“ Jenže zahodit to se ukázalo jako velmi těžké.

Bloumal po nábřeží Kateřinina kanálu už asi půl hodiny, možná i déle, a několikrát se podíval na schůdky dolů k vodě, kolem kterých šel. Ale na provedení úmyslu nebylo ani pomyšlení: buď stály přímo u schůdků vory a pradleny na nich praly prádlo, nebo tam byly přivázané loďky, a všude se to lidmi jen hemží, a odevšad z nábřeží, ze všech stran, je to vidět, je to nápadné: je podezřelé, že člověk schválně sešel dolů, zastavil se a něco hází do vody. A co když pouzdra neutonou, ale poplavou? No jistě že poplavou. Každý to uvidí. Beztak už se na něj všichni dívají, když ho potkají, prohlížejí si ho, jako by se starali jen o něj. „Proč asi, nebo se mi to možná jen zdá," myslel si.

Nakonec ho napadlo, jestli by nebylo lepší jít někam k Něvě. Tam je méně lidí a je to tam nenápadnější a v každém případě pohodlnější, a hlavně – dál od těchhle míst. A najednou se podivil: jak to, že celou půlhodinu bloumal v úzkosti a nepokoji, a ještě na nebezpečných místech, a tohle ho nenapadlo dřív! A celou půlhodinu promarnil nerozumnou věcí jen proto, že to tak bylo jednou rozhodnuto ve snu, v blouznění! Začínal být neobyčejně roztržitý a zapomnětlivý a věděl to. Rozhodně musel pospíchat!

Šel k Něvě po V. prospektu; ale cestou ho najednou napadla ještě jedna myšlenka: „Proč k Něvě? Proč do vody? Nebylo by lepší odejít někam hodně daleko, třeba zase na Ostrovy, a tam někde na opuštěném místě, v lese, pod keřem, to všechno zakopat a třeba si poznamenat strom?" A přestože cítil, že v tu chvíli není schopen všechno jasně a střízlivě posoudit, myšlenka mu připadala neomylná.

Ale ani na Ostrovy mu nebylo souzeno dojít, stalo se něco jiného: když vycházel z V. prospektu na náměstí, uviděl najednou vlevo vchod do dvora, obklopeného úplně slepými zdmi. Vpravo, hned jak se vešlo do vrat, se táhla daleko do dvora slepá, nebílená zeď sousedního trojpatrového domu. Vlevo, souběžně se slepou zdí a taky hned od vrat, vedl dřevěný plot, asi dvacet kroků do hloubi dvora, a pak se lomil doleva. Bylo to zastrčené, ohrazené místo, kde ležel nějaký materiál. Dál,

v hloubi dvora, vykukoval zpoza plotu roh nízké, začouzené kamenné kůlny, zřejmě součást nějaké dílny. Asi tu byl nějaký podnik, kolářský nebo zámečnický nebo něco takového; všude, skoro od samých vrat, černal uhelný prach. „Sem by to šlo pohodit a odejít!“ napadlo ho najednou. Protože na dvoře nikoho neviděl, vkročil do vrat a hned uviděl, kousek od vrat, žlab připevněný u plotu – jak se to často dělá v takových domech, kde je mnoho dělníků z továren, řemeslníků z artělů, kočích a tak dále –, a nad žlabem, přímo na plotě, byl křídou napsaný vtip, jaký se v takových případech píše vždycky: „Sde zastavovat s vozi zakásáno“. Tím líp, žádné podezření, že vešel a zastavil se. „Tady to všechno naráz někam shodit na hromádku a odejít!“

Ještě jednou se rozhlédl a už strčil ruku do kapsy, když vtom u samé vnější zdi, mezi vraty a žlabem, kde celá vzdálenost měřila na šířku jeden loket, zpozoroval velký neotesaný kámen, vážil možná tak pud a půl, který přiléhal přímo ke kamenné zdi do ulice. Za tou zdí byla ulice, chodník, bylo slyšet, jak tam sem a tam chodí kolemjdoucí, kterých tu nikdy nebylo málo; ale za vraty ho nikdo vidět nemohl, ledaže by sem někdo zašel z ulice, což se ostatně mohlo velmi snadno stát, a proto musel pospíchat.

Sklonil se ke kameni, pevně ho oběma rukama uchopil za horní okraj, sebral všechny síly a kámen převalil. Pod kamenem se objevila malá prohlubeň; hned do ní začal házet všechno z kapsy. Měšec se ocitl úplně navrchu, a přesto v prohlubni ještě zbývalo místo. Pak kámen znovu uchopil, jedním pohybem ho převalil zpátky na původní stranu a kámen dosedl přesně na své dřívější místo, jen se zdál o maličko, o chloupek výš. Ale přihrnul hlínu a po okrajích ji přišlápl nohou. Nic nebylo poznat.

Potom vyšel ven a zamířil k náměstí. Na okamžik se ho zase zmocnila silná, sotva snesitelná radost, jako předtím v kanceláři. „Stopy jsou zahlazené! A koho, koho by napadlo hledat pod tímhle kamenem? Leží tu možná od té doby, co se dům stavěl, a bude tu ležet ještě jed-

nou tak dlouho. A i kdyby to našli: kdo by si pomyslel na mě? Je po všem! Žádné důkazy!“ – a zasmál se. Ano, později si vzpomínal, že se zasmál nervózním, drobným, neslyšným, dlouhým smíchem, a pořád se smál, celou dobu, co šel přes náměstí. Ale když vstoupil na K. bulvár, kde se předevčírem setkal s tou dívkou, smích ho najednou přešel. Do hlavy se mu začaly drát jiné myšlenky. Najednou se mu taky zdálo, že by se mu teď strašně hnusilo projít kolem té lavičky, na které tehdy, když dívka odešla, seděl a přemýšlel, a že by bylo taky strašně těžké znovu potkat toho kníráče, kterému tehdy dal dvacetikopějku: „Čert ho vem!“

Šel a roztržitě a zlostně se rozhlížel kolem. Všechny jeho myšlenky teď kroužily kolem jakéhosi jednoho hlavního bodu – a sám cítil, že to opravdu je takový hlavní bod a že teď, právě teď, zůstal s tím hlavním bodem sám na sám – a že je to dokonce poprvé za ty dva měsíce.

„Ať to všechno čert vezme!“ pomyslel si najednou v návalu nevyčerpatelné zlosti. „No tak to začalo, tak to začalo, ať jde k čertu, i s tím novým životem! Panebože, jak je to hloupé!... A kolik jsem dneska nalhal a napáchal podlostí! Jak hnusně jsem předtím podlézal a koketoval s tím odporným Iljou Petrovičem! Ostatně i to je nesmysl! Kašlu na ně na všechny, i na to, že jsem podlézal a koketoval! O to vůbec nejde! Vůbec o to nejde!...“

Najednou se zastavil; nová, naprosto nečekaná a neobyčejně prostá otázka ho rázem zmátla a hořce ho ohromila:

„Jestli jsi to celé opravdu udělal vědomě, a ne jako hlupák, jestli jsi opravdu měl určitý a pevný cíl, jak to, že ses dodnes ani nepodíval do měšce a nevíš, co ti připadlo, kvůli čemu jsi podstoupil všechna ta muka a vědomě ses pustil do tak podlého, ohavného, nízkého činu? Vždyť jsi ho teď chtěl hodit do vody, ten měšec, i se všemi těmi věcmi, které jsi taky ještě neviděl... Jak je to možné?“

Ano, je to tak; tohle všechno je tak. Ostatně, věděl to i dřív, a pro něj to vůbec není nová otázka; a když v noci rozhodl, že to hodí do vody,

rozhodl to bez jakéhokoli zaváhání a námitek, jen tak, jako by to tak mělo být, jako by to ani jinak být nemohlo… Ano, tohle všechno věděl a všechno si pamatoval; ba skoro to bylo takhle rozhodnuto už včera, v té samé minutě, kdy seděl nad truhlou a vytahoval z ní pouzdra… A je to tak!…

„To proto, že jsem hodně nemocný," rozhodl nakonec zachmuřeně, „sám jsem se umučil a utrápil a sám nevím, co dělám… I včera, i předevčírem a celou tu dobu jsem se trápil… Uzdravím se a… přestanu se trápit… A co když se vůbec neuzdravím? Panebože! Jak už mě to všechno unavuje!…" Šel a nezastavoval se. Strašně se chtěl nějak rozptýlit, ale nevěděl, co udělat a do čeho se pustit. Jeden nový, nepřemožitelný pocit se ho zmocňoval víc a víc, skoro s každou minutou: byl to jakýsi nekonečný, skoro tělesný odpor ke všemu, co potkával a co ho obklopovalo, umíněný, zlostný, nenávistný. Hnusil se mu každý, koho potkal – hnusily se mu jejich tváře, jejich chůze, jejich pohyby.

Snad by na někoho prostě plivl, snad by ho i kousl, kdyby na něj někdo promluvil…

Zastavil se najednou, když vyšel na nábřeží Malé Něvy na Vasiljevském ostrově, u mostu. „Tady bydlí, v tomhle domě," pomyslel si. „Co to, vždyť já jsem sám přišel k Razumichinovi! Zase ta samá historie jako tehdy… Ale je to stejně velmi zajímavé: přišel jsem sem sám, nebo jsem prostě šel a zašel sem? To je jedno; řekl jsem… předevčírem… že k němu půjdu den po *tom*, no a co, tak půjdu! Jako bych teď už nemohl zajít…"

Vystoupal k Razumichinovi do čtvrtého patra.

Razumichin byl doma ve své komůrce, zrovna pracoval, psal, a sám mu otevřel. Neviděli se asi čtyři měsíce. Razumichin seděl doma v županu roztrhaném na cáry, v trepkách na bosých nohou, rozcuchaný, neoholený a neumytý. V tváři se mu objevil údiv.

„Co je s tebou?“ vykřikl a prohlížel si kamaráda, který vešel, od hlavy až k patě; pak chvíli mlčel a hvízdl.

„Copak je to s tebou až tak zlé? Vždyť ty, brácho, jsi trumfnul i nás ostatní,“ dodal a díval se na Raskolnikovovy cáry. „Ale sedni si, jsi asi utahaný!“ A když se Raskolnikov svalil na tureckou pohovku potaženou voskovaným plátnem, která byla ještě horší než jeho vlastní, Razumichin najednou rozpoznal, že je jeho host nemocný.

„Ty jsi ale vážně nemocný, víš to?“ Začal mu nahmatávat tep; Raskolnikov mu ruku vytrhl.

„Nech toho,“ řekl, „přišel jsem… jde o tohle: nemám žádné kondice… chtěl jsem… ostatně, kondice vůbec nepotřebuju…“

„A víš co? Vždyť ty blouzníš!“ poznamenal Razumichin, který ho bedlivě pozoroval.

„Ne, neblouzním…“ Raskolnikov vstal z pohovky. Když stoupal nahoru k Razumichinovi, nepomyslel na to, že se s ním tedy bude muset setkat tváří v tvář. Teď ale v jediném okamžiku, a už na vlastní kůži, pochopil, že ze všeho nejméně má v tuhle chvíli chuť setkávat se tváří v tvář s kýmkoli na celém světě. Vzkypěla v něm všechna žluč. Div se nezalkl zlostí sám na sebe, sotva překročil Razumichinův práh.

„Sbohem!“ řekl najednou a šel ke dveřím.

„Ale počkej, počkej, ty podivíne!“

„Nech toho!…“ opakoval Raskolnikov a znovu mu vytrhl ruku.

„Tak proč jsi k čertu vůbec chodil, když je to takhle! Jsi praštěný, nebo co? Vždyť je to… skoro urážka. Takhle tě nepustím.“

„No tak poslouchej: přišel jsem k tobě, protože kromě tebe neznám nikoho, kdo by mi pomohl… začít… protože jsi ze všech nejhodnější, totiž nejchytřejší, a umíš věci posoudit… A teď vidím, že nic nepotřebuju, slyšíš, vůbec nic… žádné služby ani žádnou účast… Já sám… sám… A dost! Nechte mě na pokoji!“

„Ale počkej chviličku, ty kominíku! Úplný blázen! Mně je to přece jedno, jak chceš. Víš co: kondice nemám ani já, a kašlu na to, ale na

vetešnickém trhu je knihkupec Cheruvimov, a ten je sám o sobě svého druhu kondice. Teď bych ho nevyměnil ani za pět kondic u kupců. Vydává takové knížečky a přírodovědné brožurky – a jak to jde na odbyt! Už jen ty názvy za něco stojí! Vždycky jsi tvrdil, že jsem hloupý; namouduši, brácho, jsou i hloupější lidi než já! Teď se dal taky na pokrokový směr; sám tomu nic nerozumí, ale já ho samozřejmě povzbuzuji. Tady jsou přes dva archy německého textu – podle mě to nejhloupější šarlatánství: zkrátka se tu zkoumá, jestli je žena člověk, nebo není? A samozřejmě se slavnostně dokazuje, že člověk je. Cheruvimov to chystá jako příspěvek k ženské otázce; já to překládám; on ty dva a půl archu natáhne asi na šest archů, vymyslíme k tomu nejnádhernější název na půl stránky a budeme to prodávat po padesáti kopějkách. Projde to! Za překlad dostávám šest rublů za arch, takže za celé mi připadne asi patnáct rublů, a šest rublů jsem si vzal předem. Až tohle dokončíme, začneme překládat něco o velrybách, pak jsme si taky z druhé části ‚Confessions' vybrali nějaké nesmírně nudné klepy, ty budeme překládat taky; Cheruvimovovi někdo řekl, že Rousseau je svého druhu Radiščev. Já samozřejmě neodporuji, čert ho vem! No, chceš překládat druhý arch ‚Je žena člověk?' Jestli chceš, vezmi si hned text, vezmi si pera, papír – to všechno je erární – a vezmi si tři rubly: protože jsem si vzal předem za celý překlad, za první i druhý arch, připadnou tři rubly rovnou na tvůj podíl. A až arch dokončíš, dostaneš další tři rubly. A ještě něco, prosím tě, nepovažuj to z mé strany za nějakou službu. Naopak, sotva jsi vešel, už jsem si spočítal, k čemu mi budeš užitečný. Za prvé jsem slabý v pravopisu a za druhé v němčině jsem občas úplně švach, takže si stejně většinou vymýšlím sám a jen se utěšuji tím, že z toho vychází ještě něco lepšího. No ale kdo ví, možná z toho nevychází nic lepšího, ale horšího… Bereš to, nebo ne?"

Raskolnikov mlčky vzal německé listy článku, vzal tři rubly a bez jediného slova odešel. Razumichin se za ním udiveně díval. Ale když už Raskolnikov došel na První linii, najednou se vrátil, vystoupal znovu

k Razumichinovi, položil na stůl německé listy i tři rubly a zase beze slova odešel.

„Máš snad delirium, nebo co!“ zařval Razumichin, který se konečně rozzuřil. „Co tu hraješ za komedie! Dokonce i mě jsi zmátl… Proč jsi tedy vůbec chodil, k čertu?“

„Nepotřebuju… překlady…“ zamumlal Raskolnikov, už když scházel ze schodů.

„Tak co k čertu potřebuješ?“ křičel shora Razumichin. Raskolnikov mlčky scházel dál.

„Hej, ty! Kde bydlíš?“

Odpověď nepřišla.

„No tak táhni k čer-r-rtu!…“

Ale Raskolnikov už vycházel na ulici. Na Mikulášském mostě se musel ještě jednou docela probrat kvůli jedné příhodě, která pro něj byla velmi nepříjemná. Kočí jednoho kočáru ho pořádně šlehl bičem přes záda, protože málem vlezl koním pod kopyta, přestože na něj kočí třikrát nebo čtyřikrát volal. Rána bičem ho tak rozzlobila, že odskočil k zábradlí – kdoví proč šel úplně prostředkem mostu, kde se jezdí, a ne chodí – a zlostně zaskřípal a zacvakal zuby. Kolem se samozřejmě rozléhal smích.

„A patří mu to!“

„Nějaký darebák.“

„To se ví, udělá ze sebe opilce a schválně leze pod kola; a ty se za něj zodpovídej.“

„Tím se živí, vážený pane, tím se živí…“

Ale v té chvíli, kdy stál u zábradlí, mnul si záda a pořád ještě nesmyslně a zlostně hleděl za vzdalujícím se kočárem, ucítil najednou, že mu někdo strká do ruky peníze. Podíval se: postarší kupcová v čepci a v kozinkových střevících a s ní dívka v kloboučku a se zeleným slunečníkem, nejspíš dcera. „Vezmi si, panáčku, pro Kristovo jméno.“ Vzal si to a ony šly dál. Byla to dvacetikopějka. Podle šatů a podle

vzhledu ho velmi dobře mohly pokládat za žebráka, za opravdového sběrače grošů na ulici, a za to, že mu daly celou dvacetikopějku, vděčil nejspíš ráně bičem, která je obměkčila.

Sevřel dvacetikopějku v ruce, ušel asi deset kroků a obrátil se tváří k Něvě, směrem k paláci. Na nebi nebyl ani mráček a voda byla skoro modrá, což se na Něvě stává tak zřídka. Kupole chrámu, která se z žádného místa nerýsuje lépe, než když se na ni člověk dívá odtud, z mostu, asi dvacet kroků předtím, než dojde ke kapli, přímo zářila a čistým vzduchem bylo zřetelně vidět dokonce každou její ozdobu. Bolest od biče utichla a Raskolnikov na ránu zapomněl; teď ho zaměstnávala jen jedna neklidná a ne docela jasná myšlenka. Stál a díval se do dálky dlouho a upřeně; tohle místo znal obzvlášť dobře. Když chodil na univerzitu, stávalo se mu obvykle – nejčastěji cestou domů –, možná stokrát, že se zastavil právě na tomhle místě, upřeně se zahleděl na tohle opravdu nádherné panorama a pokaždé se skoro podivil jednomu svému nejasnému a nerozluštitelnému dojmu. Z toho nádherného panoramatu na něj vždycky vanul nevysvětlitelný chlad; ten skvostný obraz byl pro něj plný ducha němého a hluchého… Pokaždé se podivil tomu svému zachmuřenému a záhadnému dojmu, a protože si nedůvěřoval, odkládal jeho rozluštění na budoucnost. Teď si najednou ostře vzpomněl na ty své dřívější otázky a rozpaky a zdálo se mu, že si na ně teď nevzpomněl náhodou. Už jen to mu připadalo divoké a podivné, že se zastavil na tom samém místě jako dřív, jako by si opravdu představoval, že teď může přemýšlet o tomtéž jako dřív a zajímat se o tytéž dřívější náměty a obrazy, o které se zajímal… ještě tak nedávno. Bylo mu z toho skoro k smíchu, a zároveň se mu až k bolesti sevřela hruď. V jakési hlubině, dole, někde sotva viditelně pod nohama, se mu teď zjevila všechna ta dřívější minulost, i dřívější myšlenky, i dřívější úkoly, i dřívější náměty, i dřívější dojmy, i celé tohle panorama, i on sám, a všechno, všechno… Zdálo se mu, že odlétá kamsi vzhůru a všechno mu mizí před očima… Udělal jeden bezděčný pohyb rukou

a najednou ucítil v pěsti sevřenou dvacetikopějku. Rozevřel ruku, upřeně se na minci podíval, rozmáchl se a hodil ji do vody; pak se otočil a šel domů. Zdálo se mu, že se v tu chvíli jakoby nůžkami sám odstřihl od všech a od všeho.

Domů se vrátil, až když se začalo stmívat, chodil tedy celkem asi šest hodin. Kudy a jak šel zpátky, nic z toho si nepamatoval. Svlékl se, celý se třásl jako uštvaný kůň, lehl si na pohovku, přetáhl přes sebe plášť a hned upadl do bezvědomí…

Probral se za hlubokého šera strašlivým křikem. Bože, co to je za křik! Tak nepřirozené zvuky, takové vytí, kvílení, skřípění, pláč, rány a nadávky ještě nikdy neslyšel ani neviděl. Nedokázal si ani představit takovou surovost, takové šílenství. S hrůzou se nadzvedl a posadil se na posteli, a každou chvíli strnul a trápil se. Ale rvačka, kvílení a nadávky byly pořád silnější a silnější. A tu, k svému největšímu úžasu, najednou rozeznal hlas své bytné. Vyla, ječela a naříkala, spěchala, překotně ze sebe chrlila slova, takže se nedalo rozeznat, o co prosí – samozřejmě o to, aby ji přestali bít, protože ji na schodech nemilosrdně bili. Hlas toho, kdo ji bil, byl zlostí a zuřivostí tak strašný, že už jen chraptěl, ale i ten, kdo ji bil, pořád něco říkal, taky rychle, nesrozumitelně, překotně a zajíkavě. Najednou se Raskolnikov roztřásl jako list: poznal ten hlas; byl to hlas Ilji Petroviče. Ilja Petrovič je tady a bije bytnou! Kope ji, tluče jí hlavou o schody – to je jasné, to je slyšet ze zvuků, z kvílení, z ran! Co se to děje, obrátil se snad svět naruby? Bylo slyšet, jak se ve všech patrech, po celém schodišti shromažďuje dav, ozývaly se hlasy, výkřiky, lidé vystupovali nahoru, klepali, bouchali dveřmi, sbíhali se. „Ale proč, proč, a jak je to možné!“ opakoval a vážně si myslel, že se docela pomátl. Ale ne, slyší to příliš jasně!… Ale pak tedy hned přijdou i k němu, jestli je to tak, „protože… jistě je to všechno kvůli tomu samému… kvůli včerejšku… Panebože!“ Chtěl se zamknout na háček, ale ruka se nezvedla… a k ničemu by to stejně nebylo! Strach mu jako led obložil duši, trýznil ho, nechal ho ztuhnout…

Ale tu konečně začal všechen ten rámus, který trval dobrých deset minut, pozvolna utichat. Bytná sténala a naříkala, Ilja Petrovič pořád ještě vyhrožoval a nadával… Ale tu konečně, zdá se, utichl i on; už ho není slyšet; „copak odešel? Panebože!“ Ano, teď odchází i bytná, pořád ještě sténá a pláče… teď se za ní zabouchly dveře… Teď se i dav rozchází ze schodů do bytů – lidé lamentují, přou se, volají na sebe, chvíli zvyšují hlas až do křiku, chvíli ho ztišují do šepotu. Muselo jich být hodně; snad se sběhl celý dům. „Ale bože, je tohle všechno vůbec možné! A proč, proč sem chodil!“

Raskolnikov bezmocně klesl na pohovku, ale už nemohl zamhouřit oči; proležel asi půl hodiny v takovém utrpení, v tak nesnesitelném pocitu bezmezné hrůzy, jaký ještě nikdy nezažil. Najednou mu pokoj ozářilo jasné světlo: vešla Nastasja se svíčkou a s talířem polévky. Pozorně se na něj podívala, a když viděla, že nespí, postavila svíčku na stůl a začala vyskládávat, co přinesla: chleba, sůl, talíř, lžíci.

„Od včerejška jsi asi nejed. Celej den ses někde toulal, a přitom tě lomcuje zimnice.“

„Nastasjo… proč bili bytnou?“

Upřeně se na něj podívala.

„Kdo bil bytnou?“

„Teď… před půl hodinou, Ilja Petrovič, zástupce dozorce, na schodech… Proč ji tak zbil? A… proč sem chodil?…“

Nastasja si ho mlčky a zamračeně prohlížela a dívala se tak dlouho. Bylo mu z toho prohlížení velmi nepříjemně, dokonce strašně.

„Nastasjo, proč mlčíš?“ promluvil nakonec nesměle slabým hlasem.

„To je krev,“ odpověděla konečně tiše, jako by mluvila sama pro sebe.

„Krev!… Jaká krev?…“ mumlal, bledl a odtahoval se ke zdi. Nastasja se na něj dál mlčky dívala.

„Nikdo bytnou nebil,“ promluvila znovu přísným a rozhodným hlasem. Díval se na ni a sotva dýchal.

„Sám jsem to slyšel… nespal jsem… seděl jsem," promluvil ještě nesměleji. „Dlouho jsem poslouchal… Přišel zástupce dozorce… Na schody se seběhli všichni, ze všech bytů…"

„Nikdo nepřišel. To v tobě křičí krev. To když nemá kudy ven a začne se srážet v játrech, to se pak začne člověku zdát všelicos… Budeš jíst, nebo ne?"

Neodpovídal. Nastasja nad ním pořád stála, upřeně se na něj dívala a neodcházela.

„Dej mi napít… Nastasjuško."

Sešla dolů a asi za dvě minuty se vrátila s vodou v bílém hliněném hrnku; ale on už si nepamatoval, co bylo dál. Pamatoval si jen, jak usrkl jeden doušek studené vody a vylil si z hrnku trochu na prsa. Pak přišlo bezvědomí.

III

Nebyl ovšem po celou dobu nemoci tak docela v bezvědomí: byl to horečnatý stav, s blouzněním a s napůl zastřeným vědomím. Leccos si potom vybavil. Hned se mu zdálo, že se kolem něj shromažďuje spousta lidí, že ho chtějí vzít a někam odnést a že se o něj hodně přou a hádají. Hned zase je najednou v pokoji sám, všichni odešli a bojí se ho, jen občas maličko pootevřou dveře, aby se na něj podívali, vyhrožují mu, o něčem se mezi sebou domlouvají, smějí se mu a dráždí ho. Často si vzpomínal, že je u něj Nastasja; rozeznával ještě jednoho člověka, jakoby velmi známého, ale kdo to je, nemohl žádným způsobem uhodnout, a trápil se tím, ba i plakal. Jednou se mu zdálo, že tu leží už snad měsíc; jindy zase, že pořád trvá tentýž den. Ale na *tohle* – na *tohle* úplně zapomněl; zato každou minutu si pamatoval, že na něco zapomněl, na co se zapomenout nesmí – trýznil se, mučil se tím, jak si vzpomínal, sténal, propadal zuřivosti nebo strašnému, nesnesitelnému strachu. Tehdy se vzpínal z místa, chtěl utéct, ale vždycky ho někdo násilím zadržel, a on znovu upadal do bezmoci a do bezvědomí. Nakonec se úplně probral.

Stalo se to ráno, v deset hodin. V tuhle ranní hodinu, za jasných dnů, přecházelo slunce vždycky dlouhým pruhem přes jeho pravou stěnu a osvětlovalo kout vedle dveří. U jeho postele stála Nastasja a ještě jeden člověk, který si ho velmi zvědavě prohlížel a kterého vůbec neznal. Byl to mladý chlapík v kaftanu, s bradkou, a na pohled vypadal jako pokladní posel. Z pootevřených dveří vykukovala bytná. Raskolnikov se nadzvedl.

„Kdo je to, Nastasjo?“ zeptal se a ukázal na chlapíka.

„Koukej, probral se!“ řekla.

„Probrali se,“ ozval se posel. Bytná, která vykukovala ze dveří, jakmile pochopila, že se probral, hned je přivřela a schovala se. Byla vždycky ostýchavá a rozhovory a vysvětlování snášela jen ztěžka; bylo jí asi čtyřicet let, byla tlustá a sádelnatá, s černým obočím a černýma očima, dobrácká z tloušťky a z lenosti; a na pohled dokonce docela hezoučká. Stydlivá však víc, než bylo třeba.

„Vy… kdo jste?“ vyptával se dál a obrátil se přímo na posla. Ale v tu chvíli se znovu otevřely dveře dokořán a dovnitř, trochu sehnutý, protože byl vysoký, vešel Razumichin.

„To je ale lodní kajuta,“ zavolal, když vcházel, „pokaždé se praštím do čela; a tomuhle se říká byt! Tak ty ses, brácho, probral? Zrovna jsem to slyšel od Pašeňky.“

„Zrovna se probral,“ řekla Nastasja.

„Zrovna se probrali,“ přizvukoval znovu posel s úsměvem.

„A kdo vlastně ráčíte být vy, prosím?“ obrátil se na něj najednou Razumichin. „Já jsem totiž, jak ráčíte vidět, Vrazumichin; ne Razumichin, jak mi všichni říkají, nýbrž Vrazumichin, student, šlechtický syn, a on je můj přítel. Nuže, pane, a kdo jste vy?“

„Já dělám posla u nás v kanceláři, u kupce Šelopajeva, prosím, a jdu sem po věci, prosím.“

„Ráčte se posadit na tuhle židli,“ a sám Razumichin si sedl na druhou, z druhé strany stolku. „To jsi, brácho, udělal dobře, že ses probral,“ pokračoval a obrátil se k Raskolnikovovi. „Už čtvrtý den skoro nejíš a nepiješ. Vážně, čaj jsme ti dávali po lžičkách. Dvakrát jsem k tobě přivedl Zosimova. Pamatuješ si Zosimova? Pozorně tě prohlédl a hned řekl, že to nic není – prý ti to nějak vlítlo do hlavy, nebo co. Nějaký nervový nesmysl, příděl byl špatný, říká, piva a křenu ti dávali málo, z toho ta nemoc, ale že to nic není, přejde to a přebolí. Je to chlapík, ten Zosimov! Pěkně se do léčení pustil. Nuže, pane, nebudu

vás zdržovat," obrátil se znovu k poslovi, „ráčil byste vysvětlit, co potřebujete? Všimni si, Roďo, že z jejich kanceláře už jdou podruhé; jenže předtím nepřišel tenhle, ale jiný, a s tím jsme si to vyříkali. Kdo to sem přišel před vámi?"

„Nejspíš to bylo předevčírem, prosím, určitě. To byl Alexej Semjonovič; ten je taky u nás v kanceláři, prosím."

„A ten bude o něco chápavější než vy, co myslíte?"

„Ano, prosím; ten je opravdu o něco solidnější."

„Chvályhodné; nuže, pane, pokračujte."

„Tak tedy skrze Afanasije Ivanoviče Vachrušina, o kterém jste, mám za to, nejednou ráčil slyšet, prosím, na žádost vaší paní mámy, přes naši kancelář pro vás poukázka, prosím," začal posel a obracel se přímo k Raskolnikovovi. „V případě, jestli už jste při smyslech, prosím – vám doručit třicet pět rublů, prosím, protože Semjon Semjonovič od Afanasije Ivanoviče, na žádost vaší paní mámy, po dřívějším způsobu o tom dostali zprávu. Ráčíte vědět, prosím?"

„Ano… pamatuju se… Vachrušin…" pronesl Raskolnikov zamyšleně.

„Slyšíte: kupce Vachrušina zná!" zvolal Razumichin. „Jakpak by nebyl při smyslech? Ostatně teď si všímám, že i vy jste chápavý člověk. Nuže, pane! Rozumné řeči člověk rád poslouchá."

„Ano, to jsou oni, prosím, Vachrušin, Afanasij Ivanovič, a na žádost vaší paní mámy, která vám přes ně už jednou stejným způsobem posílala, ani tentokrát neodmítli, prosím, a Semjonu Semjonovičovi v těchto dnech ze svého kraje dali zprávu, aby vám předali třicet pět rublů, prosím, v očekávání lepšího, prosím."

„No, to ‚v očekávání lepšího' se vám povedlo ze všeho nejlíp; a ani ta ‚paní máma' nebyla špatná. Tak jak to tedy podle vás je: je při plném vědomí, nebo není, he?"

„Mně je to jedno, prosím. Jenom kdyby se ještě ohledně té stvrzenky, prosím."

„Načmárá vám ji! Co tam máte, knihu, nebo co?"

„Knihu, prosím, tady.“

„Dejte to sem. Tak, Roďo, zvedej se. Já tě přidržím; čmárni mu tam toho Raskolnikova, vezmi pero, protože, brácho, peníze jsou teď pro nás sladší než med.“

„Nechci,“ řekl Raskolnikov a odstrčil pero.

„Jak to, že nechceš?“

„Nebudu nic podepisovat.“

„Fuj, k čertu, a jak to chceš bez stvrzenky?“

„Nechci… peníze…“

„Že nechce peníze! No, to, brácho, lžeš, já jsem svědek! Nedělejte si starosti, prosím vás, to on jen tak… zase cestuje. Ostatně to se mu stává i v bdělém stavu… Vy jste rozvážný člověk a my ho povedeme, totiž prostě mu povedeme ruku, a on to podepíše. Tak se do toho dejte…“

„Ale ostatně já se můžu zastavit i jindy, prosím.“

„Ne, ne; proč byste se obtěžoval. Vy jste rozvážný člověk… No tak, Roďo, nezdržuj hosta… vidíš, že čeká,“ a vážně se chystal vést Raskolnikovovi ruku.

„Nech toho, já sám…“ pronesl ten, vzal pero a podepsal se do knihy. Posel vyložil peníze a vzdálil se.

„Bravo! A teď, brácho, máš hlad?“

„Mám,“ odpověděl Raskolnikov.

„Máte tu polévku?“

„Včerejší,“ odpověděla Nastasja, která celou tu dobu stála hned u toho.

„S bramborami a s rýží?“

„S bramborami a s rýží.“

„Znám to nazpaměť. Přitáhni polévku a dej taky čaj.“

„Přinesu.“

Raskolnikov se na všechno díval s hlubokým údivem a s tupým, nesmyslným strachem. Rozhodl se mlčet a čekat: co bude dál? „Zdá se, že neblouzním,“ myslel si, „zdá se, že tohle je doopravdy…“

Za dvě minuty se Nastasja vrátila s polévkou a oznámila, že hned bude i čaj. K polévce se objevily dvě lžíce, dva talíře a celé příslušenství: slánka, pepřenka, hořčice k hovězímu a další věci, jaké tu v takovém pořádku už dávno nebývaly. Ubrus byl čistý.

„Nebylo by od věci, Nastasjuško, kdyby nám Praskovja Pavlovna odvelela dvě lahvičky pivečka. Napijeme se, prosím."

„No ty jsi ale čiperka!" zamumlala Nastasja a šla rozkaz splnit.

Raskolnikov se dál divoce a napjatě rozhlížel. Mezitím si Razumichin přesedl k němu na pohovku, neohrabaně jako medvěd mu levou rukou objal hlavu, přestože by se mohl nadzvednout i sám, a pravou mu podal k ústům lžíci polévky, na kterou předtím několikrát foukl, aby se nespálil. Ale polévka byla sotva vlažná. Raskolnikov hltavě spolkl jednu lžíci, pak druhou, třetí. Když mu ale Razumichin podal několik lžic, najednou se zarazil a prohlásil, že ohledně dalšího je třeba se poradit se Zosimovem.

Vešla Nastasja a nesla dvě lahve piva.

„A čaj chceš?"

„Chci."

„Šup pro čaj, Nastasjo, a rychle, protože na čaj, zdá se, není potřeba lékařská fakulta. A tady je pivečko!" Přesedl si zpátky na svou židli, přitáhl si polévku a hovězí a začal jíst s takovou chutí, jako by tři dny nejedl.

„Já, brácho Roďo, u vás tady teď takhle obědvám každý den," zamumlal, jak jen mu to dovolovala ústa nacpaná hovězím, „a to všechno zařizuje Pašeňka, ta tvoje bytnička, ze vší duše mě hostí. Já na tom samozřejmě netrvám, ale ani neprotestuju. A tady je Nastasja s čajem. Ta je ale hbitá! Nastěnko, nedáš si pivečka?"

„Ale jdi, ty jeden rošťáku!"

„A čajíček?"

„Čajíček bych si dala."

„Nalévej. Počkej, naleju ti sám; sedni si ke stolu."

Hned to zařídil, nalil, pak nalil ještě druhý šálek, nechal svou snídani být a znovu si přesedl na pohovku. Stejně jako předtím objal levou rukou nemocnému hlavu, nadzvedl ho a začal ho napájet čajem po lžičce, a zase přitom bez ustání a obzvlášť horlivě foukal na lžičku, jako by právě v tom foukání spočíval ten nejhlavnější a spásný bod uzdravení. Raskolnikov mlčel a nebránil se, přestože cítil, že má víc než dost sil, aby se nadzvedl a vydržel sedět na pohovce bez cizí pomoci, a nejen aby ovládal ruce natolik, že udrží lžíci nebo šálek, ale dokonce možná i aby chodil. Ale z jakési podivné, takřka zvířecí lstivosti ho najednou napadlo, že své síly prozatím skryje, že se bude držet zpátky, a když bude třeba, bude se dokonce dělat, že ještě úplně nechápe, a mezitím vyslechne a vyzví, co se to tu vlastně děje. Ostatně svůj odpor nepřemohl: když usrkl asi deset lžiček čaje, najednou si vyprostil hlavu, rozmrzele odstrčil lžičku a znovu se svalil na polštář. Pod hlavou mu teď opravdu ležely skutečné polštáře – péřové a s čistými povlaky; i toho si všiml a vzal to na vědomí.

„Je potřeba, aby nám Pašeňka ještě dnes poslala malinovou zavařeninu, udělat mu z ní pití," řekl Razumichin, když se usadil na své místo a znovu se pustil do polévky a do piva.

„A kde ti vezme maliny?" zeptala se Nastasja, která držela podšálek na pěti roztažených prstech a cedila do sebe čaj „přes cukr".

„Maliny, přítelkyně moje, vezme v krámku. Víš, Roďo, bez tebe se tu odehrála celá historie. Když jsi mi tak darebácky utekl a neřekl mi, kde bydlíš, najednou mě popadl takový vztek, že jsem se rozhodl tě vypátrat a popravit. Ještě ten den jsem se do toho pustil. To jsem se nachodil, nachodil, navyptával, navyptával! Tenhle, teď ten tvůj byt, ten jsem zapomněl; ostatně jsem si ho nikdy nepamatoval, protože jsem ho neznal. No, a ten dřívější byt – pamatuju si jen, že to bylo u Pěti rohů, Charlamovův dům. Hledal jsem, hledal ten Charlamovův dům – a pak se ukázalo, že to vůbec není Charlamovův dům, ale Buchův – jak se člověk někdy v těch zvucích splete! No, tak jsem se rozzlobil. Rozzlobil

jsem se, a druhý den jsem šel, ať to dopadne jak chce, na adresní úřad, a představ si: za dvě minuty mi tě tam vyhledali. Jsi tam zapsaný."

„Zapsaný!"

„No jistě; ale zato generála Kobeleva tam přede mnou nemohli najít, ať dělali, co dělali. Nuže, dlouho by se to vyprávělo. Jen co jsem se sem přihnal, hned jsem se seznámil se všemi tvými záležitostmi; se všemi, bratříčku, se všemi, všechno vím; tady ona to viděla: seznámil jsem se s Nikodimem Fomičem, i Ilju Petroviče mi ukázali, i s domovníkem, i s panem Zametovem, Alexandrem Grigorjevičem, písařem tady v kanceláři, a nakonec i s Pašeňkou – to už byla koruna všeho; tady ona to ví…"

„Ten ji ocukroval," zamumlala Nastasja a šibalsky se usmívala.

„A vy byste si ten cukr měla dát rovnou do šálku, Nastasjo Nikiforovno."

„No ty jeden pse!" vykřikla najednou Nastasja a vyprskla smíchy. „Ale já jsem Petrovna, a ne Nikiforovna," dodala najednou, když se přestala smát.

„Budeme si toho vážit, prosím. Tak tedy, brácho, abych zbytečně moc nemluvil, chtěl jsem tu nejdřív všude pustit elektrický proud, abych tady v té končině naráz vymýtil všechny předsudky; ale Pašeňka zvítězila. Já jsem, brácho, vůbec nečekal, že bude taková… avenantňoučká… co? Co myslíš?"

Raskolnikov mlčel, přestože z něj ani na minutu nespouštěl svůj znepokojený pohled, a teď se na něj dál upřeně díval.

„A to velice," pokračoval Razumichin, kterého to mlčení ani v nejmenším nevyvedlo z míry a jako by přitakával odpovědi, kterou dostal, „a to velice pěkně, ve všech ohledech."

„Ty jeden mizero!" vykřikla znovu Nastasja, které ten rozhovor zřejmě působil nevýslovnou blaženost.

„Špatné je, brácho, to, že jsi to od samého začátku nedokázal správně vzít do ruky. S ní se mělo jednat jinak. Vždyť je to, abych tak

řekl, ta nejnečekanější povaha! No, o povaze potom… Ale jak jsi to například mohl nechat dojít až tak daleko, že se ti opovážila neposílat obědy? Nebo například ta směnka? Copak ses zbláznil, podepisovat směnky? Nebo například ten zamýšlený sňatek, když ještě dcerka, Natalja Jegorovna, byla naživu… Já všechno vím! Ale ostatně vidím, že je to choulostivá struna a že jsem osel; promiň mi to. Ale když už je řeč o hlouposti: co myslíš, Praskovja Pavlovna přece vůbec není, brácho, tak hloupá, jak by se dalo na první pohled předpokládat, co?“

„Ano…“ procedil Raskolnikov skrz zuby a díval se stranou, ale chápal, že je výhodnější rozhovor udržovat.

„Že je to tak?“ zvolal Razumichin, zřejmě rád, že mu odpověděl. „Ale chytrá přece taky není, co? Úplně, úplně nečekaná povaha! Já, brácho, jsem z toho tak trochu na rozpacích, ujišťuju tě… Čtyřicet jí bude určitě. Ona říká třicet šest a má na to plné právo. Ostatně přísahám ti, že ji posuzuju spíš rozumově, čistě podle metafyziky; tady se, brácho, mezi námi zauzlil takový emblém, že to je lepší než algebra! Ničemu nerozumím! No, to všechno jsou nesmysly, ale ona, když viděla, že už nejsi student, že jsi přišel o kondice i o slušné šaty a že po smrti slečny už nemá důvod jednat s tebou jako s příbuzným, najednou dostala strach; a protože jsi ty zase zalezl do kouta a nic z toho dřívějšího neudržoval, usmyslela si, že tě z bytu vyžene. Ten úmysl v sobě živila už dávno, ale bylo jí líto té směnky. K tomu jsi ji sám ujišťoval, že maminka zaplatí…“

„To jsem říkal ze své podlosti… Moje matka sama skoro žebrá… a já jsem lhal, aby mě v bytě nechali a… živili,“ pronesl Raskolnikov hlasitě a zřetelně.

„Ano, to jsi udělal rozumně. Jenže celý vtip je v tom, že se tu zrovna připletl pan Čebarov, dvorní rada a obchodník. Pašeňka by bez něj nic nevymyslela, ta je až moc stydlivá; ale obchodník stydlivý není a ze všeho nejdřív, samozřejmě, položil otázku: je naděje, že se ta směnečka dá zpeněžit? Odpověď: je, protože je tu taková maminka, že ze své

penze, sto dvaceti pěti rublů, i kdyby sama neměla jíst, Roďenku vyplatí, a je tu taková sestřička, že by za bratříčka šla do otroctví. Na tom on to postavil… Co sebou šiješ? Já jsem, brácho, teď vyzvěděl o tobě úplně všechno, nebyl jsi s Pašeňkou nadarmo tak upřímný, když jsi s ní ještě jednal jako s příbuznou, a teď ti to říkám z lásky… V tom to právě je: poctivý a citlivý člověk se svěřuje, a obchodník poslouchá a jí, a pak tě i sní. Tak tedy postoupila tuhle směnečku tomu Čebarovovi, naoko jako platbu, a ten ji formálně uplatnil a vůbec se nezastyděl. Chtěl jsem mu, když jsem se to všechno dozvěděl, taky pustit proud, jen tak, pro čisté svědomí, ale zrovna v tu dobu nastala mezi mnou a Pašeňkou harmonie, a tak jsem přikázal celou tu věc zastavit, totiž přímo u samého pramene, a zaručil jsem se, že zaplatíš. Já jsem se za tebe, brácho, zaručil, slyšíš? Zavolali jsme Čebarova, deset rublů mu do zubů a papír zpátky, a tady mám tu čest vám ho předložit – teď vám věří na slovo – tady, vezměte si ho, a natrhl jsem ho, jak se patří."

Razumichin vyložil na stůl dlužní úpis; Raskolnikov na něj pohlédl a beze slova se obrátil ke stěně. Dokonce i Razumichina to zarazilo.

„Vidím, brácho," pronesl po chvíli, „že jsem ze sebe zase udělal hlupáka. Myslel jsem, že tě rozptýlím a pobavím tlacháním, a zdá se, že jsem ti jen zkazil krev."

„To tebe jsem v horečce nepoznával?" zeptal se Raskolnikov, který taky chvíli mlčel, a neotočil hlavu.

„Mě, a kvůli tomu jste dokonce upadal do zuřivosti, obzvlášť když jsem jednou přivedl Zametova."

„Zametova?… Písaře?… Proč?" Raskolnikov se rychle otočil a zabodl oči do Razumichina.

„No co jsi takový… Co ses tak polekal? Přál si tě poznat; sám si to přál, protože jsme spolu o tobě hodně mluvili… Jinak, od koho bych se o tobě tolik dozvěděl? Je to, brácho, prima chlapík, ten nejskvělejší… svým způsobem, samozřejmě. Teď jsme kamarádi; vídáme se skoro denně. Já se totiž přestěhoval do tohohle okrsku. Ty to ještě nevíš?

Zrovna jsem se přestěhoval. U Lavizy jsme spolu byli asi dvakrát. Lavizu si pamatuješ, Lavizu Ivanovnu?“

„Blouznil jsem něco?“

„No a jak! Nebyl jste sám sebou, prosím.“

„O čem jsem blouznil?“

„Tak tohle! O čem blouznil? Ví se, o čem se blouzní… No, brácho, teď abychom neztráceli čas, k věci.“

Vstal ze židle a popadl čepici.

„O čem jsem blouznil?“

„Ten se ale do toho zakousl! Nebojíš se snad o nějaké tajemství? Neměj strach: o žádné hraběnce se nemluvilo. Ale o nějakém buldokovi, a o náušnicích, a o nějakých řetízcích, a o Krestovském ostrově, a o nějakém domovníkovi, a o Nikodimu Fomičovi, a o Iljovi Petrovičovi, zástupci dozorce, o tom se mluvilo hodně. A kromě toho jste se, prosím, velmi zajímal o svou vlastní ponožku, velmi! Naříkal jste: dejte mi ji, a basta. Zametov sám hledal tvé ponožky po všech koutech a vlastníma ručkama, umytýma ve voňavce, s prsteny, vám ten hadr podával. Teprve potom jste se uklidnil a celý den a noc jste ten hadr držel v rukou; nedalo se vám ho vyrvat. Nejspíš ještě teď leží někde u tebe pod dekou. A pak jsi ještě prosil o třásně z kalhot, a jak žalostně! Vyptávali jsme se: jaké třásně zase? Ale nedalo se z toho nic vyrozumět… Nuže, tedy k věci! Tady je třicet pět rublů; z toho si beru deset a tak za dvě hodinky z nich složím účty. Mezitím dám vědět i Zosimovovi, i když by tu měl být už dávno, neboť je po jedenácté. A vy, Nastěnko, se sem beze mě častěji podívejte, kvůli pití nebo něčemu jinému, co by si přáli… A Pašeňce sám hned řeknu, co je třeba. Na shledanou!“

„Říká jí Pašeňka! Ty jeden mazanej ksichte!“ pronesla za ním Nastasja; pak otevřela dveře a začala poslouchat, ale nevydržela to a sama seběhla dolů. Moc ji zajímalo, o čem tam mluví s bytnou; a vůbec bylo vidět, že je Razumichinem úplně okouzlená.

Sotva se za ní zavřely dveře, nemocný ze sebe shodil deku a jako pomatený vyskočil z postele. S palčivou, křečovitou netrpělivostí čekal, až co nejdřív odejdou, aby se hned bez nich pustil do díla. Ale do čeho, do jakého díla? – jako by teď, jako naschvál, zapomněl. „Bože! Řekni mi jen jedno: vědí o všem, nebo ještě nevědí? Co když už vědí a jen se přetvařují, dráždí mě, dokud ležím, a pak najednou vejdou a řeknou, že všechno je už dávno známo a že oni jen tak... Co teď dělat? Teď jsem zapomněl, jako naschvál; najednou jsem zapomněl, a ještě před chvílí jsem to věděl!...“

Stál uprostřed pokoje a v trýznivé bezradnosti se rozhlížel kolem; přešel ke dveřím, otevřel, zaposlouchal se; ale to nebylo ono. Najednou, jako by si vzpomněl, vrhl se do kouta, kde byla v tapetě díra, začal všechno prohlížet, strčil do díry ruku, zašátral, ale ani to nebylo ono. Šel ke kamnům, otevřel je a začal se přehrabovat v popelu: kousky třásní z kalhot a cáry roztržené kapsy se tam pořád válely, jak je tehdy hodil, takže se tam nikdo nedíval! Tu si vzpomněl na ponožku, o které Razumichin před chvílí vyprávěl. Pravda, tady leží na pohovce, pod dekou, ale od té doby se už tak odřela a zašpinila, že Zametov samozřejmě nemohl nic rozeznat.

„Aha, Zametov!... kancelář!... A proč mě volají do kanceláře? Kde je předvolání? Aha!... spletl jsem si to: to mě volali tehdy! Tehdy jsem si taky prohlížel ponožku, a teď... teď jsem byl nemocný. A proč přišel Zametov? Proč ho Razumichin přivedl?...“ mumlal bezmocně a znovu si sedal na pohovku. „Co to je? Pořád ještě blouzním, nebo je to doopravdy? Zdá se, že doopravdy... Aha, vzpomněl jsem si: utéct! Rychle utéct, rozhodně, rozhodně utéct! Ano... ale kam? A kde jsou moje šaty? Boty nejsou! Uklidili je! Schovali! Chápu! Aha, tady je kabát – ten přehlédli! A tady jsou na stole peníze, chválabohu! A tady je směnka... Vezmu peníze a odejdu, a najmu si jiný byt, nenajdou mě!... Ano, ale adresní úřad? Najdou mě! Razumichin mě najde. Lepší bude utéct úplně... daleko... do Ameriky, a kašlu na ně! A vzít i směnku... tam se bude

hodit. Co si vzít ještě? Myslí si, že jsem nemocný! Ani nevědí, že můžu chodit, he-he-he!... Poznal jsem jim podle očí, že všechno vědí! Jen kdybych sešel ze schodů! A co když tam mají hlídače, policisty! Co je tohle, čaj? Aha, a tady zbylo pivo, půl láhve, studené!"

Popadl láhev, ve které zbývalo ještě piva na celou sklenici, a s požitkem ji vypil jedním douškem, jako by hasil oheň v prsou. Ale neuplynula ani minuta a pivo mu vlétlo do hlavy a po zádech mu přeběhlo lehké, a dokonce příjemné mrazení. Lehl si a přetáhl přes sebe deku. Jeho myšlenky, beztak už chorobné a nesouvislé, se pletly čím dál víc, a brzy ho objal spánek, lehký a příjemný. S požitkem si hlavou vyhledal místo na polštáři, pevněji se zachumlal do měkké vatované deky, kterou teď měl na sobě místo dřívějšího roztrhaného pláště, tiše si povzdechl a usnul hlubokým, tvrdým, uzdravujícím spánkem.

Probudil se, když uslyšel, že k němu někdo vešel, otevřel oči a uviděl Razumichina, který otevřel dveře dokořán a stál na prahu na rozpacích: má vejít, nebo ne? Raskolnikov se rychle nadzvedl na pohovce a díval se na něj, jako by se snažil na něco rozpomenout.

„Aha, nespíš, tak tady jsem! Nastasjo, přitáhni sem ten uzel!" zavolal Razumichin dolů. „Hned dostaneš vyúčtování..."

„Kolik je hodin?" zeptal se Raskolnikov a znepokojeně se rozhlížel.

„No, brácho, tos ale pořádně naspal: venku je večer, bude tak šest hodin. Spal jsi přes šest hodin..."

„Bože! Co to se mnou je!..."

„A co má být? Na zdraví! Kam spěcháš? Na schůzku, nebo co? Všechen čas je teď náš. Já už na tebe čekám asi tři hodiny; dvakrát jsem se stavil, spal jsi. Za Zosimovem jsem se zastavil dvakrát: není doma, a basta! Ale nic, přijde!... Taky jsem si odběhl po svých záležitostech. Já se totiž dneska stěhoval, úplně přestěhoval, se strýcem. Já teď mám totiž strýce... No ale k čertu s tím, k věci!... Dej sem ten uzel, Nastěnko. Hned teď... A jak se, brácho, cítíš?"

„Jsem zdravý! Nejsem nemocný... Razumichine, jsi tu dlouho?"

„Říkám, že čekám tři hodiny.“

„Ne, ale předtím?“

„Co předtím?“

„Odkdy sem chodíš?“

„Vždyť jsem ti to předtím vyprávěl; nebo si to nepamatuješ?“

Raskolnikov se zamyslel. Jako ve snu se mu mihlo to, co bylo předtím. Sám si to nedokázal vybavit a tázavě se díval na Razumichina.

„Hm!“ řekl ten. „Zapomněl! Mně se už předtím zdálo, že ještě pořád nejsi tak docela při sobě… Teď ses ze spánku spravil… Vážně, vypadáš o hodně líp. Chlapík! No ale k věci! Hned si vzpomeneš. Podívej se sem, milý člověče.“

Začal rozvazovat uzel, který ho zjevně nesmírně zajímal.

„Tohle, brácho, věříš, mi obzvlášť leželo na srdci. Protože je přece potřeba udělat z tebe člověka.“

„Pusťme se do toho: začneme shora. Vidíš tuhle kasketu?“ začal a vytáhl z uzlu docela hezkou, ale zároveň velmi obyčejnou a lacinou čepici. „Dovolíš, abych ti ji zkusil?“

„Potom, později,“ pronesl Raskolnikov a mrzutě mávl rukou.

„Ne, brácho Roďo, nebraň se, potom už bude pozdě; a já bych celou noc neusnul, protože jsem ji kupoval bez míry, naslepo. Akorát!“ zvolal slavnostně, když mu ji vyzkoušel. „Akorát na míru! Pokrývka hlavy, to je, brácho, ta nejpřednější věc na oblečení, svého druhu doporučení. Tolstjakov, můj kamarád, musí pokaždé smeknout tu svou střechu, když vchází někam na veřejné místo, kde všichni ostatní stojí v klobouc ích a v čepicích. Všichni si myslí, že je to z otrocké poníženosti, a on se jen stydí za to svoje ptačí hnízdo: takový stydlivý člověk! Nuže, Nastěnko, tady máte dvě pokrývky hlavy: tenhle palmerston,“ vytáhl z kouta Raskolnikovův zmuchlaný kulatý klobouk, kterému neznámo proč říkal palmerston, „nebo tenhle klenotnický kousek? Ohodnoť to, Roďo, co myslíš, kolik jsem dal? Nastasjuško?“ obrátil se k ní, když viděl, že Raskolnikov mlčí.

„Dvacetikopějku jsi za to dal, co?“ odpověděla Nastasja.

„Dvacetikopějku, ty hloupá!“ vykřikl uraženě. „Dneska se za dvacetikopějku nedá koupit ani taková jako ty – osmdesát kopějek! A to jen proto, že je nošená. Je to ovšem s podmínkou: tuhle obnosíš, a příští rok ti dají jinou zadarmo, namouduši! Nuže, pusťme se teď do Spojených států amerických, jak jsme tomu říkali na gymnáziu. Upozorňuju – na kalhoty jsem hrdý!“ A rozprostřel před Raskolnikovem šedé kalhoty z lehké letní vlněné látky. „Ani dírka, ani skvrnka, a přitom docela slušné, i když nošené, a stejná je i vesta, jednobarevná, jak to žádá móda. A že jsou nošené, to je, po pravdě, ještě lepší: měkčí, jemnější… Víš, Roďo, aby člověk udělal ve světě kariéru, stačí podle mého vždycky dbát na sezónu; když v lednu nebudeš chtít chřest, ušetříš v měšci pár rublů; a stejně tak je to s tímhle nákupem. Teď je letní sezóna, tak jsem udělal letní nákup, protože na podzim bude sezóna beztak žádat teplejší látku, a tak to stejně bude potřeba zahodit… tím spíš, že se to všechno do té doby stačí rozpadnout samo, ne-li ze vzrůstajícího přepychu, tak z vnitřních nepořádků. Tak, ohodnoť to! Kolik myslíš? Dva rubly dvacet pět kopějek! A pamatuj, zase se stejnou podmínkou: tyhle obnosíš, a příští rok si vezmeš jiné zadarmo! Ve Feďajevově krámě se jinak neobchoduje: jednou zaplatíš, a máš dost na celý život, protože podruhé už tam sám nepůjdeš. Nuže, pusťme se teď do bot – jak se ti líbí? Je sice vidět, že jsou nošené, ale na dva měsíce vystačí, protože je to zahraniční práce a zahraniční zboží: tajemník anglického vyslanectví je minulý týden prodal na vetešnickém trhu; nosil je všehovšudy šest dní, ale moc potřeboval peníze. Cena jeden rubl padesát kopějek. Povedlo se?“

„A co když nepadnou!“ poznamenala Nastasja.

„Že nepadnou! A co je tohle?“ A vytáhl z kapsy Raskolnikovovu starou, ztvrdlou botu, celou olepenou zaschlým blátem a děravou. „Šel jsem tam připravený, a podle téhle obludy mi určili skutečnou velikost. Celá ta věc se vedla od srdce. A ohledně prádla jsme se domluvili

s bytnou. Tady jsou zaprvé tři košile, plátěné, ale s módní náprsenkou… Nuže tedy: osmdesát kopějek čepice, dva rubly dvacet pět ostatní oblečení, dohromady tři rubly pět kopějek; rubl padesát boty – protože jsou opravdu moc dobré – dohromady čtyři rubly padesát pět kopějek, a pět rublů všechno prádlo – usmlouvali jsme to ve velkém – dohromady přesně devět rublů padesát pět kopějek. Čtyřicet pět kopějek nazpátek, v měděných pětikopějkách, tady, prosím, ráčte přijmout – a tak jsi, Roďo, teď v celém oblečení obnoven, protože tvůj kabát podle mého názoru nejen že ještě může sloužit, ale dokonce má v sobě zvláštní vznešenost: to je vidět, co znamená šít si u Šarméra! Ponožky a všechno ostatní nechám na tobě; zbývá nám dvacet pět rublíků, a o Pašeňku a o placení za byt se nestarej; říkal jsem ti: úvěr nanejvýš neomezený. A teď mi, brácho, dovol, abych ti převlékl prádlo, protože ta nemoc možná teď sedí už jen v té košili…“

„Nech toho! Nechci!“ odháněl ho Raskolnikov, který s odporem poslouchal Razumichinovu napjatě rozvernou relaci o nákupu šatů…

„To, brácho, nejde; to bych si zbytečně ušlapal nohy!“ naléhal Razumichin. „Nastasjuško, nestyďte se a pomozte, takhle!“ A přes Raskolnikovův odpor mu přece jen prádlo převlékl. Ten se svalil na podušku a asi dvě minuty neřekl ani slovo.

„To se mě ale dlouho nepustí!“ myslel si. „Z jakých peněz je tohle všechno koupené?“ zeptal se nakonec a díval se do zdi.

„Z peněz? No tohle! Přece z tvých vlastních. Předtím tu byl posel od Vachrušina, maminka poslala; nebo jsi i tohle zapomněl?“

„Teď si vzpomínám…“ pronesl Raskolnikov po dlouhém a zachmuřeném zamyšlení. Razumichin se zamračil a znepokojeně na něj pokukoval.

Dveře se otevřely a vešel vysoký a statný muž, kterého Raskolnikov taky jako by už trochu znal od vidění.

„Zosimov! Konečně!“ vykřikl Razumichin, potěšený.

IV

Zosimov byl vysoký a tlustý muž s odulou, bezbarvě bledou, hladce oholenou tváří, s rovnými světlými vlasy, nosil brýle a na prstu, opuchlém od tuku, velký zlatý prsten. Bylo mu asi dvacet sedm let. Měl na sobě široký, elegantní lehký plášť, světlé letní kalhoty, a vůbec všechno na něm bylo volné, elegantní a jako by právě vyšlo z dílny; prádlo bezvadné, řetízek k hodinkám masivní. Choval se pomalu, jakoby lenivě, a zároveň nacvičeně nenuceně; každou chvíli z něj prosvítala domýšlivost, ostatně usilovně skrývaná. Všichni, kdo ho znali, ho měli za nepříjemného člověka, ale říkali, že svému řemeslu rozumí.

„Já jsem se, brácho, u tebe dvakrát stavil… Vidíš, probral se!“ vykřikl Razumichin.

„Vidím, vidím; tak jakpak se teď cítíme, he?“ obrátil se Zosimov k Raskolnikovovi, upřeně se mu díval do tváře a sedal si k němu na pohovku, k nohám, kde se hned, jak jen to šlo, rozvalil.

„Pořád jen kysne,“ pokračoval Razumichin. „Zrovna jsme mu převlékli prádlo a málem se rozplakal.“

„To je pochopitelné; prádlo mohlo počkat, když sám nechce… Tep je výborný. Hlava ještě pořád trochu bolí, co?“

„Jsem zdravý, jsem úplně zdravý!“ pronesl Raskolnikov naléhavě a podrážděně, najednou se na pohovce nadzvedl a blýskl očima, ale hned zase klesl na polštář a obrátil se ke stěně. Zosimov ho upřeně pozoroval.

„Velmi dobře… všechno, jak má být,“ pronesl lenivě. „Jedl něco?“

Pověděli mu to a zeptali se, co mu smějí dávat.

„Dávat mu můžete všechno… Polévku, čaj… Houby a okurky samozřejmě ne, a hovězí taky není třeba, a… no, co tu budeme tlachat!…“ Vyměnil si pohled s Razumichinem. „Mixturu pryč, a všechno pryč; a zítra se na něj podívám… Šlo by to i dnes… no, ale…“

„Zítra večer ho beru na procházku!“ rozhodl Razumichin. „Do Jusupovovy zahrady, a pak zajdeme do ‚Palais de Cristal‘.“

„Zítra bych s ním ještě ani nehýbal, ale ostatně… trošku… no, uvidíme.“

„Ach, to je mrzuté, dneska zrovna slavím kolaudaci, co by kamenem dohodil; kdyby tak mohl přijít i on! Aspoň kdyby mezi námi poležel na pohovce! A ty přijdeš?“ obrátil se najednou Razumichin k Zosimovovi. „Koukej nezapomenout, slíbil jsi to.“

„Snad, ale spíš později. Co jsi tam přichystal?“

„Ale nic, čaj, vodku, slanečky. Bude koláč: sejdou se naši.“

„Kdo přesně?“

„Samí zdejší a skoro všichni noví, vážně – snad kromě starého strýce, ale i ten je nový: teprve včera přijel do Petrohradu, kvůli nějakým svým záležitostem; vídáme se jednou za pět let.“

„A kdo to je?“

„Ale celý život živořil jako újezdní poštmistr… pobírá malou penzičku, je mu šedesát pět, nestojí to za řeč… Ostatně ho mám rád. Přijde Porfirij Petrovič: zdejší vyšetřovatel… právník. No ano, vždyť ty ho znáš…“

„To je taky nějaký tvůj příbuzný?“

„Nějaký úplně vzdálený; ale co se mračíš? Že jste se jednou pohádali, tak snad ani nepřijdeš?“

„Je mi úplně ukradený…“

„To je ze všeho nejlepší. No, a pak tam budou studenti, učitel, jeden úředník, jeden muzikant, důstojník, Zametov…“

„Řekni mi, prosím tě, co může mít společného s nějakým Zametovem ty nebo tady on?“ Zosimov kývl k Raskolnikovovi.

„Ach, ti morousové! Zásady!... Ty celý stojíš na zásadách jako na pérech; neodvážíš se otočit podle vlastní vůle; a podle mě je to dobrý člověk – a to je zásada, a nic jiného vědět nechci. Zametov je ten nejskvělejší člověk."

„A mastí si kapsu."

„No a mastí si kapsu, a co má být! Tak co, že si ji mastí!" vykřikl najednou Razumichin a jaksi nepřirozeně se rozčiloval. „Copak jsem ti chválil to, že si mastí kapsu? Říkal jsem, že je dobrý jenom svým způsobem! A kdyby se člověk díval rovnou, ze všech způsobů, kolik by zbylo dobrých lidí? Vždyť já jsem si jistý, že by za mě tehdy, i s chlupama, dali všehovšudy jednu pečenou cibuli, a to ještě jen s tebou navrch!..."

„To je málo; já bych za tebe dal dvě..."

„A já za tebe jen jednu! Jen si dál dělej vtipy! Zametov je ještě kluk, já ho ještě vytahám za ty jeho vlásky, protože je potřeba ho přitahovat, a ne odstrkovat. Tím, že člověka odstrčíš, ho nenapravíš, tím spíš kluka. S klukem je potřeba být dvakrát opatrnější. Ach vy, pokrokoví tupci, ničemu nerozumíte! Člověka si neváží te, sebe urážíte... A jestli to chceš vědět, tak se mezi námi snad dokonce rozjela jedna společná věc."

„Rád bych to věděl."

„No přece ta věc s malířem pokojů, totiž s natěračem... My ho z toho vytáhneme! Ostatně teď už mu nehrozí žádné neštěstí. Věc je teď úplně, úplně jasná! My jen přidáme trochu páry."

„Jaký malíř zase?"

„Jak to, copak jsem ti to nevyprávěl? Nebo ne? No ovšem, vždyť jsem ti vyprávěl jen začátek... no, o vraždě té staré, co půjčovala na zástavy, té úřednické vdovy... no, a do toho se teď zapletl i ten malíř..."

„O té vraždě jsem slyšel už dřív než ty, a ta věc mě dokonce zajímá... částečně... z jednoho důvodu... a četl jsem o ní v novinách! Ale tohle..."

„Lizavetu taky zabili!“ vyhrkla najednou Nastasja a obrátila se k Raskolnikovovi. Celou dobu zůstávala v pokoji, tiskla se u dveří a poslouchala.

„Lizavetu?“ zamumlal Raskolnikov sotva slyšitelným hlasem.

„No Lizavetu, tu překupnici, copak ji neznáš? Chodila sem dolů. Ještě ti spravovala košili.“

Raskolnikov se obrátil ke stěně, kde si na špinavé žluté tapetě s bílými kvítky vybral jeden neforemný bílý květ s jakýmisi hnědými čárkami a začal si ho prohlížet: kolik má lístků, jaké mají ty lístky zoubky a kolik je tam čárek? Cítil, že mu znecitlivěly ruce i nohy, jako by mu ochrnuly, ale ani se nepokusil pohnout a upřeně se díval na ten květ.

„Tak co je s tím malířem?“ přerušil Zosimov s jakousi zvláštní nelibostí Nastasjino tlachání. Ta si povzdechla a zmlkla.

„Taky ho zapsali mezi vrahy!“ pokračoval zaníceně Razumichin.

„Nějaké důkazy, nebo co?“

„Kdepak, k čertu, důkazy! Ostatně právě podle důkazu, jenže ten důkaz není žádný důkaz, a to je potřeba dokázat! Je to přesně jako na začátku, když zatkli a podezírali ty, jakpak se jen jmenovali… Kocha a Pestrjakova. Fuj! Jak hloupě se to všechno dělá, až se z toho člověku udělá zle, i když se ho to netýká! Pestrjakov se ke mně možná dneska zastaví… Mimochodem, Roďo, ty tu věc už znáš, stalo se to ještě před tvou nemocí, přesně den předtím, než jsi v kanceláři omdlel, když se tam o tom vyprávělo…“

Zosimov se zvědavě podíval na Raskolnikova; ten se nehýbal.

„A víš co, Razumichine? Když se na tebe tak dívám: ty jsi ale horlivý člověk,“ poznamenal Zosimov.

„Ať si, ale stejně ho z toho vytáhneme!“ vykřikl Razumichin a bouchl pěstí do stolu. „Co je na tom totiž nejvíc k vzteku? Ne to, že lžou; lež se dá vždycky odpustit; lež je milá věc, protože vede k pravdě. Ne, mrzí mě to, že lžou, a ještě se klanějí své vlastní lži. Porfirije si vážím, ale… Co je například ze všeho nejdřív svedlo na scestí? Dveře byly za-

mčené, a když přišli s domovníkem – odemčené: no, takže Koch a Pestrjakov ji zabili! To je ta jejich logika."

„Ale nerozčiluj se; prostě je zadrželi; nedá se přece… Mimochodem: já jsem toho Kocha potkal; ukázalo se přece, že od té staré skupoval propadlé věci, ne? He?"

„Ano, nějaký podvodník! Skupuje i směnky. Podnikavec. Ale k čertu s ním! Víš ty vůbec, na co se zlobím? Zlobím se na tu jejich zchátralou, nejsprostší, zatvrdlou rutinu… A přitom by se jen v téhle jediné věci dala otevřít celá nová cesta. Jen podle samotných psychologických údajů se dá ukázat, jak se má přijít na pravou stopu. ‚Máme prý fakta!' Jenže fakta nejsou všechno; přinejmenším polovina věci je v tom, jak umíš s fakty zacházet!"

„A ty s fakty zacházet umíš?"

„Ale vždyť se přece nedá mlčet, když cítíš, přímo hmatatelně cítíš, že bys té věci mohl pomoct, kdyby… Ech!… Znáš tu věc podrobně?"

„No čekám, co bude s tím malířem."

„No ovšem! Tak poslouchej, jaká je to historie: přesně třetí den po vraždě, ráno, když se tam ještě piplali s Kochem a Pestrjakovem – ačkoli ti dokázali každý svůj krok: je to nabíledni! – vynoří se najednou ten nejnečekanější fakt. Jakýsi sedlák Duškin, majitel výčepu naproti tomu domu, se dostaví do kanceláře, přinese klenotnické pouzdro se zlatými náušnicemi a vypráví celou povídku: ‚Přiběh prej ke mně k večeru, předevčírem, tak asi po osmé – den a hodina! chápeš? – dělník, malíř, co ke mně už předtím ten den zaskočil, Mikolaj, a přines mi tuhletu krabičku se zlatejma náušničkama s kamínkama a chtěl za ni na zástavu dva rubly, a když jsem se ho ptal, kde to vzal, řek, že to našel na chodníku. Víc jsem se ho na to nevyptával,' to říká ten Duškin, ‚ale vynes jsem mu papírek – rubl totiž, protože jsem si prej myslel, když ne u mě, tak to zastaví u jinýho, a stejně to propije, tak ať je ta věc radši u mě: kdo dál uloží, blíž najde, a kdyby se něco ukázalo nebo se začalo povídat, tak to hned odprezentuju.' No, samozřejmě, vypráví

babské povídačky, lže, jako když tiskne, protože toho Duškina znám, sám půjčuje na zástavy a schovává kradené věci, a věc za třicet rublů od Mikolaje nevyfoukl proto, aby ji ‚odprezentoval'. Prostě dostal strach. No, k čertu s tím, poslouchej; Duškin pokračuje: ‚A toho sedláka, Mikolaje Děmeňjeva, znám vod malička, je z naší gubernie a z našeho újezdu, ze Zarajskýho, protože my jsme prej sami Rjazaňáci. A Mikolaj sice není opilec, ale popíjí, a věděli jsme, že dělá zrovna v tom domě, natírá, spolu s Mitrejem, a Mitrej je s ním z jednoho kraje. A jak dostal ten papírek, hned ho rozměnil, vypil naráz dvě sklenky, vzal si drobný a šel, a Mitreje jsem s ním v tu hodinu neviděl. A druhej den jsme se doslechli, že Aljonu Ivanovnu a jejich sestřičku Lizavetu Ivanovnu zabili sekerou, a my jsme je znali, prosím, a tu na mě přišlo pochybování kvůli těm náušnicím – protože jsme věděli, že nebožka půjčovala peníze na věci. Šel jsem k nim do domu a začal jsem si opatrně, potichoučku, sám pro sebe zjišťovat, a ze všeho nejdřív jsem se zeptal: je tu Mikolaj? A Mitrej povídal, že Mikolaj se dal do pití, přišel domů za svítání, opilej, doma zůstal tak deset minut a zase odešel, a Mitrej už ho pak neviděl a práci dodělává sám. A tu práci mají na stejným schodišti jako ty zabitý, v prvním patře. Když jsme tohle všechno slyšeli, nikomu jsme tenkrát nic neprozradili,' to říká Duškin, ‚ale o tý vraždě jsme zjistili všechno, co jsme mohli, a vrátili jsme se domů pořád v tom našem pochybování. A dneska ráno, v osm hodin,' – to je totiž ten třetí den, chápeš? – ‚vidím, jak ke mně vchází Mikolaj, ne střízlivej, ale ani ne že by moc opilej, rozhovoru rozumět může. Sedl si na lavici, mlčí. A kromě něj byl ve výčepu v tu chvíli jenom jeden cizí člověk, a ještě jeden spal na lavici, známej, a dva naši kluci, prosím. Ptám se: Viděls Mitreje? – Ne, povídá, neviděl. – A tady nebyl? – Nebyl, povídá, od předevčírem. – A kdes dneska spal? – No na Pískách, povídá, u těch z Kolomny. – A kdes, povídám, tenkrát vzal ty náušnice? – No našel jsem je na chodníku – a říká to tak nějak divně, a nedívá se. – A slyšel jsi, povídám, že se to a to stalo, ten samej večer

a v tu hodinu, na tom schodišti? – Ne, povídá, neslyšel – a sám poslouchá s vyvalenejma očima a najednou zbělel jako křída. Já mu to tak vyprávím, koukám, a on popad čepici a začal se zvedat. Tak jsem ho chtěl zadržet: Počkej, Mikolaji, povídám, nenapiješ se? A sám jsem mrk na kluka, aby přidržel dveře, a vycházím zpoza pultu: a on vtom vystřelí ode mě, a ven na ulici, a utíká, a do uličky – a byl ten tam. Tak to jsem se toho svýho pochybování zbavil, protože je to jeho hřích, to je jistý…“

„No jistě!…“ pronesl Zosimov.

„Počkej! Poslechni si konec! Samozřejmě se hned ze všech sil pustili do pátrání po Mikolajovi: Duškina zadrželi a udělali u něj prohlídku, u Mitreje taky; prošťourali i ty z Kolomny – a najednou předevčírem přivedou samotného Mikolaje: zadrželi ho nedaleko … brány, v zájezdním hostinci. Přišel tam, sundal si křížek, stříbrný, a za ten křížek si řekl o štamprli. Dali mu ji. Za pár minut šla ženská do kravína a vidí škvírou: on vedle v kůlně přivázal k trámu pásek, udělal smyčku; postavil se na špalek a chce si tu smyčku navléct na krk; ženská zaječela, co jí hrdlo stačilo, seběhli se: ‚Tak takový ty jsi!‘ – ‚Tak mě veďte, povídá, na ten a ten okrsek, ke všemu se přiznám.‘ No, tak ho se všemi náležitými poctami předvedli na ten a ten okrsek, totiž sem. No, tohle a tamto, kdo, jak, kolik let – ‚dvaadvacet‘ – a tak dále, a tak dále. Otázka: ‚Když jste pracovali s Mitrejem, neviděli jste někoho na schodech, v tu a tu hodinu?‘ Odpověď: ‚Jasně, možná chodili nějaký lidi, ale my si jich nevšimli.‘ – ‚A neslyšeli jste něco, nějaký hluk a podobně?‘ – ‚Nic takovýho zvláštního jsme neslyšeli.‘ – ‚A věděl jsi, Mikolaji, ten samý den, že tu a tu vdovu ten a ten den a v tu hodinu i s její sestrou zabili a oloupili?‘ – ‚Nic nevím, o ničem nemám ponětí. Poprvé jsem to slyšel od Afanasije Pavlyče, třetí den, ve výčepu.‘ – ‚A kde jsi vzal ty náušnice?‘ – ‚Našel jsem je na chodníku.‘ – ‚Proč jsi druhý den nepřišel s Mitrejem do práce?‘ – ‚Protože jsem se dal do pití.‘ – ‚A kde jsi pil?‘ – ‚No tam a tam.‘ – ‚Proč jsi utekl od Duškina?‘ – ‚Protože jsme se

tenkrát strašně vyděsili.‘ – ‚Čeho ses vyděsil?‘ – ‚Že mě odsouděj.‘ – ‚Jak ses toho mohl vyděsit, když se v ničem necítíš vinen?…‘ No, věř nebo nevěř, Zosimove, tahle otázka byla položena, a doslova takovými slovy, to vím s naprostou jistotou, spolehlivě mi to vyřídili! Co ty na to? Co ty na to?“

„No ne, ale důkazy přece existují.“

„Já teď nemluvím o důkazech, já mluvím o té otázce, o tom, jak oni chápou svou podstatu! No, k čertu!… Tak ho mačkali, mačkali, tlačili, tlačili, no a přiznal se: ‚Nenašel jsem to prej na chodníku, ale našel jsem to v kvartýru, kde jsme s Mitrejem natírali.‘ – ‚Jakým způsobem?‘ – ‚No takovým způsobem, že jsme s Mitrejem natírali celej den, až do osmi, a chystali jsme se k odchodu, a Mitrej vzal štětku a plác mě barvou přes ksicht, plác mě barvou do ksichtu a utek, a já za ním. A tak za ním běžím a sám křičím, co mi hrdlo stačí; a jak jsem ze schodů vybíhal do průjezdu, vrazil jsem plnou parou do domovníka a do pánů, a kolik tam s ním bylo pánů, to si nepamatuju, a domovník mi za to vynadal, a druhej domovník mi taky vynadal, a vyšla domovníkova ženská a taky nám vynadala, a do průjezdu šel jeden pán, s dámou, a taky nám vynadal, protože jsme s Miťkou leželi napříč přes cestu: já jsem chyt Miťku za vlasy a povalil ho a začal ho tlouct, a Miťka mě taky zespodu chyt za vlasy a začal mě tlouct, a nedělali jsme to ze zlosti, ale z čistý lásky, teda, jen tak z legrace. A pak se Miťka vysmeknul a utek na ulici, a já za ním, ale nedohonil jsem ho a vrátil jsem se do kvartýru sám – protože bylo potřeba uklidit. Začal jsem sklízet a čekám na Mitreje, třeba přijde. A u dveří do síně, za stěnou, v rohu, jsem šláp na krabičku. Koukám, leží tam, zabalená v papíru. Papír jsem sundal, vidím takový malinkatý háčky, ty háčky jsme sundali – a v krabičce náušnice…‘“

„Za dveřmi? Ležela za dveřmi? Za dveřmi?“ vykřikl najednou Raskolnikov, hleděl na Razumichina kalným, vyděšeným pohledem a pomalu se nadzvedl na pohovce, opřený o ruku.

„Ano… a co? Co je s tebou? Co ti je?“ Razumichin se taky nadzvedl z místa.

„Nic!…“ odpověděl Raskolnikov sotva slyšitelně, znovu klesl na polštář a znovu se odvrátil ke stěně. Všichni chvíli mlčeli.

„Nejspíš si zdřímnul a mluví ze spaní,“ pronesl nakonec Razumichin a tázavě se díval na Zosimova; ten lehce, záporně zavrtěl hlavou.

„No tak pokračuj,“ řekl Zosimov, „co bylo dál?“

„Co by bylo dál? Sotva uviděl ty náušnice, hned zapomněl na byt i na Miťku, popadl čepici a běžel za Duškinem, a jak známo, dostal od něj rubl, a jemu nalhal, že to našel na chodníku, a hned se dal do pití. A o vraždě potvrzuje to, co předtím: ‚Nic nevím, o ničem nemám ponětí, teprve třetí den jsem to slyšel.‘ – ‚A proč ses až dosud nepřihlásil?‘ – ‚Ze strachu.‘ – ‚A proč ses chtěl oběsit?‘ – ‚Z přemejšlení.‘ – ‚Z jakého přemýšlení?‘ – ‚Že mě odsouděj.‘ No, tak to je celá historie. Co myslíš, co si z toho teď vyvodili?“

„Co tu myslet, stopa tu je, ať je jaká je, ale je. Fakt. Snad nemají toho tvého malíře pustit na svobodu?“

„Ale vždyť oni ho teď rovnou zapsali mezi vrahy! Už nemají vůbec žádné pochybnosti…“

„Ale nepovídej; rozčiluješ se. No, a co náušnice? Uznej sám, že když se ten samý den a v tu hodinu dostanou Nikolajovi do rukou náušnice z truhly té staré – uznej sám, že se tam přece nějak dostat musely? To při takovém vyšetřování není málo.“

„Jak se tam dostaly! Jak se tam dostaly?“ zvolal Razumichin. „Copak ty, doktor, ty, který jsi především povinen zkoumat člověka a máš příležitost poznat lidskou povahu dřív než kdokoli jiný – copak podle všech těch údajů nevidíš, co je to za povahu, ten Nikolaj? Copak hned napoprvé nevidíš, že všechno, co při výsleších vypověděl, je svatosvatá pravda? Přesně tak se mu dostaly do rukou, jak vypověděl. Šlápl na krabičku a zvedl ji!“

„Svatosvatá pravda! A přece sám přiznal, že napoprvé lhal?“

„Poslouchej mě, poslouchej pozorně: domovník, i Koch, i Pestrjakov, i druhý domovník, i žena prvního domovníka, i jedna měšťanka, co u ní v tu chvíli seděla v domovnické komůrce, i dvorní rada Krjukov, který právě v tu minutu vystoupil z drožky a vcházel do průjezdu s dámou zavěšenou do rámě – všichni, totiž osm nebo deset svědků, jednohlasně vypovídají, že Nikolaj přimáčkl Dmitrije k zemi, ležel na něm a tloukl ho, a ten se mu zaťal do vlasů a taky ho tloukl. Leží napříč přes cestu a zahrazují průchod; ze všech stran jim nadávají, a oni ‚jako malí kluci' – doslovný výraz svědků – leží jeden na druhém, ječí, perou se a řehtají se, oba se řehtají jeden přes druhého, s těmi nejsměšnějšími ksichty, a jako děti se honili jeden za druhým, až vyběhli na ulici. Slyšel jsi? Teď si přísně všimni: těla nahoře jsou ještě teplá, slyšíš, teplá, tak je našli! Jestli je zabili oni, nebo jen sám Nikolaj, a přitom vylupovali truhly a páčili zámky, nebo se loupeže jen nějak účastnili, tak mi dovol, abych ti položil jen jedinou otázku: hodí se takové duševní rozpoložení, totiž výskání, řehot, dětská rvačka v průjezdu – k sekerám, ke krvi, ke zločinné lstivosti, opatrnosti, loupeži? Právě je zabili, jen nějakých pět nebo deset minut předtím – protože tak to vychází, těla jsou ještě teplá – a najednou nechají těla i odemčený byt, a přitom vědí, že tam zrovna prošli lidé, a nechají tam i kořist, a jako malí kluci se válejí na cestě, řehtají se, přitahují na sebe všeobecnou pozornost, a pro tohle je deset jednohlasných svědků!"

„Samozřejmě, je to divné! Pochopitelně je to nemožné, ale…"

„Ne, brácho, žádné *ale*, když náušnice, které se týž den a v tutéž hodinu ocitly Nikolajovi v rukou, opravdu představují důležitý faktický protidůkaz proti němu – který se ovšem dá přímo vysvětlit jeho výpovědí, a je to tedy ještě *sporný protidůkaz* – tak je přece potřeba vzít v úvahu i fakta, která ho ospravedlňují, a to tím spíš, že jsou to fakta *nevyvratitelná*. A co myslíš, při povaze naší jurisprudence, uznají, nebo jsou vůbec schopni uznat takový fakt – založený jedině a pouze na psychologické nemožnosti, jen na duševním rozpoložení – za fakt

nevyvratitelný, který boří všechna usvědčující a hmotná fakta, ať jsou jakákoli? Ne, neuznají, za nic na světě neuznají, protože prý našli krabičku a člověk se chtěl oběsit, ‚což by se nestalo, kdyby se necítil vinen!' To je ta zásadní otázka, kvůli tomu se rozčiluju! Pochop to!"

„Ale však já vidím, že se rozčiluješ. Počkej, zapomněl jsem se zeptat: čím je dokázáno, že krabička s náušnicemi je opravdu z truhly té staré?"

„To je dokázáno," odpověděl Razumichin, zamračil se a jako by nerad. „Koch tu věc poznal a ukázal na zastavovatele, a ten s jistotou dokázal, že ta věc je opravdu jeho."

„Špatné. A ještě něco: neviděl někdo Nikolaje v té době, kdy Koch a Pestrjakov šli nahoru, a nedá se to nějak dokázat?"

„No právě že ho nikdo neviděl," odpověděl Razumichin rozmrzele, „to je právě to zlé; dokonce ani Koch s Pestrjakovem si jich nevšimli, když šli nahoru, ačkoli jejich svědectví by teď moc neznamenalo. ‚Viděli jsme prý, že byt je otevřený, že se v něm asi pracuje, ale když jsme šli kolem, nevšímali jsme si toho a nepamatujeme si přesně, jestli tam v tu chvíli dělníci byli, nebo ne.'"

„Hm. Takže jediné, co mluví v jejich prospěch, je, že se tloukli a řehtali. Dejme tomu, že je to silný důkaz, ale… Dovol teď: jak si ty sám vysvětluješ celý ten fakt? Čím si vysvětluješ ten nález náušnic, jestli je opravdu našel tak, jak vypovídá?"

„Čím si to vysvětluju? Co je tu k vysvětlování: věc je jasná! Přinejmenším cesta, po které se má vyšetřování vést, je jasná a dokázaná, a dokázala ji právě ta krabička. Skutečný vrah ty náušnice upustil. Vrah byl nahoře, když Koch a Pestrjakov klepali, a seděl zavřený na závoru. Koch udělal hloupost a šel dolů; tu vrah vyrazil ven a běžel taky dolů, protože neměl žádnou jinou cestu ven. Na schodech se před Kochem, Pestrjakovem a domovníkem schoval v prázdném bytě, právě v tu chvíli, kdy z něj Dmitrij a Nikolaj vyběhli, prostál za dveřmi, zatímco domovník a ti dva šli nahoru, počkal, až utichnou kroky, a doce-

la poklidně si sešel dolů, přesně v tu samou chvíli, kdy Dmitrij s Nikolajem vyběhli na ulici a všichni se rozešli a v průjezdu nikdo nezůstal. Možná ho i viděli, ale nevšimli si ho; copak tudy chodí málo lidí? A krabička mu vypadla z kapsy, když stál za dveřmi, a nevšiml si, že mu vypadla, protože měl jiné starosti. A krabička jasně dokazuje, že stál právě tam. V tom je celý vtip!“

„Mazané! Ne, brácho, to je mazané. Mazanější už to být nemůže!“

„Ale proč, proč?“

„No protože se to všechno až příliš šikovně sešlo… a spletlo… přesně jako v divadle.“

„E-ech!“ spustil Razumichin, ale v tu chvíli se otevřely dveře a vešla nová osoba, kterou nikdo z přítomných neznal.

V

Byl to pán už ne nejmladších let, upjatý, důstojného vzezření, s opatrnou a nevrlou tváří, který začal tím, že se zastavil ve dveřích a rozhlížel se kolem s urážlivě neskrývaným údivem, jako by se pohledem ptal: „Kam jsem se to dostal?“ Nedůvěřivě, a dokonce s okázale předváděným leknutím, skoro až s pocitem urážky, si prohlížel Raskolnikovovu těsnou a nízkou „lodní kajutu“. Se stejným údivem pak přenesl a upřel oči na Raskolnikova samého, který ležel neoblečený, rozcuchaný a neumytý na své ubohé špinavé pohovce a také si ho nehybně prohlížel. Potom si stejně zvolna začal prohlížet rozcuchanou, neoholenou a nečesanou postavu Razumichina, který mu zase drze a tázavě hleděl přímo do očí a nehnul se z místa. Napjaté mlčení trvalo asi minutu, a nakonec, jak se dalo čekat, došlo k malé změně kulis. Příchozí pán nejspíš podle jistých, ostatně velmi výrazných známek pochopil, že s přehnaně přísným vystupováním tady, v téhle „lodní kajutě“, naprosto ničeho nedosáhne, poněkud změkl a zdvořile, i když ne bez přísnosti, promluvil k Zosimovovi a vyslovoval přitom zřetelně každou slabiku své otázky:

„Rodion Romanyč Raskolnikov, pan student, nebo bývalý student?“

Zosimov se pomalu pohnul a možná by i odpověděl, kdyby ho hned nepředešel Razumichin, ke kterému se otázka vůbec nevztahovala:

„Tady leží na pohovce! A co vy chcete?“

Tohle familiární „a co vy chcete?“ upjatého pána úplně podťalo; dokonce se málem obrátil k Razumichinovi, ale přece se včas stačil ovládnout a rychle se zase otočil k Zosimovovi.

„Tady je Raskolnikov!“ zahuhlal Zosimov a kývl k nemocnému, pak zívl, přičemž jaksi neobyčejně doširoka otevřel ústa a neobyčejně dlouho je tak držel. Potom pomalu zalovil v kapsičce vesty, vytáhl ohromné vypouklé zlaté hodinky s víčkem, otevřel je, podíval se a stejně pomalu a líně je zase začal ukládat zpátky.

Raskolnikov sám celou tu dobu mlčky ležel naznak a upřeně, i když bez jediné myšlenky, hleděl na příchozího. Jeho tvář, teď odvrácená od toho zvláštního květu na tapetě, byla neobyčejně bledá a vyjadřovala neobyčejné utrpení, jako by právě prodělal bolestnou operaci nebo jako by ho právě pustili z mučírny. Ale příchozí pán v něm pomalu začal budit čím dál víc pozornosti, potom údivu, potom nedůvěry, a dokonce jakoby strachu. Když pak Zosimov ukázal na něj a pronesl: „Tady je Raskolnikov,“ najednou se rychle nadzvedl, skoro jako by vyskočil, posadil se na posteli a téměř vyzývavým, ale přerývaným a slabým hlasem řekl:

„Ano! Já jsem Raskolnikov! Co chcete?“

Host se na něj pozorně podíval a důrazně pronesl:

„Pjotr Petrovič Lužin. Plně doufám, že moje jméno vám není tak docela neznámé.“

Ale Raskolnikov, který očekával něco úplně jiného, se na něj tupě a zamyšleně podíval a nic neodpověděl, jako by jméno Pjotra Petroviče slyšel naprosto poprvé.

„Jak to? Copak jste dosud neráčil obdržet vůbec žádné zprávy?“ zeptal se Pjotr Petrovič, poněkud dotčeně.

Raskolnikov na to místo odpovědi pomalu klesl na polštář, dal si ruce za hlavu a začal se dívat do stropu. V Lužinově tváři se mihla tíseň. Zosimov a Razumichin si ho začali prohlížet s ještě větší zvědavostí a on nakonec zjevně znejistěl.

„Předpokládal jsem a počítal jsem s tím,“ začal huhlat, „že dopis, odeslaný už před víc než deseti dny, ba skoro před dvěma týdny…“

„Poslyšte, proč pořád stojíte u dveří?“ skočil mu najednou do řeči Razumichin. „Jestli máte co vysvětlovat, tak se posaďte, vám dvěma s Nastasjou je tam těsno. Nastasjuško, uhni, nech ho projít! Pojďte dál, tady máte židli, sem! Tak se protáhněte!“

Odsunul svou židli od stolu, uvolnil trochu místa mezi stolem a svými koleny a v poněkud napjaté poloze čekal, až se host „protáhne“ tou škvírkou. Ta chvíle byla zvolena tak, že se nedalo nijak odmítnout, a host se drápal úzkým prostorem, spěchal a klopýtal. Když se dostal k židli, posadil se a podezíravě pohlédl na Razumichina.

„Ale neostýchejte se,“ vyhrkl ten, „Roďa je nemocný už pátý den a tři dny blouznil, a teď přišel k sobě a dokonce jedl s chutí. Tady sedí jeho doktor, zrovna ho prohlédl, a já jsem Roďkův kamarád, taky bývalý student, a teď tady u něj dělám chůvu; tak si nás nevšímejte a nerozpakujte se a pokračujte v tom, co potřebujete.“

„Děkuji vám. Nebude však moje přítomnost a rozhovor nemocného obtěžovat?“ obrátil se Pjotr Petrovič k Zosimovovi.

„N-ne,“ zahuhlal Zosimov, „můžete ho i rozptýlit,“ a znovu zívl.

„Ó, je při vědomí už dávno, od rána!“ pokračoval Razumichin, jehož familiárnost vypadala jako tak nefalšovaná prostodušnost, že se Pjotr Petrovič zamyslel a začal nabírat odvahu, možná zčásti i proto, že ten otrhanec a drzoun se stačil představit jako student.

„Vaše maminka…“ začal Lužin.

„Hm!“ udělal nahlas Razumichin. Lužin se na něj tázavě podíval.

„Nic, já jen tak; pokračujte…“

Lužin pokrčil rameny.

„…Vaše maminka vám začala psát dopis ještě v době, kdy jsem u nich pobýval. Když jsem přijel sem, úmyslně jsem nechal uplynout několik dní a nepřišel jsem za vámi, abych byl naprosto jist, že jste o všem zpraven; ale teď, k mému údivu…“

„Vím, vím!“ promluvil najednou Raskolnikov s výrazem toho nejnetrpělivějšího rozmrzení. „To jste vy? Ženich? No, vím!… a dost!“

Pjotr Petrovič se rozhodně urazil, ale mlčel. Horečně se snažil co nejrychleji domyslet, co to všechno znamená. Asi minutu trvalo mlčení.

Raskolnikov, který se k němu při odpovědi trochu pootočil, si ho mezitím najednou začal znovu upřeně prohlížet, a to s jakousi zvláštní zvědavostí, jako by si ho předtím ještě nestačil celého prohlédnout nebo jako by ho na něm zarazilo něco nového: kvůli tomu se dokonce schválně nadzvedl z polštáře. Opravdu, v celkovém zjevu Pjotra Petroviče bylo jakoby cosi zvláštního, a to cosi, co jako by ospravedlňovalo označení „ženich“, které mu před chvílí tak bezostyšně dali. Zaprvé bylo vidět, a dokonce až příliš nápadně, že Pjotr Petrovič horlivě pospíšil využít těch několika dní v hlavním městě, aby se stačil vyparádit a vyšňořit v očekávání nevěsty, což ostatně bylo velmi nevinné a dovolené. Dokonce i jeho vlastní, možná až příliš samolibé, vlastní vědomí příjemné změny k lepšímu by se mu dalo pro takovou příležitost odpustit, neboť Pjotr Petrovič byl v postavení ženicha. Všechny šaty měl právě od krejčího a všechno bylo hezké, snad jen až na to, že všechno bylo příliš nové a příliš prozrazovalo jistý účel. I ten fešácký, zbrusu nový, kulatý klobouk o tom účelu svědčil: Pjotr Petrovič s ním zacházel jaksi až příliš uctivě a držel ho v rukou až příliš opatrně. I rozkošný pár šeříkových rukavic, pravých jouvinovských, svědčil o tomtéž, třeba už jen tím, že si je nenavlékal, ale jen je nosil v ruce na parádu. V oblečení Pjotra Petroviče převládaly světlé a jinošské barvy. Měl na sobě hezké letní sako světle hnědého odstínu, světlé lehké kalhoty, vestu ve stejném duchu, právě koupené jemné prádlo, nejlehčí batistovou kravatu s růžovými proužky, a co bylo nejlepší: to všechno Pjotru Petrovičovi dokonce slušelo. Jeho tvář, velmi svěží, a dokonce hezká, vypadala už i tak mladší než na jeho pětačtyřicet let. Tmavé licousy ji příjemně stínily z obou stran v podobě dvou karbanátků a velmi úhledně houstly u světle vyholené, lesknoucí se brady. Dokonce ani vlasy, ostatně jen maličko prošedivělé, učesané a natočené u holiče,

nepůsobily touto okolností nijak směšně ani nijak hloupě, jak tomu obyčejně u natočených vlasů vždycky bývá, protože dávají tváři nevyhnutelnou podobnost s Němcem, který jde k oltáři. Jestliže bylo v té dosti hezké a solidní tváři něco opravdu nepříjemného a odpudivého, pocházelo to už z jiných příčin. Když si Raskolnikov bez okolků prohlédl pana Lužina, jedovatě se usmál, znovu klesl na polštář a začal se jako předtím dívat do stropu.

Ale pan Lužin se přemohl a zřejmě se rozhodl, že si všech těch podivností prozatím nebude všímat.

„Velice a velice lituji, že vás nacházím v takovém stavu," začal znovu a s námahou přerušil mlčení. „Kdybych byl věděl o vaší nemoci, byl bych se zastavil dřív. Ale víte, samé starosti!... Mám k tomu ještě velmi důležitou záležitost v senátu, týkající se mé advokátní praxe. Ani se nezmiňuji o starostech, které jistě uhodnete sám. Vaše, totiž maminku a sestřičku, očekávám každou hodinu..."

Raskolnikov se pohnul a chtěl něco říct; jeho tvář vyjádřila jisté rozrušení. Pjotr Petrovič se zarazil a vyčkal, ale protože nic nenásledovalo, pokračoval:

„...Každou hodinu. Prozatím jsem jim našel byt..."

„Kde?" vyslovil slabě Raskolnikov.

„Velmi nedaleko odtud, Bakalejevův dům..."

„To je na Voznesenském," skočil mu do řeči Razumichin, „jsou tam dvě patra pronajímaných pokojů; drží je kupec Jušin; byl jsem tam."

„Ano, pokoje, prosím..."

„Hrozná ohavnost: špína, smrad, a navíc podezřelé místo; dějí se tam všelijaké kousky; a čert ví, kdo všechno tam nebydlí!... Sám jsem tam zašel kvůli jednomu skandálu. Je to tam ovšem levné."

„Tolik informací jsem ovšem shromáždit nemohl, protože jsem tu sám nový," namítl choulostivě Pjotr Petrovič, „ale jinak jsou to dva velmi a velmi čisťounké pokojíky, a protože je to jen na velmi krátkou dobu... Už jsem našel skutečný, totiž náš budoucí byt," obrátil se

k Raskolnikovovi, „a teď se tam dělají úpravy; a zatím se sám tísním v pronajatých pokojích, dva kroky odtud, u paní Lippevechzelové, v bytě jednoho svého mladého přítele, Andreje Semjonyče Lebezjatnikova; to on mi taky doporučil Bakalejevův dům…“

„Lebezjatnikova?“ pronesl pomalu Raskolnikov, jako by si na něco vzpomínal.

„Ano, Andrej Semjonyč Lebezjatnikov, úředník na ministerstvu. Ráčíte ho znát?“

„Ano… ne…“ odpověděl Raskolnikov.

„Promiňte, zdálo se mi tak podle vaší otázky. Byl jsem kdysi jeho poručníkem… velmi milý mladý člověk… a sleduje dění… Já se rád setkávám s mládeží: od ní se člověk dozví, co je nového.“ Pjotr Petrovič se s nadějí rozhlédl po všech přítomných.

„V jakém ohledu?“ zeptal se Razumichin.

„V tom nejvážnějším, abych tak řekl, v samé podstatě věci,“ chytil se toho Pjotr Petrovič, jako by ho ta otázka potěšila. „Já jsem totiž, víte, deset let nebyl v Petrohradě. Všechny ty naše novinky, reformy, ideje – to všechno se dotklo i nás na venkově; ale aby člověk viděl jasněji a viděl všechno, musí být v Petrohradě. Nuže, a můj názor je právě ten, že nejvíc postřehneš a nejvíc se dozvíš, když pozoruješ naše mladé generace. A přiznám se: potěšilo mě to…“

„Co přesně?“

„Vaše otázka je obsáhlá. Mohu se mýlit, ale zdá se mi, že nacházím jasnější pohled, víc, abych tak řekl, kritičnosti; víc praktičnosti…“

„To je pravda,“ procedil Zosimov.

„To lžeš, praktičnost tu není,“ chytil se toho Razumichin. „Praktičnost se získává těžko a zadarmo z nebe nespadne. A nás skoro dvě stě let odnaučovali jakékoli činnosti… Ideje tu snad kvasí,“ obrátil se k Pjotru Petrovičovi, „i touha po dobru je, i když dětská; a dokonce se najde i poctivost, přestože se sem nahrnulo podvodníků, že by je ni-

kdo nespočítal, ale praktičnost tu přesto není! Praktičnost nechodí bosa.“

„Nemohu s vámi souhlasit,“ namítl se zjevným potěšením Pjotr Petrovič, „jistě, jsou tu zápaly, nesprávnosti, ale je třeba být i shovívavý: ty zápaly svědčí o horlivosti pro věc a o nesprávných vnějších poměrech, ve kterých se ta věc nachází.

„Jestliže se udělalo málo, tak také času bylo málo. O prostředcích ani nemluvím. Podle mého osobního názoru, chcete-li, se dokonce i něco udělalo: rozšířily se nové, užitečné myšlenky, rozšířila se některá nová, užitečná díla místo dřívějších snílkovských a romantických; literatura nabývá zralejšího odstínu; mnoho škodlivých předsudků bylo vykořeněno a zesměšněno… Jedním slovem, nenávratně jsme se odřízli od minulosti, a to už je podle mě kus práce, prosím…“

„Nabiflované! Předvádí se,“ pronesl najednou Raskolnikov.

„Prosím?“ zeptal se Pjotr Petrovič, který to nezaslechl, ale odpověd nedostal.

„To všechno je správné,“ pospíšil si vložit se do toho Zosimov.

„Že ano, prosím?“ pokračoval Pjotr Petrovič a příjemně pohlédl na Zosimova. „Uznejte sám,“ pokračoval a obrátil se k Razumichinovi, ale už s odstínem jistého triumfu a převahy, a málem dodal „mladý muži“, „že je tu vzestup, neboli, jak se dnes říká, pokrok, přinejmenším ve jménu vědy a ekonomické pravdy…“

„Otřepaná fráze!“

„Ne, žádná otřepaná fráze, prosím! Když mi například dosud říkali: ‚Miluj,‘ a já miloval, co z toho vycházelo?“ pokračoval Pjotr Petrovič, možná s přílišným spěchem. „Vycházelo z toho, že jsem roztrhl kaftan napůl, rozdělil se s bližním, a oba jsme zůstali napůl nazí, podle ruského přísloví: ‚Kdo honí několik zajíců najednou, nechytí ani jednoho.‘ Věda však říká: miluj především jen sebe sama, neboť všechno na světě je založeno na osobním zájmu. Budeš-li milovat jen sebe sama, zařídíš i své záležitosti, jak se patří, a tvůj kaftan zůstane celý. A ekono-

mická pravda dodává, že čím víc je ve společnosti zařízených soukromých záležitostí, a abych tak řekl, celých kaftanů, tím pevnější má základy a tím lépe se v ní zařizuje i obecná věc. Tím, že získávám jedině a výhradně pro sebe, získávám tedy právě tím jakoby i pro všechny a přispívám k tomu, aby bližní dostal o něco víc než roztržený kaftan, a to už ne ze soukromé, jednotlivé štědrosti, nýbrž v důsledku všeobecného vzestupu. Myšlenka je to prostá, ale bohužel příliš dlouho nepřicházela, zastíněná nadšením a snílkovstvím, a přitom, zdálo by se, není třeba mnoho důvtipu, aby na ni člověk přišel…“

„Promiňte, já taky nejsem důvtipný,“ přerušil ho ostře Razumichin, „a proto toho nechme. Vždyť já jsem začal mluvit s určitým záměrem, jinak se mi všechno tohle tlachání pro vlastní potěchu, všechny ty neutuchající, nepřetržité otřepané fráze, a pořád totéž a pořád totéž, za ty tři roky tak zprotivily, že se, namouduši, červenám, i když je přede mnou říkají jiní, natož já. Vy jste ovšem spěchal předvést, co všechno víte, to je velmi odpustitelné a já vás neodsuzuji. Já jsem teď jen chtěl zjistit, kdo jste, protože, víte, k obecné věci se v poslední době přichytilo tolik všelijakých kšeftařů a tak zprznili všechno, na co sáhli, ve svůj prospěch, že celou věc naprosto zaneřádili. Nuže, a dost!“

„Milostivý pane,“ začal pan Lužin a ježil se s nesmírnou důstojností, „nechcete snad tak bezostyšně naznačit, že i já…“

„Ó, prosím vás, prosím vás… Jak bych mohl!… Nuže, a dost!“ odsekl Razumichin a prudce se obrátil k Zosimovovi, aby pokračoval v jejich předchozím rozhovoru.

Pjotr Petrovič byl natolik chytrý, že tomu vysvětlení hned uvěřil. Ostatně se rozhodl, že za dvě minuty odejde.

„Doufám, že se naše nyní započatá známost,“ obrátil se k Raskolnikovovi, „po vašem uzdravení a vzhledem k okolnostem, které jsou vám známy, ještě víc upevní… Obzvlášť vám přeji zdraví…“

Raskolnikov ani neotočil hlavu. Pjotr Petrovič začal vstávat ze židle.

„Zabil určitě zastavovatel!“ tvrdil rozhodně Zosimov.

„Určitě zastavovatel!“ přisvědčil Razumichin. „Porfirij své myšlenky neprozrazuje, ale zastavovatele přesto vyslýchá…“

„Zastavovatele vyslýchá?“ zeptal se hlasitě Raskolnikov.

„Ano, a co?“

„Nic.“

„Kde je bere?“ zeptal se Zosimov.

„Některé označil Koch; jména jiných byla napsaná na obalech věcí, a někteří přišli sami, když se to doslechli…“

„No, to musí být ale obratná a zkušená kanálie! Jaká smělost! Jaká rozhodnost!“

„No právě že ne!“ přerušil ho Razumichin. „Právě to vás všechny svádí z cesty. A já říkám: neobratný, nezkušený, a určitě to byl první krok! Předpokládej rozvahu a obratnou kanálii, a vyjde to neuvěřitelně. Předpokládej ale nezkušeného, a vyjde, že ho z maléru vytáhla jedině náhoda, a co náhoda nedokáže? Pro pána, vždyť on možná ani nepředvídal překážky! A jak si počíná? Bere věci za deset, za dvacet rublů, cpe si jimi kapsu, hrabe se v babské truhle, v hadrech – a v prádelníku, v horní zásuvce, v kazetě, našli jen samotných hotových peněz na půldruhého tisíce, nepočítaje cenné papíry! Ani okrást ji neuměl, svedl jen to, že zabil! První krok, říkám ti, první krok; ztratil hlavu! A vykroutil se ne rozvahou, ale náhodou!“

„To se, zdá se, mluví o nedávné vraždě té staré úřednické vdovy,“ vmísil se do toho Pjotr Petrovič a obrátil se k Zosimovovi; už stál s kloboukem a rukavicemi v ruce, ale před odchodem si přál utrousit ještě několik chytrých slov. Zjevně se snažil udělat výhodný dojem a ješitnost přemohla rozvahu.

„Ano. Slyšel jste o tom?“

„Jakpak ne, prosím, v sousedství…“

„Znáte podrobnosti?“

„To nemohu říct; mě ale přitom zajímá jiná okolnost, abych tak řekl, celá otázka. Ani nemluvím o tom, že zločinů v nižší třídě za po-

sledních nějakých pět let přibylo; nemluvím o všudypřítomných a nepřetržitých loupežích a požárech; nejpodivnější je pro mě to, že zločinů i ve vyšších třídách přibývá stejným způsobem, a abych tak řekl, souběžně. Tamhle prý bývalý student přepadl na silnici poštu; tamhle lidé, kteří patří svým společenským postavením k předním, padělají bankovky; tamhle, v Moskvě, chytají celou společnost padělatelů dluhopisů posledního loterijního úvěru – a mezi hlavními účastníky je jeden přednášející světových dějin; tamhle v cizině zavraždí našeho tajemníka z důvodů peněžních a záhadných… A jestliže tu starou lichvářku teď zabil jeden ze zastavovatelů, pak to tedy byl také člověk z vyšší společnosti – neboť mužici nezastavují zlaté věci –, čím tedy vysvětlit tuhle, z jedné strany, zpustlost civilizované části naší společnosti?“

„Hospodářských změn je mnoho…“ ozval se Zosimov.

„Čím to vysvětlit?“ chytil se toho Razumichin. „No právě tou příliš zakořeněnou nepraktičností by se to dalo vysvětlit.“

„Totiž jak to, prosím?“

„A co odpověděl v Moskvě ten váš přednášející na otázku, proč padělal dluhopisy: ‚Všichni bohatnou všelijakými způsoby, tak jsem chtěl taky rychle zbohatnout.‘ Přesná slova si nepamatuju, ale smysl byl ten, že zadarmo, rychle a bez námahy! Zvykli si žít na hotovém, chodit na cizím vodítku, jíst předžvýkané. No, a když odbila velká hodina, ukázal každý, jaký doopravdy je…“

„Ale co morálka? A, abych tak řekl, zásady…“

„A o co vám vlastně jde?“ vmísil se nečekaně Raskolnikov. „Vyšlo to přece podle vaší vlastní teorie!“

„Jak to, podle mé teorie?“

„Dotáhněte do důsledků, co jste tu před chvílí kázal, a vyjde vám, že lidi se smějí podřezávat…“

„Prosím vás!“ vykřikl Lužin.

„Ne, tak to není!“ ozval se Zosimov.

Raskolnikov ležel bledý, horní ret se mu chvěl a těžce oddechoval.

„Všechno má svou míru," pokračoval povýšeně Lužin, „ekonomická idea ještě není výzva k vraždě, a jen kdybychom předpokládali…"

„A je pravda, že jste," přerušil ho najednou znovu Raskolnikov hlasem, který se chvěl zlostí a ve kterém byla slyšet jakási radost z urážky, „je pravda, že jste své nevěstě řekl… v té samé hodině, kdy jste od ní dostal souhlas, že nejvíc ze všeho vás těší… že je úplně chudá… protože je výhodnější vzít si ženu z bídy, aby se nad ní pak dalo panovat… a vyčítat jí, že jste ji zahrnul dobrodiním?…"

„Milostivý pane!" vykřikl zlostně a podrážděně Lužin, celý zrudlý a zmatený. „Milostivý pane… takhle překroutit myšlenku! Promiňte mi, ale musím vám říct, že zvěsti, které se k vám donesly, nebo lépe řečeno, které vám donesli, nemají ani stín rozumného základu, a já… tuším, kdo… jedním slovem… tenhle šíp… jedním slovem, vaše maminka… Už tak se mi zdálo, že má, při všech svých jinak výtečných vlastnostech, myšlenky poněkud nadšeného a romantického zabarvení… Ale přece jsem byl na tisíc verst vzdálen domněnce, že by mohla věc pochopit a vylíčit v takové podobě, překroucené fantazií… A konečně… konečně…"

„A víte co?" vykřikl Raskolnikov, nadzvedl se na polštáři a hleděl na něj upřeně pronikavým, planoucím pohledem. „Víte co?"

„Copak, prosím?" Lužin se zarazil a čekal s uraženým a vyzývavým výrazem. Několik vteřin trvalo mlčení.

„To, že jestli se ještě jednou… opovážíte zmínit jen jediným slovem… o mé matce… tak vás shodím ze schodů, až se budete kutálet!"

„Co je s tebou!" zakřičel Razumichin.

„Á, tak takhle to je, prosím!" Lužin zbledl a kousl se do rtu. „Poslyšte mě, pane," začal rozvážně a ze všech sil se ovládal, ale přece se zajíkal, „já jsem už předtím, od prvního kroku, prohlédl vaši nevraživost, ale schválně jsem tu zůstal, abych se dozvěděl ještě víc. Mnohé bych

mohl odpustit nemocnému a příbuznému, ale teď… vám… nikdy, prosím…“

„Nejsem nemocný!“ vykřikl Raskolnikov.

„Tím spíš, prosím…“

„Táhněte k čertu!“

Ale Lužin už odcházel sám, aniž dokončil svou řeč, a znovu se protahoval mezi stolem a židlí; Razumichin tentokrát vstal, aby ho pustil. Lužin se na nikoho nepodíval, ani nekývl hlavou na Zosimova, který mu už dávno kýval, aby nechal nemocného na pokoji, a vyšel; když se ve dveřích sehnul, opatrně nadzvedl klobouk vedle ramene. A dokonce i v ohybu jeho zad jako by se při té příležitosti zračilo, že si s sebou odnáší strašlivou urážku.

„Copak se tohle smí, copak se tohle smí?“ říkal zaraženě Razumichin a vrtěl hlavou.

„Nechte mě, nechte mě všichni!“ vykřikl Raskolnikov v nepříčetnosti. „Necháte mě už konečně být, vy trýznitelé! Já se vás nebojím! Já se teď nikoho, nikoho nebojím! Pryč ode mě! Chci být sám, sám, sám, sám!“

„Pojďme!“ řekl Zosimov a kývl na Razumichina.

„Prosím tě, copak ho můžeme takhle nechat?“

„Pojďme!“ zopakoval naléhavě Zosimov a vyšel. Razumichin se zamyslel a rozběhl se za ním.

„Mohlo by to být horší, kdybychom ho neposlechli,“ řekl Zosimov už na schodech. „Dráždit ho nesmíme…“

„Co mu je?“

„Kdyby tak dostal nějaký příznivý podnět, to by bylo něco! Předtím měl síly… Víš, on má něco na mysli! Něco nehybného, tíživého… Toho se moc bojím; určitě!“

„No, třeba ten pán, ten Pjotr Petrovič! Z rozhovoru je vidět, že si bere jeho sestru a že Roďa o tom dostal dopis těsně před nemocí…“

„Ano; čert ho sem teď přinesl; možná všechno pokazil. A všiml sis, že je ke všemu lhostejný, ke všemu mlčí, až na jeden bod, kvůli kterému je celý bez sebe: tu vraždu…“

„Ano, ano!“ chytil se toho Razumichin. „Moc dobře jsem si všiml! Zajímá ho to a děsí. To ho vylekali hned v den, kdy onemocněl, v kanceláři u dozorce; omdlel tam.“

„Tohle mi večer povíš podrobněji, a já ti pak taky něco řeknu. Zajímá mě, a moc! Za půl hodiny se zastavím podívat… Zápal ostatně nebude…“

„Díky ti! A já zatím počkám u Pašeňky a budu ho pozorovat přes Nastasju…“

Když Raskolnikov zůstal sám, pohlédl netrpělivě a stísněně na Nastasju; ale ta ještě s odchodem otálela.

„Čaj teď vypiješ?“ zeptala se.

„Potom! Chci spát! Nech mě…“

Křečovitě se otočil ke zdi; Nastasja vyšla.

VI

Ale jakmile vyšla, vstal, zavřel dveře na háček, rozvázal uzel se šaty, který předtím přinesl Razumichin a který sám zase zavázal, a začal se oblékat. Podivná věc: zdálo se, že je najednou úplně klidný; nebylo tu ani pomatené blouznění jako předtím, ani panický strach jako po celou poslední dobu. Byla to první chvíle jakéhosi podivného, náhlého klidu. Jeho pohyby byly přesné a jasné, prosvítal z nich pevný úmysl. „Ještě dnes, ještě dnes!…“ mumlal si pro sebe. Chápal ovšem, že je ještě slabý, ale nejsilnější duševní vypětí, které dospělo až ke klidu, až k nehybné myšlence, mu dodávalo síly a sebedůvěry; ostatně doufal, že na ulici neupadne. Když se úplně oblékl, do všeho nového, pohlédl na peníze, které ležely na stole, zamyslel se a strčil je do kapsy. Peněz bylo pětadvacet rublů. Vzal si taky všechny měděné pětikopějky, drobné, které zbyly z deseti rublů utracených Razumichinem za šaty. Potom tiše sundal háček, vyšel z pokoje, sešel po schodech a nahlédl do kuchyně otevřené dokořán: Nastasja k němu stála zády, skloněná, a rozdmýchávala bytné samovar. Nic neslyšela. A kdo by taky mohl předpokládat, že odejde? Za minutu už byl na ulici.

Bylo kolem osmé hodiny, slunce zapadalo. Dusno bylo jako dřív; ale on hltavě vdechl ten smradlavý, prašný, městem zamořený vzduch. Hlava se mu začala trochu točit; v jeho zanícených očích a v jeho vyhublé, bledě nažloutlé tváři najednou zaplála jakási divoká energie. Nevěděl, a ani na to nemyslel, kam jít; věděl jediné: „že je třeba *tohle* všechno skončit ještě dnes, najednou, hned teď; že jinak se domů nevrátí, protože *takhle žít nechce*.“ Jak skončit? Čím skončit? O tom ne-

měl ani ponětí, a ani o tom přemýšlet nechtěl. Odháněl tu myšlenku: ta myšlenka ho trýznila. Jen cítil a věděl, že je třeba, aby se všechno změnilo, tak či onak, „ať už to bude jakkoli," opakoval si se zoufalou, nehybnou sebejistotou a rozhodností.

Ze starého zvyku, obvyklou cestou svých dřívějších procházek, zamířil rovnou na Senné. Ještě než došel na Senné, stál na dlažbě před hokynářstvím mladý černovlasý flašinetář a vyhrával jakousi velmi citlivou romanci. Doprovázel dívku, která stála před ním na chodníku; bylo jí asi patnáct let, byla oblečená jako slečna, v krinolíně, v pláštíku, v rukavičkách a ve slaměném klobouku s pérem ohnivé barvy; všechno to bylo staré a obnošené. Pouličním, drnčivým, ale dost příjemným a silným hlasem vyzpěvovala romanci a čekala, až jí z krámku dají dvoukopějku. Raskolnikov se zastavil vedle dvou tří posluchačů, poslouchal, vytáhl pětikopějku a vložil ji dívce do ruky. Ta najednou utnula zpěv na té nejcitlivější a nejvyšší notě, jako by ho uřízla, ostře na flašinetáře zavolala: „Dost!" a oba se loudali dál, k dalšímu krámku.

„Máte rád pouliční zpěv?" obrátil se najednou Raskolnikov k jednomu kolemjdoucímu, už ne nejmladšímu, který stál vedle něj u flašinetu a vypadal jako flanér. Ten se na něj divoce podíval a podivil se. „Já ho mám rád," pokračoval Raskolnikov, ale s takovým výrazem, jako by vůbec nemluvil o pouličním zpěvu, „mám rád, když se zpívá za doprovodu flašinetu za studeného, tmavého a vlhkého podzimního večera, určitě vlhkého, když mají všichni kolemjdoucí bledě zelené a nemocné tváře; nebo ještě lépe, když padá mokrý sníh, úplně rovně, bez větru, víte? a skrz něj svítí plynové lucerny..."

„Nevím, prosím... Promiňte..." zabručel pán, vylekaný jak otázkou, tak podivným Raskolnikovovým vzhledem, a přešel na druhou stranu ulice.

Raskolnikov šel rovně a vyšel na ten roh Senného, kde tenkrát prodával ten měšťan s ženskou, kteří mluvili s Lizavetou; ale teď tam nebyli. Když to místo poznal, zastavil se, rozhlédl se a obrátil se k mla-

dému chlapíkovi v červené košili, který zíval u vchodu do moučného skladu.

„Tady na rohu přece prodává jeden měšťan, s ženskou, se ženou, ne?“

„Prodávaj tu všelijací,“ odpověděl chlapík a svrchu si Raskolnikova přeměřoval.

„Jak se jmenuje?“

„Jak ho pokřtili, tak se jmenuje.“

„Nejsi ty taky ze Zarajska? Z které gubernie?“

Chlapík se znovu podíval na Raskolnikova.

„U nás, vaše jasnosti, není gubernie, ale újezd, a jezdil tam bratr, a já seděl doma, tak to nevím, prosím… Už odpusťte, vaše jasnosti, velkomyslně.“

„To nahoře, to je vývařovna?“

„To je hostinc, a kulečník tam maj; a princezny se taky najdou… Tralala!“

Raskolnikov přešel přes náměstí. Tam na rohu stál hustý zástup lidí, samí mužici. Vlezl do největší tlačenice a nahlížel lidem do tváří. Z nějakého důvodu ho to táhlo dát se se všemi do řeči. Ale mužici si ho nevšímali a všichni si něco hulákali mezi sebou a shlukovali se do hloučků. Postál, zamyslel se a vydal se doprava po chodníku směrem k V. prospektu. Když přešel náměstí, ocitl se v uličce…

Už dřív často procházel touhle krátkou uličkou, která se lomí do kolena a vede z náměstí na Sadovou. V poslední době ho dokonce táhlo toulat se po všech těch místech, když mu bylo zle, „aby mu bylo ještě hůř“. Teď ale vešel a na nic nemyslel. Je tu velký dům, plný výčepů a dalších podniků, kde se jí a pije; z nich každou chvíli vybíhaly ženy oblečené tak, jak se chodí „k sousedům“ – prostovlasé a jen v šatech. Na dvou třech místech se tlačily ve skupinkách na chodníku, hlavně u schodů do suterénu, kudy se po dvou schůdcích dalo sejít do různých velmi zábavních podniků. V jednom z nich se v tu chvíli bouchalo

a hlučelo, až to bylo slyšet po celé ulici, drnkala kytara, zpívaly se písně a bylo tam velmi veselo. U vchodu se tlačila velká skupina žen; některé seděly na schodech, jiné na chodníku, další stály a hovořily. Opodál, na dlažbě, se potloukal opilý voják s cigaretou, hlasitě nadával a zdálo se, že někam chce vejít, ale jako by zapomněl kam. Jeden otrhanec se hádal s jiným otrhancem a nějaký namol opilý člověk se válel napříč ulicí. Raskolnikov se zastavil u velké skupiny žen. Hovořily chraplavými hlasy; všechny byly v kartounových šatech, v kozinkových střevících a prostovlasé. Některým bylo přes čtyřicet, ale byly tu i sedmnáctileté, skoro všechny měly pod očima modřiny.

Z nějakého důvodu ho zaujal ten zpěv a celý ten rámus a hluk tam dole… Bylo odtamtud slyšet, jak uprostřed chechtotu a výskotu, za tenoučkého falzetu bujaré písně a za doprovodu kytary někdo zběsile tančí a podpatky vyklepává takt. Upřeně, zachmuřeně a zamyšleně poslouchal, skloněný u vchodu, a zvědavě nahlížel z chodníku do síně.

Ty můj strážníčku spanilej, zbytečně mě nebijej! –

rozléval se tenoučký hlas zpěváka. Raskolnikov strašně zatoužil rozeznat, co se to zpívá, jako by právě v tom byla celá věc.

„Nezajít tam?“ pomyslel si. „Chechtají se! Z opilosti. A co, nemám se opít?“

„Nezajdete, milostpane?“ zeptala se jedna z žen docela zvonivým a ještě ne úplně zchraptělým hlasem. Byla mladá, a dokonce ne odpudivá – jediná z celé skupiny.

„Hele, hezká!“ odpověděl, napřímil se a pohlédl na ni.

Usmála se; ta lichotka se jí moc líbila.

„Vy jste taky moc hezkej,“ řekla.

„Jak jste hubenej!“ poznamenala basem jiná. „Že vás zrovna pustili ze špitálu?“

„Jako generálský dcerušky, a nosy samý pršáky!“ skočil jim najednou do řeči mužik, který k nim přišel, podnapilý, v rozepnutém kabátci a s chytrácky se smějící držkou. „Hele, to je veselí!“

„Tak jdi dovnitř, když už jsi tady!“

„Půjdu! Paráda!“

A skulil se dolů.

Raskolnikov vykročil dál.

„Poslyšte, milostpane!“ zavolala za ním ta dívka.

„Co je?“

Zarazila se.

„Já, milej pane, s váma vždycky ráda strávím chvilku, ale teď nějak před váma neseberu odvahu. Darujte mi, milej kavalíre, šest kopějek na kořalku!“

Raskolnikov vytáhl, kolik mu přišlo pod ruku: tři pětikopějky.

„Ach, to je ale dobrotivej pán!“

„Jak se jmenuješ?“

„Ptejte se po Duklidě.“

„Ne, to teda ne, co to má bejt,“ poznamenala najednou jedna ze skupiny a vrtěla hlavou nad Duklidou. „To já teda nevím, jak se dá takhle prosit! Já bych se snad hanbou propadla…“

Raskolnikov se zvědavě podíval na tu, která mluvila. Byla to holka s tváří podobanou od neštovic, asi třicetiletá, samá modřina, s opuchlým horním rtem. Mluvila a odsuzovala klidně a vážně.

„Kde jsem to,“ pomyslel si Raskolnikov, když šel dál, „kde jsem to četl, jak jeden odsouzený k smrti hodinu před smrtí říká nebo si myslí, že kdyby měl žít někde na výšině, na skále, a na tak úzké plošince, že by se na ni vešly jen dvě nohy – a kolem budou propasti, oceán, věčná tma, věčná samota a věčná bouře –, a zůstat tak, stát na loktu prostoru, celý život, tisíc let, věčnost –, tak by bylo lepší takhle žít než teď umřít!

„Jen žít, žít a žít! Ať žít jakkoli, jen žít!… Jaká pravda! Pane bože, jaká pravda! Podlec je člověk! A podlec je i ten, kdo ho kvůli tomu podlecem nazývá," dodal po chvilce.

Vyšel do jiné ulice. „Ba! ‚Křišťálový palác'! Razumichin předtím mluvil o ‚Křišťálovém paláci'. Jenže co jsem to vlastně chtěl? Ano, přečíst!… Zosimov říkal, že četl v novinách…"

„Máte noviny?" zeptal se, když vešel do velmi prostorného, a dokonce úhledného hostince o několika místnostech, ostatně dost prázdných. Dva tři hosté pili čaj a v jedné vzdálené místnosti seděla skupina asi čtyř lidí a pila šampaňské. Raskolnikovovi se zdálo, že je mezi nimi Zametov. Ostatně z dálky se to nedalo dobře rozeznat.

„Ať!" pomyslel si.

„Poroučíte vodku, prosím?" zeptal se číšník.

„Dones čaj. A přines mi noviny, staré, tak za pět dní po sobě, a dám ti na kořalku."

„Rozkaz, prosím. Tady jsou dnešní, prosím. A vodku poroučíte, prosím?"

Staré noviny a čaj se objevily. Raskolnikov se usadil a začal hledat: „Isler – Isler – Aztékové – Aztékové – Isler – Bartola – Massimo – Aztékové – Isler… fuj, k čertu! A, tady jsou zprávičky: spadla ze schodů – měšťan shořel z kořalky – požár na Pískách – požár na Petrohradské straně – další požár na Petrohradské straně – další požár na Petrohradské straně – Isler – Isler – Isler – Isler – Massimo… A, tady…"

Konečně našel to, o co mu šlo, a začal číst; řádky mu poskakovaly před očima, ale přesto dočetl celou „zprávu" a hltavě se pustil do hledání pozdějších dodatků v dalších číslech. Ruce se mu při obracení listů třásly křečovitou netrpělivostí. Najednou si k němu někdo přisedl, k jeho stolu. Pohlédl tam – Zametov, tentýž Zametov a ve stejném zjevu, s prsteny, s řetízky, s pěšinkou v černých kudrnatých a pomádou navoněných vlasech, ve fešácké vestě a v poněkud obnošeném redingotu a v ne zcela čerstvém prádle. Byl veselý, aspoň se velmi vesele

a dobrosrdečně usmíval. Jeho snědá tvář byla trochu zrudlá od vypitého šampaňského.

„Jak to! Vy jste tady?“ začal udiveně a takovým tónem, jako by se znali odjakživa. „A mně ještě včera Razumichin říkal, že pořád nejste při vědomí. To je zvláštní! Vždyť já jsem u vás byl…“

Raskolnikov věděl, že k němu přijde. Odložil noviny a otočil se k Zametovovi. Na rtech měl úšklebek a v tom úšklebku prosvítala jakási nová podrážděná netrpělivost.

„To vím, že jste byl,“ odpověděl, „slyšel jsem, prosím. Hledal jste ponožku… A víte, Razumichin je z vás celý pryč, říká, že jste s ním chodil k Lavize Ivanovně, k té, kvůli které jste se tenkrát snažil, na poručíka Porocha jste mrkal, a on pořád nechápal, pamatujete? To by člověk řekl, že se to nedá nepochopit – věc je jasná… co?“

„To je ale rváč!“

„Poroch?“

„Ne, váš přítel, Razumichin…“

„Vy se ale máte dobře, pane Zametove; do nejpříjemnějších míst máte vstup bez poplatku! Kdo vám to teď naléval šampaňské?“

„To jsme si… vypili… Jakýpak naléval?!“

„Honorář! Všeho využíváte!“ Raskolnikov se zasmál. „To nic, dobrotivý chlapečku, to nic!“ dodal a plácl Zametova po rameni. „Já to přece neříkám ze zlomyslnosti, ‚ale z čistý lásky, teda, jen tak z legrace‘, jak říkal ten váš dělník, když mlátil Miťku, no přece, v tom případu s tou starou.“

„A odkud to víte?“

„Já toho možná vím víc než vy.“

„Vy jste nějaký divný… Asi jste ještě hodně nemocný. Neměl jste chodit ven…“

„Tak já vám připadám divný?“

„Ano. Co to čtete za noviny?“

„Noviny.“

„Hodně se píše o požárech…“ „Ne, já ne o požárech.“ Tu se záhadně podíval na Zametova; posměšný úsměv mu znovu zkřivil rty. „Ne, já ne o požárech,“ pokračoval a mrkal na Zametova. „Ale přiznejte se, milý mladíku, že strašně chcete vědět, o čem jsem četl?“

„Vůbec ne; jen jsem se tak zeptal. To se člověk nesmí zeptat? Co vy pořád…“

„Poslyšte, vy jste vzdělaný člověk, sečtělý, co?“

„Mám šest tříd gymnázia,“ odpověděl Zametov s jistou důstojností.

„Šest tříd! Ach ty můj vrabečku! S pěšinkou, s prsteny – zámožný člověk! Fuj, to je ale roztomilý chlapeček!“ Tu se Raskolnikov rozesmál nervózním smíchem, Zametovovi přímo do tváře. Ten ucukl, a ne že by se urazil, ale náramně se podivil.

„Fuj, vy jste ale divný!“ zopakoval Zametov velmi vážně. „Zdá se mi, že pořád ještě blouzníte.“

„Blouzním? Lžeš, vrabečku!… Tak já jsem divný? No a zajímám vás, co? Zajímám?“

„Zajímáte.“

„Totiž o čem jsem četl, co jsem hledal? Koukněte, kolik čísel jsem si dal nanosit! Podezřelé, co?“

„Tak řekněte.“

„Uši nastražené až na temeno?“

„Jaké zas temeno?“

„Potom vám řeknu, jaké temeno, a teď, můj nejdražší, vám oznamuji… ne, lépe: ‚přiznávám se‘… Ne, ani to není ono: ‚vypovídám, a vy zapisujete do protokolu‘ – tak je to! Vypovídám tedy, že jsem četl, zajímal se… vyhledával… pátral…“ Raskolnikov přimhouřil oči a vyčkal. „Pátral – a proto jsem sem taky zašel – po vraždě té staré úřednické vdovy,“ pronesl nakonec skoro šeptem a nesmírně přiblížil svou tvář k Zametovově tváři. Zametov se mu díval upřeně do očí, nehýbal se a neodtahoval svou tvář od jeho. Nejpodivnější se Zametovovi potom

zdálo, že mlčení mezi nimi trvalo přesně celou minutu a přesně celou minutu se tak na sebe dívali.

„No a co, že jste o tom četl?“ vykřikl najednou zmateně a netrpělivě. „Co je mi po tom! Co je na tom?“

„To je právě ta stará,“ pokračoval Raskolnikov stejným šepotem a ani se nepohnul při Zametovově zvolání, „ta samá, o které se, pamatujete, začalo vyprávět v kanceláři, a já jsem omdlel. Tak co, už chápete?“

„Ale co? Co… ‚chápete‘?“ pronesl Zametov skoro znepokojeně.

Raskolnikovova nehybná a vážná tvář se v jediném okamžiku proměnila a najednou se znovu rozesmál tím nervózním chechtotem jako předtím, jako by se sám vůbec nedokázal ovládnout. A v jediném mžiku si s nesmírnou jasností pocitu vybavil jednu nedávnou chvíli, kdy stál za dveřmi se sekerou, závora poskakovala, oni za dveřmi nadávali a dobývali se dovnitř, a jemu se najednou zachtělo na ně zakřičet, hádat se s nimi, vyplázt na ně jazyk, dráždit je, smát se, chechtat se, chechtat se, chechtat se!

„Vy jste buď blázen, nebo…“ promluvil Zametov – a zarazil se, jako by ho najednou ohromila myšlenka, která mu náhle bleskla hlavou.

„Nebo? Co ‚nebo‘? No co? No tak řekněte!“

„Nic!“ odpověděl Zametov rozzlobeně. „To všechno je nesmysl!“

Oba zmlkli. Po náhlém, záchvatovitém výbuchu smíchu se Raskolnikov najednou zamyslel a zesmutněl. Opřel se loktem o stůl a podepřel si hlavu rukou. Zdálo se, že na Zametova úplně zapomněl. Mlčení trvalo dost dlouho.

„Proč nepijete ten čaj? Vychladne,“ řekl Zametov.

„Co? Cože? Čaj?… Proč ne…“ Raskolnikov upil ze sklenice, vložil si do úst kousek chleba a najednou, když se podíval na Zametova, jako by si všechno vybavil a jako by se otřásl: jeho tvář v té chvíli nabyla původního posměšného výrazu. Pil dál čaj.

„Dneska se těch podvodů rozmohlo," řekl Zametov. „Zrovna nedávno jsem četl v ‚Moskevských novinách', že v Moskvě pochytali celou bandu penězokazců. Celá společnost to byla. Padělali dluhopisy."

„Ó, to už je dávno! To jsem četl už před měsícem," odpověděl klidně Raskolnikov. „Tak tohle jsou podle vás podvodníci?" dodal s úsměškem.

„Jakpak by ne podvodníci?"

„Tohle? To jsou děti, žlutozobci, a ne podvodníci! Celá padesátka lidí se sejde kvůli takovému účelu! Copak je to možné? Tady jsou i tři moc, a to ještě jen tak, aby si každý byl jistý tím druhým víc než sám sebou! Jinak stačí, aby se jeden v opilosti prořekl, a všechno je v háji! Žlutozobci! Najímají nespolehlivé lidi, aby jim v kancelářích měnili dluhopisy: takovou věc svěřit prvnímu, koho potkáš? No, dejme tomu, že se to podařilo i se žlutozobci, dejme tomu, že si každý vyměnil milion, no a potom? Celý život? Každý je závislý na druhém po celý svůj život! To je lepší se oběsit! A oni ani vyměnit neuměli: jeden začal měnit v kanceláři, dostal pět tisíc a ruce se mu zachvěly. Čtyři přepočítal, a pátý tisíc vzal bez počítání, na víru, jen aby to měl v kapse a rychle utekl. No, a vzbudil podezření. A všechno prasklo kvůli jednomu hlupákovi! Copak je něco takového možné?" „Že se mu zachvěly ruce?" chytil se toho Zametov. „Ne, to je možné, prosím. Ne, tím jsem si naprosto jistý, že je to možné. Někdy to člověk nevydrží."

„Tohle?"

„A vy byste to snad vydržel? Ne, já bych to nevydržel! Za odměnu sto rublů jít do takové hrůzy! Jít s padělaným dluhopisem – a kam? – do bankovního domu, kde se v tom vyznají jako nikdo jiný – ne, já bych znejistěl. A vy byste neznejistěl?"

Raskolnikov najednou strašně zatoužil zase „vyplázt jazyk". Chvílemi mu po zádech přeběhl mráz.

„Já bych to udělal jinak," začal zeširoka. „Já bych to měnil takhle: přepočítal bych první tisíc, tak čtyřikrát ze všech stran, každou ban-

kovku bych si prohlédl, a pustil bych se do druhého tisíce; začal bych ho počítat, dopočítal bych do poloviny a vytáhl bych nějakou padesátirublovku, a proti světlu, a obrátil bych ji a zase proti světlu – jestli není padělaná? ‚Já se totiž bojím: jedna moje příbuzná nedávno takhle přišla o pětadvacet rublů'; a ještě bych k tomu vyprávěl historku. A až bych začal počítat třetí tisíc – ne, dovolte: já jsem tam, zdá se, ve druhém tisíci špatně spočítal sedmou stovku, mám pochybnosti, a nechal bych třetí, a zase zpátky ke druhému – a tak všech pět. A až bych skončil, vytáhl bych z pátého a ze druhého po bankovce, a zase proti světlu, a zase pochybnosti, ‚vyměňte mi je, prosím' – a uvedl bych úředníka do sedmého potu, že by nevěděl, jak se mě zbavit! Konečně bych všechno skončil, šel, otevřel bych dveře – ale ne, promiňte, zase bych se vrátil, abych se na něco zeptal, abych dostal nějaké vysvětlení – tak bych to udělal já!"

„Fuj, to jsou strašné věci, co říkáte!" řekl se smíchem Zametov. „Jenže tohle všechno jsou jen řeči, a ve skutečnosti byste nejspíš klopýtl. Tady, to vám povím, podle mě nemůže ručit sám za sebe nejen člověk jako my dva, ale ani ostřílený, zoufalý člověk. Ale co chodit daleko – tady je příklad: v našem okrsku, tu starou zabili. To už je přece, zdá se, zoufalá hlava, za bílého dne se vystavil všem rizikům, zachránil se jedině zázrakem – a přece se mu ruce zachvěly: neuměl ji okrást, nevydržel to; z případu je to vidět…"

Raskolnikov jako by se urazil.

„Je to vidět! Tak ho teď jděte chytit, jen jděte!" vykřikl a škodolibě Zametova popichoval.

„Co by ne, chytí ho."

„Kdo? Vy? Vy že ho chytíte? To se nadřete! Vždyť u vás je hlavní tohle: utrácí člověk peníze, nebo ne? Neměl peníze, a najednou je začne utrácet – no jak by to nebyl on? Takhle vás na tom napálí i takové dítě, když bude chtít!"

„No právě že to tak všichni dělají," odpověděl Zametov, „zabije chytře, nasadí život, a pak se hned chytí v krčmě. Při utrácení je chytají. Nejsou všichni takoví chytráci jako vy. Vy byste do krčmy nešel, rozumí se?"

Raskolnikov svraštil obočí a upřeně se podíval na Zametova.

„Zdá se, že jste dostal chuť a chcete se dozvědět, jak bych si i tady počínal?" zeptal se nevrle.

„Rád bych to věděl," odpověděl ten pevně a vážně. Nějak příliš vážně začal mluvit i se dívat.

„Moc?"

„Moc."

„Dobře. Já bych si počínal takhle," začal Raskolnikov, znovu najednou přiblížil svou tvář k Zametovově tváři, znovu se mu díval upřeně do očí a mluvil znovu šeptem, takže se ten tentokrát dokonce zachvěl. „Já bych to udělal takhle: vzal bych peníze a věci, a jakmile bych odtamtud odešel, hned bych, aniž bych se někde zastavil, šel někam, kde je opuštěné místo a jen samé ploty a skoro nikdo tam není – nějaká zahrada nebo něco podobného. Už předtím bych si tam, na tom dvoře, vyhlédl nějaký takový kámen, tak pud nebo půldruhého pudu těžký, někde v koutě u plotu, který tam možná leží od stavby domu; nadzvedl bych ten kámen – pod ním musí být jamka –, a do té jamky bych složil všechny věci i peníze. Složil bych je a přivalil bych je kamenem, tak jak předtím ležel, přišlápl bych ho nohou a šel bych pryč. A rok bych si je nevzal, dva bych si je nevzal, tři bych si je nevzal – no, a hledejte! Byl, a už není!"

„Vy jste blázen," vyslovil z nějakého důvodu Zametov taky skoro šeptem a z nějakého důvodu se najednou od Raskolnikova odtáhl. Tomu se zablýskly oči; strašně zbledl; horní ret se mu zachvěl a začal mu poskakovat. Naklonil se k Zametovovi co nejblíž a začal hýbat rty, aniž cokoli vyslovil; trvalo to asi půl minuty; věděl, co dělá, ale nedokázal se ovládnout. To strašné slovo mu poskakovalo na rtech jako

tenkrát závora na dveřích: už už se utrhne; už už ho jen pustit, už už ho jen vyslovit!

„A co kdybych tu starou a Lizavetu zabil já?“ promluvil najednou – a vzpamatoval se.

Zametov se na něj divoce podíval a zbledl jako ubrus. Tvář se mu zkřivila úsměvem.

„Copak je to možné?“ promluvil sotva slyšitelně.

Raskolnikov na něj zlostně pohlédl.

„Přiznejte se, že jste tomu uvěřil? Ano? Že ano?“

„Vůbec ne! Teď tomu nevěřím víc než kdykoli předtím!“ řekl spěšně Zametov.

„Konečně jste se chytil! Chytili jsme vrabečka. Takže jste předtím přece věřil, když teď ‚nevěříte víc než kdykoli předtím‘?“

„Ale vůbec ne!“ volal Zametov, zjevně v rozpacích. „Tak proto jste mě strašil, abyste mě k tomuhle dovedl?“

„Tak vy nevěříte? A o čem jste se beze mě začali bavit, když jsem tenkrát odešel z kanceláře? A proč mě poručík Poroch po té mdlobě vyslýchal? Hej, ty,“ zavolal na číšníka, vstal a vzal si čepici, „kolik platím?“

„Celkem třicet kopějek, prosím,“ odpověděl ten a přiběhl.

„Tady máš ještě dvacet kopějek na kořalku. Koukněte, kolik peněz!“ Napřáhl k Zametovovi třesoucí se ruku s bankovkami. „Červeňáky, modráky, pětadvacet rublů. Odkud? A odkud se vzaly nové šaty? Víte přece, že jsem neměl ani kopějku! Bytnou jste se už určitě vyptávali… No, dost! Assez causé! Na shledanou… a co nejpříjemněji!…“

Vyšel, celý se chvěl jakýmsi divokým hysterickým pocitem, v němž však byl i kus nesnesitelné rozkoše – ostatně zachmuřený a strašně unavený. Tvář měl zkřivenou jako po nějakém záchvatu. Únava v něm rychle narůstala. Jeho síly se probouzely a přicházely teď najednou, s prvním podnětem, s prvním dráždivým pocitem, a stejně rychle slábly, jak slábl ten pocit.

A když Zametov osaměl, seděl ještě dlouho na tom samém místě a přemýšlel. Raskolnikov mu mimoděk obrátil naruby všechny myšlenky ohledně jistého bodu a definitivně ustálil jeho názor.

„Ilja Petrovič je trouba!“ rozhodl nakonec.

Sotva Raskolnikov otevřel dveře na ulici, najednou se přímo na zápraží srazil s Razumichinem, který právě vcházel. Ani jeden toho druhého ještě krok předtím neviděl, takže se málem srazili hlavami. Chvíli se navzájem měřili pohledem. Razumichin byl nanejvýš ohromen, ale náhle mu v očích hrozivě zablýskl hněv, skutečný hněv.

„Tak tady jsi!“ zařval z plna hrdla. „Utekl z postele! A já ho tam hledal i pod pohovkou! Vždyť jsme lezli i na půdu! Nasťu jsem kvůli tobě div nezmlátil… A on je tady! Roďko! Co to má znamenat? Mluv, celou pravdu! Přiznej se! Slyšíš?“

„Znamená to, že mě všichni k smrti otravujete a že chci být sám,“ odpověděl klidně Raskolnikov.

„Sám? Když ještě nemůžeš ani chodit, když máš ještě ksicht bledý jako plátno a lapáš po dechu! Hlupáku!… Co jsi dělal v ‚Křišťálovém paláci‘? Okamžitě se přiznej!“

„Pusť!“ řekl Raskolnikov a chtěl projít kolem. To už Razumichina vyvedlo z míry: pevně ho popadl za rameno.

„Pusť? Ty se opovažuješ říct: ‚pusť‘? A víš, co s tebou teď udělám? Vezmu tě do náruče, svážu do uzlu a odnesu tě pod paží domů, pod zámek!“

„Poslyš, Razumichine,“ začal Raskolnikov tiše a podle všeho naprosto klidně, „copak nevidíš, že o tvoje dobrodiní nestojím? A co je to za zálibu, prokazovat dobrodiní těm, kdo… na to plivou? Těm, kterým je konečně opravdu těžké to snášet? No proč jsi mě na začátku nemoci vyhledal? Možná bych byl moc rád umřel? No copak jsem ti dnes dost nedal najevo, že mě trápíš, že mě… otravuješ! To je ale chuť, trápit lidi! Ujišťuju tě, že to všechno vážně brání mému uzdravení, protože mě to bez přestání dráždí.

„Vždyť i Zosimov před chvílí odešel, aby mě nedráždil! Tak se mě, proboha, nech i ty! A jaké máš konečně právo zdržovat mě násilím? Copak nevidíš, že teď mluvím naprosto při smyslech? Čím, čím, porad mi, tě konečně uprosím, abys na mě nedotíral a neprokazoval mi dobrodiní? Ať jsem nevděčný, ať jsem podlý, jen mě nechte všichni, proboha, nechte mě! Nechte mě! Nechte mě!“

Začal klidně, předem se radoval z celého toho jedu, který se chystal vylít, a skončil v nepříčetnosti, až lapal po dechu, jako předtím s Lužinem.

Razumichin chvíli postál, zamyslel se a pustil jeho ruku.

„Tak táhni k čertu!“ řekl tiše a skoro zamyšleně. „Stůj!“ zařval znenadání, když se Raskolnikov už už pohnul z místa. „Poslouchej mě. Prohlašuju, že vy všichni, do jednoho, jste žvanílci a chvastouni! Jen se vám přihodí nějaké trápeníčko, už s ním běháte jako slepice s vejcem! I v tom vykrádáte cizí autory. Ani stopa samostatného života ve vás není! Jste udělaní z vorvaňové masti a místo krve máte syrovátku! Nikomu z vás nevěřím! Za všech okolností je pro vás to první, jak se hlavně nepodobat člověku! Stů-ů-ůj!“ vykřikl s dvojnásobnou zuřivostí, když si všiml, že se Raskolnikov znovu chystá odejít. „Poslouchej až do konce! Víš, že se u mě dneska scházejí na kolaudaci, možná už ted přišli, ale nechal jsem tam strýce – teď jsem tam zaskočil –, ať přijímá hosty. Tak tedy, kdybys nebyl hlupák, ne obyčejný hlupák, ne hlupák jak poleno, ne překlad z cizí řeči… víš, Roďo, přiznávám, jsi chytrý chlapík, ale jsi hlupák! – tak tedy, kdybys nebyl hlupák, raději bys ke mně dneska zašel, posedět večer, než takhle zbytečně šlapat boty. Když už jsi vyšel, tak se nedá nic dělat! Přistrčil bych ti takové měkké křeslo, domácí nějaká mají… Čajíček, společnost… A jestli ne – tak tě uložím na kanape, aspoň poležíš mezi námi… A Zosimov tam bude taky. Tak zajdeš?“

„Ne.“

„Lžžžeš!“ vykřikl netrpělivě Razumichin. „Jak to můžeš vědět? Nemůžeš za sebe ručit! A vůbec ničemu z toho nerozumíš… Já jsem se s lidmi tisíckrát úplně stejně rozkmotřil a pak jsem zase přiběhl zpátky… Začneš se stydět – a vrátíš se k člověku! Tak si pamatuj, Počinkovův dům, druhé patro…“

„Takhle byste se ovšem, pane Razumichine, nechal od někoho i zbít, jen pro potěšení z prokazování dobrodiní.“

„Koho? Mě? Za pouhou představu ti ukroutím nos! Počinkovův dům, číslo čtyřicet sedm, v bytě úředníka Babuškina…“

„Nepřijdu, Razumichine!“ Raskolnikov se otočil a šel pryč.

„Vsadím se, že přijdeš!“ zakřičel za ním Razumichin. „Jinak tě… jinak tě nechci znát! Počkej, hej! Je tam Zametov?“

„Je.“

„Viděls ho?“

„Viděl.“

„A mluvils s ním?“

„Mluvil.“

„O čem? No, čert tě vem, klidně mi to neříkej. Počinkov, čtyřicet sedm, Babuškin, pamatuj si to!“

Raskolnikov došel k Sadové ulici a zahnul za roh. Razumichin se za ním zamyšleně díval. Nakonec mávl rukou a vešel do domu, ale v půli schodů se zastavil.

„Čert to vem!“ pokračoval skoro nahlas. „Mluví rozumně, ale jako by… Vždyť já jsem taky hlupák! Copak šílenci nemluví rozumně? A Zosimov, zdálo se mi, se právě tohohle trochu bojí!“ Zaťukal si prstem na čelo. „Co když… copak ho teď můžu pustit samotného? Ještě se utopí… Ech, to jsem to zvoral! To nejde!“ A rozběhl se zpátky za Raskolnikovem, ale už po něm nebylo ani stopy. Odplivl si a rychlými kroky se vrátil do „Křišťálového paláce“, aby co nejdřív vyzpovídal Zametova.

Raskolnikov šel rovnou na … most, zastavil se uprostřed u zábradlí, opřel se o ně oběma lokty a zahleděl se do dálky. Když se rozloučil

s Razumichinem, zeslábl natolik, že se sem sotva dovlekl. Zachtělo se mu někde si sednout nebo lehnout, přímo na ulici. Skláněl se nad vodou a mechanicky se díval na poslední růžový odlesk západu slunce, na řadu domů, které tmavly v houstnoucím šeru, na jedno vzdálené okénko kdesi v podkroví na levém nábřeží, které zářilo, jako by bylo v plamenech, od posledního slunečního paprsku, jenž do něj na okamžik udeřil, na tmavnoucí vodu kanálu, a zdálo se, že se do té vody pozorně vpíjí pohledem. Nakonec se mu před očima roztočily jakési rudé kruhy, domy se rozkolébaly, chodci, nábřeží, kočáry – všechno se kolem roztočilo a roztančilo. Najednou sebou trhl, snad ho před mdlobou znovu zachránil jeden divoký a ohavný výjev. Ucítil, že se k němu někdo postavil, zprava, těsně vedle něj; pohlédl tam – a uviděl ženu, vysokou, se šátkem na hlavě, se žlutým, protáhlým, propitým obličejem a se zarudlýma, zapadlýma očima. Dívala se přímo na něj, ale zřejmě nic neviděla a nikoho nerozeznávala. Najednou se opřela pravou rukou o zábradlí, zvedla pravou nohu a přehodila ji přes mříž, potom levou, a skočila do kanálu. Špinavá voda se rozestoupila a na okamžik oběť pohltila, ale za chvilku se utopenkyně vynořila a voda ji tiše unášela po proudu, hlavou a nohama ve vodě, zády nahoru, se sukní, která se zmuchlala a nafoukla se nad hladinou jako polštář.

„Utopila se! Utopila se!“ křičely desítky hlasů; lidé se sbíhali, obě nábřeží se zaplnila diváky a na mostě se kolem Raskolnikova srotil dav, tlačil se a mačkal ho zezadu.

„Panebože, vždyť to je naše Afrosiňjuška!“ ozval se kdesi nedaleko žalostný ženský křik. „Lidičky, zachraňte ji! Dobří lidé, vytáhněte ji!“

„Loďku! Loďku!“ křičeli v davu.

Ale loďky už nebylo třeba: strážník seběhl po schodech, které vedly dolů ke kanálu, shodil ze sebe plášť a boty a vrhl se do vody. Práce s tím moc nebylo: utopenkyni unášel proud dva kroky od schodů, strážník ji pravou rukou chytil za šaty, levou se stačil zachytit tyče, kterou mu podal kamarád, a utopenkyně byla hned venku. Položili ji

na žulové desky u schodů. Brzy se probrala, nadzvedla se, posadila se a začala kýchat a frkat a nesmyslně si rukama otírala mokré šaty. Nic neříkala.

„Zpila se do němoty, lidičky, až k čertíkům se zpila," naříkal ten samý ženský hlas, teď už u Afrosiňjušky. „Onehdá se chtěla taky oběsit, sundali ji z provazu. Šla jsem teď do krámku a nechala u ní holčičku, aby ji hlídala – a vida, jaké neštěstí se stalo! Měšťanka, panáčku, naše měšťanka, bydlíme vedle, druhý dům od kraje, tadyhle..."

Lidé se rozcházeli, policisté si ještě dávali práci s utopenkyní, kdosi zakřičel něco o kanceláři... Raskolnikov se na všechno díval s podivným pocitem lhostejnosti a netečnosti. Zhnusilo se mu to. „Ne, odporné... voda... to nestojí za to," mumlal si pro sebe. „Nic nebude," dodal, „nemá smysl čekat. Co to bylo, kancelář... A proč není Zametov v kanceláři? Kancelář má otevřeno i po deváté..." Otočil se zády k zábradlí a rozhlédl se kolem sebe.

„No a co! Tak tedy ano!" pronesl rozhodně; sešel z mostu a zamířil tím směrem, kde byla kancelář. Srdce měl prázdné a hluché. Přemýšlet nechtěl. Dokonce i tíseň přešla, nezbyla ani stopa po té energii, s jakou předtím vycházel z domu, „aby všechno skoncoval!". Na její místo nastoupila naprostá apatie.

„No co, i tohle je východisko!" myslel si, když šel tiše a malátně po nábřeží kanálu. „Stejně to skoncuju, protože chci... Je to ale vůbec východisko? Ale co, je to jedno! Bude to loket prostoru – he! Jaký je to ale konec! Copak je to konec? Řeknu jim to, nebo jim to neřeknu? E... k čertu! A jsem taky unavený: lehnout si někde nebo sednout, a co nejdřív! Nejvíc se stydím za to, že je to tak strašně hloupé. Ale na to taky kašlu. Fuj, jaké hlouposti mě to napadají..."

Do kanceláře se mělo jít pořád rovně a na druhém rohu zahnout doleva: byla odsud jen kousek. Ale když došel k prvnímu rohu, zastavil se, zamyslel se, zahnul do uličky a šel oklikou, přes dvě ulice – snad úplně bez cíle, a snad aby protáhl ještě aspoň minutu a získal čas. Šel

a díval se do země. Najednou jako by mu někdo něco pošeptal do ucha. Zvedl hlavu a uviděl, že stojí u *toho* domu, přímo u brány. Od *toho* večera tu nebyl a ani kolem nešel.

Táhla ho tam neodolatelná a nevysvětlitelná touha. Vešel do domu, prošel celým průjezdem, potom prvním vchodem vpravo a začal stoupat po známém schodišti do třetího patra. Na úzkém a příkrém schodišti byla velká tma. Na každé podestě se zastavoval a zvědavě se rozhlížel. Na podestě v přízemí byl z okna úplně vysazený rám: „Tohle tu tehdy nebylo," pomyslel si. A tady je byt v prvním patře, kde pracovali Nikolaška a Miťka: „Zamčeno; a dveře jsou nově natřené; takže se pronajímá." A tady je druhé patro… a třetí… „Tady!" Zmocnil se ho zmatek: dveře do toho bytu byly dokořán, byli tam lidé, byly slyšet hlasy; tohle vůbec nečekal. Chvilku zaváhal, vyšel po posledních schodech a vešel do bytu.

I ten se nově upravoval; byli v něm dělníci; jako by ho to ohromilo. Z nějakého důvodu si představoval, že všechno najde přesně tak, jak to tehdy opustil, možná dokonce i mrtvoly na stejných místech na podlaze. A teď: holé stěny, žádný nábytek; nějak divné! Prošel k oknu a sedl si na parapet.

Byli tu jen dva dělníci, oba mladí chlapi, jeden starší a druhý o hodně mladší. Polepovali stěny novými tapetami, bílými s fialovými kvítky, místo dřívějších žlutých, ošoupaných a omšelých. Raskolnikovovi se to z nějakého důvodu strašně nelíbilo; díval se na ty nové tapety nepřátelsky, jako by mu bylo líto, že se všechno takhle změnilo.

Dělníci se zřejmě zdrželi a teď narychlo svinovali svůj papír a chystali se domů. Raskolnikovova příchodu si skoro nevšimli. O něčem si povídali. Raskolnikov si založil ruce a začal naslouchat.

„Tak přijde, vidíš, ke mně ráno," vykládal starší mladšímu, „hezky časně zrána, celá vyparáděná. ‚A co se, povídám, přede mnou tak citronuješ, co se přede mnou, povídám, tak pomerančuješ?' – ‚Já chci,

povídá, Tite Vasiljiči, ode dneška a napořád být docela ve vaší vůli.‘ Tak vidíš, jak to je! A jak byla vyparáděná: žurnál, prostě žurnál!“

„A co to je, strejdo, ten žurnál?“ zeptal se mladý. Zřejmě se od „strejdy“ učil.

„Žurnál, to jsou, brachu můj, takové obrázky, barevné, a chodí sem zdejším krejčím každou sobotu poštou z ciziny, a to, jako, jak se kdo má oblíkat, jak mužské, tak rovněž ženské pohlaví. Kresba, jako. Mužské pohlaví se kreslí hlavně v kožiších, ale v ženském oddělení jsou, brachu, takové fiflenky, že mi dej všechno, a ještě je to málo!“

„A co všechno v tom Pitěru není!“ vykřikl nadšeně mladší. „Kromě táty a mámy je tu všechno!“

„Kromě tohohle, brachu můj, se tu najde všechno,“ rozhodl poučně starší.

Raskolnikov vstal a šel do druhého pokoje, kde dřív stála truhla, postel a prádelník; bez nábytku mu ten pokoj připadal strašně malý. Tapety byly pořád ty samé; v rohu se na tapetě ostře rýsovalo místo, kde stála skříňka s ikonami. Podíval se a vrátil se ke svému okénku. Starší dělník si ho úkosem prohlížel.

„Co si přejete, prosím?“ zeptal se ho najednou.

Místo odpovědi Raskolnikov vstal, vyšel do předsíně, chytil zvonek a zatáhl. Ten samý zvonek, ten samý plechový zvuk! Zatáhl podruhé, potřetí; naslouchal a vzpomínal. Ten dřívější, trýznivě strašný, ohavný pocit se mu začínal vybavovat čím dál jasněji a živěji, při každém úderu sebou trhl a bylo mu čím dál příjemněji a příjemněji.

„Co tu chceš? Kdo jseš?“ křikl dělník a vyšel k němu. Raskolnikov vešel zase dveřmi dovnitř.

„Chci si najmout byt,“ řekl, „prohlížím si ho.“

„Kvartýr se po nocích nenajímá; a krom toho musíte přijít s domovníkem.“

„Podlahu jste vytřeli; budete natírat?“ pokračoval Raskolnikov. „Krev tu není?“

„Jaká krev?“

„No, zabili tu přece starou i se sestrou. Byla tu celá kaluž.“

„Co jseš zač?“ křikl znepokojeně dělník.

„Já?“

„No.“

„A chceš to vědět?… Pojď do kanceláře, tam ti to povím.“

Dělníci se na něj nechápavě podívali.

„Musíme už jít, prosím, zdrželi jsme se. Jdeme, Aljoško. Musí se zamknout,“ řekl starší dělník.

„Tak jdeme!“ odpověděl lhostejně Raskolnikov, vyšel první a pomalu sestupoval ze schodů. „Hej, domovníku!“ zavolal, když vyšel do průjezdu.

U samého vchodu do domu z ulice stálo několik lidí a čumělo na kolemjdoucí: oba domovníci, nějaká ženská, měšťan v župici a ještě pár dalších. Raskolnikov šel rovnou k nim.

„Co chcete?“ ozval se jeden z domovníků.

„Byls v kanceláři?“

„Teď jsem tam byl. Co chcete?“

„Sedí tam?“

„Sedí.“

„A zástupce je tam?“

„Chvíli tam byl. Co chcete?“

Raskolnikov neodpověděl a zamyšleně se postavil vedle nich.

„Přišel si prohlížet kvartýr,“ řekl starší dělník, když k nim došel.

„Jakej kvartýr?“

„No kde děláme. ‚Proč prej jste smyli krev? Stala se tu, povídá, vražda, a já si to přišel najmout.‘ A začal zvonit na zvonek, div ho neutrh. A pojďme, povídá, do kanceláře, tam všechno dokážu. Přilepil se na nás.“

Domovník si Raskolnikova nechápavě a zamračeně prohlížel.

„A kdo vy jste zač?“ křikl hrozivěji.

„Jsem Rodion Romanyč Raskolnikov, bývalý student, a bydlím v Šilově domě, tady v uličce, odsud kousek, v bytě číslo čtrnáct. Zeptej se domovníka… ten mě zná.“ Raskolnikov to všechno řekl nějak líně a zamyšleně, neotočil se a upřeně se díval na potemnělou ulici.

„A proč jste do toho kvartýru chodil?“

„Podívat se.“

„Na co se tam dívat?“

„A co ho vzít a odvést do kanceláře?“ vmísil se najednou měšťan a zmlkl.

Raskolnikov po něm přes rameno šilhl, pozorně se na něj podíval a řekl stejně tiše a líně:

„Pojďme!“

„No tak ho odvést!“ chytil se toho měšťan, kterému to dodalo odvahy. „Proč on se vyptával na *tohle*, co má za lubem, co?“

„Opilej, neopilej, pánbůh ví,“ zamumlal dělník.

„Co vy chcete?“ křikl znovu domovník, který se začínal vážně zlobit. „Co se pořád vnucuješ?“

„Dostal jsi strach jít do kanceláře?“ řekl mu Raskolnikov posměšně.

„Jakej strach? Co se pořád vnucuješ?“

„Šejdíř!“ vykřikla ženská.

„Co s ním vůbec mluvit,“ zakřičel druhý domovník, obrovský chlap v rozepnutém selském kabátě a s klíči za pasem. „Táhni!… Vopravdu šejdíř… Táhni!“

Popadl Raskolnikova za rameno a odhodil ho na ulici. Ten se málem překotil, ale neupadl, narovnal se, mlčky se podíval na všechny přihlížející a šel dál.

„Divnej člověk,“ prohodil dělník.

„Lidi jsou dneska nějak divný,“ řekla ženská.

„A stejně by se měl odvést do kanceláře,“ dodal měšťan.

„Nemá cenu se s ním zaplítat,“ rozhodl velký domovník. „Šejdíř jak vyšitej! Sám se o to dere, to se ví, ale zapleteš se s ním, a už se nevy-

motáš… Však my to známe!“

„Tak mám jít, nebo ne?“ myslel si Raskolnikov, když se zastavil uprostřed dlažby na křižovatce a rozhlížel se kolem, jako by od někoho čekal poslední slovo. Ale nic se odnikud neozvalo; všechno bylo hluché a mrtvé jako kameny, po kterých šlapal, mrtvé pro něj, pro něj jediného… Najednou daleko, nějakých dvě stě kroků od něj, na konci ulice, v houstnoucí tmě rozeznal dav, hovor, křik… Uprostřed davu stál jakýsi povoz… Uprostřed ulice se zamihotalo světýlko. „Co se děje?“ Raskolnikov zahnul doprava a šel k davu. Jako by se chytal všeho, a když si to pomyslel, chladně se ušklíbl, protože o kanceláři už určitě rozhodl a pevně věděl, že teď hned všechno skončí.

VII

Uprostřed ulice stál kočár, elegantní a panský, zapřažený do páru ohnivých šedáků; nikdo v něm neseděl a sám kočí, který slezl z kozlíku, stál vedle; koně drželi za uzdu. Kolem se tísnila spousta lidí a v čele všech policisté. Jeden z nich měl v ruce rozsvícenou lucerničku a skláněl se s ní a svítil na něco na dlažbě, přímo u kol. Všichni mluvili, křičeli, lomili rukama; kočí vypadal zaraženě a chvílemi opakoval:

„Takové neštěstí! Pane bože, takový hřích!“

Raskolnikov se, jak jen to šlo, protlačil dopředu a konečně uviděl, co bylo předmětem všeho toho shonu a zvědavosti. Na zemi ležel člověk, kterého právě přejeli koně, podle všeho v bezvědomí, velmi bídně oblečený, ale v „pánských“ šatech, celý od krve. Z obličeje a z hlavy mu tekla krev; obličej měl celý potlučený, odřený a zohavený. Bylo vidět, že ho přejeli doopravdy zle.

„Panečku!“ naříkal kočí. „Jak se tu člověk má uhlídat! Kdybych hnal nebo kdybych na něj nekřičel, ale já jel pomalu, rovnoměrně. Všichni to viděli: co řeknou lidi, to řeknu i já. Opilec ani svíčku rovně nepostaví – to se ví!... Vidím ho, jak přechází ulici, motá se, div neupadne – zakřičel jsem jednou a podruhé a potřetí a přidržel jsem koně; a on jim padl rovnou pod nohy! Buď schválně, nebo byl už hodně namol... Koně jsou mladý, plašivý – trhli sebou, a on vykřikl – a oni ještě víc... a bylo neštěstí hotový.“

„Je to tak, jak říká!“ ozval se v davu něčí svědecký hlas.

„Křičel, to je pravda, třikrát na něj zakřičel,“ ozval se jiný hlas.

„Přesně třikrát, všichni to slyšeli!“ vykřikl třetí.

Ostatně kočí nebyl nijak zvlášť sklíčený ani vyděšený. Bylo vidět, že kočár patří bohatému a významnému majiteli, který někde čeká na jeho příjezd; policisté si samozřejmě nemálo lámali hlavu, jak tuhle poslední okolnost urovnat. Přejetého bylo třeba odklidit na policejní okrsek a do nemocnice. Nikdo neznal jeho jméno.

Raskolnikov se mezitím protlačil a sklonil se ještě blíž. Najednou lucernička jasně ozářila obličej toho nešťastníka; poznal ho.

„Já ho znám, znám!“ vykřikl a protlačil se úplně dopředu. „Je to úředník, ve výslužbě, titulární rada, Marmeladov! Bydlí tady, kousek odsud, v Kozelově domě… Rychle pro doktora! Já to zaplatím, tady!“ Vytáhl z kapsy peníze a ukazoval je policistovi. Byl v podivuhodném rozrušení.

Policisté byli rádi, že se dozvěděli, kdo je ten přejetý. Raskolnikov řekl i své jméno, dal jim svou adresu a ze všech sil, jako by šlo o jeho vlastního otce, je přemlouval, aby bezvládného Marmeladova co nejrychleji přenesli k němu do bytu.

„Tady je to, o tři domy dál,“ naléhal. „Kozelův dům, toho bohatého Němce… Asi šel teď opilý domů. Já ho znám… Je to pijan… Má tam rodinu, ženu, děti, jednu dceru. Než ho dovlečete do nemocnice… a tady v domě je určitě nějaký doktor! Já zaplatím, zaplatím!… Aspoň bude mít péči od svých, pomůžou mu hned, jinak do té nemocnice umře…“

Dokonce stačil někomu nenápadně něco strčit do ruky; věc byla ostatně jasná a zákonná a v každém případě tady byla pomoc blíž. Přejetého zvedli a nesli; pomocníci se našli. Kozelův dům byl nějakých třicet kroků daleko. Raskolnikov šel vzadu, opatrně podpíral hlavu a ukazoval cestu.

„Sem, sem! Na schody se musí nést hlavou nahoru; otočte ho… takhle! Já zaplatím, já se odvděčím,“ mumlal.

Katěrina Ivanovna, jako vždycky, jakmile se jí naskytla volná chvilka, začala hned přecházet sem a tam po svém malém pokoji, od okna ke kamnům a zpátky, s rukama pevně zkříženýma na prsou, mluvila

sama se sebou a kašlala. V poslední době začala čím dál častěji a víc rozmlouvat se svou nejstarší holčičkou, desetiletou Poleňkou, která sice mnohému ještě nerozuměla, ale zato velmi dobře pochopila, že ji matka potřebuje, a proto ji vždycky sledovala svými velkými chytrými očky a ze všech sil se snažila vypadat, že všemu rozumí. Tentokrát Poleňka svlékala malého bratříčka, kterému bylo celý den nedobře, aby ho uložila spát. Zatímco čekal, až mu převléknou košili, kterou bylo třeba ještě v noci vyprat, seděl chlapec mlčky na židli s vážnou tváří, vzpřímeně a nehybně, s nožkama nataženýma dopředu a pevně k sobě přitisknutýma, patičkami k publiku a špičkami od sebe. Poslouchal, co si maminka povídá se sestřičkou, našpulil pusinku, vykulil očka a nehýbal se, přesně tak, jak obvykle mají sedět všichni chytří chlapečkové, když je svlékají, aby šli spát. Ještě menší holčička, v naprostých cárech, stála u zástěny a čekala, až na ni přijde řada. Dveře na schody byly otevřené, aby se aspoň trochu ubránili vlnám tabákového kouře, které se valily z ostatních pokojů a každou chvíli nutily tu ubohou souchotinářku dlouze a trýznivě kašlat. Katěrina Ivanovna jako by za ten týden ještě víc pohubla a červené skvrny na tvářích jí plály ještě jasněji než dřív.

„Ty nebudeš věřit, ty si ani nedokážeš představit, Poleňko," říkala, když přecházela po pokoji, „jak vesele a nádherně jsme žili v domě u tatínka a jak mě ten opilec zničil a zničí i vás všechny! Tatínek byl plukovník ve státní službě a už skoro gubernátor; zbýval mu jen jeden jediný krůček, takže k němu všichni jezdili a říkali: ‚My vás, Ivane Michajlyči, už stejně považujeme za našeho gubernátora.' Když jsem já... kche! když jsem já... kche-kche-kche... ach, ten proklatý život!" vykřikla, když vykašlala hlen a chytila se za prsa. „Když jsem já... ach, když mě na posledním plesu... u maršálka šlechty... uviděla kněžna Bezzemelnaja – která mi potom žehnala, když jsem si brala tvého tatínka, Poljo –, hned se zeptala: ‚Není to ta milá slečna, co tančila se šálou na závěrečné slavnosti?'... – Tu díru je potřeba zašít; to bys mohla vzít

jehlu a hned ji zaštupovat, jak jsem tě to učila, jinak zítra… kche! zítra… kche-kche-kche!… se to roztrhne ještě víc!“ vykřikla s námahou. „Tehdy zrovna přijel z Petrohradu komorní junkr kníže Ščegolskoj… zatančil si se mnou mazurku a hned druhý den chtěl přijet požádat o mou ruku; ale já jsem mu sama v lichotivých slovech poděkovala a řekla jsem, že mé srdce už dávno patří jinému. Ten jiný byl tvůj otec, Poljo; tatínek se strašně zlobil… A je voda hotová? No tak dej sem košilku; a punčošky?… Lido,“ obrátila se k malé dceři, „ty se tuhle noc vyspíš takhle, bez košile; nějak to půjde… a punčošky polož vedle… Vypere se to najednou… Kde se ten otrhanec toulá, ten opilec! Košili nosil, až z ní byl hadr na utírání, celou ji roztrhal… Všechno by to bylo najednou, ať se nemusím trápit dvě noci za sebou! Pane bože! Kche-kche-kche-kche! Zase! Co to je?“ vykřikla, když pohlédla na dav v předsíni a na lidi, kteří se s nějakým břemenem tlačili do jejího pokoje. „Co to je? Co to nesou? Pane bože!“

„Kam ho tu položit?“ ptal se policista a rozhlížel se kolem, když už do pokoje vtáhli zakrváceného a bezvládného Marmeladova.

„Na pohovku! Položte ho rovnou na pohovku, sem hlavou,“ ukazoval Raskolnikov.

„Přejeli ho na ulici! Opilýho!“ vykřikl kdosi z předsíně.

Katěrina Ivanovna stála celá bledá a těžce dýchala. Děti se vyděsily. Malá Lidočka vykřikla, vrhla se k Poleňce, objala ji a celá se roztřásla.

Když Raskolnikov uložil Marmeladova, vrhl se ke Katěrině Ivanovně:

„Proboha, uklidněte se, nelekejte se!“ drmolil. „Přecházel ulici, přejel ho kočár, nebojte se, on se probere, dal jsem ho přinést sem… byl jsem u vás, pamatujete se… On se probere, já to zaplatím!“

„Tak se dočkal!“ zoufale vykřikla Katěrina Ivanovna a vrhla se k muži.

Raskolnikov si brzy všiml, že tahle žena nepatří k těm, které hned omdlévají. V mžiku se nešťastníkovi pod hlavou objevil polštář, na kte-

rý ještě nikdo nepomyslel; Katěrina Ivanovna ho začala svlékat, prohlížet, pobíhala, ale neztrácela hlavu, zapomněla sama na sebe, kousala se do roztřesených rtů a dusila v sobě výkřiky, které se jí draly z hrudi.

Raskolnikov mezitím přemluvil kohosi, aby doběhl pro doktora. Doktor, jak se ukázalo, bydlel o dům dál.

„Poslal jsem pro doktora," opakoval Katěrině Ivanovně, „nebojte se, já to zaplatím. Nemáte vodu?... A dejte ubrousek, ručník, cokoli, rychle; ještě se neví, jak je zraněný... Je zraněný, ne mrtvý, buďte si jistá... Uvidíme, co řekne doktor!"

Katěrina Ivanovna se vrhla k oknu; tam v rohu na prosezené židli stála velká hliněná mísa s vodou, připravená na noční praní dětského a manželova prádla. Tohle noční praní obstarávala Katěrina Ivanovna sama, vlastníma rukama, nejméně dvakrát týdně a někdy i častěji, neboť to s nimi došlo tak daleko, že prádlo na převlečení už skoro vůbec neměli a každý člen rodiny měl jen po jednom kousku, a Katěrina Ivanovna nesnesla nečistotu a raději se trápila po nocích a nad své síly, když všichni spí, aby do rána stihla mokré prádlo usušit na nataženém provaze a dát jim čisté, než aby viděla v domě špínu. Chopila se mísy, aby ji podle Raskolnikovova přání odnesla, ale s tím břemenem málem upadla. Ten už ale stihl najít ručník, namočil ho ve vodě a začal Marmeladovovi omývat obličej zalitý krví. Katěrina Ivanovna stála hned vedle, bolestně lapala po dechu a držela se rukama za prsa. Sama potřebovala pomoc. Raskolnikov začínal chápat, že možná udělal špatně, když přemluvil lidi, aby přejetého přenesli sem. I strážník stál bezradně.

„Poljo!" vykřikla Katěrina Ivanovna. „Běž k Soně, rychle. Jestli ji nezastihneš doma, nevadí, řekni, že otce přejeli koně a ať sem hned přijde... jakmile se vrátí. Rychle, Poljo! Na, vezmi si šátek!"

„Běz, co mas sil!" vykřikl najednou chlapec ze židle, a když to dořekl, ponořil se znovu do svého dřívějšího mlčenlivého vzpřímeného se-

zení na židli, s vykulenýma očkama, patami dopředu a špičkami od sebe.

Pokoj se mezitím naplnil tak, že by jablko nepropadlo. Policisté odešli, až na jednoho, který tu na chvíli zůstal a snažil se vyhnat diváky, kteří se nahrnuli ze schodů, zase zpátky na schody. Zato z vnitřních pokojů se vysypali skoro všichni nájemníci paní Lippevechzelové a zpočátku se tlačili jen ve dveřích, ale pak se v houfu vevalili přímo do pokoje. Katěrina Ivanovna se dostala do nepříčetnosti.

„Nechte ho aspoň v klidu umřít!“ křičela na celý dav. „To jste si našli představení! S cigaretami! Kche-kche-kche! Ještě v klobouc ích sem pojďte!… Jeden už tu v klobouku je… Ven! Mějte aspoň úctu k mrtvému tělu!“

Kašel ji zadusil, ale pohrůžka zabrala. Katěriny Ivanovny se zřejmě dokonce trochu báli; nájemníci se jeden po druhém protlačili zpátky ke dveřím s tím podivným vnitřním pocitem uspokojení, kterého si lze vždycky všimnout i u těch nejbližších lidí, když jejich bližního náhle stihne neštěstí, a kterého není ušetřen ani jediný člověk, bez výjimky, a to ani při tom nejupřímnějším pocitu lítosti a účasti.

Za dveřmi se ovšem ozývaly hlasy o nemocnici a že se tu nemá zbytečně obtěžovat.

„Umírat se taky nemá!“ vykřikla Katěrina Ivanovna a už se vrhla otevřít dveře, aby na ně spustila celé hromobití, ale ve dveřích se srazila se samotnou paní Lippevechzelovou, která se o neštěstí právě doslechla a přiběhla zjednat pořádek. Byla to neobyčejně hašteřivá a zmatená Němka.

„Ach, můj bůh!“ spráskla ruce. „Váš muž opilá kůň ušlapal. Do nemocnic s ním! Já jsem bytná!“

„Amalijo Ljudvigovno! Prosím vás, abyste si uvědomila, co říkáte,“ začala povýšeně Katěrina Ivanovna. S bytnou totiž mluvila vždycky povýšeným tónem, aby si ta „pamatovala, kam patří“, a ani teď si nedokázala to potěšení odepřít. „Amalijo Ljudvigovno…“

„Já vám řekl jednou provždycky, že vy nikdy nesmět říkala mně Amal Ljudvigovna; já jsem Amal-Ivan!“

„Vy nejste Amal-Ivan, ale Amalija Ljudvigovna, a protože já nepatřím k vašim podlým pochlebníkům, jako je pan Lebezjatnikov, který se teď za dveřmi směje,“ – za dveřmi se opravdu ozval smích a výkřik: „Už se do sebe pustily!“ – „budu vám vždycky říkat Amalijo Ljudvigovno, i když naprosto nechápu, proč se vám to jméno nelíbí. Sama vidíte, co se stalo se Semjonem Zacharovičem; umírá. Žádám vás, abyste hned zavřela tyhle dveře a nikoho sem nepouštěla. Nechte ho aspoň v klidu umřít! Jinak vás ujišťuju, že hned zítra se o vašem jednání dozví sám generální gubernátor. Kníže mě znal už jako slečnu a velmi dobře si pamatuje Semjona Zacharoviče, kterému mnohokrát prokázal dobrodiní. Všichni vědí, že Semjon Zacharovič měl mnoho přátel a příznivců, které sám opustil z ušlechtilé hrdosti, protože cítil svou nešťastnou slabost, ale teď nám,“ ukázala na Raskolnikova, „pomáhá jeden velkorysý mladý muž, který má prostředky i známosti a kterého Semjon Zacharovič znal už od dětství, a buďte si jistá, Amalijo Ljudvigovno…“

To všechno vychrlila neobyčejně rychle, čím dál tím rychleji, ale kašel naráz přerušil výmluvnost Katěriny Ivanovny. V tu chvíli se umírající probral a zasténal a ona k němu přiběhla. Nemocný otevřel oči, ještě nikoho nepoznával a ničemu nerozuměl, ale začal se upřeně dívat na Raskolnikova, který nad ním stál. Dýchal těžce, zhluboka a zřídka; v koutcích úst mu vystoupila krev; na čele mu vyrazil pot. Raskolnikova nepoznal a začal neklidně těkat očima kolem. Katěrina Ivanovna se na něj dívala smutným, ale přísným pohledem a z očí jí tekly slzy.

„Můj bože! Má celou hruď rozdrcenou! Tolik krve, tolik krve!“ řekla zoufale. „Musí se mu sundat všechny svrchní šaty! Otoč se trochu, Semjone Zacharoviči, jestli můžeš,“ zavolala na něj.

Marmeladov ji poznal.

„Kněze!“ vypravil ze sebe chraplavým hlasem.

Katěrina Ivanovna poodešla k oknu, opřela se čelem o rám a zoufale zvolala:

„Ach, ten proklatý život!“

„Kněze!“ řekl znovu umírající po chvilce mlčení.

„Už pro něj šli-i-i!“ okřikla ho Katěrina Ivanovna; uposlechl jejího okřiknutí a zmlkl. Hledal ji očima bázlivým, úzkostným pohledem; znovu se k němu vrátila a postavila se v hlavách. Trochu se uklidnil, ale ne nadlouho. Brzy se mu oči zastavily na malé Lidočce – jeho miláčkovi –, která se v koutě třásla jako v záchvatu a dívala se na něj svýma udivenýma, dětsky upřenýma očima.

„A… a…“ ukazoval na ni neklidně. Chtěl něco říct.

„Co ještě?“ vykřikla Katěrina Ivanovna.

„Bosinka! Bosinka!“ mumlal a pomateným pohledem ukazoval na holčiččiny bosé nožky.

„Mlč-č-č!“ vykřikla podrážděně Katěrina Ivanovna. „Sám víš, proč je bosinka!“

„Chválabohu, doktor!“ vykřikl Raskolnikov s radostí.

Vešel doktor, úhledný stařík, Němec, a nedůvěřivě se rozhlížel; přistoupil k nemocnému, změřil mu tep, pozorně mu prohmatal hlavu a s pomocí Katěriny Ivanovny rozepnul celou košili nasáklou krví a obnažil nemocnému hruď. Celá hruď byla zohavená, zmačkaná a rozdrásaná; několik žeber napravo bylo zlámaných. Nalevo, přímo na srdci, byla zlověstná, velká, žlutočerná skvrna, krutý úder kopytem. Doktor se zamračil. Policista mu vyprávěl, že přejetého zachytilo kolo a táhlo ho, jak se točilo, asi třicet kroků po dlažbě.

„Je s podivem, že se vůbec probral,“ pošeptal doktor potichu Raskolnikovovi.

„Co tomu říkáte?“ zeptal se ten.

„Hned umře.“

„Copak není žádná naděje?“

„Ani ta nejmenší! Je v posledním tažení… A k tomu má velmi nebezpečně zraněnou hlavu… Hm. Snad by se mu dalo pustit žilou… ale… bude to zbytečné. Za pět nebo deset minut určitě umře."

„Tak mu raději pusťte žilou!"

„Dobrá… Ale upozorňuju vás, že to bude naprosto zbytečné."

V tu chvíli se ozvaly další kroky, dav v předsíni se rozestoupil a na prahu se objevil kněz se svátostí pro umírající, šedivý stařík. Šel za ním policista, ještě z ulice. Doktor mu hned uvolnil místo a vyměnil si s ním významný pohled. Raskolnikov doktora uprosil, aby ještě aspoň chvilku počkal. Ten pokrčil rameny a zůstal.

Všichni ustoupili. Zpověď trvala jen velmi krátce. Umírající sotva něčemu pořádně rozuměl; vydávat ze sebe mohl jen přerývané, nezřetelné zvuky. Katěrina Ivanovna vzala Lidočku, sundala chlapce ze židle, odešla do kouta ke kamnům, poklekla a děti postavila na kolena před sebe. Holčička se jen třásla; chlapec ale, jak klečel na holých kolínkách, odměřeně zvedal ručku, celým křížem se žehnal a klaněl se až k zemi, až si o ni ťukal čelem, což mu zřejmě působilo zvláštní potěšení. Katěrina Ivanovna se kousala do rtů a zadržovala slzy; také se modlila, občas dítěti upravila košilku a stihla holčičce přehodit přes příliš obnažená ramena šátek, který vytáhla z prádelníku, aniž vstala z kolen nebo se přestala modlit. Dveře z vnitřních pokojů mezitím začali zvědavci znovu otevírat. V předsíni se diváci, nájemníci z celého schodiště, mačkali čím dál hustěji, ale přes práh pokoje nevkročili. Celou scénu osvětloval jediný oharek svíčky.

V tu chvíli se z předsíně davem rychle protlačila Poleňka, která běžela pro sestru. Vešla, sotva popadala dech, jak rychle běžela, sundala si šátek, vyhledala očima matku, přišla k ní a řekla: „Už jde! Potkala jsem ji na ulici!" Matka ji stáhla na kolena a postavila vedle sebe. Z davu se tiše a nesměle protlačila dívka a její náhlý příchod do toho pokoje, mezi bídu, cáry, smrt a zoufalství, byl podivný. I ona byla v cárech; její oblečení bylo laciné, ale vyparáděné po pouličním způsobu,

podle vkusu a pravidel, jaké se ustálily v jejím zvláštním světě, s křiklavě a hanebně zjevným účelem. Soňa se zastavila v předsíni přímo u prahu, ale přes práh nepřekročila a dívala se jako ztracená, zdálo se, že si nic neuvědomuje, zapomněla i na své hedvábné barevné šaty, koupené z čtvrté ruky, tady neslušné, s nesmírně dlouhou a směšnou vlečkou, i na obrovskou krinolínu, která zatarasila celé dveře, i na světlé botky, i na slunečník, v noci zbytečný, který si přesto vzala s sebou, i na směšný kulatý slaměný klobouček s pérem jasné ohnivé barvy. Zpod toho kloboučku, nasazeného klukovsky na stranu, vykukovala hubená, bledá a vyděšená tvářička s otevřenými ústy a s očima strnulýma hrůzou. Soňa byla malé postavy, asi osmnáctiletá, hubená, ale docela hezká blondýnka s nápadnýma modrýma očima. Upřeně se dívala na postel, na kněze; i ona byla zadýchaná rychlou chůzí. Nakonec k ní nejspíš dolehlo šeptání a některá slova z davu. Sklopila oči, udělala krok přes práh a postavila se v pokoji, ale zase jen přímo ve dveřích.

Zpověď a přijímání skončily. Katěrina Ivanovna znovu přistoupila k manželovu loži. Kněz ustoupil, a když odcházel, obrátil se ke Katěrině Ivanovně, aby jí řekl pár slov na rozloučenou a pro útěchu.

„A kam já mám dát tyhle?“ přerušila ho příkře a podrážděně ukazovala na maličké.

„Bůh je milostivý; doufejte v pomoc Nejvyššího,“ začal kněz.

„Ech! Milostivý, ale na nás nemá čas!“

„To je hřích, hřích, paní,“ poznamenal kněz a kroutil hlavou.

„A tohle hřích není?“ vykřikla Katěrina Ivanovna a ukázala na umírajícího.

„Snad ti, kdo byli nechtěnou příčinou, budou ochotni vás odškodnit, alespoň za ztrátu příjmů…“

„Vy mi nerozumíte!“ vykřikla podrážděně Katěrina Ivanovna a mávla rukou. „A za co by mě vůbec měli odškodňovat? Vždyť on sám, opilý, vlezl koním pod kopyta! Jakých příjmů? Neměla jsem z něj příjmy, jenom trápení. Vždyť on, opilec, všechno propil. Okrádal nás a nosil to

do krčmy, jejich i můj život v krčmě promrhal! A chvála bohu, že umírá! Bude méně škody!“

„V hodině smrti by se mělo odpouštět, tohle je hřích, paní, takové city jsou velký hřích!“

Katěrina Ivanovna se celou dobu točila kolem nemocného, dávala mu pít, otírala mu pot a krev z hlavy, rovnala polštáře a mezi tou prací se občas stačila otočit ke knězi a promluvit s ním. Teď se na něj však najednou obořila skoro v nepříčetnosti.

„Ech, otče! Slova, samá slova! Odpustit! Tak třeba by dneska přišel opilý, kdyby ho nepřejeli, košili má jenom jednu, celou obnošenou a samý cár, a on by se svalil a chrápal, a já bych se do svítání máchala ve vodě, prala bych ty jeho hadry a dětské věci, potom bych je usušila za oknem a hned, jak se rozední, sedla bych si a látala – to je moje noc!... Tak co tu mluvit o odpouštění! Však jsem mu odpustila!“

Hluboký, strašný kašel přerušil její slova. Odkašlala do kapesníku a strčila ho knězi na ukázku pod nos, zatímco si druhou rukou bolestně přidržovala hruď. Kapesník byl celý od krve...

Kněz sklopil hlavu a neřekl nic.

Marmeladov už ležel v poslední agónii; nespouštěl oči z tváře Katěriny Ivanovny, která se nad ním znovu skláněla. Pořád jí chtěl něco říct; dokonce začal, s námahou pohyboval jazykem a nezřetelně vyslovoval slova, ale Katěrina Ivanovna pochopila, že ji chce prosit o odpuštění, a hned na něj panovačně vykřikla:

„Mlč-č-č! Není třeba!... Vím, co chceš říct!...“ A nemocný zmlkl; ale v tu chvíli jeho bloudivý pohled padl na dveře a on uviděl Soňu...

Až dosud si jí nevšiml: stála v koutě a ve stínu.

„Kdo je to? Kdo je to?“ promluvil najednou chraptivým, dušeným hlasem, celý zneklidněný, ukazoval očima s hrůzou ke dveřím, kde stála dcera, a snažil se nadzvednout.

„Lež! Lež-ž-ž!“ vykřikla Katěrina Ivanovna.

Ale s nepřirozeným vypětím se mu podařilo opřít se o ruku. Chvíli divoce a nehybně hleděl na dceru, jako by ji nepoznával. Ostatně ještě nikdy ji v takových šatech neviděl. Najednou ji poznal – ponížená, zdrcená, vystrojená a zahanbená tam stála a pokorně čekala, až na ni přijde řada, aby se rozloučila s umírajícím otcem. V jeho tváři se zračilo nekonečné utrpení.

„Soňo! Dcero! Odpusť!“ vykřikl a chtěl k ní vztáhnout ruku, ale ztratil oporu, sesmekl se a zřítil se z pohovky, rovnou obličejem na zem; vrhli se ho zvedat, položili ho, ale už skonával. Soňa slabě vykřikla, přiběhla, objala ho a v tom objetí tak strnula. Umřel jí v náručí.

„Dosáhl svého!“ vykřikla Katěrina Ivanovna, když uviděla manželovo mrtvé tělo. „No, co teď dělat! Za co ho pohřbím! A čím je, čím je zítra nakrmím?“

Raskolnikov přistoupil ke Katěrině Ivanovně.

„Katěrino Ivanovno,“ začal, „minulý týden mi váš zesnulý manžel vyprávěl celý svůj život a všechny okolnosti… Buďte ujištěna, že o vás mluvil s nadšenou úctou. Od toho večera, kdy jsem poznal, jak vám všem byl oddán a jak si zvlášť vás, Katěrino Ivanovno, vážil a jak vás miloval navzdory své nešťastné slabosti, od toho večera jsme se stali přáteli… Dovolte mi tedy teď… přispět k tomu, abychom mému zesnulému příteli mohli prokázat poslední službu. Tady je… dvacet rublů, myslím – a jestli vám to může nějak pomoci, tak… já… jedním slovem, já se zastavím – určitě se zastavím… možná se zastavím hned zítra… Sbohem!“

A rychle vyšel z pokoje a co nejrychleji se prodíral davem na schodiště; ale v davu se najednou srazil s Nikodimem Fomičem, který se o neštěstí dozvěděl a chtěl se o všechno postarat osobně. Od té scény v kanceláři se neviděli, ale Nikodim Fomič ho okamžitě poznal.

„Á, to jste vy?“ zeptal se ho.

„Umřel,“ odpověděl Raskolnikov. „Byl tu doktor, byl tu kněz, všechno je v pořádku. Moc tu ubohou ženu neobtěžujte, beztak má soucho-

tiny. Povzbuďte ji, jestli nějak můžete… Vždyť vy jste dobrý člověk, já vím…“ dodal s úsměškem a díval se mu přímo do očí.

„Ale jak jste se to umazal od krve,“ poznamenal Nikodim Fomič, když ve světle lucerny rozeznal na Raskolnikovově vestě několik čerstvých skvrn.

„Ano, umazal… jsem celý od krve!“ pronesl Raskolnikov s nějakým zvláštním výrazem, potom se usmál, kývl hlavou a šel dolů po schodech.

Scházel tiše, bez spěchu, celý v horečce, a aniž si to uvědomoval, byl plný jediného, nového, nesmírného pocitu plného a mocného života, který se do něj najednou vlil. Ten pocit se mohl podobat pocitu odsouzence k smrti, kterému náhle a nečekaně oznámí milost. V půli schodiště ho dohonil kněz, který se vracel domů; Raskolnikov ho mlčky pustil napřed a vyměnili si němou úklonu. Ale když už scházel poslední schody, najednou za sebou uslyšel spěšné kroky. Někdo ho dohánět. Byla to Poleňka; běžela za ním a volala: „Poslyšte! Poslyšte!“

Otočil se k ní. Seběhla poslední schody a zastavila se těsně před ním, o schod výš než on. Ze dvora sem pronikalo kalné světlo. Raskolnikov rozeznal hubenou, ale milou tvářičku děvčátka, která se na něj usmívala a vesele, dětsky na něj hleděla. Přiběhla s posláním, které se jí zjevně samotné moc líbilo.

„Poslyšte, jak se jmenujete?… a ještě: kde bydlíte?“ zeptala se spěšně, udýchaným hláskem.

Položil jí obě ruce na ramena a hleděl na ni s jakýmsi štěstím. Bylo mu tak příjemné na ni hledět – sám nevěděl proč.

„A kdo vás poslal?“

„Mě poslala sestřička Soňa,“ odpověděla holčička a usmívala se ještě veseleji.

„Však jsem věděl, že vás poslala sestřička Soňa.“

„Mě poslala taky maminka. Když mě sestřička Soňa začala posílat, maminka taky přišla a řekla: ‚Honem běž, Poleňko!‘“

„Máte sestřičku Soňu ráda?“

„Mám ji ráda nejvíc ze všech!“ pronesla Poleňka s nějakou zvláštní pevností a její úsměv najednou zvážněl.

„A mě budete mít ráda?“

Místo odpovědi uviděl, jak se k němu přibližuje tvářička děvčátka a baculaté rtíky, naivně našpulené, aby ho políbily. Najednou ho její ručky, tenoučké jako sirky, objaly pevně, převelice pevně, hlavu sklonila k jeho rameni a holčička tiše plakala a tiskla se k němu tváří pořád pevněji a pevněji.

„Tatínka je mi líto!“ promluvila po chvilce, zvedla uplakanou tvářičku a otírala si rukama slzy. „Teď pořád přicházejí samá taková neštěstí,“ dodala nečekaně, s tím zvlášť důležitým výrazem, který děti usilovně nasazují, když najednou chtějí mluvit jako „velcí“.

„A měl vás tatínek rád?“

„Lidočku měl ze všech nejradši,“ pokračovala velmi vážně a bez úsměvu, už docela tak, jak mluví velcí, „měl ji rád proto, že je malá, a ještě proto, že je nemocná, a vždycky jí nosil nějakou mlsku, a nás učil číst, a mě gramatiku a náboženství,“ dodala důstojně, „a maminka nic neříkala, ale my jsme věděli, že to má ráda, a tatínek to věděl, a maminka mě chce učit francouzsky, protože už je čas, abych dostala vzdělání.“

„A modlit se umíte?“

„Ó, to víte, že umíme! Už dávno; já, protože už jsem velká, se modlím sama potichu, a Kolja s Lidočkou nahlas spolu s maminkou; nejdřív odříkají ‚Zdrávas Maria‘ a potom ještě jednu modlitbu: ‚Bože, odpusť a požehnej sestřičce Soně‘, a potom ještě: ‚Bože, odpusť a požehnej našemu druhému tatínkovi‘, protože náš starší tatínek už umřel, a tenhle je přece náš druhý, a my se modlíme i za toho.“

„Polečko, jmenuju se Rodion; pomodlete se někdy i za mě: ‚a za služebníka Rodiona‘ – nic víc.“

„Celý svůj budoucí život se za vás budu modlit," řekla vroucně holčička, najednou se znovu rozesmála, vrhla se k němu a znovu ho pevně objala.

Raskolnikov jí řekl své jméno, dal jí adresu a slíbil, že se hned zítra určitě zastaví. Holčička odešla úplně okouzlená. Bylo už po desáté, když vyšel na ulici. Za pět minut stál na mostě, přesně na tom místě, odkud předtím skočila ta žena.

„Dost!" pronesl rozhodně a slavnostně. „Pryč s přeludy, pryč s předstíraným strachem, pryč s přízraky!... Je tu život! Copak jsem teď nežil? Můj život ještě neumřel spolu se starou bábou! Dej jí pánbůh království nebeské a – dost, matičko, je čas jít na odpočinek! Ted je tu království rozumu a světla a... a vůle, a síly... a teď uvidíme! Ted se utkáme!" dodal zpupně, jako by se obracel k nějaké temné síle a vyzýval ji. „A přitom jsem už byl ochoten žít na jednom lokti prostoru!

„...Teď v tuhle chvíli jsem velmi slabý, ale... zdá se, že celá nemoc přešla. Věděl jsem, že přejde, když jsem předtím vycházel. Mimochodem: Počinkovův dům, to je pár kroků. Teď určitě k Razumichinovi, i kdyby to nebylo pár kroků... ať vyhraje sázku!... Ať se taky pobaví – nic, ať!... Síla, síla je potřeba: bez síly nic nezískáš; a sílu je třeba získávat zase silou, a právě tohle oni nevědí," dodal hrdě a sebevědomě a sotva pletl nohama, sešel z mostu. Hrdost a sebevědomí v něm rostly každou minutou; už v příští minutě to byl jiný člověk, než jakým byl v té předchozí. Co se však stalo tak zvláštního, že ho to tak obrátilo? Ani to sám nevěděl; jako tonoucímu, který se chytá stébla, se mu najednou zdálo, že i on „může žít, že ještě je život, že jeho život neumřel spolu se starou bábou". Možná se se závěrem příliš ukvapil, ale o tom nepřemýšlel.

„Ale o služebníka Rodiona jsem přece jen poprosil, ať se za něj pomodlí," blesklo mu najednou hlavou. „No, to je... pro všechny případy!" dodal a hned se sám zasmál svému klukovskému kousku. Byl ve skvělé náladě.

Razumichina našel snadno; v Počinkovově domě už nového nájemníka znali a domovník mu hned ukázal cestu. Už od poloviny schodiště bylo slyšet hluk a živý hovor velké společnosti. Dveře na schodiště byly otevřené dokořán; ozýval se křik a hádky. Razumichinův pokoj byl dost velký a sešlo se tam asi patnáct lidí. Raskolnikov se zastavil v předsíni. Tady za přepážkou se dvě služky bytné zaměstnávaly u dvou velkých samovarů, u lahví, talířů a mís s koláčem a s něčím k zakousnutí, které přinesly z kuchyně bytné. Raskolnikov poslal pro Razumichina. Ten přiběhl celý nadšený. Na první pohled bylo vidět, že neobyčejně mnoho vypil, a přestože se Razumichin skoro nikdy nedokázal opít do němoty, tentokrát na něm bylo něco znát.

„Poslouchej," pospíšil si Raskolnikov, „přišel jsem ti jen říct, že jsi sázku vyhrál a že opravdu nikdo neví, co se mu může stát. Dovnitř ale jít nemůžu: jsem tak slabý, že hned upadnu. A proto buď zdráv a sbohem! A zítra za mnou přijď…"

„Víš co, doprovodím tě domů! Když sám říkáš, že jsi slabý, tak…"

„A co hosti? Kdo je ten kudrnatý, co sem zrovna nakoukl?"

„Tenhle? Čert ví! Nějaký strýcův známý, nejspíš, nebo možná přišel sám od sebe… Nechám jim tam strýce; to je nanejvýš vzácný člověk; škoda, že se s ním teď nemůžeš seznámit. Ale ostatně, čert je vem všechny! Teď jsem jim ukradený, a já se taky potřebuju provětrat, takže, brácho, přišel jsi akorát: ještě dvě minuty a byl bych se tam porval, namouduši! Vykládají takové nesmysly… Nedovedeš si představit, jak hrozně se člověk může nakonec vylhat! Ostatně, jak by sis to nepředstavil? Copak my sami nelžeme? Ať si lžou: zato pak lhát nebudou… Posaď se na minutku, přivedu Zosimova."

Zosimov se na Raskolnikova vrhl dokonce s jakousi chtivostí; bylo na něm znát nějaké zvláštní zvědavé zaujetí; brzy se mu tvář vyjasnila.

„Okamžitě spát," rozhodl, když pacienta podle možností prohlédl, „a na noc by to chtělo vzít jednu věcičku. Vezmete si ji? Už předtím jsem si připravil… jeden prášek."

„Klidně dva," odpověděl Raskolnikov.

Prášek hned vzal.

„To je moc dobře, že ho povedeš sám," poznamenal Zosimov k Razumichinovi. „Co bude zítra, uvidíme, ale dneska je to dokonce docela slušné: oproti dřívějšku značná změna. Člověk se učí celý život…"

„Víš, co mi teď Zosimov pošeptal, když jsme odcházeli," vyhrkl Razumichin, sotva vyšli na ulici. „Já ti, brácho, všechno řeknu na rovinu, protože jsou to hlupáci. Zosimov mi přikázal, abych s tebou cestou žvanil a abych tě přiměl žvanit a pak mu to všechno vyklopil, protože má takovou představu… že jsi… blázen, nebo že k tomu nemáš daleko. Jen si to představ! Zaprvé jsi třikrát chytřejší než on, zadruhé, jestli nejsi pomatený, tak ti může být fuk, že má v hlavě takovou pitomost, a zatřetí ten kus masa, chirurg svým oborem, se teď pomátl na duševních nemocech, a pokud jde o tebe, dočista ho obrátil tvůj dnešní rozhovor se Zametovem."

„Zametov ti všechno vyprávěl?"

„Všechno, a výborně udělal. Teď jsem pochopil, jak se věci mají do posledního puntíku, a Zametov to pochopil taky… No, jedním slovem, Roďo… jde o to… Teď jsem trošičku opilý… Ale to nevadí… jde o to, že ta myšlenka… chápeš? opravdu se u nich začínala rýsovat… chápeš? Totiž nikdo z nich se ji neodvážil vyslovit nahlas, protože je to ta nejnesmyslnější pitomost, a hlavně když sebrali toho malíře, všechno to prasklo a navěky zhaslo. Ale proč jsou to takoví hlupáci? Já jsem tehdy Zametova trochu zmlátil – to je mezi námi, brácho; prosím tě, ani nenaznač, že to víš; všiml jsem si, že je háklivý; bylo to u Lavizy – ale dneska, dneska se všechno vyjasnilo. Hlavně ten Ilja Petrovič! Ten tehdy využil toho, že jsi v kanceláři omdlel, a pak se za to sám styděl; já to přece vím…"

Raskolnikov dychtivě poslouchal. Razumichin v opilosti vyklopil víc, než měl.

„Já jsem tehdy omdlel proto, že bylo dusno a páchla tam olejová barva," řekl Raskolnikov.

„Ještě to vysvětluje! A nebyla to jen barva: zánět se připravoval celý měsíc; tady je Zosimov svědkem! Ale jak je ten kluk teď zdrcený, to si nedovedeš představit! ‚Nestojím ani za malíček toho člověka!' povídá. Za tvůj, totiž. On má občas, brácho, dobré city. Ale ta lekce, ta dnešní lekce v ‚Křišťálovém paláci', to je vrchol dokonalosti! Vždyť jsi ho nejdřív vyděsil, dohnal až ke křečím! Vždyť jsi ho skoro přinutil, aby znovu uvěřil celému tomu hnusnému nesmyslu, a pak jsi mu najednou vyplázl jazyk: ‚Tumáš, máš to!'

„Dokonalé! Teď je rozdrcený, zničený! Ty jsi mistr, namouduši, tak se to s nimi má dělat. Ech, že jsem tam nebyl! Strašně na tebe teď čekal. Porfirij se s tebou taky chce seznámit…"

„Á… tak i ten… A proč mě zapsali mezi blázny?"

„Totiž ne mezi blázny. Já jsem se ti, brácho, asi až moc rozpovídal… Jeho, víš, předtím zarazilo, že tě zajímá jenom tenhle jediný bod; teď je jasné, proč tě zajímá; když člověk zná všechny okolnosti… a jak tě to tehdy podrážděilo a spletlo se to s nemocí… Já jsem, brácho, trochu opilý, jenže, čert ví, on má nějakou svou představu… Říkám ti: pomátl se na duševních nemocech. Ale ty si z toho nic nedělej…"

Asi půl minuty oba mlčeli.

„Poslyš, Razumichine," promluvil Raskolnikov, „chci ti to říct na rovinu: byl jsem teď u mrtvého, umřel jeden úředník… dal jsem tam všechny své peníze… a kromě toho mě teď líbala jedna bytost, která by, i kdybych někoho zabil, taky… jedním slovem, viděl jsem tam ještě jednu jinou bytost… s ohnivým perem… ale ostatně, plácám nesmysly; jsem velmi slabý, podepři mě… vždyť tady hned je schodiště…"

„Co je s tebou? Co je s tebou?" vyptával se znepokojeně Razumichin.

„Trochu se mi točí hlava, jenže o to nejde, jde o to, že je mi tak smutno, tak smutno! jako ženské… vážně! Podívej, co je to? Podívej!

podívej!“

„Co je?“

„Copak to nevidíš? Světlo v mém pokoji, vidíš? Škvírou…“

Stáli už před posledním schodištěm, vedle dveří bytné, a zdola bylo opravdu vidět, že v Raskolnikovově komůrce je světlo.

„Divné! Možná Nastasja,“ poznamenal Razumichin.

„Ta u mě v tuhle dobu nikdy nebývá, a navíc už dávno spí, ale… mně je to jedno! Sbohem!“

„Co to povídáš? Vždyť tě doprovodím, půjdeme dovnitř spolu!“

„Vím, že půjdeme dovnitř spolu, ale chci ti tady stisknout ruku a tady se s tebou rozloučit. No, dej mi ruku, sbohem!“

„Co je s tebou, Roďo?“

„Nic; pojďme; budeš svědkem…“

Začali stoupat do schodů a Razumichinovi blesklo hlavou, že Zosimov má možná pravdu. „Ech! Rozrušil jsem ho svým žvaněním!“ zabručel si pro sebe. Najednou, když docházeli ke dveřím, uslyšeli v pokoji hlasy.

„Co se tu děje?“ vykřikl Razumichin.

Raskolnikov první vzal za kliku a otevřel dveře dokořán, otevřel je a zůstal stát na prahu jako přimražený.

Jeho matka a sestra seděly u něj na pohovce a čekaly už hodinu a půl. Proč je ze všeho nejméně čekal a proč na ně ze všeho nejméně myslel, ačkoli se ještě dnes znovu dozvěděl, že vyjíždějí, že jsou na cestě, že každou chvíli přijedou? Celou tu hodinu a půl se jedna přes druhou vyptávaly Nastasji, která i teď stála před nimi a už jim stačila vyklopit všechno do posledního puntíku. Hrůzou nevěděly, co dělají, když uslyšely, že „dneska utekl“, nemocný, a jak bylo z vyprávění zřejmé, určitě v blouznění! „Bože, co je s ním!“ Obě plakaly, obě za tu hodinu a půl čekání prožily muka jako na kříži.

Raskolnikovův příchod uvítal radostný, nadšený výkřik. Obě se k němu vrhly. Ale on stál jako mrtvý; jako blesk ho zasáhlo nesnesitel-

né, náhlé uvědomění. Ani ruce se mu nezvedaly, aby je objal: nemohly. Matka a sestra ho tiskly v náručí, líbaly ho, smály se, plakaly… Udělal krok, zapotácel se a padl v mdlobách na podlahu.

Poplach, výkřiky hrůzy, sténání… Razumichin, který stál na prahu, vletěl do pokoje, popadl nemocného do svých mohutných rukou a ten se v mžiku ocitl na pohovce.

„To nic, to nic!“ křičel na matku a sestru. „To jsou mdloby, to je hloupost! Doktor zrovna teď řekl, že je mu mnohem lépe, že je úplně zdravý! Vodu! No vidíte, už přichází k sobě, no vidíte, už se probral!…“

A popadl Duněčku za ruku tak, že jí ji málem vykloubil, a sklonil ji, aby se podívala, že „už se probral“. Matka i sestra hleděly na Razumichina jako na prozřetelnost, s dojetím a vděčností; už od Nastasji slyšely, čím byl pro jejich Roďu po celou dobu nemoci tenhle „čilý mladý muž“, jak ho ještě téhož večera v důvěrném rozhovoru s Duňou nazvala sama Pulcherija Alexandrovna Raskolnikovová.

Díl třetí

I

Raskolnikov se nadzvedl a posadil se na pohovce.

Slabě mávl na Razumichina, aby zarazil celý proud jeho nesouvislých a vášnivých útěch, obrácených k matce a sestře, vzal je obě za ruce a asi dvě minuty mlčky hleděl jednou na tu, jednou na druhou. Matka se jeho pohledu polekala. V tom pohledu prosvítal cit silný až k utrpení, ale zároveň v něm bylo něco strnulého, dokonce jako by šíleného. Pulcherija Alexandrovna se rozplakala.

Avdoťja Romanovna byla bledá; ruka se jí v bratrově ruce chvěla.

„Jděte domů… s ním," promluvil přerývaným hlasem a ukázal na Razumichina, „do zítřka; zítra všechno… Jak dlouho jste tady?"

„Dnes večer, Roďo," odpověděla Pulcherija Alexandrovna, „vlak měl strašné zpoždění. Ale, Roďo, teď od tebe za nic na světě neodejdu! Přespím tady vedle…"

„Netrapte mě!" promluvil a podrážděně mávl rukou.

„Já u něj zůstanu!“ vykřikl Razumichin. „Ani na minutu ho neopustím, a k čertu s těmi mými tam, ať si lezou po zdech! Mám tam strýce, ten předsedá.“

„Jak, jak se vám odvděčím!“ začala Pulcherija Alexandrovna a znovu Razumichinovi tiskla ruce, ale Raskolnikov ji opět přerušil:

„Nemůžu, nemůžu,“ opakoval podrážděně, „netrapte mě! Dost, odejděte… Nemůžu!…“

„Pojďte, maminko, aspoň na minutku vyjděme z pokoje,“ zašeptala vylekaná Duňa, „zabíjíme ho, to je vidět.“

„Copak se na něj ani nepodívám, po třech letech!“ rozplakala se Pulcherija Alexandrovna.

„Počkejte!“ zastavil je znovu. „Pořád mi skáčete do řeči, a mně se pletou myšlenky… Viděly jste Lužina?“

„Ne, Roďo, ale už ví, že jsme přijely. Slyšely jsme, Roďo, že Pjotr Petrovič byl tak laskav a dnes tě navštívil,“ dodala Pulcherija Alexandrovna trochu nesměle.

„Ano… byl tak laskav… Duňo, já jsem předtím Lužinovi řekl, že ho shodím ze schodů, a poslal jsem ho k čertu…“

„Roďo, co to povídáš! Ty asi… ty nechceš říct,“ začala polekaně Pulcherija Alexandrovna, ale zarazila se a podívala se na Duňu.

Avdoťja Romanovna upřeně hleděla na bratra a čekala, co bude dál. Obě už o hádce předem zpravila Nastasja, nakolik to dokázala pochopit a vylíčit, a obě se v nejistotě a čekání utrápily.

„Duňo,“ pokračoval Raskolnikov s námahou, „já si ten sňatek nepřeju, a proto musíš hned zítra, při prvním slově, Lužina odmítnout, ať tu po něm není ani vidu, ani slechu.“

„Můj bože!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

„Bratře, rozmysli si, co říkáš!“ začala prudce Avdoťja Romanovna, ale hned se ovládla. „Ty asi teď nejsi ve stavu, jsi unavený,“ řekla mírně.

„V blouznění? Ne… Ty si bereš Lužina kvůli mně. A já oběť nepřijímám. A proto do zítřka napiš dopis… že ho odmítáš… Ráno mi ho dej přečíst, a konec!“

„To nemůžu udělat!“ vykřikla uražená dívka. „Jakým právem…“

„Duněčko, ty jsi taky prudká, přestaň, zítra… Copak nevidíš…“ vylekala se matka a vrhla se k Duni. „Ach, raději už pojďme!“

„Blouzní!“ zakřičel podnapilý Razumichin. „Jinak by si to nedovolil! Zítra ho ta hloupost přejde… Ale dneska ho opravdu vyhodil. Tak to bylo. No, a ten se rozzlobil… Řečnil tady, předváděl své vědomosti, a pak odešel s ocasem mezi nohama…“

„Tak je to pravda?“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

„Do zítřka, bratře,“ řekla soucitně Duňa. „Pojďte, maminko… Sbohem, Roďo!“

„Slyšíš, sestro,“ opakoval za nimi, když sebral poslední síly, „neblouzním; tenhle sňatek je podlost. Ať jsem já podlec, ale ty nesmíš… jeden z nás… a já, i když jsem podlec, takovou sestru za sestru považovat nebudu. Buď já, nebo Lužin! Jděte…“

„Ty ses zbláznil! Despoto!“ zařval Razumichin, ale Raskolnikov už neodpovídal, a možná ani neměl sílu odpovídat. Lehl si na pohovku a v naprostém vyčerpání se otočil ke zdi. Avdoťja Romanovna se zvědavě podívala na Razumichina; její černé oči zablýskly: Razumichin se pod tím pohledem dokonce zachvěl. Pulcherija Alexandrovna stála jako omráčená.

„Já za nic na světě nemůžu odejít!“ šeptala Razumichinovi skoro v zoufalství. „Zůstanu tady, někde… doprovoďte Duňu.“

„A všechno pokazíte!“ zašeptal taky Razumichin, celý bez sebe. „Vyjděme aspoň na schodiště. Nastasjo, posviť! Přísahám vám,“ pokračoval polohlasem, už na schodišti, „že nás předtím, mě i doktora, málem zmlátil! Chápete to? Samotného doktora! A ten ustoupil, aby ho nedráždil, a odešel, a já zůstal dole hlídat, a on se tu zatím oblékl a vy-

klouzl. A teď vyklouzne taky, jestli ho budete dráždit, v noci, a ještě si něco udělá…“

„Ach, co to říkáte!“

„A Avdoťja Romanovna taky nemůže být v těch pokojích bez vás sama! Uvědomte si, kde bydlíte! Copak vám ten podlec Pjotr Petrovič nemohl sehnat lepší byt… Ale ostatně, víte, jsem trochu opilý, a proto… jsem nadával; nevšímejte si…“

„Ale já půjdu za zdejší bytnou,“ trvala na svém Pulcherija Alexandrovna, „uprosím ji, aby mně a Duni na tuhle noc dala nějaký kout. Nemůžu ho tu takhle nechat, nemůžu!“

Když to říkali, stáli na schodišti, na odpočívadle, přímo přede dveřmi bytné. Nastasja jim svítila z nejnižšího schodu. Razumichin byl v neobyčejném rozrušení. Ještě před půlhodinou, když doprovázel Raskolnikova domů, byl sice až příliš upovídaný, což si i uvědomoval, ale úplně čilý a skoro svěží, přestože toho večera vypil strašné množství vína. Teď se však jeho stav podobal až jakémusi nadšení, a zároveň jako by mu všechno vypité víno znovu, naráz a s dvojnásobnou silou vlétlo do hlavy. Stál s oběma dámami, držel je obě za ruce, přemlouval je a předkládal jim důvody s ohromující upřímností, a nejspíš aby je lépe přesvědčil, skoro při každém svém slově jim oběma pevně, převelice pevně, jako ve svěráku, tiskl ruce až k bolesti a zdálo se, že Avdoťju Romanovnu hltá očima, a vůbec se přitom neostýchal. Dámy mu občas bolestí vytrhávaly ruce z jeho obrovské kostnaté pracky, ale on nejenže si nevšiml, o co jde, nýbrž si je k sobě přitahoval ještě pevněji. Kdyby mu teď přikázaly, aby se jim k službám vrhl ze schodů střemhlav dolů, okamžitě by to udělal, bez rozmýšlení a bez zaváhání. Pulcherija Alexandrovna, celá zneklidněná myšlenkou na svého Roďu, sice cítila, že ten mladý muž je až příliš výstřední a až příliš bolestivě jí tiskne ruku, ale protože byl pro ni zároveň prozřetelností, nechtěla si všech těch výstředních podrobností všímat. Avdoťja Romanovna, i když byla stejně znepokojená a i když neměla bázlivou povahu, se

s úžasem a skoro až se strachem setkávala s pohledy přítele svého bratra, které planuly divokým ohněm, a jen bezmezná důvěra, kterou v ní vzbudilo Nastasjino vyprávění o tomhle podivném člověku, ji zdržela od pokusu utéct mu a odtáhnout s sebou i matku. Chápala také, že teď už mu asi ani utéct nemohou. Ostatně asi po deseti minutách se značně uklidnila: Razumichin měl tu vlastnost, že se vždycky v mžiku celý vyslovil, ať byl v jakékoli náladě, takže všichni velmi rychle poznali, s kým mají co do činění.

„Za bytnou se nedá, to je ten nejstrašnější nesmysl!“ vykřikl a přesvědčoval Pulcheriji Alexandrovnu. „I když jste matka, jestli tu zůstanete, dovedete ho k zuřivosti, a pak bude čert ví co! Poslouchejte, udělám tohle: teď u něj chvíli posedí Nastasja a já vás obě odvedu k vám, protože samy po ulicích chodit nemůžete; u nás v Petrohradě, co se toho týče… No, kašlu na to!… Pak od vás hned běžím sem a za čtvrt hodiny, na mé nejčestnější slovo, vám přinesu hlášení: jak mu je? spí, nebo ne? a všechno ostatní. Pak, poslouchejte! Pak od vás v mžiku k sobě – mám tam hosty, všichni opilí – vezmu Zosimova – to je doktor, který ho léčí, teď sedí u mě, není opilý; ten není opilý, ten není opilý nikdy! Dotáhnu ho k Roďkovi a pak hned k vám, takže do hodiny o něm dostanete dvě zprávy – a od doktora, rozumíte, od samotného doktora; to už je něco jiného než ode mě! Když to bude špatné, přísahám, že vás sem sám přivedu, a když dobré, tak si jděte lehnout. A já tu přespím celou noc, v síni, on to ani neuslyší, a Zosimovovi řeknu, ať přespí u bytné, aby byl po ruce. No, co je teď pro něj lepší, vy, nebo doktor? Vždyť doktor je užitečnější, užitečnější. No tak tedy jděte domů! A k bytné se nedá; já můžu, ale vy ne: nepustí vás, protože… protože je to husa. Bude na mě žárlit kvůli Avdoťje Romanovně, jestli to chcete vědět, a kvůli vám taky… A kvůli Avdoťje Romanovně určitě.

„To je naprosto, naprosto nečekaná povaha! Ostatně, já jsem taky hlupák… Kašlu na to! Pojďme! Věříte mi? No, věříte mi, nebo ne?“

„Pojďte, maminko," řekla Avdoťja Romanovna, „určitě udělá, co slibuje. Bratra už vzkřísil, a jestli je pravda, že doktor bude ochoten tady přespat, co lepšího si přát?"

„Tak vy... vy... mi rozumíte, protože jste anděl!" vykřikl nadšeně Razumichin. „Jdeme! Nastasjo! Mažeš nahoru a sedíš tam u něj se světlem; za čtvrt hodiny přijdu..."

Pulcherija Alexandrovna sice nebyla docela přesvědčená, ale už se nebránila. Razumichin je obě vzal pod paží a táhl je ze schodů. Ostatně ji znepokojoval: „Je sice čilý a hodný, ale bude schopen splnit, co slibuje? Vždyť je v takovém stavu!..."

„Á, chápu, myslíte si, že jsem v takovém stavu!" přerušil její myšlenky Razumichin, který je uhodl, a vykračoval po chodníku svými obrovitými kročeji, takže mu obě dámy stěží stačily, čehož si ostatně nevšímal. „Nesmysl! totiž... jsem opilý jako trouba, ale o to nejde; nejsem opilý z vína. To mi vlezlo do hlavy, jakmile jsem vás uviděl... Ale kašlete na mě! Nevšímejte si mě: plácám; nejsem vás hoden... Jsem vás v nejvyšší míře nehoden!... A jakmile vás odvedu, v mžiku si tady v kanálu vyleju na hlavu dva škopky vody, a je hotovo... Kdybyste jen věděly, jak vás obě miluju!... Nesmějte se a nezlobte se!... Zlobte se na všechny, ale na mě se nezlobte! Jsem jeho přítel, a tedy i váš přítel. Tak to chci... Tušil jsem to... loni, byl takový jeden okamžik... Ostatně, vůbec jsem to netušil, protože jste spadly jako z nebe. A já možná nebudu celou noc spát... Ten Zosimov se předtím bál, aby se nezbláznil... Proto se nesmí dráždit..."

„Co to říkáte!" vykřikla matka.

„Copak to říkal sám doktor?" zeptala se polekaně Avdoťja Romanovna.

„Říkal, ale to není ono, vůbec to není ono. Dal mu i takový lék, prášek, viděl jsem to, a vy jste zrovna přijely... Ech!... Byly byste měly přijet radši zítra! To je dobře, že jsme odešli. A za hodinu vám o všem podá hlášení sám Zosimov. Ten teda opilý není! A já taky nebudu opi-

lý… A proč jsem se tak zřídil? Protože mě zatáhli do hádky, prokletí! Vždyť jsem se zapřísahal, že se nebudu hádat!… Takové nesmysly vykládají!

„Málem jsem se porval! Nechal jsem tam strýce předsedat… No, věřili byste tomu: požadují naprostou neosobnost a právě v tom nacházejí tu největší slast! Jen aby nebyli sami sebou, jen aby se co nejméně podobali sami sobě! Právě tohle u nich platí za ten nejvyšší pokrok. A kdyby aspoň lhali po svém, ale takhle…“

„Poslyšte,“ přerušila ho nesměle Pulcherija Alexandrovna, ale tím jen přilila oleje do ohně.

„Co si vůbec myslíte?“ křičel Razumichin a ještě víc zvyšoval hlas. „Myslíte, že se zlobím, protože lžou? Nesmysl! Já mám rád, když se lže! Lež je jediné výsadní právo člověka před všemi organismy. Když zalžeš, dojdeš k pravdě! Jsem člověk právě proto, že lžu. K žádné pravdě se nikdo nedopracoval, aniž by předtím čtrnáctkrát zalhal, a možná i sto čtrnáctkrát, a to je svým způsobem čestné; no, ale my ani zalhat neumíme vlastní hlavou! Lži mi, ale lži po svém, a já tě pak políbím. Zalhat po svém – to je přece skoro lepší než pravda, kterou máš jenom po cizím; v prvním případě jsi člověk, a ve druhém jsi jenom pták! Pravda neuteče, ale život se dá zatlouct; příklady už byly. No, co jsme teď? Všichni, všichni bez výjimky, pokud jde o vědu, vzdělání, myšlení, vynálezy, ideály, přání, liberalismus, rozum, zkušenost a všechno, všechno, všechno, všechno, všechno, ještě sedíme v první přípravné třídě gymnázia! Zalíbilo se nám vystačit si s cizí hlavou – a zažrali jsme se do toho! Je to tak? Mám pravdu?“ křičel Razumichin, třásl rukama obou dam a tiskl je. „Je to tak?“

„Ó, můj bože, já nevím,“ promluvila ubohá Pulcherija Alexandrovna.

„Je to tak, je… i když s vámi ve všem nesouhlasím,“ dodala vážně Avdoťja Romanovna a hned vykřikla, tak bolestivě jí tentokrát stiskl ruku.

„Je to tak? Vy říkáte, že je to tak? No, pak tedy vy… vy…“ křičel nadšeně, „vy jste pramen dobroty, čistoty, rozumu a… dokonalosti! Dejte mi ruku, dejte… vy mi taky dejte svou, chci vám políbit ruce tady, hned, na kolenou!“

A poklekl uprostřed chodníku, který byl naštěstí tentokrát liduprázdný.

„Přestaňte, prosím vás, co to děláte?“ vykřikla do krajnosti znepokojená Pulcherija Alexandrovna.

„Vstaňte, vstaňte!“ smála se, a zároveň se znepokojovala i Duňa.

„Za nic na světě, dokud mi nedáte ruce! Tak, a dost, a už jsem vstal, a pojďme! Jsem nešťastný trouba, nejsem vás hoden, a jsem opilý, a stydím se… Milovat vás nejsem hoden, ale sklonit se před vámi, to je povinnost každého, pokud to není úplné dobytče! Tak jsem se sklonil… Tady jsou vaše pokoje, a už jenom kvůli tomu má Rodion pravdu, že toho vašeho Pjotra Petroviče předtím vyhodil! Jak se opovážil ubytovat vás v takových pokojích? To je skandál! Víte, koho sem pouštějí? A vy jste přece nevěsta! Jste nevěsta, ne? Tak to vám tedy řeknu, že váš ženich je po tomhle podlec!“

„Poslyšte, pane Razumichine, zapomínáte se…“ začala Pulcherija Alexandrovna.

„Ano, ano, máte pravdu, zapomněl jsem se, stydím se!“ vzpamatoval se Razumichin. „Ale… ale… nemůžete se na mě zlobit, že takhle mluvím! Protože mluvím upřímně, a ne proto, že… hm! to by bylo podlé; jedním slovem, ne proto, že bych do vás… hm!… no, ať je to jak chce, není třeba, neřeknu proč, neodvažuju se!… Ale my všichni jsme předtím pochopili, jakmile vešel, že tenhle člověk do naší společnosti nepatří. Ne proto, že přišel nakadeřený od holiče, ne proto, že spěchal předvádět svůj rozum, ale protože je to špeh a spekulant; protože je to žid a šašek, a to je vidět. Myslíte, že je chytrý? Ne, je to hlupák, hlupák! No, hodí se k vám? Ó, můj bože! Vidíte, dámy,“ zarazil se najednou, když už stoupal po schodech k pokojům, „i když jsou tam u mě všichni

opilí, jsou zato všichni poctiví, a i když lžeme, protože já přece lžu taky, nakonec se dolžeme až k pravdě, protože stojíme na šlechetné cestě, kdežto Pjotr Petrovič… ten na šlechetné cestě nestojí. I když jsem jim teď hrozně nadával, já si jich přece všech vážím; dokonce i Zametova, i když si ho neváží, tak ho mám rád, protože – štěně! Dokonce i toho dobytka Zosimova, protože – je poctivý a rozumí svému řemeslu… Ale dost, všechno je řečeno a odpuštěno. Odpuštěno? Je to tak? No, pojďme. Tuhle chodbu znám, býval jsem tu; tady, v pokoji číslo tři, byl skandál… No, kde tady bydlíte? Které číslo? Osmička? No, tak se na noc zamkněte, nikoho nepouštějte. Za čtvrt hodiny se vrátím se zprávou, a pak ještě za půl hodiny se Zosimovem, uvidíte! Sbohem, běžím!“

„Můj bože, Duněčko, co z toho bude?“ řekla Pulcherija Alexandrovna a znepokojeně a bázlivě se obrátila k dceři.

„Uklidněte se, maminko,“ odpověděla Duňa a sundávala si klobouček a pláštík, „toho pána nám seslal sám bůh, i když přišel rovnou z nějaké pitky. Dá se na něj spolehnout, ujišťuju vás. A všechno, co už udělal pro bratra…“

„Ach, Duněčko, bůh ví, jestli přijde! A jak jsem se jen mohla odhodlat nechat Roďu!… A vůbec, vůbec jsem si nepředstavovala, že ho takhle najdu! Jak byl příkrý, jako by z nás neměl radost…“

V očích se jí objevily slzy.

„Ne, tak to není, maminko. Nepodívala jste se pořádně, pořád jste plakala. Je velmi rozrušený z té těžké nemoci – v tom je příčina všeho.“

„Ach, ta nemoc! Co jen bude, co jen bude! A jak s tebou mluvil, Duňo!“ řekla matka a nesměle hleděla dceři do očí, aby z nich vyčetla všechny její myšlenky, a už napůl utěšená tím, že právě Duňa Roďu brání, a tedy mu odpustila. „Jsem si jistá, že se zítra rozmyslí,“ dodala, aby z ní vyzvěděla všechno.

„A já jsem si zase jistá, že i zítra bude říkat totéž… o tomhle," odsekla Avdoťja Romanovna, a to byl ovšem kámen úrazu, protože tu šlo o bod, o kterém se Pulcherija Alexandrovna teď až příliš bála začít mluvit. Duňa přistoupila k matce a políbila ji. Ta ji pevně a mlčky objala. Potom se posadila v neklidném očekávání Razumichinova návratu a nesměle začala sledovat dceru, která s rukama zkříženýma na prsou, rovněž v očekávání, začala chodit sem a tam po pokoji a v duchu přemýšlela. Takové chození z kouta do kouta v zamyšlení bylo obvyklým zvykem Avdoťji Romanovny a matka se vždycky nějak bála v takové chvíli rušit její zadumání.

Razumichin byl ovšem směšný se svou náhlou vášní k Avdoťje Romanovně, která se v něm rozhořela v opilosti; ale kdo by se podíval na Avdoťju Romanovnu, zvlášť teď, když chodila po pokoji s rukama zkříženýma na prsou, smutná a zamyšlená, možná by ho leckdo omluvil, nemluvě už o jeho výstředním stavu. Avdoťja Romanovna byla pozoruhodně krásná – vysoká, podivuhodně štíhlá, silná, sebevědomá, což se projevovalo v každém jejím gestu, a co ostatně jejím pohybům nijak neubíralo na měkkosti a půvabu. Obličejem se podobala bratrovi, ale ji se dalo dokonce nazvat krasavicí. Vlasy měla tmavě plavé, o něco světlejší než bratr; oči skoro černé, zářivé, hrdé, a zároveň občas, chvílemi, neobyčejně laskavé. Byla bledá, ale ne nezdravě bledá; tvář jí zářila svěžestí a zdravím. Ústa měla trochu malá, ale spodní ret, svěží a nachový, jí maličko vystupoval dopředu, spolu s bradou – byla to jediná nepravidelnost v té krásné tváři, ale dodávala jí zvláštní osobitost a mimo jiné jako by i povýšenost. Výraz její tváře byl vždycky spíš vážný než veselý, přemýšlivý; zato jak té tváři slušel úsměv, jak jí slušel smích, veselý, mladý, bezstarostný! Je pochopitelné, že vášnivý, upřímný, trochu prostoduchý, poctivý, silný jako bohatýr a opilý Razumichin, který nikdy nic podobného neviděl, ztratil hlavu na první pohled. K tomu mu náhoda jako naschvál poprvé ukázala Duňu v krásné chvíli lásky a radosti ze shledání s bratrem. Pak viděl, jak se jí

v rozhořčení zachvěl spodní ret, když jí bratr dával ty drzé a nevděčně kruté příkazy – a nedokázal odolat.

Ostatně mluvil pravdu, když se předtím na schodech v opilosti prořekl, že Raskolnikovova výstřední bytná, Praskovja Pavlovna, bude na něj žárlit nejen kvůli Avdoťje Romanovně, ale nejspíš i kvůli samotné Pulcheriji Alexandrovně. Přestože bylo Pulcheriji Alexandrovně už čtyřicet tři let, její tvář si stále uchovávala zbytky dřívější krásy, a navíc vypadala mnohem mladší, než byla, což se skoro vždycky stává u žen, které si až do stáří uchovaly jasnou mysl, svěžest dojmů a poctivý, čistý žár srdce. Řekněme mimochodem, že uchovat si tohle všechno je jediný prostředek, jak neztratit svou krásu ani ve stáří. Vlasy jí už začínaly šedivět a řídnout, kolem očí se jí už dávno objevily drobné paprsčité vrásky, tváře jí starostmi a žalem propadly a vyschly, a přesto byla ta tvář krásná. Byl to portrét Duněččiny tváře, jen o dvacet let později, a kromě toho bez výrazu spodního rtu, který jí nevystupoval dopředu. Pulcherija Alexandrovna byla citlivá, ostatně ne až přeslazeně, bázlivá a povolná, ale jen po určitou hranici: mohla v mnohém ustoupit, s mnohým mohla souhlasit, i s tím, co odporovalo jejímu přesvědčení, ale vždycky existovala taková hranice poctivosti, zásad a nejzazšího přesvědčení, kterou ji žádné okolnosti nemohly přinutit překročit.

Přesně dvacet minut po Razumichinově odchodu se ozvala dvě nehlasitá, ale spěšná zaklepání na dveře; vrátil se.

„Nepůjdu dál, nemám čas!“ spěchal, když mu otevřely. „Spí jako dřevo, výborně, klidně, a dej bůh, aby spal deset hodin. Je u něj Nastasja; řekl jsem jí, ať neodchází, dokud nepřijdu. Teď přitáhnu Zosimova, ten vám podá hlášení, a pak hezky na kutě; jste utahané, vidím, až hrůza.“

A rozběhl se od nich chodbou.

„Jaký čilý a… oddaný mladý muž!“ zvolala nesmírně potěšená Pulcherija Alexandrovna.

„Zdá se, že je to milý člověk!“ odpověděla s jistým zápalem Avdoťja Romanovna a znovu začala chodit sem a tam po pokoji.

Skoro po hodině se na chodbě ozvaly kroky a další zaklepání na dveře. Obě ženy čekaly, tentokrát už s naprostou vírou v Razumichinův slib; a opravdu se mu podařilo Zosimova přitáhnout. Zosimov hned souhlasil, že hostinu opustí a půjde se na Raskolnikova podívat, ale k dámám šel nerad a s velkou nedůvěrou, protože opilému Razumichinovi nevěřil. Jeho ješitnost však byla hned uklidněna, a dokonce polichocena: pochopil, že na něj opravdu čekaly jako na věštce. Posedět přesně deset minut a docela se mu podařilo Pulcheriju Alexandrovnu přesvědčit a uklidnit. Mluvil s neobyčejnou účastí, ale zdrženlivě a jaksi usilovně vážně, úplně jako sedmadvacetiletý doktor na důležitém konziliu, ani jediným slovem se neodchýlil od věci a neprojevil sebemenší přání navázat s oběma dámami nějaké osobnější a soukromější vztahy. Hned při vstupu si všiml, jak oslnivě krásná je Avdoťja Romanovna, a proto se okamžitě snažil po celou dobu návštěvy si jí dokonce vůbec nevšímat a obracel se výhradně k Pulcheriji Alexandrovně. To všechno mu působilo nesmírné vnitřní uspokojení. O nemocném samém se vyjádřil, že ho v tuto chvíli shledává ve velmi uspokojivém stavu.

Podle jeho pozorování má pacientova nemoc kromě špatných hmotných poměrů v posledních měsících jeho života ještě jisté mravní příčiny, „je takříkajíc produktem mnoha složitých mravních a hmotných vlivů, úzkostí, obav, starostí, jistých idejí… a tak dále“. Když letmo zpozoroval, že Avdoťja Romanovna začala obzvlášť pozorně poslouchat, rozvedl to téma Zosimov o něco šířeji. Na znepokojenou a nesmělou otázku Pulcherije Alexandrovny ohledně „jakéhosi údajného podezření na pomatení“ odpověděl s klidným a upřímným úsměškem, že jeho slova byla příliš zveličena; že ovšem je na nemocném znát jakási utkvělá myšlenka, něco, co prozrazuje monománii – neboť on, Zosimov, teď obzvlášť sleduje tento neobyčejně zajímavý

obor medicíny –, ale je přece třeba vzít v úvahu, že nemocný až skoro do dneška blouznil, a… a příjezd příbuzných ho samozřejmě posílí, rozptýlí a zapůsobí na něj spasitelně, „jen pokud se podaří vyhnout se novým zvláštním otřesům“, dodal významně. Potom vstal, rozvážně a srdečně se rozloučil, provázen požehnáním, vroucími díky, prosbami a dokonce i ručkou Avdoťji Romanovny, která se k němu sama vztáhla k potřesení, aniž o to usiloval, a odcházel nesmírně spokojený se svou návštěvou, a ještě víc sám se sebou.

„A mluvit budeme zítra; lehněte si, hned, určitě!“ dodal na závěr Razumichin, když odcházel se Zosimovem. „Zítra co nejdřív jsem u vás s hlášením.“

„Ale jaké je ta Avdoťja Romanovna rozkošné děvče!“ poznamenal Zosimov a málem se olizoval, když oba vyšli na ulici.

„Rozkošné? Ty jsi řekl rozkošné!“ zařval Razumichin, najednou se na Zosimova vrhl a popadl ho za krk. „Jestli se někdy opovážíš… Rozumíš? Rozumíš?“ křičel, cloumal jím za límec a tiskl ho ke zdi. „Slyšels?“

„Ale pusť, ty opilý čerte!“ bránil se Zosimov, a potom, když ho už pustil, se na něj upřeně podíval a najednou se rozchechtal. Razumichin stál před ním se spuštěnýma rukama, v zachmuřeném a vážném zamyšlení.

„Samozřejmě jsem osel,“ promluvil, zachmuřený jako bouřkový mrak, „ale… ty taky.“

„Kdepak, brácho, vůbec ne taky. Já o hloupostech nesním.“

Šli mlčky a teprve když docházeli k Raskolnikovovu bytu, přerušil Razumichin, velmi ustaraný, mlčení.

„Poslouchej,“ řekl Zosimovovi, „ty jsi skvělý chlapík, ale kromě všech svých mizerných vlastností jsi taky sukničkář, to vím, a ještě k tomu z těch špinavých. Jsi nervózní, slabošský mizera, jsi rozmařilý, ztloustl jsi a nedokážeš si nic odepřít – a tomu já říkám špína, protože to rovnou vede ke špíně. Tak ses rozmazlil, že, přiznávám, ze všeho

nejméně chápu, jak můžeš být při tom všem dobrým, a dokonce obětavým lékařem. Spí na peřině – doktor! – a v noci vstává k nemocnému! Tak za tři roky už k nemocnému vstávat nebudeš… No jo, čert to vem, o to nejde, jde o tohle: dneska přespíš v bytě bytné – stěží jsem ji přemluvil! – a já v kuchyni: tady máte příležitost se blíž seznámit! Ne to, co si myslíš! Tady, brácho, není po tom ani stopy…“

„Ale já si vůbec nic nemyslím.“

„Tady, brácho, je stydlivost, mlčenlivost, ostýchavost, zatvrzelá cudnost, a při tom všem – vzdechy, a taje jako vosk, jen taje! Zbav mě jí, pro všechny čerty na světě! Je roztomiloučká!… Odvděčím se ti, hlavou se ti zaručím!“

Zosimov se rozchechtal ještě víc než předtím.

„No ty jsi to ale chytil! A k čemu mi bude?“

„Ujišťuju tě, žádná velká starost, jen mluv jakékoli žvásty, jen si sedni vedle a mluv. Navíc jsi doktor, začni ji z něčeho léčit. Přísahám, že nebudeš litovat. Má tam klavichord; já, víš, trochu brnkám; mám tam jednu písničku, ruskou, opravdovou: ‚Zaliju se slzami hořkými…‘ Ona má ráda ty opravdové – no, a s písničkou to začalo; a ty jsi přece na piano virtuos, maestro, Rubinstein… Ujišťuju tě, že nebudeš litovat!“

„Ale nenaslibovals jí něco? Písemný závazek podle předpisu? Že si ji vezmeš, třeba…“

„Nic, nic, vůbec nic takového! A ona taková vůbec není; dolézal k ní nějaký Čebarov…“

„No, tak ji nech!“

„Ale takhle ji nechat nejde!“

„A proč by to nešlo?“

„No, nějak to prostě nejde, a basta! Je v tom, brácho, něco, co člověka vtáhne.“

„Tak proč jsi ji sváděl?“

„Ale já ji vůbec nesváděl, já jsem možná sám svedený, ze své hlouposti, a jí bude naprosto jedno, jestli ty, nebo já, jen když vedle ní bude

někdo sedět a vzdychat. Tady, brácho… Nedokážu ti to vyjádřit, tady – no, tak třeba ty dobře umíš matematiku a ještě se jí teď zabýváš, já vím… no, začni s ní probírat integrální počet, namouduši nežertuju, myslím to vážně, bude jí to naprosto jedno: bude se na tebe dívat a vzdychat, a tak celý rok v kuse. Já jsem jí mimo jiné hrozně dlouho, dva dny v kuse, vykládal o pruské panské sněmovně – protože o čem jiném s ní mluvit? –, a ona jen vzdychala a dusila se v horku! Jen o lásce nezačínej – je stydlivá až ke křečím –, ale dávej najevo, že se nemůžeš odtrhnout – no, a to stačí. Strašně pohodlné; úplně jako doma – čti, seď, lež, piš… Dokonce se dá i políbit, opatrně…“

„Ale k čemu mi bude?“

„Ech, nedokážu ti to nijak vysvětlit! Vidíš: vy dva se k sobě naprosto hodíte! Myslel jsem na tebe už dřív… Vždyť ty tímhle stejně skončíš! Tak není ti to jedno – dřív nebo později? Je v tom, brácho, takový peřinový princip – ech! a nejen peřinový! Tady to vtahuje; tady je konec světa, kotva, tichý přístav, pupek země, tři ryby, na kterých stojí svět, esence palačinek, mastných pirohů, večerního samovaru, tichých vzdechů a teplých kacabajek, vytopených pecí – no, zrovna jako bys umřel, a zároveň jsi živý, obě výhody naráz! No, brácho, čert to vem, už plácám, je čas jít spát! Poslouchej: já se v noci občas probudím, no, tak se k němu půjdu podívat. Jenže nic, hloupost, všechno je v pořádku. Ty se taky moc neznepokojuj, ale jestli chceš, zajdi taky jednou. Ale jakmile si něčeho všimneš, třeba blouznění, nebo horečky, nebo čehokoli, hned mě vzbuď. Ostatně, to není možné…“

II

Ustaraný a vážný se Razumichin druhý den probudil po sedmé hodině. Toho rána se v něm najednou ocitlo mnoho nových a nepředvídaných rozpaků. Dřív si ani nepředstavoval, že se někdy takhle probudí.

Pamatoval si do posledních podrobností všechno včerejší a chápal, že se s ním stalo něco nevšedního, že do sebe přijal jeden dojem, až dosud mu docela neznámý a nepodobný všem předchozím. Zároveň si jasně uvědomoval, že sen, který se mu rozhořel v hlavě, je v nejvyšší míře neuskutečnitelný – tak neuskutečnitelný, že se za něj dokonce zastyděl, a rychle přešel k jiným, naléhavějším starostem a rozpakům, které mu zůstaly jako dědictví po „tom zatraceném včerejšku".

Nejhroznější vzpomínkou pro něj bylo to, jak se včera ukázal „nízký a odporný", a to nejen proto, že byl opilý, ale proto, že před tou dívkou, když zneužil jejího postavení, z hloupě ukvapené žárlivosti nadával na jejího snoubence, a přitom neznal nejen jejich vzájemné vztahy a závazky, ale pořádně neznal ani toho člověka samotného. A jaké měl vůbec právo soudit ho tak ukvapeně a nerozvážně? A kdo ho volal za soudce! A copak se může taková bytost, jako je Avdoťja Romanovna, oddat nehodnému člověku za peníze? Musí tedy mít i on nějaké přednosti. Ty pokoje? Ale jak vlastně mohl vědět, že jsou to takové pokoje? Vždyť on přece chystá byt… fuj, jak je to všechno nízké! A jaká je to omluva, že byl opilý? Hloupá výmluva, která ho ponižuje ještě víc! Ve víně je pravda, a ta pravda se teď vyslovila celá, „totiž vyslovila se celá ta špína jeho závistivého, hrubého srdce"! A copak si on, Razumichin, smí byť jen trochu dovolit takový sen? Co je on ve srovnání s takovou

dívkou – on, opilý rváč a včerejší chvastoun? „Copak je možné tak cynické a směšné srovnání?“ Razumichin zoufale zrudl, když na to pomyslel, a najednou, jako naschvál, se mu právě v tu samou chvíli jasně vybavilo, jak jim včera na schodech říkal, že bytná na něj bude žárlit kvůli Avdoťje Romanovně… to už bylo nesnesitelné. Vší silou udeřil pěstí do kuchyňských kamen, poranil si ruku a vyrazil jednu cihlu.

„Samozřejmě,“ zamumlal si po chvíli pro sebe s jakýmsi pocitem sebeponížení, „samozřejmě, všechny ty nechutnosti se teď už nikdy nezamalují ani neurovnají… a tedy na to není co myslet, a proto se ukázat mlčky a… splnit své povinnosti… taky mlčky, a… a neprosit o odpuštění a nic neříkat, a… a samozřejmě, teď je všechno ztracené!“

A přece si při oblékání prohlížel oblek pečlivěji než obvykle. Jiné šaty neměl, a i kdyby je měl, možná by si je ani nevzal – „tak, schválně bych si je nevzal“. Ale v každém případě nesmí zůstat cynikem a špinavým čuňetem: nemá právo urážet city druhých, tím spíš, když ho ti druzí sami potřebují a sami si ho zvou. Šaty si pečlivě vykartáčoval. Prádlo měl na sobě vždycky snesitelné; v tomhle si obzvlášť potrpěl na čistotu.

Toho rána se umyl horlivě – Nastasja měla mýdlo –, umyl si vlasy, krk a hlavně ruce. Když však došlo na otázku, jestli si oholit strniště, nebo ne – Praskovja Pavlovna měla výtečné břitvy, které jí zůstaly ještě po nebožtíkovi panu Zarnicynovi –, rozhodl tu otázku dokonce zatrpkle záporně: „Ať to tak zůstane! Co kdyby si mysleli, že jsem se oholil kvůli… a určitě si to budou myslet! Za nic na světě!

„A… a hlavně, je tak hrubý, špinavý, chová se jako v hospodě; a… a dejme tomu, že ví, že je přece jen, no aspoň trochu, slušný člověk… no, a čím se tu chlubit, že je slušný člověk? Každý má být slušný člověk, a ještě slušnější, a… a přece – na to si vzpomíná – i on měl na svědomí takové kousky… ne že by zrovna nečestné, no ale stejně!… A jaké myšlenky ho někdy napadaly! hm… a to všechno postavit vedle

Avdoťji Romanovny! No ano, čert to vem! Ať si! Tak schválně budu takový špinavý, umaštěný, hospodský, a kašlu na to! Budu ještě horší!…“

Při takových monolozích ho zastihl Zosimov, který přenocoval v salonu u Praskovji Pavlovny.

Šel domů a před odchodem chtěl rychle nahlédnout k nemocnému. Razumichin mu oznámil, že spí jako dudek. Zosimov nařídil, ať ho nebudí, dokud se sám neprobudí. Sám slíbil, že se zastaví někdy po desáté.

„Jestli tedy bude doma,“ dodal. „Fuj, čert aby to vzal! Svého pacienta nemáš v moci, a pak ho léč! Nevíš, jestli *on* půjde k nim, nebo *ony* přijdou sem?“

„Myslím, že ony,“ odpověděl Razumichin, který pochopil, kam otázka míří, „a budou samozřejmě mluvit o svých rodinných záležitostech. Já odejdu. Ty máš jako doktor samozřejmě víc práva než já.“

„Ani já nejsem zpovědník; přijdu a odejdu; mám i bez nich spoustu práce.“

„Trápí mě jedna věc,“ přerušil ho Razumichin a zamračil se, „včera jsem mu v opilosti cestou vyžvanil různé hlouposti… různé… mimo jiné to, že se bojíš, aby… neměl sklon k pomatení…“

„To jsi včera vyžvanil i dámám.“

„Vím, že to bylo hloupé! Klidně mě bij! Ale řekni, měl jsi doopravdy nějakou pevnou myšlenku?“

„Ale vždyť povídám, nesmysl; jaká pevná myšlenka! Sám jsi ho popsal jako monomana, když jsi mě k němu přivedl… No, a my jsme včera ještě přililí oleje do ohně, totiž ty, těmi historkami… o tom malíři; pěkný rozhovor, když se možná sám kvůli tomu pomátl! Kdybych přesně věděl, co se tehdy v kanceláři stalo a že ho tam nějaký lump tím podezřením… urazil! Hm… nepřipustil bych včera takový rozhovor. Vždyť tihle monomani udělají z kapky oceán a vidí bajky na vlastní oči… Pokud si pamatuju, včera se mi z toho Zametovova vyprávění vyjasnila půlka věci. Ale co! Znám jeden případ, kdy jeden hypochondr,

čtyřicetiletý, nedokázal snášet každodenní posměšky osmiletého kluka u stolu, a podřízl ho! A tady: celý v hadrech, drzý policejní úředník, začínající nemoc, a k tomu takové podezření! Na zuřivého hypochondra! Při zběsilé, výjimečné ješitnosti! Vždyť tady možná sedí celý výchozí bod nemoci! No jo, čert to vem!... A mimochodem, ten Zametov je opravdu milý klučina, jenom hm... zbytečně to všechno včera vyprávěl. Strašný žvanil!"

„A komu to vyprávěl? Mně a tobě?"

„A Porfirijovi."

„No a co, že Porfirijovi?"

„Mimochodem, máš nějaký vliv na ty dvě, na matku a sestru? Měly by s ním dneska jednat opatrněji..."

„Však se domluví!" odpověděl Razumichin neochotně.

„A proč je tak zaujatý proti tomu Lužinovi? Člověk s penězi, jí, zdá se, není protivný... a ony přece nemají ani vindru, ne?"

„A co ty pořád vyzvídáš?" vykřikl podrážděně Razumichin. „Copak já vím, jestli mají vindru, nebo ani vindru? Zeptej se sám, třeba se to dozvíš..."

„Fuj, jak jsi někdy hloupý! Ještě v tobě sedí včerejší opice... Na shledanou; poděkuj ode mě té své Praskovje Pavlovně za nocleh. Zamkla se, na moje bonjour mi přes dveře neodpověděla, a sama vstala v sedm, samovar jí nosili chodbou z kuchyně... Nebyl jsem uznán hodným spatřit její tvář..."

Přesně v devět hodin se Razumichin dostavil do Bakalejevových pokojů. Obě dámy na něj čekaly už odedávna s hysterickou netrpělivostí. Vstaly kolem sedmé, nebo ještě dřív. Vešel zachmuřený jako noc, nemotorně se uklonil, a hned se kvůli tomu rozzlobil – samozřejmě na sebe. Přepočítal se: Pulcherija Alexandrovna se k němu přímo vrhla, popadla ho za obě ruce a málem mu je políbila. Nesměle pohlédl na Avdoťju Romanovnu; ale i v té povýšené tváři byl v tu chvíli takový výraz vděčnosti a přátelství, taková plná a nečekaná úcta – místo po-

směšných pohledů a bezděčného, špatně skrývaného pohrdání! –, že by mu, namouduši, bylo lehčeji, kdyby ho přivítaly nadávkami, takhle to už bylo až příliš trapné. Naštěstí bylo po ruce hotové téma k hovoru a on se ho rychle chytil.

Když Pulcherija Alexandrovna uslyšela, že se „ještě neprobudil“, ale že je „všechno výborné“, prohlásila, že je to tak jedině dobře, „protože si nutně, nutně, nutně potřebuje předem promluvit“. Následovala otázka po čaji a pozvání, aby ho pili spolu; samy ho ještě nepily, protože čekaly na Razumichina. Avdoťja Romanovna zazvonila, na zavolání se dostavil špinavý otrhanec a byl mu poručen čaj, který byl nakonec servírován, ale tak špinavě a tak neslušně, že se dámy zastyděly. Razumichin začal energicky nadávat na ty pokoje, ale pak si vzpomněl na Lužina, zmlkl, zarazil se a strašně se zaradoval, když se na něj konečně sesypaly otázky Pulcherije Alexandrovny jedna za druhou bez přestávky.

Odpovídal na ně tři čtvrtě hodiny, bez ustání ho přerušovaly a vyptávaly se znovu, a stihl vylíčit všechna nejhlavnější a nejnutnější fakta, jaká jen znal z posledního roku života Rodiona Romanoviče, a skončil podrobným vyprávěním o jeho nemoci. Mnohé ovšem vynechal, co vynechat bylo třeba, mimo jiné i scénu v kanceláři se všemi důsledky. Jeho vyprávění hltaly; ale když si myslel, že už skončil a své posluchačky uspokojil, ukázalo se, že pro ně jako by ještě ani nezačal.

„Řekněte mi, řekněte, co si myslíte… ach, promiňte, já ještě pořád neznám vaše jméno?“ spěchala Pulcherija Alexandrovna.

„Dmitrij Prokofjič.“

„Tak tedy, Dmitriji Prokofjiči, moc, moc bych chtěla vědět… jak se vůbec… dívá teď na věci, totiž, pochopte mě, jak bych vám to řekla, totiž lépe řečeno: co má rád a co nemá rád? Je vždycky takhle podrážděný? Jaká má přání a takříkajíc sny, jestli smím? Co na něj teď má zvláštní vliv? Jedním slovem, ráda bych…“

„Ach, maminko, jak se na tohle všechno dá tak najednou odpovědět!“ poznamenala Duňa.

„Ach, můj bože, já jsem přece vůbec, vůbec nečekala, že ho najdu takového, Dmitriji Prokofjiči.“

„To je přece velmi přirozené, prosím,“ odpověděl Dmitrij Prokofjič. „Matku nemám, ale strýc sem každý rok přijíždí a skoro pokaždé mě nepozná, ani podle vzhledu, a přitom je to chytrý člověk; no a za tři roky vašeho odloučení uteklo hodně vody. A co vám mám říct? Znám Rodiona rok a půl: je zasmušilý, zachmuřený, povýšený a hrdý; v poslední době – a možná mnohem dřív – je podezíravý a hypochondr. Je velkorysý a dobrý. Nerad dává najevo své city a spíš udělá něco krutého, než aby slovy vyjádřil, co má na srdci. Někdy ale vůbec není hypochondr, nýbrž prostě chladný a necitelný až k nelidskosti, namouduši, jako by se v něm střídaly dvě protichůdné povahy. Někdy je strašně nemluvný! Na nic nemá čas, všichni ho ruší, a přitom leží a nic nedělá. Není posměvačný, a ne proto, že by mu chyběl vtip, ale jako by na takové hlouposti neměl čas. Nedoposlouchá, co se říká. Nikdy ho nezajímá to, co v danou chvíli zajímá všechny. Strašně vysoko se cení, a zdá se, že ne zcela bez práva. No, co ještě?... Zdá se mi, že váš příjezd na něj bude mít ten nejspasitelnější vliv.“

„Ach, dej to bůh!“ zvolala Pulcherija Alexandrovna, kterou Razumichinův posudek o jejím Roďovi umučil.

A Razumichin se konečně odvážil pohlédnout na Avdoťju Romanovnu trochu směleji. Během rozhovoru se na ni často díval, ale letmo, jen na okamžik, a hned odvracel oči. Avdoťja Romanovna chvíli sedala ke stolu a pozorně poslouchala, chvíli zase vstávala a začínala chodit, jak bylo jejím zvykem, z kouta do kouta, s rukama zkříženýma, se sevřenými rty, občas položila svou otázku, aniž přestala chodit, a zamýšlela se. Taky měla ve zvyku nedoposlouchat, co se říká. Měla na sobě jakési tmavé šaty z lehké látky a na krku uvázaný bílý průsvitný šátek. Podle mnoha známek si Razumichin hned všiml, že obě ženy

žijí v krajní chudobě. Kdyby byla Avdoťja Romanovna oblečená jako královna, zdá se, že by se jí vůbec nebál; teď však, možná právě proto, že byla tak chudě oblečená a že si všiml celého toho ubohého prostředí, se mu do srdce vloudil strach a začal se bát každého svého slova, každého gesta, což bylo ovšem nepříjemné pro člověka, který si i bez toho nedůvěřoval.

„Řekl jste o bratrově povaze mnoho zajímavého a… řekl jste to nestranně. To je dobře; myslela jsem, že ho uctíváte," poznamenala s úsměvem Avdoťja Romanovna. „Zdá se, že je pravda i to, že by vedle něj měla být nějaká žena," dodala zamyšleně.

„To jsem neříkal, ale ostatně, možná máte pravdu i v tomhle, jenže…"

„Co?"

„Vždyť on nikoho nemiluje; a možná ani nikdy milovat nebude," odsekl Razumichin.

„Chcete říct, že milovat nedokáže?"

„A víte, Avdoťjo Romanovno, vy sama se strašně podobáte svému bratrovi, dokonce ve všem!" vyhrkl najednou, nečekaně i pro sebe samého, ale hned si vzpomněl, co jí právě o bratrovi říkal, zčervenal jako rak a strašně se zarazil. Avdoťja Romanovna se nemohla nezasmát, když se na něj dívala.

„Pokud jde o Roďu, můžete se oba mýlit," chytila se toho poněkud dotčená Pulcherija Alexandrovna. „Nemluvím o tom, co je teď, Duněčko. To, co píše Pjotr Petrovič v tom dopise… a co jsme si spolu myslely, možná není pravda, ale nedovedete si představit, Dmitriji Prokofjiči, jak je vrtošivý a, jak bych to řekla, náladový. Jeho povaze jsem nikdy nemohla důvěřovat, ani když mu bylo teprve patnáct. Jsem přesvědčená, že i teď může najednou udělat se sebou něco takového, co by žádného člověka ani nenapadlo… Ostatně nemusíme chodit daleko: víte, jak mě před rokem a půl překvapil, otřásl mnou a málem mě úplně

umořil, když si usmyslel, že se ožení s tou, jak se jmenovala – s dcerou té Zarnicynové, své bytné?“

„Víte o té historii něco podrobněji?“ zeptala se Avdoťja Romanovna.

„Myslíte,“ pokračovala zapáleně Pulcherija Alexandrovna, „že by ho tehdy zastavily moje slzy, moje prosby, moje nemoc, moje smrt, třeba ze žalu, naše bída? Úplně klidně by překročil všechny překážky. A copak on, copak on nás nemiluje?“

„Sám se mnou o té historii nikdy nemluvil,“ odpověděl opatrně Razumichin, „ale něco jsem slyšel od samotné paní Zarnicynové, která taky, svým způsobem, není zrovna sdílná, a co jsem slyšel, je možná dokonce trochu zvláštní…“

„A co, co jste slyšel?“ zeptaly se obě ženy zároveň.

„Ostatně nic tak zvlášť neobyčejného. Dozvěděl jsem se jen, že ten sňatek, už úplně domluvený, který se neuskutečnil jen kvůli smrti nevěsty, byl samotné paní Zarnicynové velice proti mysli… Kromě toho prý nevěsta nebyla dokonce ani hezká, totiž prý byla dokonce ošklivá… a tak churavá, a… a zvláštní… ale ostatně, zdá se, s jistými přednostmi. Nějaké přednosti určitě mít musela; jinak se nedá nic pochopit… Věno taky žádné, a on by s věnem ani nepočítal… Vůbec, v takové věci se těžko soudí.“

„Jsem přesvědčená, že to byla dívka hodná úcty,“ poznamenala krátce Avdoťja Romanovna.

„Bůh mi odpusť, ale já jsem se tehdy z její smrti přece jen zaradovala, i když nevím, kdo z nich by toho druhého zahubil: jestli on ji, nebo ona jeho?“ uzavřela Pulcherija Alexandrovna; potom se opatrně, s přestávkami a s neustálými pohledy na Duňu, což jí bylo zřejmě nepříjemné, začala znovu vyptávat na včerejší scénu mezi Roďou a Lužinem. Tahle událost ji podle všeho znepokojovala ze všeho nejvíc, až ke strachu a chvění. Razumichin všechno znovu podrobně převyprávěl, ale tentokrát přidal i svůj závěr: rovnou obvinil Raskolnikova z úmysl-

né urážky Pjotra Petroviče a tentokrát ho nemocí omlouval jen velmi málo.

„Vymyslel si to ještě před nemocí," dodal.

„Taky si to myslím," řekla Pulcherija Alexandrovna se zdrceným výrazem. Ale velmi ji překvapilo, že se Razumichin o Pjotru Petrovičovi tentokrát vyjádřil tak opatrně, a dokonce jakoby s úctou. Překvapilo to i Avdoťju Romanovnu.

„Takže vy máte o Pjotru Petrovičovi takové mínění?" nevydržela to Pulcherija Alexandrovna a zeptala se.

„O budoucím manželovi vaší dcery ani nemůžu mít jiné mínění," odpověděl pevně a zapáleně Razumichin, „a neříkám to jen z obyčejné zdvořilosti, nýbrž proto... proto... no, třeba už jen proto, že si Avdoťja Romanovna sama, dobrovolně, ráčila toho člověka vybrat. Jestli jsem ho včera tak hanobil, bylo to proto, že jsem byl včera nechutně opilý a navíc... šílený; ano, šílený, bez hlavy, pomatený, úplně... a dneska se za to stydím!..." Zčervenal a zmlkl. Avdoťja Romanovna se zapýřila, ale mlčení nepřerušila. Nepromluvila ani slovo od té chvíle, kdy začala řeč o Lužinovi.

A Pulcherija Alexandrovna byla zatím bez její podpory zjevně nerozhodná. Nakonec, zajíkavě a s neustálými pohledy na dceru, prohlásila, že ji teď nesmírně trápí jedna okolnost.

„Víte, Dmitriji Prokofjiči..." začala. „Můžu být k Dmitriji Prokofjičovi úplně upřímná, Duněčko?"

„Ovšemže, maminko," poznamenala důrazně Avdoťja Romanovna.

„Jde o tohle," spěchala Pulcherija Alexandrovna, jako by jí to svolení, že se smí svěřit se svým trápením, sňalo kámen ze srdce. „Dnes velmi brzy ráno jsme od Pjotra Petroviče dostaly lístek jako odpověď na naši včerejší zprávu o příjezdu. Víte, včera nás měl přivítat, jak slíbil, přímo na nádraží. Místo toho nám na nádraží naproti poslal nějakého lokaje s adresou těchhle pokojů, aby nám ukázal cestu, a Pjotr Petrovič nám dal vyřídit, že k nám sem sám přijde dnes ráno. Místo

toho od něj dnes ráno přišel tenhle lístek… Nejlepší bude, když si ho přečtete sám; je tam jeden bod, který mě velmi znepokojuje… hned sám uvidíte, jaký je to bod, a… řekněte mi upřímně svůj názor, Dmitriji Prokofjiči! Vy nejlépe znáte Roďovu povahu a nejlépe můžete poradit.

„Upozorňuji vás, že Duněčka už všechno rozhodla, hned od prvního kroku, ale já, já ještě nevím, jak se zachovat, a… a pořád jsem čekala na vás."

Razumichin rozložil lístek, datovaný včerejším dnem, a přečetl následující:

„Milostivá paní Pulcherijo Alexandrovno, mám tu čest vám oznámit, že pro náhle vzniklé překážky jsem vás nemohl uvítati u nástupiště, přičemž jsem za tím účelem vyslal člověka velmi obratného. Rovněž se zříkám cti setkání s vámi i zítra dopoledne, pro neodkladné senátní záležitosti a abych nerušil příbuzenské shledání vaše s vaším synem a Avdoťji Romanovny s jejím bratrem. Budu však míti tu čest navštíviti vás a pokloniti se vám ve vašem bytě ne jinak než zítřejšího dne, přesně v osm hodin večer, přičemž se odvažuji připojiti svou snažnou a, dodám k tomu, naléhavou prosbu, aby při našem společném setkání Rodion Romanovič již nebyl přítomen, poněvadž mě bezpříkladně a nezdvořile urazil při mé včerejší návštěvě u něho v nemoci a kromě toho, poněvadž mám s vámi osobně nezbytné a podrobné vysvětlení ve známém bodě, ohledně něhož si přeji zvěděti váš vlastní výklad. Mám tu čest vás tímto předem upozorniti, že jestliže navzdory prosbě zastihnu Rodiona Romanoviče, budu nucen se neprodleně vzdáliti, a pak si to přičtěte sama. Píši pak v tom předpokladu, že Rodion Romanovič, jenž se při mé návštěvě zdál tak nemocen, se za dvě hodiny náhle uzdravil, a tudíž, když vychází z domu, může přijíti i k vám. Utvrzen jsem v tom pak vlastníma očima, v bytě jednoho koňmi rozdrceného opilce, na to zemřelého, jehož dceři, dívce pověstného chování, vydal včera až dvacet pět rublů, pod záminkou pohřbu,

což mě velmi udivilo, jelikož vím, s jakými starostmi jste tento obnos sháněla. Přičemž vyjadřuji svou zvláštní úctu ctěné Avdoťje Romanovně a prosím, abyste přijala city uctivé oddanosti vašeho ponížného služebníka *P. Lužina.*“

„Co mám teď dělat, Dmitriji Prokofjiči?“ promluvila Pulcherija Alexandrovna a málem plakala. „Jak můžu Roďovi navrhnout, aby nechodil? Včera tak naléhavě požadoval, abychom Pjotra Petroviče odmítly, a tady se zase nařizuje, abychom nepřijímaly jeho! Vždyť on přijde schválně, jakmile se to dozví, a… co bude potom?“

„Udělejte to tak, jak rozhodla Avdoťja Romanovna,“ odpověděl klidně a bez zaváhání Razumichin.

„Ach, můj bože! Ona říká… ona říká bůhvíco a nevysvětlí mi, k čemu to má být! Říká, že bude lepší, totiž ne že lepší, ale že je to k něčemu prý nezbytně nutné, aby Roďa taky schválně přišel dnes v osm a aby se určitě setkali… A já mu ten dopis nechtěla ani ukázat a chtěla jsem to nějak lstí zařídit, s vaší pomocí, aby nepřišel… protože je tak podrážděný… A vůbec ničemu nerozumím, jaký opilec tam umřel a jaká dcera a jak mohl té dceři dát všechny poslední peníze… které…“

„Které vás tolik stály, maminko,“ dodala Avdoťja Romanovna.

„Včera nebyl ve své kůži,“ promluvil zamyšleně Razumichin. „Kdybyste věděly, co toho včera v hostinci napovídal, i když chytře… hm! O nějakém nebožtíkovi a o nějaké slečně mi včera, když jsme šli domů, opravdu něco říkal, ale nerozuměl jsem ani slovo… Ale ostatně, já sám jsem včera…“

„Nejlepší bude, maminko, když půjdeme za ním samy, a tam, ujišťuju vás, hned uvidíme, co dělat. A navíc je čas – pane bože! Je po desáté!“ vykřikla, když pohlédla na své nádherné zlaté hodinky se smaltem, které jí visely na krku na tenoučkém benátském řetízku a strašně neladily se zbytkem oblečení. „Dárek od ženicha,“ pomyslel si Razumichin.

„Ach, je čas!... Je čas, Duněčko, je čas!“ začala se neklidně shánět Pulcherija Alexandrovna. „Ještě si pomyslí, že se kvůli včerejšku zlobíme, když tak dlouho nejdeme. Ach, můj bože!“

Zatímco to říkala, spěšně si přehazovala přes ramena pláštík a nasazovala klobouček; Duněčka se taky oblékla. Rukavice měla nejen obnošené, ale dokonce roztrhané, čehož si Razumichin všiml, a přitom tahle zjevná chudoba oblečení dodávala oběma dámám dokonce výraz jakési zvláštní důstojnosti, jak tomu bývá vždycky u těch, kdo umějí chudé šaty nosit. Razumichin se díval na Duněčku s nábožnou úctou a byl hrdý, že ji povede. „Ta královna,“ myslel si pro sebe, „která si ve vězení spravovala punčochy, jistě v tu chvíli vypadala jako skutečná královna, a dokonce víc než při těch nejokázalejších slavnostech a výstupech.“

„Můj bože!“ zvolala Pulcherija Alexandrovna. „Kdo by si byl pomyslel, že se budu bát setkání se synem, se svým milým, milým Roďou, tak jako se bojím teď!... Já se bojím, Dmitriji Prokofjiči!“ dodala a nesměle na něj pohlédla.

„Nebojte se, maminko,“ řekla Duňa a políbila ji, „radši v něj věřte. Já věřím.“

„Ach, můj bože! Já taky věřím, a celou noc jsem nespala!“ zvolala ubohá žena.

Vyšli na ulici.

„Víš, Duněčko, jakmile jsem k ránu trochu usnula, najednou se mi zdálo o nebožce Marfě Petrovně... a celá v bílém... přistoupila ke mně, vzala mě za ruku a přitom nade mnou kroutí hlavou, a tak přísně, přísně, jako by mě odsuzovala... Znamená to něco dobrého? Ach, můj bože, Dmitriji Prokofjiči, vy ještě nevíte: Marfa Petrovna umřela!“

„Ne, nevím; jaká Marfa Petrovna?“

„Náhle! A představte si...“

„Potom, maminko,“ vmísila se Duňa, „vždyť on ještě neví, kdo je Marfa Petrovna.“

„Ach, vy to nevíte? A já myslela, že už o všem víte. Odpusťte mi, Dmitriji Prokofjiči, v těchhle dnech už mi prostě rozum nestačí. Namouduši, pokládám vás jakoby za naši prozřetelnost, a proto jsem byla tak přesvědčená, že už o všem víte. Pokládám vás jako za vlastního… Nezlobte se, že tak mluvím. Ach, můj bože, co to máte s pravou rukou! Uhodil jste se?“

„Ano, uhodil,“ zamumlal šťastný Razumichin.

„Někdy mluvím až příliš od srdce, takže mě Duňa opravuje… Ale můj bože, v jaké komůrce bydlí! Probudil se už vůbec? A ta žena, jeho bytná, tohle považuje za pokoj? Poslyšte, říkáte, že nerad dává najevo své city, takže ho možná budu obtěžovat svými… slabostmi?… Neporadil byste mi, Dmitriji Prokofjiči? Jak se k němu mám chovat? Víte, chodím jako úplně ztracená.“

„Moc se ho na nic nevyptávejte, když uvidíte, že se mračí; hlavně se ho moc neptejte na zdraví: to nemá rád.“

„Ach, Dmitriji Prokofjiči, jak těžké je být matkou! Ale tady už je to schodiště… Jaké strašné schodiště!“

„Mami, vy jste dokonce bledá, uklidněte se, holoubku můj,“ řekla Duňa a mazlila se s ní. „Měl by být ještě šťastný, že vás vidí, a vy se tak trápíte,“ dodala a zablýskla očima.

„Počkejte, podívám se napřed, jestli se probudil.“

Dámy potichu šly za Razumichinem, který se vydal po schodech napřed, a když už byly ve třetím patře u dveří bytné, všimly si, že dveře bytné jsou pootevřené na malou škvírku a že si je obě z tmy prohlížejí dvě bystré černé oči. Když se však jejich pohledy setkaly, dveře se najednou zabouchly, a s takovým rámusem, že Pulcherija Alexandrovna málem vykřikla leknutím.

III

„Zdráv, zdráv!“ zavolal vesele Zosimov naproti příchozím. Přišel už asi před deseti minutami a seděl ve svém včerejším koutě na pohovce. Raskolnikov seděl v koutě naproti, úplně oblečený, a dokonce pečlivě umytý a učesaný, což se mu už dlouho nestalo. Pokoj se naráz zaplnil, ale Nastasja přece jen stačila vejít za návštěvníky a začala poslouchat.

Raskolnikov byl opravdu skoro zdravý, zvlášť ve srovnání se včerejškem, jenom byl velmi bledý, roztržitý a zachmuřený. Zvenčí se podobal jakoby raněnému člověku nebo někomu, kdo snáší nějakou silnou tělesnou bolest: obočí měl stažené, rty sevřené, pohled zanícený. Mluvil málo a nerad, jako by z donucení nebo jako by plnil povinnost, a v jeho pohybech se občas objevoval jakýsi neklid.

Chyběl jen nějaký obvaz na ruce nebo taftový návlek na prstu, a úplně by se podobal člověku, kterému třeba strašně bolestivě hnisá prst nebo má zhmožděnou ruku, nebo něco v tom smyslu.

Ostatně i tahle bledá a zachmuřená tvář se na okamžik jakoby rozzářila, když vešla matka se sestrou, ale to jen do jeho výrazu přidalo, místo dřívější tesklivé roztržitosti, jakoby soustředěnější muku. Světlo brzy pohaslo, ale muka zůstala, a Zosimov, který svého pacienta pozoroval a zkoumal se vším mladým zápalem doktora, jenž teprve začíná léčit, si s údivem všiml, že se v něm s příchodem příbuzných místo radosti objevilo jakési těžké skryté odhodlání přetrpět hodinku či dvě mučení, kterému už se nedá vyhnout. Potom viděl, jak se skoro každé slovo následujícího rozhovoru jako by dotýkalo nějaké rány jeho pacienta a rozdíralo ji; ale zároveň se zčásti podivil, jak dnes dokáže

ovládat sám sebe a skrývat své city ten včerejší monoman, který včera kvůli sebemenšímu slovu upadal skoro do zuřivosti.

„Ano, teď už sám vidím, že jsem skoro zdravý," řekl Raskolnikov a vlídně políbil matku i sestru, z čehož se Pulcherija Alexandrovna hned rozzářila, „a už to neříkám *jako včera*," dodal a obrátil se k Razumichinovi a přátelsky mu stiskl ruku.

„Já jsem se mu dnes dokonce podivil," začal Zosimov, velmi potěšený příchozími, protože za deset minut už stačil s pacientem ztratit nit rozhovoru. „Za tři čtyři dny, jestli to tak půjde dál, bude úplně jako dřív, totiž jako to bylo před měsícem, nebo dvěma… nebo možná i třemi? Vždyť to začalo už zdaleka a připravovalo se to… co? Přiznáte teď, že jste si za to možná mohl i sám?" dodal s opatrným úsměvem, jako by se pořád ještě bál, že ho něčím podráždí.

„Docela možná," odpověděl chladně Raskolnikov.

„Říkám to proto," pokračoval Zosimov, který dostal chuť, „že vaše úplné uzdravení teď především závisí jedině na vás samotném. Teď, když se s vámi už dá mluvit, rád bych vám vštípil, že je nezbytné odstranit ty prvotní, takříkajíc kořenné příčiny, které působily na vznik vašeho chorobného stavu, a pak se vyléčíte, jinak bude dokonce ještě hůř. Ty prvotní příčiny já neznám, ale vy byste je znát měl. Jste chytrý člověk a jistě jste se sám pozoroval. Zdá se mi, že začátek vaší poruchy se zčásti kryje s vaším odchodem z univerzity. Vy nesmíte zůstat bez zaměstnání, a proto by vám práce a pevně stanovený cíl, jak se mi zdá, mohly velmi pomoct."

„Ano, ano, máte naprostou pravdu… co nejdřív se zase zapíšu na univerzitu, a pak všechno půjde… jako po másle…"

Zosimov, který začal se svými moudrými radami zčásti i kvůli efektu před dámami, byl ovšem poněkud zaražen, když po skončení řeči pohlédl na svého posluchače a všiml si v jeho tváři rozhodného posměchu. Ostatně trvalo to jen okamžik. Pulcherija Alexandrovna hned

začala Zosimovovi děkovat, zvlášť za včerejší noční návštěvu u nich v hotelu.

„Jak, on u vás byl i v noci?“ zeptal se Raskolnikov, jako by se znepokojil. „Takže vy jste po cestě taky nespaly?“

„Ach, Roďo, vždyť to všechno bylo jen do dvou hodin. S Duňou jsme ani doma nikdy nechodily spát dřív než ve dvě.“

„Já taky nevím, jak mu poděkovat,“ pokračoval Raskolnikov a najednou se zamračil a sklopil oči. „Pomineme-li otázku peněz – promiňte, že se o tom zmiňuji,“ obrátil se k Zosimovovi, „já už vůbec nevím, čím jsem si od vás zasloužil takovou zvláštní pozornost? Prostě to nechápu… a… a dokonce mi je to tíživé, protože je to nepochopitelné: říkám vám to upřímně.“

„Jen se nerozčilujte,“ zasmál se Zosimov násilně. „Představte si, že jste můj první pacient, no a my, co teprve začínáme praktikovat, máme své první pacienty rádi jako vlastní děti, a někteří se do nich skoro zamilují. A já přece na pacienty nejsem bohatý.“

„O něm už ani nemluvím,“ dodal Raskolnikov a ukázal na Razumichina, „a taky ode mě kromě urážek a starostí nic jiného neviděl.“

„No to se podívejme, jak lže! Copak máš dneska citlivou náladu, nebo co?“ vykřikl Razumichin.

Kdyby byl prozíravější, viděl by, že o citlivé náladě tu nemůže být ani řeč, že tu bylo dokonce něco úplně opačného. Ale Avdoťja Romanovna si toho všimla. Upřeně a s neklidem bratra sledovala.

„O vás, maminko, se ani neodvažuju mluvit,“ pokračoval, jako by odříkával lekci naučenou od rána, „teprve dnes jsem si dokázal aspoň trochu uvědomit, jak jste se tu včera musela utrápit, když jste čekala na můj návrat.“ Když to řekl, najednou mlčky a s úsměvem podal ruku sestře. Ale v tom úsměvu se tentokrát mihl skutečný, nepředstíraný cit. Duňa hned podanou ruku uchopila a vřele ji stiskla, potěšená a vděčná. Poprvé se k ní obracel po včerejší roztržce. Matčina tvář se

rozzářila nadšením a štěstím při pohledu na toto konečné a beze slov uzavřené usmíření bratra se sestrou.

„Tak právě za tohle ho mám rád!“ zašeptal Razumichin, který všechno přeháněl, a energicky se otočil na židli. „Má on takovéhle záchvěvy!…“

„A jak se mu to všechno krásně daří,“ myslela si matka pro sebe, „jaké má ušlechtilé popudy, a jak prostě a jemně ukončil celé to včerejší nedorozumění se sestrou – jen tím, že v takové chvíli podal ruku a hezky se podíval… A jaké má krásné oči, a jakou má celou tvář krásnou!… Je dokonce hezčí než Duněčka… Ale můj bože, jaký má oblek, jak je strašně oblečený! Vasja, poslíček v krámu Afanasije Ivanoviče, je oblečený líp!… A tak bych se k němu nejraději vrhla, objala ho a… rozplakala se – ale bojím se, bojím… je nějaký, pane bože!… Vždyť mluví i vlídně, a já se bojím! No čeho se to bojím?…“

„Ach, Roďo, ty nebudeš věřit,“ chytila se najednou, protože spěchala odpovědět na jeho poznámku, „jak jsme byly s Duněčkou včera… nešťastné! Teď, když už je všechno pryč a skončilo to a všichni jsme zase šťastní, se to dá vyprávět. Představ si, běžíme sem, abychom tě objaly, skoro rovnou z vagonu, a tahle žena – á, vždyť tady je! Dobrý den, Nastasjo!… Najednou nám říká, že ležíš v deliriu a že jsi právě potichu utekl doktorovi, v blouznění, na ulici, a že tě běželi hledat. Nebudeš věřit, co se s námi dělo! Hned se mi vybavilo, jak tragicky zahynul poručík Potančikov, náš známý, přítel tvého otce – ty si ho nepamatuješ, Roďo –, taky v deliriu, a stejně tak vyběhl ven a na dvoře spadl do studny, vytáhnout ho dokázali teprve druhý den. A my jsme si to samozřejmě ještě víc přibarvily. Chtěly jsme se rozběhnout hledat Pjotra Petroviče, abychom aspoň s jeho pomocí… protože jsme přece byly samy, úplně samy,“ protáhla žalostným hlasem a najednou se docela zarazila, když si vzpomněla, že mluvit o Pjotru Petrovičovi je ještě dost nebezpečné, přestože „všichni jsou už zase úplně šťastní“.

„Ano, ano… to všechno je samozřejmě mrzuté…“ zamumlal v odpověď Raskolnikov, ale s tak roztržitým a skoro nepozorným výrazem, že se na něj Duněčka v úžasu podívala.

„Co jsem to ještě chtěl,“ pokračoval a s námahou si vzpomínal, „ano: prosím vás, maminko, a ty, Duněčko, nemyslete si, že jsem k vám dnes nechtěl přijít první a že jsem čekal, až přijdete vy.“

„Ale co to povídáš, Roďo!“ zvolala Pulcherija Alexandrovna, taky udivená.

„Co to, odpovídá nám snad z povinnosti?“ pomyslela si Duněčka. „Usmiřuje se i prosí o odpuštění, jako by konal službu nebo odříkával naučenou lekci.“

„Zrovna jsem se probudil a chtěl jsem jít, ale zdržely mě šaty; zapomněl jsem jí včera říct… Nastasje… aby vyprala tu krev… Teprve ted jsem se stačil obléct.“

„Krev! Jakou krev?“ znepokojila se Pulcherija Alexandrovna.

„To nic… nemějte starost. Ta krev je od toho, že když jsem se včera potuloval trochu v blouznění, narazil jsem na jednoho přejetého člověka… jednoho úředníka…“

„V blouznění? Ale vždyť si všechno pamatuješ,“ přerušil ho Razumichin.

„To je pravda,“ odpověděl na to Raskolnikov nějak zvlášť starostlivě, „pamatuju si všechno, dokonce i tu nejmenší podrobnost, ale vida: proč jsem tohle dělal a tam chodil a tohle říkal? To už nedokážu dobře vysvětlit.“

„Až příliš známý fenomén,“ vmísil se Zosimov, „provedení věci je někdy mistrovské, nanejvýš důmyslné, ale řízení činů, počátek činů, je rozvrácené a závisí na různých chorobných dojmech. Podobá se to snu.“

„Ale vždyť je možná docela dobře, že mě má skoro za šílence,“ pomyslel si Raskolnikov.

„Ale vždyť tak to mají možná i zdraví lidé," poznamenala Duněčka a neklidně se dívala na Zosimova.

„Docela správná poznámka," odpověděl Zosimov, „v tomhle smyslu jsme opravdu všichni, a velmi často, skoro jako pomatení, jen s tím malým rozdílem, že ‚nemocní' jsou pomatení o něco víc než my, a proto je tu nutné rozlišit hranici. A harmonický člověk, to je pravda, skoro vůbec není; na desítky, a možná i na mnoho set tisíc lidí připadá jeden, a i to v dost chabých exemplářích…"

Při slově „pomatený", které neopatrně vyklouzlo Zosimovovi, když se rozpovídal o svém oblíbeném tématu, se všichni zamračili. Raskolnikov seděl, jako by si toho nevšímal, zamyšleně a s podivným úsměvem na bledých rtech. Pořád o něčem přemýšlel.

„No, tak co ten přejetý? Přerušil jsem tě!" vykřikl rychle Razumichin.

„Co?" jako by se probudil Raskolnikov. „Ano… no a ušpinil jsem se od krve, když jsem ho pomáhal přenést do bytu… Mimochodem, maminko, udělal jsem včera jednu neodpustitelnou věc; byl jsem opravdu smyslů zbavený. Všechny peníze, které jste mi poslala, jsem včera dal… jeho ženě… na pohřeb. Teď je vdova, souchotinářka, ubohá žena… tři malí sirotci, hladoví… doma prázdno… a je tam ještě jedna dcera… Možná byste je dala i vy sama, kdybyste to viděla… Ale žádné právo jsem k tomu neměl, přiznávám, zvlášť když vím, jak jste k těm penězům sama přišla. Aby člověk mohl pomáhat, musí na to nejdřív mít právo, jinak: ‚Crevez chiens, si vous n'êtes pas contents!'" Rozesmál se. „Je to tak, Duňo?"

„Ne, není," odpověděla pevně Duňa.

„Ba! I ty… máš své úmysly!…" zamumlal, podíval se na ni skoro s nenávistí a posměšně se usmál. „To mi mělo dojít… Nu což, je to i chvályhodné; tím líp pro tebe… a dojdeš k takové hranici, že když ji nepřekročíš, budeš nešťastná, a když ji překročíš, budeš možná ještě nešťastnější… Ale ostatně, to všechno je nesmysl!" dodal podrážděně,

protože se zlobil, že se bezděčně nechal unést. „Chtěl jsem jen říct, že vás, maminko, prosím o odpuštění," uzavřel příkře a úsečně.

„Nech toho, Roďo, jsem si jistá, že všechno, co děláš, je krásné!" řekla potěšená matka.

„Nebuďte si tím jistá," odpověděl a zkřivil ústa do úsměvu. Nastalo mlčení. Bylo něco napjatého v celém tom rozhovoru, i v mlčení, i v usmíření, i v odpuštění, a všichni to cítili.

„Ale vždyť se mě opravdu bojí," myslel si Raskolnikov pro sebe a díval se úkosem na matku a sestru. Pulcherija Alexandrovna opravdu, čím déle mlčela, tím víc znejistěla.

„A přitom jsem je na dálku, zdá se, tolik miloval," mihlo se mu hlavou.

„Víš, Roďo, Marfa Petrovna umřela!" vyhrkla najednou Pulcherija Alexandrovna.

„Jaká Marfa Petrovna?"

„Ach, můj bože, no přece Marfa Petrovna, Svidrigajlovová! Tolik jsem ti o ní psala."

„Á-á-á, ano, pamatuju se... Tak ona umřela? Ach, opravdu?" vzpamatoval se najednou, jako by se probudil. „Copak opravdu umřela? A na co?"

„Představ si, náhle!" pospíšila si Pulcherija Alexandrovna, povzbuzená jeho zvědavostí. „A právě v té době, kdy jsem ti tenkrát poslala dopis, dokonce ten samý den! Představ si, ten hrozný člověk byl zřejmě příčinou její smrti. Povídá se, že ji strašně zbil!"

„Copak spolu takhle žili?" zeptal se a obrátil se k sestře.

„Ne, naopak. K ní byl vždycky velmi trpělivý, dokonce zdvořilý. V mnoha případech byl k její povaze dokonce až příliš shovívavý, celých sedm let... A nějak najednou ztratil trpělivost."

„Takže vůbec není tak hrozný, když to sedm let vydržel? Ty ho, Duněčko, snad omlouváš?"

„Ne, ne, je to hrozný člověk! Nic hroznějšího si nedovedu představit," odpověděla Duňa, skoro se otřásla, svraštila obočí a zamyslela se.

„Stalo se to u nich ráno," pokračovala spěšně Pulcherija Alexandrovna. „Potom hned dala zapřáhnout koně, aby mohla ihned po obědě odjet do města, protože v takových případech vždycky jezdila do města; u oběda prý jedla s velkou chutí..."

„Ta zbitá?"

„...Ona ostatně vždycky měla takový... zvyk, a jen co poobědvala, aby se neopozdila s odjezdem, hned šla do lázně... Víš, ona se tam nějak léčila koupáním; mají tam studený pramen a ona se v něm pravidelně každý den koupala, a jen co vešla do vody, najednou ji ranila mrtvice!"

„No ovšem!" řekl Zosimov.

„A zbil ji hodně?"

„To je přece jedno," ozvala se Duňa.

„Hm! Ale ostatně, maminko, proč vás baví vyprávět takové nesmysly," pronesl najednou podrážděně a jakoby bezděčně Raskolnikov.

„Ach, můj milý, já už ani nevěděla, o čem začít mluvit," vyklouzlo Pulcheriji Alexandrovně.

„Copak, vy se mě všichni bojíte, nebo co?" řekl se zkřiveným úsměvem.

„To je opravdu pravda," řekla Duňa a přímo a přísně se na bratra podívala. „Maminka se dokonce na schodech strachy pokřižovala."

Tvář se mu zkřivila jakoby v křeči.

„Ach, co to říkáš, Duňo! Nezlob se, prosím tě, Roďo... Proč to, Duňo!" začala v rozpacích Pulcherija Alexandrovna. „To já, opravdu, když jsem sem jela, celou cestu jsem ve vagoně snila, jak se uvidíme, jak si všechno povíme... a byla jsem tak šťastná, že jsem ani neviděla

cestu! Ale co to povídám! Já jsem šťastná i teď… Zbytečně to říkáš, Duňo! Já jsem šťastná už jen tím, že tě vidím, Roďo…“

„Nechte toho, maminko,“ zamumlal rozpačitě, nedíval se na ni a stiskl jí ruku, „ještě si toho stačíme napovídat!“

Když to řekl, najednou znejistěl a zbledl: zase mu duší prošel mrtvým chladem jeden nedávný hrozný pocit; zase mu najednou bylo naprosto jasné a pochopitelné, že právě teď řekl strašnou lež, že teď už si nikdy nestačí napovídat, a nejen to, že už o ničem, nikdy a s nikým nemůže *mluvit*. Dojem té mučivé myšlenky byl tak silný, že na okamžik skoro úplně zapomněl, kde je, vstal z místa, a aniž se na kohokoli podíval, šel z pokoje ven.

„Co je ti?“ vykřikl Razumichin a chytil ho za ruku.

Zase si sedl a začal se mlčky rozhlížet; všichni na něj hleděli v nepochopení.

„Ale co jste všichni tak zasmušilí!“ vykřikl najednou, úplně nečekaně. „Řekněte něco! Proč tady opravdu takhle sedět! No tak, mluvte! Budeme si povídat… Sešli jsme se a mlčíme… No, aspoň něco!“

„Zaplaťpánbůh! A já myslela, že na něj zase přichází něco jako včera,“ řekla Pulcherija Alexandrovna a pokřižovala se.

„Co je s tebou, Roďo?“ zeptala se nedůvěřivě Avdoťja Romanovna.

„Nic, jen jsem si vzpomněl na jednu legraci,“ odpověděl a najednou se rozesmál.

„No, jestli legraci, tak je to dobře! Už jsem si sám skoro myslel…“ zamumlal Zosimov a zvedl se z pohovky. „Ale už musím jít; možná se ještě zastavím… jestli vás zastihnu…“

Uklonil se a odešel.

„To je ale skvělý člověk!“ poznamenala Pulcherija Alexandrovna.

„Ano, skvělý, výtečný, vzdělaný, chytrý…“ rozpovídal se najednou Raskolnikov jakousi nečekanou rychlomluvou a s jakousi neobvyklou, dosud nevídanou živostí. „Už si nevzpomínám, kde jsem ho před nemocí potkal… Myslím, že jsem ho někde potkal… A tohle je taky dobrý

člověk!“ kývl na Razumichina. „Líbí se ti, Duňo?“ zeptal se jí a najednou se bůhvíčemu rozesmál.

„Velmi,“ odpověděla Duňa.

„Fuj, ty jsi ale… čuně!“ vypravil ze sebe strašně zahanbený a zrudlý Razumichin a vstal ze židle. Pulcherija Alexandrovna se lehce usmála a Raskolnikov se hlasitě rozchechtal.

„A kam jdeš?“

„Já taky… musím.“

„Vůbec nemusíš, zůstaň! Zosimov odešel, tak musíš i ty. Nechoď… A kolik je hodin? Je už dvanáct? Jaké máš roztomilé hodinky, Duňo! A proč jste zase zmlkli? Pořád mluvím jenom já a já!…“

„To je dárek od Marfy Petrovny,“ odpověděla Duňa.

„A předrahé,“ dodala Pulcherija Alexandrovna.

„Á-á-á! Jak jsou velké, skoro ne dámské.“

„Takové mám ráda,“ řekla Duňa.

„Takže to není dárek od ženicha,“ pomyslel si Razumichin a bůhvíproč se zaradoval.

„A já myslel, že je to dárek od Lužina,“ poznamenal Raskolnikov.

„Ne, ten Duněčce ještě nic nedaroval.“

„Á-á-á! A pamatujete se, maminko, jak jsem byl zamilovaný a chtěl se ženit,“ řekl najednou a díval se na matku, kterou ohromil nečekaný obrat a tón, jakým o tom začal mluvit.

„Ach, můj milý, ano!“ Pulcherija Alexandrovna si vyměnila pohled s Duněčkou a Razumichinem.

„Hm! Ano! A co vám o tom mám vyprávět? Ani si toho moc nepamatuju. Byla to taková nemocná dívka,“ pokračoval, jako by se najednou zase zamýšlel, a sklopil oči, „úplně churavá; ráda dávala almužny žebrákům a pořád snila o klášteře, a jednou se rozplakala, když mi o tom začala vyprávět; ano, ano… pamatuju se… moc dobře se pamatuju. Taková ošklivka… na pohled. Opravdu nevím, proč jsem k ní tenkrát přilnul, snad proto, že byla pořád nemocná… Kdyby byla ještě

chromá nebo hrbatá, myslím, že bych ji měl ještě raději…“ Zamyšleně se usmál. „Tak… bylo to jakési jarní blouznění…“

„Ne, to nebylo jen jarní blouznění,“ řekla se zápalem Duněčka.

Pozorně a napjatě se na sestru podíval, ale její slova nezaslechl, nebo jim dokonce ani nerozuměl. Potom v hlubokém zamyšlení vstal, přistoupil k matce, políbil ji, vrátil se na místo a sedl si.

„Ty ji máš rád i teď!“ pronesla dojatá Pulcherija Alexandrovna.

„Ji? Teď? Ach ano… vy o ní! Ne. To všechno je teď jako na onom světě… a tak dávno. A všechno kolem jako by se ani nedělo tady…“

Pozorně se na ně podíval.

„Tak i na vás… jako bych se na vás díval z tisíce verst… A čert ví, proč o tom mluvíme! A k čemu se vyptávat?“ dodal mrzutě a zmlkl, okusoval si nehty a znovu se zamýšlel.

„Jaký máš ošklivý byt, Roďo, jako rakev,“ řekla najednou Pulcherija Alexandrovna a přerušila tíživé mlčení. „Jsem si jistá, že jsi takový melancholik napůl kvůli bytu.“

„Byt?…“ odpověděl roztržitě. „Ano, byt k tomu hodně přispěl… taky jsem o tom přemýšlel… Ale kdybyste věděla, maminko, jakou podivnou myšlenku jste právě vyslovila,“ dodal najednou a podivně se ušklíbl.

Ještě chvilku, a tahle společnost, tihle příbuzní po tříletém odloučení, tenhle rodinný tón rozhovoru při naprosté nemožnosti mluvit aspoň o něčem, by mu konečně byli rozhodně nesnesitelní. Byla tu však jedna neodkladná záležitost, kterou bylo tak či onak nutné bezpodmínečně vyřešit ještě dnes – tak se rozhodl už předtím, když se probudil. Teď se té *záležitosti* zaradoval jako východisku.

„Poslyš, Duňo,“ začal vážně a suše, „za včerejšek tě samozřejmě prosím o odpuštění, ale považuju za svou povinnost znovu ti připomenout, že od toho hlavního neustoupím. Buď já, nebo Lužin. Ať jsem já podlec, ty jím být nesmíš. Jeden z nás. Jestli si Lužina vezmeš, okamžitě tě přestanu považovat za sestru.“

„Roďo, Roďo! Vždyť je to pořád totéž co včera," zvolala žalostně Pulcherija Alexandrovna. „A proč si pořád říkáš podlec, to já nemůžu snést! A včera taky to samé…"

„Bratře," odpověděla Duňa pevně a také suše, „v tom všem je z tvé strany chyba. Přes noc jsem o tom přemýšlela a tu chybu jsem našla. Všechno je v tom, že ty, jak se zdá, předpokládáš, že se někomu a pro někoho obětuju. Tak to vůbec není. Vdávám se prostě kvůli sobě, protože to mám sama těžké; a potom samozřejmě budu ráda, když se mi podaří být užitečná příbuzným, ale v mém rozhodnutí to není ta nejhlavnější pohnutka…"

„Lže!" myslel si a vzteky si okusoval nehty. „Pyšná! Nechce přiznat, že chce dělat dobrodinku! Ó, ty nízké povahy! I milují, jako by nenáviděly… Ó, jak já… je všechny nenávidím!"

„Zkrátka si beru Pjotra Petroviče," pokračovala Duněčka, „protože ze dvou zel volím menší. Mám v úmyslu poctivě splnit všechno, co ode mě očekává, a tedy ho neklamu… Proč ses teď tak usmál?"

Taky vzplanula a v očích se jí mihl hněv.

„Všechno splníš?" zeptal se a jedovatě se ušklíbl.

„Do jisté hranice. Už způsob a forma, jakou Pjotr Petrovič žádal o mou ruku, mi hned ukázaly, co potřebuje. Cení si sám sebe, to ano, možná až příliš vysoko, ale doufám, že si cení i mě… Čemu se zase směješ?"

„A proč se zase červenáš? Lžeš, sestro, lžeš schválně, jen z ženské umíněnosti, jen abys přede mnou prosadila svou… Lužina si vážit nemůžeš: viděl jsem ho a mluvil jsem s ním. Takže se prodáváš za peníze, a tedy v každém případě jednáš nízce, a jsem rád, že se aspoň dokážeš červenat!"

„To není pravda, nelžu!…" vykřikla Duněčka a ztratila všechnu chladnokrevnost. „Nevezmu si ho, dokud nebudu přesvědčená, že si mě váží a že mu na mně záleží; nevezmu si ho, dokud nebudu pevně přesvědčená, že si ho sama můžu vážit. Naštěstí se o tom můžu jistě

přesvědčit, a dokonce ještě dnes. A takový sňatek není žádná podlost, jak říkáš!

„A i kdybys měl pravdu, i kdybych se opravdu rozhodla pro podlost – copak není bezcitné, že se mnou takhle mluvíš? Proč ode mě žádáš hrdinství, které možná nemáš ani ty sám? To je despotismus, to je násilí! Jestli někoho zahubím, tak jedině sama sebe… Já ještě nikoho nezabila!… Proč se na mě tak díváš? Proč jsi tak zbledl? Roďo, co je ti? Roďo, drahý!…“

„Pane bože! Dohnala ho až k mdlobám!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

„Ne, ne… nesmysl… nic to není!… Trochu se mi zatočila hlava. Vůbec to nejsou mdloby… Vy máte pořád ty mdloby!… Hm! Ano… co jsem to chtěl? Ano: jak se ještě dnes přesvědčíš, že si ho můžeš vážit a že on si tě… cení, nebo jak jsi to řekla? Myslím, že jsi řekla, že dnes? Nebo jsem se přeslechl?“

„Maminko, ukažte bratrovi dopis Pjotra Petroviče,“ řekla Duněčka.

Pulcherija Alexandrovna mu třesoucíma se rukama podala dopis. Vzal ho s velkou zvědavostí. Ale dřív než ho rozložil, podíval se najednou nějak udiveně na Duněčku.

„Zvláštní,“ pronesl pomalu, jako by ho najednou ohromila nová myšlenka, „a proč se vlastně tak namáhám? Proč všechen ten křik? Vdej se, za koho chceš!“

Mluvil jakoby sám pro sebe, ale vyslovil to nahlas a chvíli se na sestru díval, jako by byl zmatený.

Konečně dopis rozložil, pořád s výrazem jakéhosi podivného údivu; potom ho začal pomalu a pozorně číst a přečetl ho dvakrát. Pulcherija Alexandrovna byla ve zvláštním neklidu; ostatně všichni čekali něco zvláštního.

„Tomu se divím,“ začal po chvíli přemýšlení, podal dopis matce, ale neobracel se k nikomu zvlášť, „vždyť on vede pře, je advokát, a i ten způsob řeči má takový… s nádechem – a jak přitom negramotně píše.“

Všichni sebou trhli; tohle vůbec nečekali.

„Vždyť tak píšou všichni," poznamenal úsečně Razumichin.

„Ty jsi to četl?"

„Ano."

„Ukazovaly jsme mu to, Roďo, my... radily jsme se předtím," začala Pulcherija Alexandrovna v rozpacích.

„To je vlastně soudní sloh," přerušil ji Razumichin, „soudní spisy se tak píšou dodnes."

„Soudní? Ano, právě soudní, úřední... Ne že by to bylo nějak moc negramotné, ale ani ne nějak moc literární; úřední!"

„Pjotr Petrovič ani netají, že se učil za pár měďáků, a dokonce se chlubí tím, že si cestu prorazil sám," poznamenala Avdoťja Romanovna, poněkud dotčená bratrovým novým tónem.

„Nu což, když se chlubí, má čím – já to nepopírám. Zdá se, sestro, že ses urazila, že jsem si z celého dopisu vybral jen takovou lehkovážnou poznámku, a myslíš si, že jsem schválně začal mluvit o takových malichernostech, abych se ti z mrzutosti vysmíval. Naopak, v souvislosti se slohem mě napadla jedna poznámka, která v tomhle případě není vůbec zbytečná. Je tam jeden výraz: ‚přičtěte si to sama', postavený velmi významně a jasně, a kromě toho je tam hrozba, že hned odejde, jestli přijdu já. Ta hrozba, že odejde, je totéž co hrozba, že vás obě opustí, jestli nebudete poslušné, a opustí teď, když vás už zavolal do Petrohradu. Tak co myslíš: může se člověk takovým výrazem od Lužina urazit stejně, jako kdyby to napsal tady on," ukázal na Razumichina, „nebo Zosimov, nebo někdo z nás?"

„N-ne," odpověděla Duněčka a oživla, „dobře jsem pochopila, že je to vyjádřené příliš naivně a že on možná jen neumí psát... To jsi dobře usoudil, bratře. To jsem ani nečekala..."

„Je to vyjádřené po soudnicku, a po soudnicku se jinak psát nedá, a vyšlo to hrubší, než možná chtěl. Ostatně tě musím trochu zklamat: v tom dopise je ještě jeden výraz, jedna pomluva na můj účet, a dost

podlá. Peníze jsem včera dal vdově, souchotinářce a zdrcené ženě, a ne ‚pod záminkou pohřbu', ale přímo na pohřeb, a ne do rukou dceři, dívce, jak píše, ‚pověstného chování' – kterou jsem mimochodem včera viděl poprvé v životě –, ale právě vdově. V tom všem vidím až příliš unáhlenou snahu očernit mě a rozeštvat mě s vámi. Vyjádřené je to zase po soudnicku, totiž s až příliš zjevným odhalením cíle a s velmi naivní spěšností. Je to chytrý člověk, ale k tomu, aby člověk jednal chytře, samotná chytrost nestačí. To všechno vykresluje člověka a… nemyslím si, že by si tě moc cenil. Říkám ti to jedině pro poučení, protože ti upřímně přeju dobro…"

Duněčka neodpovídala; rozhodnutí udělala už předtím, čekala jen na večer.

„Jak se tedy rozhodneš, Roďo?" zeptala se Pulcherija Alexandrovna, ještě znepokojenější než předtím jeho náhlým, novým, *úředním* tónem řeči.

„Co to znamená: ‚rozhodneš'?"

„No, Pjotr Petrovič přece píše, abys u nás večer nebyl a že odejde… jestli přijdeš. Tak jak tedy… přijdeš?"

„To ovšem nemám rozhodovat já, ale za prvé vy, jestli vás takový požadavek Pjotra Petroviče neuráží, a za druhé Duňa, jestli se taky neurazí. A já udělám, jak to bude pro vás lepší," dodal suše.

„Duněčka už se rozhodla a já s ní naprosto souhlasím," pospíšila si vložit Pulcherija Alexandrovna.

„Rozhodla jsem se tě, Roďo, poprosit, naléhavě poprosit, abys na té schůzce u nás bezpodmínečně byl," řekla Duňa. „Přijdeš?"

„Přijdu."

„I vás prosím, abyste byl u nás v osm hodin," obrátila se k Razumichinovi. „Maminko, já ho taky zvu."

„A to je skvělé, Duněčko. No, jak jste se tam rozhodli," dodala Pulcherija Alexandrovna, „tak ať je. Mně samotné se taky uleví; nemám

ráda přetvářku a lhaní; budeme radši říkat celou pravdu... Ať se ted Pjotr Petrovič zlobí, nebo nezlobí!“

IV

V tu chvíli se tiše otevřely dveře a do pokoje vešla jedna dívka a bázlivě se rozhlížela. Všichni se k ní obrátili s údivem a zvědavostí. Raskolnikov ji na první pohled nepoznal. Byla to Sofja Semjonovna Marmeladovová. Včera ji viděl poprvé, ale v takové chvíli, za takových okolností a v takovém oblečení, že se mu v paměti uložil obraz docela jiné osoby. Teď to byla skromně, ba chudě oblečená dívka, ještě velmi mladičká, skoro jako malé děvčátko, se skromným a slušným chováním, s jasnou, ale jakoby trochu zastrašenou tváří. Měla na sobě velmi prosté domácí šatečky, na hlavě starý klobouček staromódního střihu; jen v rukou držela, jako včera, slunečník. Když nečekaně uviděla pokoj plný lidí, nejenže se zarazila, ale úplně se ztratila, zakřikla se jako malé dítě a dokonce udělala pohyb, jako by chtěla odejít.

„Ach… to jste vy?…“ řekl Raskolnikov v nesmírném údivu a najednou se sám zarazil.

Hned ho napadlo, že matka a sestra už letmo vědí z Lužinova dopisu o jakési dívce „pověstného“ chování. Teprve před chvílí protestoval proti Lužinově pomluvě a zmínil se, že tu dívku viděl poprvé, a najednou vchází ona sama. Vzpomněl si také, že proti výrazu „pověstného chování“ vůbec neprotestoval. To všechno mu nejasně a v mžiku proběhlo hlavou. Ale když se podíval pozorněji, najednou uviděl, že tahle ponížená bytost je už tak ponížená, že mu jí najednou bylo líto. A když udělala pohyb, jako by chtěla ze strachu utéct, jako by se v něm cosi obrátilo.

„Vůbec jsem vás nečekal," začal spěšně a zadržel ji pohledem. „Buďte tak laskava, posaďte se. Vy jste jistě od Katěriny Ivanovny. Dovolte, ne sem, tady si sedněte…"

Když Soňa vešla, Razumichin, který seděl na jedné ze tří Raskolnikovových židlí hned u dveří, se nadzvedl, aby ji pustil dál. Raskolnikov jí zprvu ukázal na místo v rohu pohovky, kde seděl Zosimov, ale pak si vzpomněl, že pohovka je příliš *důvěrné* místo a slouží mu jako postel, a spěšně jí ukázal na Razumichinovu židli.

„A ty si sedni sem," řekl Razumichinovi a usadil ho do kouta, kde seděl Zosimov.

Soňa se posadila, skoro se třásla strachem, a bázlivě pohlédla na obě dámy. Bylo vidět, že ani sama nechápe, jak si mohla sednout vedle nich. Když si to uvědomila, tak se polekala, že najednou zase vstala a v naprostých rozpacích se obrátila k Raskolnikovovi.

„Já… já… jsem se zastavila jen na minutku, promiňte, že jsem vás vyrušila," začala a zajíkala se. „Jdu od Katěriny Ivanovny, a ona neměla koho poslat… A Katěrina Ivanovna mi přikázala, abych vás moc prosila, abyste zítra přišel na pohřební obřad, ráno… při mši… na Mitrofanijevském hřbitově, a potom k nám… k ní… na pohoštění… Udělat jí tu čest… Kázala mi vás poprosit."

Soňa se zajíkla a zmlkla.

„Pokusím se určitě… určitě," odpověděl Raskolnikov, který se taky nadzvedl, taky se zajíkal a nedořekl… „Buďte tak laskava, posaďte se," řekl najednou, „musím s vámi mluvit. Prosím vás – vy možná spěcháte –, buďte tak laskava, darujte mi dvě minuty…"

A přisunul jí židli. Soňa se znovu posadila a znovu bázlivě, ztraceně a rychle pohlédla na obě dámy a najednou sklopila oči.

Raskolnikovova bledá tvář vzplanula; jako by jím celým škublo; oči mu zaplály.

„Maminko," řekl pevně a důrazně, „tohle je Sofja Semjonovna Marmeladovová, dcera toho nešťastného pana Marmeladova, kterého mi

včera před očima přejeli koně a o kterém jsem vám už vyprávěl…“

Pulcherija Alexandrovna se na Soňu podívala a lehce přimhouřila oči. Navzdory všem svým rozpakům před Roďovým naléhavým a vyzývavým pohledem si to potěšení nemohla nijak odepřít. Duněčka se vážně a upřeně zahleděla ubohé dívce přímo do tváře a v údivu si ji prohlížela. Když Soňa uslyšela, jak ji představuje, zase zvedla oči, ale zarazila se ještě víc než předtím.

„Chtěl jsem se vás zeptat,“ obrátil se k ní spěšně Raskolnikov, „jak se to u vás dneska vyřídilo? Neobtěžovali vás?… například policie.“

„Ne, prosím, všechno se vyřídilo… Vždyť je až moc dobře vidět, proč přišla smrt; neobtěžovali; jenom nájemníci se zlobí.“

„Proč?“

„Že tělo leží dlouho… vždyť je teď horko, zápach… takže dnes, k nešporám, ho přenesou na hřbitov, do zítřka, do kaple. Katěrina Ivanovna zprvu nechtěla, ale teď už sama vidí, že to nejde…“

„Tak dnes?“

„Prosí vás, abyste nám udělal tu čest a byl zítra v kostele na pohřebním obřadu, a potom abyste k ní přišel na tryznu.“

„Ona chystá tryznu?“

„Ano, prosím, malé pohoštění; moc vám kázala poděkovat, že jste nám včera pomohl… bez vás bychom ho neměli za co pohřbít.“ A rty i brada se jí najednou roztřásly, ale přemohla se a udržela se a rychle zase sklopila oči k zemi.

Během rozhovoru si ji Raskolnikov upřeně prohlížel. Byla to hubená, docela hubeňoučká a bledá tvářička, dost nepravidelná, jaksi špičatá, s malým špičatým nosíkem a bradou. Nedalo se o ní ani říct, že je hezká, ale zato modré oči měla tak jasné, a když se rozzářily, výraz její tváře byl tak dobrý a prostoduchý, že to k ní člověka mimoděk přitahovalo. V její tváři, a vlastně v celé její postavě, byl navíc jeden zvláštní, charakteristický rys: přestože jí bylo osmnáct let, vypadala

skoro ještě jako děvčátko, mnohem mladší, než byla, skoro úplné dítě, a to se občas až směšně projevovalo v některých jejích pohybech.

„Ale copak si Katěrina Ivanovna mohla vystačit s tak malými prostředky, a dokonce chce ještě pohoštění?…“ zeptal se Raskolnikov a vytrvale pokračoval v rozhovoru.

„Rakev přece bude obyčejná, prosím… a všechno bude prosté, takže to nebude drahé… my jsme to předtím s Katěrinou Ivanovnou všechno spočítaly, takže zbude i na tryznu… a Katěrina Ivanovna moc chce, aby to tak bylo. Vždyť to jinak nejde, prosím… pro ni je to útěcha… ona je taková, vždyť víte…“

„Chápu, chápu… samozřejmě… Proč si tak prohlížíte můj pokoj? Maminka taky říká, že vypadá jako rakev.“

„Vy jste nám včera dal všechno!“ zašeptala najednou v odpověď Soněčka jakýmsi silným a rychlým šepotem a najednou zase hluboko sklopila oči. Rty i brada se jí znovu roztřásly. Už dávno ji ohromilo, jak chudě Raskolnikov bydlí, a teď jí ta slova najednou vyklouzla sama od sebe. Nastalo ticho. Duněččiny oči se jaksi rozjasnily a Pulcherija Alexandrovna se na Soňu dokonce vlídně podívala.

„Roďo,“ řekla a vstala, „obědváme samozřejmě spolu. Duněčko, pojďme… A ty bys, Roďo, měl jít, trochu se projít, potom si odpočinout, polehět, a pak rychle přijď… Vždyť jsme tě unavily, bojím se…“

„Ano, ano, přijdu,“ odpověděl, vstal a začal spěchat… „Ale mám ještě něco na práci…“

„Copak budete i obědvat každý zvlášť?“ zvolal Razumichin a udiveně se díval na Raskolnikova. „Co to s tebou je?“

„Ano, ano, přijdu, samozřejmě, samozřejmě… A ty tu ještě na minutu zůstaň. Vždyť ho teď nepotřebujete, maminko? Nebo vám ho snad beru?“

„Ach ne, ne! A vy, Dmitriji Prokofjiči, přijdete na oběd, budete tak laskav?“

„Prosím vás, přijďte,“ požádala ho Duňa.

Razumichin se uklonil a celý se rozzářil. Na okamžik se všichni najednou nějak podivně zarazili.

„Sbohem, Roďo, totiž na shledanou; nerada říkám ‚sbohem'. Sbohem, Nastasjo… ach, zase jsem řekla ‚sbohem'!…"

Pulcherija Alexandrovna se chtěla uklonit i Soněčce, ale nějak se jí to nepovedlo, a ve spěchu vyšla z pokoje.

Ale Avdoťja Romanovna jako by čekala, až na ni přijde řada, a když šla za matkou kolem Soni, uklonila se jí pozorně, zdvořile a hluboko. Soněčka se zarazila, uklonila se jaksi uspěchaně a polekaně a v tváři se jí zračil jakýsi skoro bolestný pocit, jako by jí zdvořilost a pozornost Avdoťji Romanovny byly tíživé a trapné.

„Duňo, sbohem přece!" zavolal Raskolnikov už do síně. „Tak mi přece dej ruku!"

„Vždyť jsem ti ji přece podala, zapomněl jsi?" odpověděla Duňa a něžně a neobratně se k němu otočila.

„No a co, dej mi ji ještě jednou!"

A pevně jí stiskl prstíky. Duněčka se na něj usmála, začervenala se, rychle mu ruku vytrhla a odešla za matkou, z nějakého důvodu taky celá šťastná.

„No vidíte, to je dobře!" řekl Soně, když se vracel do pokoje, a jasně se na ni podíval. „Pánbůh dej mrtvým věčný pokoj, a živí musí žít dál! Je to tak? Je to tak? Že je to tak?"

Soňa se dokonce s údivem dívala na jeho náhle rozjasněnou tvář; on se na ni několik okamžiků mlčky a upřeně díval: celé vyprávění jejího zesnulého otce o ní se mu v tu chvíli najednou mihlo pamětí…

„Pane bože, Duněčko!" promluvila hned Pulcherija Alexandrovna, jakmile vyšly na ulici. „Teď jsem vlastně sama ráda, že jsme odešly: je mi nějak lehčeji. No, kdybych si byla včera ve vagonu pomyslela, že se budu radovat i z tohohle!"

„Znovu vám říkám, maminko, je ještě hodně nemocný. Copak to nevidíte? Možná se tak rozrušil, protože se trápil kvůli nám. Je třeba

být shovívavý, a mnoho, mnoho se dá odpustit.“

„A ty jsi zrovna shovívavá nebyla!“ přerušila ji hned vášnivě a žárlivě Pulcherija Alexandrovna. „Víš, Duňo, dívala jsem se na vás oba, jsi úplně jeho portrét, a ani ne tolik tváří jako duší: oba jste melancholici, oba zachmuření a prchliví, oba povýšení a oba velkomyslní… Vždyť přece nemůže být sobec, Duněčko? viď?… A když si pomyslím, co nás dnes večer čeká, až se mi srdce zastaví!“

„Neznepokojujte se, maminko, stane se, co se stát má.“

„Duněčko! Jen si pomysli, v jaké jsme teď situaci! No co když Pjotr Petrovič couvne?“ vyslovila najednou neopatrně ubohá Pulcherija Alexandrovna.

„Tak co by potom vůbec stál!“ odpověděla příkře a pohrdavě Duněčka.

„To jsme udělaly dobře, že jsme teď odešly,“ spěchala Pulcherija Alexandrovna a skočila jí do řeči. „Někam spěchal za nějakou záležitostí; ať se projde, ať se aspoň nadýchá vzduchu… je u něj strašné dusno… ale kde se tu má člověk nadýchat vzduchu? Tady je i na ulicích jako v pokojích bez větracích okýnek. Pane bože, to je město!… Počkej, uhni, ještě nás přejedou, nesou něco! To přece nesli piano, namouduši… jak se strkají… Té dívky se taky hrozně bojím…“

„Jaké dívky, maminko?“

„No té, té Sofji Semjonovny, co tam teď byla…“

„A proč?“

„Mám takové tušení, Duňo. No, věř nebo nevěř, jakmile vešla, hned v tu chvíli mě napadlo, že právě tady je ten hlavní háček…“

„Vůbec tu žádný háček není!“ vykřikla mrzutě Duňa. „A vy jste s těmi vašimi tušeními, mami! Zná se s ní teprve od včerejška, a když teď vešla, ani ji nepoznal.“

„No, však uvidíš!… Znepokojuje mě, však uvidíš, uvidíš! A tak jsem se lekla: dívá se na mě, dívá, a takové oči, já jsem sotva vydržela sedět na židli, pamatuješ, jak ji začal představovat? A je mi divné: Pjotr Pet-

rovič o ní tak píše, a on nám ji představuje, a ještě k tomu tobě! Tedy mu na ní záleží!“

„Co všechno se nenapíše! O nás se taky mluvilo, a psalo se taky, copak jste zapomněla? A já jsem si jistá, že ona je… skvělá a že je to všechno nesmysl!“

„Dej jí pánbůh!“

„A Pjotr Petrovič je ničemný pomlouvač,“ odsekla najednou Duněčka.

Pulcherija Alexandrovna se jen přikrčila. Rozhovor ustal.

„Jde o tohle, mám na tebe takovou záležitost…“ řekl Raskolnikov a odvedl Razumichina k okénku…

„Tak já tedy řeknu Katěrině Ivanovně, že přijdete…“ začala spěšně Soňa a uklonila se, aby odešla.

„Hned, Sofjo Semjonovno, my nemáme tajnosti, nepřekážíte… Chtěl bych vám ještě říct pár slov… Jde o tohle,“ obrátil se najednou, aniž to dořekl, jako by to utrhl, k Razumichinovi. „Ty přece znáš toho… Jak se jmenuje!… Porfirije Petroviče?“

„Jakpak ne! Příbuzný. A co se děje?“ dodal Razumichin s jakýmsi výbuchem zvědavosti.

„Vždyť on teď ten případ… no, tu vraždu… o které jste včera mluvili… vyšetřuje, ne?“

„Ano… no a?“ Razumichin najednou vytřeštil oči.

„Vyptával se zastavovatelů, a já tam mám taky zástavy, takové cetky, ale je mezi nimi sestřin prstýnek, který mi dala na památku, když jsem sem odjížděl, a otcovy stříbrné hodinky. Všechno to má cenu tak pět šest rublů, ale mně je to drahé, je to památka. Tak co mám teď dělat? Nechci, aby ty věci přišly nazmar, hlavně hodinky. Předtím jsem se třásl strachy, že se matka zeptá, jestli by je mohla vidět, když přišla řeč na Duněčkiny hodinky. Je to jediná věc, která po otci zůstala. Onemocní, jestli se ztratí! Ženské! Tak co mám dělat, poraď! Vím, že bych to měl ohlásit na policejním okrsku. Ale nebylo by lepší jít rovnou za

Porfirijem, co? Co myslíš? Ať se to vyřídí co nejdřív. Uvidíš, že se maminka zeptá ještě před obědem!“

„Rozhodně ne na okrsek a určitě za Porfirijem!“ vykřikl Razumichin v jakémsi neobyčejném rozrušení. „No, to mám radost! Ale co tu otálet, jdeme hned, je to kousek, určitě ho zastihneme!“

„Tak jo… jdeme…“

„A on bude moc, moc, moc, moc rád, že se s tebou seznámí! Hodně jsem mu o tobě vyprávěl, při různých příležitostech… I včera jsem mu vyprávěl. Jdeme!… Tak ty jsi tu starou znal? No vida!… Ná-dher-ně se to všechno vyvrbilo!… Ach ano… Sofjo Ivanovno…“

„Sofjo Semjonovno,“ opravil ho Raskolnikov. „Sofjo Semjonovno, to je můj přítel Razumichin, a je to dobrý člověk…“

„Jestli teď musíte jít…“ začala Soňa, ale na Razumichina se vůbec nepodívala, a proto se zarazila ještě víc.

„Tak pojďme!“ rozhodl Raskolnikov. „Ještě dnes se u vás zastavím, Sofjo Semjonovno, jen mi řekněte, kde bydlíte?“

Nedá se říct, že by se zamotával, ale jako by spěchal a vyhýbal se jejím pohledům. Soňa mu dala svou adresu a přitom se začervenala. Vyšli všichni společně.

„Copak nezamykáš?“ zeptal se Razumichin, když za nimi scházel po schodech.

„Nikdy!… Ostatně už dva roky si pořád chci koupit zámek,“ dodal nedbale. „Šťastní jsou přece lidé, kteří nemají co zamykat, ne?“ obrátil se se smíchem k Soně.

Na ulici se zastavili v průjezdu.

„Vy jdete doprava, Sofjo Semjonovno? Mimochodem: jak jste mě našla?“ zeptal se, jako by jí chtěl říct něco úplně jiného. Pořád se jí chtěl dívat do těch tichých, jasných očí, a nějak se mu to nedařilo…

„Vždyť jste přece včera řekl adresu Polečce.“

„Polja? Ach ano… Polečka! To je… ta malá… to je vaše sestra? Tak já jsem jí dal adresu?“

„Copak jste zapomněl?“

„Ne… pamatuju si…“

„A já jsem o vás už tenkrát slyšela od nebožtíka… Jenom jsem tehdy ještě neznala vaše příjmení, a on sám ho taky neznal… A teď jsem přišla… a protože jsem včera vaše příjmení zjistila… tak jsem se dnes zeptala: kde tady bydlí pan Raskolnikov?… A nevěděla jsem, že taky bydlíte v podnájmu u nájemníků… Sbohem, prosím… Já Katěrině Ivanovně…“

Byla strašně ráda, že konečně odešla; šla se sklopenou hlavou a spěchala, aby jim co nejdřív nějak zmizela z očí, aby co nejrychleji nějak ušla těch dvacet kroků k zatáčce doprava do ulice a zůstala konečně sama, a tam aby za chůze, ve spěchu, aniž by se na kohokoli dívala a čehokoli si všímala, přemýšlela, vzpomínala a zvažovala každé vyslovené slovo, každou okolnost. Nikdy, nikdy nic podobného nepocítila. Do duše jí neznámo jak a nejasně sestoupil celý nový svět. Najednou si vzpomněla, že Raskolnikov se k ní dnes sám chtěl zastavit, možná ještě dopoledne, možná hned teď!

„Jen ne dneska, prosím, jen ne dneska!“ mumlala a srdce se jí zastavovalo, jako by někoho prosila, jako vyděšené dítě. „Pane bože! Ke mně… do toho pokoje… uvidí… ó, pane bože!“

A v tu chvíli si samozřejmě nemohla všimnout jednoho pána, kterého neznala a který ji pilně sledoval a šel jí v patách. Sledoval ji už od chvíle, kdy vyšla z průjezdu. Ve chvíli, kdy se všichni tři, Razumichin, Raskolnikov a ona, zastavili na chodníku, aby si řekli pár slov, ten chodec, když je obcházel, sebou najednou jako by trhl, protože nechtěně, v letu, zachytil Sonina slova: „a zeptala jsem se: kde bydlí pan Raskolnikov?“ Rychle, ale pozorně si všechny tři prohlédl, především Raskolnikova, ke kterému se Soňa obracela; potom se podíval na dům a zapamatoval si ho. To všechno se stalo v okamžiku, za chůze, a chodec, který se snažil nedat nic najevo, šel dál, zpomalil krok a jako by na

něco čekal. Čekal na Soňu; viděl, že se loučí a že Soňa teď půjde někam k sobě.

„Tak kam k sobě? Někde jsem ten obličej viděl," myslel si a vybavoval si Sonin obličej… „musím to zjistit."

Když došel k zatáčce, přešel na protější stranu ulice, ohlédl se a uviděl, že Soňa už jde za ním, stejnou cestou, a ničeho si nevšímá. Když došla k zatáčce, zahnula i ona právě do téže ulice. Šel za ní a z protějšího chodníku z ní nespouštěl oči; když ušel asi padesát kroků, přešel zase na stranu, po které šla Soňa, dohnal ji a šel za ní ve vzdálenosti pěti kroků.

Byl to muž kolem padesáti let, vyšší než prostřední postavy, statný, se širokými a mohutnými rameny, což mu dodávalo trochu shrbený vzhled. Byl oblečen elegantně a pohodlně a vypadal jako pán důstojného vzezření. V rukou měl krásnou hůl, kterou při každém kroku poklepával o chodník, a na rukou nové rukavice. Jeho široká tvář s vystouplými lícními kostmi byla docela příjemná a měl svěží pleť, ne petrohradskou. Vlasy, ještě velmi husté, měl úplně plavé, nanejvýš maličko prošedivělé, a široký hustý plnovous, který mu splývал jako lopata, byl ještě světlejší než vlasy na hlavě. Oči měl modré a díval se chladně, upřeně a zamyšleně; rty měl nachové. Vůbec to byl výborně zachovalý člověk, který vypadal mnohem mladší, než byl.

Když Soňa vyšla na nábřeží kanálu, ocitli se na chodníku sami dva. Když ji pozoroval, stačil si všimnout její zamyšlenosti a roztržitosti. Když Soňa došla ke svému domu, zahnula do průjezdu, on za ní, a jako by se trochu podivil. Když vešla na dvůr, dala se doprava, do kouta, kde bylo schodiště k jejímu bytu. „Ba!" zamumlal neznámý pán a začal za ní stoupat po schodech. Teprve teď si ho Soňa všimla. Došla do druhého patra, zahnula na pavlač a zazvonila u čísla devět, na jehož dveřích bylo křídou napsáno: „Kapernaumov krejčí". „Ba!" zopakoval neznámý, překvapený tou podivnou shodou, a zazvonil vedle, u čísla osm. Obojí dveře byly asi šest kroků od sebe.

„Vy bydlíte u Kapernaumova!“ řekl, díval se na Soňu a smál se. „Včera mi přešíval vestu. A já bydlím tady, hned vedle vás, u madame Resslichové, Gertrudy Karlovny. Jak to tak vyšlo!“

Soňa se na něj pozorně podívala.

„Sousedé,“ pokračoval nějak obzvlášť vesele. „Jsem ve městě teprve třetí den. Nu, prosím, zatím na shledanou.“

Soňa neodpověděla; otevřeli jí a ona proklouzla dovnitř. Z nějakého důvodu se zastyděla a jako by dostala strach…

Razumichin byl cestou k Porfirijovi v obzvlášť rozjařeném stavu.

„To je, brácho, skvělé,“ opakoval několikrát, „a mám radost! Mám radost!“

„A z čeho máš radost?“ myslel si Raskolnikov v duchu.

„Vždyť já jsem ani nevěděl, že jsi taky u té staré zastavoval. A… a… bylo to dávno? Totiž, bylo to dávno, co jsi u ní byl?“

„To je ale naivní hlupák!“

„Kdy?…“ zastavil se Raskolnikov a vzpomínal. „No, byl jsem u ní tak tři dny před její smrtí, myslím. Ostatně teď přece nejdu ty věci vyplatit,“ dodal rychle s jakousi spěšnou a zvláštní starostí o ty věci, „vždyť mám zase všeho všudy jen rubl ve stříbře… kvůli tomu včerejšímu prokletému blouznění!…“

O blouznění se zmínil obzvlášť důrazně.

„No ano, ano, ano,“ přikyvoval spěšně Razumichin, a nevědělo se čemu, „tak proto tě tenkrát… částečně ohromilo… a víš, ty ses i v blouznění pořád zmiňoval o nějakých prstýncích a řetízcích!… No ano, ano… To je jasné, teď je všechno jasné.“

„Vida! Jak se jim ta myšlenka rozlezla! Vždyť tenhle člověk by pro mě šel na kříž, a přitom má velkou radost, že se *vysvětlilo*, proč jsem se v blouznění zmiňoval o prstýncích! Jak se jim to všem zahnízdilo v hlavě!…“

„A zastihneme ho?“ zeptal se nahlas.

„Zastihneme, zastihneme," spěchal Razumichin. „To je, brácho, skvělý chlapík, uvidíš! Trochu nemotorný, totiž je to i světák, ale nemotorný myslím v jiném ohledu. Chytrý chlap, chytrý, dokonce vůbec ne hloupý, jenom má nějaký zvláštní způsob myšlení... Nedůvěřivý, skeptik, cynik... rád napaluje, totiž ne napaluje, ale vodí za nos... No a ta stará materiální metoda... Ale řemeslu rozumí, rozumí... Loni vypátral jeden případ vraždy, ve kterém se skoro všechny stopy ztratily! Moc, moc, moc se s tebou chce seznámit!"

„A proč by proboha tolik chtěl?"

„Totiž, ne že by... víš, poslední dobou, co jsi onemocněl, jsem se o tobě musel často a hodně zmiňovat... No, on poslouchal... a když se dozvěděl, že jsi studoval práva a nemůžeš studia dokončit, kvůli okolnostem, řekl: ‚To je škoda!' A já jsem z toho usoudil... totiž ze všeho dohromady, nejen z toho; včera Zametov... Víš, Roďo, já jsem ti včera něco žvanil v opilosti, když jsme šli domů... tak se, brácho, bojím, abys to nepřeháněl, víš..."

„Co jako? Že mě považují za blázna? No, možná je to i pravda."

Napjatě se ušklíbl.

„Ano... ano... totiž fuj, ne!... No, všechno, co jsem říkal – a o tom ostatním taky –, to všechno byl nesmysl a z kocoviny."

„Ale proč se omlouváš! Jak už mě to všechno otravuje!" vykřikl Raskolnikov s přehnanou podrážděností. Ostatně zčásti to předstíral.

„Vím, vím, chápu. Buď si jistý, že chápu. Je to až hanba vůbec mluvit..."

„A když je to hanba, tak nemluv!"

Oba zmlkli. Razumichin byl víc než nadšený a Raskolnikov to s odporem cítil. Znepokojovalo ho i to, co Razumichin právě říkal o Porfirijovi.

„I tomuhle budu muset hrát ubohého Lazara," myslel si, zbledl a srdce mu bušilo, „a hrát ho přirozeněji. Nejpřirozenější by bylo nehrát vůbec nic. Usilovně nic nehrát! Ne, *usilovně* by zase bylo nepřiro-

zené… No, jak se to vyvrbí… uvidíme… hned… je to dobře, nebo ne, že jdu? Motýl sám letí do svíčky. Srdce mi buší, to je to nedobré!…“

„V tomhle šedém domě,“ řekl Razumichin.

„Nejdůležitější je, jestli Porfirij ví, nebo neví, že jsem včera byl v bytě té čarodějnice… a ptal se na krev? Musím to zjistit v jediném okamžiku, hned od prvního kroku, jak vejdu, z obličeje to poznat; jinak… i kdybych měl zahynout, zjistím to!“

„A víš co?“ obrátil se najednou k Razumichinovi s šibalským úsměvem. „Dneska jsem si, brácho, všiml, že jsi od rána v nějakém neobyčejném rozrušení? Je to tak?“

„V jakém rozrušení? Vůbec v žádném rozrušení nejsem,“ škublo to Razumichinem.

„Ale ne, brácho, namouduši, je to znát. Předtím jsi seděl na židli tak, jak nikdy nesedíš, nějak na krajíčku, a pořád tebou cukala křeč. Vyskakoval jsi bez ladu a skladu. Chvíli zlostný, a pak najednou máš ksicht jako ten nejsladší cukrkandl, ani nevím proč. Dokonce ses červenal; hlavně když tě pozvali na oběd, strašně ses začervenal.“

„Ale nic takového; lžeš!… O čem to mluvíš?“

„Ale co se vykrucuješ jako školák! Fuj, čert, on se zase červená!“

„Ty jsi ale prase!“

„Ale proč se tak stydíš? Romeo! Počkej, já to dneska někde povykládám, cha-cha-cha! To maminku rozesměju… a ještě někoho dalšího…“

„Poslouchej, poslouchej, poslouchej, vždyť je to vážné, vždyť to je… Co z toho potom bude, čert to vem!“ zamotal se definitivně Razumichin a hrůzou zchladl. „Co jim budeš vykládat? Já, brácho… Fuj, ty jsi ale prase!“

„Docela jarní růže! A kdybys věděl, jak ti to sluší; Romeo, dva lokte a deset palců vysoký! A jak ses dneska umyl, dokonce sis vyčistil nehty, co? Kdy se to stalo? Namouduši, ty ses napomádoval! Skloň se!“

„Prase!!!“

Raskolnikov se tak smál, že se už zřejmě nedokázal ovládnout, a tak se smíchem vstoupili do bytu Porfirije Petroviče. Právě to Raskolnikov potřeboval: z pokojů bylo slyšet, že vešli se smíchem a v předsíni se pořád ještě chechtají.

„Ani slovo tady, nebo tě… rozmáznu!“ zašeptal zuřivě Razumichin a popadl Raskolnikova za rameno.

V

Raskolnikov už vcházel do pokoje. Vešel s takovým výrazem, jako by se ze všech sil ovládal, aby nějak nevyprskl smíchy. Za ním, s naprosto zkroucenou a zuřivou fyziognomií, rudý jako pivoňka, vytáhle a neobratně vešel zahanbený Razumichin. Jeho tvář i celá postava byly v tu chvíli opravdu směšné a ospravedlňovaly Raskolnikovův smích. Raskolnikov, který ještě nebyl představen, se uklonil hostiteli, který stál uprostřed pokoje a tázavě se na ně díval, podal mu ruku a stiskl ji, pořád ještě se zjevným nesmírným úsilím potlačit své veselí a aspoň vyslovit dvě tři slova, aby se představil. Ale sotva stačil nasadit vážný výraz a něco zamumlat, najednou se jakoby mimoděk znovu podíval na Razumichina, a to už nevydržel: potlačovaný smích propukl tím nezadržitelněji, čím silněji ho až dosud zadržoval. Neobyčejná zuřivost, s jakou Razumichin ten „srdečný“ smích přijímal, dodávala celé té scéně dojem toho nejupřímnějšího veselí, a hlavně přirozenosti. Razumichin tomu jako naschvál ještě pomohl.

„Fuj, čert!“ zařval, máchl rukou a trefil právě malý kulatý stolek, na kterém stála dopitá sklenice čaje. Všechno se rozletělo a zařinčelo.

„Ale proč hned lámat židle, pánové, vždyť je to škoda pro erár!“ zvolal vesele Porfirij Petrovič.

Scéna vypadala takto: Raskolnikov se dosmíval, zapomněl svou ruku v hostitelově ruce, ale protože znal míru, vyčkával na okamžik, kdy by mohl co nejdřív a co nejpřirozeněji skončit. Razumichin, nadobro zahanbený pádem stolku a rozbitou sklenicí, se zachmuřeně podíval na střepy, odplivl si a prudce se obrátil k oknu, kde se postavil

zády k obecenstvu, se strašlivě zamračenou tváří, díval se z okna a nic neviděl. Porfirij Petrovič se smál a smát se chtěl, ale bylo zřejmé, že potřebuje vysvětlení. V koutě na židli seděl Zametov, který se při příchodu hostů nadzvedl a stál v očekávání, ústa roztažená do úsměvu, ale díval se na celou scénu s nepochopením, a dokonce jakoby s nedůvěrou, a na Raskolnikova dokonce s jakýmisi rozpaky. Zametovova nečekaná přítomnost Raskolnikova nepříjemně zarazila.

„Tohle si ještě musím rozmyslet!“ pomyslel si.

„Promiňte, prosím,“ začal a usilovně předstíral rozpaky, „Raskolnikov…“

„Ale prosím vás, velmi mě těší, prosím, a tak příjemně jste vešel… Copak on už ani nechce pozdravit?“ kývl Porfirij Petrovič k Razumichinovi.

„Namouduši nevím, proč se na mě tak rozzuřil. Řekl jsem mu jen cestou, že se podobá Romeovi, a… a dokázal jsem to, a nic víc se, myslím, nestalo.“

„Prase!“ ozval se Razumichin, aniž se otočil.

„Tak to musel mít velmi vážné důvody, když se kvůli jedinému slovíčku tak rozzlobil,“ rozesmál se Porfirij.

„No, ty jeden! vyšetřovateli!… No, čert vás všechny vem!“ odsekl Razumichin, a pak se najednou sám rozesmál a s rozjasněnou tváří, jako by se nic nestalo, přistoupil k Porfiriji Petrovičovi.

„Basta! Všichni jsou hlupáci; k věci: tady můj přítel, Rodion Romanyč Raskolnikov, za prvé o tobě slyšel a přál si tě poznat, a za druhé k tobě má malou záležitost. Ba! Zametov! Jak to, že jsi tady? Copak se znáte? Odkdy jste se sešli?“

„Co to má zase znamenat!“ pomyslel si znepokojeně Raskolnikov.

Zametov jako by se zarazil, ale ne moc.

„Seznámili jsme se včera, přece u tebe,“ řekl nenuceně.

„Tak mě pánbůh ušetřil námahy: minulý týden mě strašně prosil, abych ho tobě, Porfiriji, nějak představil, a vy jste se očichali i beze

mě… Kde máš tabák?“

Porfirij Petrovič byl po domácku, v županu, ve velmi čistém prádle a v sešlapaných trepkách. Byl to muž kolem pětatřiceti let, menší než prostřední postavy, plný, dokonce s bříškem, oholený, bez kníru a bez licousů, s nakrátko ostříhanými vlasy na velké kulaté hlavě, která byla vzadu na týlu jaksi obzvlášť vypoukle zakulacená. Jeho buclatá, kulatá tvář s trochu pršáklým nosem měla nezdravou, tmavě žlutou barvu, ale byla docela čilá, a dokonce posměšná. Byla by dokonce i dobromyslná, kdyby tomu nepřekážel výraz očí, s jakýmsi řídkým, vodnatým leskem, zakrytých skoro bílými řasami, které mrkaly, jako by na někoho pomrkávaly. Pohled těch očí byl jaksi podivně v nesouladu s celou postavou, která měla v sobě dokonce cosi ženského, a dodával jí něco mnohem vážnějšího, než se od ní dalo na první pohled čekat.

Jakmile Porfirij Petrovič uslyšel, že k němu host má „malou záležitost“, hned ho poprosil, aby se posadil na pohovku, sám se usadil na druhém konci a upřel na hosta oči v okamžitém očekávání, že mu záležitost vyloží, s tou zvýšenou a až příliš vážnou pozorností, která člověka hned napoprvé tíží a uvádí do rozpaků, zvlášť když se ještě neznáte, a zvlášť když to, co vykládáte, podle vašeho vlastního mínění zdaleka neodpovídá tak neobyčejně důležité pozornosti, která se vám věnuje. Raskolnikov však v krátkých a souvislých slovech jasně a přesně vyložil svou záležitost a byl sám se sebou tak spokojený, že si dokonce stačil Porfirije docela dobře prohlédnout. Porfirij Petrovič z něj taky po celou dobu ani jednou nespustil oči. Razumichin, který se usadil naproti, u téhož stolu, vášnivě a netrpělivě sledoval výklad, každou chvíli přenášel oči z jednoho na druhého a zpátky, a to už bylo trochu přes míru.

„Hlupák!“ zaklel v duchu Raskolnikov.

„Měl byste podat oznámení na policii,“ odpověděl Porfirij s nanejvýš úředním výrazem, „v tom smyslu, prosím, že když jste se dozvěděl o té a té události, totiž o té vraždě, žádáte, aby byl zase vyrozuměn vy-

šetřovatel, kterému byl případ svěřen, že ty a ty věci patří vám a že si je přejete vyplatit… nebo tak nějak… ale vždyť vám to napíšou.“

„V tom je právě ten háček, že já v tuhle chvíli,“ snažil se Raskolnikov co nejvíc předstírat rozpaky, „nemám zrovna moc peněz… a nemůžu ani takovou maličkost… já bych, víte, teď chtěl jenom oznámit, že ty věci jsou moje, ale že až budu mít peníze…“

„To je jedno, prosím,“ odpověděl Porfirij Petrovič a chladně přijal to vysvětlení o financích, „ostatně, můžete mi taky, jestli chcete, napsat přímo, v tom smyslu, že když jsem se dozvěděl o tom a tom a oznamuji, že ty a ty věci jsou moje, žádám…“

„To se píše na obyčejný papír?“ přerušil ho spěšně Raskolnikov a znovu se zajímal o finanční stránku věci.

„Ó, na ten nejobyčejnější, prosím!“ a najednou se na něj Porfirij Petrovič nějak zjevně posměšně podíval, přimhouřil oči a jako by na něj mrkl. Ostatně to se Raskolnikovovi možná jen zdálo, protože to trvalo jen okamžik. Přinejmenším něco takového tu bylo. Raskolnikov by byl přísahal, že na něj mrkl, čert ví proč.

„Ví to!“ blesklo mu hlavou.

„Promiňte, že vás obtěžuju takovými maličkostmi,“ pokračoval, trochu zmateně, „moje věci mají cenu všeho všudy pět rublů, ale jsou mi obzvlášť drahé jako památka na ty, po kterých mi zůstaly, a přiznám se, když jsem se to dozvěděl, hrozně jsem se polekal…“

„Proto jsi včera tak vyletěl, když jsem Zosimovovi vyžvanil, že Porfirij vyslýchá zastavovatele!“ vpadl mu do řeči Razumichin se zjevným úmyslem.

To už bylo k nevydržení. Raskolnikov to nevydržel a zlostně po něm šlehl svýma černýma očima, ve kterých vzplál hněv. Hned se ale vzpamatoval.

„Ty si ze mě, brácho, zdá se, děláš legraci?“ obrátil se k němu s obratně předstíranou podrážděností. „Připouštím, že se možná až příliš starám o takové haraburdí, jak to vidíš ty; ale proto mě přece nemůžeš

mít ani za sobce, ani za lakotu, a jak to vidím já, ty dvě bezcenné věcičky vůbec nemusí být haraburdí. Už jsem ti přece před chvílí říkal, že ty stříbrné hodinky, které nestojí ani za zlámanou grešli, jsou to jediné, co mi po otci zůstalo. Mně se směj, ale přijela za mnou matka," obrátil se najednou k Porfirijovi, „a kdyby se dozvěděla," obrátil se zase rychle zpátky k Razumichinovi a obzvlášť se snažil, aby se mu zachvěl hlas, „že se ty hodinky ztratily, tak, přísahám, by byla zoufalá! Ženské!"

„Ale vůbec ne! Já to vůbec nemyslel tak! Já to myslel úplně naopak!" křičel zdrcený Razumichin.

„Je to dobře? Je to přirozené? Nepřehnal jsem to?" chvěl se v duchu Raskolnikov. „Proč jsem řekl ‚ženské'?"

„A k vám přijela paní matka?" zeptal se z nějakého důvodu Porfirij Petrovič.

„Ano."

„A kdypak, prosím?"

„Včera večer."

Porfirij se odmlčel, jako by přemýšlel.

„Vaše věci se v žádném případě nemohly ztratit," pokračoval klidně a chladně. „Vždyť já už na vás tady dlouho čekám."

A jako by se nic nestalo, začal starostlivě přistrkovat popelník Razumichinovi, který bezohledně sypal popel z cigarety na koberec. Raskolnikov sebou trhl, ale Porfirij se jakoby ani nedíval, pořád ještě zaujatý Razumichinovou cigaretou.

„Cože? Čekal! Copak jsi věděl, že on *tam* taky zastavoval?" vykřikl Razumichin.

Porfirij Petrovič se obrátil přímo k Raskolnikovovi:

„Obě vaše věci, prsten i hodinky, měla *ona* zabalené do jednoho papírku a na tom papírku bylo tužkou zřetelně napsané vaše jméno, stejně jako datum, kdy je od vás dostala…"

„Jak to, že jste tak všímavý?…“ zkusil se neobratně usmát Raskolnikov a obzvlášť se snažil dívat se mu přímo do očí; ale nevydržel to a najednou dodal: „Říkám to proto, že zastavovatelů bylo nejspíš moc… takže by pro vás bylo těžké si je všechny pamatovat… A vy si je naopak všechny tak zřetelně pamatujete, a… a…“

„Hloupé! Slabé! Proč jsem to dodal!“

„Ale skoro všichni zastavovatelé už jsou teď známí, takže jen vy jediný jste neráčil přijít,“ odpověděl Porfirij se sotva znatelným nádechem posměchu.

„Nebyl jsem tak docela zdravý.“

„I o tom jsem slyšel, prosím. Slyšel jsem dokonce, že jste byl něčím velice rozrušený. I teď jste nějak bledý, ne?“

„Vůbec nejsem bledý… naopak, jsem úplně zdravý!“ odsekl hrubě a zlostně Raskolnikov a najednou změnil tón. Vztek v něm kypěl a nemohl ho potlačit. „A ve vzteku se ještě prořeknu!“ blesklo mu znovu hlavou. „Ale proč mě trápí!…“

„Že prý ne tak docela zdravý!“ chytil se toho Razumichin. „To jsi tedy plácl! Ještě do včerejška blouznil a skoro nebyl při smyslech… No, věřil bys tomu, Porfiriji, sám se sotva držel na nohou, a sotva jsme se včera, já a Zosimov, otočili, oblékl se, potichu zdrhl a vyváděl někde skoro do půlnoci, a to, to ti povím, v naprostém blouznění, dovedeš si to představit! Nanejvýš pozoruhodný případ!“

„A opravdu v *naprostém blouznění*? Ale povídejte!“ zavrtěl hlavou Porfirij s jakýmsi babským gestem.

„Ech, nesmysl! Nevěřte tomu! Ostatně vy tomu stejně nevěříte!“ vyklouzlo Raskolnikovovi až příliš ve vzteku. Porfirij Petrovič ale ta podivná slova jako by neslyšel.

„A jak jsi mohl odejít, když ne v blouznění?“ rozohnil se najednou Razumichin. „Proč jsi odešel? K čemu?… A proč zrovna potajmu? No, měl jsi tehdy vůbec zdravý rozum? Teď, když už je všechno nebezpečí pryč, ti to říkám rovnou!“

„Strašně mi včera lezli na nervy," obrátil se najednou Raskolnikov k Porfirijovi s drze vyzývavým úsměškem, „tak jsem jim utekl najmout si byt, aby mě nenašli, a vzal jsem s sebou hromadu peněz. Tamhle pan Zametov ty peníze viděl. Tak co, pane Zametove, byl jsem včera při smyslech, nebo jsem blouznil, rozsuďte ten spor?"

V tu chvíli by Zametova snad nejradši uškrtil. Ten jeho pohled a mlčení se mu až příliš nelíbily.

„Podle mě jste mluvil velmi rozumně, prosím, a dokonce chytře, prosím, jenom jste byl až příliš podrážděný," prohlásil suše Zametov.

„A dneska mi vyprávěl Nikodim Fomič," vložil se do toho Porfirij Petrovič, „že vás včera, už hodně pozdě, potkal v bytě jednoho úředníka, kterého přejeli koně…"

„No třeba ten úředník!" chytil se toho Razumichin. „No, nebyl jsi u toho úředníka blázen? Dal jsi vdově na pohřeb poslední peníze! No dobře, chtěl jsi pomoct – dej patnáct, dej dvacet, ale aspoň tři rubly si nech, a ty jsi tam vysolil všech pětadvacet!"

„A co když jsem někde našel poklad a ty o tom nevíš? Tak jsem si včera rozhodil… Tamhle pan Zametov ví, že jsem našel poklad!… Promiňte, prosím," obrátil se s chvějícími se rty k Porfirijovi, „že vás tu už půl hodiny obtěžujeme takovým prázdným žvaněním. Už vás to otravuje, že?"

„Ale prosím vás, naopak, na-a-opak! Kdybyste věděl, jak mě zajímáte! Je zajímavé se na vás dívat i vás poslouchat… a přiznám se, jsem tak rád, že jste konečně ráčil přijít…"

„Tak dej aspoň čaj! V krku mám vyprahlo!" vykřikl Razumichin.

„Výborný nápad! Třeba se i ostatní přidají. A nedal by sis… něco vydatnějšího, před tím čajem?"

„Táhni!"

Porfirij Petrovič odešel nařídit čaj.

Myšlenky se Raskolnikovovi v hlavě točily jako vichr. Byl strašně podrážděný.

„Hlavně se ani neskrývají a nechtějí se s ničím párat! A z jakého důvodu, když mě vůbec neznáš, jsi o mně mluvil s Nikodimem Fomičem? Takže už ani nechtějí skrývat, že mě sledují jako smečka psů! Takhle otevřeně mi plivou do ksichtu!“ třásl se zuřivostí. „No tak udeřte rovnou a nehrajte si jako kočka s myší. To přece není zdvořilé, Porfiriji Petroviči, já si to možná ještě nenechám líbit, prosím!… Vstanu a všem jim do ksichtu vmetu celou pravdu; a uvidíte, jak vámi pohrdám!…“ S námahou popadl dech. „A co když se mi to jenom zdá? Co když je to přelud a já se ve všem mýlím, z nezkušenosti se vztekám a svou podlou roli neudržím? Možná je to všechno bez úmyslu? Všechna jejich slova jsou obyčejná, ale něco v nich je… Tohle všechno se dá říct vždycky, ale něco tam je. Proč řekl rovnou ‚u ní‘? Proč Zametov dodal, že jsem mluvil *chytře*? Proč mluví takovým tónem? Ano… tón… Razumichin tu seděl taky, tak proč se jemu nic nezdá? Tomuhle nevinnému trumberovi se nikdy nic nezdá! Zase horečka!… Mrkl na mě před chvílí Porfirij, nebo ne? Určitě nesmysl; proč by mrkal? Chtějí mi snad podráždit nervy, nebo mě dráždí? Buď je všechno přelud, nebo *to vědí*!… Dokonce i Zametov je drzý… Je Zametov drzý? Zametov si to přes noc rozmyslel. Já to tušil, že si to rozmyslí! Je tady jako doma, a přitom je tu poprvé. Porfirij ho nebere jako hosta, sedí k němu zády. Očichali se! Určitě se očichali *kvůli mně*! Určitě o mně mluvili, než jsme přišli!… Vědí o tom bytě? Jen ať už je to rychle!… Když jsem řekl, že jsem včera utekl najmout si byt, přešel to, nechytil se toho…

„A tohle s tím bytem jsem tam šikovně vpašoval: později se to bude hodit!… V blouznění, prý!… Cha-cha-cha! O celém včerejším večeru ví! O příjezdu matky nevěděl!… A ta čarodějnice si dokonce tužkou napsala datum!… Lžete, nedám se! To přece ještě nejsou fakta, to je jen přelud! Ne, vy mi dejte fakta! I ten byt není fakt, ale blouznění; já vím, co jim mám říkat… Vědí o tom bytě? Neodejdu, dokud to nezjistím! Proč jsem sem chodil? Ale to, že se teď vztekám, to už je možná fakt!

Fuj, jak jsem podrážděný! Ale možná je to dobře; role nemocného… Osahává si mě. Bude mě chtít splést. Proč jsem sem chodil?“

To všechno mu prolétlo hlavou jako blesk.

Porfirij Petrovič se v mžiku vrátil. Najednou nějak pookřál.

„Mně, bratře, ze tvého včerejška třeští hlava… A celý jsem nějak rozhozený,“ začal docela jiným tónem a se smíchem k Razumichinovi.

„A co, bylo to zajímavé? Vždyť jsem vás včera opustil v tom nejzajímavějším bodě? Kdo vyhrál?“

„Nikdo, samozřejmě. Sklouzli jsme k odvěkým otázkám a vznášeli se v oblacích.“

„Představ si, Roďo, k čemu jsme včera sklouzli: existuje zločin, nebo ne? Říkal jsem ti, že se nalhali až k čertu!“

„Co je na tom divného? Obyčejná sociální otázka,“ odpověděl roztržitě Raskolnikov.

„Otázka nebyla formulována úplně takhle,“ poznamenal Porfirij.

„Ne úplně takhle, to je pravda,“ hned souhlasil Razumichin, který jako obvykle spěchal a rozohňoval se. „Víš, Rodione, poslouchej a řekni svůj názor. Chci to. Včera jsem se s nimi div nepřetrhl a čekal jsem na tebe; i jim jsem o tobě říkal, že přijdeš… Začalo to názorem socialistů. Ten názor je známý: zločin je protest proti nenormálnosti společenského uspořádání – a nic víc, vůbec nic víc, a žádné jiné příčiny se nepřipouštějí – a basta!…“

„Tak to jsi zalhal!“ vykřikl Porfirij Petrovič. Bylo vidět, jak ožívá, a každou chvíli se smál, když se díval na Razumichina, čímž ho ještě víc podpaloval.

„N-nic jiného se nepřipouští!“ skočil mu zapáleně do řeči Razumichin. „Nelžu!… Ukážu ti ty jejich knížky: všechno je u nich proto, že ‚člověka zkazilo prostředí‘ – a nic víc! Oblíbená fráze! Z toho přímo plyne, že když se společnost uspořádá normálně, rázem zmizí i všechny zločiny, protože nebude proti čemu protestovat, a všichni se v jediném okamžiku stanou spravedlivými. Na přirozenost se nebere ohled,

přirozenost se vyhání, přirozenost se nepřipouští! U nich se lidstvo nestane normální společností samo od sebe tím, že se historickou, *živou* cestou vyvine až do konce, ale naopak sociální systém, který vzejde z nějaké matematické hlavy, hned uspořádá celé lidstvo a v jediném okamžiku ho učiní spravedlivým a bezhříšným, dřív než jakýkoli živý proces, bez jakékoli historické a živé cesty! Proto tak instinktivně nemají rádi dějiny: ‚jsou v nich jen samé ohavnosti a hlouposti' – a všechno se vysvětluje jen a jen hloupostí! Proto tak nemají rádi *živý* proces života: *živou duši* nepotřebují! Živá duše si bude žádat života, živá duše neposlechne mechaniku, živá duše je podezřelá, živá duše je zpátečnická! Kdežto tohle, i když to trochu páchne mršinou, se dá vyrobit z kaučuku – zato to není živé, zato to nemá vůli, zato je to otrocké, nevzbouří se to! A výsledek je, že všechno svedli jen na to, jak se kladou cihličky a jak se rozmístí chodby a pokoje ve falanstéře! Falanstéra je hotová, jenže ta vaše přirozenost na falanstéru ještě hotová není, chce žít, životní proces ještě nedokončila, na hřbitov je ještě brzy! Jen s logikou se přes přirozenost přeskočit nedá! Logika předvídá tři případy, a přitom jich je milion! Odříznout celý milion a všechno svést na jedinou otázku pohodlí! To nejsnazší řešení úlohy! Svůdně jasné a není třeba myslet! Hlavně – není třeba myslet! Celé tajemství života se vejde na dva tiskové archy!"

„No tak, už se to z něj valí, už bubnuje! Musí se mu držet ruce," smál se Porfirij. „Představte si," otočil se k Raskolnikovovi, „přesně takhle včera večer, v jednom pokoji, šest hlasů najednou, a ještě je předtím napojil punčem – dovedete si to představit? Ne, bratře, lžeš: ‚prostředí' znamená u zločinu hodně; to ti potvrdím."

„Sám vím, že hodně, ale tak mi řekni tohle: čtyřicetiletý chlap zneuctí desetiletou holčičku – to ho k tomu snad donutilo prostředí?"

„No a co, v přísném smyslu je to možná taky prostředí," poznamenal s podivuhodnou vážností Porfirij, „zločin na holčičce se dá velmi, ale opravdu velmi dobře vysvětlit ‚prostředím'."

Razumichin se div nedostal do zuřivosti.

„No tak chceš, abych ti hned *odvodil*," zařval, „že máš bílé řasy jedině a pouze proto, že zvonice Ivana Velikého je vysoká třicet pět sáhů, a odvodím to jasně, přesně, pokrokově a dokonce s liberálním nádechem? Troufnu si! No, chceš se vsadit?"

„Beru! Poslechněme si, prosím, jak to odvodí!"

„Vždyť on se pořád jen přetvařuje, čert!" vykřikl Razumichin, vyskočil a mávl rukou. „No, má cenu se s tebou bavit! Vždyť on to všechno dělá schválně, ty ho ještě neznáš, Rodione! I včera se postavil na jejich stranu, jen aby si ze všech udělal blázny. A co on tu včera navykládal, pane bože! A oni byli rádi!... Vždyť on takhle vydrží třeba dva týdny. Loni nás z nějakého důvodu přesvědčoval, že půjde do kláštera: dva měsíce si stál na svém! Nedávno ho napadlo přesvědčovat nás, že se žení, že už je všechno připravené ke svatbě. Dokonce si dal ušít nové šaty. Už jsme mu začali blahopřát. Žádná nevěsta, nic nebylo: všechno přelud!"

„Tak to jsi zalhal! Šaty jsem si dal ušít dřív. Teprve kvůli těm novým šatům mě napadlo vás všechny trochu napálit."

„Vy jste opravdu takový komediant?" zeptal se ledabyle Raskolnikov.

„A vy jste myslel, že ne? Počkejte, i vás doběhnu – cha-cha-cha! Ne, víte, prosím, řeknu vám celou pravdu. V souvislosti se všemi těmi otázkami, zločiny, prostředím, holčičkami jsem si teď vzpomněl – ostatně mě vždycky zajímal – na jeden váš článeček: ‚O zločinu'... nebo jak to u vás bylo, zapomněl jsem název, nepamatuju se. Před dvěma měsíci jsem měl to potěšení si ho přečíst v ‚Periodické řeči'."

„Můj článek? V ‚Periodické řeči'?" zeptal se udiveně Raskolnikov. „Opravdu jsem před půl rokem, když jsem odešel z univerzity, napsal kvůli jedné knize jeden článek, ale tehdy jsem ho odnesl do novin ‚Týdenní řeč', a ne do ‚Periodické'."

„A dostala se do ‚Periodické'."

„Ale vždyť ‚Týdenní řeč' přestala vycházet, proto ji tenkrát taky neotiskli…"

„To je pravda, prosím; jenže když ‚Týdenní řeč' přestávala vycházet, sloučila se s ‚Periodickou řečí', a proto i váš článeček vyšel před dvěma měsíci v ‚Periodické řeči'. Vy jste to nevěděl?"

Raskolnikov opravdu nic nevěděl.

„Ale prosím vás, vždyť po nich můžete za ten článek chtít peníze! Jakou vy ale máte povahu! Žijete tak samotářsky, že nevíte ani o věcech, které se vás přímo týkají. To je přece fakt, prosím."

„Bravo, Roďko! Já jsem to taky nevěděl!" vykřikl Razumichin. „Ještě dneska zaběhnu do čítárny a vyžádám si to číslo! Před dvěma měsíci? Kterého data? To je jedno, stejně to najdu! To je ale kousek! A on nic neřekne!"

„A jak jste se dozvěděl, že ten článek je můj? Je podepsaný jen písmenem."

„Náhodou, a to teprve nedávno. Přes redaktora; znám se s ním… Velice mě to zaujalo."

„Rozebíral jsem tam, pokud si vzpomínám, psychologický stav zločince v průběhu celého zločinu."

„Ano, prosím, a trváte na tom, že akt vykonání zločinu provází vždycky nemoc. Velice, velice originální, ale… mě vlastně nezaujala tahle část vašeho článečku, nýbrž jistá myšlenka, kterou jste prohodil na konci článku, ale kterou bohužel podáváte jen náznakem, nejasně… Jedním slovem, jestli si vzpomenete, je tam jakási narážka, že prý na světě existují jisté takové osoby, které mohou… totiž ani ne že mohou, nýbrž mají plné právo dopouštět se všelijakých výtržností a zločinů, a že pro ně prý zákon neplatí."

Raskolnikov se ušklíbl nad tím přehnaným a úmyslným překroucením své myšlenky.

„Cože? Co to má být? Právo na zločin? Ale snad ne proto, že ‚člověka zkazilo prostředí'?" zeptal se Razumichin dokonce s jakýmsi

úlekem.

„Ne, ne, ne tak docela proto," odpověděl Porfirij. „Celá věc je v tom, že se v pánově článku všichni lidé nějak rozdělují na ‚obyčejné' a ‚neobyčejné'. Obyčejní musejí žít v poslušnosti a nemají právo překračovat zákon, protože jsou, rozumíte, obyčejní. A neobyčejní mají právo páchat všelijaké zločiny a všemožně překračovat zákon, vlastně právě proto, že jsou neobyčejní. Tak je to u vás, myslím, jestli se nemýlím?"

„Ale jak to? To přece nemůže být takhle!" mumlal zmateně Razumichin.

Raskolnikov se znovu ušklíbl. Naráz pochopil, oč jde a k čemu ho chtějí dotlačit; svůj článek si pamatoval. Rozhodl se výzvu přijmout.

„U mě to není tak docela takhle," začal prostě a skromně. „Ostatně přiznávám, že jste ho vyložil skoro přesně, dokonce, chcete-li, úplně přesně..." Jako by mu bylo příjemné souhlasit, že úplně přesně. „Rozdíl je jedině v tom, že já vůbec netrvám na tom, že by neobyčejní lidé nezbytně museli a byli povinni pořád páchat všelijaké výtržnosti, jak říkáte. Myslím si dokonce, že takový článek by ani nepustili do tisku. Já jsem jen prostě a jednoduše naznačil, že ‚neobyčejný' člověk má právo... totiž ne úřední právo, ale sám má právo dovolit svému svědomí překročit... přes jisté překážky, a to jedině v tom případě, kdyby to vyžadovalo uskutečnění jeho myšlenky – mnohdy možná spásné pro celé lidstvo. Ráčíte říkat, že můj článek je nejasný; jsem ochoten vám ho podle možností objasnit. Možná se nemýlím, když předpokládám, že právě to si, jak se zdá, přejete; račte, prosím. Podle mého názoru, kdyby se Keplerovy a Newtonovy objevy v důsledku nějakých okolností nijak nemohly stát známými lidem jinak než za cenu obětování života jednoho, deseti, sta a tak dále lidí, kteří by tomu objevu bránili nebo by se mu postavili do cesty jako překážka, pak by Newton měl právo, a dokonce by byl povinen... *odstranit* těch deset nebo sto lidí, aby své objevy dal na vědomí celému lidstvu. Z toho ovšem vůbec neplyne, že by Newton měl právo zabíjet, koho ho napadne, každého, kdo mu přij-

de do cesty, nebo krást každý den na trhu. Dál, pokud si vzpomínám, v článku rozvádím, že všichni… no, například třeba zákonodárci a zakladatelé lidstva, počínaje těmi nejstaršími, přes Lykúrgy, Solóny, Mohamedy, Napoleony a tak dále, všichni do jednoho byli zločinci, už jenom tím, že když dávali nový zákon, porušovali tím ten starý, který společnost svatě ctila a který přešel od otců, a samozřejmě se nezastavili ani před krví, pokud jim krev – mnohdy úplně nevinná a statečně prolitá za starý zákon – mohla pomoci. Je dokonce pozoruhodné, že většina těch dobrodinců a zakladatelů lidstva byli obzvlášť strašní krveprolévači. Jedním slovem, docházím k závěru, že všichni, nejen velcí lidé, ale i ti, kdo jen trochu vybočují z vyjetých kolejí, to jest kdo jsou jen trošku schopni říct něco nového, musejí být už svou přirozeností nezbytně zločinci – víc nebo méně, samozřejmě. Jinak se jim z vyjetých kolejí vybočit těžko, a smířit se s tím, že v nich zůstanou, samozřejmě nemohou, zase svou přirozeností, a podle mého názoru jsou dokonce povinni se s tím nesmířit. Jedním slovem, vidíte, že tu zatím není nic zvlášť nového. To už bylo tisíckrát otištěno a přečteno. Co se pak týče mého rozdělení lidí na obyčejné a neobyčejné, souhlasím, že je poněkud libovolné, ale já přece na přesných číslech netrvám. Věřím jen ve svou hlavní myšlenku. Ta spočívá právě v tom, že lidé se podle přírodního zákona rozdělují *obecně* na dvě kategorie: na nižší, obyčejné, to jest takříkajíc na materiál, který slouží jedině k plození sobě podobných, a na vlastní lidi, to jest na ty, kdo mají dar nebo talent říct ve svém prostředí *nové slovo.* Dělení na podskupiny je tu samozřejmě nekonečné, ale rozlišovací znaky obou kategorií jsou dost ostré: první kategorie, to jest materiál, jsou obecně řečeno lidé svou povahou konzervativní, spořádaní, žijí v poslušnosti a rádi jsou poslušní. Podle mého názoru jsou dokonce povinni být poslušní, protože to je jejich poslání, a není v tom pro ně naprosto nic ponižujícího. Druhá kategorie, ti všichni překračují zákon, jsou to ničitelé nebo k tomu mají sklon, podle svých schopností. Zločiny těchto lidí jsou samozřej-

mě relativní a velmi rozmanité; většinou ve velmi různých podobách požadují zničení přítomného ve jménu lepšího. Ale jestli takový člověk potřebuje kvůli své myšlence překročit třeba i mrtvolu, krev, pak si podle mého názoru může v nitru, ve svém svědomí, dát svolení překročit krev – ostatně podle toho, jaká je ta myšlenka a jak je velká – to si zapamatujte. Jedině v tomhle smyslu mluvím ve svém článku o jejich právu na zločin. Jistě si vzpomenete, že náš rozhovor přece začal právní otázkou. Ostatně není třeba se moc znepokojovat: masa jim to právo skoro nikdy nepřizná, popravuje je a věší – víc nebo méně – a tím zcela spravedlivě plní své konzervativní poslání, s tím ovšem, že v dalších pokoleních tatáž masa staví popravené na piedestal a klaní se jim – víc nebo méně. První kategorie je vždycky pánem přítomnosti, druhá kategorie pánem budoucnosti. První udržují svět a početně ho rozmnožují; druzí svět pohánějí a vedou ho k cíli. Jedni i druzí mají úplně stejné právo existovat. Jedním slovem, u mě mají všichni rovnocenné právo, a – vive la guerre éternelle – až do Nového Jeruzaléma, samozřejmě!“

„Takže v Nový Jeruzalém přece jen věříte?“

„Věřím,“ odpověděl pevně Raskolnikov; když to říkal, a stejně tak po celou dobu své dlouhé tirády, hleděl do země, kde si na koberci vybral jeden bod.

„A-a-a v Boha věříte? Promiňte, že jsem tak zvědavý.“

„Věřím,“ opakoval Raskolnikov a zvedl oči k Porfirijovi.

„A-a ve vzkříšení Lazara věříte?“

„Vě-věřím. Nač to všechno potřebujete?“

„Věříte doslova?“

„Doslova.“

„Tak vida, prosím… jen jsem se tak zajímal. Promiňte, prosím. Ale dovolte – vracím se k tomu předchozímu – vždyť je přece nepopravují vždycky; někteří naopak…“

„Slaví vítězství už za života? Ó ano, někteří to dokážou i za života, a pak…“

„Začnou popravovat sami?“

„Je-li třeba, a víte, dokonce většinou. Vaše poznámka je vůbec duchaplná.“

„Děkuji, prosím. Ale řekněte mi tohle: čímpak by se ti neobyčejní dali rozeznat od těch obyčejných? Mají snad už při narození nějaká takováhle znamení? Myslím to v tom smyslu, že by tu bylo potřeba víc přesnosti, takříkajíc víc vnější určitosti: odpusťte mi přirozený neklid praktického a dobře smýšlejícího člověka, ale nedalo by se tu zavést třeba nějaké zvláštní oblečení, nosit něco, nějaké cejchy nebo tak něco?… Protože uznejte sám, kdyby došlo k nějakému zmatku a jeden z jedné kategorie by si usmyslel, že patří do té druhé, a začal by ‚odstraňovat všechny překážky‘, jak jste se velice šťastně vyjádřil, tak to by pak…“

„Ó, to se stává velice často! Tahle vaše poznámka je dokonce ještě duchaplnější než ta předchozí…“

„Děkuji, prosím…“

„Není zač, prosím; ale vezměte v úvahu, že omyl je přece možný jedině ze strany první kategorie, to jest ‚obyčejných‘ lidí, jak jsem je, možná velice nešťastně, nazval. Navzdory své vrozené náklonnosti k poslušnosti si velmi mnozí z nich díky jisté hravosti přírody, kterou nebyla odepřena ani krávě, rádi představují, že jsou pokroková lidé, ‚ničitelé‘, a derou se do ‚nového slova‘, a to naprosto upřímně, prosím. Ty opravdu *nové* přitom velmi často vůbec nevidí, a dokonce jimi pohrdají jako zaostalými a ponižujícím způsobem smýšlejícími lidmi. Ale podle mě tu nemůže hrozit žádné velké nebezpečí, a vy se doopravdy nemusíte znepokojovat, protože daleko nikdy nedojdou. Za to zanícení by se ovšem dali někdy zmrskat, aby se jim připomnělo, kde je jejich místo, ale nic víc; a není k tomu ani potřeba kat: zmrskají se sami, protože jsou velmi mravní; někteří si tu službu prokazují navzájem

a jiní se zmrskají sami vlastní rukou… Ukládají si přitom všelijaká veřejná pokání – vypadá to krásně a poučně, jedním slovem, nemusíte se znepokojovat… Takový zákon existuje.“

„No, aspoň z téhle strany jste mě trochu uklidnil; ale vida, zase je tu potíž, prosím: řekněte mi laskavě, je mnoho takových lidí, kteří mají právo podřezávat ty druhé, těch ‚neobyčejných‘? Já se samozřejmě rád pokloním, ale uznejte, bylo by to hrozné, prosím, kdyby jich bylo moc, ne?“

„Ó, ani o tohle se nestarejte,“ pokračoval Raskolnikov stejným tónem. „Lidí s novou myšlenkou, dokonce jen trošku schopných říct aspoň něco *nového,* se vůbec rodí neobyčejně málo, až podivuhodně málo. Jasné je jen jedno, že řád, podle kterého se rodí lidé všech těch kategorií a podskupin, musí být velmi spolehlivě a přesně určen nějakým přírodním zákonem. Ten zákon je samozřejmě zatím neznámý, ale já věřím, že existuje a že se časem může stát i známým. Obrovská masa lidí, ten materiál, je na světě jen proto, aby se nakonec nějakým úsilím, nějakým dosud tajemným procesem, nějakým křížením rodů a plemen vypjala a přivedla konečně na svět, no třeba z tisíce jednoho aspoň trochu samostatného člověka. S ještě širší samostatností se rodí možná jeden z deseti tisíc – mluvím přibližně, pro názornost. S ještě širší jeden ze sta tisíc. Geniální lidé jeden z milionů, a velcí géniové, dovršitelé lidstva, možná až když se na zemi vystřídá mnoho tisíc milionů lidí. Jedním slovem, do retorty, ve které se to všechno děje, jsem nenahlížel. Ale určitý zákon nezbytně je a musí být; tady nemůže jít o náhodu.“

„Co to s vámi oběma je, děláte si legraci, nebo co?“ vykřikl konečně Razumichin. „Taháte se navzájem za nos, nebo ne? Sedí tu a jeden si z druhého utahuje! Myslíš to vážně, Roďo?“

Raskolnikov k němu mlčky zvedl svou bledou a skoro smutnou tvář a nic neodpověděl. A Razumichinovi připadala vedle té tiché a smutné

tváře podivná Porfirijova neskrývaná, dotěrná, popudlivá a *nezdvořilá* jízlivost.

„No, brácho, jestli je to opravdu vážně, tak… Máš samozřejmě pravdu, když říkáš, že to není nic nového a že se to podobá všemu, co jsme tisíckrát četli a slyšeli; ale co je na tom všem opravdu *originální* – a co opravdu patří jen tobě, k mé hrůze – je to, že krev přece jen povoluješ *podle svědomí,* a promiň mi, dokonce s takovým fanatismem… V tom tedy spočívá i hlavní myšlenka tvého článku. Vždyť tohle povolení krve *podle svědomí,* to je… to je podle mě strašnější, než kdyby bylo úřední povolení prolévat krev, zákonné…“

„Naprosto správně – strašnější, prosím,“ ozval se Porfirij.

„Ne, ty ses nějak nechal unést! Tady je chyba. Přečtu si to… Nechal ses unést! Takhle přece nemůžeš myslet… Přečtu si to.“

„V článku nic z toho není, jsou tam jen náznaky,“ řekl Raskolnikov.

„Tak, prosím, tak,“ Porfirij nemohl obsedět, „teď je mi skoro jasné, jak ráčíte nahlížet na zločin, ale… už mi promiňte mou dotěrnost – opravdu vás moc obtěžuju, sám se stydím! – víte, prosím: předtím jste mě velmi uklidnil, pokud jde o ty mylné případy, kdy se obě kategorie pomíchají, ale… pořád mě tu znovu znepokojují všelijaké praktické případy! Což když si nějaký muž nebo jinoch usmyslí, že je Lykúrgos nebo Mohamed… budoucí, samozřejmě… a pustí se do toho, že začne odstraňovat všechny překážky, které mu k tomu stojí v cestě… Čeká ho prý dlouhé tažení, a na tažení jsou potřeba peníze… no a začne si je na to tažení opatřovat… rozumíte?“

Zametov ve svém koutě najednou vyprskl. Raskolnikov k němu ani nezvedl oči.

„Musím souhlasit,“ odpověděl klidně, „že takové případy opravdu nutně budou. Na tuhle udičku se chytají zvlášť hlupáčci a ješitní lidé; zvlášť mládež.“

„No vidíte, prosím. A co potom, prosím?“

„No, nic," ušklíbl se Raskolnikov, „za to já nemůžu. Tak to je a bude vždycky. Tady on," kývl na Razumichina, „teď říkal, že já povoluju krev. No a co? Společnost je přece až příliš zajištěná vyhnanstvím, věženími, soudními vyšetřovateli, katorgou – tak proč se znepokojovat? Hledejte zloděje!..."

„No, a když ho najdeme?"

„Tak mu patří, co dostane."

„Vy jste tedy důsledný. Nu, prosím, a co jeho svědomí?"

„Ale co je vám po něm?"

„Jen tak, z lidskosti, prosím."

„Kdo ho má, ať trpí, když si uvědomí svůj omyl. To je pro něj i trest – kromě katorgy."

„No a ti opravdu geniální," zeptal se zamračeně Razumichin, „ti, kterým je dáno právo podřezávat, ti už tedy nemusejí trpět vůbec, ani za prolitou krev?"

„Proč tu to slovo: *musejí?* Tady není žádné dovolení ani zákaz. Ať trpí, je-li mu líto oběti... Utrpení a bolest jsou pro široké vědomí a hluboké srdce vždycky nevyhnutelné. Opravdu velcí lidé, zdá se mi, musejí na světě pociťovat velký smutek," dodal najednou zamyšleně, dokonce úplně jiným tónem, než jakým se vedl rozhovor.

Zvedl oči, zadumaně se na všechny podíval, usmál se a vzal čepici. Byl až příliš klidný ve srovnání s tím, jak sem předtím vešel, a cítil to. Všichni vstali.

„Nu, prosím, ať mi spílíte, nebo ne, ať se zlobíte, nebo ne, ale já to nevydržím," ozval se znovu na závěr Porfirij Petrovič, „dovolte mi ještě jednu otázečku – opravdu vás moc obtěžuju, prosím! – jen jednu malou myšlenečku jsem chtěl prohodit, jedině proto, abych ji nezapomněl, prosím..."

„Dobře, řekněte tu svou myšlenečku," stál před ním vážný a bledý Raskolnikov a čekal.

„No vidíte, prosím… opravdu nevím, jak bych to co nejlíp vyjádřil… ta myšlenečka je až moc rozpustilá… psychologická, prosím… No vidíte, prosím, když jste ten svůj článeček skládal – to přece nemůže být, he-he! abyste sám sebe nepovažoval, no aspoň za maličko, taky za ‚neobyčejného' člověka, který říká *nové slovo* – totiž ve vašem smyslu, prosím… Že je to tak, prosím?"

„Docela možná," odpověděl pohrdavě Raskolnikov.

Razumichin sebou trhl.

„A když je to tak, prosím, copak byste se sám odhodlal – no, třeba kvůli nějakým životním nezdarům a tísni, nebo abyste nějak napomohl celému lidstvu – překročit tu překážku?… Například zabít a oloupit?…"

A zase na něj jaksi najednou mrkl levým okem a neslyšně se zasmál – přesně jako předtím.

„I kdybych ji byl překročil, tak bych vám to samozřejmě neřekl," odpověděl Raskolnikov s vyzývavým, povýšeným opovržením.

„Ne, prosím, to já se jen tak zajímám, vlastně kvůli pochopení vašeho článku, jedině z literárního hlediska, prosím…"

„Fuj, jak je to okaté a drzé!" pomyslel si s odporem Raskolnikov.

„Dovolte, abych vás upozornil," odpověděl suše, „že za Mohameda ani za Napoleona se nepovažuju… ani za nikoho z podobných osob, a proto, když jimi nejsem, vám ani nemůžu dát uspokojivé vysvětlení, jak bych jednal."

„Ale no tak, kdopak se u nás na Rusi dneska nepovažuje za Napoleona?" pronesl najednou Porfirij s hroznou familiárností. Dokonce i v intonaci jeho hlasu bylo tentokrát něco už obzvlášť zřetelného.

„Nebyl to náhodou nějaký budoucí Napoleon, kdo minulý týden oddělal sekerou naši Aljonu Ivanovnu?" plácl najednou z kouta Zametov.

Raskolnikov mlčel a upřeně, pevně hleděl na Porfirije. Razumichin se zachmuřeně zamračil. Už předtím se mu jako by něco začalo zdát.

Rozzlobeně se rozhlédl kolem. Uběhla minuta zachmuřeného mlčení. Raskolnikov se obrátil k odchodu.

„Vy už odcházíte!“ řekl vlídně Porfirij a nesmírně laskavě mu podával ruku. „Velice, velice mě těšilo. A pokud jde o vaši žádost, nemějte žádné pochybnosti. Prostě to tak napište, jak jsem vám říkal. A nejlepší bude, když za mnou zajdete tam sám… někdy v těchhle dnech… třeba hned zítra. Budu tam určitě tak kolem jedenácté. Všechno vyřídíme… promluvíme si… Vy byste nám přece, jako jeden z posledních, kdo *tam* byli, mohl možná něco říct…“ dodal s nanejvýš dobrosrdečným výrazem.

„Chcete mě oficiálně vyslýchat, se vším všudy?“ zeptal se ostře Raskolnikov.

„Ale proč, prosím? Zatím to vůbec není zapotřebí. Špatně jste mi rozuměl. Já, víte, nevynechám žádnou příležitost a… a se všemi zastavovateli jsem už mluvil… od některých jsem bral výpovědi… a vy jako poslední… Ale vida, mimochodem!“ vykřikl, jako by ho něco náhle potěšilo. „Mimochodem jsem si vzpomněl, kde mám hlavu!…“ obrátil se k Razumichinovi. „Ty jsi mi tenkrát přece o tom Nikolaškovi uši utahal… no, já vím sám, vím sám,“ obrátil se k Raskolnikovovi, „že ten chlapec je čistý, ale co se dá dělat, i Miťku jsme museli obtěžovat… o tohle jde, prosím, v tom je celá podstata, prosím: když jste tenkrát šel po schodech… dovolte: vy jste tam přece byl mezi sedmou a osmou, prosím?“

„Mezi sedmou a osmou,“ odpověděl Raskolnikov a ve stejné vteřině nepříjemně ucítil, že to nemusel říkat.

„Tak když jste tedy šel mezi sedmou a osmou, prosím, po těch schodech, neviděl jste aspoň vy v prvním patře, v tom otevřeném bytě – vzpomínáte? – dva dělníky nebo aspoň jednoho z nich? Malovali tam, nevšiml jste si? Je to pro ně velice, velice důležité!…“

„Malíře? Ne, neviděl…“ odpověděl Raskolnikov pomalu, jako by se přehraboval ve vzpomínkách, a v tutéž chvíli se napjal celou svou by-

tostí a trnul trýzní, aby co nejrychleji uhodl, v čem přesně je ta past, a aby něco nepřehlédl. „Ne, neviděl, a ani takový otevřený byt jsem si nějak nevšiml… ale ve třetím patře“ – to už měl past úplně v moci a jásal – „si pamatuju, že se jeden úředník stěhoval z bytu… naproti Aljoně Ivanovně… pamatuju… to si pamatuju jasně… vojáci vynášeli nějakou pohovku a přimáčkli mě ke zdi… ale malíře ne, to si nepamatuju, že by tam byli malíři… a otevřený byt tam, myslím, nikde nebyl. Ano; nebyl…“

„Ale co to děláš!“ vykřikl náhle Razumichin, jako by se vzpamatoval a dovtípil se. „Vždyť malíři natírali přímo v den vraždy, a on tam byl tři dny předtím! Na co se to ptáš?“

„Fuj! Spletl jsem to!“ plácl se Porfirij do čela. „U čerta, z téhle věci mi jde hlava kolem!“ obrátil se jako by dokonce omluvně k Raskolnikovovi. „Nám by totiž tolik záleželo na tom, jestli je někdo neviděl mezi sedmou a osmou v tom bytě, že se mi teď najednou zazdálo, že byste nám to mohl říct i vy… úplně jsem to spletl!“

„Tak bys měl být pozornější,“ poznamenal zachmuřeně Razumichin.

Poslední slova padla už v předsíni. Porfirij Petrovič je nesmírně laskavě doprovodil až ke dveřím. Oba vyšli na ulici zachmuření a zamračení a několik kroků neřekli ani slovo. Raskolnikov se zhluboka nadechl…

VI

„…Nevěřím! Nemůžu tomu věřit!“ opakoval zaraženě Razumichin a ze všech sil se snažil vyvrátit Raskolnikovovy argumenty. Blížili se už k Bakalejevovým pokojům, kde je Pulcherija Alexandrovna a Duňa už dlouho očekávaly. Razumichin se v zápalu hovoru cestou co chvíli zastavoval, zmatený a rozrušený už jen tím, že poprvé začali mluvit o *tom* otevřeně.

„Tak nevěř!“ odpověděl Raskolnikov s chladným a lhostejným úsměškem. „Ty sis jako obvykle ničeho nevšiml, a já jsem vážil každé slovo.“

„Jsi podezíravý, proto jsi vážil… Hm… opravdu, souhlasím, Porfirijův tón byl dost podivný, a hlavně ten podlec Zametov!… Máš pravdu, něco v něm bylo – ale proč? Proč?“

„Přes noc si to rozmyslel.“

„Ale naopak, naopak! Kdyby měli tu nesmyslnou myšlenku, tak by se ze všech sil snažili ji utajit a schovat své karty, aby tě pak chytili… Ale takhle – to je drzé a neopatrné!“

„Kdyby měli fakta, totiž skutečná fakta, nebo aspoň trochu podložené podezření, pak by se opravdu snažili tu hru skrýt: v naději, že vyhrají ještě víc – ostatně pak by už dávno udělali domovní prohlídku! Ale oni žádný fakt nemají, ani jeden, všechno je přelud, všechno má dva konce, jen taková prchavá myšlenka – a tak se snaží mě zmást drzostí. A možná se sám rozzlobil, že nemá fakta, a ze vzteku mu to ujelo. A možná má i nějaký úmysl… Zdá se, že je to chytrý člověk… Možná

mě chtěl postrašit tím, že to ví… Tady, bratře, platí vlastní psychologie… Ostatně je odporné tohle všechno vysvětlovat. Nech toho!“

„A urážlivé, urážlivé! Já ti rozumím! Ale… když už teď mluvíme otevřeně – a to je výborné, že jsme konečně začali mluvit otevřeně, jsem rád! – tak ti teď rovnou přiznám, že jsem to na nich pozoroval už dávno, tu myšlenku, celou tu dobu, samozřejmě jen v takové maličkaté podobě, plazivé, ale proč vůbec, třeba i jen plazivé! Jak se opovažují? Kde, kde se v nich skrývají ty kořeny? Kdybys věděl, jak jsem zuřil! Cože: kvůli tomu, že chudý student, zničený bídou a hypochondrií, v předvečer zlé nemoci s blouzněním, která v něm možná už začínala – to si zapamatuj! –, podezíravý, ctižádostivý, který si je vědom své ceny a šest měsíců u sebe v koutě nikoho neviděl, v hadrech a v botách bez podrážek, stojí před nějakými čtvrťovými policajty a snáší jejich urážky; a k tomu nečekaný dluh přímo pod nosem, propadlá směnka u dvorního rady Čebarova, zkažená barva, třicet stupňů Réaumura, zatuchlý vzduch, hromada lidí, vyprávění o vraždě osoby, u které byl den předtím, a to všechno – na lačný žaludek! Jak by tu člověk neomdlel! A na tom, právě na tom všechno postavit! U čerta! Chápu, že je to k vzteku, ale na tvém místě, Roďko, bych se všem vysmál do očí, nebo ještě líp: na-pli-val bych jim všem do huby, a pořádně, a rozdal bych na všechny strany tak dvacet facek, chytře, jak se mají dávat vždycky, a tím bych to skončil. Kašli na to! Vzchop se! Hanba!“

„Vyložil to ale dobře,“ pomyslel si Raskolnikov.

„Kašlat na to? A zítra zase výslech!“ řekl hořce. „Copak se jim mám vysvětlovat? Už tak mě mrzí, že jsem se včera v hostinci ponížil k Zametovovi…“

„U čerta! Půjdu za Porfirijem sám! A já už si ho podám, *po příbuzensku*; ať mi všechno vyklopí až do kořene! A Zametova pak…“

„Konečně mu to došlo!“ pomyslel si Raskolnikov.

„Stůj!“ vykřikl Razumichin a najednou ho popadl za rameno. „Stůj! Tys to vymyslel! Rozmyslel jsem si to: tys to vymyslel! Jaká je to léčka?

Říkáš, že otázka na dělníky byla léčka? Rozlouskni to: kdybys *tohle* udělal ty, copak by ti uklouzlo, že jsi viděl, jak se ten byt natírá… a ty dělníky? Naopak: nic jsi neviděl, i kdybys viděl! Kdo by svědčil sám proti sobě?“

„Kdybych byl spáchal *ten čin*, určitě bych řekl, že jsem viděl i dělníky, i byt,“ odpovídal dál Raskolnikov neochotně a se zjevným odporem.

„Ale proč mluvit sám proti sobě?“

„Protože jedině mužici nebo úplně nezkušení nováčci při výsleších všechno rovnou a hned zapírají. Člověk jen trochu vzdělaný a zkušený se určitě a podle možností snaží přiznat všechna vnější a neodstranitelná fakta; jenom pro ně hledá jiné příčiny, vsune do toho takový svůj zvláštní a nečekaný rys, který jim dá úplně jiný význam a ukáže je v jiném světle. Porfirij mohl počítat právě s tím, že budu určitě odpovídat takhle a určitě řeknu, že jsem je viděl, aby to znělo věrohodně, a přitom do toho vsunu nějaké vysvětlení…“

„Ale vždyť by ti hned řekl, že dva dny předtím tam dělníci být nemohli, a že jsi tam tedy byl právě v den vraždy, mezi sedmou a osmou. Nachytal by tě na hlouposti!“

„Ale právě s tím počítal, že to nestačím domyslet, že budu spěchat, abych odpověděl co nejvěrohodněji, a zapomenu, že dva dny předtím tam dělníci být nemohli.“

„Ale jak by se to dalo zapomenout?“

„Nic snazšího! Právě na takových nejprázdnějších věcech se chytří lidé chytají nejsnáz. Čím je člověk chytřejší, tím méně tuší, že ho nachytají na něčem prostém. Nejchytřejšího člověka je třeba nachytat právě na tom nejprostším. Porfirij není vůbec tak hloupý, jak si myslíš…“

„Pak je to tedy podlec!“

Raskolnikov se musel zasmát. Ale v tutéž chvíli mu připadalo podivné jeho vlastní zanícení a chuť, s jakou to poslední vysvětlení vyslo-

vil, zatímco celý předchozí rozhovor vedl se zachmuřeným odporem, zřejmě jen kvůli účelu, z nutnosti.

„V některých bodech mi to začíná chutnat!“ pomyslel si v duchu.

Ale skoro v tutéž chvíli jaksi najednou zneklidněl, jako by ho zasáhla nečekaná a znepokojivá myšlenka. Jeho neklid rostl. Došli už ke vchodu do Bakalejevových pokojů.

„Jdi sám,“ řekl najednou Raskolnikov, „hned se vrátím.“

„Kam jdeš? Vždyť už jsme tady!“

„Musím, musím; mám něco na práci… přijdu za půl hodiny… Řekni jim to.“

„Jak chceš, ale půjdu s tebou!“

„Co je, ty mě chceš taky utrápit!“ vykřikl s tak hořkým podrážděním a s takovým zoufalstvím v pohledu, že Razumichinovi klesly ruce. Chvíli stál na zápraží a zachmuřeně se díval, jak ten druhý rychle kráčí směrem ke své uličce. Nakonec zaťal zuby a sevřel pěsti, hned na místě přísahal, že ještě dnes vymačká celého Porfirije jako citron, a vyšel nahoru uklidňovat Pulcheriji Alexandrovnu, kterou už jejich dlouhá nepřítomnost znepokojila.

Když Raskolnikov došel ke svému domu, měl spánky zvlhlé potem a těžce oddechoval. Spěšně vyběhl po schodech, vešel do svého nezamčeného bytu a hned se zavřel na háček. Pak se vyděšeně a šíleně vrhl do kouta, k té díře v tapetě, ve které tenkrát ležely ty věci, strčil do ní ruku a několik minut díru pečlivě prohledával, prošmátral všechny skuliny a všechny záhyby tapety. Když nic nenašel, vstal a zhluboka si oddechl. Před chvílí, když se už blížil k Bakalejevovu zápraží, si najednou představil, že nějaká věc, nějaký řetízek, manžetový knoflíček nebo dokonce papírek, do kterého byly zabalené, s poznámkou psanou rukou té staré, mohl tenkrát nějak vyklouznout a ztratit se v nějaké škvírce, a pak se před ním najednou objevit jako nečekaný a nezvratný důkaz.

Stál jako v zamyšlení a na rtech mu bloudil podivný, ponížený, napůl nesmyslný úsměv. Nakonec vzal čepici a tiše vyšel z pokoje. Myšlenky se mu pletly. Zamyšleně sešel dolů do průjezdu.

„Ale vždyť tady jsou, oni sami!“ zavolal kdosi hlasitě; zvedl hlavu.

Domovník stál u dveří své komůrky a ukazoval přímo na něj nějakému nevysokému člověku, podle vzhledu měšťanovi, oblečenému do čehosi jako župan, ve vestě, který se zdálky velmi podobal babě. Hlava v umaštěné čepici mu visela dolů a vůbec byl celý jako shrbený. Podle jeho povadlé, vráskčité tváře mu bylo přes padesát; malá, zapadlá očka hleděla zachmuřeně, přísně a nevrle.

„Co se děje?“ zeptal se Raskolnikov a přistoupil k domovníkovi.

Měšťan po něm zpod obočí šilhl a upřeně a pozorně, beze spěchu si ho prohlédl; pak se pomalu otočil a bez jediného slova vyšel z průjezdu na ulici.

„Ale co se děje!“ vykřikl Raskolnikov.

„No, nějakej se ptal, jestli tu bydlí student, jmenoval vás, u koho bydlíte. Vy jste zrovna šli dolů, tak jsem vás ukázal, a on šel. Tak vidíte.“

Domovník byl taky trochu zmatený, ostatně ne moc, a když ještě kapičku popřemýšlel, otočil se a zalezl zpátky do své komůrky.

Raskolnikov se rozběhl za měšťanem a hned ho uviděl, jak jde po druhé straně ulice stejným rovnoměrným a nespěšným krokem, oči sklopené k zemi, a jako by o něčem přemýšlel. Brzy ho dohnal, ale chvíli šel za ním; nakonec se s ním srovnal a pohlédl mu zboku do tváře. Ten si ho hned všiml, rychle si ho prohlédl, ale zase sklopil oči, a tak šli asi minutu vedle sebe a nepromluvili ani slovo.

„Vy jste se po mně ptal… u domovníka?“ promluvil nakonec Raskolnikov, ale nějak hodně potichu.

Měšťan neodpověděl a ani se na něj nepodíval. Zase chvíli mlčeli.

„Ale co vy… přijdete se ptát… a mlčíte… co to má znamenat?“ Raskolnikovovi se lámal hlas a slova se mu jaksi nechtěla zřetelně vyslovit.

Měšťan tentokrát zvedl oči a zlověstným, zachmuřeným pohledem se na Raskolnikova podíval.

„Vrahu!“ řekl najednou tichým, ale jasným a zřetelným hlasem…

Raskolnikov šel vedle něj. Nohy mu najednou strašlivě zeslábly, po zádech mu přeběhl chlad a srdce se mu na okamžik jako by zastavilo; pak najednou zabušilo, jako by se utrhlo z háčku. Tak ušli asi sto kroků, vedle sebe a zase úplně mlčky.

Měšťan se na něj nedíval.

„Ale co vy… co… kdo je vrah?“ zamumlal Raskolnikov sotva slyšitelně.

„*Ty* jsi vrah,“ pronesl ten druhý ještě zřetelněji a důrazněji, jakoby s úsměvem jakéhosi nenávistného triumfu, a zase se podíval přímo do Raskolnikovovy bledé tváře a do jeho zmrtvělých očí. Oba tehdy došli ke křižovatce. Měšťan zahnul do ulice vlevo a šel dál, aniž se ohlédl. Raskolnikov zůstal stát a dlouho se za ním díval. Viděl, jak se ten člověk, když už ušel asi padesát kroků, otočil a podíval se na něj, jak pořád ještě nehybně stojí na tomtéž místě. Rozeznat se to nedalo, ale Raskolnikovovi se zdálo, že se i tentokrát usmál tím svým chladně nenávistným a vítězoslavným úsměvem.

Tichým, zeslabeným krokem, s třesoucími se koleny a jako by strašně prochladl, se Raskolnikov vrátil zpátky a vystoupal do své komůrky. Sundal čepici, položil ji na stůl a asi deset minut nehybně stál vedle. Pak si v bezmoci lehl na pohovku a bolestně, se slabým zasténáním, se na ní natáhl; oči měl zavřené. Tak proležel asi půl hodiny.

Na nic nemyslel. Jen tak, byly tu nějaké myšlenky nebo útržky myšlenek, nějaké představy, bez pořádku a souvislosti – tváře lidí, které viděl ještě v dětství nebo jednou jedinkrát někde potkal a na které by si nikdy ani nevzpomněl; zvonice kostela V.; kulečník v jednom hostinci a nějaký důstojník u kulečníku, vůně doutníků v jakémsi sklepním tabákovém krámku, výčep, zadní schodiště, úplně tmavé, celé polité pomyjemi a posypané vaječnými skořápkami, a odněkud doléhá

nedělní vyzvánění zvonů… Předměty se střídaly a točily jako vichr. Některé se mu dokonce líbily a chytal se jich, ale hasly, a vůbec ho něco uvnitř tížilo, ale ne moc. Občas mu bylo dokonce dobře… Lehká zimnice neustupovala, a i to bylo skoro příjemné cítit.

Uslyšel Razumichinovy spěšné kroky a jeho hlas, zavřel oči a dělal, že spí. Razumichin otevřel dveře a chvíli stál na prahu, jako by uvažoval. Pak tiše vkročil do pokoje a opatrně přistoupil k pohovce. Ozval se Nastasjin šepot:

„Nech ho bejt; ať se vyspí; nají se potom."

„To máš pravdu," odpověděl Razumichin.

Oba opatrně vyšli a přivřeli dveře. Uběhla další půlhodina. Raskolnikov otevřel oči a zase se prudce převalil na záda, ruce založené za hlavou…

„Kdo to je? Kdo je ten člověk, který vylezl ze země? Kde byl a co viděl? Viděl všechno, o tom není pochyb.

„Kde tedy tenkrát stál a odkud se díval? Proč teprve teď vylézá zpod podlahy? A jak mohl vidět – copak je to možné?… Hm…" pokračoval Raskolnikov a mrazilo ho a třásl se, „a to pouzdro, které Nikolaj našel za dveřmi: copak je i tohle možné? Důkazy? Přehlédneš stotisícinu čárky – a hned je z ní důkaz velký jako egyptská pyramida! Letěla moucha, ta to viděla! Copak je něco takového možné?"

A s odporem najednou ucítil, jak zeslábl, tělesně zeslábl.

„Měl jsem to vědět," myslel si s hořkým úsměškem, „a jak jsem se mohl opovážit, když jsem se znal, když jsem sám sebe *tušil*, vzít sekeru a brodit se v krvi! Měl jsem to vědět předem… Ech! vždyť já jsem to předem věděl!…" zašeptal zoufale.

Občas se nehybně zastavil před nějakou myšlenkou:

„Ne, ti lidé jsou udělaní jinak; skutečný *vládce*, kterému je všechno dovoleno, rozstřílí Toulon, udělá v Paříži krveprolití, *zapomene* armádu v Egyptě, *promrhá* půl milionu lidí v tažení na Moskvu a odbude to

ve Vilně slovní hříčkou; a jemu po smrti stavějí modly – a tedy je i *všechno* dovoleno. Ne, takoví lidé zřejmě nejsou z masa, ale z bronzu!“

Jedna náhlá, nesouvisející myšlenka ho skoro rozesmála:

„Napoleon, pyramidy, Waterloo – a vyzáblá, odporná registrátorka, stařenka, lichvářka s červenou truhlou pod postelí – no, zkuste tohle strávit, třeba takový Porfirij Petrovič!... Kdepak oni by to strávili!... Estetika jim bude překážet: copak by Napoleon lezl pod postel ke ‚stařence‘! Ech, svinstvo!...“

Chvílemi cítil, že jaksi blouzní: upadal do horečně nadšené nálady.

„Ta stařena je nesmysl!“ myslel si horoucně a prudce. „Stařena byla možná omyl, o ni vůbec nejde! Stařena byla jen nemoc... chtěl jsem co nejrychleji překročit... já nezabil člověka, já zabil princip! Princip jsem zabil, ale překročit jsem nepřekročil, zůstal jsem na téhle straně... Dokázal jsem jen zabít. A ani to jsem nedokázal, jak se ukazuje... Princip? Proč ten hlupáček Razumichin před chvílí nadával na socialisty? Pracovitý národ a obchodní; zabývají se ‚společným štěstím‘... Ne, mně je život dán jen jednou a už nikdy nebude: nechci čekat na ‚všeobecné štěstí‘. Já chci taky žít, jinak je lepší vůbec nežít. No a co? Já jen nechtěl jít kolem hladové matky a svírat v kapse svůj rubl a čekat na ‚všeobecné štěstí‘. ‚Nesu prý cihličku pro všeobecné štěstí, a proto cítím klid v srdci.‘ Cha-cha! Tak proč jste mě vynechali? Vždyť já žiju jen jednou, vždyť já taky chci... Ech, jsem estetická veš, a nic víc,“ dodal najednou a rozesmál se jako šílenec. „Ano, opravdu jsem veš,“ pokračoval a škodolibě se zachytil té myšlenky, přehraboval se v ní, hrál si s ní a bavil se jí, „a už jen proto, že zaprvé teď uvažuji o tom, že jsem veš; zadruhé proto, že jsem celý měsíc obtěžoval nejdobrotivější prozřetelnost a dovolával se jí za svědka, že prý to nepodnikám kvůli svému tělu a chtíči, ale mám na zřeteli skvělý a příjemný cíl – cha-cha! Zatřetí proto, že jsem si při provedení usmyslel dodržet co největší spravedlnost, váhu a míru, a aritmetiku: ze všech vší jsem vybral tu nejneužitečnější a usmyslel jsem si, že až ji zabiju, vezmu si od ní přesně tolik,

kolik potřebuji na první krok, ani víc, ani míň – a zbytek by tedy prostě šel na klášter, podle závěti, cha-cha!... Proto, proto jsem definitivně veš," dodal a skřípal zuby, „protože já sám jsem možná ještě horší a odpornější než ta zabitá veš, a předem jsem *tušil*, že si to řeknu, až *potom*, co zabiju! Copak se něco může s takovou hrůzou srovnat! Ó, ta přízemnost! Ó, ta podlost!... Ó, jak já chápu ‚proroka' se šavlí, na koni. Alláh přikazuje, a poslouchej, ‚třesoucí se' tvore! Pravdu, pravdu má ‚prorok', když někde napříč ulicí postaví pořád-d-dnou baterii a pálí do spravedlivého i do viníka a ani neráčí nic vysvětlovat! Poslouchej, třesoucí se tvore, a – *nepřej si*, protože – to ti nepřísluší!... Ó, za nic, za nic té stařeně neodpustím!"

Vlasy měl zvlhlé potem, rty, které se mu chvěly, měl rozpraskané a nehybný pohled upíral ke stropu.

„Matka, sestra, jak jsem je miloval! Proč je teď nenávidím? Ano, nenávidím je, tělesně je nenávidím, nesnesu je u sebe... Před chvílí jsem přišel a políbil matku, pamatuju si... Objímat ji a myslet si, že kdyby se dozvěděla, tak... copak jí to pak říct? To by mi bylo podobné... Hm! *Ona* musí být stejná jako já," dodal a s námahou přemýšlel, jako by zápasil s blouzněním, které se ho zmocňovalo. „Ó, jak já teď tu stařenu nenávidím! Myslím, že bych ji zabil podruhé, kdyby se probrala! Ubohá Lizaveta! Proč se tam jen připletla!... Je to ale zvláštní, proč na ni skoro vůbec nemyslím, jako bych ji ani nezabil?... Lizaveta! Soňa! Ubohé, mírné, s mírnými očima... Drahé!... Proč nepláčou? Proč nenaříkají?... Všechno dávají... dívají se mírně a tiše... Soňo, Soňo! Tichá Soňo!..."

Upadl do zapomnění; zdálo se mu zvláštní, že si nepamatuje, jak se mohl ocitnout na ulici. Byl už pozdní večer. Šero houstlo, úplněk svítil čím dál jasněji; ale ve vzduchu bylo nějak zvlášť dusno. Lidé šli po ulicích v davech; řemeslníci a zaměstnaní lidé se rozcházeli domů, jiní se procházeli; páchlo to vápnem, prachem a stojatou vodou. Raskolnikov šel smutný a ustaraný: velmi dobře si pamatoval, že vyšel z domu

s nějakým úmyslem, že měl něco udělat a pospíšit si, ale co to bylo, zapomněl. Najednou se zastavil a uviděl, že na druhé straně ulice, na chodníku, stojí nějaký člověk a mává na něj rukou. Šel k němu přes ulici, ale ten člověk se najednou otočil a šel pryč, jako by nic, se skloněnou hlavou, neohlížel se a nedával najevo, že ho volal. „No, volal mě vůbec?“ pomyslel si Raskolnikov, ale přesto ho začal dohánět. Ještě asi deset kroků od něj ho najednou poznal a – polekal se; byl to ten měšťan z dneška, ve stejném županu a stejně shrbený. Raskolnikov šel v odstupu; srdce mu bušilo; zahnuli do uličky – ten se pořád neohlížel. „Ví, že jdu za ním?“ myslel si Raskolnikov. Měšťan vešel do brány jednoho velkého domu. Raskolnikov rychle přistoupil k bráně a díval se: neohlédne se a nezavolá ho? Opravdu, když ten člověk prošel celým průjezdem a už vycházel na dvůr, najednou se otočil a zase jako by na něj kývl. Raskolnikov hned prošel průjezdem, ale na dvoře už měšťan nebyl. Musel tedy právě teď vejít tady na první schodiště. Raskolnikov se vrhl za ním. Opravdu, o dvě ramena schodů výš bylo ještě slyšet něčí odměřené, nespěšné kroky. Zvláštní, schodiště mu připadalo nějak povědomé! Tamhle okno v přízemí; smutně a tajemně procházelo sklem měsíční světlo; a tady je první patro. Ba! To je přece ten byt, kde dělníci natírali… Jak to, že ho hned nepoznal? Kroky člověka, který šel před ním, utichly: „takže se zastavil nebo se někde schoval“. Tady je druhé patro; má jít dál? A jaké je tam ticho, až je to strašidelné… Ale šel. Hluk vlastních kroků ho děsil a znepokojoval. Bože, jaká tma! Měšťan se tu určitě někde krčí v koutě. A! byt je otevřený dokořán na schodiště; zaváhal a vešel. V předsíni byla velká tma a prázdno, ani živáčka, jako by všechno vynesli; potichu, po špičkách prošel do salonu: celý pokoj byl jasně zalitý měsíčním světlem; všechno tu bylo jako dřív: židle, zrcadlo, žlutá pohovka a obrázky v rámech. Obrovský, kulatý, měděně rudý měsíc se díval přímo do oken. „To od měsíce je takové ticho,“ pomyslel si Raskolnikov, „teď asi dává hádanku.“ Stál a čekal, dlouho čekal, a čím tišší byl měsíc, tím silněji mu bu-

šilo srdce, až to bolelo. A pořád ticho. Najednou se ozvalo krátké suché prasknutí, jako by někdo zlomil třísku, a všechno zase ztichlo. Probuzená moucha najednou v letu narazila do skla a žalostně zabzučela. V tutéž chvíli v koutě, mezi malou skříní a oknem, rozeznal na stěně cosi jako zavěšený dámský plášť. „Proč je tu ten plášť?“ pomyslel si. „Dřív tu přece nebyl…“ Potichu přistoupil a dovtípil se, že se za pláštěm jako by někdo schovává. Opatrně odhrnul plášť rukou a uviděl, že tam stojí židle a na židli v koutku sedí stařena, celá zkroucená, s hlavou skloněnou tak, že jí nijak nemohl rozeznat tvář, ale byla to ona. Postál nad ní: „bojí se!“ pomyslel si, potichu vyprostil sekeru z poutka a udeřil stařenu do temene, jednou a podruhé. Ale zvláštní: po úderech se ani nepohnula, jako by byla dřevěná. Polekal se, sklonil se blíž a začal si ji prohlížet; ale i ona sklonila hlavu ještě níž. Shýbl se tedy až k podlaze a pohlédl jí zespodu do tváře, pohlédl a zmrtvěl: stařena seděla a smála se – přímo se zalykala tichým, neslyšným smíchem a ze všech sil se držela, aby ji neslyšel. Najednou se mu zazdálo, že se dveře z ložnice maličko pootevřely a že se tam taky jako by smějí a šeptají. Zmocnila se ho zuřivost: ze všech sil začal stařenu tlouct do hlavy, ale s každým úderem sekery se smích a šepot z ložnice ozývaly silněji a zřetelněji a stařena se celá otřásala chechtotem. Dal se na útěk, ale celá předsíň je už plná lidí, dveře na schodiště jsou otevřené dokořán a na odpočívadle, na schodech i dál dolů – samí lidé, hlava na hlavě, všichni se dívají – ale všichni se přikrčili a čekají, mlčí… Srdce se mu sevřelo, nohy se nehýbou, přirostly k zemi… Chtěl vykřiknout a – probudil se.

Těžce vydechl – ale zvláštní, sen jako by pořád ještě pokračoval: dveře měl otevřené dokořán a na prahu stál úplně neznámý člověk a upřeně si ho prohlížel.

Raskolnikov ještě ani nestačil úplně otevřít oči a okamžitě je zase zavřel. Ležel na zádech a nepohnul se. „Pokračuje ten sen, nebo ne?“ myslel si a maličko, nepozorovaně zase pozvedl řasy, aby se podíval:

neznámý stál na tomtéž místě a dál si ho upřeně prohlížel. Najednou opatrně překročil práh, šetrně za sebou přivřel dveře, přistoupil ke stolu, chvíli počkal – a celou tu dobu z něj nespouštěl oči – a tiše, bez hluku, se posadil na židli vedle pohovky; klobouk postavil vedle sebe na podlahu a oběma rukama se opřel o hůl a bradu si položil na ruce. Bylo vidět, že se připravil dlouho čekat. Pokud se dalo skrz mžikající řasy rozeznat, byl ten člověk už ne nejmladší, statný, s hustou, světlou, skoro bílou bradou…

Uběhlo asi deset minut. Bylo ještě světlo, ale už se smrákalo. V pokoji bylo naprosté ticho. Ani ze schodiště nedoléhal jediný zvuk. Jen bzučela a tloukla sebou nějaká velká moucha, když v letu narážela do skla. Nakonec to bylo nesnesitelné: Raskolnikov se najednou nadzvedl a posadil se na pohovce.

„Tak mluvte, co chcete?“

„Já jsem přece věděl, že nespíte, ale jen to předstíráte,“ odpověděl neznámý podivně a klidně se zasmál. „Arkadij Ivanovič Svidrigajlov, dovolte, abych se představil…“

Díl čtvrtý

I

„Že by to bylo pokračování snu?“ pomyslel si znovu Raskolnikov. Opatrně a nedůvěřivě si prohlížel nečekaného hosta.

„Svidrigajlov? Jaký nesmysl! To není možné!“ promluvil konečně nahlas, celý zmatený.

Zdálo se, že hosta to zvolání vůbec nepřekvapilo.

„Ze dvou důvodů jsem k vám zašel: zaprvé jsem si přál seznámit se s vámi osobně, neboť jsem o vás už dávno slyšel, a to z velmi zajímavé a pro vás výhodné stránky; a zadruhé sním o tom, že mi snad neodmítnete pomoci v jednom podniku, který se přímo týká zájmů vaší sestřičky, Avdoťji Romanovny. Mě samotného by teď bez doporučení možná nepustila ani na dvůr, z předpojatosti, ale s vaší pomocí naopak počítám…“

„Špatně počítáte,“ přerušil ho Raskolnikov.

„Ony přece přijely teprve včera, smím-li se zeptat?“

Raskolnikov neodpověděl.

„Včera, já vím. Sám jsem přece přijel teprve předevčírem. Nuže, prosím, tohle vám k tomu řeknu, Rodione Romanoviči: ospravedlňovat se považuji za zbytečné, ale dovolte i mně prohlásit: co je tu, na tom všem, doopravdy tak zvlášť zločinného z mé strany, totiž bez předsudků, když se to posoudí zdravým rozumem?“

Raskolnikov si ho dál mlčky prohlížel.

„To, že jsem ve svém domě pronásledoval bezbrannou dívku a ‚urážel ji svými odpornými návrhy‘ – tak je to, prosím? Sám jsem to předběhl! Ale jen si představte, že i já jsem člověk, et nihil humanum… jedním slovem, že i já se mohu dát zlákat a zamilovat se – což se, pravda, neděje z naší vůle –, a hned se všechno vysvětlí tím nejpřirozenějším způsobem. Celá otázka zní: jsem netvor, nebo sám oběť? A co když oběť? Vždyť když jsem předmětu svého citu navrhoval, aby se mnou utekl do Ameriky nebo do Švýcarska, choval jsem při tom možná ty nejuctivější city, a ještě jsem pomýšlel na to, jak připravit oboustranné štěstí!… Rozum přece slouží vášni; já jsem možná ještě víc hubil sám sebe, smilujte se!…“

„Ale vůbec o to nejde,“ přerušil ho s odporem Raskolnikov, „vy jste prostě a jednoduše odporný, ať máte pravdu, nebo ne, a tak se s vámi nikdo nechce stýkat a vyhánějí vás, tak jděte!…“

Svidrigajlov se najednou rozchechtal.

„Ale vy jste… na vás ale nic neplatí!“ řekl a smál se tím nejupřímnějším způsobem. „Myslel jsem, že to zkusím nějak lstí, ale ne, vy jste se postavil přesně na to pravé místo!“

„Vždyť vy i v tuhle chvíli pořád kličkujete.“

„No a co? No a co?“ opakoval Svidrigajlov a smál se od srdce. „To je přece bonne guerre, jak se říká, a ta nejdovolenější lest!… Ale stejně jste mě přerušil; tak či onak, opakuju znovu: žádné nepříjemnosti by nebyly, nebýt té příhody v zahradě. Marfa Petrovna…“

„Marfu Petrovnu jste prý taky utrápil?“ přerušil ho hrubě Raskolnikov.

„Tak vy jste slyšel i o tom? Ostatně, jak by ne… Nu, co se týče té vaší otázky, namouduši nevím, co vám na to říct, ačkoli mé vlastní svědomí je v té věci v nejvyšší míře klidné. Totiž nemyslete si, že bych se obával něčeho takového: všechno proběhlo v naprostém pořádku a s naprostou přesností: lékařské ohledání zjistilo mrtvici, která nastala po koupeli hned po vydatném obědě, k němuž vypila skoro celou láhev vína, a nic jiného ani zjistit nemohlo… Ne, prosím, já jsem si pro sebe nějaký čas myslel něco jiného, zvlášť cestou, když jsem seděl ve vagóně: jestli jsem k tomu všemu… neštěstí nějak nepřispěl, třeba tím, že jsem ji morálně rozdráždil, nebo něčím takovým? Ale dospěl jsem k závěru, že ani to rozhodně nebylo možné.“

Raskolnikov se zasmál.

„Že vás baví takhle se znepokojovat!“

„A čemu se smějete? Uvažte: uhodil jsem ji jen dvakrát bičíkem, ani stopy nezůstaly… Nepovažujte mě, prosím, za cynika; vím přece docela přesně, jak je to z mé strany odporné, a tak dále; ale taky určitě vím, že Marfa Petrovna byla tomu mému, abych tak řekl, zaujetí možná dokonce ráda. Historka s vaší sestřičkou byla vyčerpaná do posledního písmenka. Marfa Petrovna už třetí den musela sedět doma; neměla s čím se ukázat v městečku, a už tam taky všem lezla na nervy s tím svým dopisem – o tom předčítání dopisu jste slyšel? A najednou jí ty dvě rány bičem spadnou jako z nebe! Ze všeho nejdřív dala zapřáhnout kočár!… O tom už ani nemluvím, že ženy mají takové chvíle, kdy je jim velmi, převelice příjemné být uražené, navzdory všemu viditelnému rozhořčení. Ty chvíle má každý; člověk vůbec velmi, převelice rád bývá uražený, všiml jste si toho? Ale u žen je to obzvlášť silné. Dá se dokonce říct, že jen z toho žijí.“

Jednu chvíli Raskolnikov uvažoval, že vstane, odejde a tím schůzku ukončí. Ale jakási zvědavost, a dokonce jako by vypočítavost ho na okamžik zadržely.

„Vy se rád bijete?“ zeptal se roztržitě.

„Ne, nijak zvlášť," odpověděl klidně Svidrigajlov. „A s Marfou Petrovnou jsme se skoro nikdy nebili. Žili jsme spolu ve velké shodě a ona se mnou byla vždycky spokojená. Bič jsem za celých našich sedm let použil jen dvakrát – nepočítám-li ještě jeden, třetí případ, ostatně velmi dvojznačný: poprvé dva měsíce po naší svatbě, hned po příjezdu na venkov, a pak tenhle nynější, poslední případ. A vy jste si už myslel, že jsem takový netvor, zpátečník, nevolnický pán? He-he... A mimochodem: nevzpomínáte si, Rodione Romanoviči, jak před několika lety, ještě v časech dobrodějné veřejné otevřenosti, u nás veřejně a před celou literaturou zostudili jednoho šlechtice – zapomněl jsem příjmení! –, to jak ve vagóně zbičoval tu Němku, pamatujete? Tehdy, myslím ve stejném roce, se taky stal ten ‚Ohavný čin *Věku*' – no, ty ‚Egyptské noci', to veřejné předčítání, pamatujete? Ty černé oči! Ó, kde jsi, zlatý čase našeho mládí! Nuže, prosím, tohle je můj názor: s tím pánem, co zbičoval Němku, hluboce nesoucítím, protože opravdu... co tu soucítit! Ale přitom nemohu neprohlásit, že se občas najdou tak provokativní ‚Němky', že podle mě není jediný pokrokář, který by se mohl za sebe úplně zaručit. Z tohohle hlediska se tehdy na věc nikdo nepodíval, a přitom právě tohle hledisko je to pravé, humánní, namouduši, prosím!"

Když to Svidrigajlov dořekl, znovu se najednou rozesmál. Raskolnikovovi bylo zřejmé, že je to člověk, který se pevně k něčemu rozhodl a který má své postranní úmysly.

„Vy jste asi několik dní v kuse s nikým nemluvil?" zeptal se.

„Skoro tak. A co: asi se divíte, že jsem tak snášenlivý člověk?"

„Ne, divím se tomu, že jste až příliš snášenlivý člověk."

„Protože jsem se neurazil hrubostí vašich otázek? Tak je to, ne? Ano... a proč bych se urážel? Jak jste se ptal, tak jsem odpovídal," dodal s podivuhodným výrazem prostoduchosti. „Já se přece skoro o nic zvlášť nezajímám, namouduši," pokračoval jaksi zamyšleně. „Zvlášť teď, nejsem ničím zaneprázdněný... Ostatně si můžete myslet, že se

vám z vypočítavosti podbízím, tím spíš, že mám co činit s vaší sestřičkou, sám jsem to oznámil. Ale řeknu vám upřímně: strašně se nudím! Zvlášť ty tři dny, takže jsem vám byl dokonce rád… Nezlobte se, Rodione Romanoviči, ale vy sám mi z nějakého důvodu připadáte strašně podivný. Jak chcete, ale něco ve vás je; a právě teď, totiž ne zrovna v tuhle chvíli, ale vůbec teď… No, no, už nebudu, nebudu, nemračte se! Vždyť já nejsem takový medvěd, jak si myslíte."

Raskolnikov se na něj zachmuřeně podíval.

„Vy možná dokonce vůbec nejste medvěd," řekl. „Dokonce se mi zdá, že pocházíte z velmi dobré společnosti, nebo že přinejmenším umíte být podle potřeby i slušným člověkem."

„Vždyť já se o ničí mínění zvlášť nezajímám," odpověděl suše a jako by dokonce s nádechem povýšenosti Svidrigajlov, „a proč bych tedy chvíli nebyl i vulgárním člověkem, když se ten oděv v našem podnebí tak pohodlně nosí, a… a zvlášť když k tomu má člověk i přirozený sklon," dodal a znovu se zasmál.

„Slyšel jsem ale, že tu máte mnoho známých. Vždyť jste to, čemu se říká ‚člověk s konexemi'. Načpak tedy potřebujete mě, ne-li k nějakým cílům?"

„To máte pravdu, že mám známé," chytil se toho Svidrigajlov, aniž odpověděl na hlavní bod, „už jsem je potkával; vždyť se tu už třetí den potloukám; poznávám já je a mě, zdá se, taky poznávají. Je to tak, oblečen jsem slušně a mají mě za člověka, který není chudý; nás přece ani rolnická reforma nepostihla: lesy a zaplavované louky, ten důchod se neztrácí; ale… tam nepůjdu; už dřív mě to omrzelo: třetí den chodím a nikomu se nehlásím… A k tomu ještě to město! Totiž jak se nám to vlastně vymyslelo, řekněte mi, prosím! Město kancelistů a všemožných seminaristů! Namouduši, mnohého jsem si tu dřív nevšiml, tak před osmi lety, když jsem se tu poflakoval… Teď už doufám jen v anatomii, namouduši!"

„V jakou anatomii?"

„Pokud jde o ty kluby, o Dussoty, o ty vaše promenády na Pointě, nebo třeba ještě o pokrok – no, to ať se obejde bez nás," pokračoval, a zase si otázky nevšiml. „A koho by to bavilo být falešným hráčem?"

„Vy jste byl i falešným hráčem?"

„Jak by ne? Byla nás celá společnost, ta nejslušnější, tak před osmi lety; krátili jsme si čas; a samí lidé, víte, s vybranými způsoby, byli mezi námi básníci, byli kapitalisté. A vůbec u nás, v ruské společnosti, mají nejlepší způsoby ti, kdo už bývali biti, všiml jste si toho? To já jsem teď na venkově zpustl. A stejně mě tehdy dal zavřít do vězení pro dluhy jeden řecký kupčík z Něžina. A tu se namanula Marfa Petrovna, smlouvala a vykoupila mě za třicet tisíc stříbrných. Dlužil jsem celkem sedmdesát tisíc. Spojili jsme se zákonným sňatkem a ona mě hned odvezla k sobě na venkov jako nějaký poklad. Byla přece o pět let starší než já. Velmi mě milovala. Sedm let jsem z venkova nevytáhl paty. A všimněte si, celý život držela proti mně dlužní úpis, na cizí jméno, na těch třicet tisíc, takže kdybych se byl v čemkoli pokusil vzbouřit – hned jsem v pasti! A udělala by to! U žen se přece všechno tohle snese pohromadě."

„A nebýt toho úpisu, vzal byste roha?"

„Nevím, co vám na to říct. Ten úpis mě skoro neomezoval. Nikam se mi nechtělo, a do ciziny mě Marfa Petrovna sama dvakrát zvala, když viděla, že se nudím. Ale co! Do ciziny jsem jezdil dřív a vždycky se mi tam dělalo zle. Ne že by snad, ale tak svítá, Neapolský záliv, moře, díváte se a je vám jaksi smutno. Nejodpornější je, že člověk doopravdy po něčem smutní! Ne, doma je líp: tady aspoň ze všeho viníte jiné a sebe ospravedlňujete. Já bych teď možná jel na výpravu k severnímu pólu, protože j'ai le vin mauvais a pít se mi protiví, a kromě vína už nic jiného nezbývá. Zkoušel jsem to. A co, prý Berg v neděli v Jusupovově zahradě poletí na obrovském balonu a zve spolucestující za jistý poplatek, je to pravda?"

„Copak, vy byste letěl?"

„Já? Ne… jen tak…“ zamumlal Svidrigajlov a opravdu jako by se zamyslel.

„Co je s ním, doopravdy?“ pomyslel si Raskolnikov.

„Ne, úpis mě neomezoval,“ pokračoval zamyšleně Svidrigajlov, „to já sám jsem z venkova nevyjížděl. A bude to už tak rok, co mi Marfa Petrovna na můj svátek ten úpis vrátila, a k tomu mi ještě darovala pozoruhodnou sumu. Ona totiž měla kapitál. ‚Vidíte, jak vám důvěřuji, Arkadiji Ivanoviči‘ – namouduši, tak se vyjádřila. Nevěříte, že se tak vyjádřila? A víte, že jsem se na venkově stal docela řádným hospodářem; znají mě v celém okolí. Taky jsem si objednával knihy. Marfa Petrovna to zprvu schvalovala, ale pak se pořád bála, že se přestuduju.“

„Vám se po Marfě Petrovně, zdá se, velmi stýská?“

„Mně? Možná. Namouduši, možná. A mimochodem, věříte na přízraky?“

„Na jaké přízraky?“

„Na obyčejné přízraky, na jaké jiné!“

„A vy věříte?“

„No, vlastně ne, pour vous plaire… Totiž ne že by ne…“

„Zjevují se vám snad?“

Svidrigajlov se na něj jaksi podivně podíval.

„Marfa Petrovna mě ráčí navštěvovat,“ řekl a zkřivil ústa do jakéhosi podivného úsměvu.

„Jak to, ráčí navštěvovat?“

„Už třikrát přišla. Poprvé jsem ji uviděl v den pohřbu, hodinu po návratu ze hřbitova. To bylo den předtím, než jsem odjel sem. Podruhé předevčírem, na cestě, za úsvitu, na stanici Malaja Višera; a potřetí před dvěma hodinami, v bytě, kde bydlím, v pokoji; byl jsem sám.“

„Ve skutečnosti?“

„Naprosto. Všechny tři návštěvy ve skutečnosti. Přijde, chvilku si povídá a odejde dveřmi; vždycky dveřmi. Jako by to bylo dokonce slyšet.“

„Proč jsem si jen myslel, že se vám určitě něco takového děje!“ promluvil najednou Raskolnikov a v tutéž chvíli se podivil, že to řekl. Byl velmi rozrušený.

„Opravdu? Vy jste si to myslel?“ zeptal se udiveně Svidrigajlov. „Copak je to možné? No, neříkal jsem, že mezi námi je nějaký společný bod, co?“

„Nic takového jste nikdy neříkal!“ odpověděl ostře a zaníceně Raskolnikov.

„Neříkal?“

„Ne!“

„Zdálo se mi, že jsem to říkal. Předtím, když jsem vešel a uviděl, že ležíte se zavřenýma očima a přitom se jen tak tváříte, hned jsem si řekl: ‚To je on, ten pravý!‘“

„Co to znamená: ten pravý? O čem to mluvíte?“ vykřikl Raskolnikov.

„O čem? Namouduši nevím o čem…“ zamumlal upřímně Svidrigajlov, jako by se sám nějak zamotal.

Chvíli mlčeli. Oba na sebe upřeně hleděli.

„To všechno je nesmysl!“ vykřikl mrzutě Raskolnikov. „A co vám říká, když přijde?“

„Ona? Představte si, ty nejbezvýznamnější maličkosti, a člověk se pak diví: to mě totiž zlobí ze všeho nejvíc. Poprvé vešla – byl jsem, víte, unavený: pohřební obřad, zádušní zpěv, potom ještě modlitba za zemřelé, pohoštění, konečně jsem zůstal v pracovně sám, zapálil jsem si doutník a zamyslel se –, vešla dveřmi: ‚A vy jste, Arkadiji Ivanoviči, říká, dneska v tom shonu zapomněl natáhnout hodiny v jídelně.‘ A ty hodiny jsem opravdu celých sedm let každý týden sám natahoval, a když jsem zapomněl, vždycky mi to připomněla. Druhý den už jedu sem. Vejdu za úsvitu na stanici – přes noc jsem si zdřímnul, jsem celý zlámaný, oči rozespalé –, dám si kávu; dívám se – a vedle mě si najednou sedá Marfa Petrovna, v rukou balíček karet: ‚Nemám vám, Arkadiji

Ivanoviči, vyložit karty na cestu?‘ Ona totiž byla mistryně ve vykládání. No, to si nikdy neodpustím, že jsem si je nedal vyložit! Utekl jsem, vyděsil jsem se, a navíc, pravda, už zvonil zvonec. Sedím dneska po mizerném obědě z vývařovny, s těžkým žaludkem – sedím, kouřím –, najednou zase Marfa Petrovna, vejde celá vyšňořená, v nových zelených hedvábných šatech s dlouhatánskou vlečkou: ‚Dobrý den, Arkadiji Ivanoviči! Jak se vám líbí moje šaty? Aniska takové neušije.‘ Aniska je švadlena u nás na venkově, z bývalých nevolnic, vyučila se v Moskvě – hezounká holka. Stojí a točí se přede mnou. Prohlédl jsem si šaty, potom jsem se jí pozorně podíval do tváře: ‚Že vás baví, říkám, Marfo Petrovno, chodit za mnou kvůli takovým maličkostem a namáhat se.‘ – ‚Ach můj bože, můj milý, to už tě člověk nesmí ani vyrušit!‘ Říkám jí, abych ji popíchl: ‚Já se, Marfo Petrovno, chci oženit.‘ – ‚To se od vás dá čekat, Arkadiji Ivanoviči; nedělá vám velkou čest, že jste sotva pohřbil ženu a hned jste se jel ženit. A kdybyste si aspoň dobře vybral, ale já vím – ani jí, ani sobě, jen pro smích dobrým lidem.‘ Vzala to a odešla, a jako by ještě šustila vlečkou. To je ale nesmysl, co?“

„Ale vy ostatně možná všechno jen lžete?“ ozval se Raskolnikov.

„Lžu málokdy,“ odpověděl Svidrigajlov zamyšleně, a jako by si hrubosti otázky vůbec nevšiml.

„A dřív, předtím, jste nikdy přízraky neviděl?“

„N… ne, viděl, jen jednou v životě, před šesti lety. Měl jsem čeledína, Filku; zrovna ho pohřbili, a já jsem z nepozornosti zavolal: ‚Filko, dýmku!‘ – a on vešel a šel rovnou k vitríně, kde mám dýmky. Sedím a myslím si: ‚To se mi chce pomstít,‘ protože těsně před jeho smrtí jsme se pořádně pohádali. ‚Jak se opovažuješ, říkám, chodit ke mně s roztrženým loktem – ven, ničemo!‘ Otočil se, odešel a už nepřišel. Marfě Petrovně jsem to tehdy neřekl. Chtěl jsem za něj dát sloužit zádušní mši, ale styděl jsem se.“

„Zajděte k doktorovi.“

„To i bez vás chápu, že nejsem zdravý, ačkoli namouduši nevím, co mi je; podle mě jsem jistě pětkrát zdravější než vy. Na tohle jsem se vás neptal – jestli věříte, nebo ne, že se přízraky zjevují. Ptal jsem se vás: věříte, že přízraky existují?“

„Ne, za nic na světě tomu neuvěřím!“ vykřikl Raskolnikov dokonce s jakousi zlostí.

„Jak se to obvykle říká?“ mumlal Svidrigajlov jakoby pro sebe, díval se stranou a trochu sklonil hlavu. „Říkají: ‚Jsi nemocný, a tedy to, co se ti zdá, je jen neexistující blouznění.‘ Jenže v tom není přísná logika. Souhlasím, že se přízraky zjevují jen nemocným; ale to přece dokazuje jen to, že se přízraky nemohou zjevovat jinak než nemocným, a ne to, že samy o sobě neexistují.“

„Samozřejmě že neexistují!“ trval podrážděně na svém Raskolnikov.

„Ne? Myslíte?“ pokračoval Svidrigajlov a pomalu se na něj podíval. „No a co kdybychom to posoudili takhle, pomozte mi s tím: ‚Přízraky jsou, abych tak řekl, kousky a útržky jiných světů, jejich počátek. Zdravý člověk je pochopitelně nemá proč vidět, protože zdravý člověk je ten nejpozemštější člověk, a musí tedy žít jen zdejším životem, kvůli úplnosti a pořádku. Ale jen co onemocní, jen co se v organismu naruší normální pozemský řád, hned se začne ozývat možnost jiného světa, a čím je nemocnější, tím víc má s jiným světem styků, takže když člověk úplně umře, rovnou přejde do jiného světa.‘ Už dávno jsem o tom uvažoval. Jestli věříte v posmrtný život, můžete věřit i téhle úvaze.“

„Já v posmrtný život nevěřím,“ řekl Raskolnikov.

Svidrigajlov seděl zamyšleně.

„A co když jsou tam jen pavouci nebo něco takového,“ řekl najednou.

„To je blázen,“ pomyslel si Raskolnikov.

„My si pořád představujeme věčnost jako ideu, kterou nelze pochopit, jako něco obrovského, obrovského! Ale proč zrovna obrovského? A najednou si místo toho všeho představte, že tam bude jedna komůr-

ka, tak nějak jako venkovská lázeň, zakouřená, a ve všech koutech pavouci, a to je celá věčnost. Mně se, víte, občas něco takového zdá.“

„A opravdu, opravdu si nedokážete představit nic útěšnějšího a spravedlivějšího než tohle!“ vykřikl Raskolnikov s bolestným pocitem.

„Spravedlivějšího? A kdo ví, možná že právě tohle je spravedlivé, a víte, já bych to schválně určitě tak udělal!“ odpověděl Svidrigajlov a neurčitě se usmíval.

Při té ohavné odpovědi Raskolnikova náhle ovanul jakýsi chlad. Svidrigajlov zvedl hlavu, upřeně se na něj podíval a najednou se rozchechtal.

„Ne, tohle si uvědomte,“ zvolal, „před půlhodinou jsme se ještě nikdy neviděli, považujeme se za nepřátele, mezi námi je nevyřízená záležitost; a my jsme tu záležitost nechali být, a podívejte, do jaké literatury jsme zabředli! No, neměl jsem pravdu, když jsem říkal, že jsme z jednoho těsta?“

„Prokažte mi laskavost,“ pokračoval podrážděně Raskolnikov, „dovolte, abych vás požádal, abyste se co nejdřív vyjádřil a sdělil mi, proč jste mě poctil svou návštěvou… a… a… spěchám, nemám čas, chci jít z domu…“

„Prosím, prosím. Vaše sestřička, Avdoťja Romanovna, se vdává za pana Lužina, Pjotra Petroviče?“

„Nešlo by nějak obejít každou otázku o mé sestře a nezmiňovat její jméno? Dokonce nechápu, jak se opovažujete přede mnou vyslovit její jméno, jestli jste opravdu Svidrigajlov.“

„Ale vždyť jsem o ní přišel mluvit, jak ji tedy nezmínit?“

„Dobře; mluvte, ale rychle!“

„Jsem přesvědčen, že jste si o tom panu Lužinovi, mém příbuzném z manželčiny strany, už udělal svůj názor, jestli jste ho viděl aspoň půl hodiny, nebo jste o něm aspoň něco spolehlivého a přesného slyšel. Pro Avdoťju Romanovnu se nehodí. Podle mého názoru se Avdoťja Ro-

manovna v té věci obětuje velmi velkodušně a nerozvážně za… za svou rodinu. Zdálo se mi, podle všeho, co jsem o vás slyšel, že byste vy byl ze své strany velmi spokojen, kdyby se ten sňatek mohl rozpadnout, aniž by se poškodily něčí zájmy. Teď, když jsem vás poznal osobně, jsem si tím dokonce jist."

„Z vaší strany je to všechno velmi naivní; promiňte, chtěl jsem říct: drzé," řekl Raskolnikov.

„Tím chcete říct, že se starám o vlastní kapsu. Nebojte se, Rodione Romanoviči, kdybych se staral o svůj prospěch, nemluvil bych tak přímo, nejsem přece docela hlupák. K tomu vám prozradím jednu psychologickou zvláštnost. Předtím, když jsem obhajoval svou lásku k Avdoťje Romanovně, říkal jsem, že jsem byl sám obětí. Nuže, věžte tedy, že teď žádnou lásku necítím, v-vůbec žádnou, takže je mi to samotnému dokonce divné, protože jsem přece opravdu něco cítil…"

„Z lenosti a zhýralosti," přerušil ho Raskolnikov.

„Opravdu, jsem člověk zhýralý a líný. Ale ostatně, vaše sestřička má tolik předností, že ani já jsem nemohl nepodlehnout jistému dojmu. Jenže to všechno je nesmysl, jak teď sám vidím."

„A odkdy to vidíte?"

„Začal jsem si toho všímat už dřív, definitivně jsem se přesvědčil předevčírem, skoro hned v tu chvíli, kdy jsem přijel do Petrohradu. Ostatně, ještě v Moskvě jsem si představoval, že jedu ucházet se o ruku Avdoťji Romanovny a soupeřit s panem Lužinem."

„Promiňte, že vás přeruším, prokažte mi laskavost: nešlo by to zkrátit a přejít rovnou k účelu vaší návštěvy? Spěchám, musím jít z domu…"

„S největším potěšením. Když jsem sem přijel a rozhodl jsem se ted podniknout jistý… vojáž, chtěl jsem učinit nezbytná předběžná opatření. Moje děti zůstaly u tety; jsou bohaté a já osobně jim nejsem potřeba. A jaký jsem já otec! Pro sebe jsem si vzal jen to, co mi před rokem darovala Marfa Petrovna. Mně to stačí. Promiňte, hned přejdu

k samotné věci. Před tím vojážem, který se možná i uskuteční, chci skoncovat i s panem Lužinem. Ne že bych ho tak docela nesnášel, ale právě kvůli němu došlo k té mé hádce s Marfou Petrovnou, když jsem se dozvěděl, že tu svatbu ukuchtila ona. Teď si přeji setkat se s Avdoťjou Romanovnou, vaším prostřednictvím, a třeba i ve vaší přítomnosti jí vysvětlit, zaprvé, že jí od pana Lužina nejen nevzejde nejmenší prospěch, ale dokonce jistě zjevná škoda. Potom bych ji poprosil za odpuštění za všechny ty nedávné nepříjemnosti a požádal bych ji o svolení nabídnout jí deset tisíc rublů, a tak jí usnadnit rozchod s panem Lužinem, rozchod, proti kterému by, tím jsem si jist, sama nic neměla, jen kdyby se k němu naskytla možnost."

„Ale vy jste opravdu, opravdu šílený!" vykřikl Raskolnikov, ani ne tak rozzlobeně, jako spíš udiveně. „Jak se opovažujete takhle mluvit!"

„Věděl jsem, že budete křičet; ale zaprvé, i když nejsem bohatý, těch deset tisíc rublů mám volných, totiž naprosto, naprosto je nepotřebuji. Nepřijme-li je Avdoťja Romanovna, tak je možná použiji ještě hloupěji. To zaprvé. Zadruhé: mé svědomí je naprosto klidné; nabízím bez jakékoli vypočítavosti. Věřte nebo nevěřte, ale později to poznáte vy i Avdoťja Romanovna. Jde jen o to, že jsem vaší ctěné sestřičce opravdu způsobil nějaké starosti a nepříjemnosti; a protože upřímně lituji, přeji si ze srdce – ne se vykoupit, ne zaplatit za nepříjemnosti, ale prostě a jednoduše udělat pro ni něco výhodného, a to z toho důvodu, že jsem si přece doopravdy nevzal výsadu dělat jen zlé. Kdyby v mé nabídce byla byť jen miliontina vypočítavosti, nenabízel bych to tak přímo; a nenabízel bych jen deset tisíc, když jsem jí ještě před pěti týdny nabízel víc. Kromě toho se možná velmi, převelice brzy ožením s jednou dívkou, a tím by tedy měla padnout všechna podezření z nějakých úkladů proti Avdoťje Romanovně. Na závěr řeknu, že když se Avdoťja Romanovna vdává za pana Lužina, bere úplně tytéž peníze, jen z druhé strany... Ale nezlobte se, Rodione Romanoviči, posuďte to klidně a s chladnou hlavou."

Když to Svidrigajlov říkal, byl sám neobyčejně chladnokrevný a klidný.

„Žádám vás, abyste skončil," řekl Raskolnikov. „V každém případě je to neodpustitelně drzé."

„Ani v nejmenším. To by pak člověk člověku na tomto světě mohl činit jen zlo a naopak by neměl právo prokázat ani drobet dobra, a to kvůli prázdným zavedeným formalitám. To je nesmysl. Vždyť kdybych například umřel a odkázal tu částku vaší sestřičce v závěti, copak by ji i potom odmítla přijmout?"

„Docela možná."

„Ale to tedy ne, prosím. Nicméně, když ne, tak ne, ať je to tak. Jenže deset tisíc je skvělá věc, když se naskytne příležitost. V každém případě vás poprosím, abyste to, co jsem řekl, vyřídil Avdoťje Romanovně."

„Ne, nevyřídím."

„V tom případě, Rodione Romanoviči, budu nucen sám se domáhat osobního setkání, a tedy obtěžovat."

„A když to vyřídím, nebudete se domáhat osobního setkání?"

„Opravdu nevím, co vám na to říct. Jednou se s ní vidět bych si velmi přál."

„Nedoufejte."

„Škoda. Ostatně vy mě neznáte. Třeba se spolu sblížíme."

„Vy myslíte, že se spolu sblížíme?"

„A proč by ne?" řekl Svidrigajlov s úsměvem, vstal a vzal klobouk. „Já vás totiž nechtěl zas tak moc obtěžovat, a když jsem sem šel, ani jsem s tím moc nepočítal, i když, mimochodem, vaše tvář mě zaujala už dnes ráno…"

„Kde jste mě dnes ráno viděl?" zeptal se Raskolnikov znepokojeně.

„Náhodou, prosím… Pořád se mi zdá, že je ve vás něco, co se hodí k tomu mému… Ale nebojte se, nejsem dotěrný; vycházel jsem i s falešnými hráči, ani knížeti Svirbejovi, svému vzdálenému příbuznému a velmoži, jsem se nezprotivil, dokázal jsem paní Prilukovové napsat

do památníku o Raffaelově Madoně, s Marfou Petrovnou jsem sedm let žil a ani jednou nevyjel z venkova, za starých časů jsem přespával ve Vjazemského domě na Senném a možná s Bergem poletím i balonem.“

„No dobře, prosím. Dovolte otázku, vydáte se brzy na cestu?“

„Na jakou cestu?“

„No přece na ten ‚vojáž‘… Sám jste o něm mluvil.“

„Na vojáž? Ach tak!… Opravdu, mluvil jsem vám o vojáži… No, to je obsáhlá otázka… Kdybyste ale věděl, na co se ptáte!“ dodal a najednou se hlasitě a krátce zasmál. „Možná se místo vojáže ožením; dohazují mi nevěstu.“

„Tady?“

„Ano.“

„Kdy jste to stihl?“

„Ale s Avdoťjou Romanovnou se jednou vidět velice přeji. Vážně vás prosím. No, na shledanou… Ach ano! Vždyť jsem zapomněl na tohle! Vyřiďte, Rodione Romanoviči, vaší sestřičce, že jí Marfa Petrovna v závěti odkázala tři tisíce. To je naprosto jisté. Marfa Petrovna to zařídila týden před smrtí a bylo to v mé přítomnosti. Za dva tři týdny může Avdoťja Romanovna ty peníze dostat.“

„Mluvíte pravdu?“

„Pravdu. Vyřiďte to. Tak tedy, váš služebník. Bydlím totiž od vás docela nedaleko.“

Když Svidrigajlov vycházel, srazil se ve dveřích s Razumichinem.

II

Bylo už skoro osm hodin; oba spěchali do Bakalejevových pokojů, aby tam byli dřív než Lužin.

„Tak kdo to byl?“ zeptal se Razumichin, sotva vyšli na ulici.

„To byl Svidrigajlov, ten statkář, v jehož domě byla urážena sestra, když u nich sloužila jako vychovatelka. Kvůli tomu, jak ji pronásledoval se svou láskou, od nich odešla, vyhnala ji jeho žena, Marfa Petrovna. Ta Marfa Petrovna potom Duňu prosila za odpuštění, a teď najednou umřela. O ní se dneska mluvilo. Nevím proč, ale z toho člověka mám hrozný strach. Přijel hned po pohřbu své ženy. Je moc zvláštní a k něčemu se odhodlal… Jako by něco věděl… Duňu je před ním třeba chránit… to jsem ti právě chtěl říct, slyšíš?“

„Chránit! A co on může proti Avdoťje Romanovně? No, díky ti, Roďo, že mi to takhle říkáš… Budeme ji chránit, budeme!… Kde bydlí?“

„Nevím.“

„Proč ses nezeptal? Ech, škoda! Však já to zjistím!“

„Viděls ho?“ zeptal se Raskolnikov po chvíli mlčení.

„No jasně, všiml jsem si ho; dobře jsem si ho všiml.“

„Opravdu jsi ho viděl? Jasně jsi ho viděl?“ naléhal Raskolnikov.

„No jasně, pamatuju si ho přesně; poznám ho mezi tisíci, na obličeje mám paměť.“

Zase chvíli mlčeli.

„Hm… no právě…“ zabručel Raskolnikov. „Víš… napadlo mě… pořád se mi zdá… že to může být i přelud.“

„O čem to mluvíš? Moc dobře ti nerozumím.“

„Vy všichni pořád říkáte,“ pokračoval Raskolnikov a zkřivil ústa do úsměvu, „že jsem pomatený; a teď se mi zazdálo, že možná opravdu pomatený jsem a viděl jsem jen přízrak!“

„Co to povídáš?“

„A kdo ví! Možná jsem vážně pomatený a všechno, co se za celé ty dny stalo, všechno to možná bylo jen tak, jen v představách…“

„Ech, Roďo! Zase tě rozrušili!… A co říkal, s čím přišel?“

Raskolnikov neodpovídal a Razumichin chvíli přemýšlel.

„Tak poslouchej, jak ti odpovím,“ začal. „Zastavil jsem se u tebe, spal jsi. Potom jsme obědvali a pak jsem šel za Porfirijem. Zametov tam pořád je. Chtěl jsem začít, a nic z toho nebylo. Pořád jsem nemohl začít mluvit, jak se patří. Jako by nerozuměli a ani rozumět nemohli, ale vůbec se nestydí. Odvedl jsem Porfirije k oknu a začal mluvit, ale zase to z nějakého důvodu nevyšlo, jak mělo: on se dívá stranou a já se dívám stranou. Nakonec jsem mu strčil pěst pod ten jeho ciferník a řekl, že ho rozmlátím, po příbuzensku. On se na mě jenom podíval. Odplivl jsem si a odešel, a to je všechno. Hrozně hloupé. Se Zametovem jsem nepromluvil ani slovo. Jenže víš: myslel jsem, že jsem to zpackal, ale když jsem scházel ze schodů, napadla mě jedna myšlenka, přímo mě osvítila: proč se s tím my dva vůbec trápíme? Kdyby ti hrozilo nějaké nebezpečí nebo něco takového, tak samozřejmě. Ale co je ti do toho! Ty s tím nemáš nic společného, tak ať jdou k čertu; my se jim pak vysmějeme, a já bych je na tvém místě ještě začal mystifikovat. Jak se jen budou potom stydět! Plivni na to; pak se jim dá i nařezat, ale ted se zasmějeme!“

„Samozřejmě, tak to je!“ odpověděl Raskolnikov. „A copak asi řekneš zítra?“ pomyslel si v duchu. Zvláštní věc, až dosud ho ani jednou nenapadlo: „Co si pomyslí Razumichin, až se to dozví?“ Když si to pomyslel, upřeně se na něj podíval. O Razumichinovu dnešní zprávu

z návštěvy u Porfirije se ale zajímal velmi málo: tolik od té doby ubylo a přibylo!...

Na chodbě se srazili s Lužinem: přišel přesně v osm hodin a hledal pokoj, takže všichni tři vešli spolu, ale nedívali se na sebe a nepozdravili se. Mladí muži šli napřed a Pjotr Petrovič se kvůli slušnosti trochu zdržel v předsíni, když si svlékal kabát. Pulcherija Alexandrovna mu hned vyšla naproti na práh. Duňa se zdravila s bratrem.

Pjotr Petrovič vešel a dost zdvořile, i když s dvojnásobnou důstojností, se dámám uklonil. Díval se ovšem tak, jako by byl trochu vyveden z míry a ještě se nevzpamatoval. Pulcherija Alexandrovna, která byla také jaksi rozpačitá, hned spěchala všechny usadit ke kulatému stolu, na kterém vřel samovar. Duňa a Lužin se posadili proti sobě na oba konce stolu. Razumichin a Raskolnikov se ocitli naproti Pulcheriji Alexandrovně – Razumichin blíž k Lužinovi a Raskolnikov vedle sestry.

Na okamžik nastalo ticho. Pjotr Petrovič beze spěchu vytáhl batistový kapesník, ze kterého zavanul parfém, a vysmrkal se s výrazem člověka sice ctnostného, ale přece jen poněkud dotčeného ve své důstojnosti, a navíc pevně odhodlaného žádat vysvětlení. Už v předsíni ho napadlo, že si kabát nesvlékne a odjede, a tak obě dámy přísně a důrazně potrestá, aby jim dal všechno najednou pocítit. Ale neodhodlal se. Navíc tenhle člověk neměl rád nejistotu, a tady bylo třeba si věci vyjasnit: když byl jeho příkaz tak zjevně porušen, musí za tím něco být, a tedy je lepší to zjistit předem; potrestat je bude čas vždycky, a to je v jeho rukou.

„Doufám, že cesta proběhla šťastně?“ obrátil se úředním tónem k Pulcheriji Alexandrovně.

„Chválabohu, Pjotre Petroviči.“

„Velmi mě to těší, prosím. A Avdoťja Romanovna také není unavená?“

„Já jsem mladá a silná, já se neunavím, ale pro maminku to bylo velmi těžké," odpověděla Duněčka.

„Co se dá dělat, prosím; naše národní cesty jsou velmi dlouhé. Veliká je ta takzvaná ‚matička Rus'... Já jsem přes všechnu dobrou vůli včera nijak nemohl pospíšit, abych vás uvítal. Doufám ale, že se všechno obešlo bez zvláštních potíží?"

„Ach ne, Pjotre Petroviči, byly jsme velmi zaražené," pospíšila si se zvláštní intonací prohlásit Pulcherija Alexandrovna, „a kdyby nám včera sám Bůh, myslím, neseslal Dmitrije Prokofjiče, byly bychom prostě docela ztracené. Tohle je on, Dmitrij Prokofjič Razumichin," dodala a představila ho Lužinovi.

„Ovšem, měl jsem tu čest... včera," zabručel Lužin, nevraživě pošilhal po Razumichinovi, pak se zamračil a zmlkl. Pjotr Petrovič vůbec patřil k tomu druhu lidí, kteří ve společnosti působí nesmírně zdvořile a na zdvořilost si obzvlášť zakládají, ale jakmile jde něco ne podle nich, hned ztrácejí všechny své prostředky a podobají se spíš pytlům mouky než nenuceným kavalírům, kteří oživují společnost. Všichni zase zmlkli: Raskolnikov tvrdošíjně mlčel, Avdoťja Romanovna nechtěla zatím ticho přerušovat a Razumichin neměl co říct, takže Pulcherija Alexandrovna znovu znejistěla.

„Marfa Petrovna umřela, slyšel jste?" začala a sáhla ke svému osvědčenému prostředku.

„Ovšem, slyšel, prosím. Dostal jsem zprávu hned při první zvěsti a dokonce jsem vám teď přišel oznámit, že Arkadij Ivanovič Svidrigajlov hned po pohřbu své choti spěšně odjel do Petrohradu. Tak to aspoň stojí v nejpřesnějších zprávách, které jsem obdržel."

„Do Petrohradu? Sem?" zeptala se znepokojeně Duněčka a vyměnila si s matkou pohled.

„Přesně tak, prosím, a samozřejmě ne bez úmyslů, vezmeme-li v úvahu spěšnost odjezdu a vůbec předchozí okolnosti."

„Pane Bože! Copak nenechá Duněčku na pokoji ani tady?“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

„Myslím, že není třeba se nijak zvlášť znepokojovat, ani vy, ani Avdoťja Romanovna, pokud ovšem samy nebudete chtít s ním vstupovat do jakýchkoli vztahů. Co se mě týče, dávám pozor a teď zjišťuji, kde se ubytoval…“

„Ach, Pjotre Petroviči, ani nevěříte, jak jste mě teď vylekal!“ pokračovala Pulcherija Alexandrovna. „Viděla jsem ho jen dvakrát, a připadal mi hrozný, hrozný! Jsem si jistá, že to on zavinil smrt nebožky Marfy Petrovny.“

„O tom se nedá nic usuzovat. Mám přesné zprávy. Nepopírám, že možná přispěl k urychlení běhu věcí, takříkajíc mravním působením urážky; ale co se týče chování a vůbec mravní charakteristiky té osoby, s tím s vámi souhlasím. Nevím, je-li teď bohatý a co přesně mu Marfa Petrovna odkázala; to se dozvím v nejkratší lhůtě; ale tady v Petrohradě, kde bude mít alespoň nějaké peněžní prostředky, se jistě hned dá do starého. Je to ze všech lidí toho druhu ten nejzkaženější a nejvíc propadlý neřestem! Mám závažný důvod domnívat se, že Marfa Petrovna, která měla to neštěstí, že si ho tak zamilovala a před osmi lety ho vykoupila z dluhů, mu posloužila ještě i v jiném ohledu: jedině jejím přičiněním a obětmi byla hned v samém počátku ututlána trestní věc, do které byla přimíšena bestiální a takříkajíc fantastická vražda, za kterou si mohl velmi a velmi snadno vyšlápnout na Sibiř. Takový je to člověk, chcete-li to vědět.“

„Ach, pane Bože!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna. Raskolnikov pozorně poslouchal.

„Je pravda, co říkáte, že o tom máte přesné zprávy?“ zeptala se Duňa přísně a důrazně.

„Říkám jen to, co jsem sám slyšel, pod pečetí tajemství, od nebožky Marfy Petrovny. Je třeba poznamenat, že z právního hlediska je ta věc velmi temná. Žila tu, a zdá se, že tu bydlí dodnes, jistá Resslichová, ci-

zinka a k tomu drobná lichvářka, která se zabývá i jinými věcmi. S touhle Resslichovou byl pan Svidrigajlov odedávna v jakýchsi velmi blízkých a tajemných vztazích. Bydlela u ní vzdálená příbuzná, myslím, že neteř, hluchoněmá dívka, asi patnáctiletá, ba i čtrnáctiletá, kterou ta Resslichová bezmezně nenáviděla a vyčítala jí každé sousto; dokonce ji nelidsky bila. Jednou ji našli na půdě oběšenou. Bylo rozhodnuto, že to byla sebevražda. Po obvyklých úkonech se tím věc uzavřela, ale později přece jen přišlo udání, že dítě bylo… krutě zneuctěno Svidrigajlovem. Pravda, všechno to bylo temné, udání přišlo od jiné Němky, od ženy pověstné a nedůvěryhodné; nakonec vlastně ani k žádnému udání nedošlo, díky úsilí a penězům Marfy Petrovny; všechno zůstalo u pověsti. Jenže ta pověst byla velmi výmluvná. Vy jste u nich, Avdoťjo Romanovno, jistě také slyšela o té historii se sluhou Filipem, který zemřel po týrání, asi před šesti lety, ještě za nevolnictví."

„Já jsem naopak slyšela, že se ten Filip oběsil sám."

„Přesně tak, prosím, ale k násilné smrti ho přinutil, či lépe řečeno přivedl, nepřetržitý systém pronásledování a trestů pana Svidrigajlova."

„To nevím," odpověděla Duňa suše, „slyšela jsem jen nějakou velmi podivnou historku, že ten Filip byl jakýsi hypochondr, jakýsi domácí filozof, lidé říkali, že ‚se načetl', a že se oběsil spíš kvůli posměškům, a ne kvůli bití od pana Svidrigajlova. A on se v mé přítomnosti k lidem choval dobře a lidé ho dokonce měli rádi, i když ho opravdu také vinili z Filipovy smrti."

„Vidím, Avdoťjo Romanovno, že jste nějak najednou začala mít sklon ho ospravedlňovat," poznamenal Lužin a zkřivil ústa do dvojznačného úsměvu. „Opravdu je to člověk prohnaný a pro dámy svůdný, čehož žalostným příkladem je Marfa Petrovna, která tak podivně zemřela. Chtěl jsem jen posloužit vám a vaší mamince svou radou s ohledem na jeho nové a nepochybně nadcházející pokusy. Co se mě

týče, jsem pevně přesvědčen, že tenhle člověk nepochybně zase zmizí v dlužnickém vězení. Marfa Petrovna rozhodně nikdy neměla v úmyslu mu něco připsat, protože měla na zřeteli děti, a jestli mu něco odkázala, pak nanejvýš to nejnutnější, málo cenného, pomíjivého, co by člověku s jeho zvyky nevystačilo ani na rok."

„Pjotre Petroviči, prosím vás," řekla Duňa, „přestaňme mluvit o panu Svidrigajlovovi. Je mi z toho smutno."

„Před chvílí byl u mě," řekl najednou Raskolnikov a poprvé přerušil své mlčení.

Ze všech stran se ozvaly výkřiky, všichni se k němu obrátili. Dokonce i Pjotr Petrovič se vzrušil.

„Asi před hodinou a půl, když jsem spal, vešel, vzbudil mě a představil se," pokračoval Raskolnikov. „Byl dost nenucený a veselý a pevně doufá, že se spolu sblížíme. Mimo jiné velmi prosí o setkání s tebou, Duňo, a usiluje o ně, a mě požádal, abych byl při tom setkání prostředníkem. Má pro tebe jeden návrh; jaký, to mi řekl. Kromě toho mi s určitostí oznámil, že ti Marfa Petrovna týden před smrtí stačila odkázat v závěti tři tisíce rublů, Duňo, a ty peníze teď můžeš velmi brzy dostat."

„Chválabohu!" vykřikla Pulcherija Alexandrovna a pokřižovala se. „Modli se za ni, Duňo, modli se!"

„To je skutečná pravda," vyklouzlo Lužinovi.

„No a dál, co dál?" naléhala Duněčka.

„Potom řekl, že sám bohatý není a celé jmění připadne jeho dětem, které jsou teď u tety. Potom, že se ubytoval někde nedaleko ode mě, ale kde? – nevím, nezeptal jsem se…"

„Ale co, co chce Duněčce navrhnout?" zeptala se vystrašeně Pulcherija Alexandrovna. „Řekl ti to?"

„Ano, řekl."

„A co?"

„Řeknu potom." Raskolnikov zmlkl a věnoval se svému čaji.

Pjotr Petrovič vytáhl hodinky a podíval se na ně.

„Musím nezbytně odejít za svými záležitostmi, a tak nebudu překážet," dodal poněkud uraženě a začal vstávat ze židle.

„Zůstaňte, Pjotre Petroviči," řekla Duňa, „vždyť jste tu zamýšlel strávit večer. Mimoto jste sám psal, že si s maminkou přejete o něčem promluvit."

„Přesně tak, prosím, Avdoťjo Romanovno," pronesl důrazně Pjotr Petrovič, znovu se posadil na židli, ale klobouk si pořád držel v ruce, „opravdu jsem si přál promluvit si s vámi i s vaší ctěnou maminkou, a to dokonce o velmi důležitých bodech. Ale stejně jako váš bratr nemůže v mé přítomnosti mluvit o jistých návrzích pana Svidrigajlova, tak ani já si nepřeji a nemohu mluvit… před ostatními… o jistých velmi a velmi důležitých bodech. Kromě toho nebyla splněna moje zásadní a nanejvýš naléhavá prosba…"

Lužin nasadil zahořklý výraz a vznešeně zmlkl.

„Vaše prosba, aby bratr nebyl při našem setkání, nebyla splněna jedině na mé naléhání," řekla Duňa. „Psal jste, že vás bratr urazil; myslím, že je třeba to okamžitě vyjasnit a vy se musíte usmířit. A jestli vás Roďa opravdu urazil, pak vás *musí* a *bude* prosit o prominutí."

Pjotr Petrovič se hned nafoukl.

„Jsou jisté urážky, Avdoťjo Romanovno, na které se přes všechnu dobrou vůli zapomenout nedá, prosím. Ve všem je hranice, kterou je nebezpečné překročit; neboť jakmile ji jednou překročíte, nelze se už vrátit zpátky."

„Já jsem vám vlastně nemluvila o tomhle, Pjotre Petroviči," přerušila ho Duňa trochu netrpělivě, „pochopte dobře, že celá naše budoucnost teď závisí na tom, jestli se to všechno co nejrychleji vyjasní a urovná, nebo ne. Hned od prvního slova vám říkám rovnou, že se na to jinak dívat nemohu, a jestli si mě aspoň trochu vážíte, pak, i když je to těžké, musí celá tahle historie skončit ještě dnes. Opakuji vám, jestli je bratr vinen, bude prosit o odpuštění."

„Divím se, že kladete otázku takhle, Avdoťjo Romanovno," rozčiloval se Lužin čím dál víc. „I když si vás vážím a takříkajíc vás zbožňuji, mohu zároveň velmi a velmi nemít rád někoho z vašich domácích. Když se ucházím o štěstí vaší ruky, nemohu zároveň přijmout neslučitelné závazky…"

„Ach, nechte už té urážlivosti, Pjotre Petroviči," přerušila ho Duňa procítěně, „a buďte tím rozumným a ušlechtilým člověkem, za jakého jsem vás vždycky považovala a považovat chci. Dala jsem vám velký slib, jsem vaše snoubenka; tak mi v téhle věci důvěřujte a věřte, že dokážu soudit nestranně. To, že na sebe beru roli soudce, je pro mého bratra stejné překvapení jako pro vás. Když jsem ho dnes po vašem dopise pozvala, aby na naše setkání určitě přišel, nic jsem mu o svých úmyslech neřekla. Pochopte, že jestli se neusmíříte, budu přece muset mezi vámi volit: buď vy, nebo on. Tak teď stojí otázka z jeho i z vaší strany. Nechci a nesmím se ve volbě zmýlit. Kvůli vám se musím rozejít s bratrem; kvůli bratrovi se musím rozejít s vámi. Chci a mohu se teď s jistotou dozvědět: je mi bratrem? A o vás: jsem vám drahá, vážíte si mě, jste mi mužem?"

„Avdoťjo Romanovno," pronesl Lužin a dotčeně se ošil, „vaše slova jsou pro mě příliš výmluvná, řeknu víc, dokonce urážlivá vzhledem k postavení, které mám tu čest vůči vám zaujímat. Nemluvě už o tom urážlivém a podivném srovnání, kdy mě stavíte na jednu úroveň s… nafoukaným mladíkem, svými slovy připouštíte možnost porušení slibu, který jste mi dala. Říkáte ‚buď vy, nebo on', a tím mi ukazujete, jak málo pro vás znamenám… To nemohu připustit při vztazích a… závazcích, které mezi námi existují."

„Cože!" vzplanula Duňa. „Stavím váš zájem vedle všeho, co mi dosud bylo v životě drahé, co dosud tvořilo *celý* můj život, a vy se najednou urazíte, že si vás cením *málo*!"

Raskolnikov se mlčky a jízlivě usmál, Razumichinem to celým škublo; ale Pjotr Petrovič námitku nepřijal; naopak s každým slovem

byl dotěrnější a popudlivější, jako by mu to začalo chutnat.

„Láska k budoucímu životnímu druhovi, k manželovi, musí převyšovat lásku k bratrovi," pronesl sentenciózně, „a v každém případě nemohu stát na jedné úrovni… I když jsem předtím trval na tom, že v přítomnosti vašeho bratra si nepřeji a nemohu vyložit všechno, s čím jsem přišel, přesto se teď hodlám obrátit na vaši ctěnou maminku kvůli nezbytnému vysvětlení jednoho velmi zásadního a pro mě urážlivého bodu. Váš syn," obrátil se k Pulcheriji Alexandrovně, „mě včera v přítomnosti pana Rassudkina – nebo… je to tak? Promiňte, zapomněl jsem vaše příjmení," uklonil se zdvořile Razumichinovi, „urazil tím, že zkreslil mou myšlenku, kterou jsem vám tehdy sdělil v soukromém rozhovoru u kávy, totiž že sňatek s chudou dívkou, která už zakusila životní žal, je podle mého názoru po manželské stránce výhodnější než sňatek s dívkou, která zakusila jen blahobyt, neboť je to prospěšnější pro mravnost. Váš syn úmyslně zveličil význam těch slov až do absurdity a obvinil mě ze zlovolných úmyslů, přičemž se podle mého soudu opíral o vaši vlastní korespondenci. Budu se pokládat za šťastného, Pulcherijo Alexandrovno, bude-li vám možné mě přesvědčit o opaku a tím mě značně uklidnit. Sdělte mi tedy, jakými přesně slovy jste má slova vylíčila ve svém dopise Rodionu Romanovičovi?"

„Nepamatuju se," zarazila se Pulcherija Alexandrovna, „ale vylíčila jsem to, jak jsem to sama pochopila. Nevím, jak vám to vylíčil Roďa… Možná něco i přehnal."

„Bez vašeho podnětu to přehnat nemohl."

„Pjotre Petroviči," pronesla důstojně Pulcherija Alexandrovna, „důkazem toho, že jsme s Duňou vaše slova nebraly ve zlém, je to, že jsme *tady*."

„Dobře, maminko!" řekla Duňa souhlasně.

„Takže i tady jsem vinen já!" urazil se Lužin.

„No vidíte, Pjotre Petroviči, vy pořád vinite Rodiona, a sám jste o něm v dopise nedávno napsal nepravdu," dodala Pulcherija Alexan-

drovna, která nabrala odvahu.

„Nepamatuji se, že bych napsal nějakou nepravdu, prosím."

„Napsal jste," řekl ostře Raskolnikov, aniž se k Lužinovi obrátil, „že jsem včera dal peníze ne vdově po tom přejetém, jak to skutečně bylo, ale jeho dceři, kterou jsem do včerejška nikdy neviděl. Napsal jste to, abyste mě rozeštval s rodinou, a proto jste ještě v hnusných výrazech připsal něco o chování dívky, kterou neznáte. Tohle všechno je pomluva a podlost."

„Promiňte, pane," odpověděl Lužin a třásl se zlostí, „ve svém dopise jsem se rozepsal o vašich vlastnostech a činech jedině proto, abych tím vyhověl prosbě vaší sestřičky a maminky, abych jim popsal, jak jsem vás našel a jaký jste na mě udělal dojem. Co se pak týče toho, co je v mém dopise uvedeno, najděte jedinou nespravedlivou řádku, totiž že jste ty peníze neutratil a že v té rodině, třebas nešťastné, nebyly nehodné osoby?"

„A podle mě vy se všemi svými přednostmi nestojíte ani za malíček té nešťastné dívky, po které házíte kamenem."

„Takže byste se odhodlal uvést ji i do společnosti své matky a sestry?"

„To už jsem udělal, chcete-li to vědět. Posadil jsem ji dnes vedle maminky a Duni."

„Roďo!" vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

Duněčka zčervenala; Razumichin svraštil obočí. Lužin se jízlivě a povýšeně usmál.

„Sama ráčíte vidět, Avdoťjo Romanovno," řekl, „je tu vůbec nějaká dohoda možná? Doufám teď, že tahle věc je jednou provždy skončená a vyjasněná. Já se vzdálím, abych nerušil další příjemnosti příbuzenského setkání a sdělování tajemství." Vstal ze židle a vzal klobouk. „Ale když odcházím, dovolím si poznamenat, že doufám, že budu příště takových setkání a takříkajíc kompromisů ušetřen. Zvlášť vás, ctěná Pul-

cherijo Alexandrovno, budu o totéž prosit, tím spíš, že můj dopis byl adresován vám, a ne nikomu jinému."

Pulcherija Alexandrovna se trochu urazila.

„Nějak nás už docela berete do své moci, Pjotre Petroviči. Duňa vám řekla důvod, proč vaše přání nebylo splněno: měla dobré úmysly. A píšete mi, jako byste poroučel. Copak máme každé vaše přání pokládat za rozkaz? Já vám naopak řeknu, že teď byste k nám měl být obzvlášť ohleduplný a shovívavý, protože jsme všechno opustily a s důvěrou ve vás sem přijely, a tedy jsme už tak skoro ve vaší moci."

„To není tak docela spravedlivé, Pulcherijo Alexandrovno, a zvlášť v nynější chvíli, kdy bylo oznámeno, že Marfa Petrovna odkázala tři tisíce, což přišlo, jak se zdá, velmi vhod, soudě podle nového tónu, kterým se se mnou začalo mluvit," dodal jízlivě.

„Soudě podle té poznámky se opravdu dá předpokládat, že jste počítal s naší bezmocností," poznamenala podrážděně Duňa.

„Ale teď s tím přinejmenším počítat nemohu a hlavně si nepřeji překážet sdělení tajných návrhů Arkadije Ivanoviče Svidrigajlova, k nimž zplnomocnil vašeho bratříčka a které, jak vidím, mají pro vás zásadní, a možná i velmi příjemný význam."

„Ach, můj Bože!" vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

Razumichin už nevydržel sedět na židli.

„A nestydíš se teď, sestro?" zeptal se Raskolnikov.

„Stydím, Roďo," řekla Duňa. „Pjotre Petroviči, jděte pryč!" obrátila se k němu a zbledla hněvem.

Pjotr Petrovič takový konec zřejmě vůbec nečekal. Příliš spoléhal na sebe, na svou moc a na bezmocnost svých obětí. Nevěřil tomu ani teď. Zbledl a rty se mu roztřásly.

„Avdoťjo Romanovno, jestli teď vyjdu těmihle dveřmi s takovým vyprovozením, pak – počítejte s tím – už se nikdy nevrátím. Dobře si to rozmyslete! Mé slovo platí."

„To je ale drzost!“ vykřikla Duňa a rychle vstala z místa. „Vždyť já ani nechci, abyste se vracel!“

„Jak? Tak takhle-e-e, prosím!“ vykřikl Lužin, který až do poslední chvíle vůbec nevěřil, že to takhle dopadne, a proto teď úplně ztratil nit. „Tak tedy takhle! Ale víte, Avdoťjo Romanovno, že bych mohl i protestovat, prosím?“

„Jakým právem s ní takhle mluvíte!“ zastala se jí vášnivě Pulcherija Alexandrovna. „Čím můžete protestovat? A jaká jsou to vaše práva? To vám, takovému, mám dát svou Duňu? Jděte, nechte nás úplně na pokoji!

„Samy jsme vinny, že jsme se pustily do nespravedlivé věci, a nejvíc ze všech já…“

„Ale přece jen, Pulcherijo Alexandrovno,“ rozohňoval se zuřivě Lužin, „zavázala jste mě daným slovem, od kterého teď ustupujete… a konečně… konečně jsem byl tím takříkajíc zatažen do výloh…“

Tenhle poslední nárok byl Pjotru Petrovičovi tak podobný, že Raskolnikov, který bledl hněvem a námahou, jak se ho snažil udržet, najednou nevydržel a – dal se do smíchu. Ale Pulcherija Alexandrovna vybuchla:

„Do výloh? Do jakých výloh? Snad nemluvíte o našem kufru? Vždyť vám ho průvodčí převezl zadarmo. Pane Bože, my že jsme vás zavázaly! Vzpamatujte se, Pjotre Petroviči, to vy jste nás svázal na rukou i na nohou, a ne my vás!“

„Dost, maminko, prosím, dost!“ prosila Avdoťja Romanovna. „Pjotre Petroviči, buďte tak laskav a odejděte!“

„Odejdu, prosím, ale ještě jedno poslední slovo!“ pronesl a už se skoro vůbec neovládal. „Vaše maminka, jak se zdá, docela zapomněla, že jsem se rozhodl si vás vzít, takříkajíc po těch řečech po městě, které se rozšířily po celém okolí ohledně vaší pověsti. Když jsem kvůli vám pohrdl veřejným míněním a obnovoval vaši pověst, mohl jsem ovšem velmi a velmi doufat v odplatu, a dokonce žádat vaši vděčnost…

A teprve teď se mi otevřely oči! Sám vidím, že jsem možná jednal velmi a velmi unáhleně, když jsem pohrdl hlasem veřejnosti…“

„Copak má dvě hlavy, nebo co!“ vykřikl Razumichin, vyskočil ze židle a už se chystal s ním zatočit.

„Vy jste podlý a zlý člověk!“ řekla Duňa.

„Ani slovo! Ani pohyb!“ vykřikl Raskolnikov a zadržel Razumichina; pak přistoupil skoro až těsně k Lužinovi:

„Račte jít pryč!“ řekl tiše a důrazně, slovo od slova. „A už ani slovo, jinak…“

Pjotr Petrovič se na něj několik vteřin díval s bledým a zlostí zkřiveným obličejem, pak se otočil a vyšel, a jistě jen málokdo kdy nesl v srdci vůči někomu tolik zlobné nenávisti jako tenhle člověk vůči Raskolnikovovi. Jeho, a jedině jeho, ze všeho vinil. Je pozoruhodné, že ještě když scházel ze schodů, pořád si představoval, že věc možná vůbec není ztracená a že co se týče samotných dam, je dokonce „velmi a velmi“ napravitelná.

III

Hlavní věc byla v tom, že až do poslední chvíle takové rozuzlení vůbec nečekal. Vytahoval se, dokud to šlo, až na samou hranici, a ani ho nenapadlo, že by dvě chudé a bezbranné ženy mohly vyklouznout z jeho moci. K tomuto přesvědčení mu velmi pomohla ješitnost a takový stupeň sebejistoty, který se nejlépe dá nazvat zamilovaností do sebe. Pjotr Petrovič, který se probil z bezvýznamnosti, si chorobně navykl kochat se sám sebou, vysoko si cenil svého rozumu a svých schopností a někdy, o samotě, se dokonce kochal svou tváří v zrcadle. Ale ze všeho nejvíc na světě miloval a cenil si svých peněz, nabytých prací a všemi možnými prostředky: ty ho stavěly na roveň všemu, co stálo nad ním.

Když teď Duně trpce připomínal, že se ji rozhodl vzít navzdory zlé pověsti, která o ní kolovala, mluvil Pjotr Petrovič zcela upřímně a dokonce cítil hluboké rozhořčení nad takovým „černým nevděkem". A přitom když se tenkrát o Duňu ucházel, byl už naprosto přesvědčen o nesmyslnosti všech těch pomluv, které veřejně vyvrátila sama Marfa Petrovna a na které celé městečko, jež Duňu vášnivě hájilo, dávno zapomnělo. Ani on sám by teď nezapíral, že to všechno věděl už tehdy. A přesto si své odhodlání povýšit Duňu k sobě vysoko cenil a považoval ho za hrdinský čin. Když to teď Duně vyčítal, vyslovoval svou tajnou, pečlivě opatrovanou myšlenku, kterou se už nejednou kochal, a nemohl pochopit, jak se jiní mohli jeho hrdinským činem nekochat. Když tenkrát přišel na návštěvu k Raskolnikovovi, vstoupil s pocitem dobrodince, který se chystá sklízet plody a vyslechnout si převelice

sladké poklony. A teď, když scházel ze schodů, se samozřejmě cítil v nejvyšší míře uražený a nedoceněný.

Duňu ale prostě nutně potřeboval; vzdát se jí bylo pro něj nemyslitelné. Už dávno, už několik let, slastně snil o ženitbě, ale pořád jen střádal peníze a čekal. S nadšením a v nejhlubší tajnosti myslel na mravnou a chudou dívku – nezbytně chudou –, velmi mladičkou, velmi hezoučkou, urozenou a vzdělanou, velmi zastrašenou, která by zakusila nesmírně mnoho neštěstí a docela se před ním sklonila, na takovou, která by ho celý život považovala za svou spásu, uctívala ho, podřizovala se mu a obdivovala jeho, jen a jen jeho samotného. Kolik scén, kolik slastných epizod si na tohle svůdné a laškovné téma vytvořil v představách, když si v tichu odpočíval od práce! A hle, sen tolika let se už skoro uskutečňoval: krása a vzdělání Avdoťji Romanovny ho ohromily; její bezmocné postavení ho rozdráždilo do krajnosti. Dokonce se tu nabízelo o něco víc, než o čem snil: objevila se dívka hrdá, charakterní, ctnostná, výchovou i rozvojem nad ním – to cítil –, a taková bytost mu bude celý život otrocky vděčná za jeho hrdinský čin a nábožně se před ním poníží, a on bude bezmezně a naprosto vládnout!... Jako naschvál se nedlouho předtím, po dlouhém uvažování a čekání, konečně definitivně rozhodl změnit dráhu a vstoupit do širšího okruhu činnosti, a zároveň s tím pomalu přejít i do vyšší společnosti, na kterou už dávno se smyslnou slastí pomýšlel... Jedním slovem, rozhodl se zkusit to s Petrohradem. Věděl, že ženami se dá „velmi a velmi“ mnoho získat. Kouzlo půvabné, ctnostné a vzdělané ženy mu mohlo podivuhodně zpříjemnit cestu, přitáhnout k němu lidi, vytvořit kolem něj svatozář... a hle, všechno se zhroutilo! Tenhle nynější náhlý a ohavný rozchod na něj zapůsobil jako úder hromu. Byl to jakýsi ohavný žert, nesmysl! Jen trošičku se vytahoval; ani se nestačil vyslovit, prostě jen zažertoval, nechal se unést, a skončilo to tak vážně! Konečně vždyť už Duňu po svém i miloval, už nad ní ve svých snech vládl – a najednou!... Ne! Hned zítra, hned zítra je nutné tohle všechno

obnovit, zahojit, napravit, a hlavně – zničit toho domýšlivého zelenáče, toho kluka, který byl příčinou všeho. S chorobným pocitem si, taky jaksi bezděčně, vzpomněl na Razumichina… ale z téhle strany se ostatně brzy uklidnil: „To by tak ještě scházelo, stavět toho vedle sebe!“ Koho se ale opravdu vážně bál – to byl Svidrigajlov… Jedním slovem, čekalo ho mnoho starostí.

. . . . . .

„Ne, já, já jsem vinna ze všech nejvíc!“ říkala Duněčka, když objímala a líbala matku. „Zlákaly mě jeho peníze, ale přísahám, bratře – ani ve snu by mě nenapadlo, že je to tak nehodný člověk. Kdybych ho byla prohlédla dřív, nic by mě nezlákalo! Nevyčítej mi to, bratře!“

„Bůh nás vysvobodil! Bůh nás vysvobodil!“ mumlala Pulcherija Alexandrovna, ale jaksi bezděčně, jako by ještě úplně nepochopila všechno, co se stalo.

Všichni se radovali, za pět minut se dokonce smáli. Jen Duněčka občas zbledla a svraštila obočí, když si vzpomněla, co se stalo. Pulcherija Alexandrovna si ani nedovedla představit, že bude taky ráda; rozchod s Lužinem jí ještě ráno připadal jako strašné neštěstí. Ale Razumichin byl nadšený. Ještě se neodvážil dát tomu nadšení plně najevo, ale celý se třásl jako v horečce, jako by mu ze srdce spadlo pětipudové závaží. Teď má právo dát jim celý svůj život, sloužit jim… A co všechno ještě teď! Ostatně další myšlenky zaháněl ještě bázlivěji a bál se vlastní fantazie. Jedině Raskolnikov seděl pořád na tomtéž místě, skoro zachmuřený a dokonce roztržitý. Ten, který na Lužinově odchodu trval ze všech nejvíc, se teď o to, co se stalo, jako by zajímal ze všech nejméně. Duňa si bezděčně pomyslela, že se na ni pořád ještě velmi zlobí, a Pulcherija Alexandrovna si ho bázlivě prohlížela.

„Co ti tedy říkal Svidrigajlov?“ přistoupila k němu Duňa.

„Ach ano, ano!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

Raskolnikov zvedl hlavu:

„Chce ti za každou cenu darovat deset tisíc rublů a přitom vyslovuje přání jednou se s tebou vidět v mé přítomnosti.“

„Vidět! Za nic na světě!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna. „A jak se opovažuje nabízet jí peníze!“

Potom jim Raskolnikov – dost suše – vylíčil svůj rozhovor se Svidrigajlovem, ale vynechal přízraky Marfy Petrovny, aby nezabíhal do zbytečných věcí, a protože se mu příčilo začínat jakýkoli jiný rozhovor než ten nejnutnější.

„A co jsi mu odpověděl?“ zeptala se Duňa.

„Nejdřív jsem řekl, že ti nic nevyřídím. Pak prohlásil, že se o setkání bude snažit sám, všemi prostředky. Ujišťoval mě, že jeho vášeň k tobě byla jen rozmar a že k tobě teď nic necítí… Nechce, abys sis vzala Lužina… Vůbec mluvil zmateně.“

„Jak si ho sám vysvětluješ, Roďo? Jak na tebe působil?“

„Přiznám se, že ničemu pořádně nerozumím. Nabízí deset tisíc, a přitom sám říkal, že není bohatý. Prohlašuje, že chce někam odjet, a za deset minut zapomene, že o tom mluvil. Najednou zase říká, že se chce oženit a že už mu dohazují nevěstu… Samozřejmě má nějaké úmysly, a nejspíš zlé. Ale zase je jaksi divné předpokládat, že by se do toho pustil tak hloupě, kdyby s tebou měl zlé úmysly… Ty peníze jsem za tebe samozřejmě odmítl, jednou provždy. Vůbec mi připadal velmi podivný a… dokonce… jako by měl známky pomatení. Ale mohl jsem se i mýlit; může to být prostě jakýsi druh podvodu. Smrt Marfy Petrovny na něj, zdá se, zapůsobila…“

„Odpočinutí věčné dej jí, Pane!“ zvolala Pulcherija Alexandrovna. „Navěky, navěky se za ni budu modlit! Co by s námi teď bylo, Duňo, bez těch tří tisíc! Pane bože, jako by spadly z nebe! Ach, Roďo, vždyť nám dnes ráno zbývaly všeho všudy tři rubly a s Duněčkou jsme jen počítaly, jak bychom co nejrychleji někde zastavily hodinky, jen abychom si nemusely brát od toho člověka, dokud si sám nevzpomene.“

Duňu Svidrigajlovova nabídka jaksi až příliš ohromila. Pořád stála a byla zamyšlená.

„Chystá něco strašného!“ pronesla skoro šeptem sama pro sebe a skoro se zachvěla.

Raskolnikov si toho přílišného strachu všiml.

„Zdá se, že ho budu muset ještě nejednou vidět,“ řekl Duně.

„Budeme ho sledovat! Já ho vystopuju!“ zavolal energicky Razumichin. „Nespustím ho z očí! Roďa mi to dovolil. Sám mi předtím řekl: ‚Opatruj sestru.‘ A dovolíte mi to vy, Avdoťjo Romanovno?“

Duňa se usmála a podala mu ruku, ale starost z její tváře nemizela. Pulcherija Alexandrovna se na ni nesměle dívala; ostatně ty tři tisíce ji zjevně uklidňovaly.

Za čtvrt hodiny byli všichni v nejživějším rozhovoru. Dokonce i Raskolnikov, i když nemluvil, chvíli pozorně poslouchal. Řečnil Razumichin.

„A proč, proč byste měly odjíždět!“ rozplýval se nadšeně v zanícené řeči. „A co budete dělat v tom městečku? A hlavně jste tady všichni pohromadě a jeden druhého potřebujete, a jak potřebujete – pochopte mě! No, aspoň nějakou dobu… Mě si vezměte za přítele, za společníka, a ujišťuju vás, že rozjedeme skvělý podnik. Poslouchejte, všechno vám to vysvětlím do podrobností – celý projekt! Už ráno, když se ještě nic nestalo, mi to blesklo hlavou… Jde o tohle: mám strýce – seznámím vás, je to převelice rozumný a převelice ctihodný staroušek! –, a ten strýc má tisíc rublů kapitálu, a sám žije z penze a nouzi nemá. Už druhý rok na mě naléhá, abych si od něj těch tisíc rublů vzal a platil mu z nich šest procent. Prokoukl jsem to: prostě mi chce pomoct; ale loni jsem to nepotřeboval, a letos jsem jen čekal, až přijede, a rozhodl jsem se je vzít. Potom vy dáte další tisícovku, ze svých tří, a to pro začátek stačí, a spojíme se. A co budeme dělat?“

Tu se Razumichin pustil do rozvíjení svého projektu a dlouze vykládal o tom, jak skoro všichni naši knihkupci a nakladatelé málo rozu-

mějí svému zboží, a proto jsou obvykle i špatnými nakladateli, kdežto slušná vydání se vůbec vyplácejí a nesou úrok, někdy značný. Právě o nakladatelské činnosti Razumichin snil, protože už dva roky pracoval pro jiné a slušně ovládal tři evropské jazyky, přestože před nějakými šesti dny řekl Raskolnikovovi, že je v němčině „švach“, aby ho přemluvil vzít si polovinu překladatelské práce a tři rubly zálohy: tenkrát lhal, a Raskolnikov věděl, že lže.

„Proč, proč bychom měli pouštět, co je naše, když nám do rukou padl jeden z nejdůležitějších prostředků – vlastní peníze?“ rozohňoval se Razumichin. „Samozřejmě je potřeba hodně práce, ale budeme pracovat, vy, Avdoťjo Romanovno, já, Rodion… některá vydání teď nesou pěkný úrok! A hlavní základ podniku je v tom, že budeme vědět, co přesně se má překládat. Budeme překládat, vydávat i se učit, všechno najednou. Teď můžu být užitečný, protože mám zkušenosti. Už skoro dva roky běhám po nakladatelích a znám všechno jejich tajné nitro: ne svatí hrnce pálí, věřte mi! A proč, proč nechat sousto proklouznout kolem pusy! Vždyť já sám znám a tajně opatruju dvě tři díla, že jen za samotný nápad je přeložit a vydat se dá vzít po sto rublech za každou knihu, a za jednu z nich bych nevzal za ten nápad ani pět set rublů. A co myslíte, kdybych to někomu řekl, ještě by snad pochyboval, takoví jsou to pařezi! A co se týče samotného shánění, tiskáren, papíru, prodeje, to svěřte mně! Znám všechna zákoutí! Začneme pomalu, dojdeme k velkému, aspoň se budeme mít z čeho uživit, a v každém případě se nám to vrátí.“

Duni zářily oči.

„To, co říkáte, se mi moc líbí, Dmitriji Prokofjiči,“ řekla.

„Já o tom samozřejmě nic nevím,“ ozvala se Pulcherija Alexandrovna, „možná je to dobré, ale zase, pánbůh ví. Je to jaksi nové, neznámé. Samozřejmě musíme tady zůstat, aspoň nějakou dobu…“

Podívala se na Roďu.

„Co myslíš ty, bratře?“ řekla Duňa.

„Myslím, že má velmi dobrý nápad," odpověděl. „O nějaké firmě samozřejmě snít předem nemá smysl, ale pět šest knih se opravdu dá vydat s nepochybným úspěchem. Sám znám jedno dílo, které určitě půjde. A co se týče toho, jestli dokáže podnik vést, o tom není pochyb: rozumí tomu... Ostatně ještě budete mít čas se domluvit..."

„Hurá!" zakřičel Razumichin. „A teď počkejte, je tu jeden byt, v tomhle domě, od týchž majitelů. Je zvláštní, samostatný, s těmihle pokoji nesouvisí, a zařízený, cena mírná, tři světničky. Ten si zatím vezměte. Hodinky vám zítra zastavím a přinesu peníze, a pak se všechno urovná. A hlavně můžete bydlet všichni tři spolu, a Roďa s vámi... Ale kam jdeš, Roďo?"

„Jak, Roďo, ty už odcházíš?" zeptala se dokonce polekaně Pulcherija Alexandrovna.

„V takové chvíli!" zakřičel Razumichin.

Duňa se dívala na bratra s nedůvěřivým údivem. V ruce držel čepici; chystal se odejít.

„Jako byste mě pohřbívali nebo se se mnou navěky loučili," pronesl nějak divně.

Jako by se usmál, ale jako by to ani nebyl úsměv.

„Ale kdo ví, třeba se vidíme naposledy," dodal nechtěně.

Chtěl si to jen pomyslet, ale nějak mu to samo vyklouzlo nahlas.

„Co je s tebou!" vykřikla matka.

„Kam jdeš, Roďo?" zeptala se jaksi divně Duňa.

„Jen tak, moc to potřebuju," odpověděl nejasně, jako by váhal s tím, co chtěl říct. Ale v jeho bledé tváři byla jakási ostrá rozhodnost.

„Chtěl jsem říct... když jsem šel sem... chtěl jsem vám říct, maminko... i tobě, Duňo, že bude lepší, když se na nějakou dobu rozejdeme. Necítím se dobře, nejsem klidný... přijdu potom, přijdu sám, až... to bude možné. Pamatuju na vás a mám vás rád... Nechte mě! Nechte mě samotného! Tak jsem se rozhodl, už dřív... Rozhodl jsem se tak docela určitě... Ať se se mnou stane cokoli, ať zahynu, nebo ne, chci být sám.

Zapomeňte na mě úplně… Tak je to lepší… Nevyptávejte se na mě. Až bude třeba, přijdu sám, nebo… si vás zavolám. Možná ještě všechno vstane z mrtvých!… Ale teď, jestli mě máte rády, vzdejte se mě… Jinak vás začnu nenávidět, to cítím… Sbohem!“

„Pane bože!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

Matka i sestra byly strašně vyděšené; Razumichin taky.

„Roďo, Roďo! Usmiř se s námi, ať je to jako dřív!“ zvolala ubohá matka.

Pomalu se otočil ke dveřím a pomalu vyšel z pokoje. Duňa ho dohonila.

„Bratře! Co to děláš s matkou!“ zašeptala a oči jí planuly rozhořčením.

Ztěžka se na ni podíval.

„To nic, přijdu, budu chodit!“ zamumlal polohlasem, jako by si úplně neuvědomoval, co chce říct, a vyšel z pokoje.

„Bezcitný, zlý sobec!“ vykřikla Duňa.

„On je po-ma-te-ný, ne bezcitný! Je to blázen! Copak to nevidíte? Pak jste bezcitná vy!…“ zašeptal vášnivě Razumichin přímo nad jejím uchem a pevně jí stiskl ruku.

„Hned jsem zpátky!“ zavolal na zkoprnělou Pulcheriji Alexandrovnu a vyběhl z pokoje.

Raskolnikov na něj čekal na konci chodby.

„Věděl jsem, že vyběhneš,“ řekl. „Vrať se k nim a buď s nimi… Bud u nich i zítra… a pořád. Já… možná přijdu… jestli to půjde. Sbohem!“

A aniž mu podal ruku, odcházel od něj.

„Ale kam jdeš? Co to děláš? Co je s tebou? Copak se tohle dělá!…“ mumlal Razumichin, který byl úplně bez sebe.

Raskolnikov se ještě jednou zastavil.

„Jednou provždy: nikdy se mě na nic neptej. Nemám ti co odpovědět… Nechoď za mnou. Možná sem přijdu… Opusť mě, ale je… *neopouštěj.* Rozumíš mi?“

Na chodbě byla tma; stáli u lampy. Asi minutu se na sebe mlčky dívali. Razumichin si tu minutu pamatoval celý život. Raskolnikovův planoucí a upřený pohled jako by každým okamžikem sílil a pronikal mu do duše, do vědomí. Najednou se Razumichin zachvěl. Jako by mezi nimi prošlo něco podivného... Proklouzla jakási myšlenka, jako by náznak; něco strašného, ohavného, a najednou z obou stran pochopeného... Razumichin zbledl jako mrtvola.

„Rozumíš už?...“ řekl náhle Raskolnikov a tvář se mu bolestně zkřivila. „Vrať se, jdi k nim,“ dodal náhle, rychle se otočil a vyšel z domu...

Nebudu teď popisovat, co se ten večer dělo u Pulcherije Alexandrovny, jak se k nim Razumichin vrátil, jak je uklidňoval, jak přísahal, že je třeba nechat Roďu v nemoci odpočinout, přísahal, že Roďa určitě přijde, bude chodit každý den, že je velmi, velmi rozrušený, že se nesmí dráždit; jak on, Razumichin, na něj bude dávat pozor, sežene mu doktora, dobrého, nejlepšího, celé konzilium... Jedním slovem, od toho večera se pro ně Razumichin stal synem a bratrem.

IV

A Raskolnikov šel rovnou k domu u kanálu, kde bydlela Soňa. Dům byl dvoupatrový, starý a zelené barvy. Dohledal domovníka a dostal od něj nejasné pokyny, kde bydlí krejčí Kapernaumov. V rohu dvora našel vchod na úzké a tmavé schodiště, vystoupal konečně do prvního patra a vyšel na pavlač, která obepínala patro ze strany dvora. Zatímco bloudil ve tmě a nevěděl, kde by mohl být vchod ke Kapernaumovovým, najednou se tři kroky od něj otevřely jakési dveře; mechanicky se jich chytil.

„Kdo je tam?“ zeptal se úzkostně ženský hlas.

„To jsem já… za vámi,“ odpověděl Raskolnikov a vešel do maličké předsíně. Tam na proseděné židli stála v pokřiveném měděném svícnu svíčka.

„To jste vy! Pane bože!“ slabě vykřikla Soňa a zůstala stát jako přikovaná.

„Kudy k vám? Sem?“

A Raskolnikov se snažil nedívat se na ni a rychle prošel do pokoje.

Za chvíli vešla se svíčkou i Soňa, postavila svíčku a sama se postavila před něj, celá zmatená, celá v nevýslovném rozrušení a zřejmě vyděšená jeho nečekanou návštěvou. Najednou jí do bledé tváře vstoupila krev a do očí se jí dokonce vehnaly slzy… Bylo jí zle, styděla se, a bylo jí sladko… Raskolnikov se rychle odvrátil a sedl si na židli ke stolu. Letmo stačil přelétnout pohledem pokoj.

Byl to velký pokoj, ale neobyčejně nízký, jediný, který Kapernaumovovi pronajímali, a zamčené dveře do jejich bytu byly ve stěně vlevo.

Na protější straně, ve stěně vpravo, byly ještě jedny dveře, vždycky pevně zamčené. Za nimi už byl jiný, sousední byt, pod jiným číslem. Sonin pokoj vypadal skoro jako kůlna, měl tvar velmi nepravidelného čtyřúhelníku, a to mu dodávalo cosi zrůdného. Stěna se třemi okny, která hleděla na kanál, protínala pokoj jaksi šikmo, takže jeden kout, strašně ostrý, utíkal kamsi do hloubky, a při slabém osvětlení se v něm nedalo ani pořádně nic rozeznat; druhý kout byl zase až příliš ošklivě tupý. V celém tom velkém pokoji nebyl skoro vůbec žádný nábytek. V koutě, napravo, stála postel; vedle ní, blíž ke dveřím, židle. U téže stěny, kde byla postel, přímo u dveří do cizího bytu, stál prostý prkenný stůl, přikrytý modrým ubrusem; u stolu dvě proutěné židle. Dál, u protější stěny, nedaleko ostrého kouta, stála malá komoda z obyčejného dřeva, jako by se ztrácela v prázdnu. To bylo všechno, co v pokoji bylo. Nažloutlé, odřené a ošoupané tapety ve všech koutech zčernaly; v zimě tu bývalo asi vlhko a zakouřeno. Chudoba byla na první pohled vidět; dokonce ani u postele nebyly záclony.

Soňa mlčky hleděla na svého hosta, který si tak pozorně a bez okolků prohlížel její pokoj, a nakonec se dokonce začala strachy třást, jako by stála před soudcem, který rozhoduje o jejím osudu.

„Jdu pozdě… Je už jedenáct?“ zeptal se a pořád ještě na ni nezvedal oči.

„Je,“ zamumlala Soňa. „Ach ano, je!“ najednou se rozspěchala, jako by v tom pro ni bylo celé východisko. „Zrovna teď u domácích odbíjely hodiny… a sama jsem to slyšela… Je.“

„Přišel jsem k vám naposledy,“ pokračoval zachmuřeně Raskolnikov, přestože teď byl teprve poprvé, „možná už vás neuvidím…“

„Vy… odjíždíte?“

„Nevím… všechno zítra…“

„Takže zítra nebudete u Katěriny Ivanovny?“ zachvěl se Soně hlas.

„Nevím. Všechno zítra ráno… O to nejde: přišel jsem vám říct jedno slovo…“

Zvedl k ní svůj zamyšlený pohled a najednou si všiml, že on sedí, a ona před ním pořád ještě stojí.

„Proč stojíte? Sedněte si," řekl najednou změněným, tichým a laskavým hlasem.

Posadila se. Chvíli se na ni vlídně a skoro soucitně díval.

„Jak jste hubeňoučká! Jakou máte ruku! Úplně průsvitnou. Prsty jako mrtvá."

Vzal ji za ruku. Soňa se slabě usmála.

„Já jsem byla vždycky taková," řekla.

„I když jste bydlela doma?"

„Ano."

„No, to se rozumí!" pronesl úsečně a výraz jeho tváře i zvuk hlasu se zase najednou změnily. Ještě jednou se rozhlédl kolem.

„Vy si to pronajímáte od Kapernaumova?"

„Ano, prosím..."

„Oni jsou tam, za dveřmi?"

„Ano... Mají taky takový pokoj."

„Všichni v jednom?"

„V jednom, prosím."

„Já bych se ve vašem pokoji v noci bál," poznamenal zachmuřeně.

„Domácí jsou moc hodní, moc laskaví," odpovídala Soňa, pořád jako by se ještě nevzpamatovala a nesebrala, „a všechen nábytek a všechno... všechno je jejich. A jsou moc dobří, a děti za mnou taky často chodí..."

„To jsou ti, co špatně mluví?"

„Ano, prosím... On koktá a taky kulhá. A žena taky... Ne že by koktala, ale jako by všechno nevyslovila. Je hodná, moc. A on byl dřív nevolník u pána v domě. A dětí je sedm... a jenom ten nejstarší koktá, a ostatní jsou prostě nemocné... a nekoktají... A odkud o nich víte?" dodala s jistým údivem.

„Váš otec mi tehdy všechno vyprávěl. Všechno mi o vás vyprávěl… I to, jak jste v šest odešla a po osmé se vrátila, i to, jak Katěrina Ivanovna klečela u vaší postele.“

Soňa se zarazila.

„Já ho dneska opravdu viděla,“ zašeptala nerozhodně.

„Koho?“

„Otce. Šla jsem po ulici, tady kousek, na rohu, po deváté, a on jako by šel přede mnou. A opravdu jako by to byl on. Už jsem chtěla zajít ke Katěrině Ivanovně…“

„Byla jste na procházce?“

„Ano,“ zašeptala úsečně Soňa, znovu se zarazila a sklopila oči.

„Katěrina Ivanovna vás přece div nebila, když jste bydlela u otce?“

„Ach ne, co to říkáte, co to říkáte, ne!“ podívala se na něj Soňa až s jakýmsi zděšením.

„Takže ji máte ráda?“

„Ji? No ja-a-akpak ne!“ protáhla Soňa žalostně a s utrpením najednou sepjala ruce. „Ach! vy ji… Kdybyste jen věděl. Vždyť ona je úplně jako dítě… Vždyť má rozum úplně jako pomatený… ze žalu. A jak byla chytrá… jak velkodušná… jak hodná! Vy nic, vůbec nic nevíte… ach!“

Soňa to vyslovila skoro v zoufalství, rozrušená, trpící a lomila přitom rukama. Bledé tváře jí znovu vzplály a v očích se jí zračilo trápení. Bylo vidět, že se v ní dotkli strašně mnoha věcí, že strašně chtěla něco vyjádřit, říct, zastat se. Ve všech rysech její tváře se najednou objevil jakýsi *nenasytný* soucit, jestli se to tak dá říct.

„Bila! Co to říkáte! Pane bože, bila! A i kdyby bila, no a co! No a co má být? Vy nic, vůbec nic nevíte… Je tak nešťastná, ach, tak nešťastná! A nemocná… Hledá spravedlnost… Je čistá. Tak věří, že ve všem musí být spravedlnost, a vyžaduje ji… A i kdybyste ji mučil, nic nespravedlivého neudělá. Sama nevidí, že to přece nejde, aby mezi lidmi bylo všechno spravedlivé, a rozčiluje se… Jako dítě, jako dítě! Je spravedlivá, spravedlivá!“

„A co bude s vámi?“

Soňa se tázavě podívala.

„Vždyť teď zůstali na vás. Pravda, i předtím bylo všechno na vás, a nebožtík si k vám chodil prosit, když měl kocovinu. No a co ted bude?“

„Nevím,“ pronesla smutně Soňa.

„Zůstanou tam?“

„Nevím, za ten byt dluží; jenom bytná prý dneska říkala, že jim chce dát výpověď, a Katěrina Ivanovna říká, že sama tam nezůstane ani minutu.“

„Proč si tak troufá? Spoléhá na vás?“

„Ach ne, tak nemluvte!... My jsme jedno, žijeme spolu,“ najednou se znovu rozrušila, ba dokonce rozčilila Soňa, úplně jako kdyby se rozzlobil kanárek nebo nějaký jiný malý ptáček. „A co jiného jí zbývá? No co, co jiného jí zbývá?“ ptala se zapáleně a rozrušeně. „A kolik, kolik se toho dneska naplakala! Plete se jí rozum, vy jste si toho nevšiml? Plete se; chvíli se strachuje jako malá, aby zítra bylo všechno slušné, aby bylo pohoštění a všechno... chvíli lomí rukama, plive krev, pláče, najednou začne tlouct hlavou o zeď, jako v zoufalství. A pak se zase utěší, pořád spoléhá na vás: říká, že vy jste jí teď pomocníkem a že si někde vypůjčí trochu peněz a odjede do svého města, se mnou, a založí penzionát pro šlechtické dívky, a mě vezme za vychovatelku, a začne nám úplně nový, krásný život, a líbá mě, objímá, utěšuje, a tak tomu věří! tak věří těm svým fantaziím! No copak jí člověk může odporovat? A sama dneska celý den myla, uklízela, spravovala, sama, s tou svou chabou silou, dotáhla do pokoje necky, udýchala se a hned padla na postel; a ještě ráno jsme spolu byly na tržišti koupit střevíčky Polečce a Ljoně, protože se jim všechny rozpadly, jenže nám nevystačily peníze, hodně nevystačily, a ona vybrala takové roztomilé botičky, protože ona má vkus, vy to nevíte... Hned tam v krámě se rozplakala, před kupci, že peníze nestačí... Ach, bylo to tak smutné se na to dívat.“

„No, pak je pochopitelné, že vy… takhle žijete," řekl s hořkým úsměškem Raskolnikov.

„A vám to snad není líto? Není líto?" vzkypěla znovu Soňa. „Vždyť vy, já vím, jste sám dal poslední, a to jste ještě nic neviděl. A kdybyste viděl všechno, ó pane bože! A kolikrát, kolikrát jsem ji rozplakala! Ještě minulý týden! Och, já! Jen týden před jeho smrtí. Zachovala jsem se krutě! A kolikrát, kolikrát jsem to udělala. Ach, jak bolelo si na to dneska celý den vzpomínat!"

Soňa při řeči dokonce lomila rukama, jak ji ta vzpomínka bolela.

„To vy že jste krutá?"

„Ano, já, já! Přišla jsem tehdy," pokračovala v pláči, „a nebožtík povídá: ‚Přečti mi, povídá, Soňo, nějak mě bolí hlava, přečti mi… tady je knížka' – nějakou knížku měl, sehnal ji u Andreje Semjonyče, u Lebezjatnikova, ten tu bydlí, on pořád sháněl takové legrační knížky. A já povídám: ‚Už musím jít,' a tak jsem mu nechtěla číst, a zašla jsem k nim hlavně proto, abych ukázala Katěrině Ivanovně límečky; Lizaveta, ta překupnice, mi levně přinesla límečky a manžetky, pěkné, nové a se vzorem. A Katěrině Ivanovně se moc líbily, vzala si je na sebe a podívala se do zrcadla, a moc, moc se jí líbily: ‚Daruj mi je, povídá, Soňo, prosím tě.' *Prosím tě*, poprosila, a tak moc je chtěla. A kam by je nosila! Jen tak: jen si vzpomněla na dřívější, šťastné časy! Prohlíží se v zrcadle, kochá se, a žádné, vůbec žádné šaty nemá, žádné věci, už tolik let! A nikdy od nikoho nic nežádá; je pyšná, spíš sama dá poslední, a tady najednou poprosila – tak moc se jí líbily! A mně bylo líto jí je dát: ‚Na co vám budou, povídám, Katěrino Ivanovno?' Tak jsem to řekla, ‚na co'. Tohle jsem jí opravdu neměla říkat! Ona se na mě tak podívala, a bylo jí tak těžko, tak těžko, že jsem jí to odmítla, a bylo to tak smutné se na to dívat… A nebylo jí těžko kvůli límečkům, ale kvůli tomu, že jsem odmítla, to jsem viděla. Ach, teď bych snad všechno vrátila, všechno udělala jinak, všechna ta dřívější slova… Och, já… ale co!… vám je to přece jedno!"

„Tu Lizavetu, překupnici, jste znala?“

„Ano… A vy jste ji snad znal?“ zeptala se s jistým údivem Soňa.

„Katěrina Ivanovna má souchotiny, zlé; brzy umře,“ řekl Raskolnikov, když chvíli mlčel, a na otázku neodpověděl.

„Och, ne, ne, ne!“ A Soňa ho bezděčným gestem chytila za obě ruce, jako by ho prosila, aby to tak nebylo.

„Ale to je přece lepší, když umře.“

„Ne, není to lepší, není to lepší, vůbec to není lepší!“ opakovala vyděšeně a bezmyšlenkovitě.

„A co děti? Kam je pak vezmete, když ne k sobě?“

„Och, to už nevím!“ vykřikla Soňa skoro v zoufalství a chytila se za hlavu. Bylo vidět, že tahle myšlenka jí už mnohokrát, mnohokrát sama prolétla hlavou a on ji jen znovu vyplašil.

„No a kdybyste vy, ještě za života Katěriny Ivanovny, teď onemocněla a odvezli vás do nemocnice, co by pak bylo?“ naléhal nemilosrdně.

„Ach, co to říkáte, co to říkáte! Tohle už přece nemůže být!“ a Sonina tvář se zkřivila strašlivým zděšením.

„Jak to, že nemůže?“ pokračoval Raskolnikov s krutým úsměškem. „Pojištěná přece nejste? Co se s nimi pak stane? Půjdou všichni hromadou na ulici, ona bude kašlat a žebrat a někde tlouct hlavou o zeď, jako dneska, a děti budou plakat… A pak upadne, odvezou ji na policejní okrsek, do nemocnice, umře, a děti…“

„Och, ne!… Bůh tohle nedopustí!“ vydralo se konečně ze Soniných sevřených prsou. Poslouchala, dívala se na něj prosebně a v němé prosbě spínala ruce, jako by všechno záviselo na něm.

Raskolnikov vstal a začal chodit po pokoji. Uplynula asi minuta. Soňa stála se svěšenýma rukama a hlavou ve strašné úzkosti.

„A šetřit nejde? Odkládat si na horší časy?“ zeptal se a najednou se před ní zastavil.

„Ne,“ zašeptala Soňa.

„To se rozumí, že ne! A zkoušela jste to?“ dodal skoro posměšně.

„Zkoušela.“

„A nevyšlo to! No, to se rozumí! Na co se ptát!“

A znovu začal chodit po pokoji. Uplynula ještě asi minuta.

„Nevyděláte si přece každý den?“

Soňa se zarazila ještě víc než předtím a krev jí znovu vstoupila do tváře.

„Ne,“ zašeptala s mučivým úsilím.

„S Polečkou to nejspíš bude stejné,“ řekl najednou.

„Ne! ne! To nemůže být, ne!“ vykřikla Soňa nahlas jako zoufalá, jako by ji najednou bodl nožem. „Bůh, Bůh takovou hrůzu nedopustí!...“

„Jiným ji přece dopouští.“

„Ne, ne! Ji Bůh ochrání, Bůh!...“ opakovala, jako by nebyla při sobě.

„A třeba Bůh vůbec není,“ odpověděl Raskolnikov až s jakousi škodolibostí, zasmál se a podíval se na ni.

Sonina tvář se najednou strašně změnila: přeběhly po ní křeče. S nevýslovnou výčitkou se na něj podívala, chtěla něco říct, ale nedokázala nic vyslovit a jen najednou hořce, hořce zavzlykala a zakryla si tvář rukama.

„Říkáte, že Katěrině Ivanovně se plete rozum; vám samotné se plete rozum,“ pronesl po chvíli mlčení.

Uplynulo asi pět minut. Pořád chodil sem a tam, mlčky a bez pohledu na ni. Nakonec k ní přistoupil; oči mu planuly. Chytil ji oběma rukama za ramena a podíval se jí přímo do uplakané tváře. Jeho pohled byl suchý, zanícený, ostrý, rty se mu silně chvěly... Najednou se celý rychle sklonil, přitiskl se k podlaze a políbil jí nohu. Soňa před ním zděšeně ucouvla jako před šílencem. A opravdu se díval jako úplný šílenec.

„Co to děláte, co to děláte? Přede mnou!“ zamumlala a zbledla a srdce se jí najednou bolestně, bolestně sevřelo.

Hned vstal.

„Neklaněl jsem se tobě, klaněl jsem se všemu lidskému utrpení," pronesl jaksi divoce a odešel k oknu. „Poslyš," dodal, když se k ní za chvíli vrátil, „předtím jsem řekl jednomu urážlivci, že nestojí ani za tvůj malíček... a že jsem své sestře dneska prokázal čest, když jsem ji posadil vedle tebe."

„Ach, co jste jim to řekl! A před ní?" vykřikla vyděšeně Soňa. „Sedět se mnou! Čest! Vždyť já jsem... bez cti... já jsem velká, velká hříšnice! Ach, co jste to řekl!"

„Neřekl jsem to o tobě kvůli bezectnosti a hříchu, ale kvůli tvému velkému utrpení. A že jsi velká hříšnice, to je pravda," dodal skoro nadšeně, „a nejvíc jsi hříšnice tím, že ses *nadarmo* umrtvila a zradila sama sebe. Jestli tohle není hrůza! Jestli to není hrůza, že žiješ v té špíně, kterou tak nenávidíš, a zároveň sama víš – stačí jen otevřít oči – že tím nikomu nepomáháš a nikoho před ničím nezachraňuješ! Tak mi konečně řekni," pronesl skoro v nepříčetnosti, „jak se v tobě taková hanba a taková nízkost snese vedle jiných, opačných a svatých citů? Vždyť by bylo spravedlivější, tisíckrát spravedlivější a rozumnější skočit rovnou po hlavě do vody a skoncovat to najednou!"

„A co bude s nimi?" zeptala se slabě Soňa a trpitelsky se na něj podívala, ale zároveň jako by ji jeho návrh vůbec nepřekvapil. Raskolnikov se na ni podivně podíval.

Všechno vyčetl z jediného jejího pohledu. Takže ona sama už tu myšlenku opravdu měla. Možná mnohokrát a vážně v zoufalství přemýšlela, jak to skoncovat najednou, a tak vážně, že ji teď jeho návrh skoro ani nepřekvapil. Dokonce si ani nevšimla krutosti jeho slov. Smyslu jeho výčitek a jeho zvláštního pohledu na její hanbu si samozřejmě taky nevšimla, a on to viděl. Ale plně pochopil, do jaké nestvůrné bolesti ji rozdírala, a to už dávno, myšlenka na její nečestné a hanebné postavení. Co jen, co jen ji mohlo, myslel si, až dosud zdržovat od odhodlání skoncovat to najednou? A teprve teď plně pochopil, co pro ni znamenají ty ubohé, malé osiřelé děti a ta politováníhod-

ná, napůl šílená Katěrina Ivanovna se svými souchotinami a s tlučením hlavou o zeď.

Ale přesto mu bylo opět jasné, že Soňa se svou povahou a přece jen s tím vzděláním, kterého se jí dostalo, v žádném případě nemohla takhle zůstat. Přece jen pro něj zůstávalo otázkou: jak mohla tak strašně dlouho v takovém postavení vydržet a nezešílet, když už neměla sílu skočit do vody? Samozřejmě chápal, že Sonino postavení je ve společnosti jev náhodný, i když bohužel zdaleka ne ojedinělý a ne výjimečný. Ale právě tahle náhodnost, tohle jisté vzdělání a celý její předchozí život ji mohly, zdálo by se, zabít hned při prvním kroku na té odporné cestě. Co ji drželo? Přece ne zhýralost? Vždyť ta hanba se jí zjevně dotkla jen mechanicky; skutečná zhýralost jí ještě nepronikla do srdce ani jedinou kapkou: to viděl; stála před ním skutečná, živá…

„Má tři cesty," myslel si, „skočit do kanálu, dostat se do blázince, nebo… nebo konečně vrhnout se do zhýralosti, která omamuje rozum a mění srdce v kámen." Ta poslední myšlenka mu byla ze všech nejodpornější; ale on už byl skeptik, byl mladý, abstraktní, a tedy krutý, a proto nemohl nevěřit, že ten poslední východ, totiž zhýralost, je ze všech nejpravděpodobnější.

„Ale copak je to pravda," zvolal v duchu, „copak i tahle bytost, která si ještě uchovala čistotu ducha, se nakonec vědomě nechá vtáhnout do té ohavné, páchnoucí jámy? Copak to vtahování už začalo a copak to až dosud mohla vydržet jen proto, že se jí neřest už nezdá tak odporná? Ne, ne, to nemůže být!" zvolal, jako předtím zvolala Soňa. „Ne, od kanálu ji až dosud zdržovala myšlenka na hřích, a *oni, ti…* Jestli se tedy až dosud nezbláznila… Ale kdo řekl, že už se nezbláznila? Copak je při zdravém rozumu? Copak se dá mluvit tak jako ona? Copak se při zdravém rozumu dá uvažovat tak jako ona? Copak se dá takhle sedět nad záhubou, přímo nad páchnoucí jámou, do které ji už vtahuje, a mávat rukama a zacpávat si uši, když jí někdo mluví o nebezpečí?

Co, nečeká snad na zázrak? Určitě je to tak. Copak tohle všechno nejsou známky pomatení?“

Umíněně se u té myšlenky zastavil. Tenhle východ se mu dokonce líbil víc než kterýkoli jiný. Začal si ji upřeněji prohlížet.

„Tak ty se, Soňo, hodně modlíš k Bohu?“ zeptal se jí.

Soňa mlčela, on stál vedle ní a čekal na odpověď.

„Co bych byla bez Boha?“ zašeptala rychle a energicky, letmo na něj vrhla pohled najednou zářících očí a pevně mu rukou stiskla ruku.

„No vida, je to tak!“ pomyslel si.

„A co pro tebe za to Bůh dělá?“ zeptal se a vyzvídal dál.

Soňa dlouho mlčela, jako by nemohla odpovědět. Její slabounká hruď se celá vzdouvala rozrušením.

„Mlčte! Neptejte se! Vy si to nezasloužíte!...“ vykřikla najednou a dívala se na něj přísně a hněvivě.

„Je to tak! je to tak!“ opakoval si umíněně v duchu.

„Všechno dělá!“ zašeptala rychle a znovu sklopila oči.

„Tady je ten východ! Tady je vysvětlení toho východu!“ rozhodl v duchu a s chtivou zvědavostí si ji prohlížel.

S novým, podivným, skoro chorobným pocitem se zahleděl do té bledé, hubené a nepravidelné hranaté tvářičky, do těch mírných modrých očí, které dokázaly planout takovým ohněm, takovým přísným, energickým citem, do toho malého těla, které se ještě třáslo rozhořčením a hněvem, a to všechno se mu zdálo čím dál podivnější, skoro nemožné. „Boží bláznivka! boží bláznivka!“ opakoval si v duchu.

Na komodě ležela nějaká kniha. Pokaždé, když chodil sem a tam, si jí všiml; teď ji vzal a podíval se na ni. Byl to Nový zákon v ruském překladu. Kniha byla stará, použitá, v kožené vazbě.

„Odkud to máte?“ zavolal na ni přes pokoj. Stála pořád na stejném místě, tři kroky od stolu.

„Přinesli mi ji,“ odpověděla jakoby nerada a nepodívala se na něj.

„Kdo ji přinesl?“

„Lizaveta ji přinesla, prosila jsem ji.“

„Lizaveta! Divné!“ pomyslel si. Všechno u Soni mu s každou minutou připadalo nějak podivnější a zázračnější. Přenesl knihu ke svíčce a začal listovat.

„Kde je tu o Lazarovi?“ zeptal se najednou.

Soňa umíněně hleděla do země a neodpovídala. Stála trochu bokem ke stolu.

„Kde je o vzkříšení Lazara? Najdi mi to, Soňo.“

Úkosem na něj pohlédla.

„Nedíváte se tam, kde máte… ve čtvrtém evangeliu…“ zašeptala přísně a nepohnula se k němu.

„Najdi to a přečti mi to,“ řekl, sedl si, opřel se lokty o stůl, podepřel si rukou hlavu a zachmuřeně se zahleděl stranou, připravený poslouchat.

„Tak za tři neděle na sedmou verstu, račte vstoupit! Já tam snad budu sám, jestli nebude ještě hůř,“ mumlal si pro sebe.

Soňa nerozhodně vykročila ke stolu; nedůvěřivě vyslechla Raskolnikovovo podivné přání. Knihu ale vzala.

„Copak jste to nečetl?“ zeptala se a podívala se na něj přes stůl zpod obočí. Její hlas byl čím dál přísnější.

„Dávno… Když jsem chodil do školy. Čti!“

„A v kostele jste to neslyšel?“

„Já… nechodil jsem tam. A ty chodíš často?“

„N-ne,“ zašeptala Soňa.

Raskolnikov se ušklíbl.

„Chápu… Takže zítra nepůjdeš ani pohřbít otce?“

„Půjdu. I minulý týden jsem tam byla… dala jsem sloužit zádušní mši.“

„Za koho?“

„Za Lizavetu. Zabili ji sekerou.“

Nervy měl čím dál podrážděnější. Hlava se mu začala točit.

„Ty ses s Lizavetou přátelila?“

„Ano… Byla spravedlivá… chodívala sem… málokdy… nešlo to. Četly jsme spolu a… povídaly si. Ona Boha uzří.“

Ta knižní slova mu zněla podivně, a zase něco nového: jakési tajemné schůzky s Lizavetou, a obě – boží bláznivky.

„Člověk se tu sám stane božím bláznem! Je to nakažlivé!“ pomyslel si. „Čti!“ zvolal najednou naléhavě a podrážděně.

Soňa pořád váhala. Srdce jí bušilo. Jaksi se neodvažovala mu číst. Skoro s utrpením se díval na „nešťastnou pomatenou“.

„Proč to chcete? Vždyť vy nevěříte?…“ zašeptala tiše a jaksi bez dechu.

„Čti! Chci to tak!“ trval na svém. „Lizavetě jsi přece četla!“

Soňa otevřela knihu a našla to místo. Ruce se jí třásly, hlas jí nestačil. Dvakrát začala a pořád nemohla vyslovit první slabiku.

„Byl pak nemocen jeden, Lazar z Betanie…“ pronesla konečně s námahou, ale najednou, u třetího slova, jí hlas zazvonil a přetrhl se jako příliš napjatá struna. Dech se jí zarazil a v prsou se jí sevřelo.

Raskolnikov zčásti chápal, proč se mu Soňa neodvažuje číst, a čím víc to chápal, tím jako by hruběji a podrážděněji na čtení trval. Až příliš dobře chápal, jak těžké pro ni teď je prozrazovat a odhalovat všechno *své*. Pochopil, že tyhle city jsou opravdu jako by jejím skutečným a možná už dávným *tajemstvím*, možná už od samého dospívání, ještě v rodině, vedle nešťastného otce a macechy pomatené žalem, mezi hladovými dětmi, ohavným křikem a výčitkami. Ale zároveň teď poznal, a poznal to jistě, že ačkoli se trápila a něčeho se strašně bála, když se teď dávala do čtení, zároveň sama mučivě toužila to přečíst, navzdory všemu trápení a všem obavám, a právě *jemu*, aby to slyšel, a nutně *teď* – „ať už z toho potom vzejde cokoli!“… Vyčetl to v jejích očích, pochopil to z jejího nadšeného rozrušení… Přemohla se, potlačila křeč v hrdle, která jí na začátku verše přerušila hlas, a pokračovala

ve čtení jedenácté kapitoly Evangelia podle Jana. Tak dočetla až k devatenáctému verši:

„I mnozí z Židů přišli k Martě a Marii, aby je těšili v zármutku pro bratra jejich. Marta, jakmile uslyšela, že jde Ježíš, vyšla mu naproti; Marie pak seděla doma. Tedy řekla Marta Ježíšovi: Pane! kdybys byl zde, nebyl by umřel bratr můj. Ale i nyní vím, že zač bys koli prosil Boha, dá tobě Bůh."

Tady se znovu zastavila, protože se studem tušila, že se jí hlas zase zachvěje a přetrhne…

„Ježíš jí praví: Vstane z mrtvých bratr tvůj. Marta mu řekla: Vím, že vstane při vzkříšení, v den poslední. Ježíš jí řekl: Já *jsem vzkříšení* i život; kdo věří ve mne, byť i umřel, ožije. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky. Věříš tomu? Ona mu praví"

A Soňa, jako by s bolestí popadla dech, přečetla zřetelně a důrazně, jako by se sama vyznávala před celým světem:

„Tak jest, Pane! Já věřím, že ty jsi Kristus, Syn Boží, který přichází na svět."

Chtěla se zastavit, rychle k *němu* zvedla oči, ale honem se přemohla a četla dál. Raskolnikov seděl a nehnutě poslouchal, neotáčel se, lokty opřené o stůl, a díval se stranou. Dočetli až k dvaatřicátému verši.

„Marie pak, když přišla tam, kde byl Ježíš, a uzřela ho, padla mu k nohám a řekla mu: Pane! kdybys byl zde, nebyl by umřel bratr můj. Ježíš, když ji uzřel plakat, i Židy, kteří s ní přišli, plakat, sám se zarmoutil v duchu a rozechvěl se. I řekl: Kam jste ho položili? Praví mu: Pane! pojď a pohleď. Ježíš zaslzel. Tedy Židé pravili: Hle, jak ho miloval. A někteří z nich řekli: Nemohl ten, který otevřel oči slepému, učinit, aby ani tento neumřel?"

Raskolnikov se k ní otočil a rozrušeně se na ni díval: ano, je to tak! Už se celá třásla ve skutečné, opravdové horečce. Čekal to. Blížila se ke slovu o největším a neslýchaném zázraku a zmocnil se jí pocit velkého triumfu. Hlas jí zvonil jako kov; zněl v něm triumf a radost a do-

dávaly mu síly. Řádky se jí před očima slévaly, protože se jí zatmívalo před očima, ale co četla, znala nazpaměť. U posledního verše: „Nemohl ten, který otevřel oči slepému…“ ztišila hlas a vroucně a vášnivě podala pochybnost, výčitku a rouhání nevěřících, slepých Židů, kteří za chvíli, za minutu, padnou jako bleskem zasažení, rozvzlykají se a uvěří… „A *on, on* – taky oslepený a nevěřící – on taky hned uslyší, on taky uvěří, ano, ano! hned, hned teď,“ snila a třásla se radostným očekáváním.

„Ježíš pak, opět zarmoucen v nitru, jde ke hrobu. Byla to jeskyně a kámen ležel na ní. Ježíš praví: Odvalte kámen. Sestra zemřelého, Marta, mu praví: Pane! již zapáchá; neboť jsou to *čtyři* dny, co je v hrobě.“

Energicky přitom zdůraznila slovo: *čtyři*.

„Ježíš jí praví: Neřekl jsem ti, že budeš-li věřit, uzříš slávu Boží? Odvalili tedy kámen od jeskyně, kde ležel zemřelý. Ježíš pak pozvedl oči k nebi a řekl: Otče, děkuji tobě, že jsi mě vyslyšel. Já jsem věděl, že mě vždycky slyšíš; ale řekl jsem to pro lid, který tu stojí, aby uvěřili, že ty jsi mě poslal. A když to řekl, zvolal mocným hlasem: Lazare! vyjdi ven. *I vyšel zemřelý,*“

Přečetla to hlasitě a nadšeně, chvěla se a chladla, jako by to sama viděla na vlastní oči:

„ovinutý na rukou i na nohou pohřebním plátnem; a tvář měl ovázanou šátkem. Ježíš jim praví: Rozvažte ho; ať jde.

„*Tehdy mnozí z Židů, kteří přišli k Marii a viděli, co Ježíš učinil, uvěřili v něho.*“

Dál už nečetla a ani číst nemohla, zavřela knihu a rychle vstala ze židle.

„To je všechno o vzkříšení Lazara,“ zašeptala úsečně a přísně a zůstala nehybně stát, odvrácená stranou, neodvažovala se k němu zvednout oči, jako by se styděla. Horečný třes ji ještě neopouštěl. Oharek v pokřiveném svícnu už dávno dohoříval a mdle osvětloval v tom žeb-

ráckém pokoji vraha a nevěstku, kteří se podivně sešli nad četbou věčné knihy. Uplynulo pět minut, nebo i víc.

„Přišel jsem mluvit o věci," pronesl najednou hlasitě a zamračeně Raskolnikov, vstal a přistoupil k Soně. Ta k němu mlčky zvedla oči. Jeho pohled byl obzvlášť přísný a zračilo se v něm jakési divoké odhodlání.

„Dneska jsem opustil své blízké," řekl, „matku a sestru. Teď za nimi nepůjdu. Tam jsem všechno přetrhl."

„Proč?" zeptala se Soňa jako omráčená. Nedávné setkání s jeho matkou a sestrou v ní zanechalo neobyčejný dojem, i když jí samotné nejasný. Zprávu o roztržce vyslechla skoro se zděšením.

„Teď mám jen tebe," dodal. „Pojďme spolu… Přišel jsem k tobě. Jsme spolu prokletí, spolu taky půjdeme!"

Oči mu planuly. „Jako pomatený!" pomyslela si zase Soňa.

„Kam jít?" zeptala se ustrašeně a bezděčně ucouvla.

„Jak to mám vědět? Vím jen, že po jedné cestě, to vím jistě – a nic víc. Jeden cíl!"

Dívala se na něj a ničemu nerozuměla. Chápala jen to, že je strašně, nekonečně nešťastný.

„Nikdo z nich nic nepochopí, kdybys jim to říkala," pokračoval, „ale já to pochopil. Potřebuju tě, proto jsem k tobě přišel."

„Nechápu…" zašeptala Soňa.

„Pak pochopíš. Copak jsi neudělala totéž? Ty jsi taky překročila… dokázala překročit. Vztáhla jsi ruku sama na sebe, zahubila jsi život… *svůj* – to je jedno! Mohla jsi žít duchem a rozumem, a skončíš na Senném… Ale ty to nemůžeš vydržet, a jestli zůstaneš *sama*, zešílíš, stejně jako já. Už teď jsi jako pomatená; takže musíme jít spolu, po jedné cestě! Pojďme!"

„Proč? Proč to říkáte!" pronesla Soňa, podivně a vzpurně rozrušená jeho slovy.

„Proč? Protože takhle se zůstat nedá – proto! Musí se to přece konečně rozvážit vážně a přímo, a ne po dětsku plakat a křičet, že to Bůh nedopustí! No co bude, když tě opravdu zítra odvezou do nemocnice? Ona není při smyslech a má souchotiny, brzy umře, a děti? Copak Polečka nezahyne? Copak jsi tady neviděla děti po koutech, které matky posílají žebrat? Zjišťoval jsem, kde ty matky bydlí a v jakých poměrech. Tam děti nemůžou zůstat dětmi. Tam je sedmiletý zkažený a zloděj. A přece děti jsou obrazem Kristovým: ‚Takových je království Boží.' On přikázal ctít je a milovat, ony jsou budoucí lidstvo…"

„Co tedy, co tedy dělat?" opakovala Soňa, hystericky plakala a lomila rukama.

„Co dělat? Zlomit, co je třeba, jednou provždy, a nic víc: a utrpení vzít na sebe! Co? Nechápeš? Později pochopíš… Svobodu a moc, a hlavně moc! Nad vším tím třesoucím se tvorstvem a nad celým tím mraveništěm!… To je ten cíl! Pamatuj si to! To je moje poslední slovo na cestu! Možná s tebou mluvím naposledy. Jestli zítra nepřijdu, uslyšíš o všem sama, a pak si vzpomeň na tahle dnešní slova. A někdy, později, za léta, s životem, možná pochopíš, co znamenala. Jestli ale zítra přijdu, řeknu ti, kdo zabil Lizavetu. Sbohem!"

Soňa se celá zachvěla strachy.

„Copak vy víte, kdo ji zabil?" zeptala se, ztuhlá hrůzou, a divoce se na něj dívala.

„Vím a řeknu ti to… Tobě, jen tobě! Vybral jsem si tebe. Nepřijdu tě prosit o odpuštění, prostě ti to řeknu. Vybral jsem si tě už dávno, abych ti to řekl; myslel jsem na to už tehdy, když mi o tobě vyprávěl otec a když Lizaveta ještě žila. Sbohem. Ruku mi nepodávej. Zítra!"

Odešel. Soňa se za ním dívala jako za pomateným; ale sama byla jako šílená a cítila to. Točila se jí hlava. „Pane bože! jak to, že ví, kdo zabil Lizavetu? Co znamenala ta slova? Je to strašné!" Ale přitom ji ta *myšlenka* vůbec nenapadla. Vůbec ne! Vůbec ne!… „Ó, musí být strašně nešťastný!… Opustil matku a sestru. Proč? Co se stalo? A co má

v úmyslu? Co jí to říkal? Políbil jí nohu a říkal... říkal – ano, jasně to řekl –, že bez ní už nemůže žít... Ó pane bože!“

Soňa strávila celou noc v horečce a v blouznění. Občas vyskočila, plakala, lomila rukama, pak zase upadla do horečnatého spánku a zdálo se jí o Polečce, o Katěrině Ivanovně, o Lizavetě, o čtení evangelia a o něm... o něm, s tou jeho bledou tváří, s planoucíma očima... Líbá jí nohy, pláče... Ó pane bože!

Za dveřmi vpravo, za těmi samými dveřmi, které oddělovaly Sonin byt od bytu Gertrudy Karlovny Resslichové, byl mezilehlý pokoj, už dlouho prázdný, který patřil k bytu paní Resslichové a ona ho pronajímala, o čemž svědčily cedulky vyvěšené na vratech a papírky nalepené na oknech, která hleděla na kanál. Soňa byla odedávna zvyklá považovat ten pokoj za neobydlený. A zatím po celou tu dobu stál v prázdném pokoji u dveří pan Svidrigajlov a skrytě poslouchal. Když Raskolnikov odešel, chvíli postál, zamyslel se, po špičkách zašel do svého pokoje, který sousedil s tím prázdným, vzal židli a neslyšně ji přinesl až ke dveřím, které vedly do Sonina pokoje. Rozhovor se mu zdál zajímavý a významný, a moc, moc se mu líbil – tak moc se mu líbil, že dokonce přenesl i židli, aby se příště, třeba hned zítra, znovu nevystavoval nepříjemnosti prostát celou hodinu na nohou, ale aby se usadil pohodlněji a měl tak ve všech ohledech úplné potěšení.

V

Když druhý den ráno, přesně v jedenáct hodin, vešel Raskolnikov do domu ... okrsku, do oddělení vyšetřovatele trestních věcí, a požádal, aby ho ohlásili Porfiriji Petrovičovi, dokonce se podivil, jak dlouho ho nepřijímali: uběhlo nejméně deset minut, než ho zavolali. A podle jeho výpočtu se na něj měli, zdá se, hned vrhnout. Mezitím stál v předpokoji a kolem něj chodili a procházeli lidé, kterým na něm zřejmě vůbec nezáleželo. Ve vedlejší místnosti, podobné kanceláři, sedělo a psalo několik kancelistů a bylo zřejmé, že nikdo z nich ani netuší, kdo a co je nějaký Raskolnikov. Neklidným a podezíravým pohledem sledoval všechno kolem sebe a vyhlížel, jestli u něj nestojí aspoň nějaká stráž, nějaký tajemný pohled, který ho má hlídat, aby nikam neodešel. Ale nic takového tu nebylo: viděl jen samé kancelářské tváře, zaujaté drobnými starostmi, pak ještě nějaké další lidi, a nikdo ho vůbec nepotřeboval: klidně mohl hned jít, kam ho oči vedou. Čím dál pevněji se v něm upevňovala myšlenka, že kdyby ten záhadný včerejší člověk, ten přízrak, který vylezl ze země, opravdu všechno věděl a všechno viděl – copak by ho, Raskolnikova, nechali takhle stát a klidně čekat? A copak by tu na něj čekali až do jedenácti, než se mu samotnému uráčí přijít? Vycházelo z toho, že buď ten člověk ještě nic neohlásil, nebo... nebo prostě taky nic neví a sám, na vlastní oči nic neviděl – a jak by taky mohl vidět? –, a že tedy všechno to včerejší, co se mu, Raskolnikovovi, přihodilo, byl zase jen přelud, zveličený jeho podrážděnou a nemocnou obrazotvorností. Ten dohad se v něm začal upevňovat už včera, v době nejsilnějšího neklidu a zoufalství. Když si to teď všechno pro-

myslel a chystal se k novému boji, najednou ucítil, že se třese – a dokonce v něm vzkypělo rozhořčení při myšlence, že se třese strachem před nenáviděným Porfirijem Petrovičem. Nejstrašnější pro něj bylo se s tím člověkem znovu setkat: nenáviděl ho bez míry, nekonečně, a dokonce se bál, aby se svou nenávistí nějak neprozradil. A jeho rozhořčení bylo tak silné, že třas hned přestal; připravil se vejít s chladným a drzým výrazem a dal si slovo, že bude co nejvíc mlčet, pozorovat a naslouchat a že aspoň tentokrát, ať to stojí cokoli, přemůže svou chorobně podrážděnou povahu. Právě v tu chvíli ho zavolali k Porfiriji Petrovičovi.

Ukázalo se, že Porfirij Petrovič je v tu chvíli ve své pracovně sám. Jeho pracovna byla místnost ani velká, ani malá; stál v ní velký psací stůl před pohovkou potaženou voskovaným plátnem, sekretář, skříň v koutě a několik židlí – všechno erární nábytek ze žlutého leštěného dřeva. V koutě, v zadní stěně, nebo lépe řečeno v přepážce, byly zamčené dveře: dál, za přepážkou, tedy musely být ještě nějaké další místnosti. Když Raskolnikov vešel, Porfirij Petrovič hned přivřel dveře, kterými vstoupil, a zůstali sami. Přivítal svého hosta zřejmě s nanejvýš veselou a vlídnou tváří, a teprve o několik minut později si na něm Raskolnikov podle jistých známek všiml jakýchsi rozpaků – jako by ho najednou vyvedli z míry nebo ho přistihli při něčem velmi soukromém a skrytém.

„Á, nejváženější! Tak i vy... v našich končinách...“ začal Porfirij a podával mu obě ruce. „Nu, posaďte se, příteli! Nebo možná nemáte rád, když vám někdo říká nejváženější a... příteli – takhle tout court? Jen to prosím nepovažujte za familiárnost... Sem, prosím, na pohovečku.“

Raskolnikov se posadil a nespouštěl z něj oči.

„V našich končinách“, omluva za familiárnost, francouzské slovíčko „tout court“ a tak dále, a tak dále – to všechno byly příznačné známky. „Podával mi ale obě ruce, a nedal mi přece ani jednu, včas je stáhl,“

mihlo se mu podezíravě hlavou. Oba se navzájem pozorovali, ale sotva se jejich pohledy setkaly, oba je bleskurychle od sebe odvrátili.

„Přinesl jsem vám ten papír… kvůli těm hodinkám… tady, prosím. Je to napsané správně, nebo to mám zase přepisovat?“

„Cože? Papír? Ano, ano… nedělejte si starosti, je to přesně tak, prosím,“ řekl Porfirij Petrovič, jako by někam spěchal, a teprve když to dořekl, vzal papír a prohlédl si ho. „Ano, přesně tak, prosím. Nic víc není potřeba,“ potvrdil stejně rychle a položil papír na stůl. Pak, o minutu později, když už mluvil o něčem jiném, ho zase vzal ze stolu a přendal si ho na sekretář.

„Vy jste, zdá se, včera říkal, že byste se mě chtěl zeptat… formálně… na mou známost s tou… zavražděnou?“ začal zase Raskolnikov. „Proč jsem tam jen vsunul to *zdá se*?“ prolétlo mu hlavou jako blesk. „Proč se tak znepokojuju tím, že jsem tam vsunul to *zdá se*?“ mihla se mu hned nato jako blesk další myšlenka.

A najednou ucítil, že jeho podezíravost se pouhým stykem s Porfirijem, po pouhých dvou slovech, po pouhých dvou pohledech, v jediném okamžiku rozrostla do obludných rozměrů… a že je to strašně nebezpečné: nervy se dráždí, rozrušení roste. „Zle! Zle!… Zase se podřeknu.“

„Ano, ano, ano! Nedělejte si starosti! Času dost, času dost, prosím,“ mumlal Porfirij Petrovič a přecházel sem a tam kolem stolu, ale nějak bez jakéhokoli cíle, jako by se vrhal hned k oknu, hned k sekretáři, hned zase ke stolu, chvíli se vyhýbal Raskolnikovovu podezíravému pohledu, chvíli se zase najednou sám zastavil na místě a díval se na něj přímo, upřeně. Jeho malá, tlustá a kulatá postavička přitom vypadala neobyčejně podivně, jako míček, který se kutálí na všechny strany a hned se odráží ode všech stěn a koutů.

„Stihneme to, prosím, stihneme!… A kouříte? Máte u sebe? Tady, prosím, cigaretka, prosím…“ pokračoval a podával hostovi cigaretu. „Víte, přijímám vás tady, a přitom můj byt je hned tadyhle, za přepáž-

kou… erární, prosím, ale já teď na čas bydlím v soukromém. Musely se tu udělat nějaké opravičky. Teď už je to skoro hotové… erární byt, víte, to je skvělá věc – no ne? Co myslíte?“

„Ano, skvělá věc,“ odpověděl Raskolnikov a díval se na něj skoro posměšně.

„Skvělá věc, skvělá věc…“ opakoval Porfirij Petrovič, jako by se najednou zamyslel nad něčím úplně jiným, „ano! skvělá věc!“ skoro vykřikl nakonec, najednou zvedl oči k Raskolnikovovi a zastavil se dva kroky od něj. To mnohonásobné hloupoučké opakování, že erární byt je skvělá věc, se svou banalitou až příliš příčilo vážnému, přemýšlivému a záhadnému pohledu, který teď upřel na svého hosta.

To ale v Raskolnikovovi zlost ještě víc rozpálilo a už se nijak nemohl udržet od posměšné a dost neopatrné výzvy.

„A víte co,“ zeptal se najednou, díval se na něj skoro drze a jako by ze své drzosti cítil požitek, „existuje přece, zdá se, takové právnické pravidlo, takový právnický postup – pro všechny možné vyšetřovatele –, začít nejdřív zdaleka, maličkostmi, nebo dokonce něčím vážným, ale úplně nesouvisejícím, aby se takříkajíc vyslýchaný povzbudil, nebo lépe řečeno rozptýlil, aby se uspala jeho opatrnost, a pak ho najednou, co nejnečekaněji, ohromit ranou přímo do temene, nějakou tou nejosudnější a nejnebezpečnější otázkou; je to tak? O tom se, zdá se, ve všech pravidlech a návodech dodnes svatosvatě píše?“

„Ano, ano… copak, vy si myslíte, že jsem vás tím erárním bytem jako… co?“ A když to Porfirij Petrovič řekl, přimhouřil oči a mrkl; po tváři mu přeběhlo něco veselého a lstivého, vrásky na čele se mu vyhladily, očka se mu zúžila, rysy se mu roztáhly a najednou propukl v nervózní, dlouhý smích, celým tělem se vzrušeně otřásal a díval se Raskolnikovovi přímo do očí. Ten se zprvu taky zasmál, trochu se k tomu přinutil; ale když Porfirij viděl, že se směje i on, a rozchechtal se už takovým smíchem, že skoro zbrunátněl, Raskolnikovův odpor najednou překročil veškerou opatrnost: přestal se smát, zamračil se

a dlouho a nenávistně se na Porfirije díval, nespouštěl z něj oči po celou dobu jeho dlouhého a jakoby úmyslně neutichajícího smíchu. Neopatrnost byla ostatně zjevná z obou stran: vycházelo z toho, že Porfirij Petrovič se jako by svému hostu směje do očí, zatímco host ten smích přijímá s nenávistí, a že se sám Porfirij kvůli té okolnosti jen pramálo rozpakuje. To poslední bylo pro Raskolnikova velmi významné: pochopil, že Porfirij Petrovič nebyl zřejmě v rozpacích ani před chvílí, a že naopak on sám, Raskolnikov, možná padl do pasti; že tu zjevně existuje něco, co on neví, nějaký cíl; že je možná už všechno připravené a hned, v tuhle minutu se to odhalí a zřítí…

Hned šel rovnou k věci, vstal a vzal čepici.

„Porfiriji Petroviči," začal rozhodně, ale s dost silnou podrážděností, „včera jste projevil přání, abych přišel kvůli nějakým výslechům." Na slově *výslechům* položil zvláštní důraz. „Přišel jsem, a jestli něco potřebujete, tak se ptejte, jinak mi dovolte, abych odešel. Nemám čas, mám co dělat… Musím jít na pohřeb toho úředníka, kterého přejeli koně a o kterém vy… taky víte…" dodal a hned se na sebe za ten dodatek rozzlobil, a proto se hned podráždil ještě víc. „Mě už tohle všechno omrzelo, prosím, slyšíte, a to už dávno… zčásti jsem z toho byl i nemocný… zkrátka," skoro vykřikl, protože ucítil, že věta o nemoci je ještě víc nepatřičná, „zkrátka: račte se mě buď vyslýchat, nebo mě propusťte, a hned… a jestli vyslýchat, tak jedině formálně, prosím! Jinak to nedovolím; a proto zatím sbohem, protože my dva teď spolu nemáme co dělat."

„Pane Bože! Co to říkáte! Nač bych se vás ptal," rozkdákal se najednou Porfirij Petrovič, hned změnil tón i výraz a v mžiku se přestal smát, „ale nedělejte si starosti, prosím vás," starostlivě pobíhal, hned se zase vrhal na všechny strany, hned najednou začal Raskolnikova usazovat, „času dost, času dost, prosím, a to všechno jsou samé maličkosti, prosím! Já jsem naopak tak rád, že jste k nám konečně zavítal… Přijímám vás jako hosta. A ten prokletý smích mi, příteli Rodione Ro-

manoviči, promiňte. Rodion Romanovič? Tak je to přece, zdá se, po otci?... Nervózní člověk, prosím, velice jste mě rozesmál ostrovtipem své poznámky; někdy se, namouduši, roztřesu jako gumička, a to tak na půl hodiny... Jsem smíšek, prosím. Při své konstituci se dokonce bojím mrtvice. Ale posaďte se přece, co to děláte?... Prosím vás, příteli, nebo si pomyslím, že jste se rozzlobil...“

Raskolnikov mlčel, poslouchal a pozoroval, pořád ještě zlostně zamračený. Posadil se ostatně, ale čepici z rukou nepustil.

„Řeknu vám o sobě jednu věc, příteli Rodione Romanoviči, takříkajíc pro vysvětlení své povahy,“ pokračoval Porfirij Petrovič, pobíhal po pokoji a pořád jako by se vyhýbal tomu, aby se setkal očima se svým hostem. „Já jsem, víte, starý mládenec, takový nespolečenský a neznámý, a k tomu člověk hotový, zatvrdlý člověk, prosím, už jsem odkvetl a... a... a všiml jste si, Rodione Romanoviči, že u nás, totiž u nás v Rusku, prosím, a nejvíc v našich petrohradských kroužcích, když se sejdou dva chytří lidé, kteří se mezi sebou ještě moc neznají, ale takříkajíc se navzájem respektují, tak jako teď my dva, že celou půlhodinu nemohou najít žádné téma k hovoru – tuhnou jeden před druhým, sedí a navzájem se ostýchají. Všichni mají téma k hovoru, třeba dámy... třeba lidé z velkého světa, z vyšší společnosti, ti mají vždycky téma k hovoru, c’est de rigueur, ale lidé středního druhu, jako jsme my – ti jsou všichni ostýchaví a málomluvní... myslící lidé, totiž. Čím to, příteli, je, prosím? Že by nebyly žádné veřejné zájmy, nebo že jsme už moc poctiví a nechceme se navzájem klamat, nevím, prosím. Co? Co myslíte? Ale odložte přece tu čepičku, prosím, jako byste se chystal hned odejít, namouduši, je to trapné se na to dívat... Já jsem naopak tak rád, prosím...“

Raskolnikov odložil čepici, dál mlčel a vážně, zamračeně poslouchal Porfirijovo prázdné a zmatené tlachání. „Copak on mi opravdu chce tím svým hloupým tlacháním rozptýlit pozornost?“

„Kávu vám nenabízím, prosím, tady na to není místo; ale proč si na pět minutek nesednout s přítelem, pro rozptýlení," sypal ze sebe Porfirij bez ustání, „a víte, prosím, všechny ty služební povinnosti... ale nezlobte se, příteli, že pořád chodím, prosím, sem a tam; promiňte, příteli, strašně se bojím, abych vás neurazil, ale pohyb je pro mě prostě nezbytný, prosím. Pořád jen sedím, a tak jsem rád, když se můžu pět minut projít... hemoroidy, prosím... pořád se chystám léčit se gymnastikou; tam prý státní radové, skuteční státní radové, a dokonce i tajní radové s chutí skáčou přes švihadlo, prosím; tak daleko to věda v našem století dotáhla, prosím... ano, prosím... A pokud jde o ty zdejší povinnosti, výslechy a všechen ten formalismus... vy jste se teď sám, příteli, uráčil zmínit o výsleších, prosím... tak víte, opravdu, příteli Rodione Romanoviči, tyhle výslechy někdy zmatou víc samotného vyšetřujícího než vyslýchaného... To jste, příteli, teď naprosto spravedlivě a vtipně uráčil poznamenat." Raskolnikov nic takového nepoznamenal. „Člověk se zamotá, prosím! Namouduši, zamotá se! A pořád jedno a totéž, pořád jedno a totéž, jako buben! Teď přichází reforma, tak nás aspoň v názvu přejmenují, he-he-he! A pokud jde o ty naše právnické postupy – jak jste se vtipně uráčil vyjádřit –, tak s vámi naprosto a úplně souhlasím, prosím. No řekněte, kdo ze všech obžalovaných, i z toho nejzaostalejšího mužictva, neví, že ho třeba nejdřív začnou uspávat nesouvisejícími otázkami – podle vašeho šťastného výrazu –, a pak ho najednou ohromí ranou přímo do temene, a to týlem sekery, prosím, he-he-he! přímo do temene, podle vašeho šťastného přirovnání, he-he! Tak vy jste si opravdu myslel, že jsem vás tím bytem chtěl... he-he! Vy jste ale ironický člověk. Nu, už nebudu! Ach ano, mimochodem, jedno slovíčko volá druhé, jedna myšlenka vyvolává druhou – vy jste se před chvílí taky uráčil zmínit o formě, víte, ohledně toho výslechu, prosím... Ale co formálně! Forma, víte, je v mnoha případech nesmysl, prosím. Někdy si jen přátelsky popovídáte, a je to výhodnější. Forma nám neuteče, v tom mi dovolte, abych vás uklidnil,

prosím; a co je to v podstatě vůbec forma, ptám se vás? Formou se vyšetřovatel nesmí na každém kroku svazovat. Práce vyšetřovatele je přece takříkajíc svobodné umění, svého druhu, prosím, nebo něco takového… he-he-he!…“

Porfirij Petrovič na chvilku popadl dech. Sypal ze sebe bez únavy hned nesmyslně prázdné fráze, hned zase najednou utrousil nějaká záhadná slovíčka a hned zase sklouzl k nesmyslům. Po pokoji už skoro běhal, čím dál rychleji přebíral svými tlustými nožkami, pořád se díval do země, pravou ruku měl založenou za zády a levou bez ustání mával a dělal různá gesta, která se pokaždé k jeho slovům podivuhodně nehodila. Raskolnikov si najednou všiml, že když běhal po pokoji, asi dvakrát se jako by zastavil u dveří, na jediný okamžik, a jako by naslouchal… „Čeká snad na něco?“

„A v tom máte opravdu naprostou pravdu, prosím,“ navázal znovu Porfirij a díval se na Raskolnikova vesele a s neobyčejnou prostodušností, až se Raskolnikov zachvěl a v mžiku se připravil, „opravdu máte pravdu, prosím, že jste se s takovým vtipem uráčil vysmát právnickým formám, he-he! Ty naše – některé, samozřejmě – hlubokomyslně psychologické postupy jsou nesmírně směšné, prosím, a nejspíš i neužitečné, prosím, když je člověk formou příliš svázaný. Ano, prosím… zase mluvím o formě: no, kdybych uznal, nebo lépe řečeno, kdybych podezíral někoho, toho, onoho nebo třetího, takříkajíc jako zločince, prosím, v nějaké té záležitosti, která mi byla svěřena… Vy se přece připravujete na právníka, Rodione Romanoviči?“

„Ano, připravoval jsem se…“

„Nu, tak tady máte, takříkajíc, příklad do budoucna – totiž nemyslete si, že bych se vás odvážil poučovat: jaké vy přece tisknete články o zločinech! Ne, prosím, jen tak, jako fakt, se odvážím předložit malý příklad – tak tedy kdybych třeba považoval toho, onoho nebo třetího za zločince, no proč, ptám se, bych ho měl předčasně znepokojovat, i kdybych proti němu měl důkazy, prosím? Někoho jsem třeba povi-

nen co nejdřív zatknout, ale jiný přece není takové povahy, namouduši, prosím; tak proč bych ho nenechal procházet se po městě, he-he, prosím! Ne, vy, jak vidím, tomu úplně nerozumíte, tak vám to vylíčím jasněji, prosím: kdybych ho třeba zavřel příliš brzy, tak bych mu tím možná dal takříkajíc mravní oporu, he-he! Vy se smějete?“ Raskolnikova ani nenapadlo se smát: seděl se sevřenými rty a nespouštěl svůj zanícený pohled z očí Porfirije Petroviče. „A přitom je to přece tak, prosím, zvlášť u některých subjektů, protože lidé jsou velmi rozmanití, prosím, a nade vším vládne jen praxe, prosím. Vy teď ráčíte říkat: důkazy; nu dobře, řekněme, důkazy, prosím, ale důkazy mají, příteli, většinou dva konce, prosím, a já jsem vyšetřovatel, tedy slabý člověk, přiznávám se: chtěl bych vyšetřování předložit takříkajíc matematicky jasně, chtěl bych získat takový důkaz, aby se podobal dvakrát dvě jsou čtyři! Aby se podobal přímému a nespornému důkazu! Ale když ho zavřu v nepravou chvíli – i kdybych byl přesvědčený, že je to *on* –, tak se možná sám připravím o prostředky, jak ho dál usvědčovat, a proč? Protože mu takříkajíc dám určité postavení, takříkajíc ho psychologicky určím a uklidním, a on se mi stáhne do své ulity: konečně pochopí, že je vězeň. Říká se, že v Sevastopolu, hned po Almě, se chytří lidé ach jak báli, že nepřítel každou chvíli zaútočí otevřenou silou a Sevastopol hned dobude; ale když viděli, že nepřítel dal přednost řádnému obléhání a otevírá první paralelu, to se prý ti chytří lidé, prosím, náramně zaradovali a uklidnili: aspoň na dva měsíce se to tedy protáhlo, protože kdypak asi dobudou město řádným obléháním! Zase se smějete, zase nevěříte? Ovšem, i vy máte pravdu. Máte pravdu, prosím, máte pravdu! To všechno jsou jednotlivé případy, souhlasím s vámi; uvedený případ je opravdu jednotlivý, prosím! Ale přitom je třeba, předobrý Rodione Romanoviči, pozorovat tohle: obecný případ, prosím, ten samý, na který jsou všechny právnické formy a pravidla šité a podle kterého jsou vypočítané a zapsané v knížkách, vůbec neexistuje, prosím, a to proto, že každá věc, každá, třeba takový zločin,

jakmile se ve skutečnosti stane, se hned mění v úplně jednotlivý případ, prosím; a někdy v jaký: tak docela nepodobný ničemu dřívějšímu, prosím. Občas se přihodí převelice komické případy toho druhu, prosím. Kdybych třeba nějakého pána nechal úplně samotného: nezatýkal ho a neznepokojoval, ale aby věděl každou hodinu a každou minutu, nebo aspoň tušil, že já všechno vím, všechno do posledního puntíku, a dnem i nocí ho sleduji, neúnavně ho hlídám, a kdyby byl u mě vědomě pod věčným podezřením a strachem, tak by se mu přece, namouduši, zatočila hlava, opravdu, prosím, sám by přišel, a možná by ještě něco provedl, co by se už podobalo dvakrát dvěma, co by mělo takříkajíc matematickou podobu – a to je příjemné, prosím. To se může stát i s nějakým neotesaným mužikem, a s naším bratrem, moderně chytrým člověkem, a ještě k tomu vyvinutým jistým směrem, teprve! Protože, holoubku, je velice důležitá věc pochopit, kterým směrem je člověk vyvinutý. A nervy, prosím, nervy, na ty jste úplně zapomněl, prosím! Všechno je to dnes nemocné, chatrné a podrážděné!... A žluči, žluči je v nich ve všech! Vždyť to je, to vám povím, za jistých okolností svého druhu zlatý důl, prosím! A co mi na tom záleží, že chodí nespoutaný po městě! Ať, ať se zatím jen prochází, ať; já přece i tak vím, že je to moje obětička a že mi nikam neuteče! A kampak by utekl, he-he! Snad do ciziny? Do ciziny uteče Polák, ale ne *on*, tím spíš, že ho sleduji a učinil jsem opatření. Uteče snad do hlubin vlasti? Vždyť tam žijí mužici, opravdoví, nefalšovaní, ruští; takový moderně vyvinutý člověk dá spíš přednost vězení, než aby žil s takovými cizinci, jako jsou naši mužíčkové, he-he! Ale to všechno je nesmysl a vnějšek. Co je to: uteče! To je formalita; ale hlavní je něco jiného; neuteče mi jen proto, že nemá kam utéct: mně *psychologicky* neuteče, he-he! Jaký výrazeček, co? Podle přírodního zákona mi neuteče, i kdyby měl kam utéct. Viděl jste můru před svíčkou? Nu, tak on bude pořád, pořád kolem mě kroužit jako kolem svíčky; svoboda mu přestane být milá, začne se zamýšlet, zamotávat, sám se ze všech stran zamotá jako do sítí, k smrti

se utrápí!… A nejen to: sám mi připraví nějakou matematickou věcičku, jako dvakrát dvě, jen kdybych mu dopřál delší přestávku… A pořád, pořád bude kolem mě kroužit, poloměr bude zužovat a zužovat, a – plesk! Vletí mi rovnou do pusy a já ho spolknu, prosím, a to je velice příjemné, prosím, he-he-he! Vy nevěříte?“

Raskolnikov neodpovídal, seděl bledý a nehybný a pořád se stejným napětím se díval Porfirijovi do tváře.

„Pěkná lekce!“ myslel si a mrazilo ho. „Tohle už není ani hra kočky s myší jako včera. A přece mi jen tak zbytečně neukazuje svou sílu a… nenapovídá mi: na to je mnohem chytřejší! Tady jde o něco jiného, ale o co? Ech, nesmysl, bratře, strašíš mě a chytračíš! Nemáš důkazy a ten včerejší člověk neexistuje! Chceš mě jen splést, chceš mě předčasně podráždit a v tomhle stavu mě rovnou dostat, jenže lžeš, spadneš, spadneš! Ale proč, proč mi tolik napovídá?… Že by počítal s mými nemocnými nervy?… Ne, bratře, lžeš, spadneš, i když sis něco připravil… No, tak se podíváme, co sis tam připravil.“

A sebral všechny síly a připravoval se na strašnou a neznámou katastrofu. Chvílemi měl chuť se na Porfirije vrhnout a na místě ho uškrtit. Té zloby se bál, už když sem vcházel. Cítil, že mu vyschly rty, srdce mu buší a na rtech mu zaschla pěna. Přesto se rozhodl mlčet a nevypustit z úst ani slovo, dokud nepřijde čas. Pochopil, že v jeho postavení je to nejlepší taktika, protože nejenže se sám nepřeřekne, ale naopak svým mlčením podráždí samotného nepřítele, a ten se mu možná ještě sám prořekne. Aspoň v to doufal.

„Ne, vy mi, jak vidím, nevěříte, pořád si myslíte, že vám podstrkuju nevinné žertíky,“ navázal Porfirij, který byl čím dál veselejší, bez přestání se blahem pochichtával a znovu začal kroužit po pokoji. „Samozřejmě máte pravdu, prosím; i postavu mi už sám pánbůh udělal takovou, že v druhých probouzí jen komické myšlenky; buffo, prosím; ale tohle vám řeknu, a znovu to zopakuju, že vy, příteli Rodione Romanoviči, už mi to promiňte, starému člověku, jste ještě mladý člověk, tak-

říkajíc v první mladosti, a proto si nade všechno ceníte lidského rozumu, jako všechna mládež. Svádí vás hravá ostrost ducha a abstraktní argumenty rozumu. A to je přesně jako s někdejší rakouskou dvorskou válečnou radou, například, pokud tedy můžu soudit o válečných událostech: na papíře Napoleona porazili i zajali, a jak tam u sebe v kabinetě všechno nanejvýš důmyslně spočítali a sestavili, a pak se podíváte – a generál Mack se vzdává s celou svou armádou, he-he-he! Vidím, vidím, příteli Rodione Romanoviči, že se mi smějete, že já, takový civilista, pořád vybírám příkladečky z vojenské historie. Ale co se dá dělat, slabost, miluju vojenství a tak strašně rád čtu všechna ta válečná hlášení… rozhodně jsem minul své povolání. Měl jsem sloužit u vojska, opravdu. Napoleonem bych se možná nestal, ale majorem bych byl, prosím, he-he-he! Nuže, tak vám teď, drahoušku, povím celou podrobnou pravdu, co se týče toho, totiž, *jednotlivého případu:* skutečnost a přirozenost, můj milý pane, jsou důležitá věc, a jak ty dokážou někdy podetnout i ten nejprozíravější výpočet! Ech, poslechněte starého člověka, mluvím vážně, Rodione Romanoviči“ – když to Porfirij Petrovič, kterému bylo stěží pětatřicet, říkal, jako by opravdu najednou celý zestárl: dokonce se mu změnil hlas a nějak se celý nahrbil – „a k tomu jsem upřímný člověk… Jsem upřímný člověk, nebo ne? Co myslíte? Mně se zdá, že naprosto: takovéhle věci vám sděluju zadarmo, a ještě za to nežádám odměnu, he-he! Nuže, prosím, pokračuju: důvtip je podle mě nádherná věc; je to takříkajíc ozdoba přírody a útěcha života, a jaké, zdá se, dokáže vyvádět kousky, takže kdepak to, zdá se, někdy uhodnout nějakému ubohému vyšetřovateli, který je navíc sám unesený svou fantazií, jak to vždycky bývá, protože je to taky jen člověk! Jenže ubohého vyšetřovatele zachrání přirozenost, prosím, to je to neštěstí! A na to mládež unesená důvtipem nepomyslí, mládež, která ‚překračuje všechny překážky‘, jak jste se nanejvýš důvtipně a lstivě ráčil vyjádřit. On, dejme tomu, zalže, totiž ten člověk, prosím, ten *jednotlivý případ,* to incognito, prosím, a zalže výborně, tím nejls-

tivějším způsobem; tady by to, zdá se, byl triumf, a užívej si plodů svého důvtipu, a on – bác! – a na tom nejzajímavějším, nejskandálnějším místě omdlí. Dejme tomu, nemoc, v pokojích bývá někdy i dusno, ale přece jen, prosím! Přece jen na tu myšlenku přivedl! Zalhal nepřekonatelně, ale s přirozeností počítat nedokázal. Tady je ta záludnost! Jindy se zase, unesený hravostí svého důvtipu, začne posmívat člověku, který ho podezírá, zbledne jakoby naschvál, jakoby ve hře, jenže zbledne *až příliš přirozeně,* až příliš to vypadá jako pravda, a hle, zase na tu myšlenku přivedl! Napoprvé ho možná obalamutí, jenže ten druhý si to přes noc rozmyslí, jestli to není žádný hlupák. A tak je to na každém kroku! Ale co: sám začne předbíhat, začne se cpát, kam ho nikdo nevolá, začne bez přestání mluvit o tom, o čem by naopak měl mlčet, začne pouštět všelijaké alegorie, he-he! Sám přijde a začne se ptát: proč prý mě tak dlouho nezatýkáte? He-he-he! A to se přece může stát i tomu nejdůvtipnějšímu člověku, psychologovi a literátovi, prosím! Přirozenost je zrcadlo, zrcadlo, prosím, to nejprůzračnější! Dívej se do něj a kochej se, tak je to! Ale proč jste tak zbledl, Rodione Romanoviči, není vám dusno, nemám otevřít okénko?“

„Ach, neobtěžujte se, prosím,“ vykřikl Raskolnikov a najednou se rozchechtal, „prosím, neobtěžujte se!“

Porfirij se před ním zastavil, chvíli počkal a najednou se rozchechtal taky, hned po něm. Raskolnikov vstal z pohovky a svůj naprosto záchvatovitý smích náhle prudce utnul.

„Porfiriji Petroviči!“ pronesl hlasitě a zřetelně, přestože se sotva držel na roztřesených nohou. „Konečně jasně vidím, že mě rozhodně podezíráte z vraždy té staré ženy a její sestry Lizavety. Ze své strany vám oznamuji, že tohle všechno mě už dávno omrzelo. Jestli se domníváte, že máte právo mě zákonně stíhat, tak mě stíhejte; zatknout, tak mě zatkněte. Ale smát se mi do očí a trápit mě nedovolím.“

Najednou se mu roztřásly rty, oči mu vzplály zuřivostí a hlas, až dosud tlumený, se rozezněl.

„Nedovolím, prosím!“ vykřikl náhle a ze všech sil uhodil pěstí do stolu. „Slyšíte, Porfiriji Petroviči? Nedovolím!“

„Ach, pane bože, co to zase je!“ vykřikl Porfirij Petrovič, podle všeho v naprostém leknutí. „Příteli! Rodione Romanoviči! Drahoušku! Můj milý! Co je vám?“

„Nedovolím!“ vykřikl ještě jednou Raskolnikov.

„Příteli, tišeji! Vždyť to uslyší a přijdou! Co jim potom řekneme, považte!“ zašeptal zděšeně Porfirij Petrovič a přiblížil svou tvář až těsně k Raskolnikovově tváři.

„Nedovolím, nedovolím!“ opakoval mechanicky Raskolnikov, ale taky najednou úplně šeptem.

Porfirij se rychle odvrátil a běžel otevřít okno.

„Pustit vzduch, čerstvý vzduch! A měl byste se napít vody, holoubku, vždyť je to záchvat, prosím!“ A už se hnal ke dveřím, aby poručil přinést vodu, ale hned tam v rohu se příhodně našla karafa s vodou.

„Napijte se, příteli,“ šeptal a vrhl se k němu s karafou, „snad to pomůže…“ Porfirijův strach i sama jeho účast byly tak přirozené, že Raskolnikov zmlkl a začal si ho s divokou zvědavostí prohlížet. Vodu si ostatně nevzal.

„Rodione Romanoviči! Zlatíčko! Vždyť se takhle připravíte o rozum, ujišťuju vás, e-ech! A-ach! Napijte se! Napijte se aspoň trošičku!“

Nakonec ho přece jen přinutil vzít sklenici s vodou do ruky. Raskolnikov ji mechanicky zvedl ke rtům, ale pak se vzpamatoval a s odporem ji postavil na stůl.

„Ano, prosím, měli jsme záchvateček! Takhle si, holoubku, zase přivodíte tu dřívější nemoc,“ kdákal s přátelskou účastí Porfirij Petrovič, ostatně pořád ještě s jaksi zmateným výrazem. „Pane bože! Jak se můžete takhle nešetřit? Tady i Dmitrij Prokofjič za mnou včera přišel – souhlasím, souhlasím, prosím, mám jízlivou, ošklivou povahu, ale co oni z toho vyvodili!… Pane bože! Přišel včera, po vás, obědvali jsme, mluvil a mluvil, a já jen rozhodil rukama; no, myslím si… ach ty pane

bože! Přišel snad od vás? Ale posaďte se přece, příteli, posaďte se, proboha!“

„Ne, ode mě ne! Ale věděl jsem, že k vám šel a proč šel,“ odpověděl ostře Raskolnikov.

„Věděl jste?“

„Věděl. No a co z toho?“

„No to, příteli Rodione Romanoviči, že znám ještě jiné vaše kousky; o všem vím, prosím! Vždyť já vím, jak jste chodil *najímat byt,* skoro v noci, když se setmělo, a začal jste zvonit zvonkem a ptal jste se na krev a popletl jste dělníky i domovníky. Vždyť já tu vaši tehdejší duševní náladu chápu… ale přece se takhle prostě připravíte o rozum, namouduši, prosím! Zamotá se vám hlava! Rozhořčení ve vás kypí už moc silně, šlechetné rozhořčení, prosím, nad utrpěnými křivdami, nejdřív od osudu a pak od čtvrťových, a tak se zmítáte sem a tam, abyste takříkajíc všechny co nejdřív přinutil promluvit a tím to všechno naráz skoncoval, protože vás ty hlouposti už omrzely, a všechna ta podezření. Je to tak? Uhodl jsem tu náladu, prosím?… Jenže takhle zamotáte hlavu nejen sobě, ale i mému Razumichinovi; vždyť je na to až příliš *dobrý* člověk, sám to víte. Vy máte nemoc, a on ctnost, a ta nemoc se na něj pak snadno přenese… Já vám, příteli, až se uklidníte, povím… ale posaďte se přece, příteli, proboha! Prosím vás, odpočiňte si, jste celý pobledlý; tak už se posaďte.“

Raskolnikov si sedl; třas ho opouštěl a celé tělo mu polil žár. V hlubokém úžasu napjatě poslouchal vyděšeného Porfirije Petroviče, který se o něj přátelsky staral. Nevěřil však ani jedinému jeho slovu, přestože cítil jakousi podivnou náklonnost uvěřit. Nečekaná Porfirijova slova o bytě ho úplně ohromila. „Jak to, on tedy o tom bytě ví?“ napadlo ho najednou. „A sám mi to vypráví!“

„Ano, prosím, takový skoro přesně stejný případ, psychologický, se v naší soudní praxi stal, takový chorobný případ,“ pokračoval Porfirij překotně. „Jeden se taky křivě obvinil z vraždy, a jak se obvinil: sesta-

vil celou halucinaci, předložil fakta, vylíčil okolnosti, popletl a zmátl všechny do jednoho, a proč? Sám byl, naprosto neúmyslně, zčásti příčinou té vraždy, ale jen zčásti, a jak se dozvěděl, že vrahům dal podnět, zesmutněl, zatemnilo se mu v hlavě, začalo se mu všelicos zdát, úplně se pomátl a namluvil si, že on je ten vrah! Nakonec tu věc rozebral řídící senát, a ten nešťastník byl osvobozen a dán do ústavní péče. Díky řídícímu senátu! Ech, aj aj aj! Ale co je tohle, příteli? Takhle se dá dostat i horečka, když člověka popadnou takové choutky dráždit si nervy, chodit po nocích zvonit zvonky a vyptávat se na krev! Tuhle psychologii jsem přece celou studoval v praxi, prosím. Takhle člověka někdy táhne skočit z okna nebo ze zvonice, a ten pocit je tak svůdný. Taky ty zvonky, prosím... Nemoc, Rodione Romanoviči, nemoc! Začal jste svou nemoc až příliš zanedbávat, prosím. Měl byste se poradit se zkušeným lékařem, co je vám platný ten tlouštík!... Blouzníte! Tohle všechno se vám děje jen v samém blouznění!...“

Na okamžik se všechno kolem Raskolnikova zatočilo.

„Že by, že by,“ míhalo se mu hlavou, „lhal i teď? Nemožné, nemožné!“ Odstrkoval od sebe tu myšlenku, protože už předem cítil, do jakého stupně vzteku a zuřivosti ho může přivést, cítil, že by se mohl vztekem zbláznit.

„Nebylo to v blouznění, bylo to ve skutečnosti!“ vykřikl a napínal všechny síly svého rozumu, aby pronikl do Porfirijovy hry. „Ve skutečnosti, ve skutečnosti! Slyšíte?“

„Ano, chápu a slyším, prosím! Vy jste i včera říkal, že ne v blouznění, dokonce jste zvlášť zdůrazňoval, že ne v blouznění! Všechno, co můžete říct, chápu, prosím! E-ech!... Ale poslechněte přece, Rodione Romanoviči, můj dobrodinče, vezměte si třeba jen tuhle okolnost. Kdybyste byl opravdu, doopravdy vinen nebo byl nějak zapletený do té prokleté věci, no to byste, smilujte se, sám zdůrazňoval, že jste to všechno nedělal v blouznění, ale naopak při plném vědomí? A ještě zvlášť zdůrazňoval, s takovou zvláštní tvrdošíjností zdůrazňoval – no

mohlo by to tak být, no mohlo by to tak být, smilujte se? Vždyť podle mě je to přece úplně naopak. Kdybyste měl něco na svědomí, pak byste měl zdůrazňovat právě tohle: že prý určitě v blouznění! Je to tak? Že je to tak?“

V té otázce zazněla jakási prohnanost. Raskolnikov se před Porfirijem, který se k němu nakláněl, odtáhl až k samému opěradlu pohovky a mlčky, upřeně a v rozpacích si ho prohlížel.

„Nebo třeba co se týče pana Razumichina, totiž toho, jestli mi včera přišel něco říct sám od sebe, nebo na váš popud? Vy byste měl právě říkat, že přišel sám od sebe, a zatajit, že na váš popud! A vy to přece nezatajujete! Vy právě trváte na tom, že na váš popud!“

Raskolnikov na tom nikdy netrval. Po zádech mu přeběhl mráz.

„Pořád lžete,“ pronesl pomalu a slabě a rty se mu zkřivily do bolestného úsměvu. „Zase mi chcete ukázat, že znáte celou moji hru, že předem znáte všechny moje odpovědi,“ mluvil a sám skoro cítil, že už neváží slova, jak by měl, „chcete mě zastrašit… nebo se mi prostě vysmíváte…“

Zatímco to říkal, pořád se na něj upřeně díval, a najednou mu v očích znovu zablýskla bezmezná zloba.

„Pořád jen lžete!“ vykřikl. „Sám moc dobře víte, že nejlepší vytáčka pro zločince je pokud možno nezatajovat to, co se zatajit nemusí. Nevěřím vám!“

„To jste ale vrtichvost!“ zachichotal se Porfirij. „S vámi si, příteli, člověk neví rady; usadila se ve vás jakási monománie. Tak vy mi nevěříte? A já vám říkám, že už věříte, už jste uvěřil na čtvrt lokte, a já zařídím, že uvěříte na celý loket, protože vás doopravdy mám rád a upřímně vám přeju dobro.“

Raskolnikovovi se zachvěly rty.

„Ano, prosím, přeju, a definitivně vám řeknu,“ pokračoval Porfirij a lehce, přátelsky vzal Raskolnikova za paži, kousek nad loktem, „definitivně vám řeknu: hlídejte si svou nemoc. Navíc za vámi teď přijela

rodina; na tu pamatujte. Měl byste je opatrovat a hýčkat, a vy je jenom strašíte…“

„Co je vám do toho? Odkud to víte? Proč se o to tak zajímáte? Vy mě tedy sledujete a chcete mi to dát najevo?“

„Příteli! Vždyť jsem se to všechno dozvěděl od vás, od vás samotného! Ani si nevšimnete, že ve svém rozrušení všechno předem sám vykládáte, mně i jiným. Od pana Razumichina, Dmitrije Prokofjiče, jsem se taky včera dozvěděl spoustu zajímavých podrobností. Ne, prosím, vy jste mě přerušil, ale já vám řeknu, že kvůli své podezíravosti jste i přes všechen svůj důvtip dokonce ráčil ztratit zdravý pohled na věci. No, například, třeba zase na stejné téma, co se týče těch zvonků: takovou drahocennost, takový fakt – vždyť je to celý fakt, prosím! – jsem vám jen tak, i s rukama a nohama, vydal, já, vyšetřovatel! A vy v tom nic nevidíte? Kdybych vás podezíral jen trošičku, copak bych měl takhle postupovat? Naopak, měl bych vaše podezření nejdřív uspat a nedat ani najevo, že o tom faktu už vím; odvést vás takhle na opačnou stranu, a najednou, jako týlem sekery do temene – jak vy sám říkáte –, vás ohromit: ‚A copak jste, pane, ráčil dělat v bytě zavražděné v deset hodin večer, a ne-li dokonce v jedenáct? A proč jste zvonil zvonkem? A proč jste se vyptával na krev? A proč jste mátl domovníky a zval je na okrsek, k policejnímu poručíkovi?‘ Takhle bych měl postupovat, kdybych na vás měl jen kapičku podezření. Měl bych od vás se vší formou vzít výpověď, udělat domovní prohlídku, a možná vás ještě zatknout… Když jsem tedy postupoval jinak, nechovám vůči vám žádné podezření! A vy jste ztratil zdravý pohled a nic nevidíte, opakuju, prosím!“

Raskolnikov se zachvěl celým tělem, takže si toho Porfirij Petrovič všiml až příliš zřetelně.

„Pořád jen lžete!“ vykřikl. „Nevím, o co vám jde, ale pořád lžete… Předtím jste to myslel jinak, a tady se nemůžu mýlit… Lžete!“

„Já lžu?“ navázal Porfirij, zjevně se rozpaloval, ale zachovával si ten nejveselejší a nejposměšnější výraz a zřejmě se ani v nejmenším netrápil tím, jaké mínění o něm má pan Raskolnikov. „Já lžu?… A jak jsem s vámi předtím zacházel já, vyšetřovatel? Sám jsem vám napovídal a vydával vám všechny prostředky k obhajobě, sám jsem vám tu celou psychologii předkládal: ‚Nemoc prý, blouznění, byl uražený; melancholie a čtvrťoví‘, a všechno to ostatní? Co? He-he-he! I když – mimochodem řečeno – všechny tyhle psychologické prostředky k obhajobě, výmluvy a vytáčky, jsou krajně nepodložené, a navíc mají dva konce: ‚Nemoc prý, blouznění, sny, zdálo se mi, nepamatuju si‘, všechno je to tak, prosím, ale proč se, příteli, v nemoci a v blouznění zdají právě takovéhle sny, a ne jiné? Vždyť mohly být i jiné, prosím? Je to tak? He-he-he-he!“

Raskolnikov se na něj hrdě a pohrdavě podíval.

„Jedním slovem,“ řekl naléhavě a hlasitě, když vstával a přitom Porfirije trochu odstrčil, „jedním slovem, chci vědět: považujete mě definitivně za prostého podezření, nebo *ne?* Mluvte, Porfiriji Petroviči, mluvte jasně a definitivně, a rychle, hned!“

„To je ale potíž! No to je s vámi ale potíž,“ vykřikl Porfirij s naprosto veselým, prohnaným a ani v nejmenším znepokojeným výrazem. „A k čemu to potřebujete vědět, proč toho chcete vědět tolik, když vás ještě ani v nejmenším nezačali obtěžovat! Jste přece jako dítě: dej mi, podej mi oheň do ruky! A proč se tolik znepokojujete? Proč se nám sám tak vnucujete, z jakých příčin? Co? He-he-he!“

„Opakuju vám,“ vykřikl zuřivě Raskolnikov, „že už to déle nemůžu snášet…“

„Čeho, prosím? Té nejistoty?“ přerušil ho Porfirij.

„Nerýpejte do mě! Nechci!… Říkám vám, že nechci!… Nemůžu a nechci!… Slyšíte! Slyšíte!“ vykřikl a znovu uhodil pěstí do stolu.

„Ale tišeji, tišeji! Vždyť to uslyší! Vážně vás varuju: dejte si pozor. Nežertuju, prosím!“ pronesl šeptem Porfirij, ale tentokrát už v jeho

tváři nebyl ten předchozí babsky dobrácký a vyděšený výraz; naopak, teď přímo *rozkazoval,* přísně, se svraštělým obočím, a jako by naráz porušoval všechna tajemství a dvojznačnosti. Ale bylo to jen na okamžik. Raskolnikov, který byl na chvíli zaražený, upadl najednou do skutečného nepříčetného vzteku; ale podivné: znovu poslechl rozkaz mluvit tišeji, přestože byl v tom nejprudším záchvatu zuřivosti.

„Nenechám se trýznit!“ zašeptal najednou jako předtím a s bolestí a nenávistí si v tu chvíli uvědomil, že nemůže rozkaz neuposlechnout, a ta myšlenka ho přiváděla k ještě větší zuřivosti. „Zatkněte mě, prohledejte mě, ale račte postupovat formálně, a ne si se mnou hrát, prosím! Neopovažujte se…“

„Ale nestarejte se přece o formu,“ přerušil ho Porfirij se stejným prohnaným úsměškem jako předtím a jako by se dokonce s požitkem kochal Raskolnikovem. „Já vás, příteli, pozval teď po domácku, docela takhle přátelsky!“

„Nechci vaše přátelství a plivu na ně! Slyšíte? A hle: beru čepici a jdu. No tak, co teď řekneš, jestli mě chceš zatknout?“

Popadl čepici a šel ke dveřím.

„A to překvapeníčko snad nechcete vidět?“ zachichotal se Porfirij, znovu ho chytil kousek nad loktem a zastavil ho u dveří. Bylo vidět, že je čím dál veselejší a rozpustilejší, a to Raskolnikova definitivně vyvádělo z míry.

„Jaké překvapeníčko? Co je to?“ zeptal se, najednou se zastavil a polekaně se na Porfirije podíval.

„Překvapeníčko, prosím, sedí tady, u mě za dveřmi, he-he-he!“ Ukázal prstem na zamčené dveře v přepážce, které vedly do jeho služebního bytu. „Dokonce jsem ho zamkl, aby neutekl.“

„Co je to? Kde? Co?…“ Raskolnikov přistoupil ke dveřím a chtěl je otevřít, ale byly zamčené.

„Zamčeno, prosím, a tady je klíč!“

A opravdu mu ukázal klíč, který vytáhl z kapsy.

„Pořád jen lžeš!“ zařval Raskolnikov, který se už neovládal. „Lžeš, ty zatracený kašpare!“ A vrhl se na Porfirije, který couval ke dveřím, ale ani v nejmenším se nezalekl.

„Já všemu, všemu rozumím!“ přiskočil k němu. „Lžeš a dráždíš mě, abych se prozradil…“

„Víc už se ani prozradit nedá, příteli Rodione Romanyči. Vždyť jste úplně bez sebe. Nekřičte, nebo zavolám lidi, prosím!“

„Lžeš, nic z toho nebude! Volej lidi! Věděl jsi, že jsem nemocný, a chtěl jsi mě podrážděním, až k zuřivosti, abych se prozradil, to je tvůj cíl! Ne, ty předlož fakta! Všechno jsem pochopil! Ty žádná fakta nemáš, máš jen mizerné, ubohé dohady, zametovovské!… Znal jsi moji povahu, chtěl jsi mě dohnat k nepříčetnosti a pak mě najednou ohromit popy a úředními zástupci… Na ty čekáš? Co? Na co čekáš? Kde jsou? Sem s nimi!“

„Ale jakýpak úřední zástupci, prosím, příteli! Co si člověk nevymyslí! Takhle se formálně, jak říkáte, ani postupovat nedá, vy, drahoušku, tomu nerozumíte… A forma neuteče, prosím, sám uvidíte!…“ mumlal Porfirij a naslouchal u dveří.

Opravdu, v tu chvíli bylo ve vedlejší místnosti těsně u dveří slyšet něco jako hluk.

„Aha, jdou!“ vykřikl Raskolnikov. „Poslal jsi pro ně!… Čekal jsi na ně! Vypočítal sis… No tak sem s nimi se všemi: úřední zástupce, svědky, s čím chceš… sem s tím! Jsem připraven! Připraven!…“

Ale tu se stala podivná příhoda, něco tak nečekaného při obvyklém běhu věcí, že na takové rozuzlení samozřejmě nemohl počítat ani Raskolnikov, ani Porfirij Petrovič.

VI

Když si později na tu chvíli vzpomínal, představovalo se mu všechno takhle.

Hluk, který bylo slyšet za dveřmi, najednou rychle zesílil a dveře se trochu pootevřely.

„Co je?“ vykřikl mrzutě Porfirij Petrovič. „Vždyť jsem upozornil…“

Na okamžik nepřišla odpověď, ale bylo vidět, že za dveřmi je několik lidí a že jako by někoho odstrkovali.

„Co se tam děje?“ zopakoval znepokojeně Porfirij Petrovič.

„Přivedli vězně, Nikolaje,“ ozval se něčí hlas.

„Není třeba! Pryč! Počkat!… Proč sem vlezl! Co je to za nepořádek!“ zakřičel Porfirij a vrhl se ke dveřím.

„No ale on…“ začal znovu týž hlas a najednou se zarazil.

Nanejvýš dvě vteřiny probíhal skutečný zápas; pak najednou jako by někdo někoho silou odstrčil, a hned nato vkročil přímo do pracovny Porfirije Petroviče nějaký velmi bledý člověk.

Ten člověk vypadal na první pohled velmi podivně. Díval se přímo před sebe, ale jako by nikoho neviděl. V očích mu blýskala rozhodnost, ale přitom mu tvář pokrývala smrtelná bledost, jako by ho vedli na popravu. Úplně zbělelé rty se mu lehce chvěly.

Byl ještě velmi mladý, oblečený jako prostý člověk, prostřední postavy, hubený, s vlasy zastřiženými dokolečka, s jemnými, jakoby vyschlými rysy tváře. Člověk, kterého nečekaně odstrčil, se za ním první vrhl do pokoje a stačil ho chytit za rameno: byl to strážce z eskorty; ale Nikolaj škubl paží a ještě jednou se mu vytrhl.

Ve dveřích se natlačilo několik zvědavců. Někteří z nich se drali dovnitř. Všechno, co bylo popsáno, se stalo skoro v jediném okamžiku.

„Pryč, ještě je brzo! Počkej, až tě zavolají!... Proč ho přivedli dřív?“ mumlal krajně mrzutě Porfirij Petrovič, jako by ho to vyvedlo z konceptu. Ale Nikolaj najednou poklekl.

„Co děláš?“ vykřikl ohromeně Porfirij.

„Já jsem vinen! Můj hřích! Já jsem vrah!“ pronesl najednou Nikolaj, jako by se trochu dusil, ale dost hlasitě.

Asi deset vteřin trvalo ticho, jako by všechny přepadla strnulost; i strážce couvl a už k Nikolajovi nepřistupoval, ale mechanicky ustoupil ke dveřím a zůstal nehybně stát.

„Co je?“ vykřikl Porfirij Petrovič, když se probral z okamžitého ustrnutí.

„Já... jsem vrah...“ zopakoval Nikolaj, když chviličku mlčel.

„Jak... ty... Jak... Koho jsi zabil?“

Porfirij Petrovič byl zjevně v koncích.

Nikolaj znovu chviličku mlčel.

„Aljonu Ivanovnu a jejich sestřičku, Lizavetu Ivanovnu, jsem... zabil... sekerou. Zatmělo se mi v hlavě...“ dodal najednou a zase zmlkl. Pořád klečel.

Porfirij Petrovič několik okamžiků stál, jako by o něčem přemýšlel, ale najednou se zase vzrušeně vzchopil a zamával rukama na nezvané svědky. Ti v mžiku zmizeli a dveře se přivřely. Potom se podíval na Raskolnikova, který stál v koutě a divoce se díval na Nikolaje, a už k němu vykročil, ale najednou se zastavil, podíval se na něj, hned přenesl pohled na Nikolaje, pak zase na Raskolnikova, pak zase na Nikolaje, a najednou, jako by se nechal unést, se znovu obořil na Nikolaje.

„Co mi s tím svým zatměním předbíháš?“ okřikl ho skoro zlostně. „Ještě jsem se tě neptal, jestli se ti zatmělo, nebo ne... mluv: zabil jsi?“

„Jsem vrah... dávám výpověď...“ pronesl Nikolaj.

„E-ech! Čím jsi zabil?“

„Sekerou. Měl jsem ji připravenou.“

„Ech, ten spěchá! Sám?“

Nikolaj otázce nerozuměl.

„Zabil jsi sám?“

„Sám. A Miťka je nevinnej a s tím vším nemá nic společnýho.“

„Nespěchej s tím Miťkou! E-ech!“

„Jak jsi, no, jak jsi tenkrát vlastně utekl ze schodů? Vždyť domovníci vás potkali oba?“

„To já jen tak naoko… tenkrát… utíkal s Miťkou,“ odpověděl Nikolaj, jako by spěchal a měl to připravené předem.

„No, to je ono!“ vykřikl zlostně Porfirij. „Nemluví svými slovy!“ zabručel jakoby pro sebe a najednou znovu uviděl Raskolnikova.

Bylo vidět, že se tak zabral do Nikolaje, že na okamžik na Raskolnikova dokonce zapomněl. Teď se najednou vzpamatoval, dokonce se zarazil…

„Rodione Romanoviči, příteli! Promiňte, prosím,“ vrhl se k němu, „takhle to nejde; prosím vás… vy tu nemáte co… já sám… vidíte, jaká překvapení!… prosím vás!…“

A vzal ho za ruku a ukázal mu na dveře.

„Vy jste to asi nečekal?“ pronesl Raskolnikov, který samozřejmě ještě nic jasně nechápal, ale už stačil silně nabrat odvahu.

„Ani vy jste to nečekal, příteli. Jen se podívejte, jak se vám ručička třese! He-he!“

„Vy se třesete taky, Porfiriji Petroviči.“

„I já se třesu, prosím; nečekal jsem to!…“

Už stáli ve dveřích. Porfirij netrpělivě čekal, až Raskolnikov projde.

„A to překvapeníčko mi tedy neukážete?“ pronesl najednou Raskolnikov.

„Mluví, a sám ještě v puse cvaká zoubky, he-he! Vy jste ale ironický člověk! Nuže, na shledanou, prosím.“

„Podle mě spíš *sbohem*!“

„Jak bůh dá, prosím, jak bůh dá!“ zabručel Porfirij s jaksi zkřiveným úsměvem.

Když Raskolnikov procházel kanceláří, všiml si, že se na něj mnozí upřeně podívali. V předsíni v zástupu stačil rozeznat oba domovníky z *toho* domu, které tenkrát v noci vybízel, aby šli na policii. Stáli tam a na něco čekali. Ale sotva vyšel na schodiště, najednou za sebou znovu uslyšel hlas Porfirije Petroviče. Ohlédl se a uviděl, že ho dohání, celý udýchaný.

„Jen slovíčko, prosím, Rodione Romanoviči; co se týče všeho toho ostatního, jak bůh dá, ale přece jen se vás budu muset formálně na ledacos zeptat… takže se ještě uvidíme, tak, prosím.“

A Porfirij se před ním s úsměvem zastavil.

„Tak, prosím,“ dodal ještě jednou.

Dalo se předpokládat, že chce ještě něco říct, ale nějak mu to nešlo z úst.

„A vy mi, Porfiriji Petroviči, promiňte to předtím… dal jsem se unést,“ začal Raskolnikov, který už docela nabral odvahu a měl až neodolatelnou chuť se trochu předvést.

„To nic, prosím, to nic…“ navázal skoro radostně Porfirij. „Já sám taky… Mám jedovatou povahu, kaju se, kaju! Ale však my se uvidíme, prosím. Jestli bůh dá, tak se ještě moc a moc uvidíme!…“

„A definitivně se poznáme?“ navázal Raskolnikov.

„A definitivně se poznáme,“ přisvědčil Porfirij Petrovič, přimhouřil oči a velmi vážně se na něj podíval. „Teď na oslavu jmenin, prosím?“

„Na pohřeb, prosím.“

„Ano, vlastně, na pohřeb! Šetřete si zdraví, zdravíčko, prosím…“

„A já ani nevím, co bych vám ze své strany popřál!“ navázal Raskolnikov, který už začínal scházet ze schodů, ale najednou se k Porfirijovi znovu obrátil. „Popřál bych vám velké úspěchy, ale vždyť vidíte, jak je ten váš úřad komický!“

„Pročpak komický, prosím?“ nastražil hned uši Porfirij Petrovič, který se už taky obracel k odchodu.

„No jak jinak, tohohle ubohého Mikolku jste přece určitě, jak to jen šlo, týral a trápil, psychologicky, po svém, dokud se nepřiznal; ve dne v noci jste mu nejspíš dokazoval: ‚Ty jsi vrah, ty jsi vrah…‘ – a teď, když se už přiznal, ho zase začnete rozebírat do kosti: ‚Lžeš prý, ty nejsi vrah! Nemohl jsi jím být! Nemluvíš svými slovy!‘ Tak jak by potom ten úřad nebyl komický?“

„He-he-he! Tak přece jste si všiml, co jsem teď řekl Nikolajovi, že ‚nemluví svými slovy‘?“

„Jak bych si nevšiml?“

„He-he! Jste důvtipný, důvtipný, prosím. Všeho si všimnete! Opravdu hravý rozum, prosím! A hned zavadíte o tu nejkomičtější strunu… he-he! Tenhle rys měl prý ze spisovatelů v nejvyšší míře Gogol, ne?“

„Ano, Gogol.“

„Ano, prosím, Gogol, prosím… na co nejpříjemnější shledanou, prosím.“

„Na co nejpříjemnější shledanou…“

Raskolnikov šel rovnou domů. Byl tak zmatený a popletený, že když přišel domů a vrhl se na pohovku, asi čtvrt hodiny jen seděl, odpočíval a snažil se aspoň trochu sebrat myšlenky. O Nikolajovi se ani nepokoušel uvažovat: cítil, že je ohromený; že v Nikolajově přiznání je něco nevysvětlitelného, podivuhodného, co teď za nic na světě nepochopí. Ale Nikolajovo přiznání byl skutečný fakt. Důsledky toho faktu mu byly hned jasné: lež musí vyjít najevo, a pak se do něj pustí znovu. Ale přinejmenším do té doby je volný a musí pro sebe bezpodmínečně něco udělat, protože nebezpečí je nevyhnutelné.

Ale do jaké míry? Situace se začínala vyjasňovat. Když si *načrno,* v celkové souvislosti, vybavil celou tu dnešní scénu s Porfirijem, nemohl se znovu nezachvět hrůzou. Samozřejmě ještě neznal všechny Porfirijovy cíle, nemohl proniknout do všech jeho dnešních výpočtů.

Ale část hry byla odhalena, a nikdo jiný než on samozřejmě nemohl lépe pochopit, jak strašný pro něj byl tenhle „tah“ v Porfirijově hře. Ještě kousek, a *mohl* se prozradit úplně, už fakticky. Porfirij znal chorobnost jeho povahy, na první pohled ho správně pochopil a prohlédl, a tak jednal sice až příliš rozhodně, ale skoro na jistotu. Nesporně, Raskolnikov se už i předtím stačil příliš zkompromitovat, ale k *faktům* to přece jen ještě nedošlo; všechno to je ještě jen relativní. Ale chápe to teď všechno opravdu tak, opravdu tak? Nemýlí se? K jakému výsledku vlastně Porfirij dnes směřoval? Měl opravdu na dnešek něco připraveného? A co vlastně? Opravdu na něco čekal, nebo ne? Jak by se vlastně dnes rozešli, kdyby nepřišla ta nečekaná katastrofa s Nikolajem?

Porfirij ukázal skoro celou svou hru; samozřejmě riskoval, ale ukázal ji, a – pořád se to Raskolnikovovi zdálo – kdyby měl Porfirij opravdu něco víc, ukázal by i to. Co je to za „překvapení“? Výsměch, nebo co? Znamenalo to něco, nebo ne? Mohlo se za tím skrývat aspoň něco podobného faktu, skutečnému obvinění? Ten včerejší člověk? Kam se propadl? Kde byl dnes? Vždyť jestli má Porfirij něco skutečného, pak to určitě souvisí s tím včerejším člověkem…

Seděl na pohovce se svěšenou hlavou, lokty opřenými o kolena a s tváří zakrytou rukama. Celým tělem mu ještě probíhal nervózní třas. Nakonec vstal, vzal čepici, chvíli přemýšlel a vydal se ke dveřím.

Jaksi tušil, že aspoň pro dnešní den se skoro jistě může považovat za bezpečného. Najednou ucítil v srdci skoro radost: zachtělo se mu co nejdřív ke Katěrině Ivanovně. Na pohřeb samozřejmě přišel pozdě, ale na tryznu to stihne, a tam teď uvidí Soňu.

Zastavil se, zamyslel a na rtech se mu vynořil bolestný úsměv.

„Dnes! Dnes!“ opakoval si v duchu. „Ano, ještě dnes! Tak to musí být…“

Sotva chtěl otevřít dveře, začaly se najednou otvírat samy. Zachvěl se a uskočil dozadu. Dveře se otvíraly pomalu a tiše, a najednou se ob-

jevila postava – včerejší člověk, který vylezl *ze země*.

Člověk se zastavil na prahu, mlčky se podíval na Raskolnikova a udělal krok do pokoje. Byl úplně stejný jako včera, stejná postava, stejně oblečený, ale v jeho tváři a v pohledu se stala velká změna: díval se teď jaksi zkroušeně, chvíli postál a zhluboka si povzdechl. Scházelo jen, aby si přitom položil dlaň na tvář a hlavu naklonil na stranu, a vypadal by úplně jako ženská.

„Co chcete?“ zeptal se Raskolnikov, který úplně zkameněl.

Člověk chvíli mlčel a najednou se mu hluboko, skoro až k zemi, uklonil. Přinejmenším se prstem pravé ruky dotkl země.

„Co to děláte?“ vykřikl Raskolnikov.

„Jsem vinen,“ pronesl tiše ten člověk.

„Čím?“

„Zlými myšlenkami.“

Oba se na sebe dívali.

„Mrzelo mě to. Jak jste tenkrát ráčil přijít, možná v opilosti, a volal jste domovníky na policii a ptal jste se na krev, mrzelo mě, že to nechali bejt a měli vás za opilýho. A tak mě to mrzelo, že jsem přišel o spaní. A jak jsme si zapamatovali adresu, přišli jsme sem včera a ptali jsme se…“

„Kdo přišel?“ přerušil ho Raskolnikov a v mžiku si začal vzpomínat.

„No já, totiž, já jsem vám ublížil.“

„Vy jste tedy z toho domu?“

„No já jsem tam tenkrát stál s nima v průjezdu, nebo jste zapomněl? Máme tam svoje řemeslo, odjakživa. Kožešníci jsme, měšťané, bereme práci domů… a nejvíc mě to mrzelo…“

A najednou si Raskolnikov jasně vybavil celou tu scénu předevčírem v průjezdu; uvědomil si, že kromě domovníků tam tenkrát stálo ještě několik lidí, stály tam i ženské. Vzpomněl si na jeden hlas, který navrhoval, aby ho odvedli rovnou na policii. Tvář toho, kdo mluvil, si vyba-

vit nemohl a ani teď ho nepoznával, ale pamatoval si, že mu tenkrát dokonce něco odpověděl, že se k němu obrátil…

Tak tímhle se tedy vyřešila celá ta včerejší hrůza. Nejstrašnější bylo pomyslet, že opravdu málem zahynul, málem se zničil kvůli tak *nicotné* okolnosti. Takže kromě najímání bytu a řečí o krvi nemůže tenhle člověk nic vyprávět. Takže ani Porfirij nemá nic, nic kromě toho *blouznění,* žádná fakta kromě *psychologie,* která má *dva konce,* nic skutečného. Takže jestli se neobjeví žádná další fakta – a ta se už objevit nesmějí, nesmějí, nesmějí! –, tak… tak co s ním mohou udělat? Čím ho mohou definitivně usvědčit, i kdyby ho zatkli? A Porfirij se tedy o bytě dozvěděl teprve teď, teprve před chvílí, a až dosud o něm nevěděl.

„To vy jste dnes řekl Porfirijovi… o tom, že jsem tam přišel?“ vykřikl, ohromený náhlým nápadem.

„Kterýmu Porfirijovi?“

„Vyšetřovateli.“

„Já jsem mu to řekl. Domovníci tenkrát nešli, tak jsem šel já.“

„Dnes?“

„Byl jsem tam minutku před váma. A všechno jsem slyšel, všechno, jak vás trýznil.“

„Kde? Co? Kdy?“

„No přímo tam, u něj za přepážkou, celou dobu jsem tam proseděl.“

„Jak? Tak vy jste byl to překvapení? Ale jak se to mohlo stát? Smilujte se!“

„Jak jsem viděl,“ začal měšťan, „že domovníci na moje slova nechtěj jít, protože prej už je pozdě, a že by se možná ještě rozzlobil, proč nepřišli hned, mrzelo mě to a přišel jsem o spaní a začal jsem se vyptávat. A jak jsem to včera vyzvěděl, šel jsem tam dneska. Poprvé jsem přišel – nebyl tam. Za hodinku jsem přišel – nepřijali mě, potřetí jsem přišel – pustili mě. Začal jsem mu hlásit všechno, jak to bylo, a on začal pobíhat po pokoji a bil se pěstí do prsou: ‚Co mi to, povídá, děláte, vy lotři? Kdybych o takovýhle věci věděl, dal bych si ho přivést s es-

kortou!‘ Pak vyběhl, někoho zavolal a začal s ním v koutě mluvit, a pak zase ke mně – a začal se vyptávat a nadávat. A hodně mi vyčítal; a já mu o všem podal hlášení a říkal jsem, že na moje včerejší slova jste se mi neodvážil nic odpovědět a že jste mě nepoznal. A on tu zas začal pobíhat a pořád se bil do prsou a zlobil se a pobíhal, a jak ohlásili vás – no, povídá, vlez za přepážku a zatím tam seď, nehejbej se, ať uslyšíš cokoli, a sám mi tam přines židli a zamkl mě; možná se tě, povídá, na něco zeptám. A jak přivedli Nikolaje, tak mě, po vás, vyvedl ven: ještě si tě, povídá, zavolám a ještě se tě budu ptát…“

„A Nikolaje vyslýchal před tebou?“

„Jak vyvedl vás, hned vyvedl i mě a začal vyslýchat Nikolaje.“

Měšťan se odmlčel a najednou se znovu poklonil a dotkl se prstem podlahy.

„Za pomluvu a za mou zlobu mi odpusťte.“

„Bůh odpustí,“ odpověděl Raskolnikov, a jakmile to vyslovil, měšťan se mu poklonil, ale už ne až k zemi, nýbrž jen v pase, pomalu se otočil a vyšel z pokoje. „Všechno má dva konce, teď má všechno dva konce,“ opakoval si Raskolnikov a vyšel z pokoje čilejší než kdy jindy.

„Teď se ještě utkáme,“ pronesl se zlým úsměškem, když scházel ze schodů. Ta zloba ovšem patřila jemu samému: s pohrdáním a studem vzpomínal na svou „malomyslnost“.

Díl pátý

I

Ráno, které následovalo po osudném vysvětlení Pjotra Petroviče s Duněčkou a s Pulcherijí Alexandrovnou, přineslo svůj vystřízlivující účinek i Pjotru Petrovičovi. K svému nejvyššímu nepotěšení byl nucen pomalu přijmout jako fakt, dokonaný a nevratný, to, co mu ještě včera připadalo jako událost skoro fantastická, a třebaže se už stala, přece jen jako by stále ještě nemožná. Černý had uražené ješitnosti mu celou noc sál srdce. Když vstal z postele, Pjotr Petrovič se hned podíval do zrcadla. Bál se, jestli se mu přes noc nevylila žluč. Z téhle strany však bylo zatím všechno v pořádku, a když si prohlédl svou ušlechtilou, bílou a v poslední době trochu ztloustlou tvář, Pjotr Petrovič se dokonce na okamžik utěšil, v naprostém přesvědčení, že si najde nevěstu někde jinde, a možná ještě lepší; hned se však vzpamatoval a energicky si odplivl stranou, čímž vyvolal mlčenlivý, ale sarkastický úsměv u svého mladého přítele a spolubydlícího Andreje Semjonoviče Lebezjatnikova. Pjotr Petrovič si toho úsměvu všiml a v duchu si ho

hned svému mladému příteli připsal na účet. V poslední době mu toho na účet připsal už hodně. Jeho zloba se zdvojnásobila, když mu najednou došlo, že neměl Andreji Semjonovičovi včera vykládat o včerejších výsledcích. Byla to druhá včerejší chyba, kterou udělal v rozčilení, z přílišné sdílnosti, podrážděně… Potom, celé to dopoledne, jako naschvál, následovala jedna nepříjemnost za druhou. Dokonce i v senátu ho čekal jakýsi nezdar ve věci, o kterou se tam staral. Zvlášť ho rozdráždil majitel bytu, který si najal s ohledem na brzkou svatbu a dával ho upravovat na vlastní náklady: ten majitel, jakýsi zbohatlý německý řemeslník, za nic na světě nechtěl zrušit právě uzavřenou smlouvu a požadoval plné penále, jak stálo ve smlouvě, přestože mu Pjotr Petrovič vracel byt skoro nově upravený. Stejně tak v obchodě s nábytkem za nic nechtěli vrátit ani jediný rubl ze zálohy za nábytek, který byl koupený, ale do bytu ještě nepřevezený. „Nebudu se přece ženit kvůli nábytku!“ skřípal Pjotr Petrovič zuby sám pro sebe, a zároveň v něm ještě jednou probleskla zoufalá naděje: „Copak je opravdu tohle všechno tak nenávratně ztracené a skončené? Copak se nedá ještě jednou zkusit?“ Myšlenka na Duněčku se mu ještě jednou svůdně zabodla do srdce jako tříska. S mukami tu chvíli přečkal, a kdyby bylo možné hned teď, jen pouhým přáním, Raskolnikova usmrtit, Pjotr Petrovič by to přání jistě okamžitě vyslovil.

„Chyba byla kromě toho ještě v tom, že jsem jim vůbec nedával peníze,“ myslel si, když se smutně vracel do Lebezjatnikovovy komůrky, „a proč jsem, k čertu, tak skrblil jako nějaký žid? Nebyl v tom dokonce ani žádný počet! Myslel jsem, že je podržím zkrátka a dovedu je tak daleko, aby na mě hleděly jako na prozřetelnost, a ony hle!… Fuj!… Ne, kdybych jim za celou tu dobu dal, řekněme, tak půldruhého tisíce na výbavu a na dárky, na všelijaké ty krabičky, toaletní soupravy, karneoly, látky a na všechnu tu veteš od Knopa a z anglického obchodu, byla by to čistší věc a… pevnější! Tak snadno by mě teď neodmítly! Tihle lidé jsou toho ražení, že by v případě odmítnutí rozhodně považovaly

za svou povinnost vrátit dárky i peníze; a vracet by bylo těžkoučké a líto by jim bylo! A svědomí by je taky šimralo: jak to, prý, najednou vyhnat člověka, který byl až dosud tak štědrý a dost jemný?... Hm! Šlápl jsem vedle!“ A když ještě jednou zaskřípal zuby, Pjotr Petrovič se hned nazval hlupákem – v duchu, samozřejmě.

Když dospěl k tomuto závěru, vrátil se domů dvakrát zlostnější a podrážděnější, než odešel. Přípravy na tryznu v pokoji Katěriny Ivanovny zčásti upoutaly jeho zvědavost. Něco o té tryzně slyšel už včera; dokonce si vzpomínal, že jako by byl pozván i on; ale pro vlastní starosti tohle všechno ostatní přešel bez povšimnutí. Pospíšil si, aby se vyptal paní Lippevechzelové, která se v nepřítomnosti Katěriny Ivanovny – ta byla na hřbitově – točila kolem prostíraného stolu, a dozvěděl se, že tryzna bude slavnostní, že jsou pozváni skoro všichni nájemníci, dokonce i ti, kteří nebožtíka neznali, že je pozván dokonce i Andrej Semjonovič Lebezjatnikov, navzdory své dřívější hádce s Katěrinou Ivanovnou, a konečně, že on sám, Pjotr Petrovič, je nejen pozván, ale dokonce se na něj čeká s velkou netrpělivostí, protože je skoro nejváženějším hostem ze všech nájemníků. Sama Amalija Ivanovna byla také pozvána s velkými poctami, navzdory všem dřívějším nepříjemnostem, a proto teď hospodařila a starala se a skoro z toho měla požitek, a kromě toho byla celá vystrojená sice do smutku, ale do všeho nového, do hedvábí, jako ze škatulky, a byla na to pyšná. Všechna tahle fakta a zprávy vnukly Pjotru Petrovičovi jistou myšlenku, a odešel do svého pokoje, totiž do pokoje Andreje Semjonoviče Lebezjatnikova, poněkud zamyšlený. Jde totiž o to, že se dozvěděl také, že mezi pozvanými je i Raskolnikov.

Andrej Semjonovič zůstal z nějakého důvodu celé to dopoledne doma. S tímto pánem měl Pjotr Petrovič zvláštní, ostatně zčásti i přirozený vztah: Pjotr Petrovič jím pohrdal a nenáviděl ho dokonce nad míru, skoro od toho dne, kdy se k němu nastěhoval, ale zároveň jako by se ho trochu bál. Neubytoval se u něj po příjezdu do Petrohradu jen

ze skrblické šetrnosti, i když ta byla skoro hlavním důvodem; byl tu i jiný důvod. Už na venkově slyšel o Andreji Semjonovičovi, svém bývalém chráněnci, jako o jednom z nejpokrokovějších mladých pokrokářů, a dokonce o něm slyšel, že hraje významnou roli v jistých zajímavých a pohádkových kroužcích. To Pjotra Petroviče ohromilo. Právě tyhle mocné, vševědoucí, všemi pohrdající a všechny odhalující kroužky už dávno naháněly Pjotru Petrovičovi jakýsi zvláštní strach, ostatně naprosto neurčitý. Sám si samozřejmě, a ještě na venkově, nemohl o ničem *takového druhu* udělat přesnou představu, byť jen přibližnou. Slyšel, jako všichni, že existují, zvláště v Petrohradě, jacísi pokrokáři, nihilisté, odhalovatelé a tak dále, a tak dále, ale jako mnozí zveličoval a překrucoval smysl a význam těch názvů až do nesmyslnosti. Už několik let se ze všeho nejvíc bál *odhalení*, a to byl hlavní důvod jeho ustavičného, přehnaného neklidu, zvláště když snil o tom, že svou činnost přenese do Petrohradu. V tomhle ohledu byl, jak se říká, *vylekaný*, jako bývají někdy *vylekané* malé děti. Před několika lety, na venkově, když teprve začínal budovat kariéru, zažil dva případy, kdy byly krutě odhaleny dost významné osobnosti v gubernii, kterých se do té doby držel a které ho protěžovaly. Jeden případ skončil pro odhalenou osobu nějak obzvlášť skandálně a druhý málem skončil dokonce i velmi nepříjemnými trampotami. Proto se Pjotr Petrovič rozhodl, že po příjezdu do Petrohradu okamžitě vyzví, oč jde, a bude-li třeba, pro všechny případy předběhne události a bude se ucházet o přízeň „našich mladých generací“. V tom spoléhal na Andreje Semjonoviče a při návštěvě, třeba u Raskolnikova, se už naučil jakž takž zaokrouhlovat známé fráze, které od jiných slyšel…

Samozřejmě v Andreji Semjonovičovi rychle stačil rozpoznat nesmírně přízemního a prostoduchého člověčka. To však Pjotra Petroviče nijak nepřesvědčilo ani nepovzbudilo. I kdyby se přesvědčil, že všichni pokrokáři jsou stejní hlupáčci, ani tehdy by jeho neklid neutichl. Do všech těch učení, myšlenek a systémů, se kterými se na něj Andrej

Semjonovič hned vrhl, mu vlastně nebylo nic. Měl svůj vlastní cíl. Potřeboval jen co nejrychleji a okamžitě vyzvědět: co se *tady* stalo a jak? Mají *tihle lidé* moc, nebo nemají? Má se vlastně on čeho bát, nebo ne? Odhalí ho, když podnikne tohle a tohle, nebo ho neodhalí? A jestli ho odhalí, tak za co přesně, a za co se vlastně teď odhaluje? A nejen to: nedalo by se k nim nějak vetřít a zároveň je napálit, jestli jsou opravdu silní? Je to potřeba, nebo není? Nedalo by se třeba něco ve své kariéře zařídit právě jejich prostřednictvím? Jedním slovem, stály před ním stovky otázek.

Ten Andrej Semjonovič byl chudokrevný a krticemi trpící človíček malého vzrůstu, někde úředníkem, a až podivně světlovlasý, s licousy ve tvaru karbanátků, na které byl velmi pyšný. Kromě toho ho skoro neustále bolely oči. Srdce měl dost měkké, ale řeč velmi sebevědomou a někdy dokonce nesmírně nadutou, což ve srovnání s jeho figurkou skoro vždycky vyznívalo směšně. U Amaliji Ivanovny ostatně patřil mezi dost vážené nájemníky, to jest neopíjel se a za byt platil řádně. Přes všechny tyto vlastnosti byl Andrej Semjonovič opravdu hloupoučký. K pokroku a k „našim mladým generacím“ se přidal – z vášně. Byl to jeden z té nesčetné a různorodé legie šosáků, chcíplých nedochůdčat a svéhlavců, kteří se ničemu pořádně nedoučili a kteří se okamžitě a neomylně přidají k té nejmódnější, nejrozšířenější myšlence, jen aby ji hned zbanalizovali, jen aby v mžiku zkarikovali všechno, čemu sami někdy nejupřímněji slouží.

Ostatně i Lebezjatnikov, přestože byl velmi dobráček, začínal svého spolubydlícího a bývalého poručníka Pjotra Petroviče zčásti nesnášet. Stalo se to z obou stran jaksi nenadále a vzájemně. Jakkoli byl Andrej Semjonovič prostoduchý, přece jen mu pomalu začínalo docházet, že ho Pjotr Petrovič vodí za nos a v skrytu jím pohrdá a že „to vůbec není takový člověk“. Zkusil mu vykládat Fourierův systém a Darwinovu teorii, ale Pjotr Petrovič, zvláště v poslední době, začal poslouchat jaksi až příliš sarkasticky, a v úplně poslední době dokonce začal nadávat.

Jde totiž o to, že instinktivně začínal tušit, že Lebezjatnikov není jen přízemní a hloupoučký človíček, ale možná i lhářík, a že vůbec nemá žádné významnější styky ani ve svém kroužku, ale jen něco zaslechl z třetích úst; a nejen to: že možná ani svou věc, tu *propagandistickou*, pořádně nezná, protože se nějak až příliš plete, a kdepak on a dělat odhalovatele! Mimochodem poznamenejme, že Pjotr Petrovič za ten týden a půl – zvláště zpočátku – ochotně přijímal od Andreje Semjonoviče i velmi podivné chvály, to jest nenamítal například nic a mlčel, když mu Andrej Semjonovič přisuzoval ochotu přispět k budoucímu a brzkému zřízení nové „*komuny*" někde v Měšťanské ulici; nebo třeba ochotu nebránit Duněčce, kdyby si hned v prvním měsíci manželství usmyslela pořídit si milence; nebo nekřtít své budoucí děti a tak dále, a tak dále – všechno v tomhle duchu. Pjotr Petrovič podle svého zvyku takové vlastnosti, které mu byly přisuzovány, nevyvracel a nechal se chválit i takhle – tak příjemná mu byla každá chvála.

Pjotr Petrovič, který si z nějakých důvodů toho dopoledne rozměnil několik pětiprocentních obligací, seděl u stolu a přepočítával svazky bankovek a státních poukázek. Andrej Semjonovič, který skoro nikdy neměl peníze, chodil po pokoji a dělal sám před sebou, že se na všechny ty svazky dívá lhostejně, a dokonce s pohrdáním. Pjotr Petrovič by například za nic na světě nevěřil, že se Andrej Semjonovič na takové peníze může doopravdy dívat lhostejně; a Andrej Semjonovič si zase s hořkostí pomýšlel, že Pjotr Petrovič je přece opravdu schopný si to o něm myslet, a ještě je možná rád, že má příležitost polechtat a podráždit svého mladého přítele rozloženými svazky bankovek, připomenout mu jeho bezvýznamnost a celý ten rozdíl, který mezi nimi oběma prý existuje.

Tentokrát mu Pjotr Petrovič připadal podrážděný a nepozorný jako nikdy předtím, přestože se on, Andrej Semjonovič, pustil před ním do rozvíjení svého oblíbeného tématu o založení nové, zvláštní „komuny". Krátké námitky a poznámky, které Pjotru Petrovičovi unikaly mezi

cvakáním kuliček na počítadle, dýchaly tím nejzjevnějším a úmyslně nezdvořilým posměchem. Ale „humánní“ Andrej Semjonovič přičítal náladu Pjotra Petroviče dojmu ze včerejšího rozchodu s Duněčkou a hořel touhou co nejdřív začít o tom mluvit: měl k tomu co říct, něco pokrokového a propagandistického, co by mohlo jeho ctěného přítele utěšit a „nepochybně“ prospět jeho dalšímu rozvoji.

„Jakou to tryznu tam pořádá ta… ta vdova?“ zeptal se najednou Pjotr Petrovič a přerušil Andreje Semjonoviče na tom nejzajímavějším místě.

„Jako byste nevěděl; vždyť jsem s vámi právě o tom včera mluvil a rozvíjel myšlenku o všech těch obřadech… Vždyť ona přece pozvala i vás, slyšel jsem. Sám jste s ní včera mluvil…“

„Vůbec jsem nečekal, že ta žebravá hlupačka utratí za tryznu všechny peníze, které dostala od toho druhého hlupáka… Raskolnikova. Dokonce jsem se teď podivil, když jsem šel kolem: takové přípravy, vína!… Je pozváno několik lidí – čert ví, co to má být!“ pokračoval Pjotr Petrovič a vyptával se a naváděl k tomuhle rozhovoru, jako by s nějakým úmyslem. „Cože? Říkáte, že pozvala i mě?“ dodal najednou a zvedl hlavu. „A kdy? Nepamatuju se, prosím. Ostatně nepůjdu. Co bych tam dělal? Včera jsem s ní jen mimochodem mluvil o tom, že by jako žebravá vdova po úředníkovi mohla dostat roční plat jako jednorázovou podporu. Tak jestli mě nezve kvůli tomu? He-he!“

„Já tam taky nemám v úmyslu jít,“ řekl Lebezjatnikov.

„To bych řekl! Vlastnoručně jste ji zmlátil. Je jasné, že se stydíte, he-he-he!“

„Kdo zmlátil? Koho?“ zarazil se najednou Lebezjatnikov a dokonce zčervenal.

„No vy přece, Katěrinu Ivanovnu, tak asi před měsícem! Vždyť jsem to slyšel, prosím, včera, prosím… Tak to jsou ta vaše přesvědčení!… A ženská otázka taky nějak pokulhává. He-he-he!“

A Pjotr Petrovič, jako by utěšený, začal zase cvakat na počítadle.

„To jsou samé nesmysly a pomluvy!“ vzplanul Lebezjatnikov, který se pokaždé bál, když mu tu historku někdo připomněl. „A vůbec to tak nebylo! Bylo to něco jiného… Neslyšel jste to správně; drb! Já se tenkrát prostě bránil. Ona se na mě první vrhla s drápy… Vyškubala mi celý licous… Každý člověk se snad smí bránit, když jde o jeho osobu. Kromě toho nikomu nedovolím, aby na mně páchal násilí… Ze zásady. Protože to už je skoro despotismus. Co jsem měl dělat: jen tak před ní stát? Jen jsem ji odstrčil.“

„He-he-he!“ pokračoval zlomyslně v posmívání Lužin.

„Vy se do mě strefujete jen proto, že jste sám rozzlobený a vztekáte se… A tohle jsou nesmysly a vůbec, ale vůbec se to netýká ženské otázky! Nerozumíte tomu správně; já jsem si dokonce myslel, že když už je přijato, že žena je muži rovna ve všem, dokonce i v síle – což se už tvrdí –, pak tedy i tady musí být rovnost. Samozřejmě jsem potom usoudil, že taková otázka by vlastně neměla vůbec být, protože by neměla být ani rvačka, a že v budoucí společnosti jsou případy rvaček nemyslitelné… a že je samozřejmě divné hledat rovnost ve rvačce. Tak hloupý nejsem… ačkoli rvačka ostatně je… totiž potom nebude, ale teď ještě zatím je… fuj! čert! S vámi se člověk splete! Na tryznu nepůjdu ne kvůli té nepříjemnosti. Nepůjdu prostě ze zásady, abych se nepodílel na odporném předsudku tryzen, tak je to! Ostatně dalo by se tam i jít, jen tak, abych se zasmál… Ale škoda, že tam nebudou popi. Jinak bych určitě šel.“

„To jest posadit se k cizímu chlebu a soli a zároveň si na ně odplivnout, a stejně tak i na ty, kteří vás pozvali. Tak to myslíte?“

„Vůbec ne odplivnout, ale protestovat. Já to dělám s užitečným cílem. Můžu nepřímo přispět k rozvoji a propagandě. Každý člověk má povinnost rozvíjet a propagovat, a možná čím ostřeji, tím lépe. Můžu nadhodit myšlenku, zrno… Z toho zrna vyroste fakt. Čím je urážím? Nejdřív se urazí, a potom sami uvidí, že jsem jim přinesl užitek. Tuhle u nás třeba obviňovali Terebjevovou – ta je teď v komuně –, že když

odešla z rodiny a… oddala se, napsala matce a otci, že nechce žít mezi předsudky a že vstupuje do občanského manželství, a že to prý bylo k rodičům příliš hrubé, že je mohla ušetřit a napsat to mírněji. Podle mě je to všechno nesmysl, a vůbec to nemusí být mírněji, naopak, naopak, tady právě je třeba protestovat. Tuhle Varencová žila sedm let s mužem, opustila dvě děti a v dopise muži naráz všechno přetnula: ‚Uvědomila jsem si, že s vámi nemohu být šťastná. Nikdy vám neodpustím, že jste mě klamal, když jste přede mnou zatajil, že existuje jiné uspořádání společnosti, prostřednictvím komun. Nedávno jsem se to všechno dozvěděla od jednoho velkodušného člověka, kterému jsem se také oddala, a spolu s ním zakládám komunu. Říkám to přímo, protože považuji za nečestné vás klamat. Zůstaňte, jak se vám líbí. Nedoufejte, že mě získáte zpátky, přišel jste příliš pozdě. Přeji vám, abyste byl šťasten.‘ Tak se píší dopisy tohohle druhu!“

„A ta Terebjevová, to je přece ta, o které jste tenkrát říkal, že žije už ve třetím občanském manželství?“

„Jen ve druhém, když se to posoudí doopravdy! Ale i kdyby ve čtvrtém, i kdyby v patnáctém, to všechno jsou nesmysly! A jestli jsem kdy litoval, že mi otec a matka umřeli, tak samozřejmě teď. Několikrát jsem dokonce snil o tom, jak bych je, kdyby ještě žili, praštil protestem! Schválně bych to tak narafičil… Co to je, nějaký ten ‚krajíc odříznutý od bochníku‘, fuj! Já bych jim ukázal! Já bych je ohromil! Opravdu škoda, že nikoho nemám!“

„Abyste měl koho ohromit? He-he! No, ať je to, jak se vám líbí,“ přerušil ho Pjotr Petrovič, „ale povězte mi tohle: vy přece znáte tu nebožtíkovu dceru, takovou hubeňoučkou! Je to přece čistá pravda, co se o ní povídá, ne?“

„No a co? Podle mě, totiž podle mého osobního přesvědčení, je to ten nejnormálnější stav ženy. Proč by ne? Totiž, distinguons. V dnešní společnosti to samozřejmě není úplně normální, protože je to vynucené, ale v budoucí bude naprosto normální, protože to bude svobodné.

Ale i teď na to měla právo: trpěla, a tohle byl její fond, takříkajíc kapitál, se kterým měla plné právo nakládat. V budoucí společnosti samozřejmě fondy potřeba nebudou; ale její role bude vymezena v jiném smyslu, podmíněna harmonicky a racionálně. Co se týče Sofji Semjonovny osobně, v současné době se na její jednání dívám jako na energický a ztělesněný protest proti uspořádání společnosti a hluboce si jí za to vážím; dokonce mám radost, když se na ni dívám!“

„A mně zase vykládali, že jste ji odsud z těch pokojů vypudil právě vy!“

Lebezjatnikov se dokonce rozzuřil.

„To je zase jiný drb!“ zaječel. „Vůbec, ale vůbec to tak nebylo! Tohle už vůbec ne! To všechno tenkrát nalhala Katěrina Ivanovna, protože ničemu nerozuměla! A vůbec jsem se k Sofje Semjonovně nedobýval! Já ji prostě a jednoduše rozvíjel, naprosto nezištně, snažil jsem se v ní probudit protest… Šlo mi jen o protest, a Sofja Semjonovna už sama o sobě nemohla zůstat tady v těch pokojích!“

„Do komuny jste ji zval, nebo co?“

„Pořád se smějete, a velmi nepovedeně, dovolte mi to poznamenat. Ničemu nerozumíte! V komuně takové role nejsou. Komuna se zakládá právě proto, aby takové role nebyly. V komuně tahle role změní celou svou dnešní podstatu, a co je tady hloupé, bude tam chytré, co je tady, za dnešních okolností, nepřirozené, bude tam naprosto přirozené. Všechno záleží na tom, v jakém prostředí a v jakém okolí člověk je. Všechno je z prostředí, a člověk sám je nic. A se Sofjou Semjonovnou vycházím dobře i teď, což vám může posloužit jako důkaz, že mě nikdy nepovažovala za svého nepřítele a za někoho, kdo jí ublížil. Ano! Lákám ji teď do komuny, ale na úplně, úplně jiných základech! Čemu se smějete? Chceme založit vlastní komunu, zvláštní, ale na širších základech než ty dřívější. Došli jsme ve svém přesvědčení dál. Popíráme víc! Kdyby vstal z hrobu Dobroljubov, přel bych se s ním. A Bělinského

bych vůbec rozdrtil! A zatím pokračuju v rozvíjení Sofji Semjonovny. To je krásná, krásná povaha!“

„No, a té krásné povahy taky využíváte, co? He-he!“

„Ne, ne! Ó ne! Naopak!“

„No tak, hned naopak! He-he-he! To jste řekl!“

„Ale věřte mi přece! Z jakých důvodů bych to před vámi měl tajit, řekněte mi prosím? Naopak, mně samotnému je to dokonce divné: ke mně je jaksi úporně, jaksi bázlivě cudná a stydlivá!“

„A vy ji samozřejmě rozvíjíte… he-he! dokazujete jí, že všechny ty stydlivosti jsou nesmysl?…“

„Vůbec ne! Vůbec ne! Ó, jak hrubě, jak dokonce hloupě – promiňte mi – chápete slovo rozvoj! N-ničemu nerozumíte! Ó bože, jak jste ještě… nepřipravený! My usilujeme o svobodu ženy, a vy máte na mysli jen jedno… Otázku cudnosti a ženské stydlivosti úplně pomíjím jako věci samy o sobě zbytečné, a dokonce předsudečné, ale její cudnost vůči mně naprosto, naprosto připouštím, protože v tom je – celá její vůle, celé její právo. Samozřejmě, kdyby mi sama řekla: ‚Chci tě mít,‘ považoval bych to za velké štěstí, protože se mi ta dívka velmi líbí; ale teď, teď aspoň, se s ní samozřejmě nikdo a nikdy nechoval zdvořileji a uctivěji než já, s větší úctou k její důstojnosti… čekám a doufám – a nic víc!“

„Radši byste jí měl něco darovat. Vsadím se, že zrovna na tohle jste nepomyslel.“

„N-ničemu nerozumíte, říkal jsem vám! Samozřejmě, takové je její postavení, ale tady jde o jinou otázku! o úplně jinou! Vy jí prostě pohrdáte. Když vidíte fakt, který mylně považujete za hodný pohrdání, už lidské bytosti upíráte humánní pohled. Ještě nevíte, jaká je to povaha! Jen mě velmi mrzí, že v poslední době jaksi úplně přestala číst a už si ode mě nebere knihy. A dřív si brala. Škoda taky, že při vší své energii a odhodlání protestovat – které už jednou prokázala – má pořád ještě jako by málo samostatnosti, takříkajíc nezávislosti, málo popírání, aby

se úplně odtrhla od jistých předsudků a… hloupostí. Přesto některým otázkám výborně rozumí. Skvěle například pochopila otázku líbání rukou, totiž že muž ženu uráží nerovností, když jí líbá ruku. O téhle otázce se u nás debatovalo a já jsem jí to hned tlumočil. O dělnických asociacích ve Francii taky pozorně poslouchala. Teď jí vykládám otázku volného vstupu do pokojů v budoucí společnosti."

„A co to má být?"

„V poslední době se debatovalo o otázce: má člen komuny právo vstoupit k jinému členovi do pokoje, k muži nebo k ženě, kdykoli… no a bylo rozhodnuto, že má…"

„No a co když on nebo ona zrovna v tu chvíli vykonávají nezbytné potřeby, he-he!"

Andrej Semjonovič se dokonce rozzlobil.

„A vy pořád o tom, o těch prokletých ‚potřebách'!" vykřikl nenávistně. „Fuj, jak se zlobím a jak mě mrzí, že jsem vám tenkrát, když jsem vykládal systém, předčasně zmínil ty prokleté potřeby! Čert aby to vzal! To je kámen úrazu pro všechny vám podobné, a co je nejhorší – dělají si z toho legraci dřív, než zjistí, oč jde! A jako by snad měli pravdu! Jako by byli na něco pyšní! Fuj! Několikrát jsem tvrdil, že celou tuhle otázku je možné nováčkům vykládat jedině až úplně na konci, až je člověk přesvědčený o systému, až je už rozvinutý a usměrněný. A co, řekněte mi prosím, co vidíte tak hanebného a opovrženíhodného, třeba jen v žumpách? Já první, já, jsem ochoten vyčistit jakékoli žumpy! Tady nejde ani o žádné sebeobětování! Tady jde prostě o práci, ušlechtilou, společnosti užitečnou činnost, která má stejnou cenu jako každá jiná, a dokonce stojí mnohem výš než třeba činnost nějakého Raffaela nebo Puškina, protože je užitečnější!"

„A ušlechtilejší, ušlechtilejší – he-he-he!"

„Co to je ‚ušlechtilejší'? Takovým výrazům ve smyslu hodnocení lidské činnosti nerozumím. ‚Ušlechtilejší', ‚velkodušnější' – to všechno

jsou nesmysly, hlouposti, stará předsudečná slova, která popírám! Všechno, co je lidstvu *užitečné*, to je i ušlechtilé!

„Rozumím jen jedinému slovu: *užitečné*! Chichotejte se, jak chcete, ale je to tak!“

Pjotr Petrovič se velmi smál. Už dopočítal a peníze schoval. Část jich ostatně z nějakého důvodu pořád ještě zůstávala na stole. Tahle „otázka žump“ už navzdory vší své přízemnosti několikrát posloužila jako záminka k roztržce a neshodám mezi Pjotrem Petrovičem a jeho mladým přítelem. Celá ta hloupost spočívala v tom, že se Andrej Semjonovič opravdu zlobil. Lužin si na tom ulevoval, a v tuhle chvíli měl obzvláštní chuť Lebezjatnikova pozlobit.

„To jste kvůli svému včerejšímu nezdaru tak zlý a dobíráte si mě,“ vyhrkl konečně Lebezjatnikov, který si, celkem vzato, navzdory vší své „nezávislosti“ a všem „protestům“, jaksi netroufal Pjotru Petrovičovi oponovat a vůbec si vůči němu stále ještě zachovával jakousi navyklou úctu z dřívějších let.

„Radši mi povězte tohle,“ přerušil ho povýšeně a mrzutě Pjotr Petrovič, „můžete, prosím… nebo lépe řečeno: jste opravdu a natolik důvěrně známý s výše zmíněnou mladou osobou, abyste ji mohl požádat, aby sem hned teď na chvilku přišla, do tohohle pokoje? Zdá se, že už se tam všichni vrátili, z toho hřbitova… Slyším, že se tam začalo chodit… Potřeboval bych se s ní vidět, prosím, s tou osobou.“

„A k čemu to potřebujete?“ zeptal se udiveně Lebezjatnikov.

„Jen tak, prosím, je to potřeba. Dnes nebo zítra se odsud odstěhuju, a proto bych jí chtěl sdělit… Ostatně buďte tady klidně i vy, během toho vysvětlení. Tím líp. Jinak byste si ještě kdovíco pomyslel.“

„Já si nepomyslím vůbec nic… Jen tak jsem se zeptal, a jestli s ní máte nějakou záležitost, není nic snazšího než ji zavolat. Hned tam zajdu. A sám, buďte ujištěn, vám překážet nebudu.“

Opravdu, asi za pět minut se Lebezjatnikov vrátil se Soněčkou. Vešla nesmírně udivená a jako obvykle bázlivá. V takových případech

byla vždycky nesmělá a velmi se bála nových tváří a nových známostí, bála se jich i dřív, už od dětství, a teď tím spíš… Pjotr Petrovič ji přivítal „vlídně a zdvořile“, ostatně s jistým odstínem jakési veselé familiárnosti, která se ostatně podle mínění Pjotra Petroviče slušela pro tak váženého a solidního muže, jako byl on, vůči tak mladé a v jistém smyslu *zajímavé* bytosti. Pospíšil si, aby ji „povzbudil“, a posadil ji ke stolu naproti sobě. Soňa si sedla, rozhlédla se kolem – po Lebezjatnikovovi, po penězích, které ležely na stole, a pak najednou zase po Pjotru Petrovičovi, a už z něj nespustila oči, jako by k němu byla přikovaná. Lebezjatnikov se vydal ke dveřím. Pjotr Petrovič vstal, pokynem vybídl Soňu, ať sedí, a zastavil Lebezjatnikova ve dveřích.

„Je tam ten Raskolnikov? Přišel?“ zeptal se ho šeptem.

„Raskolnikov? Je tam. Proč? Ano, je tam… Zrovna teď vešel, viděl jsem ho… Proč?“

„Tak to vás obzvlášť poprosím, abyste zůstal tady, s námi, a nenechával mě o samotě s tou… slečnou. Je to maličkost, a vyvodí z toho bůhvíco. Nechci, aby Raskolnikov *tam* vykládal… Rozumíte, o čem mluvím?“

„Á, rozumím, rozumím!“ dovtípil se najednou Lebezjatnikov. „Ano, máte právo… Podle mého osobního přesvědčení to se svými obavami samozřejmě přeháníte, ale… přesto máte právo. Prosím, zůstanu. Postavím se tady k oknu a nebudu vám překážet… Podle mě máte právo…“

Pjotr Petrovič se vrátil na pohovku, usadil se naproti Soně, pozorně se na ni podíval a najednou nasadil nesmírně solidní, dokonce trochu přísný výraz: „Aby sis ty sama, slečinko, něco nemyslela.“ Soňa byla naprosto zmatená.

„Za prvé mě, prosím, omluvte, Sofjo Semjonovno, u vaší vysoce vážené maminky… Je to tak, zdá se? Katěrina Ivanovna je vám přece místo matky?“ začal Pjotr Petrovič velmi solidně, ale ostatně dost vlídně. Bylo vidět, že má ty nejpřátelštější úmysly.

„Přesně tak, prosím, tak; místo matky, prosím," odpověděla Soňa spěšně a polekaně.

„Nuže, prosím, tedy mě u ní omluvte, že z důvodů, které nezávisejí na mé vůli, musím zanedbat své povinnosti a nebudu u vás na blinech… totiž na tryzně, navzdory milému pozvání vaší maminky."

„Ano, prosím; vyřídím, prosím; hned," a Soněčka spěšně vyskočila ze židle.

„*Ještě* není všechno, prosím," zastavil ji Pjotr Petrovič a usmál se nad její prostotou a neznalostí slušného chování. „A málo mě znáte, nejmilejší Sofjo Semjonovno, jestli jste si myslela, že kvůli tak nepodstatnému důvodu, který se týká jen mě, bych osobně obtěžoval a zval k sobě takovou osobu, jako jste vy. Mám jiný cíl, prosím."

Soňa si spěšně sedla. Šedé a duhové bankovky, které nebyly uklizené ze stolu, se jí zase mihly před očima, ale rychle od nich odvrátila tvář a zvedla ji k Pjotru Petrovičovi: najednou jí připadalo strašně neslušné, zvlášť pro *ni*, dívat se na cizí peníze. Upřela pohled na zlatou lornětu Pjotra Petroviče, kterou přidržoval v levé ruce, a zároveň i na velký, masivní, nesmírně krásný prsten se žlutým kamenem, který měl na prostředníčku téže ruky – ale najednou i od něj odvrátila oči, a protože už nevěděla, kam se dívat, skončila tím, že se zase upřeně zadívala Pjotru Petrovičovi přímo do očí. Ten chvíli mlčel, ještě solidněji než předtím, a pak pokračoval:

„Měl jsem včera příležitost mimochodem prohodit pár slov s nešťastnou Katěrinou Ivanovnou. Dvě slova stačila, abych poznal, že se nachází ve stavu – nepřirozeném, smím-li se tak vyjádřit…"

„Ano, prosím… v nepřirozeném, prosím," přisvědčovala spěšně Soňa.

„Nebo jednodušeji a srozumitelněji řečeno – v chorobném."

„Ano, prosím, jednodušeji a srozumi… ano, je nemocná, prosím."

„Tak, prosím. Nuže tedy, z pocitu humánnosti a-a-a, takříkajíc soucitu, bych chtěl být ze své strany něčím užitečný, neboť předvídám její

nevyhnutelně nešťastný osud. Zdá se, že i celá tahle převelice chudá rodina teď závisí jen a jen na vás.“

„Dovolte, abych se zeptala,“ vstala najednou Soňa, „co jste jí to včera ráčil říkat o možnosti penze? Protože mi ještě včera říkala, že jste se uvolil jí penzi vymoci. Je to pravda, prosím?“

„V žádném případě, prosím, a v jistém smyslu je to dokonce nesmysl. Jen jsem naznačil možnost dočasné podpory pro vdovu po úředníkovi, který zemřel ve službě – jen jestli se najde protekce –, ale zdá se, že váš zesnulý rodič nejenže neodsloužil potřebnou dobu, ale v poslední době dokonce vůbec nesloužil. Jedním slovem, naděje by sice mohla být, ale velmi pomíjivá, protože v tomto případě vlastně žádný nárok na podporu neexistuje, ba naopak… A ona už pomýšlí i na penzi, he-he-he! Čilá dáma!“

„Ano, prosím, na penzi… Protože je důvěřivá a dobrá, a z dobroty všemu věří, a… a… a… takový má rozum… Ano, prosím… promiňte, prosím,“ řekla Soňa a znovu vstala k odchodu.

„Dovolte, ještě jste nedoposlouchala, prosím.“

„Ano, prosím, nedoposlouchala jsem,“ zamumlala Soňa.

„Tak se tedy posaďte, prosím.“

Soňa se strašně zarazila a sedla si znovu, už potřetí.

„Když vidím její situaci, s nešťastnými nezletilými, chtěl bych – jak už jsem řekl – být něčím užitečný, podle svých sil, to jest, jak se říká, podle svých sil, prosím, nic víc. Dalo by se například uspořádat v její prospěch sbírku, nebo takříkajíc loterii… nebo něco v tom smyslu – jak to v podobných případech vždycky pořádají blízcí, nebo třeba i cizí, ale vůbec lidé, kteří chtějí pomoct. Právě o tom jsem vám měl v úmyslu říct. To by se dalo, prosím.“

„Ano, prosím, dobře, prosím… Bůh vám to, prosím…“ breptala Soňa a upřeně se dívala na Pjotra Petroviče.

„Dalo by se, prosím, ale… to až potom, prosím… totiž dalo by se začít i dnes. Večer se uvidíme, domluvíme se a položíme takříkajíc zá-

klad. Zastavte se tady u mě, tak kolem sedmé. Andrej Semjonovič, doufám, se s námi také zúčastní… Ale… je tu jedna okolnost, o které je třeba předem a důkladně se zmínit. Právě proto jsem vás, Sofjo Semjonovno, obtěžoval tím, že jsem vás sem zavolal. Právě tak, prosím, můj názor je – že peníze se nesmějí, a je to i nebezpečné, dávat do rukou samotné Katěrině Ivanovně; a důkazem toho je právě tahle dnešní tryzna. Když nemá, takříkajíc, ani kůrku chleba na zítřek a… no, a ani boty, a vůbec nic, kupuje se dnes jamajský rum, a dokonce, zdá se, i madeira a-a-a káva. Viděl jsem to, když jsem šel kolem. A zítra to všechno zase padne na vás, až do posledního kousku chleba; to je přece nesmysl, prosím. A proto i ta sbírka musí podle mého osobního názoru proběhnout tak, aby ta nešťastná vdova o penězích takříkajíc ani nevěděla a věděla o nich například jen vy. Mám pravdu?“

„Já nevím, prosím. To jen dnes, prosím, takhle… to je jednou za život… tolik si přála uctít památku, prokázat čest, památku… a ona je velmi chytrá, prosím. Ale ostatně jak ráčíte, prosím, a já vám budu moc, moc, moc… oni všichni vám budou… a vám pánbůh, prosím… i sirotci, prosím…“

Soňa to nedořekla a dala se do pláče.

„Tak, prosím. Nuže, mějte to tedy na paměti, prosím; a teď račte přijmout v zájmu vaší příbuzné, pro začátek, částku od mě osobně, jakou mi síly dovolí. Velmi a velmi si přeji, aby při tom moje jméno nebylo zmíněno. Tady, prosím… protože mám takříkajíc sám starosti, víc nejsem s to…“

A Pjotr Petrovič podal Soně desetirublovou bankovku, kterou pečlivě rozložil. Soňa ji vzala, zrudla, vyskočila, něco zamumlala a spěšně se začala poroučet. Pjotr Petrovič ji slavnostně doprovodil ke dveřím. Konečně vyběhla z pokoje, celá rozrušená a vyčerpaná, a vrátila se ke Katěrině Ivanovně v nesmírném zmatku.

Po celou dobu téhle scény Andrej Semjonovič chvíli stál u okna, chvíli chodil po pokoji, protože nechtěl rozhovor přerušovat; když ale

Soňa odešla, najednou přistoupil k Pjotru Petrovičovi a slavnostně mu podal ruku.

„Všechno jsem slyšel a všechno jsem *viděl*," řekl a obzvlášť zdůraznil poslední slovo. „To je ušlechtilé, totiž chtěl jsem říct, humánní! Chtěl jste se vyhnout vděčnosti, viděl jsem to! A přestože, přiznávám se vám, ze zásady nemohu soukromé dobročinnosti fandit, protože zlo nejen radikálně nevykořeňuje, ale dokonce ho ještě víc živí, přesto se nemohu nepřiznat, že jsem se na váš čin díval s potěšením – ano, ano, líbí se mi to."

„Ech, to všechno jsou nesmysly!" mumlal Pjotr Petrovič, poněkud rozrušený, a jaksi si Lebezjatnikova prohlížel.

„Ne, nejsou to nesmysly! Člověk, kterého včerejší událost urazila a rozmrzela jako vás, a který je zároveň schopen myslet na neštěstí druhých – takový člověk, prosím... přestože svými činy dělá sociální chybu – přesto... je hoden úcty! To jsem od vás ani nečekal, Pjotre Petroviči, tím spíš, že podle vašich názorů – ó! jak vám ještě vaše názory překážejí! Jak vás například rozrušuje ten včerejší nezdar," zvolával dobráček Andrej Semjonovič, který zase pocítil k Pjotru Petrovičovi zvýšenou náklonnost, „a nač, nač nutně potřebujete to manželství, to *zákonné* manželství, nejšlechetnější, nejmilejší Pjotre Petroviči? Nač nutně potřebujete tu *zákonnost* v manželství? No, jestli chcete, tak mě bijte, ale já jsem rád, rád, že se nepovedlo, že jste svobodný, že jste pro lidstvo ještě úplně nezahynul, rád jsem... Vidíte: vyslovil jsem se!"

„Na to, prosím, že ve vašem občanském manželství nechci nosit parohy a vychovávat cizí děti, na to já potřebuju zákonné manželství, prosím," řekl Lužin, jen aby něco odpověděl. Byl něčím obzvlášť zaměstnaný a zamyšlený.

„Děti? Dotkl jste se dětí?" trhl sebou Andrej Semjonovič jako válečný kůň, který zaslechl polnici. „Děti jsou sociální otázka a otázka prvořadé důležitosti, souhlasím; ale otázka dětí se vyřeší jinak. Někteří dokonce děti naprosto popírají, jako každý náznak rodiny. O dětech si

promluvíme potom, a teď se budeme zabývat parohy! Přiznám se vám, to je moje slabé místo. Tenhle ošklivý, husarský, puškinovský výraz je v budoucím slovníku dokonce nemyslitelný. A co to vůbec jsou parohy? Ó, jaký omyl! Jaké parohy? Proč parohy? Jaký nesmysl! Naopak, v občanském manželství právě nebudou! Parohy jsou jen přirozeným důsledkem každého zákonného manželství, takříkajíc jeho korekcí, protestem, takže v tomhle smyslu nejsou dokonce vůbec ponižující… A jestli někdy – za předpokladu nesmyslu – budu v zákonném manželství, budu vašim prokletým parohům dokonce rád; řeknu tehdy své ženě: ‚Má milá, až dosud jsem tě jen miloval, ale teď si tě vážím, protože jsi dokázala protestovat!' Vy se smějete? To proto, že nejste s to se odtrhnout od předsudků! Čert aby to vzal, vždyť já chápu, v čem přesně je ta nepříjemnost, když vás v zákonném podvedou; ale to je přece jen podlý důsledek podlého faktu, kde jsou poníženi oba. Když se ale parohy nasazují otevřeně, jako v občanském manželství, pak už neexistují, jsou nemyslitelné a ztrácejí dokonce i jméno parohů. Naopak, vaše žena vám tím jen dokáže, jak si vás váží, protože vás považuje za neschopného postavit se jejímu štěstí a za natolik rozvinutého, že se jí nebudete mstít kvůli novému muži. Čert aby to vzal, někdy sním o tom, že kdyby mě provdali, fuj! kdybych se oženil – ať už občansky, nebo zákonně, to je jedno –, snad bych sám své ženě přivedl milence, kdyby si ho dlouho nepořídila. ‚Má milá,' řekl bych jí, ‚miluji tě, ale kromě toho si ještě přeji, abys mě ctila – tak!' Mám pravdu, mám pravdu?…"

Pjotr Petrovič se při poslechu chichotal, ale bez zvláštního zaujetí. Dokonce ani moc neposlouchal. Opravdu si promýšlel něco jiného, a dokonce si toho nakonec všiml i Lebezjatnikov. Pjotr Petrovič byl dokonce rozrušený, mnul si ruce, zamýšlel se. To všechno si Andrej Semjonovič uvědomil a vybavil až potom…

II

Těžko by se dalo přesně určit, z jakých příčin se v pomatené hlavě Kateřiny Ivanovny zrodil nápad uspořádat tuhle nesmyslnou tryznu. Opravdu na ni padlo skoro deset rublů z těch dvaceti a něco, které dostala od Raskolnikova vlastně na Marmeladovův pohřeb. Možná se Kateřina Ivanovna cítila vůči zesnulému povinna uctít jeho památku „jak se patří“, aby všichni nájemníci, a Amalija Ivanovna zvlášť, věděli, že „nebyl o nic horší než oni, ba možná ještě o hodně lepší, prosím“ a že nikdo z nich nemá právo „ohrnovat nad ním nos“. Možná tu nejvíc působila ta zvláštní *pýcha chudých*, kvůli které se mnozí chudáci při některých společenských obřadech, povinných v našem životě pro všechny bez rozdílu, vypínají z posledních sil a utrácejí poslední ušetřené kopějky, jen aby byli „o nic horší než ostatní“ a aby je ti ostatní nějak „neodsoudili“. Velmi pravděpodobné je i to, že Katěrina Ivanovna chtěla právě při téhle příležitosti, právě ve chvíli, kdy ji zdánlivě všichni na světě opustili, ukázat všem těm „bezvýznamným a mizerným nájemníkům“, že nejenže „umí žít a umí pohostit“, ale že vůbec nebyla vychována pro takový úděl, že byla vychována v „urozeném, ba dalo by se říct aristokratickém plukovnickém domě“ a že se rozhodně nepřipravovala na to, aby sama zametala podlahu a po nocích prala dětské hadříky. Takové záchvaty pýchy a ješitnosti občas přepadají i ty nejchudší a nejubitější lidi a někdy se v nich mění v podrážděnou, neovladatelnou potřebu. A Katěrina Ivanovna navíc k těm ubitým nepatřila: okolnosti ji mohly docela zabít, ale *ubít* ji morálně, totiž zastrašit ji a podrobit si její vůli, se nedalo. Kromě toho Soněčka o ní velmi dů-

vodně říkala, že se jí plete rozum. Určitě a s konečnou platností se to ovšem ještě říct nedalo, ale v poslední době, celý ten poslední rok, se její ubohá hlava opravdu příliš utrápila, než aby aspoň trochu neutrpěla. Pokročilé souchotiny, jak říkají lékaři, také přispívají k pomatení duševních schopností.

Vína v množném čísle a rozmanitých druhů nebyla, *madeira* také ne: to se přehánělo, ale víno bylo. Byla vodka, rum a lisabonské, všechno nejmizernější jakosti, ale všeho dost. Z jídel bylo kromě kuřji tři nebo čtyři chody, mimo jiné i bliny, všechno z kuchyně Amaliji Ivanovny, a navíc se postavily naráz dva samovary na čaj a punč, které se počítaly na dobu po obědě. Nákupy obstarala sama Katěrina Ivanovna s pomocí jednoho nájemníka, jakéhosi ubohého Poláčka, který bůhví proč bydlel u paní Lippevechzelové. Ten se hned dal Katěrině Ivanovně k dispozici jako poslíček a celý včerejší den i celé dnešní dopoledne běhal, až se mu za patami prášilo a jazyk mu visel z pusy, a zdálo se, že se zvlášť snaží, aby to poslední bylo dobře vidět. Kvůli každé maličkosti každou chvíli přibíhal přímo za Katěrinou Ivanovnou, dokonce ji běžel hledat až do Gostinyho dvoru, ustavičně jí říkal „paní praporčíková" a nakonec jí šel už strašně na nervy, ačkoli zpočátku říkala, že bez toho „úslužného a velkomyslného" člověka by byla docela ztracená. Katěrina Ivanovna to měla v povaze: prvního, koho potkala, honem vymalovat těmi nejkrásnějšími a nejzářivějšími barvami, vychválit ho tak, že se leckterý až styděl, vymyslet k jeho chvále všelijaké okolnosti, které vůbec neexistovaly, sama v ně docela upřímně a z celého srdce uvěřit, a potom najednou, naráz, se zklamat, utnout to, poplivat a vyhnat v ranách člověka, ke kterému ještě před několika hodinami doslova vzhlížela jako k modle. Od přírody byla povahy veselé, mírumilovné a ráda se smála, ale z nepřetržitých neštěstí a nezdarů začala tak *zuřivě* chtít a vyžadovat, aby všichni žili v míru a v radosti a *neopovažovali se* žít jinak, že ji ta nejmenší disonance v životě, ten nejmenší nezdar hned přiváděly skoro k nepříčetnosti, a ona v jediném okamži-

ku, po těch nejzářivějších nadějích a fantaziích, začínala proklínat osud, rvát a házet vším, co jí přišlo pod ruku, a tlouct hlavou o zeď. Také Amalija Ivanovna najednou bůhvíproč získala u Katěriny Ivanovny neobyčejnou důležitost a neobyčejnou úctu, možná jedině proto, že se ta tryzna chystala a že se Amalija Ivanovna z celého srdce rozhodla podílet na všech starostech: vzala na sebe prostřít stůl, opatřit prádlo, nádobí a tak dále a uvařit jídlo ve své kuchyni. Katěrina Ivanovna ji ve všem zplnomocnila a nechala ji tu místo sebe, když sama odcházela na hřbitov. Opravdu, všechno bylo připravené znamenitě: stůl byl prostřený dokonce docela čistě, nádobí, vidličky, nože, sklenky, sklenice, šálky, to všechno bylo samozřejmě sesbírané od různých nájemníků, každý kus jiného tvaru a jiné velikosti, ale všechno bylo v určenou hodinu na svém místě a Amalija Ivanovna, která cítila, že svůj úkol splnila výtečně, přivítala vracející se dokonce s jistou hrdostí, celá vyšňořená, v čepci s novými smutečními stuhami a v černých šatech. Tahle hrdost, i když zasloužená, se Katěrině Ivanovně z nějakého důvodu nelíbila: „Opravdu, jako by bez Amaliji Ivanovny ani stůl nedokázali prostřít!“ Nelíbil se jí ani ten čepec s novými stuhami: „Snad se ta hloupá Němka, nedej bože, nepyšní tím, že je bytná a že z milosti svolila pomoct chudým nájemníkům? Z milosti! No prosím pěkně! U tatínka Katěriny Ivanovny, který byl plukovník a málem gubernátor, se někdy prostíralo na čtyřicet osob, takže nějakou Amaliji Ivanovnu, nebo lépe řečeno Ljudvigovnu, by tam nepustili ani do kuchyně…“ Katěrina Ivanovna se ostatně rozhodla prozatím své city neprojevovat, ačkoli si v srdci usmyslela, že Amaliji Ivanovnu bude nutné ještě dnes usadit a připomenout jí, kam patří, jinak si bůhví co o sobě začne namlouvat; zatím se k ní chovala jen chladně. K podráždění Katěriny Ivanovny přispěla zčásti ještě jiná nepříjemnost: na pohřbu z nájemníků, kteří byli na pohřeb pozvaní, skoro nikdo nebyl, kromě Poláčka, který přece jen stihl zaběhnout i na hřbitov; a na tryznu, totiž na pohoštění, se z nich dostavili jen ti nejbezvýznamnější a nejchudší,

mnozí ani ne docela střízliví, prostě jakási sebranka. Ti starší a solidnější jako naschvál, jako by se smluvili, všichni zůstali doma. Například Pjotr Petrovič Lužin, dalo by se říct ten nejsolidnější ze všech nájemníků, nepřišel, a přitom Katěrina Ivanovna už včera večer stačila navykládat celému světu, totiž Amaliji Ivanovně, Polečce, Soně a Poláčkovi, že je to nanejvýš urozený, nanejvýš velkomyslný člověk s ohromnými známostmi a s majetkem, bývalý přítel jejího prvního muže, který býval přijímán v domě jejího otce a který slíbil, že použije všech prostředků, aby jí vymohl značnou penzi. Poznamenejme tady, že když se Katěrina Ivanovna chlubila čímisi známostmi a majetkem, dělala to bez jakéhokoli zájmu, bez jakékoli osobní vypočítavosti, docela nezištně, takříkajíc z plnosti srdce, jen pro to potěšení, že může chválit a přidat chválenému ještě víc ceny. Stejně jako Lužin, a nejspíš „podle jeho příkladu“, nepřišel ani „ten mizerný padouch Lebezjatnikov“. „Co si o sobě ten vůbec myslí? Pozvali ho jen z milosti, a to ještě proto, že bydlí s Pjotrem Petrovičem v jednom pokoji a je to jeho známý, takže bylo nepatřičné ho nepozvat.“ Nepřišla ani jedna nóbl dáma se svou „přezrálou pannou“, dcerou, které sice bydlely u Amaliji Ivanovny v pokojích teprve nějaké dva týdny, ale už několikrát si stěžovaly na hluk a křik, který se ozýval z pokoje Marmeladových, zvlášť když se nebožtík vracel opilý domů. O tom se samozřejmě Katěrina Ivanovna už dozvěděla, a to zase od Amaliji Ivanovny, když se s Katěrinou Ivanovnou hádala, vyhrožovala, že celou rodinu vyžene, a křičala z plna hrdla, že ruší „urozené nájemníky, kterým nesahají ani po kotníky“. Katěrina Ivanovna se teď schválně rozhodla tu dámu a její dceru pozvat, protože podle nich „jim prý nesahala ani po kotníky“, tím spíš, že se od ní ta dáma až dosud při náhodných setkáních povýšeně odvracela – tak ať tedy ví, že se tady „smýšlí a cítí urozeněji a zve se bez ohledu na staré křivdy“, a ať vidí, že Katěrina Ivanovna je zvyklá žít úplně jinak. Mělo se jim to určitě vysvětlit u stolu, stejně jako to o gubernátorství zesnulého tatínka, a zároveň se mělo nepřímo pozname-

nat, že nebylo proč se při setkáních odvracet a že to bylo nesmírně hloupé. Nepřišel ani ten tlustý podplukovník – ve skutečnosti štábní kapitán ve výslužbě –, ale ukázalo se, že je „úplně pod obraz“ už od včerejšího rána. Zkrátka, dostavili se jen: Poláček, potom jeden ubohý kancelista bez řečí, v umaštěném fraku, s pupínky a s odporným zápachem; potom ještě jeden hluchý a skoro úplně slepý stařeček, který kdysi sloužil na nějaké poště a kterého kdosi odnepaměti a neznámo proč u Amaliji Ivanovny vydržoval. Přišel také jeden opilý poručík ve výslužbě, ve skutečnosti úředník proviantního úřadu, s nanejvýš neslušným a hlasitým řehotem a, „představte si“, bez vesty! Jakýsi chlapík si sedl rovnou ke stolu, ani se Katěrině Ivanovně neuklonil, a nakonec se jeden člověk, protože neměl šaty, dostavil v župánku, ale to už bylo do té míry neslušné, že ho Amalija Ivanovna s Poláčkem přece jen stačili vyvést. Poláček ostatně přivedl s sebou ještě jakési dva jiné Poláčky, kteří u Amaliji Ivanovny nikdy nebydleli a které v pokojích až dosud nikdo neviděl. To všechno Katěrinu Ivanovnu nesmírně nepříjemně podrážděno. „Pro koho se tedy dělaly všechny ty přípravy?“ Dokonce ani děti, aby se ušetřilo místo, neposadili ke stolu, který už tak zabral celý pokoj, ale prostřeli jim v zadním koutě na truhle, přičemž obě malé usadili na lavičku a Polečka jako velká na ně musela dohlížet, krmit je a utírat jim „jako urozeným dětem“ nosy. Zkrátka, Katěrina Ivanovna musela chtě nechtě všechny přivítat se zdvojenou vážností, a dokonce povýšeně. Některé si zvlášť přísně prohlédla a svrchu je pozvala ke stolu. Protože se z nějakého důvodu domnívala, že za všechny, kdo nepřišli, musí odpovídat Amalija Ivanovna, začala s ní najednou jednat krajně ledabyle, čehož si ta okamžitě všimla a krajně ji to urazilo. Takový začátek nevěstil dobrý konec. Konečně se usadili.

Raskolnikov vešel skoro přesně ve chvíli, kdy se vrátili ze hřbitova. Katěrina Ivanovna z něj měla strašnou radost, za prvé proto, že byl ze všech hostů jediný „vzdělaný host“ a „jak známo, chystal se za dva roky převzít na zdejší univerzitě profesorskou stolici“, a za druhé pro-

to, že se jí okamžitě a uctivě omluvil, že přes všechnu vůli nemohl přijít na pohřeb. Přímo se na něj vrhla, posadila ho ke stolu vedle sebe po levé ruce – po pravé si sedla Amalija Ivanovna – a přestože ustavičně pobíhala a starala se, aby se jídlo správně roznášelo a dostalo se na všechny, přestože ji každou chvíli přerušoval a dusil trýznivý kašel, který se v ní, jak se zdálo, za ty poslední dva dny zvlášť zahnízdil, bez ustání se obracela k Raskolnikovovi a polohlasem spěchala, aby před ním vylila všechny city, které se v ní nahromadily, a všechno své spravedlivé rozhořčení nad nepovedenou tryznou; přitom rozhořčení často střídal ten nejveselejší, nejneovladatelnější smích nad shromážděnými hosty, ale hlavně nad samotnou bytnou.

„Za všechno může ta kukačka. Víte, o kom mluvím: o ní, o ní!“ A Katěrina Ivanovna mu kývala hlavou k bytné. „Podívejte se na ni: vytřeštila oči, cítí, že mluvíme o ní, ale nemůže to pochopit, a tak vyvalila oči. Fuj, sova! Cha-cha-cha!... Khi-khi-khi! A co tím čepečkem chce ukázat! Khi-khi-khi! Všiml jste si, pořád chce, aby si všichni mysleli, že mi dělá protekci a prokazuje mi čest, když je tady přítomna? Prosila jsem ji jako slušného člověka, aby pozvala lepší lidi, a hlavně známé nebožtíka, a podívejte se, koho přivedla: nějací šašci! Špindíry! Podívejte se na toho s nečistým obličejem: to je nějaká nudle na dvou nohách! A ti Poláčkové... cha-cha-cha! Khi-khi-khi! Nikdo, nikdo je tady nikdy neviděl, a ani já jsem je nikdy neviděla; tak proč přišli, ptám se vás? Sedí spořádaně vedle sebe. Panie, hej!“ zavolala najednou na jednoho z nich. „Vzal jste si blinů? Vezměte si ještě! Napijte se piva, piva! Nechcete vodku? Podívejte: vyskočil, klaní se, podívejte, podívejte: musí mít strašný hlad, chudáci! Nevadí, ať se najedí. Aspoň nedělají rámus, jenom... jenom, opravdu, bojím se o bytniny stříbrné lžičky!... Amalijo Ivanovno!“ obrátila se najednou k ní skoro nahlas. „Kdyby vám náhodou ukradli lžičky, tak za ně neručím, upozorňuju vás předem! Cha-cha-cha!“ rozesmála se a zase se obrátila k Raskolnikovovi, zase mu kývala k bytné a radovala se ze svého kousku. „Nepochopila,

zase nepochopila! Sedí s otevřenou pusou, podívejte: sova, skutečná sova, sýček v nových stuhách, cha-cha-cha!“

Tu se smích zase změnil v nesnesitelný kašel, který trval pět minut. Na kapesníku zůstalo trochu krve, na čele jí vyvstaly krůpěje potu. Mlčky ukázala krev Raskolnikovovi, a sotva vydechla, hned mu zase začala šeptat s neobyčejným zápalem a s červenými skvrnami na tvářích:

„Podívejte, svěřila jsem jí ten nejjemnější, dalo by se říct, úkol, aby pozvala tu dámu a její dceru, víte, o kom mluvím? Tady je třeba chovat se tím nejdelikátnějším způsobem, jednat co nejobratněji, a ona to udělala tak, že ta přespolní husa, ta nafoukaná potvora, ta bezvýznamná venkovanka, jen proto, že je to nějaká vdova po majorovi a přijela se tu shánět po penzi a vytírat sukní úřední chodby, že si v pětapadesáti letech černí obočí, bílí se a rumění – to je známá věc –... a taková potvora nejenže neuznala za vhodné přijít, ale neposlala ani omluvu, když už přijít nemohla, jak to v takových případech vyžaduje ta nejobyčejnější zdvořilost! Nemůžu pochopit, proč nepřišel ani Pjotr Petrovič. Ale kde je Soňa? Kam odešla? Á, konečně je tady! Tak co, Soňo, kdes byla? Je to divné, že jsi tak nedochvilná dokonce i na otcově pohřbu. Rodione Romanoviči, pusťte ji k sobě. Tady je tvoje místo, Soněčko... vezmi si, co chceš. Vezmi si aspik, ten je nejlepší. Hned přinesou bliny. A dětem dali? Polečko, máte tam všechno? Khi-khi-khi! No, dobře. Buď hodná, Ljoňo, a ty, Koljo, nehoupej nožičkama; seď, jak má sedět urozené dítě. Co říkáš, Soněčko?“

Soňa jí hned spěchala vyřídit omluvu Pjotra Petroviče, snažila se mluvit nahlas, aby to všichni slyšeli, a používala ty nejvybranější uctivé výrazy, které si dokonce schválně vymyslela za Pjotra Petroviče a sama je přikrášlila. Dodala, že Pjotr Petrovič ji zvlášť požádal, aby vyřídila, že jakmile to bude jen trochu možné, okamžitě přijde, aby si mezi čtyřma očima pohovořil *o záležitostech* a domluvil se, co se dá dál udělat a podniknout, a tak dále, a tak dále.

Soňa věděla, že to Katěrinu Ivanovnu usmíří a uklidní, že jí to polichotí, a hlavně že tím bude uspokojena její pýcha. Posadila se vedle Raskolnikova, kterému se narychlo uklonila, a letmo, zvědavě se na něj podívala. Po celý ostatní čas se ale jaksi vyhýbala tomu, aby se na něj dívala a mluvila s ním. Byla jakoby dokonce roztržitá, ačkoli se stále dívala Katěrině Ivanovně do tváře, aby se jí zavděčila. Ani ona, ani Katěrina Ivanovna neměly smutek, protože neměly šaty; Soňa měla na sobě jakési hnědé, tmavší, a Katěrina Ivanovna své jediné šaty, kartounové, tmavé, s proužky. Zpráva o Pjotru Petrovičovi proklouzla jako po másle. Katěrina Ivanovna Soňu důležitě vyslechla a se stejnou důležitostí se zeptala, jak se Pjotr Petrovič má na zdraví. Potom okamžitě a skoro nahlas *pošeptala* Raskolnikovovi, že by opravdu bylo divné, aby se vážený a solidní člověk, jako je Pjotr Petrovič, ocitl v tak „neobyčejné společnosti“, a to i přes všechnu jeho oddanost její rodině a přes jeho staré přátelství s jejím tatínkem.

„Proto jsem vám zvlášť vděčná, Rodione Romanyči, že jste nepohrdl mým chlebem a solí, i za takových okolností,“ dodala skoro nahlas. „Ostatně jsem přesvědčená, že jen vaše zvláštní přátelství k mému ubohému nebožtíkovi vás přimělo dodržet slovo.“

Potom si ještě jednou hrdě a důstojně prohlédla své hosty a najednou se se zvláštní starostlivostí nahlas a přes stůl zeptala hluchého stařečka: „Nechce ještě pečeni a dali mu lisabonského?“ Stařeček neodpověděl a dlouho nemohl pochopit, nač se ho ptají, ačkoli ho sousedé pro smích dokonce začali šťouchat. Jen se s otevřenou pusou rozhlížel kolem sebe, čímž ještě víc rozdmýchal všeobecné veselí.

„To je ale trouba! Podívejte, podívejte! A nač ho sem přivedli? Co se týče Pjotra Petroviče, tím jsem si byla vždycky jistá,“ pokračovala Katěrina Ivanovna k Raskolnikovovi, „a samozřejmě se nepodobá…“ ostře, hlasitě a s nesmírně přísným výrazem se obrátila k Amaliji Ivanovně, až se ta dokonce zalekla, „nepodobá se těm vašim vyfintěným courám, které by u tatínka nevzali ani za kuchařky do kuchyně, a ne-

božtík manžel by jim samozřejmě prokázal čest, kdyby je přijal, a to jedině ze své nevyčerpatelné dobroty.“

„Ano, prosím, rádi si přihnuli, prosím; to rádi, prosím, to pili, prosím!“ vykřikl najednou ten proviantní ve výslužbě a vyprázdnil dvanáctou sklenku vodky.

„Nebožtík manžel měl opravdu tuhle slabost, a to každý ví,“ zakousla se do něj najednou Katěrina Ivanovna, „ale byl to člověk dobrý a urozený, který svou rodinu miloval a vážil si jí; jen to bylo zlé, že ze své dobroty příliš důvěřoval všelijakým zpustlým lidem, a bůhví s kým všechno nepil, s lidmi, kteří mu ani k podrážce nesahali! Představte si, Rodione Romanoviči, v kapse mu našli perníkového kohoutka: jde namol opilý, a na děti myslí.“

„Ko-hout-ka? Ráčila jste říct: ko-hout-ka?“ vykřikl proviantní pán.

Katěrina Ivanovna ho nepoctila odpovědí. O něčem se zamyslela a vzdychla.

„Vy si určitě myslíte, jako všichni, že jsem na něj byla příliš přísná,“ pokračovala a obrátila se k Raskolnikovovi. „A přitom to tak není! Vážil si mě, velmi, velmi si mě vážil! Byl to člověk dobré duše! A někdy mi ho bylo tak líto! Sedával a díval se na mě z kouta, a mně ho bylo tak líto, chtěla bych ho pohladit, a pak si člověk v duchu pomyslí: ‚Pohladíš ho, a on se zase opije‘; jen přísností se dal aspoň trochu udržet.“

„Ano, prosím, bývalo i tahání za kštici, prosím, bývalo, a ne jednou, prosím,“ zařval zase proviantní a vlil do sebe další sklenku vodky.

„S některými hlupáky by bylo užitečné zatočit nejen taháním za kštici, ale dokonce i koštětem. Teď nemluvím o nebožtíkovi!“ odsekla Katěrina Ivanovna proviantnímu.

Červené skvrny na jejích tvářích hořely čím dál víc, hruď se jí zvedala. Ještě minuta a byla připravená začít scénu. Mnozí se pochichtávali, mnohým to zřejmě bylo příjemné. Do proviantního začali strkat a cosi mu šeptat. Očividně je chtěli poštvat proti sobě.

„A do-o-ovolte, abych se zeptal, na co tím narážíte, prosím," začal proviantní, „totiž na čí... urozený účet... jste teď ráčila... Ale ostatně, není třeba! Nesmysl! Vdova! Vdovička! Odpouštím... Pas!" A znovu do sebe kopl vodku.

Raskolnikov seděl a mlčky a s odporem poslouchal. Jedl jen tak, že se ze zdvořilosti dotýkal soust, která mu Katěrina Ivanovna každou chvíli nakládala na talíř, a to jen proto, aby ji neurazil. Upřeně si prohlížel Soňu. Ale Soňa byla čím dál neklidnější a ustaranější; i ona tušila, že tryzna neskončí pokojně, a se strachem sledovala, jak podráždění Katěriny Ivanovny roste. Mimo jiné věděla, že hlavní příčinou, proč obě přespolní dámy tak pohrdavě naložily s pozváním Katěriny Ivanovny, byla ona, Soňa. Slyšela od samotné Amaliji Ivanovny, že se matka pozváním dokonce urazila a položila otázku: „Jak by mohla posadit svou dceru vedle *té slečny*?" Soňa tušila, že Katěrina Ivanovna se to už nějak dozvěděla, a urážka jí, Soně, znamenala pro Katěrinu Ivanovnu víc než urážka jí samotné, jejím dětem, jejímu tatínkovi, zkrátka byla to urážka smrtelná, a Soňa věděla, že Katěrina Ivanovna se ted už neuklidní, „dokud těm courám nedokáže, že jsou obě", a tak dále, a tak dále. Jako naschvál kdosi z druhého konce stolu poslal Soně talíř, na kterém byla z černého chleba vymodelovaná dvě srdce probodnutá šípem. Katěrina Ivanovna vzplanula a hned přes stůl nahlas poznamenala, že ten, kdo to poslal, je samozřejmě „opilý osel". Amalija Ivanovna, která také tušila něco zlého a zároveň byla do hloubi duše uražená povýšeností Katěriny Ivanovny, začala najednou, z ničeho nic, aby odvrátila nepříjemnou náladu společnosti jinam a aby se přitom už rovnou povznesla ve všeobecném mínění, vyprávět, že jakýsi její známý, „Karl z lékárny", jel v noci s drožkářem a že „drožkář chtěla ho zabíjela a že Karl ho moc, moc prosila, aby ho nezabíjela, a plakala, a ruce sepjala, a vylekala, a od strach mu srdce probodla". Katěrina Ivanovna se sice usmála, ale hned poznamenala, že by Amalija Ivanovna neměla vyprávět anekdoty rusky. Ta se urazila ještě víc a namítla, že její „Vater

aus Berlin byla moc, moc důležitá člověk a pořád ruce po kapsách chodila“. Katěrina Ivanovna, která se ráda smála, to nevydržela a strašně se rozesmála, takže Amalija Ivanovna už začínala ztrácet poslední trpělivost a jen stěží se držela.

„To je ale sýček!“ zašeptala hned zase Katěrina Ivanovna Raskolnikovovi, skoro rozveselená. „Chtěla říct, že nosil ruce v kapsách, a vyšlo z toho, že lezl lidem do kapes, khi-khi! A všiml jste si, Rodione Romanoviči, jednou provždy, že všichni ti petrohradští cizinci, totiž hlavně Němci, kteří k nám odněkud přijíždějí, jsou všichni hloupější než my? No uznejte, copak se dá vyprávět o tom, že ‚Karl z lékárny strachem srdce probodla‘ a že on – soplák! – místo aby drožkáře svázal, ‚ruce sepjala, a plakala, a moc prosila‘. Ach, ta husa! A přitom si myslí, že je to velice dojemné, a ani netuší, jak je hloupá! Podle mě je ten opilý proviantní mnohem chytřejší než ona; aspoň je hned vidět, že je to pobuda, který propil poslední rozum, ale tihle jsou všichni tak spořádaní, vážní… Podívejte, jak sedí, vyvalila oči. Zlobí se! Zlobí se! Cha-cha-cha! Khi-khi-khi!“

Když se Katěrina Ivanovna rozveselila, hned se nechala unést všelijakými podrobnostmi a najednou začala mluvit o tom, jak s pomocí vymožené penze určitě založí ve svém rodném městě T. penzionát pro urozené slečny. O tom Raskolnikovovi sama Katěrina Ivanovna ještě nic neřekla, a tak se hned nechala unést těmi nejsvůdnějšími podrobnostmi. Neznámo jak se jí najednou v rukou ocitl ten samý „pochvalný list“, o kterém Raskolnikovovi vyprávěl ještě nebožtík Marmeladov, když mu ve výčepu vysvětloval, že Katěrina Ivanovna, jeho choť, tančila na závěrečné slavnosti v institutu se šálou „před gubernátorem a před ostatními osobnostmi“. Ten pochvalný list měl teď zřejmě posloužit jako doklad, že má Katěrina Ivanovna právo sama založit penzionát; ale hlavně byl připravený s tím záměrem, aby definitivně usadil „obě ty vyfintěné coury“, kdyby na tryznu přišly, a jasně jim dokázal, že Katěrina Ivanovna je z nanejvýš urozeného, „ba dalo by se říct

aristokratického domu, plukovnická dcera, a určitě lepší než leckteré dobrodružky, kterých se v poslední době tolik rozmnožilo“. Pochvalný list hned šel z ruky do ruky mezi opilými hosty, čemuž Katěrina Ivanovna nebránila, protože v něm bylo opravdu en toutes lettres uvedeno, že je dcerou dvorního rady a nositele řádu, a tedy skutečně skoro plukovnickou dcerou. Katěrina Ivanovna se rozohnila a okamžitě se rozhovořila o všech podrobnostech budoucího krásného a klidného živobytí v T.; o gymnaziálních učitelích, které pozve, aby v jejím penzionátu vyučovali; o jednom ctihodném stařečkovi, Francouzi Mangotovi, který učil francouzsky ještě samotnou Katěrinu Ivanovnu v institutu a který ještě i teď dožívá v T. a určitě k ní půjde za tu nejpřijatelnější cenu. Došlo konečně i na Soňu, „která pojede do T. s Katěrinou Ivanovnou a bude jí tam se vším pomáhat“. Ale tu najednou kdosi na konci stolu vyprskl smíchy. Katěrina Ivanovna se sice hned snažila předstírat, že smích, který se na konci stolu zvedl, pohrdavě přehlíží, ale hned schválně zvýšila hlas a začala se zápalem mluvit o nepochybných schopnostech Sofji Semjonovny dělat jí pomocnici, „o její mírnosti, trpělivosti, obětavosti, urozenosti a vzdělání“, přitom Soňu poplácala po tváři, nadzvedla se a vroucně ji dvakrát políbila. Soňa se začervenala a Katěrina Ivanovna se najednou rozplakala a hned sama o sobě poznamenala, že „je hloupá ženská se slabými nervy a že je už příliš rozrušená, že je čas skončit, a protože pohoštění už skončilo, ať se roznáší čaj“. V té samé chvíli Amalija Ivanovna, už definitivně uražená tím, že se celého rozhovoru ani v nejmenším neúčastnila a že ji vůbec nikdo neposlouchá, najednou riskla poslední pokus a se skrývaným steskem se odvážila sdělit Katěrině Ivanovně jednu nesmírně věcnou a hlubokomyslnou poznámku o tom, že v budoucím penzionátu je třeba věnovat zvláštní pozornost čistému prádlu slečen, die Wäsche, a že „nevyhnutně musela být jedna taková hodná dáma, die Dame, aby dobře na prádlo koukala“, a za druhé, „aby všechny mladý slečna potajmu po nocích žádný román nečetla“. Katěrina Ivanovna,

která byla opravdu rozrušená a hodně unavená a které už tryzna úplně lezla krkem, hned Amaliji Ivanovně „odsekla“, že „mele nesmysly“ a ničemu nerozumí; že starost o die Wäsche je věcí správkyně prádla, a ne ředitelky penzionátu pro urozené slečny; a co se týče čtení románů, to už je dokonce prostě neslušnost, a že ji prosí, aby zmlkla. Amalija Ivanovna se začervenala a rozzlobeně poznamenala, že jen „dobro chtěla“ a že „moc velký dobro chtěla“, a že jí „za kvartýr už dávno Geld neplatila“. Katěrina Ivanovna ji hned „usadila“: řekla, že lže, když říká, že „dobro chtěla“, protože ještě včera, když nebožtík ležel na stole, ji kvůli bytu trápila. Na to Amalija Ivanovna velmi logicky poznamenala, že „ty dámy zvala, ale ty dámy nepřišla, protože ty dámy urozený dámy a nemůžou přišla k neurozený dáma“. Katěrina Ivanovna jí hned „zdůraznila“, že protože je špindíra, nemůže posuzovat, co je to opravdová urozenost. Amalija Ivanovna to nesnesla a hned prohlásila, že její „Vater aus Berlin byla moc, moc důležitá člověk a obě ruka po kapsách chodila a pořád dělala takhle: puf! puf!“, a aby svého Vatera předvedla věrohodněji, vyskočila Amalija Ivanovna ze židle, strčila obě ruce do kapes, nafoukla tváře a začala vydávat ústy jakési neurčité zvuky, podobné puf-puf, za hlasitého řehotu všech nájemníků, kteří Amaliji Ivanovnu schválně povzbuzovali svým souhlasem, protože tušili šarvátku. To už ale Katěrina Ivanovna nemohla vydržet a okamžitě, tak aby to všichni slyšeli, „vmetla jí do tváře“, že Amalija Ivanovna možná nikdy žádného Vatera neměla, a že Amalija Ivanovna je prostě opilá petrohradská Finka a nejspíš někde dřív sloužila jako kuchařka, a možná ještě něco horšího. Amalija Ivanovna zrudla jako rak a zaječela, že to možná Katěrina Ivanovna „vůbec Vater neměla; a že ona měla Vater aus Berlin, a takový dlouhý redingot nosila, a pořád dělala: puf, puf, puf!“ Katěrina Ivanovna pohrdavě poznamenala, že její původ je všem známý a že právě v tomhle pochvalném listě stojí tištěnými písmeny, že její otec byl plukovník; a že otec Amaliji Ivanovny, jestli vůbec nějakého otce měla, byl určitě nějaký petrohradský Fin a pro-

dával mléko; a nejspíš vůbec žádného otce neměla, protože se dodnes neví, jak se Amalija Ivanovna jmenuje po otci: Ivanovna, nebo Ljudvigovna? Tu se Amalija Ivanovna definitivně rozzuřila, začala bít pěstí do stolu a ječet, že je Amal-Ivan, a ne Ljudvigovna, že se její Vater „jmenovala Johann a že byla purkmistr“, a že Vater Katěriny Ivanovny „nikdy vůbec byla purkmistr“. Katěrina Ivanovna vstala ze židle a přísně, zdánlivě klidným hlasem, i když byla celá bledá a hruď se jí zhluboka zvedala, jí poznamenala, že jestli se ještě jen jedinkrát opováží „stavět na roveň svého mizerného fotříka s jejím tatínkem, tak jí ona, Katěrina Ivanovna, strhne čepec a zašlape ho nohama“. Když to Amalija Ivanovna uslyšela, začala pobíhat po pokoji, křičela ze všech sil, že je bytná a že se Katěrina Ivanovna „v tuhle minuta z kvartýr vystěhovala“; potom se bůhvíproč vrhla sbírat ze stolu stříbrné lžičky. Strhl se křik a rámus; děti se rozplakaly. Soňa se vrhla Katěrinu Ivanovnu zadržet; ale když Amalija Ivanovna najednou vykřikla cosi o žluté knížce, Katěrina Ivanovna Soňu odstrčila a vyrazila k Amaliji Ivanovně, aby svou výhrůžku ohledně čepce okamžitě splnila. V té chvíli se otevřely dveře a na prahu pokoje se najednou objevil Pjotr Petrovič Lužin. Stál a přísným, pozorným pohledem si prohlížel celou společnost. Katěrina Ivanovna se k němu vrhla.

III

„Pjotre Petroviči!“ vykřikla. „Aspoň vy mě ochraňte! Vysvětlete té hloupé potvoře, že se neopovažuje takhle jednat s urozenou dámou v neštěstí, že na to existuje soud… Půjdu až k samotnému generálnímu gubernátorovi… Ona se bude zodpovídat… Vzpomeňte si na chléb a sůl mého otce a ochraňte sirotky.“

„Dovolte, milostivá… Dovolte, dovolte, milostivá,“ odháněl ji rukama Pjotr Petrovič. „Vašeho tatínka, jak sama víte, jsem vůbec neměl tu čest znát… dovolte, milostivá!“ Kdosi se hlasitě rozřehtal. „A ve vašich nekonečných sporech s Amalijí Ivanovnou se účastnit nehodlám, prosím… Přicházím ve své vlastní záležitosti… a přeji si okamžitě promluvit s vaší nevlastní dcerou, Sofjou… Ivanovnou… Tuším, že tak, prosím? Dovolte, abych prošel, prosím…“

A Pjotr Petrovič obešel bokem Katěrinu Ivanovnu a zamířil do protějšího kouta, kde byla Soňa.

Katěrina Ivanovna zůstala stát na místě, jako by do ní uhodil hrom. Nemohla pochopit, jak se mohl Pjotr Petrovič zříct chleba a soli jejího tatínka. Jakmile si ten chléb a sůl jednou vymyslela, sama v ně už svatosvatě věřila. Zarazil ji i věcný, suchý, ba jakousi pohrdavou výhrůžkou naplněný tón Pjotra Petroviče. A i všichni ostatní při jeho příchodu jaksi pomalu ztichli. Nejenže tenhle „věcný a vážný“ člověk příliš ostře nezapadal do celé té společnosti, ale navíc bylo vidět, že přišel kvůli něčemu důležitému, že ho do takové společnosti mohl přivést nejspíš nějaký neobyčejný důvod, a že se tedy hned něco stane, něco bude. Raskolnikov, který stál vedle Soni, ustoupil stranou, aby ho pus-

til; Pjotr Petrovič si ho, jak se zdálo, vůbec nevšiml. Za minutu se na prahu objevil i Lebezjatnikov; do pokoje nevešel, ale také se zastavil, s jakousi zvláštní zvědavostí, skoro s údivem; naslouchal, ale jak se zdálo, dlouho nemohl něco pochopit.

„Promiňte, že snad vyrušuji, ale jde o dost důležitou věc, prosím," poznamenal Pjotr Petrovič jaksi všeobecně a k nikomu zvlášť se neobracel. „Jsem dokonce rád, že je tu publikum. Amalijo Ivanovno, nanejvýš pokorně vás prosím, abyste jako bytná věnovala pozornost mému následujícímu rozhovoru se Sofjou Ivanovnou. Sofjo Ivanovno," pokračoval a obrátil se přímo k nesmírně udivené a už předem vyděšené Soně, „z mého stolu, v pokoji mého přítele Andreje Semjonoviče Lebezjatnikova, zmizela hned po vaší návštěvě státní úvěrní bankovka v hodnotě sto rublů, která patřila mně. Jestliže nějakým způsobem víte a ukážete nám, kde se teď nachází, ujišťuji vás na čestné slovo, a beru si všechny za svědky, že tím celá věc skončí. V opačném případě budu nucen sáhnout k velmi vážným opatřením, a pak... pak si to přičtěte sama, prosím!"

V pokoji zavládlo naprosté ticho. Dokonce i plačící děti ztichly. Soňa stála smrtelně bledá, dívala se na Lužina a nedokázala nic odpovědět. Jako by to ještě ani nechápala. Uplynulo několik vteřin.

„Nuže, prosím, jak tedy, prosím?" zeptal se Lužin a upřeně se na ni díval.

„Já nevím... Já nic nevím..." promluvila konečně Soňa slabým hlasem.

„Ne? Nevíte?" zeptal se znovu Lužin a ještě několik vteřin mlčel. „Rozmyslete si to, mademoiselle," začal přísně, ale pořád jakoby domlouvavě, „uvažte to, jsem ochoten dát vám ještě čas na rozmyšlenou. Račte uvážit, prosím: kdybych si nebyl tak jistý, pak bych se ovšem při svých zkušenostech neodvážil obvinit vás tak přímo; neboť za podobné přímé a veřejné, ale lživé nebo i jen mylné obvinění v jistém smyslu odpovídám sám. To vím, prosím. Dnes ráno jsem pro své potřeby vy-

měnil několik pětiprocentních obligací v nominální hodnotě tří tisíc rublů. Vyúčtování mám zapsané v náprsní tašce. Když jsem přišel domů, začal jsem – Andrej Semjonovič je toho svědkem – počítat peníze, a když jsem napočítal dva tisíce tři sta rublů, uložil jsem je do náprsní tašky a náprsní tašku do postranní kapsy redingotu. Na stole zbývalo kolem pěti set rublů v bankovkách a mezi nimi tři bankovky, každá po sto rublech. V té chvíli jste přišla vy – na mé pozvání – a celou dobu jste potom u mě setrvávala v nesmírných rozpacích, takže jste dokonce třikrát uprostřed rozhovoru vstala a z nějakého důvodu spěchala odejít, ačkoli náš rozhovor ještě nebyl skončen. Andrej Semjonovič to všechno může dosvědčit. Nejspíš ani vy sama, mademoiselle, neodmítnete potvrdit a prohlásit, že jsem si vás prostřednictvím Andreje Semjonoviče zavolal jedině proto, abych s vámi pohovořil o osiřelém a bezmocném postavení vaší příbuzné, Katěriny Ivanovny, ke které jsem nemohl přijít na tryznu, a o tom, jak by bylo užitečné uspořádat v její prospěch něco jako sbírku, loterii nebo podobně. Děkovala jste mi a dokonce jste se rozplakala. Vyprávím to všechno tak, jak to bylo, za prvé abych vám to připomněl, a za druhé abych vám ukázal, že se mi z paměti nevytratil ani ten nejmenší rys. Potom jsem vzal ze stolu desetirublovou bankovku a podal vám ji svým jménem, v zájmu vaší příbuzné a jako první podporu. To všechno viděl Andrej Semjonovič. Potom jsem vás vyprovodil ke dveřím – z vaší strany stále v týchž rozpacích –, načež jsem zůstal sám s Andrejem Semjonovičem, asi deset minut jsme spolu hovořili, Andrej Semjonovič odešel a já jsem se znovu obrátil ke stolu s penězi, které na něm ležely, s úmyslem, že je přepočítám a odložím zvlášť, jak jsem měl už předtím v úmyslu. K mému údivu mezi ostatními jedna storublová bankovka chyběla. Račte tedy uvážit: Andreje Semjonoviče podezírat nikterak nemohu, prosím; stydím se i za ten předpoklad. Splést se v počtech jsem také nemohl, protože minutu před vaším příchodem jsem dokončil všechny počty a shledal jsem, že součet souhlasí. Uznejte sama,

že když jsem si připomněl vaše rozpaky, váš spěch odejít a to, že jste nějakou dobu držela ruce na stole, a když jsem konečně vzal v úvahu vaše společenské postavení a návyky s ním spojené, byl jsem takříkajíc s hrůzou, a dokonce proti své vůli, nucen dospět k podezření – jistě krutému, ale – spravedlivému, prosím! Dodám ještě a zopakuji, že přes všechnu svou *zřejmou* jistotu chápu, že v mém nynějším obvinění je přece jen pro mne jisté riziko. Ale jak vidíte, nenechal jsem to ladem; ozval jsem se, a řeknu vám proč: jedině, milostivá, jedině kvůli vašemu nejčernějšímu nevděku! Jak to? Já vás zvu v zájmu vaší nejchudší příbuzné, já vám poskytuji svůj skromný dar deseti rublů, a vy mi hned, tady, okamžitě, za to všechno zaplatíte takovým činem! Ne, prosím, to už není hezké, prosím! Je nutné dát vám lekci, prosím. Uvažte to tedy; a co víc, jako váš opravdový přítel vás prosím – neboť lepšího přítele v tuhle chvíli mít nemůžete –, vzpamatujte se! Jinak budu neúprosný! Nuže, prosím, tedy?“

„Já jsem vám nic nevzala,“ zašeptala zděšeně Soňa. „Dal jste mi deset rublů, tady, vezměte si je.“ Soňa vytáhla z kapsy kapesník, našla uzlík, rozvázala ho, vytáhla desetirublovou bankovku a podala ji Lužinovi.

„A k těm ostatním sto rublům se tedy nepřiznáte?“ pronesl Lužin vyčítavě a naléhavě a bankovku si nevzal.

Soňa se rozhlédla kolem. Všichni se na ni dívali s tak strašnými, přísnými, posměšnými, nenávistnými tvářemi. Pohlédla na Raskolnikova… ten stál u zdi, ruce zkřížené na prsou, a díval se na ni planoucím pohledem.

„Ach bože!“ vydralo se ze Soni.

„Amalijo Ivanovno, bude nutné dát vědět na policii, a proto vás nanejvýš pokorně prosím, pošlete zatím pro domovníka,“ promluvil Lužin tiše, a dokonce vlídně.

„Gott der Barmherzige! Já to hned věděla, že ona kradla!“ spráskla ruce Amalija Ivanovna.

„Vy jste to hned věděla?“ chytil se toho Lužin. „Tedy jste už dříve měla aspoň nějaké důvody k takovému závěru. Prosím vás, ctěná Amalijo Ivanovno, zapamatujte si svá slova, která ostatně padla před svědky.“

Ze všech stran se najednou ozval hlasitý hovor. Všichni se dali do pohybu.

„Cože-e-e!“ vykřikla najednou Katěrina Ivanovna, když se vzpamatovala, a jako by se utrhla, vrhla se k Lužinovi. „Cože! Vy ji obviňujete z krádeže? Soňu? Ach, padouši, padouši!“ A vrhla se k Soně a objala ji vyschlýma rukama jako ve svěráku.

„Soňo! Jak ses opovážila vzít si od něj deset rublů! Ach, ty hloupá! Dej to sem! Dej sem hned těch deset rublů – tady!“

A Katěrina Ivanovna Soně bankovku vytrhla, zmačkala ji v rukou a hodila ji Lužinovi rozmáchlým pohybem přímo do obličeje. Kulička ho trefila do oka a odskočila na podlahu. Amalija Ivanovna se vrhla peníze zvednout. Pjotr Petrovič se rozzlobil.

„Zadržte tu šílenou!“ vykřikl.

Ve dveřích se v té chvíli vedle Lebezjatnikova objevilo ještě několik dalších tváří, mezi nimiž vykukovaly i obě přespolní dámy.

„Cože! Šílenou? Já že jsem šílená? Hlupá-á-ku!“ zaječela Katěrina Ivanovna. „Sám jsi hlupák, ty paragrafová duše, ty podlý člověče! Soňa, Soňa že by si od něj vzala peníze! Soňa že je zlodějka! Vždyť ona by ti ještě dala, ty hlupáku!“ A Katěrina Ivanovna se hystericky rozesmála. „Viděli jste už takového hlupáka?“ vrhala se na všechny strany a všem ukazovala na Lužina. „Cože! I ty?“ uviděla bytnou. „I ty se přidáváš, ty jitrnicářko, potvrzuješ, že ona ‚kradla‘, ty podlá pruská slepičí nožko v krinolíně! Ach vy! Ach vy! Vždyť ona ani z pokoje nevyšla, a jak přišla od tebe, ty padouchu, hned si sedla tady vedle Rodiona Romanoviče!… Prohledejte ji! Když nikam nevyšla, musí ty peníze mít u sebe! Tak hledej, hledej, hledej! Jenže jestli nic nenajdeš, tak promiň, holoubku, budeš se zodpovídat! K panovníkovi, k panovníkovi, k samotnému ca-

rovi poběžím, k milosrdnému, k nohám se mu vrhnu, hned, ještě dnes! Já jsem sirota! Mě pustí! Myslíš, že nepustí? Lžeš, dojdu tam! Dojdu-u! To jsi počítal s tím, že je mírná? Na to ses spoléhal? Já zato, brachu, nejsem žádná ovečka! Spálíš se! Tak hledej! Hledej, hledej, no tak, hledej!!“

A Katěrina Ivanovna v nepříčetnosti cloumala Lužinem a táhla ho k Soně.

„Jsem připraven, prosím, a ručím… ale uklidněte se, milostivá, uklidněte se! Až příliš dobře vidím, že nejste žádná ovečka!… To… to… jak to, prosím?“ mumlal Lužin. „To by se mělo dít za přítomnosti policie, prosím… ačkoli ostatně i teď je svědků víc než dost… Jsem připraven, prosím… Ale v každém případě je to pro muže obtížné… kvůli pohlaví… Kdyby s pomocí Amaliji Ivanovny… ačkoli ostatně, takhle se to nedělá… Jak to tedy, prosím?“

„Koho chcete? Ať ji prohledá, kdo chce!“ křičela Katěrina Ivanovna. „Soňo, obrať jim kapsy naruby! Tady, tady! Podívej se, ty netvore, tady je prázdná, tady ležel kapesník, kapsa je prázdná, vidíš! Tady je druhá kapsa, tady, tady! Vidíš! Vidíš!“

A Katěrina Ivanovna obě kapsy, jednu po druhé, ani tak neobrátila naruby, jako spíš přímo vyškubla ven. Ale z té druhé, pravé kapsy najednou vyskočil papírek, opsal ve vzduchu parabolu a dopadl Lužinovi k nohám. Všichni to viděli; mnozí vykřikli. Pjotr Petrovič se sehnul, zvedl papírek dvěma prsty z podlahy, zvedl ho, aby ho všichni viděli, a rozložil ho. Byla to storublová bankovka, složená na osminu. Pjotr Petrovič opsal rukou kruh a ukazoval bankovku všem.

„Zlodějka! Ven z kvartýr! Polizei, Polizei!“ zaječela Amalija Ivanovna. „Ty se musí na Sibiř poslala! Ven!“

Ze všech stran se ozývaly výkřiky. Raskolnikov mlčel, nespouštěl oči ze Soni a jen občas je rychle přenesl na Lužina. Soňa stála na stejném místě jako bez sebe: skoro ani nebyla překvapená. Najednou jí do celé tváře vstoupila červeň; vykřikla a zakryla si obličej rukama.

„Ne, to jsem nebyla já! Já jsem to nevzala! Já nevím!“ vykřikla srdcervoucím hlasem a vrhla se ke Katěrině Ivanovně. Ta ji chytila a pevně ji k sobě přitiskla, jako by ji chtěla vlastní hrudí ochránit přede všemi.

„Soňo! Soňo! Já tomu nevěřím! Vidíš, já tomu nevěřím!“ křičela Katěrina Ivanovna navzdory vší zřejmosti, třásla s ní v náruči jako s dítětem, nesčetněkrát ji líbala, chytala ji za ruce a přímo se do nich vpíjela polibky. „Že bys to vzala ty! Co jsou to za hloupé lidi! Ach bože! Hloupí jste, hloupí,“ křičela a obracela se ke všem, „vždyť vy ještě nevíte, nevíte, jaké je to srdce, jaká je to dívka! Ona že by vzala, ona! Vždyť ona by ze sebe stáhla poslední šaty, prodala je, šla by bosa a vám by to dala, kdybyste to potřebovali, taková ona je! I tu žlutou knížku dostala proto, že moje vlastní děti umíraly hlady, prodala se za nás!... Ach, nebožtíku, nebožtíku! Ach, nebožtíku, nebožtíku! Vidíš? Vidíš? Tady máš svou tryznu! Bože! Tak ji přece ochraňte, co tu všichni stojíte! Rodione Romanoviči! Proč se jí nezastanete vy? Nebo tomu snad taky věříte? Nestojíte ani za její malíček, všichni, všichni, všichni, všichni! Bože! Tak ji přece konečně ochraň!“

Pláč ubohé, souchotinářské, osiřelé Katěriny Ivanovny zapůsobil na publikum, jak se zdálo, silně. Bylo tolik žalosti, tolik utrpení v té vyhublé souchotinářské tváři zkřivené bolestí, v těch vyschlých, krví zapečených rtech, v tom chraptivě křičícím hlase, v tom usedavém pláči podobném pláči dítěte, v té důvěřivé, dětské a zároveň zoufalé prosbě o ochranu, že se zdálo, že všichni tu nešťastnici litovali. Přinejmenším Pjotr Petrovič ji hned *politoval*.

„Milostivá! Milostivá!“ zvolal důrazným hlasem. „Vás se tahle skutečnost netýká! Nikdo se neodváží obvinit vás z úmyslu nebo ze spiknutí, tím spíše, že jste to sama odhalila, když jste obrátila kapsu naruby: tedy jste nic netušila. Jsem velice a velice ochoten litovat, jestliže, takříkajíc, bída dohnala i Sofju Semjonovnu, ale proč jste se, mademoiselle, nechtěla přiznat? Ulekla jste se hanby? První krok? Snad jste ztratila hlavu? Je to pochopitelné, prosím; velmi pochopitelné, pro-

sím… Ale přece jen, proč jste se pouštěla do takových věcí! Pánové!“ obrátil se ke všem přítomným. „Pánové! Protože lituji a takříkajíc soucítím, jsem snad ochoten odpustit, dokonce i teď, navzdory osobním urážkám, kterých se mi dostalo. Nechť vám, mademoiselle, nynější hanba poslouží jako lekce do budoucna,“ obrátil se k Soně, „a já to další nechám ladem a budiž, ukončuji to. Dost!“

Pjotr Petrovič se úkosem podíval na Raskolnikova. Jejich pohledy se setkaly. Raskolnikovův planoucí pohled byl připravený ho spálit na popel. Katěrina Ivanovna mezitím, jak se zdálo, už nic neslyšela: objímala a líbala Soňu jako šílená. I děti Soňu ze všech stran objímaly ručkama a Polečka, která ostatně tak docela nechápala, o co jde, jako by celá utonula v slzách, zalykala se vzlyky a schovávala svou hezkou tvářičku, opuchlou od pláče, na Sonině rameni.

„To je ale podlé!“ ozval se najednou ve dveřích hlasitý hlas.

Pjotr Petrovič se rychle ohlédl.

„Jaká podlost!“ zopakoval Lebezjatnikov a upřeně se mu díval do očí.

Pjotr Petrovič sebou dokonce jakoby trhl. Všimli si toho všichni. Potom se na to vzpomínalo. Lebezjatnikov vykročil do pokoje.

„A vy jste se opovážil postavit mě za svědka?“ řekl, když přistoupil k Pjotru Petrovičovi.

„Co to má znamenat, Andreji Semjonoviči? O čem to mluvíte?“ zabručel Lužin.

„To znamená, že jste… pomlouvač, to znamenají moje slova!“ promluvil vášnivě Lebezjatnikov a přísně se na něj díval svýma krátkozrakýma očkama. Byl strašně rozzlobený. Raskolnikov se do něj přímo vpil očima, jako by chytal a vážil každé slovo. Zase zavládlo ticho. Pjotr Petrovič skoro dokonce ztratil hlavu, zvlášť v prvním okamžiku.

„Jestli to říkáte mně…“ začal a zakoktal se. „Co je to s vámi? Jste při smyslech?“

„Já jsem při smyslech, prosím, ale vy jste… podvodník! Ach, jak je to podlé! Všechno jsem poslouchal, schválně jsem pořád čekal, abych všechno pochopil, protože, přiznám se, ani teď to ještě není docela logické… Ale proč jste to všechno udělal, to nechápu."

„Ale co jsem to udělal! Přestanete už mluvit těmi svými nesmyslnými hádankami? Nebo jste snad pil?"

„To vy snad pijete, vy podlý člověče, a ne já! Já vůbec nikdy nepiju vodku, protože to není v souladu s mým přesvědčením! Představte si, on, on sám, svýma vlastníma rukama dal tu storublovou bankovku Sofje Semjonovně – já jsem to viděl, jsem svědek, složím přísahu! On, on!" opakoval Lebezjatnikov a obracel se ke všem a ke každému.

„Zbláznil jste se, nebo ne, vy mlíčňáku?" zaječel Lužin. „Ona je tady sama před vámi, osobně – ona sama tady teď přede všemi potvrdila, že kromě deseti rublů ode mne nic nedostala. Jak bych jí to tedy po tom všem mohl předat?"

„Viděl jsem to, viděl!" křičel a tvrdil Lebezjatnikov. „A i když je to proti mému přesvědčení, jsem ochoten hned teď u soudu složit jakoukoli přísahu, protože jsem viděl, jak jste jí to potají podstrčil! Jenže já hlupák jsem si myslel, že jste jí to podstrčil z dobročinnosti! Ve dveřích, když jste se s ní loučil, když se otočila a když jste jí jednou rukou tiskl ruku, druhou, levou, jste jí potichu strčil do kapsy papírek. Viděl jsem to! Viděl!"

Lužin zbledl.

„Co to lžete!" vykřikl drze. „A jak jste vůbec mohl, když jste stál u okna, rozeznat papírek? Zdálo se vám to… s těma vašima slepýma očima. Blouzníte!"

„Ne, nezdálo se mi to! A přestože jsem stál daleko, viděl jsem všechno, všechno, a přestože od okna je opravdu těžké rozeznat papírek – v tom máte pravdu –, já jsem díky zvláštní okolnosti s jistotou věděl, že je to právě storublová bankovka, protože když jste začal dávat Sofje Semjonovně desetirublovou bankovku – to jsem viděl sám –,

vzal jste zároveň ze stolu storublovou bankovku. To jsem viděl, protože jsem tehdy stál blízko, a protože mě hned napadla jedna myšlenka, nezapomněl jsem, že máte v ruce bankovku. Složil jste ji a celou dobu jste ji držel sevřenou v ruce. Potom jsem na to zase zapomněl, ale když jste začal vstávat, přendal jste ji z pravé ruky do levé a málem jste ji upustil; tu jsem si zase vzpomněl, protože mě zase napadla ta samá myšlenka, totiž že jí chcete potají přede mnou prokázat dobrodiní. Dovedete si představit, jak jsem začal dávat pozor – no a viděl jsem, jak se vám podařilo strčit jí to do kapsy. Viděl jsem to, viděl, složím přísahu!“

Lebezjatnikov se skoro zalykal. Ze všech stran se začaly ozývat rozmanité výkřiky, které většinou vyjadřovaly údiv; ale ozvaly se i výkřiky, které nabíraly výhrůžný tón. Všichni se nahrnuli k Pjotru Petrovičovi. Katěrina Ivanovna se vrhla k Lebezjatnikovovi.

„Andreji Semjonoviči! Zmýlila jsem se ve vás! Ochraňte ji! Jen vy jste na její straně! Je to sirotek, vás poslal Bůh! Andreji Semjonoviči, holoubku, příteli!“

A Katěrina Ivanovna, skoro bez vědomí, co dělá, padla před ním na kolena.

„Nesmysly!“ zařval Lužin, rozzuřený do běla. „Samé nesmysly melete, pane. ‚Zapomněl, vzpomněl si, zapomněl‘ – co to má být! Takže já jsem jí to schválně podstrčil? Proč? S jakým cílem? Co mám já společného s touhle…“

„Proč? To právě sám nechápu, ale že vyprávím pravdivou skutečnost, to je jisté! Tak málo se mýlím, vy odporný, zločinný člověče, že si přesně pamatuji, jak mě v té souvislosti hned tehdy napadla otázka, právě ve chvíli, kdy jsem vám děkoval a tiskl vám ruku. Proč jste jí to vlastně strčil do kapsy tajně? Totiž proč právě tajně? Copak jen proto, že jste to chtěl přede mnou skrýt, protože víte, že jsem opačného přesvědčení a odmítám soukromou dobročinnost, která nic radikálně nevyléčí? No a usoudil jsem, že se přede mnou opravdu stydíte dávat ta-

kové sumy, a kromě toho, pomyslel jsem si, možná jí chce připravit překvapení, ohromit ji, až u sebe v kapse najde celých sto rublů. Protože někteří dobrodinci velice rádi takhle rozmazávají svá dobrodiní; to vím. Potom mě taky napadlo, že ji chcete vyzkoušet, totiž jestli přijde poděkovat, až to najde? Potom, že se chcete vyhnout díkům a aby, no, jak se to říká: aby pravice snad nevěděla… zkrátka nějak tak… No, napadlo mě tehdy myšlenek až dost, takže jsem se rozhodl, že si to všechno promyslím potom, ale stejně jsem považoval za netaktní dát vám najevo, že znám to tajemství. Ale hned mě zase napadla ještě jedna otázka: že Sofja Semjonovna by ty peníze, nedej bože, mohla ztratit dřív, než si jich všimne; a proto jsem se rozhodl přijít sem, zavolat si ji ven a upozornit ji, že jí do kapsy dali sto rublů. A cestou jsem se nejdřív zastavil v pokoji u paní Kobyljatnikovových, abych jim donesl ‚Obecný závěr pozitivní metody' a zvlášť jim doporučil Piderituv článek – a ostatně také Wagnerův; potom přijdu sem, a tady taková historie! No, mohly by mě, mohly by mě napadnout všechny ty myšlenky a úvahy, kdybych opravdu neviděl, že jste jí do kapsy vložil sto rublů?"

Když Andrej Semjonovič skončil svůj mnohomluvný výklad s tak logickým závěrem na konci řeči, byl strašně unavený a z obličeje mu dokonce stékal pot. Bohužel se neuměl pořádně vyjadřovat ani rusky – ostatně žádný jiný jazyk neznal –, takže se po svém advokátském hrdinském činu celý jaksi naráz vyčerpal, jako by dokonce zhubl. Přesto měla jeho řeč neobyčejný účinek. Mluvil s takovým zápalem, s takovým přesvědčením, že mu zřejmě všichni uvěřili. Pjotr Petrovič vycítil, že je zle.

„Co je mi do toho, že vás napadly nějaké hloupé otázky," vykřikl. „To není důkaz, prosím! Mohl jste si to všechno vysnít ve spánku, a to je všechno, prosím! A já vám říkám, že lžete, pane! Lžete a pomlouváte mě z nějaké zloby vůči mně, a to právě ze vzdoru, protože jsem nesouhlasil s vašimi volnomyšlenkářskými a bezbožnými sociálními návrhy, tak je to, prosím!"

Ale tenhle kotrmelec Pjotru Petrovičovi nepomohl. Naopak, ze všech stran se ozvalo reptání.

„Á, tam jsi dojel!“ vykřikl Lebezjatnikov. „Lžeš! Zavolej policii a já složím přísahu! Jen jedno nemůžu pochopit: proč se odvážil k tak podlému činu! Ó, ubohý, podlý člověče!“

„Já mohu vysvětlit, proč se k takovému činu odvážil, a jestli bude třeba, sám složím přísahu!“ pronesl konečně pevným hlasem Raskolnikov a vystoupil dopředu.

Byl zřejmě pevný a klidný. Všem bylo jaksi jasné, jen když se na něj podívali, že opravdu ví, o co jde, a že došlo k rozuzlení.

„Teď už mám všechno naprosto jasné,“ pokračoval Raskolnikov a obracel se přímo k Lebezjatnikovovi. „Už od samého začátku té historie jsem začal tušit, že je v tom nějaký odporný podraz; začal jsem to tušit kvůli jistým zvláštním okolnostem, které znám jen já a které ted všem vysvětlím: v nich je celá věc! Vy, Andreji Semjonoviči, jste mi svou drahocennou výpovědí všechno definitivně objasnil. Prosím všechny, všechny, aby poslouchali: tenhle pán,“ ukázal na Lužina, „se nedávno ucházel o ruku jedné dívky, a to mé sestry, Avdoťji Romanovny Raskolnikovové. Ale když přijel do Petrohradu, především, při našem prvním setkání, se se mnou pohádal a já jsem ho od sebe vyhnal, a pro to jsou dva svědkové. Ten člověk je velice zlý… Především jsem ještě nevěděl, že bydlí tady v pokojích, u vás, Andreji Semjonoviči, a že tedy právě v ten den, kdy jsme se pohádali, totiž také především, byl svědkem toho, jak jsem jako přítel zesnulého pana Marmeladova předal jeho choti Katěrině Ivanovně nějaké peníze na pohřeb. Hned napsal mé matce lístek a oznámil jí, že jsem všechny peníze nedal Katěrině Ivanovně, ale Sofje Semjonovně, a přitom se těmi nejpodlejšími výrazy zmínil o… o povaze Sofji Semjonovny, totiž naznačil, jaké povahy jsou moje vztahy se Sofjou Semjonovnou. To všechno, jak chápete, s úmyslem, aby mě rozkmotřil s matkou a se sestrou, aby jim namluvil, že jejich poslední peníze, kterými mi pomáhají, rozhazuji k neu-

šlechtilým účelům. Včera večer jsem před matkou a sestrou a v jeho přítomnosti uvedl pravdu na pravou míru: dokázal jsem, že jsem peníze předal Katěrině Ivanovně na pohřeb, a ne Sofje Semjonovně, a že jsem se Sofjou Semjonovnou předevčírem ještě ani nebyl seznámen a ještě jsem ji ani neviděl do tváře. Přitom jsem dodal, že on, Pjotr Petrovič Lužin, se všemi svými přednostmi nestojí ani za malíček Sofji Semjonovny, o které se tak špatně vyjadřuje. Na jeho otázku, jestli bych posadil Sofju Semjonovnu vedle své sestry, jsem odpověděl, že jsem to už udělal, ještě téhož dne. Rozzlobil se, že se matka a sestra se mnou kvůli jeho pomluvám nechtějí rozkmotřit, a slovo dalo slovo, začal jim říkat neodpustitelné drzosti. Došlo k definitivní roztržce a vyhnali ho z domu. To všechno se dělo včera večer. A teď prosím o zvláštní pozornost: představte si, že kdyby se mu teď podařilo dokázat, že Sofja Semjonovna je zlodějka, pak by za prvé dokázal mé sestře a matce, že měl ve svých podezřeních skoro pravdu; že se právem rozzlobil, když jsem postavil na roveň svou sestru a Sofju Semjonovnu; že když útočil na mě, hájil a chránil tedy čest mé sestry, a své snoubenky. Zkrátka, tím vším mě dokonce mohl znovu rozkmotřit s rodinou a samozřejmě doufal, že se u nich zase dostane do přízně. Nemluvím už o tom, že se mstil osobně mně, protože má důvod se domnívat, že čest a štěstí Sofji Semjonovny jsou mi velmi drahé. To je celý jeho výpočet! Tak já tu věc chápu! To je celá příčina, a jiná být nemůže!“

Tak nebo skoro tak zakončil Raskolnikov svou řeč, kterou často přerušovaly výkřiky publika, jež ostatně poslouchalo velice pozorně. Ale navzdory všem přerušením mluvil ostře, klidně, přesně, jasně a pevně. Jeho ostrý hlas, jeho přesvědčený tón a přísná tvář na všechny neobyčejně zapůsobily.

„Tak, tak, tak to je!“ nadšeně přisvědčoval Lebezjatnikov. „Tak to musí být, protože on se mě ptal, hned jak k nám do pokoje vešla Sofja Semjonovna, ‚jestli jste tady? Jestli jsem vás neviděl mezi hosty Katěri-

ny Ivanovny?‘ Kvůli tomu si mě odvolal k oknu a tam se potichu zeptal. Tedy nutně potřeboval, abyste tady byl vy! Tak to je, to všechno je tak!“

Lužin mlčel a pohrdavě se usmíval. Byl ostatně velmi bledý. Zdálo se, že přemýšlí, jak by se z toho vykroutil. Možná by s potěšením všechno nechal být a odešel, ale v tuhle chvíli to bylo skoro nemožné; znamenalo by to přímo se přiznat, že obvinění, která se na něj snášejí, jsou oprávněná a že Sofju Semjonovnu opravdu pomluvil. Navíc publikum, už tak přiopilé, bylo příliš rozrušené. Proviantní, přestože ostatně všemu nerozuměl, křičel ze všech nejvíc a navrhoval jakási opatření, pro Lužina velmi nepříjemná. Ale byli tu i střízliví; sešli se a shromáždili ze všech pokojů. Všichni tři Poláčkové se strašně rozohňovali a ustavičně na něj křičeli: „Panie lajdak!“, a přitom ještě mumlali jakési výhrůžky polsky. Soňa napjatě poslouchala, ale jako by taky všemu nerozuměla, jako by se probírala z mdlob. Jen nespouštěla oči z Raskolnikova, protože cítila, že v něm je celá její ochrana. Katěrina Ivanovna dýchala těžce a chraptivě a byla, jak se zdálo, strašně vyčerpaná. Nejhloupěji ze všech stála Amalija Ivanovna, s otevřenou pusou a bez nejmenšího ponětí. Viděla jen, že se Pjotr Petrovič nějak chytil do pasti. Raskolnikov chtěl znovu promluvit, ale už ho nenechali domluvit: všichni křičeli a tlačili se kolem Lužina s nadávkami a výhrůžkami. Ale Pjotr Petrovič se nezalekl. Když viděl, že věc s obviněním Soni je úplně prohraná, uchýlil se rovnou k drzosti.

„Dovolte, pánové, dovolte; netlačte se, nechte mě projít!“ říkal a prodíral se davem. „A buďte tak laskavi, nevyhrožujte; ujišťuji vás, že z toho nic nebude, nic nesvedete, nejsem žádný strašpytel, prosím, a naopak, vy, pánové, se budete zodpovídat za to, že jste násilím zakryli trestnou věc. Zlodějka je víc než usvědčena a já ji budu stíhat, prosím. U soudu nejsou tak slepí a… tak opilí, prosím, a nebudou věřit dvěma notorickým bezbožníkům, buřičům a volnomyšlenkářům, kteří

mě z osobní pomsty obviňují, k čemuž se sami ze své hlouposti přiznávají… Ano, prosím, dovolte, prosím!“

„Ať tu po vás v mém pokoji okamžitě není ani památky; račte se vystěhovat a mezi námi je všechno skončeno! A když si pomyslím, že jsem se přímo rozkrájel, když jsem mu vykládal… celé dva týdny!…“

„Vždyť jsem vám, Andreji Semjonoviči, sám před chvílí říkal, že se stěhuji, když jste mě ještě zdržoval; teď jen dodám, že jste hlupák, prosím. Přeji vám, abyste si vyléčil rozum a ty své slepé oči. Tak dovolte, pánové, prosím!“

Prodral se ven; ale proviantní ho nechtěl pustit tak snadno, jen s nadávkami: popadl ze stolu sklenici, rozmáchl se a mrštil ji po Pjotru Petrovičovi; jenže sklenice letěla přímo do Amaliji Ivanovny. Ta vypískla a proviantní, který se při rozmachu nezvládl, ztratil rovnováhu a těžce se svalil pod stůl. Pjotr Petrovič odešel do svého pokoje a za půl hodiny už v domě nebyl. Soňa, od přírody bázlivá, věděla už i předtím, že ji zničit je snazší než kohokoli jiného a že ublížit jí může skoro beztrestně každý. Ale přece se jí až do téhle chvíle zdálo, že se neštěstí dá nějak vyhnout – opatrností, mírností, poslušností ke všem a ke každému. Její zklamání bylo příliš těžké. Samozřejmě, dokázala by všechno snést trpělivě a skoro bez reptání – i tohle. Ale v první chvíli to bylo přece jen příliš těžké. Navzdory svému vítězství a svému ospravedlnění – když přešlo první zděšení a první strnutí, když všechno jasně pochopila a domyslela – jí srdce trýznivě sevřel pocit bezmoci a křivdy. Dostala hysterický záchvat. Nakonec to nevydržela, vyběhla z pokoje a utíkala domů. Bylo to skoro hned po Lužinově odchodu. Amalija Ivanovna, do které za hlasitého smíchu přítomných trefila sklenice, to také nevydržela, že kocovinu po cizí hostině má odnést zrovna ona. S ječením se jako šílená vrhla na Katěrinu Ivanovnu, protože ji považovala za viníka všeho:

„Pryč z kvartýr! Hned! Marš!“ A s těmi slovy začala chytat všechno, co jí z věcí Katěriny Ivanovny přišlo pod ruku, a házet to na podlahu.

Katěrina Ivanovna, už tak skoro zničená, skoro v mdlobách, zalykající se a bledá, vyskočila z postele, na kterou předtím vyčerpáním padla, a vrhla se na Amaliji Ivanovnu. Ale boj byl příliš nerovný; ta ji odstrčila jako pírko.

„Cože! Nestačí, že mě bezbožně pomluvili, ještě se na mě vrhá i tahle potvora! Cože! V den manželova pohřbu mě vyhánějí z bytu, po tom, co jedli můj chléb a sůl, na ulici, se sirotky! Kam já půjdu!“ naříkala ubohá žena, vzlykala a zalykala se. „Bože!“ vykřikla najednou a oči jí zablýskly. „Copak není spravedlnosti? Koho bys měl chránit, když ne nás, sirotky? Ale uvidíme! Je na světě soud a pravda, je, já ji najdu! Hned, počkej, ty bezbožná potvoro! Polečko, zůstaň s dětmi, já se vrátím. Čekejte na mě, třeba i na ulici! Uvidíme, jestli je na světě pravda!“

A Katěrina Ivanovna si přehodila přes hlavu ten samý zelený šátek z drapdamé, o kterém se ve svém vyprávění zmiňoval nebožtík Marmeladov, prodrala se neuspořádaným opilým davem nájemníků, kteří se pořád ještě tlačili v pokoji, a s nářkem a se slzami vyběhla na ulici – s neurčitým cílem někde hned, okamžitě a za každou cenu najít spravedlnost. Polečka s dětmi vystrašeně zalezla do kouta na truhlu, objala obě malé, celá se třásla a začala čekat, až se matka vrátí. Amalija Ivanovna pobíhala po pokoji, ječela, naříkala, házela na podlahu všechno, co jí přišlo do ranky, a vyváděla. Nájemníci hulákali páté přes deváté – někteří po svém rozebírali, co se stalo; jiní se hádali a nadávali si; jiní spustili písničky…

„A teď je čas i na mě!“ pomyslel si Raskolnikov. „Nuže, Sofjo Semjonovno, uvidíme, co teď budete říkat!“

A vydal se do Sonina bytu.

IV

Raskolnikov byl Soniným činorodým a rázným obhájcem proti Lužinovi, přestože sám nosil v duši tolik vlastní hrůzy a utrpení. Ale když se toho ráno tolik natrpěl, byl jako by rád, že se naskytla příležitost vyměnit své dojmy, které už začínaly být nesnesitelné, nemluvě o tom, kolik osobního a srdečního bylo v jeho touze zastat se Soni. Kromě toho ho čekalo a strašně ho znepokojovalo, zvlášť chvílemi, setkání se Soňou: *musel* jí oznámit, kdo zabil Lizavetu, tušil, že ho to bude strašně trýznit, a jako by to od sebe odháněl rukama. A proto, když při odchodu od Katěriny Ivanovny zvolal: „Tak co tomu teď říkáte, Sofjo Semjonovno?“, byl zřejmě ještě v jakémsi navenek vzrušeném stavu čilosti, vzdoru a čerstvého vítězství nad Lužinem. Ale stalo se s ním něco podivného. Když došel ke Kapernaumovovu bytu, pocítil v sobě náhlou slabost a strach. Zamyšleně se zastavil před dveřmi s podivnou otázkou: „Musím říct, kdo zabil Lizavetu?“ Otázka byla podivná, protože vtom zároveň pocítil, že nejen že nemůže neříct, ale že tu chvíli nemůže ani oddálit, třeba jen na čas. Ještě nevěděl, proč to nejde; jen to *cítil*, a to trýznivé vědomí vlastní bezmoci před nutností ho skoro rozdrtilo. Aby už nepřemýšlel a netrápil se, rychle otevřel dveře a z prahu se podíval na Soňu. Seděla s lokty opřenými o stolek a s tváří zakrytou rukama, ale když uviděla Raskolnikova, rychle vstala a šla mu naproti, jako by na něj čekala.

„Co by se mnou bez vás bylo!“ vyhrkla, když se sešli uprostřed pokoje. Zřejmě mu chtěla co nejdřív říct právě tohle. Proto také čekala.

Raskolnikov přešel ke stolu a sedl si na židli, ze které právě vstala. Postavila se dva kroky před něj, přesně jako včera.

„Tak co, Soňo?“ řekl a najednou ucítil, že se mu třese hlas. „Vždyť celá věc stála na ‚společenském postavení a k tomu příslušných zvyklostech‘. Pochopila jste to předtím?“

V její tváři se objevilo utrpení.

„Jenom se mnou nemluvte jako včera!“ přerušila ho. „Prosím vás, už nezačínejte. Trápení je i tak dost…“

Rychle se usmála, protože se polekala, že se mu ta výčitka možná nebude líbit.

„Já hloupá jsem odtamtud odešla. Co se tam teď děje? Zrovna jsem tam chtěla jít, ale pořád jsem si myslela, že… že přijdete.“

Vyprávěl jí, že je Amalija Ivanovna vyhání z bytu a že Katěrina Ivanovna někam utekla „hledat spravedlnost“.

„Ach, můj bože!“ vyskočila Soňa. „Pojďme rychle…“

A popadla svůj pláštík.

„Pořád jedno a totéž!“ vykřikl podrážděně Raskolnikov. „Vy myslíte jenom na ně! Zůstaňte chvíli se mnou.“

„A… Katěrina Ivanovna?“

„A Katěrina Ivanovna vás samozřejmě nemine, přijde za vámi sama, když už vyběhla z domu,“ dodal mrzutě. „A když vás tu nezastihne, budete z toho ještě vinna vy…“

Soňa si v trýznivé nerozhodnosti přisedla na židli. Raskolnikov mlčel, díval se do země a o něčem přemýšlel.

„Dejme tomu, že Lužin tentokrát nechtěl,“ začal, aniž se na Soňu podíval. „No ale kdyby chtěl nebo kdyby mu to nějak šlo do počtů, vždyť by vás strčil do vězení, nebýt mě a Lebezjatnikova! Co?“

„Ano,“ řekla slabým hlasem, „ano!“ zopakovala roztržitě a znepokojeně.

„A vždyť já jsem tam opravdu nemusel být! A Lebezjatnikov, ten se tam nachomýtl úplnou náhodou.“

Soňa mlčela.

„No a kdyby vězení, co potom? Pamatujete si, co jsem včera říkal?“

Znovu neodpověděla. Počkal.

„A já myslel, že zase vykřiknete: ‚Ach, nemluvte, přestaňte!‘“ zasmál se Raskolnikov, ale nějak namáhavě. „Copak, zase mlčení?“ zeptal se za chvíli. „Vždyť se přece o něčem mluvit musí! Mě by třeba zrovna zajímalo, jak byste teď rozřešila jednu ‚otázku‘, jak říká Lebezjatnikov.“ Jako by se začínal zamotávat. „Ne, opravdu, myslím to vážně. Představte si, Soňo, že byste znala všechny Lužinovy úmysly předem, věděla byste, a to s jistotou, že kvůli nim úplně zahyne Katěrina Ivanovna a děti taky; a vy rovněž, jako přídavek – protože sebe máte za nic, tak *jako přídavek*. Polečka také… protože ji čeká táž cesta. Nuže, prosím; tak tedy: kdyby teď najednou tohle všechno svěřili vašemu rozhodnutí: má žít na světě ten, nebo ti druzí, to jest má žít Lužin a páchat ohavnosti, nebo má umřít Katěrina Ivanovna? Jak byste rozhodla: kdo z nich má umřít? Ptám se vás.“

Soňa se na něj neklidně podívala: v té nejisté řeči, která se k něčemu přibližovala zdaleka, zaslechla něco zvláštního.

„Už jsem tušila, že se mě na něco takového zeptáte,“ řekla a zkoumavě se na něj dívala.

„Dobře, budiž; ale přece jen, jak byste to rozhodla?“

„Proč se ptáte na něco, co se stát nemůže?“ řekla Soňa s odporem.

„Takže je lepší, aby žil Lužin a páchal ohavnosti! Ani tohle jste se neodvážila rozhodnout?“

„Vždyť já přece nemohu znát boží prozřetelnost… A proč se ptáte na něco, na co se ptát nesmí? Proč takové prázdné otázky? Jak by se mohlo stát, aby to záviselo na mém rozhodnutí? A kdo mě tu ustanovil soudcem: kdo má žít a kdo ne?“

„Jakmile se do toho vplete boží prozřetelnost, tak už se tu nedá nic dělat,“ zabručel zachmuřeně Raskolnikov.

„Řekněte radši rovnou, co chcete!“ vykřikla bolestně Soňa. „Zase na něco narážíte… Copak jste přišel jen proto, abyste mě trápil?“

Nevydržela to a najednou se hořce rozplakala. S chmurnou úzkostí se na ni díval. Uběhlo asi pět minut.

„Vždyť ty máš pravdu, Soňo,“ pronesl nakonec tiše. Najednou se změnil; jeho strojeně drzý a bezmocně vyzývavý tón zmizel. I hlas mu najednou zeslábl. „Sám jsem ti přece včera řekl, že nepřijdu prosit o odpuštění, a skoro tímhle jsem začal, že prosím o odpuštění… To o Lužinovi a o prozřetelnosti jsem říkal kvůli sobě… To jsem prosil o odpuštění, Soňo…“

Chtěl se usmát, ale v jeho bledém úsměvu se projevilo cosi bezmocného a nedokončeného. Sklonil hlavu a zakryl si tvář rukama.

A najednou mu srdcem prošel podivný, nečekaný pocit jakési žíravé nenávisti k Soně. Jako by se tomu pocitu sám podivil a polekal se ho, najednou zvedl hlavu a upřeně se na ni zahleděl; ale setkal se s jejím neklidným a až k bolesti starostlivým pohledem; byla v něm láska; jeho nenávist zmizela jako přízrak. Nebylo to ono; zaměnil jeden cit za jiný. Znamenalo to jen, že *ta* chvíle přišla.

Znovu si zakryl tvář rukama a sklonil hlavu. Najednou zbledl, vstal ze židle, podíval se na Soňu, a aniž cokoli vyslovil, mechanicky si přesedl na její postel.

Ta chvíle byla podle toho, jak ji pociťoval, strašně podobná té, kdy stál za starou se sekerou už vyprostěnou z poutka, a ucítil, že „už nesmí ztratit ani okamžik“.

„Co je vám?“ zeptala se Soňa, strašně vystrašená.

Nemohl nic vyslovit. Vůbec, ale vůbec si nepředstavoval, že to *oznámí* takhle, a sám nechápal, co se s ním teď děje. Tiše k němu přistoupila, sedla si vedle něj na postel a čekala, nespouštěla z něj oči. Srdce jí bušilo a zamíralo. Bylo to k nevydržení: obrátil k ní svou smrtelně bledou tvář; rty se mu bezmocně křivily, jak se namáhal něco vyslovit. Soně prošla srdcem hrůza.

„Co je vám?“ zopakovala a trochu se od něj odtáhla.

„Nic, Soňo. Neboj se… Nesmysl! Opravdu, když se to rozváží – nesmysl,“ mumlal jako člověk v blouznění, který neví o sobě. „Proč jsem vůbec přišel trápit zrovna tebe?“ dodal najednou a podíval se na ni. „Opravdu. Proč? Pořád si kladu tuhle otázku, Soňo…“

Možná si tu otázku kladl před čtvrthodinou, ale teď ji vyslovil v naprosté bezmoci, sotva při vědomí a za neustálého chvění celého těla.

„Ach, jak se trápíte!“ pronesla bolestně a pozorně se mu dívala do tváře.

„To všechno je nesmysl!… Víš co, Soňo,“ najednou se z nějakého důvodu usmál, jaksi bledě a bezmocně, asi na dvě vteřiny, „pamatuješ si, co jsem ti včera chtěl říct?“

Soňa neklidně čekala.

„Když jsem odcházel, řekl jsem, že se s tebou možná loučím navždy, ale že jestli dnes přijdu, tak ti povím… kdo zabil Lizavetu.“

Najednou se roztřásla po celém těle.

„Tak vidíš, přišel jsem ti to říct.“

„Tak vy jste to včera opravdu…“ zašeptala s námahou. „A jak to víte?“ zeptala se rychle, jako by se najednou vzpamatovala.

Soňa začala ztěžka dýchat. Tvář jí byla čím dál bledší.

„Vím to.“

Asi minutu mlčela.

„Copak *ho* našli?“ zeptala se nesměle.

„Ne, nenašli.“

„Tak jak potom o *tom* víte?“ zeptala se zase sotva slyšitelně, a zase skoro po minutě mlčení.

Obrátil se k ní a upřeně, předlouze se na ni zadíval.

„Hádej,“ pronesl s tím předchozím zkřiveným a bezmocným úsměvem.

Celým tělem jí jako by projely křeče.

„Ale vy… mě… proč mě tak… strašíte?“ pronesla a usmívala se jako dítě.

„To jsem tedy s *ním* velký přítel… když to vím,“ pokračoval Raskolnikov a pořád se jí neodbytně díval do tváře, jako by už nedokázal odtrhnout oči. „On tu Lizavetu… zabít nechtěl… On ji… zabil nechtěně… Chtěl zabít tu starou… když byla sama… a přišel… A vtom vešla Lizaveta… On ji tam… zabil taky.“

Uběhla další strašná minuta. Oba se na sebe pořád dívali.

„Tak nemůžeš uhodnout?“ zeptal se najednou s takovým pocitem, jako by se vrhal dolů ze zvonice.

„N-ne,“ zašeptala sotva slyšitelně Soňa.

„Podívej se pořádně.“

A jakmile to řekl, znovu mu najednou duši zmrazil jeden dřívější, známý pocit: díval se na ni a najednou jako by v její tváři uviděl tvář Lizavety. Živě si pamatoval výraz Lizavetiny tváře, když se k ní tenkrát blížil se sekerou a ona před ním couvala ke stěně, ruku vztaženou před sebe, a ve tváři měla úplně dětský strach, docela jako malé děti, když se najednou něčeho začnou bát, dívají se nehybně a neklidně na to, co je děsí, couvají a natahují ručku dopředu a chystají se k pláči. Skoro totéž se teď stalo i se Soňou: stejně bezmocně a se stejným strachem se na něj nějakou dobu dívala a najednou vztáhla levou ruku dopředu, lehce, jen docela trochu se mu opřela prsty o hruď a pomalu se začala zvedat z postele, čím dál víc se od něj odtahovala a její pohled na něj byl čím dál nehybnější. Její hrůza najednou přešla i na něj: přesně takový strach se objevil i v jeho tváři, přesně tak se na ni začal dívat i on, a skoro dokonce se stejným *dětským* úsměvem.

„Uhodla jsi?“ zašeptal nakonec.

„Bože můj!“ vyrval se jí z hrudi strašný výkřik. Bezmocně padla na postel, tváří do polštářů. Ale za okamžik se rychle nadzvedla, rychle se k němu přisunula, chytila ho za obě ruce, pevně je svírala svými tenkými prsty jako ve svěráku a začala se mu znovu nehybně, jako přile-

pená, dívat do tváře. Tímhle posledním, zoufalým pohledem chtěla vypátrat a zachytit pro sebe aspoň nějakou poslední naději. Ale naděje nebyla; nezůstávala žádná pochybnost; všechno bylo *tak*! Ještě potom, později, když si na tu chvíli vzpomínala, připadalo jí to podivné a zvláštní: proč vlastně tenkrát *hned* viděla, že už nejsou žádné pochybnosti? Vždyť přece nemohla říct, že by něco takového tušila? A přitom se jí teď, jakmile jí to řekl, najednou zdálo, že opravdu jako by právě *tohle* tušila.

„Dost, Soňo, dost! Netrap mě!“ prosil trpitelsky.

Vůbec, ale vůbec jí to nechtěl odhalit takhle, ale vyšlo to *takhle*.

Jako by nevěděla o sobě, vyskočila, a jak lomila rukama, došla doprostřed pokoje; ale rychle se vrátila a znovu si sedla vedle něj, skoro se ho dotýkala ramenem. Najednou, jako by ji něco probodlo, se zachvěla, vykřikla a vrhla se, sama nevěděla proč, před ním na kolena.

„Co jste, co jste to sám sobě udělal!“ pronesla zoufale, vyskočila z kolen, vrhla se mu kolem krku, objala ho a pevně, převelice pevně ho sevřela v náručí.

Raskolnikov se odtáhl a se smutným úsměvem se na ni podíval:

„Ty jsi ale divná, Soňo – objímáš mě a líbáš, když jsem ti řekl *o tomhle*. Nevíš o sobě.“

„Ne, ne, nikdo na celém světě teď není nešťastnější než ty!“ zvolala jako v nepříčetnosti, jeho poznámku vůbec neslyšela a najednou se usedavě rozplakala jako v hysterickém záchvatu.

Do duše se mu vlnou vlil cit, který už dávno nepoznal, a naráz ji obměkčil. Nebránil se mu: z očí se mu vykutálely dvě slzy a zůstaly viset na řasách.

„Tak mě neopustíš, Soňo?“ říkal a díval se na ni skoro s nadějí.

„Ne, ne; nikdy a nikde!“ vykřikla Soňa. „Půjdu za tebou, všude půjdu! Ó bože!… Ach, já nešťastná!… A proč, proč jsem tě neznala dřív! Proč jsi nepřišel dřív? Ó bože!“

„Tak vidíš, přišel jsem.“

„Teď! Ó, co teď dělat!… Spolu, spolu!“ opakovala jako v zapomnění a znovu ho objímala. „Na katorgu s tebou půjdu!“ Jako by jím najednou škublo a na rtech se mu vytlačil dřívější, nenáviděný a skoro zpupný úsměv.

„Já, Soňo, možná na katorgu ještě ani jít nechci,“ řekl.

Soňa se na něj rychle podívala.

Po prvním vášnivém a trýznivém soucitu s nešťastníkem ji znovu zasáhla strašná myšlenka na vraždu. V jeho změněném tónu najednou zaslechla vraha. Užasle se na něj dívala. Ještě nic nevěděla, ani proč, ani jak, ani k čemu to bylo. Teď se jí všechny ty otázky naráz vzplanuly ve vědomí. A znovu tomu nevěřila: „On, on že je vrah! Copak je to možné?“

„Co je to! Kde to vlastně stojím!“ pronesla v hlubokém zmatení, jako by ještě nepřišla k sobě. „Jak jste se vy, vy, *takový*… mohl k tomu odhodlat?… Co je to!“

„No ano, abych loupil. Přestaň, Soňo!“ odpověděl jaksi unaveně, a dokonce jako by mrzutě.

Soňa stála jako omráčená, ale najednou vykřikla:

„Měl jsi hlad! Ty… abys pomohl matce? Ano?“

„Ne, Soňo, ne,“ mumlal, odvrátil se a svěsil hlavu, „takový hlad jsem neměl… opravdu jsem chtěl pomoct matce, ale… ani to není docela pravda… netrap mě, Soňo!“

Soňa spráskla ruce.

„Copak, copak je to všechno doopravdy! Bože, jakápak je to pravda! Kdo tomu může uvěřit?… A jak to, jak to, že sám dáváte to poslední, a zabil jste, abyste loupil! Ach!…“ vykřikla najednou. „Ty peníze, co jste dal Katěrině Ivanovně… ty peníze… Bože, copak i ty peníze…“

„Ne, Soňo,“ přerušil ji spěšně, „to nebyly ty peníze, uklidni se! Ty peníze mi poslala matka, po jednom kupci, a dostal jsem je, když jsem byl nemocný, týž den, kdy jsem je dal… Razumichin to viděl… on je za mě i přebíral… ty peníze jsou moje, moje vlastní, opravdu moje.“

Soňa ho zmateně poslouchala a ze všech sil se snažila něco pochopit.

„A *ty* peníze… já vlastně ani nevím, jestli tam vůbec nějaké peníze byly," dodal tiše a jako by zamyšleně. „Sundal jsem jí tenkrát z krku měšec, semišový… plný, takový napěchovaný měšec… ale nepodíval jsem se do něj; asi jsem to nestihl… No a věci, samé nějaké manžetové knoflíčky a řetízky – všechny ty věci i ten měšec jsem schoval na jednom cizím dvoře na V. prospektu pod kámen, hned druhý den ráno. Všechno tam leží dodnes."

Soňa ze všech sil poslouchala.

„Tak proč tedy… jak jste mohl říct: abych loupil, a sám jste nic nevzal?" zeptala se rychle a chytala se stébla.

„Nevím… ještě jsem se nerozhodl – jestli si ty peníze vezmu, nebo ne," pronesl zase jako by zamyšleně, a najednou se vzpamatoval a rychle a krátce se ušklíbl. „Ech, jakou jsem teď plácl hloupost, co?"

Soně se mihla hlavou myšlenka: „Není blázen?" Ale hned ji opustila: ne, tady je to něco jiného. Ničemu, ničemu tu nerozuměla!

„Víš, Soňo," řekl najednou s jakýmsi vytržením, „víš, co ti řeknu: kdybych byl zabil jen proto, že jsem měl hlad," pokračoval, důrazně kladl každé slovo a díval se na ni záhadně, ale upřímně, „tak bych ted byl… *šťastný*! Abys věděla!"

„A co je ti po tom, co je ti po tom," vykřikl za okamžik dokonce s jakýmsi zoufalstvím, „no co je ti po tom, i kdybych se ti teď přiznal, že jsem udělal špatně? Na co ti je tenhle hloupý triumf nade mnou? Ach, Soňo, copak jsem kvůli tomu k tobě teď přišel!"

Soňa chtěla zase něco říct, ale nepromluvila.

„Proto jsem tě včera volal s sebou, že mi zůstalas jen ty."

„Kam jste mě volal?" zeptala se nesměle Soňa.

„Ne krást a ne zabíjet, neboj se, kvůli tomu ne," ušklíbl se jízlivě. „My jsme každý jiný… A víš, Soňo, vždyť já jsem teprve teď, teprve ted pochopil, *kam* jsem tě včera volal. A včera, když jsem tě volal, sám

jsem nevěděl kam. Volal jsem tě jen kvůli jednomu, přišel jsem jen kvůli jednomu: abys mě neopustila. Neopustíš mě, Soňo?“

Stiskla mu ruku.

„A proč, proč jsem jí to říkal, proč jsem jí to odhalil!“ zvolal za chvíli zoufale a s nekonečnou mukou se na ni díval. „Teď čekáš, že ti to vysvětlím, Soňo, sedíš a čekáš, já to vidím; a co ti řeknu? Vždyť ty tomu stejně nebudeš rozumět, jenom se celá utrápíš… kvůli mně! No vidíš, pláčeš a zase mě objímáš – no a proč mě objímáš? Proto, že jsem to sám neunesl a přišel jsem to hodit na někoho jiného: ‚Trp i ty, mně se uleví!‘ A můžeš mít ráda takového podlece?“

„Copak se ty netrápíš taky?“ vykřikla Soňa.

Znovu se mu do duše vlnou vlil tentýž cit a znovu ji na okamžik obměkčil.

„Soňo, mám zlé srdce, toho si všimni: tím se dá ledacos vysvětlit. Právě proto jsem přišel, že jsem zlý. Jsou lidé, kteří by nepřišli. Ale já jsem zbabělec a… podlec! Ale… budiž! To všechno není ono… Teď je třeba mluvit, a já nevím, jak začít…“

Zarazil se a zamyslel.

„E-ech, my jsme každý jiný!“ vykřikl znovu. „Nehodíme se k sobě. A proč, proč jsem přišel! Tohle si nikdy neodpustím!“

„Ne, ne, je dobře, žes přišel!“ zvolala Soňa. „Je lepší, abych to věděla! Mnohem lepší!“ Podíval se na ni s bolestí.

„A co vlastně!“ řekl, jako by si to rozmyslel. „Vždyť to tak přece bylo! Víš co: chtěl jsem se stát Napoleonem, proto jsem zabil… No, chápeš to teď?“

„N-ne,“ zašeptala naivně a nesměle Soňa, „jenom… mluv, mluv! Já to pochopím, já *v sobě* všechno pochopím!“ prosila ho.

„Pochopíš? No dobře, uvidíme!“

Zmlkl a dlouho přemýšlel.

„Jde o tohle: jednou jsem si položil takovou otázku: co kdyby se například na mém místě ocitl Napoleon a neměl by, aby začal svou ka-

riéru, ani Toulon, ani Egypt, ani přechod přes Mont Blanc, ale místo všech těch krásných a monumentálních věcí by tu měl docela obyčejně jen nějakou směšnou stařenku, registrátorovou vdovu, kterou by navíc musel zabít, aby jí ukradl peníze z truhly – kvůli kariéře, chápeš? –, no, odhodlal by se k tomu, kdyby nebylo jiného východiska? Nezarazilo by ho, že je to až příliš málo monumentální a... a hříšné? No, tak já ti říkám, že jsem se nad tou ‚otázkou' trápil strašně dlouho, takže jsem se strašně zastyděl, když mi nakonec – jaksi najednou – došlo, že by ho to nejen nezarazilo, ale že by ho ani nenapadlo, že to není monumentální... a vůbec by ani nepochopil, co by se tu mělo zarážet. A kdyby neměl jinou cestu, tak by ji uškrtil, že by ani nepípla, bez jakéhokoli rozmýšlení!... No a já... jsem se přestal rozmýšlet... uškrtil... podle vzoru autority... A přesně tak to bylo! Tobě je to k smíchu? Ano, Soňo, na tom je nejsměšnější, že možná právě tak to bylo..."

Soně vůbec do smíchu nebylo.

„Řekněte mi to radši rovnou... bez příkladů," poprosila ještě nesměleji a sotva slyšitelně.

Obrátil se k ní, smutně se na ni podíval a vzal ji za ruce.

„Zase máš pravdu, Soňo. Tohle všechno je přece nesmysl, skoro jen samé tlachání! Podívej: vždyť víš, že moje matka nemá skoro nic. Sestra dostala vzdělání, náhodou, a je odsouzená protloukat se jako vychovatelka. Všechny jejich naděje se upínaly jen ke mně. Studoval jsem, ale na univerzitě jsem se uživit nemohl a musel jsem na čas odejít. I kdyby to tak táhlo dál, mohl jsem přece jen doufat, že se za deset, za dvanáct let – kdyby se okolnosti dobře vyvinuly – stanu nějakým učitelem nebo úředníkem s tisícirublovým platem..." Mluvil, jako by odříkával něco naučeného. „A do té doby by matka uschla starostmi a žalem a mně by se ji přece jen nepodařilo uklidnit, a sestra... no, se sestrou se mohlo stát i něco horšího!... A jaká je to radost celý život jen chodit kolem všeho a od všeho se odvracet, na matku zapomenout a sestřino ponížení třeba uctivě snést? Proč? Snad proto, abych je po-

choval a pořídil si nové – ženu a děti – a potom je taky nechal bez groše a bez kousku chleba? No… no, tak jsem se rozhodl, že se zmocním peněz té staré a použiju je na svá první léta, abych netrápil matku, na to, abych se zajistil na univerzitě, na první kroky po univerzitě – a že to všechno udělám ve velkém, radikálně, tak, abych si zařídil úplně celou novou kariéru a vykročil na novou, nezávislou cestu… No… no, to je všechno… No, samozřejmě, že jsem zabil tu starou – to jsem udělal špatně… no, a dost!“

V jakési bezmoci se dovlekl až na konec vyprávění a svěsil hlavu.

„Ach, to není ono, to není ono,“ volala úzkostně Soňa, „copak se dá takhle… ne, tak to není, není!“

„Sama vidíš, že tak to není!… A přitom jsem ti to vyprávěl upřímně, po pravdě!“

„Jakápak je to pravda! Ó bože!“

„Vždyť já jsem zabil jen veš, Soňo, neužitečnou, odpornou, škodlivou.“

„Člověk že je veš!“

„Vždyť já přece taky vím, že to není veš,“ odpověděl a podivně se na ni díval. „Ostatně lžu, Soňo,“ dodal, „lžu už dlouho… Tohle všechno není ono; máš pravdu. Docela, docela, docela jiné jsou tu příčiny!… Dlouho jsem s nikým nemluvil, Soňo… Teď mě strašně bolí hlava.“

Oči mu plály horečným ohněm. Skoro už začínal blouznit; po rtech mu bloudil neklidný úsměv. Skrze vzrušení už prosvítala strašná bezmoc. Soňa pochopila, jak se trápí. I jí se začínala točit hlava. A mluvil tak podivně: jako by se něčemu dalo rozumět, ale… „ale jak to! Jak to! Ó bože!“ A zoufale lomila rukama.

„Ne, Soňo, to není ono!“ začal znovu a najednou zvedl hlavu, jako by ho zasáhl a znovu vzrušil náhlý obrat myšlenek. „To není ono! Radši… předpokládej – ano! takhle je to opravdu lepší! –, předpokládej, že jsem ješitný, závistivý, zlý, odporný, mstivý, no… a třeba i náchylný k šílenství. Ať je to všechno naráz! O šílenství se mluvilo už dřív, všiml

jsem si! Říkal jsem ti předtím, že jsem se na univerzitě nemohl uživit. A víš, že jsem možná mohl? Matka by mi poslala, abych zaplatil, co bylo třeba, a na boty, šaty a na chleba bych si vydělal sám; určitě! Kondice se nabízely; po padesáti kopějkách nabízeli. Razumichin přece pracuje! Ale já jsem zatrpkl a nechtěl jsem. Právě tak, *zatrpkl* – to je dobré slovo! Tenkrát jsem jako pavouk zalezl do svého kouta. Vždyť jsi byla v mém kutlochu, viděla jsi ho... A víš, Soňo, že nízké stropy a těsné pokoje svírají duši i rozum? Ó, jak jsem ten kutloch nenáviděl! A přece jsem z něj nechtěl vycházet. Schválně jsem nechtěl! Celé dny a noci jsem nevycházel a nechtěl jsem pracovat, a dokonce ani jíst jsem nechtěl, pořád jsem jen ležel. Když Nastasja něco přinesla – najedl jsem se, když nepřinesla – tak den uběhl i tak; schválně jsem si ze zlosti o nic neříkal! V noci jsem neměl světlo, ležel jsem ve tmě, a na svíčky jsem si nechtěl vydělat. Měl jsem studovat, a já knihy rozprodal; a na stole, na poznámkách a na sešitech mi i teď leží prach na prst vysoko. Radši jsem ležel a myslel. A pořád jsem myslel... A pořád se mi zdály takové sny, podivné, všelijaké sny, ani se nedá říct jaké! Ale teprve tehdy se mi taky začalo zdát, že... Ne, tak to není! Zase to vyprávím špatně! Víš, tehdy jsem se pořád ptal sám sebe: proč jsem tak hloupý, že když jsou ostatní hloupí a když už s jistotou vím, že jsou hloupí, tak sám nechci být chytřejší? Potom jsem pochopil, Soňo, že kdybych čekal, až budou všichni chytří, trvalo by to až příliš dlouho... Potom jsem ještě pochopil, že se to nikdy ani nestane, že se lidé nezmění a že je nikdo nepředělá, a že nestojí za to se namáhat! Ano, tak to je! To je jejich zákon... Zákon, Soňo! Tak to je!... A já teď vím, Soňo, že kdo je pevný a silný rozumem i duchem, ten je jejich vládcem! Kdo se hodně odváží, ten má u nich pravdu. Kdo dokáže plivnout na víc, ten je u nich zákonodárcem, a kdo se dokáže odvážit nejvíc ze všech, ten má ze všech nejvíc pravdu! Tak to chodilo až dosud a tak to bude vždycky! Jenom slepý to nevidí!“

Když to Raskolnikov říkal, díval se sice na Soňu, ale už se nestaral, jestli to pochopí, nebo ne. Horečka se ho úplně zmocnila. Byl v jakémsi chmurném vytržení. Opravdu, příliš dlouho s nikým nemluvil! Soňa pochopila, že se ten chmurný katechismus stal jeho vírou a zákonem.

„Tehdy mi došlo, Soňo," pokračoval nadšeně, „že moc je dána jen tomu, kdo se odváží sklonit se a vzít si ji. Tady jde jen o jedno, o jediné: stačí se jen odvážit! Tehdy mě poprvé v životě napadla myšlenka, na kterou ještě nikdy nikdo přede mnou nepřišel! Nikdo! Najednou se mi jasně jako slunce ukázalo, jak to, že se dosud ani jediný neodvážil a neodvažuje, když jde kolem všeho toho nesmyslu, vzít to prostě a jednoduše všechno za ocas a střepat to k čertu! Já... já se chtěl *odvážit* a zabil jsem... chtěl jsem se jen odvážit, Soňo, to je celá příčina!"

„Ó, mlčte, mlčte!" vykřikla Soňa a spráskla ruce. „Odvrátil jste se od Boha a Bůh vás ranil, vydal vás ďáblovi!..."

„Mimochodem, Soňo, když jsem ležel v té tmě a všechno se mi to představovalo, to mě přece pokoušel ďábel? Co?"

„Mlčte! Nesmějte se, rouhači, ničemu, ale ničemu nerozumíte! Ó bože! Nic, vůbec nic on nepochopí!"

„Mlč, Soňo, já se vůbec nesměju, vždyť sám vím, že mě táhl čert. Mlč, Soňo, mlč!" zopakoval zachmuřeně a naléhavě. „Já všechno vím. To všechno jsem si už promyslel a sám pro sebe prošeptal, když jsem tenkrát ležel ve tmě... Všechno jsem to sám se sebou vyhádal, do poslední nejmenší podrobnosti, a všechno vím, všechno! A jak mě tenkrát omrzelo, jak strašně mě omrzelo všechno to tlachání! Chtěl jsem všechno zapomenout a začít znovu, Soňo, a přestat tlachat! A copak si myslíš, že jsem šel jako hlupák, bezhlavě? Šel jsem jako chytrák, a to mě právě zahubilo! A copak si myslíš, že jsem nevěděl třeba aspoň to, že když jsem se už začal ptát a vyslýchat sám sebe: mám právo mít moc? – tak to znamená, že právo mít moc nemám. Nebo že když si kladu otázku: je člověk veš? – tak to znamená, že člověk už *pro mě* veš není, ale je vší pro toho, komu tohle ani nepřijde na mysl a kdo jde

rovnou, bez otázek… Když už jsem se tolik dní trápil otázkou, jestli by Napoleon šel, nebo ne, tak jsem přece už jasně cítil, že Napoleon nejsem… Všechnu, všechnu muku všeho toho tlachání jsem vydržel, Soňo, a chtěl jsem ji celou setřást z ramen: chtěl jsem, Soňo, zabít bez kazuistiky, zabít pro sebe, jen pro sebe samého! V tomhle jsem nechtěl lhát ani sám sobě! Nezabil jsem proto, abych pomohl matce – nesmysl! Nezabil jsem proto, abych získal prostředky a moc a stal se dobrodincem lidstva. Nesmysl! Prostě jsem zabil; zabil jsem pro sebe, jen pro sebe samého: a jestli bych se potom stal pro někoho dobrodincem, nebo bych celý život jako pavouk chytal všechny do sítě a ze všech vysával živou šťávu, to mi v tu chvíli muselo být jedno!… A hlavně jsem nepotřeboval peníze, Soňo, když jsem zabil; ani ne tak peníze jsem potřeboval, jako něco jiného… Tohle všechno teď vím… Pochop mě: možná bych už, kdybych šel touž cestou, vraždu nikdy nezopakoval. Potřeboval jsem zjistit něco jiného, něco jiného mě postrkovalo: potřeboval jsem tenkrát zjistit, a to co nejdřív, jestli jsem veš jako všichni, nebo člověk? Jestli dokážu překročit, nebo nedokážu! Jestli se odvážím sklonit se a vzít, nebo ne? Jsem třesoucí se tvor, nebo mám *právo*…“

„Zabíjet? Zabíjet máte právo?“ spráskla ruce Soňa.

„E-ech, Soňo!“ vykřikl podrážděně, chtěl jí něco namítnout, ale opovržlivě zmlkl. „Nepřerušuj mě, Soňo! Chtěl jsem ti dokázat jen jedno: že mě tenkrát táhl čert, a teprve potom mi vysvětlil, že jsem neměl právo tam chodit, protože jsem přesně taková veš jako všichni ostatní! Vysmál se mi, a tak jsem teď přišel k tobě! Přijmi hosta! Kdybych nebyl veš, přišel bych k tobě? Poslouchej: když jsem tenkrát šel k té staré, šel jsem to jen *vyzkoušet*… Tak to věz!“

„A zabil jste! Zabil!“

„Ale jak jsem zabil? Copak se takhle zabíjí? Copak se takhle chodí zabíjet, jako jsem tenkrát šel já! Někdy ti povím, jak jsem šel… Copak jsem zabil tu bábu? Sebe jsem zabil, a ne tu bábu! Tam jsem sebe na-

ráz oddělal, navěky!... A tu bábu zabil čert, a ne já... Dost, dost, Soňo, dost! Nech mě," vykřikl najednou v křečovité úzkosti, „nech mě!"

Opřel se lokty o kolena a jako v kleštích si sevřel hlavu dlaněmi.

„Takové utrpení!" vyrval se Soně trýznivý výkřik.

„Tak co teď dělat, řekni!" zeptal se, najednou zvedl hlavu a díval se na ni s tváří ohavně zkřivenou zoufalstvím.

„Co dělat!" zvolala, najednou vyskočila z místa a oči, dosud plné slz, se jí najednou rozzářily. „Vstaň!" Popadla ho za rameno; nadzvedl se a díval se na ni skoro v úžasu. „Jdi hned, v tuhle chvíli, postav se na křižovatce, pokloň se, nejdřív polib zem, kterou jsi poskvrnil, a potom se pokloň celému světu, na všechny čtyři strany, a řekni všem nahlas: ‚Já jsem zabil!' Pak ti Bůh zase pošle život. Půjdeš? Půjdeš?" ptala se ho, celá se třásla jako v záchvatu, chytila ho za obě ruce, pevně je stiskla ve svých a dívala se na něj ohnivým pohledem.

Užasl, a dokonce byl ohromen jejím náhlým vytržením.

„To myslíš katorgu, Soňo? Mám se snad udat?" zeptal se zachmuřeně.

„Přijmout utrpení a vykoupit se jím, to je třeba."

„Ne! Nepůjdu k nim, Soňo."

„A jak budeš žít, jak budeš žít? S čím budeš žít?" volala Soňa. „Copak je to teď možné? No jak budeš mluvit s matkou? Ó, co s nimi, co s nimi teď bude! Ale co to říkám! Vždyť ty už jsi matku i sestru opustil. Vždyť už jsi je opustil, opustil. Ó bože!" vykřikla. „Vždyť on už to všechno sám ví! No jak, jak se dá žít bez člověka! Co s tebou teď bude!"

„Nebuď dítě, Soňo," pronesl tiše. „V čem jsem se před nimi provinil? Proč bych šel? Co jim řeknu? To všechno je jen přízrak... Sami hubí lidi po milionech, a ještě to mají za ctnost. Jsou to šejdíři a podlci, Soňo!... Nepůjdu. A co řeknu: že jsem zabil, ale peníze jsem si vzít neodvážil, schoval jsem je pod kámen?" dodal s jízlivým úsměškem. „Vždyť se mi sami vysmějí, řeknou: hlupák, že si je nevzal. Zbabělec

a hlupák! Nic, vůbec nic nepochopí, Soňo, a nejsou hodni to pochopit. Proč bych šel? Nepůjdu. Nebuď dítě, Soňo…“

„Utrápíš se, utrápíš,“ opakovala a v zoufalé prosbě k němu vztahovala ruce.

„Možná jsem se *ještě* očernil,“ poznamenal zachmuřeně, jako by v zamyšlení, „možná jsem *ještě* člověk, a ne veš, a ukvapil jsem se, když jsem se odsoudil… Já *ještě* budu bojovat.“

Na rtech se mu vytlačoval zpupný úsměšek.

„Nést takovou muku! A celý život, celý život!…“

„Zvyknu si…“ pronesl zasmušile a zamyšleně. „Poslouchej,“ začal za chvíli, „dost už plakání, je čas mluvit o věci: přišel jsem ti říct, že mě teď hledají, chytají…“

„Ach!“ vykřikla polekaně Soňa.

„No, co jsi vykřikla! Sama chceš, abych šel na katorgu, a teď ses lekla? Jenom víš co: já se jim nedám. Ještě s nimi budu bojovat, a nic mi neudělají. Nemají žádné skutečné důkazy. Včera jsem byl ve velkém nebezpečí a myslel jsem, že už jsem ztracený; ale dnes se to spravilo. Všechny jejich důkazy mají dva konce, to znamená, že jejich obvinění můžu obrátit ve svůj prospěch, chápeš? A taky je obrátím; protože jsem se teď naučil… Ale do vězení mě určitě zavřou. Nebýt jedné náhody, možná by mě zavřeli už dnes, určitě, a možná mě dnes *ještě* zavřou… Jenže to nic, Soňo: chvíli si posedím, a pak mě pustí… protože nemají ani jeden skutečný důkaz a ani mít nebudou, na to ti dám slovo. A s tím, co mají, nikoho zavřít nemůžou. No, dost… Jen abys to věděla… Se sestrou a s matkou se to pokusím nějak zařídit tak, abych jim to vymluvil a nepolekal je… Sestra je teď ostatně, zdá se, zajištěná… a tedy i matka… No, to je všechno. Buď ale opatrná. Budeš za mnou chodit do vězení, až budu sedět?“

„Ó, budu! Budu!“

Oba seděli vedle sebe, smutní a zdrcení, jako by je po bouři vyvrhlo samotné na pustý břeh. Díval se na Soňu a cítil, kolik její lásky na něm

spočívá, a podivné, najednou mu bylo těžko a bolestně z toho, že ho někdo tak miluje. Ano, byl to podivný a strašný pocit! Když šel k Soně, cítil, že v ní je celá jeho naděje a celé východisko; myslel, že ze sebe složí aspoň část svých muk, a najednou teď, když se k němu obrátilo celé její srdce, najednou ucítil a uvědomil si, že je bezpříkladně nešťastnější, než byl předtím.

„Soňo," řekl, „radši za mnou nechoď, až budu sedět ve vězení."

Soňa neodpověděla, plakala. Uběhlo několik minut.

„Máš na sobě křížek?" zeptala se najednou nečekaně, jako by si náhle vzpomněla.

Zprvu otázce nerozuměl.

„Nemáš, viď? Na, vezmi si tenhle, cypřišový. Mně zůstal jiný, měděný, Lizavetin. S Lizavetou jsme si vyměnily křížky, ona mi dala svůj křížek a já jí svou ikonku. Teď budu nosit Lizavetin a tenhle je pro tebe. Vezmi si ho… vždyť je můj! Vždyť je můj!" prosila ho. „Vždyť půjdeme trpět spolu, spolu poneseme i kříž!…"

„Dej!" řekl Raskolnikov. Nechtěl ji zarmoutit. Ale hned ruku, kterou po křížku natáhl, zase stáhl.

„Teď ne, Soňo. Radši potom," dodal, aby ji uklidnil.

„Ano, ano, radši, radši," navázala zaníceně, „až půjdeš vstříc utrpení, tak si ho vezmeš na sebe. Přijdeš ke mně, já ti ho pověsím na krk, pomodlíme se a půjdeme."

V tu chvíli někdo třikrát zaklepal na dveře.

„Sofjo Semjonovno, smím k vám?" ozval se něčí velmi známý zdvořilý hlas.

Soňa se polekaně vrhla ke dveřím. Do pokoje nahlédla světlovlasá tvář pana Lebezjatnikova.

V

Lebezjatnikov vypadal znepokojeně.

„Jdu za vámi, Sofjo Semjonovno. Promiňte… Tak jsem si myslel, že vás tu zastihnu," obrátil se najednou k Raskolnikovovi, „totiž nic jsem si nemyslel… v tom smyslu… ale právě jsem si myslel… Katěrina Ivanovna se u nás zbláznila," vyhrkl najednou k Soně a Raskolnikova nechal být.

Soňa vykřikla.

„Totiž aspoň to tak vypadá. Ostatně… Nevíme si tam rady, tak je to, prosím! Vrátila se – odněkud ji asi vyhodili, možná ji i zbili… aspoň to tak vypadá… Běžela za představeným Semjona Zacharyče, doma ho nezastihla; obědval u nějakého jiného generála… Představte si, ona se rozběhla tam, kde obědvali… k tomu druhému generálovi, a představte si – opravdu si to prosadila, dala si zavolat představeného Semjona Zacharyče, a to nejspíš rovnou od stolu. Dovedete si představit, co z toho vzešlo. Samozřejmě ji vyhodili; a ona vypráví, že mu sama vynadala a že po něm něčím hodila. To se dá dokonce předpokládat… jak to, že ji nezavřeli? – to nechápu! Teď to vykládá všem, i Amaliji Ivanovně, jenže se tomu těžko rozumí, křičí a zmítá se… Ach ano: říká a křičí, že když ji teď všichni opustili, vezme děti a půjde na ulici s flašinetem, děti budou zpívat a tancovat, a ona taky, a budou vybírat peníze, a každý den bude chodit generálovi pod okno… ‚Ať prý vidí, jak urozené děti úředníckého otce chodí po ulicích žebrat!' Děti všechny bije, pláčou. Ljoňu učí zpívat ‚Chaloupku', chlapce tancovat, Polinu Michajlovnu taky, trhá všechny šaty; dělá jim nějaké čepičky jako hercům;

sama chce nést lavor, aby do něj tloukla místo hudby… Nic neposlouchá… Představte si, jak je to možné? Tohle už prostě nejde!“

Lebezjatnikov by pokračoval ještě dál, ale Soňa, která ho poslouchala a sotva dýchala, najednou popadla pláštík a klobouček a vyběhla z pokoje; oblékala se cestou. Raskolnikov vyšel za ní a Lebezjatnikov za ním.

„Určitě se pomátla!“ říkal Raskolnikovovi, když s ním vycházel na ulici. „Jen jsem nechtěl vylekat Sofju Semjonovnu, a tak jsem řekl ‚vypadá to‘, ale není o tom pochyb. Prý jsou to takové hrbolky, při souchotinách vyskočí na mozku; škoda, že se nevyznám v medicíně. Ostatně zkoušel jsem ji přesvědčit, ale ona nic neposlouchá.“

„Vy jste jí vykládal o hrbolcích?“

„Totiž ne tak docela o hrbolcích. Ostatně ona by nic ani nepochopila. Ale já mluvím o tom, že když člověka logicky přesvědčíte, že v podstatě nemá proč plakat, tak plakat přestane. To je jasné. Nebo jste přesvědčen, že nepřestane?“

„To by se pak žilo až moc lehce,“ odpověděl Raskolnikov.

„Dovolte, dovolte; samozřejmě, Katěrina Ivanovna to pochopí dost těžko; ale víte vůbec, že v Paříži už proběhly vážné pokusy, jestli se dají šílenci léčit jen samotným logickým přesvědčováním? Jeden tamní profesor, nedávno zemřel, vážný vědec, si usmyslel, že se to tak léčit dá. Jeho základní myšlenka je, že šílenci nemají v organismu žádnou zvláštní poruchu, že šílenství je, abych tak řekl, logická chyba, chyba v úsudku, nesprávný pohled na věci. Postupně pacientovi jeho názory vyvracel a představte si, prý dosahoval výsledků! Ale protože přitom používal i sprchy, jsou výsledky téhle léčby samozřejmě sporné… Aspoň to tak vypadá…“

Raskolnikov už dávno neposlouchal. Když došel ke svému domu, kývl na Lebezjatnikova a zahnul do průjezdu. Lebezjatnikov se vzpamatoval, rozhlédl se a běžel dál.

Raskolnikov vešel do své komůrky a zastavil se uprostřed. „Proč se sem vrátil?“ Prohlédl si tu nažloutlou, odřenou tapetu, ten prach, svou pohovku… Ze dvora se ozývalo nějaké ostré, neustálé bouchání; něco kdesi jako by zatloukali, nějaký hřebík… Přistoupil k oknu, postavil se na špičky a dlouho, s výrazem neobyčejné pozornosti, vyhlížel do dvora. Ale dvůr byl prázdný a ti, kdo bouchali, nebyli vidět. Vlevo, v postranním křídle, byla tu a tam vidět otevřená okna; na parapetech stály květináčky s chudičkými muškáty. Za okny viselo prádlo… To všechno znal nazpaměť. Odvrátil se a sedl si na pohovku.

Ještě nikdy, nikdy se necítil tak strašně osamělý!

Ano, ještě jednou ucítil, že Soňu možná opravdu začne nenávidět, a to právě teď, když ji učinil ještě nešťastnější. „Proč za ní chodil prosit o její slzy? Proč tolik potřebuje ničit jí život? Ó, ta podlost!“

„Zůstanu sám!“ pronesl najednou rozhodně. „A ona za mnou do vězení chodit nebude!“

Asi za pět minut zvedl hlavu a podivně se usmál. Byla to podivná myšlenka: „Na katorze je možná opravdu líp,“ napadlo ho najednou.

Nepamatoval si, jak dlouho u sebe proseděl, s neurčitými myšlenkami, které se mu tlačily v hlavě. Najednou se otevřely dveře a vešla Avdoťja Romanovna. Nejdřív se zastavila a dívala se na něj z prahu, jako předtím on na Soňu; pak teprve přešla a sedla si naproti němu na židli, na své včerejší místo. Mlčky a jaksi bez myšlenky se na ni podíval.

„Nezlob se, bratře, jsem tu jen na minutku,“ řekla Duňa. Výraz její tváře byl zamyšlený, ale ne přísný. Pohled měla jasný a tichý. Viděl, že i tahle k němu přišla s láskou.

„Bratře, teď už vím všechno, *všechno.* Dmitrij Prokofjič mi všechno vysvětlil a vyprávěl. Pronásledují tě a trápí kvůli hloupému a hnusnému podezření… Dmitrij Prokofjič mi řekl, že ti nehrozí žádné nebezpečí a že zbytečně bereš tohle všechno s takovou hrůzou. Já si to nemyslím a *úplně chápu,* jak se v tobě všechno bouří a že to rozhořčení

může zanechat stopy navždycky. Toho se bojím. Za to, že jsi nás opustil, tě nesoudím a neodvažuji se soudit, a odpusť mi, že jsem ti to dřív vyčítala. Sama na sobě cítím, že kdybych měla takový velký žal, taky bych ode všech odešla. Mamince *o tomhle* nic neřeknu, ale budu o tobě mluvit pořád a řeknu jí tvým jménem, že přijdeš velmi brzy. Netrap se kvůli ní; *já* ji uklidním; ale ani ty ji neutrap – přijď aspoň jednou; vzpomeň si, že je to tvoje matka! A teď jsem ti přišla jen říct," Duňa se začala zvedat z místa, „že kdybych ti náhodou v něčem byla zapotřebí, nebo kdybys potřeboval… celý můj život, nebo tak… tak mě zavolej, přijdu. Sbohem!"

Prudce se otočila a šla ke dveřím.

„Duňo!" zastavil ji Raskolnikov, vstal a šel k ní. „Ten Razumichin, Dmitrij Prokofjič, je velmi dobrý člověk."

Duňa se nepatrně začervenala.

„No?" zeptala se, když chvíli počkala.

„Je to člověk praktický, pracovitý, poctivý a dokáže silně milovat… Sbohem, Duňo."

Duňa celá vzplanula, ale pak najednou znepokojeně řekla:

„Co to má znamenat, bratře, copak se opravdu loučíme navždycky, že mi… dáváš takové poslední pokyny?"

„To je jedno… sbohem."

Odvrátil se a odešel od ní k oknu. Chvíli postála, neklidně se na něj podívala a vyšla ven celá znepokojená.

Ne, nebyl k ní chladný. Byl jeden okamžik – ten úplně poslední –, kdy ji strašně chtěl pevně obejmout, *rozloučit se* s ní, a dokonce jí to *říct,* ale neodvážil se jí ani podat ruku:

„Ještě by se potom možná otřásla, až si vzpomene, že jsem ji ted objímal, a řekla by, že jsem jí ukradl polibek!"

„A vydrží *tahle,* nebo nevydrží?" dodal si v duchu po několika minutách. „Ne, nevydrží; *takové* nevydrží! Takové nikdy nevydrží…"

A pomyslel na Soňu.

Z okna zavanul svěží vzduch. Venku už nesvítilo světlo tak jasně. Najednou vzal čepici a vyšel ven.

Samozřejmě se nemohl, a ani nechtěl, starat o svůj chorobný stav. Ale všechen ten neustálý neklid a všechna ta duševní hrůza nemohly zůstat bez následků. A jestli ještě neležel ve skutečné horečce, pak možná právě proto, že ho ten vnitřní, neustálý neklid dosud držel na nohou a při vědomí, ale jaksi uměle, jen na čas.

Bloudil bez cíle. Slunce zapadalo. V poslední době se ho začala zmocňovat jakási zvláštní tíseň. Nebylo v ní nic zvlášť palčivého, spalujícího; ale vanulo z ní cosi trvalého, věčného, tušil v ní beznadějné roky téhle chladné, umrtvující tísně, tušil jakousi věčnost na „lokti prostoru“. K večeru ho ten pocit obvykle začínal trápit ještě víc.

„S takovými nejhloupějšími, čistě tělesnými slabostmi, které závisejí na nějakém západu slunce, se pak zdržuj, abys neudělal hloupost! Půjdeš nejen za Soňou, ale dokonce i za Duňou!“ zabručel nenávistně.

Někdo na něj zavolal. Ohlédl se; vrhl se k němu Lebezjatnikov.

„Představte si, byl jsem u vás, hledám vás. Představte si, ona svůj úmysl splnila a odvedla děti! Se Sofjou Semjonovnou jsme je sotva našli. Sama tluče do pánve, děti nutí zpívat a tancovat. Děti pláčou. Zastavují se na křižovatkách a u krámků. Běhá za nimi hloupý lid. Pojďme.“

„A Soňa?...“ zeptal se úzkostně Raskolnikov a pospíchal za Lebezjatnikovem.

„Úplně bez sebe. Totiž ne Sofja Semjonovna je bez sebe, ale Katěrina Ivanovna; ostatně i Sofja Semjonovna je bez sebe. A Katěrina Ivanovna je úplně bez sebe. Říkám vám, definitivně se pomátla. Odvedou je na policii. Dovedete si představit, jak to na ni zapůsobí... Jsou teď na nábřeží kanálu u ... mostu, docela nedaleko od Sofji Semjonovny. Kousek odsud.“

Na nábřeží kanálu, nedaleko od mostu a dva domy před domem, kde bydlela Soňa, se shlukl hlouček lidí. Sbíhali se hlavně kluci a holky.

Chraplavý, zlomený hlas Katěriny Ivanovny byl slyšet už od mostu. A opravdu to byla podivná podívaná, která mohla zaujmout pouliční obecenstvo. Katěrina Ivanovna ve svých starých šatech, v šálu z drapdamé a v polámaném slaměném klobouku, který se jí ohavným chumlem svezl na stranu, byla opravdu ve skutečném šílenství. Byla unavená a lapala po dechu. Její zmučená souchotinářská tvář vypadala utrápeněji než kdykoli předtím – ostatně na ulici, na slunci, vypadá souchotinář vždycky nemocnější a znetvořenější než doma –, ale její rozrušení neustávalo a s každou minutou byla ještě podrážděnější. Vrhala se k dětem, křičela na ně, domlouvala jim, učila je přímo tam před lidmi, jak tancovat a co zpívat, začínala jim vysvětlovat, proč je to potřeba, zoufala si nad jejich nechápavostí, bila je… Pak se, aniž to dokončila, vrhala k obecenstvu; když si všimla trochu lépe oblečeného člověka, který se zastavil, aby se podíval, hned se mu pustila vysvětlovat, kam až to prý dohnali děti „z urozeného, ba dalo by se říct aristokratického domu“. Když v davu zaslechla smích nebo nějaké posměšné slovíčko, hned se na drzouny obořila a začala se s nimi hádat. Někteří se opravdu smáli, jiní kroutili hlavami; a vůbec byli všichni zvědaví na pomatenou ženu s vyděšenými dětmi. Pánev, o které mluvil Lebezjatnikov, tam nebyla; aspoň ji Raskolnikov neviděl; ale místo bouchání do pánve začínala Katěrina Ivanovna do taktu tleskat svými vyschlými dlaněmi, když nutila Polečku zpívat a Ljoňu s Koljou tancovat; přitom se sama dokonce pouštěla do zpěvu, ale pokaždé se zarazila na druhém tónu kvůli trýznivému kašli, a z toho znovu propadala zoufalství, proklínala svůj kašel, a dokonce plakala. Nejvíc ji vyváděl z míry pláč a strach Kolji a Ljoni. Opravdu se pokusila obléct děti do kostýmů, jak se oblékají pouliční zpěváci a zpěvačky. Chlapec měl na hlavě turban z čehosi červenobílého, aby představoval Turka. Na Ljoňu kostýmy nezbyly; na hlavě měla jen červenou čepičku pletenou z vlněné příze – nebo spíš noční čepici – po nebožtíkovi Semjonu Zacharyčovi, a v čepici zastrčený úlomek bílého pštrosího pera, které patřilo ještě

babičce Katěriny Ivanovny a dosud se uchovávalo v truhle jako rodinná vzácnost. Polečka měla své obyčejné šatečky. Hleděla na matku bázlivě a bezradně, nehnula se od ní, skrývala slzy, tušila, že se matka pomátla, a neklidně se rozhlížela kolem. Ulice a dav ji strašně vyděsily. Soňa neodbytně chodila za Katěrinou Ivanovnou, plakala a každou chvíli ji prosila, aby se vrátila domů. Ale Katěrina Ivanovna byla neoblomná.

„Přestaň, Soňo, přestaň!“ křičela překotně, spěchala, lapala po dechu a kašlala. „Sama nevíš, oč prosíš, jako malé dítě! Už jsem ti řekla, že se nevrátím k té opilé Němce. Ať všichni vidí, celý Petrohrad, jak žebrají děti urozeného otce, který celý život sloužil věrně a poctivě a dalo by se říct, že zemřel ve službě.“ Katěrina Ivanovna si už stačila vytvořit tuhle fantazii a slepě jí uvěřit. „Ať, ať to vidí ten mizerný generálek. A jsi hloupá, Soňo: co teď budeme jíst, řekni? Dost jsme tě utrápily, už nechci! Ach, Rodione Romanyči, to jste vy!“ vykřikla, když uviděla Raskolnikova, a vrhla se k němu. „Vysvětlete, prosím vás, té hloupoučké, že se nedá udělat nic rozumnějšího! Vždyť i flašinetáři si vydělají, a nás hned všichni rozeznají, poznají, že jsme chudá urozená rodina sirotků, dohnaných k bídě, a ten generálek ještě přijde o místo, uvidíte! Budeme k němu chodit každý den pod okna, a až pojede kolem car, kleknu si, všechny tyhle postavím dopředu a ukážu na ně: ‚Ochraňuj, otče!‘ On je otcem sirotků, je milosrdný, ochrání nás, uvidíte, a toho generálka... Ljoňo! tenez-vous droite! Ty, Koljo, budeš hned zase tancovat. Co fňukáš? Zase fňuká! No čeho, čeho se bojíš, hlupáčku! Pane bože! co si s nimi mám počít, Rodione Romanyči! Kdybyste věděl, jak jsou nechápaví! No co se s takovými dá dělat!...“

A sama skoro v slzách – což jí nebránilo v nepřetržitém, neutuchajícím drmolení – mu ukazovala na fňukající děti. Raskolnikov se ji pokusil přesvědčit, aby se vrátila, a protože si myslel, že zapůsobí na její ješitnost, dokonce řekl, že se nesluší, aby chodila po ulicích, jak chodí

flašinetáři, když se připravuje na místo ředitelky urozeného penzionátu pro dívky…

„Penzionátu, cha-cha-cha! Z dálky všechno hezky zní!“ zvolala Katěrina Ivanovna a hned po smíchu se rozkašlala. „Ne, Rodione Romanyči, sen je pryč! Všichni nás opustili!… A ten generálek… Víte, Rodione Romanyči, já jsem po něm hodila kalamář – tam v předpokoji zrovna stál na stole vedle archu, kam se podepisovali, a já jsem se podepsala, hodila ho a utekla. Ó, podlí, podlí lidé. Ale kašlu na ně; teď už tyhle budu živit sama, nikomu se neukloním! Dost jsme ji trápili!“ Ukázala na Soňu. „Polečko, kolik jsme vybrali, ukaž? Cože? Jen dvě kopějky? Ó, hnusáci! Nic nedají, jen za námi běhají s vyplazeným jazykem! No čemu se ten hlupák směje?“ Ukázala na jednoho z davu. „To všechno proto, že ten Kolka je tak nechápavý, je s ním jen trápení! Co chceš, Polečko? Mluv se mnou francouzsky, parlez-moi français. Vždyť jsem tě to učila, vždyť pár vět umíš!… Jak jinak by poznali, že jste z urozené rodiny, vychované děti, a že vůbec nejste jako ti flašinetáři; nehrajeme přece na ulicích nějakého loutkového Petrušku, ale zazpíváme ušlechtilou romanci… Ach ano! co my vlastně budeme zpívat? Pořád mě přerušujete, a my… víte, Rodione Romanyči, zastavili jsme se tady, abychom si vybrali, co zpívat – takové, aby k tomu mohl Kolja i zatancovat… protože to všechno máme, jen si představte, bez přípravy; musíme se domluvit, abychom všechno úplně nazkoušeli, a potom půjdeme na Něvský, kde je mnohem víc lidí z vyšší společnosti a hned si nás všimnou: Ljoňa umí ‚Chaloupku‘… Jenže pořád jen ‚Chaloupka‘ a ‚Chaloupka‘, tu zpívají všichni! Musíme zazpívat něco mnohem ušlechtilejšího… No, co jsi vymyslela, Poljo, kdybys aspoň matce pomohla! Paměť, paměť už nemám, jinak bych si vzpomněla! Přece nebudeme zpívat ‚Husara o šavli opřeného‘! Ach, zazpívejme francouzsky ‚Cinq sous‘! Vždyť jsem vás to učila, učila. A hlavně, protože je to francouzsky, hned uvidí, že jste šlechtické děti, a bude to mnohem dojemnější… Mohli bychom dokonce i ‚Malborough s’en va-t-en guer-

re‘, protože to je docela dětská písnička a zpívá se ve všech aristokratických domech, když se uspávají děti.“

Malborough s’en va-t-en guerre,

Ne sait quand reviendra… –

začala zpívat… „Ale ne, raději ‚Cinq sous‘! Tak, Koljo, ručičky v bok, rychle, a ty, Ljoňo, se taky toč, ale na opačnou stranu, a my s Polečkou budeme zpívat a tleskat!“

Cinq sous, cinq sous,

Pour monter notre ménage…

„Khi-khi-khi!“ A rozkašlala se. „Uprav si šatičky, Polečko, ramínka ti sjela,“ poznamenala mezi kašlem a popadala dech. „Teď se musíte obzvlášť slušně chovat a držet si úroveň, aby všichni viděli, že jste šlechtické děti. Já jsem tenkrát říkala, že živůtek se má stříhat delší, a ještě ze dvou dílů. To ty, Soňo, se svými radami: ‚Kratší a kratší,‘ a výsledek je, že jsme dítě úplně zohyzdily… No, zase všichni pláčete! Co to s vámi je, hlupáčci! No, Koljo, začni rychle, rychle, rychle – ach, to je ale nesnesitelné dítě!…

Cinq sous, cinq sous…

„Zase voják! No co chceš?“

Davem se opravdu prodíral strážník. Ale zároveň k Katěrině Ivanovně přistoupil jeden pán v úřednickém fraku a v plášti, solidní úředník kolem padesátky, s řádem na krku – to bylo Katěrině Ivanovně velmi příjemné a na strážníka to zapůsobilo –, a mlčky jí podal zelenou třírublovou bankovku. Z jeho tváře mluvil upřímný soucit. Katěrina Ivanovna bankovku přijala a zdvořile, dokonce obřadně se mu poklonila.

„Děkuji vám, milostivý pane," začala povýšeně, „důvody, které nás přiměly... vezmi ty peníze, Polečko. Vidíš, přece jen existují urození a šlechetní lidé, kteří jsou hned ochotni pomoci ubohé šlechtičně v neštěstí. Vidíte, milostivý pane, urozené sirotky, dalo by se dokonce říct, s těmi nejaristokratičtějšími styky... A ten generálek seděl a jedl jeřábky... dupal nohama, že jsem ho vyrušila... ‚Vaše excelence,' povídám, ‚ochraňte sirotky, vždyť jste dobře znal,' povídám, ‚nebožtíka Semjona Zacharyče, a protože jeho vlastní dceru v den jeho smrti pomluvil ten nejpodlejší z podlců...' Zase ten voják! Ochraňte mě!" vykřikla na úředníka. „Co ten voják ode mě chce? Už jsme před jedním utekli sem z Měšťanské... a co je tobě do toho, hlupáku!"

„Protože na ulicích je to zakázáno, prosím. Nedělejte tu výtržnosti."

„Ty sám jsi výtržník! Je to stejné, jako bych chodila s flašinetem, co je tobě do toho?"

„Na flašinet musíte mít povolení, a vy tu jen tak sama od sebe takhle srocujete lid. Kde ráčíte bydlet?"

„Cože, povolení!" zaječela Katěrina Ivanovna. „Dneska jsem pohřbila muže, jaké povolení!"

„Milostivá, milostivá, uklidněte se," začal úředník, „pojďte, já vás doprovodím... Tady v davu se to nesluší... nejste zdráva..."

„Milostivý pane, milostivý pane, vy nic nevíte!" křičela Katěrina Ivanovna. „Půjdeme na Něvský – Soňo, Soňo! Kdepak je? Taky pláče! Co se to s vámi se všemi děje!... Koljo, Ljoňo, kam jdete?" vykřikla najednou vylekaně. „Ach, hloupé děti! Koljo, Ljoňo, kam to utíkají!..."

Stalo se, že Kolja a Ljoňa, k smrti vyděšení davem na ulici a výstupy pomatené matky, když konečně uviděli vojáka, který je chtěl vzít a někam odvést, se najednou, jako by se domluvili, chytili za ručičky a dali se na útěk. S nářkem a pláčem se je ubohá Katěrina Ivanovna rozběhla dohonit. Bylo ohavné a žalostné dívat se na ni, jak běží, pláče a lapá po dechu. Soňa a Polečka se vrhly za ní.

„Vrať je, vrať je, Soňo! Ach, hloupé, nevděčné děti!... Poljo! chytej je... Vždyť já to dělám pro vás...“

V plném běhu zakopla a upadla.

„Rozbila se do krve! Ach, pane bože!“ vykřikla Soňa a sklonila se nad ní.

Všichni se seběhli, všichni se kolem natlačili. Raskolnikov a Lebezjatnikov přiběhli mezi prvními; úředník taky pospíchal a za ním i strážník, který zabručel „Ech, to je ale věc!“ a mávl rukou, protože tušil, že s tím bude spousta starostí.

„Rozejděte se! rozejděte se!“ rozháněl lidi, kteří se kolem tlačili.

„Umírá!“ vykřikl kdosi.

„Zbláznila se!“ pronesl jiný.

„Pane bože, chraň nás!“ pronesla jedna ženská a pokřižovala se. „A chytili tu holčičku s klukem? Hele, už je vedou, ta starší je chytla... Jsou to ale pomatenci!“

Ale když si Katěrinu Ivanovnu pořádně prohlédli, uviděli, že se vůbec nerozbila o kámen, jak si myslela Soňa, ale že krev, která zbarvila dlažbu, se jí vyřinula z hrudi hrdlem.

„Tohle znám, už jsem to viděl,“ mumlal úředník Raskolnikovovi a Lebezjatnikovovi, „to jsou souchotiny, prosím; takhle se vyřine krev a člověka zadusí. U jedné své příbuzné jsem nedávno byl svědkem, a takhle asi sklenici a půl... najednou, prosím... Co ale dělat, umře ted hned?“

„Sem, sem, ke mně!“ prosila Soňa. „Tady bydlím!... Tenhle dům, druhý odsud... Ke mně, rychle, rychle!...“ pobíhala od jednoho k druhému. „Pošlete pro doktora... Ach, pane bože!“

Úředníkovým přičiněním se to zařídilo, dokonce i strážník pomáhal Katěrinu Ivanovnu přenášet. Donesli ji k Soně skoro bez života a položili ji na postel. Krvácení ještě pokračovalo, ale jako by začínala přicházet k sobě. Do pokoje vešli zároveň se Soňou Raskolnikov a Lebezjatnikov, úředník a strážník, který předtím rozehnal dav, z něhož je

někteří doprovodili až ke dveřím. Polečka přivedla za ruce Kolju a Ljoňu, kteří se třásli a plakali. Sešli se i Kapernaumovovi: on sám, kulhavý a jednooký, podivně vyhlížející člověk se zježenými, trčícími vlasy a licousy; jeho žena, která vypadala jaksi jednou provždy vylekaně, a několik jejich dětí s tvářemi strnulými neustálým údivem a s otevřenými ústy. Mezi všemi těmi lidmi se najednou objevil i Svidrigajlov. Raskolnikov se na něj udiveně podíval, nechápal, kde se tu vzal, a nepamatoval si ho v davu.

Mluvilo se o doktorovi a o knězi. Úředník sice Raskolnikovovi pošeptal, že doktor je teď už asi zbytečný, ale zařídil, aby pro něj poslali. Běžel sám Kapernaumov.

Katěrina Ivanovna mezitím popadla dech a krev na čas ustala. Dívala se chorobným, ale upřeným a pronikavým pohledem na bledou, chvějící se Soňu, která jí kapesníkem stírala kapky potu z čela; nakonec poprosila, aby ji nadzvedli. Posadili ji na posteli a přidržovali ji z obou stran.

„Kde jsou děti?“ zeptala se slabým hlasem. „Přivedla jsi je, Poljo? Ach, hlupáčci!… Proč jste utíkali… Ach!“

Krev jí ještě pokrývala vyschlé rty. Přejela očima kolem a rozhlížela se:

„Tak takhle ty bydlíš, Soňo! Ani jednou jsem u tebe nebyla… a teď to přišlo…“

Utrápeně se na ni podívala:

„Vysály jsme tě, Soňo… Poljo, Ljoňo, Koljo, pojďte sem… No, tady jsou, Soňo, všichni, vezmi si je… z ruky do ruky… a já už mám dost!… Konec plesu! Cha!… Položte mě, nechte mě aspoň klidně umřít…“

Znovu ji položili na polštář.

„Co? Kněze?… Není třeba… Kdepak máte rubl navíc?… Nemám na sobě hříchy!… Bůh mi musí odpustit i tak… Sám ví, jak jsem trpěla!… A když neodpustí, tak ať!…“

Neklidné blouznění se jí zmocňovalo čím dál víc. Chvílemi sebou trhla, přejela očima kolem, na minutu všechny poznávala; ale vědomí hned zase vystřídalo blouznění. Dýchala chraptivě a těžce, v hrdle jako by jí cosi bublalo.

„Říkám mu: ‚Vaše excelence!...‘“ vykřikovala a po každém slově popadala dech. „Ta Amalija Ljudvigovna... ach! Ljoňo, Koljo! ručičky v bok, rychle, rychle, glissé, glissé, pas de basque! Dupej nožičkama... Buď půvabné dítě.

Du hast Diamanten und Perlen...

„Jak to jde dál? Kdybychom to tak zazpívali...

Du hast die schönsten Augen,

Mädchen, was willst du mehr?

„No jistě, to tak! was willst du mehr – co si ten hlupák nevymyslí!... Ach ano, ještě tohle:

V poledním žáru, v dolině Dagestánu...

„Ach, jak jsem ji milovala... Zbožňovala jsem tu romanci, Polečko!... víš, tvůj otec... ji zpíval ještě jako ženich... Ó, ty dny!... Kdybychom tak, kdybychom tak tohle zazpívali! Ale jak to, jak to... už jsem to zapomněla... tak mi to připomeňte, jak to jde?“ Byla nesmírně rozrušená a snažila se nadzvednout. Nakonec začala strašným, chraptivým, drásavým hlasem, vykřikovala a dusila se při každém slově, s výrazem jakéhosi rostoucího strachu:

V poledním žáru!... v dolině!... Dagestánu!...

S olovem v hrudi!...

„Vaše excelence!“ zaječela najednou srdcervoucím křikem a dala se do pláče. „Ochraňte sirotky! Vždyť znáte chléb a sůl nebožtíka Semjona Zacharyče!... Dalo by se dokonce říct aristokratický!... Cha!“ trhla sebou najednou, vzpamatovala se a s jakousi hrůzou si všechny prohlížela, ale hned poznala Soňu. „Soňo, Soňo!“ pronesla mírně a laskavě, jako by se divila, že ji vidí před sebou. „Soňo, drahá, i ty jsi tady?“

Znovu ji nadzvedli.

„Dost!... Je čas!... Sbohem, ubožačko!... Uštvali herku!... Zedřela jsem se-e-e!“ vykřikla zoufale a nenávistně a udeřila hlavou do polštáře.

Znovu upadla do bezvědomí, ale tohle poslední bezvědomí netrvalo dlouho. Její bledě nažloutlá, vyschlá tvář se zvrátila dozadu, ústa se otevřela, nohy se křečovitě natáhly. Zhluboka, zhluboka si povzdechla a umřela.

Soňa padla na její mrtvé tělo, objala ji rukama a tak znehybněla, s hlavou přitisknutou k vyschlé hrudi zesnulé. Polečka se vrhla matce k nohám a líbala je a usedavě plakala. Kolja a Ljoňa, kteří ještě nepochopili, co se stalo, ale tušili něco hrozně strašného, se navzájem chytili oběma rukama za ramínka, upřeli na sebe oči, najednou společně, naráz, otevřeli ústa a začali křičet. Oba byli ještě v kostýmech: jeden v turbanu, druhá v čepičce s pštrosím perem.

A jak se ten „pochvalný list“ najednou ocitl na posteli vedle Katěriny Ivanovny? Ležel tam, hned u polštáře; Raskolnikov ho viděl.

Odešel k oknu. Přiskočil k němu Lebezjatnikov.

„Umřela!“ řekl Lebezjatnikov.

„Rodione Romanoviči, mám vám vyřídit dvě důležitá slovíčka,“ přistoupil Svidrigajlov. Lebezjatnikov mu hned uvolnil místo a taktně se vytratil. Svidrigajlov odvedl udiveného Raskolnikova ještě dál do kouta.

„Všechno to zařizování, totiž pohřeb a ostatní, beru na sebe. Víte, jen kdyby byly peníze, a vždyť jsem vám říkal, že jich mám nazbyt. Ty-

hle dva ptáčky a tuhle Polečku umístím v nějakých lepších sirotčincích a uložím pro každého, do zletilosti, po tisíci pěti stech rublech, aby byla Sofja Semjonovna úplně klidná. A i ji vytáhnu z té bažiny, protože je to hodná dívka, ne? Nuže, tak to vyřiďte Avdoťje Romanovně, že jsem jejích deset tisíc použil právě takhle."

„A s jakými úmysly jste se dal na takové dobročinnosti?" zeptal se Raskolnikov.

„E-ech! Nedůvěřivý člověk!" zasmál se Svidrigajlov. „Vždyť jsem říkal, že ty peníze mám nazbyt. No a jen tak, z lidskosti, to nepřipouštíte, nebo co? Vždyť ona přece nebyla žádná ‚veš'," ukázal prstem do kouta, kde ležela zesnulá, „jako nějaká stará lichvářka. No uznejte, no ‚má tedy opravdu žít Lužin a páchat ohavnosti, nebo má umřít ona?' A kdybych nepomohl, tak přece ‚Polečka například půjde taky tam, stejnou cestou…'"

Pronesl to s výrazem jakési *mrkající,* veselé šibalskosti a nespouštěl z Raskolnikova oči. Raskolnikov zbledl a zamrazilo ho, když slyšel svá vlastní slova, která řekl Soně. Rychle ucukl a divoce se na Svidrigajlova podíval.

„J-jak to… vy to víte?" zašeptal a sotva popadal dech.

„Vždyť já tady bydlím, hned za stěnou, u madame Resslichové. Tady je Kapernaumov a tam madame Resslichová, moje dávná a nanejvýš oddaná přítelkyně. Soused, prosím."

„Vy?"

„Já," pokračoval Svidrigajlov a otřásal se smíchy, „a mohu vás na svou čest ujistit, nejmilejší Rodione Romanoviči, že jste mě neobyčejně zaujal. Vždyť jsem vám říkal, že se sblížíme, předpověděl jsem vám to – a vida, sblížili jsme se. A uvidíte, jaký jsem přizpůsobivý člověk. Uvidíte, že se se mnou ještě dá žít…"

Díl šestý

I

Pro Raskolnikova nastala podivná doba: jako by před ním najednou padla mlha a uzavřela ho do bezvýchodné a tíživé samoty. Když si na tu dobu vzpomínal potom, už dlouho poté, tušil, že se mu vědomí chvílemi jaksi kalilo a že to tak trvalo, s jistými přestávkami, až do konečné katastrofy. Byl rozhodně přesvědčen, že se tehdy v mnohém mýlil, například v lhůtách a v čase některých událostí. Přinejmenším když si později vzpomínal a snažil se ujasnit si to, nač si vzpomínal, dozvěděl se o sobě samém mnoho, a to už podle zpráv, které získal od cizích lidí. Jednu událost si například pletl s jinou; jinou považoval za následek příhody, která existovala jen v jeho představách. Chvílemi se ho zmocňoval chorobně trýznivý neklid, který se dokonce měnil v panický strach. Ale pamatoval si také, že bývaly minuty, hodiny, a možná dokonce i dny plné apatie, která se ho zmocňovala jakoby v protikladu k dřívějšímu strachu – apatie podobné chorobně lhostejnému stavu některých umírajících. Vůbec se v těch posledních dnech i sám jako

by snažil utéct před jasným a úplným pochopením své situace; některá naléhavá fakta, která vyžadovala okamžité vyjasnění, ho obzvlášť tížila; ale jak rád by se osvobodil a utekl od některých starostí, jejichž zapomenutí mu ovšem v jeho situaci hrozilo úplnou a nevyhnutelnou zkázou.

Obzvlášť ho znepokojoval Svidrigajlov: dalo by se dokonce říct, že se jakoby u Svidrigajlova zastavil. Od chvíle, kdy Svidrigajlov v Sonině bytě, v okamžiku smrti Katěriny Ivanovny, vyslovil ta pro něj až příliš hrozivá a až příliš jasně řečená slova, jako by se obvyklý běh jeho myšlenek narušil. Ale přestože ho ten nový fakt neobyčejně znepokojoval, Raskolnikov nějak nespěchal, aby věc vyjasnil. Chvílemi, když se najednou ocitl někde v odlehlé a opuštěné části města, v nějakém ubohém hostinci, sám, u stolu, zamyšlený, a sotva si pamatoval, jak se sem dostal, najednou si vzpomněl na Svidrigajlova: najednou si až příliš jasně a znepokojivě uvědomil, že by se s tím člověkem měl co nejdřív domluvit, a pokud to půjde, věc definitivně rozhodnout. Jednou, když zašel kamsi za městskou bránu, si dokonce představil, že tu čeká na Svidrigajlova a že tu mají domluvenou schůzku. Jindy se probudil před rozedněním kdesi na zemi, v křoví, a skoro nechápal, jak sem zabloudil. Ostatně v těch dvou třech dnech po smrti Katěriny Ivanovny se se Svidrigajlovem už asi dvakrát setkal, skoro vždycky v Sonině bytě, kam zašel jaksi bez cíle, ale skoro vždycky jen na minutku. Pokaždé si vyměnili jen pár krátkých slov a ani jednou nezačali mluvit o hlavním bodu, jako by se mezi nimi samo od sebe domluvilo, že o tom budou zatím mlčet. Tělo Katěriny Ivanovny ještě leželo v rakvi. Svidrigajlov řídil pohřeb a staral se o všechno. Soňa byla také velmi zaměstnaná. Při posledním setkání Svidrigajlov Raskolnikovovi vysvětlil, že s dětmi Katěriny Ivanovny to nějak vyřídil, a vyřídil úspěšně; že díky jistým známostem se našly takové osoby, s jejichž pomocí bylo možné všechny tři sirotky okamžitě umístit v ústavech, které jsou pro ně velmi slušné; že peníze, které pro ně uložil, také hodně pomohly,

protože sirotky s kapitálem je mnohem snazší umístit než sirotky nemajetné. Řekl také něco o Soně, slíbil, že se někdy v příštích dnech sám zastaví u Raskolnikova, a zmínil se, že „by se rád poradil; že by si opravdu měli promluvit, že jsou tu takové věci…“ Ten rozhovor probíhal v předsíni u schodiště. Svidrigajlov se Raskolnikovovi upřeně díval do očí a najednou se odmlčel, ztišil hlas a zeptal se:

„Copak jste, Rodione Romanyči, takový celý nesvůj? Opravdu! Posloucháte a díváte se, a jako byste nechápal. Vzchopte se. Promluvíme si: jen škoda, že je tolik práce, cizí i vlastní… Ech, Rodione Romanyči,“ dodal najednou, „všichni lidé potřebují vzduch, vzduch, vzduch, prosím… To především!“

Najednou ustoupil stranou, aby pustil kněze a kostelníka, kteří stoupali po schodech. Šli sloužit zádušní mši. Na Svidrigajlovův příkaz se zádušní mše sloužily dvakrát denně, pravidelně. Svidrigajlov šel svou cestou. Raskolnikov chvíli stál, přemýšlel a pak vešel za knězem do Sonina bytu.

Zůstal stát ve dveřích. Začínala bohoslužba, tiše, důstojně, smutně. Ve vědomí smrti a v pocitu přítomnosti smrti bylo pro něj odjakživa, už od dětství, cosi tíživého a mysticky hrozného; a navíc už dlouho žádnou zádušní mši neslyšel. A bylo tu ještě i něco jiného, až příliš hrozného a znepokojivého. Díval se na děti: všechny klečely u rakve, Polečka plakala. Za nimi se modlila Soňa a tiše, jakoby nesměle plakala. „A přitom se na mě za ty dny ani jednou nepodívala a neřekla mi ani slovo,“ napadlo najednou Raskolnikova. Slunce jasně ozařovalo pokoj; dým z kadidelnice stoupal v oblacích; kněz četl „Dej jí, Pane, věčné odpočinutí“. Raskolnikov vystál celou bohoslužbu. Kněz se při požehnání a loučení jaksi podivně rozhlížel. Po bohoslužbě přistoupil Raskolnikov k Soně. Ta ho najednou vzala za obě ruce a sklonila mu hlavu na rameno. To krátké gesto Raskolnikova dokonce udivilo a zarazilo; bylo to až podivné: jak to? ani nejmenší odpor, ani nejmenší ošklivost k němu, ani to nejmenší zachvění v její ruce! To už byla jaká-

si bezmeznost sebeponížení. Tak to aspoň pochopil on. Soňa nic neříkala. Raskolnikov jí stiskl ruku a vyšel ven. Bylo mu strašně těžko. Kdyby se mohl v tu chvíli někam vzdálit a zůstat úplně sám, třeba i na celý život, považoval by se za šťastného. Jenže v poslední době, přestože byl skoro pořád sám, nemohl nijak pocítit, že je sám. Stávalo se, že odcházel za město, vycházel na hlavní silnici, jednou dokonce zašel do jakéhosi háje; ale čím osamělejší místo bylo, tím silněji jako by si uvědomoval čísi blízkou a znepokojivou přítomnost, ne že by děsivou, ale nějak hrozně dotěrnou, takže se co nejrychleji vracel do města, mísil se s davem, chodil do hostinců, do výčepů, chodil na vetešnický trh, na Senné. Tady už jako by mu bylo lehčeji, a dokonce osaměleji. V jedné hospůdce se k večeru zpívaly písně: proseděl tam celou hodinu, poslouchal a pamatoval si, že mu to bylo dokonce velmi příjemné. Ale nakonec znovu najednou zneklidněl; jako by ho najednou začaly hryzat výčitky svědomí: „Tak tu sedím a poslouchám písničky, a copak tohle mám dělat!“ jako by si pomyslel. Ostatně hned si domyslel, že ho neznepokojuje jen tohle; bylo tu cosi, co vyžadovalo okamžité rozřešení, ale co se nedalo ani promyslet, ani vyjádřit slovy. Všechno se motalo do jakéhosi klubka. „Ne, to už raději nějaký boj! Raději zase Porfirij… nebo Svidrigajlov… Kdyby tak zase přišla nějaká výzva, něčí útok… Ano! ano!“ myslel si. Vyšel z hospůdky a skoro se dal do běhu. Myšlenka na Duňu a na matku v něm z nějakého důvodu najednou vzbudila jakoby panický strach. Právě té noci, k ránu, se probudil v křoví na Krestovském ostrově, celý promrzlý, v horečce; vydal se domů a dorazil tam brzy ráno. Po několika hodinách spánku horečka přešla, ale probudil se už pozdě: byly dvě hodiny odpoledne.

Vzpomněl si, že na dnešek je určen pohřeb Katěriny Ivanovny, a měl radost, že u něj nebyl. Nastasja mu přinesla jídlo; jedl a pil s velkou chutí, skoro hltavě. Hlavu měl svěžejší a sám byl klidnější než v posledních třech dnech. Dokonce se letmo podivil svým dřívějším návalům panického strachu. Dveře se otevřely a vešel Razumichin.

„Á! jí, takže není nemocný!“ řekl Razumichin, vzal židli a sedl si ke stolu naproti Raskolnikovovi. Byl znepokojený a nesnažil se to skrývat. Mluvil se zjevnou mrzutostí, ale bez spěchu a nijak zvlášť nezvyšoval hlas. Dalo by se myslet, že se v něm usadil nějaký zvláštní, a dokonce výjimečný úmysl. „Poslouchej,“ začal rozhodně, „čert vás vem, vás všechny, ale podle toho, co teď vidím, vidím jasně, že ničemu nemůžu rozumět; prosím tě, nemysli si, že jsem tě přišel vyslýchat. Kašlu na to! Sám nechci! Teď mi sám vyklop všechno, všechna vaše tajemství, a já to možná ani poslouchat nebudu, plivnu a odejdu. Přišel jsem se jen osobně a definitivně dozvědět: za prvé, je pravda, že jsi blázen? Víš, o tobě panuje přesvědčení – no, někde tam –, že jsi možná blázen, nebo k tomu máš velký sklon. Přiznám se ti, že já sám jsem měl silný sklon tenhle názor podporovat, za prvé podle tvých hloupých a zčásti hnusných činů, které se ničím nedají vysvětlit, a za druhé podle tvého nedávného chování k matce a k sestře. Jen netvor a padouch, pokud ne blázen, by se k nim mohl zachovat tak, jak ses zachoval ty; a z toho plyne, že jsi blázen…“

„Viděl jsi je dávno?“

„Před chvílí. A ty jsi je od té doby neviděl? Kde se touláš, řekni mi, prosím tě, už jsem tu u tebe byl třikrát. Matka je od včerejška vážně nemocná. Chystala se k tobě; Avdoťja Romanovna ji začala zdržovat; nechce nic slyšet: ‚Jestli je prý nemocný, jestli se mu plete rozum, kdo jiný mu pomůže než matka?‘ Přišli jsme sem všichni, protože ji přece nemůžeme nechat samotnou. Až k tvým dveřím jsme ji prosili, ať se uklidní. Vešli jsme, ty nikde; tady seděla. Proseděla deset minut, my jsme stáli nad ní a mlčeli. Vstala a povídá: ‚Když chodí ven, a tedy je zdravý a na matku zapomněl, pak je nepatřičné a hanba, aby matka stála na prahu a žebrala o laskavost jako o almužnu.‘ Vrátila se domů a ulehla; teď má horečku: ‚Vidím prý, že na *tu svou* čas má.‘ Myslí si, že *ta jeho* je Sofja Semjonovna, tvoje nevěsta, nebo milenka, to už nevím. Hned jsem šel k Sofje Semjonovně, protože, brácho, chtěl jsem všech-

no zjistit – přijdu, dívám se: stojí tam rakev, děti pláčou. Sofja Semjonovna jim zkouší smuteční šatečky. Ty nikde. Podíval jsem se, omluvil se a odešel, a tak jsem to i Avdoťje Romanovně vyřídil. Takže je to všechno nesmysl a žádná *ta jeho* tu není, nejspíš je to tedy šílenství. Ale tady sedíš a žereš vařené hovězí, jako bys tři dny nejedl. Dejme tomu, že i blázni jedí, ale i když jsi se mnou nepromluvil ani slovo, ty… nejsi blázen! Na to přísahám. Především nejsi blázen. Takže čert vás vem všechny, protože je v tom nějaká záhada, nějaké tajemství; a já si nad vašimi tajemstvími nehodlám lámat hlavu. Zašel jsem jen tak, abych ti vynadal," uzavřel a vstal, „abych si ulevil, a už vím, co ted budu dělat!"

„A co teď chceš dělat?"

„A co je tobě do toho, co teď chci dělat?"

„Dej pozor, dáš se do pití!"

„Jak… jak jsi to poznal?"

„No tohle!"

Razumichin chvíli mlčel.

„Vždycky jsi byl velmi rozumný člověk a nikdy, nikdy jsi nebyl blázen," poznamenal najednou vášnivě. „Tak je to: dám se do pití! Sbohem!" A vykročil k odchodu.

„Mluvil jsem o tobě, myslím předevčírem, se sestrou, Razumichine."

„O mně! Ale… kde jsi ji mohl předevčírem vidět?" zastavil se najednou Razumichin, a dokonce trochu zbledl. Dalo se uhodnout, že mu srdce v hrudi začalo bít pomalu a napjatě.

„Přišla sem, sama, seděla tady a mluvila se mnou."

„Ona!"

„Ano, ona."

„A co jsi říkal… chci říct, o mně?"

„Řekl jsem jí, že jsi velmi dobrý, poctivý a pracovitý člověk. Že ji miluješ, jsem jí neříkal, protože to sama ví."

„Sama ví?“

„No samozřejmě! Ať odejdu kamkoli, ať se mi stane cokoli – ty bys u nich zůstal jako prozřetelnost. Já ti je, abych tak řekl, předávám, Razumichine. Říkám to, protože úplně dobře vím, jak ji miluješ, a jsem přesvědčen o čistotě tvého srdce. Vím také, že i ona tě může milovat, a možná už i miluje. Teď se sám rozhodni, jak nejlíp víš – jestli se máš, nebo nemáš dát do pití.“

„Roďko… Víš… No… Ach, k čertu! A kam ty chceš odejít? Víš: jestli je tohle všechno tajemství, tak ať! Ale já… já to tajemství zjistím… A jsem přesvědčený, že je to určitě nějaký nesmysl a strašná hloupost a že sis to všechno vymyslel sám. Ale ostatně jsi skvělý člověk! Naprosto skvělý člověk!…“

„A já jsem ti chtěl právě dodat, ale skočil jsi mi do řeči, že jsi to předtím velmi dobře usoudil, nechtít se o těch záhadách a tajemstvích dozvědět. Nech to zatím být, neznepokojuj se. Všechno se dozvíš v pravý čas, právě tehdy, kdy to bude potřeba. Včera mi jeden člověk řekl, že člověk potřebuje vzduch, vzduch, vzduch! Chci za ním teď zajít a zjistit, co tím myslí.“

Razumichin stál zamyšlený a rozrušený a cosi si dával dohromady.

„Je to politický spiklenec! Určitě! A je těsně před nějakým rozhodným krokem – to určitě!

„Jinak to být nemůže a… a Duňa to ví…“ pomyslel si najednou v duchu.

„Takže k tobě chodí Avdoťja Romanovna,“ pronesl a slabikoval slova, „a ty sám se chceš sejít s člověkem, který říká, že je potřeba víc vzduchu, vzduchu a… a tedy i ten dopis… to je taky něco z toho samého,“ uzavřel jakoby pro sebe.

„Jaký dopis?“

„Dostala jeden dopis, dneska, hodně ji znepokojil. Hodně. Až příliš. Začal jsem mluvit o tobě – prosila mě, ať mlčím. Potom… potom řekla,

že se možná velmi brzy rozloučíme, potom mi za něco začala vřele děkovat; potom odešla k sobě a zamkla se."

„Ona dostala dopis?" zeptal se zamyšleně Raskolnikov.

„Ano, dopis; a ty jsi to nevěděl? Hm."

Oba chvíli mlčeli.

„Sbohem, Rodione. Já, brácho... byla jedna doba... ale ostatně sbohem, víš, byla jedna doba... No, sbohem! Já už taky musím jít. Pít nebudu. Teď už není třeba... lžeš!"

Spěchal; ale když už vycházel a skoro za sebou zavřel dveře, najednou je znovu otevřel a řekl, zatímco se díval kamsi stranou:

„Mimochodem! Pamatuješ si tu vraždu, no, ten Porfirij: tu starou? Tak věz, že se ten vrah našel, sám se přiznal a předložil všechny důkazy. Je to jeden z těch dělníků, malířů, představ si, pamatuješ, jak jsem je tady ještě hájil? Věřil bys, že celou tu scénu, jak se se svým kamarádem prali a smáli na schodech, zrovna když ti druzí šli nahoru, domovník a dva svědci, sehrál schválně, právě jen tak naoko? Jaká vychytralost, jaká duchapřítomnost u takového štěněte! Je těžké tomu uvěřit; ale sám to vysvětlil, ke všemu se sám přiznal! A jak jsem já naletěl! Co na tom, podle mě je to prostě génius přetvářky a pohotovosti, génius právnických kliček – a tedy není se čemu zvlášť divit! Copak takoví nemůžou existovat? A že nevydržel a přiznal se, kvůli tomu mu věřím ještě víc. Je to pravděpodobnější... Ale jak jsem já, já tenkrát naletěl! Kvůli nim jsem div nelezl po zdech!"

„Řekni mi, prosím tě, odkud to víš a proč tě to tak zajímá?" zeptal se Raskolnikov se zjevným rozrušením.

„No tohle! Proč mě to zajímá! Ještě se ptá!... A dozvěděl jsem se to od Porfirije, mimo jiné. Ostatně skoro všechno jsem se dozvěděl od něj."

„Od Porfirije?"

„Od Porfirije."

„A co... co on?" zeptal se vyděšeně Raskolnikov.

„Báječně mi to vysvětlil. Psychologicky to vysvětlil, po svém."

„On to vysvětlil? On sám ti to vysvětloval?"

„Sám, sám; sbohem! Potom ti ještě ledacos povím, ale teď mám práci. Tam... byla jedna doba, kdy jsem si myslel... No ale co; potom!... Proč bych se teď měl opíjet. Ty jsi mě opil i bez vína. Vždyť jsem opilý, Roďko! Teď jsem opilý bez vína, no ale sbohem; zastavím se; velmi brzy."

Vyšel ven.

„Je to, je to politický spiklenec, to určitě, určitě!" rozhodl se definitivně v duchu Razumichin, když pomalu scházel ze schodů. „A sestru do toho zatáhl; to je velmi, velmi možné, s povahou Avdoťji Romanovny. Začali se scházet... Vždyť ona mi to taky naznačovala. Podle mnoha jejích slov... a slovíček... a narážek to vychází přesně tak! A jak jinak vysvětlit celý ten zmatek? Hm! A já si už myslel... Ach, pane bože, co mě to napadlo. Ano, ano, bylo to zatmění a já se před ním provinil! To on tenkrát u lampy, na chodbě, mi to zatmění přivodil. Fuj! Jaká ošklivá, hrubá, podlá myšlenka z mé strany! Mikolka je ale chlapík, že se přiznal... A jak se teď vysvětluje i všechno předtím! Ta jeho tehdejší nemoc, všechny ty jeho podivné činy, dokonce i dřív, ještě dřív, ještě na univerzitě, jaký byl vždycky zachmuřený, zasmušilý... Ale co ted znamená ten dopis? Možná v tom taky něco je. Od koho je ten dopis? Mám podezření... Hm. Ne, to všechno zjistím."

Vzpomněl si na všechno, co se týkalo Duněčky, dal si to dohromady a srdce se mu zastavilo. Vyrazil z místa a dal se do běhu.

Raskolnikov, jakmile Razumichin vyšel, vstal, otočil se k oknu, vrazil do jednoho kouta, pak do druhého, jako by zapomněl, jak těsný je jeho kutloch, a... znovu si sedl na pohovku. Celý jako by se obnovil; zase boj – takže se našlo východisko!

„Ano, takže se našlo východisko! Jinak už bylo všechno až příliš ucpané a uzavřené, začalo to trýznivě tlačit, přepadala ho jakási omámenost. Od té scény s Mikolkou u Porfirije se začal dusit bez východi-

ska, v těsnu. Po Mikolkovi, ještě téhož dne, byla scéna u Soni; vedl ji a skončil úplně, úplně jinak, než by si to dřív dokázal představit… zeslábl tedy, v mžiku a od základu! Naráz! A vždyť tenkrát se Soňou souhlasil, sám souhlasil, srdcem souhlasil, že takhle sám, s takovou věcí na duši, žít nedokáže! A Svidrigajlov? Svidrigajlov je záhada… Svidrigajlov ho znepokojuje, to je pravda, ale nějak z jiné strany. Se Svidrigajlovem ho možná také ještě čeká boj. Svidrigajlov je možná také celé východisko; ale Porfirij, to je jiná věc.

„Takže Porfirij to ještě sám vysvětloval Razumichinovi, *psychologicky* mu to vysvětloval! Zase začal vytahovat tu svou prokletou psychologii! Porfirij? Že by Porfirij uvěřil, třeba jen na jedinou minutu, že je Mikolka vinen, po tom, co mezi nimi tenkrát bylo, po té scéně mezi čtyřma očima, ještě před Mikolkou, pro kterou nelze najít správný výklad kromě *jediného?*“ Raskolnikovovi se v těch dnech několikrát mihla a útržkovitě vybavila celá ta scéna s Porfirijem; vzpomínku na ni jako celek by nesnesl. „Tenkrát mezi nimi padla taková slova, proběhly takové pohyby a gesta, vyměnili si takové pohledy, něco se řeklo takovým hlasem, došlo to do takových mezí, že potom už Mikolka – kterého Porfirij prokoukl skrz naskrz od prvního slova a gesta –, že už Mikolka nemohl otřást samotným základem jeho přesvědčení.

„A tohle! Dokonce i Razumichin už začal něco tušit! Ta scéna na chodbě u lampy tenkrát nebyla nadarmo. A tak se vrhl za Porfirijem… Ale proč by ten začal Razumichina takhle obelhávat? K čemu mu je odvádět Razumichinovu pozornost na Mikolku? Vždyť určitě něco zamýšlí; jsou za tím úmysly, ale jaké? Pravda, od toho rána uplynulo hodně času – příliš, příliš mnoho –, a o Porfirijovi nebylo ani vidu, ani slechu. Inu, to je samozřejmě horší…“ Raskolnikov vzal čepici a zamyšleně vyšel z pokoje. Poprvé za celou tu dobu se cítil aspoň při zdravém vědomí. „Se Svidrigajlovem musím skoncovat,“ myslel si, „a to stůj co stůj, co nejdřív: zdá se, že i ten čeká, až za ním přijdu sám.“ A v tu chvíli se mu z unaveného srdce najednou zvedla taková

nenávist, že by možná dokázal zabít jednoho z těch dvou: Svidrigajlova, nebo Porfirije. Přinejmenším cítil, že když ne teď, tak později to udělat dokáže. „Uvidíme, uvidíme," opakoval si v duchu.

Ale sotva otevřel dveře do předsíně, najednou se srazil se samotným Porfirijem. Ten šel k němu. Raskolnikov na minutu strnul. Podivné, Porfirij ho nijak zvlášť nepřekvapil a skoro se ho nelekl. Jen se zachvěl, ale rychle, v mžiku se připravil. „Možná je to rozuzlení! Ale jak to, že přišel tak potichu, jako kočka, a já nic neslyšel? Copak poslouchal za dveřmi?"

„Nečekal jste hosta, Rodione Romanyči," zvolal se smíchem Porfirij Petrovič. „Už dávno jsem se chtěl zastavit, jdu kolem a říkám si – proč nezajít na pět minut na návštěvu. Někam se chystáte? Nezdržím vás. Jen jednu cigaretku, jestli dovolíte."

„Ale posaďte se, Porfiriji Petroviči, posaďte se," usazoval hosta Raskolnikov s tak zjevně spokojeným a přátelským výrazem, že by se, namouvěru, sám sobě podivil, kdyby se na sebe mohl podívat. Vyškrabávaly se poslední zbytky, sedlina! Člověk takhle někdy vydrží půl hodiny smrtelného strachu s lupičem, ale když mu nakonec přiloží nůž ke krku, přejde ho dokonce i strach. Usadil se přímo naproti Porfirijovi a bez mrknutí se na něj díval. Porfirij přimhouřil oči a začal si zapalovat cigaretu.

„No tak mluv, tak mluv," jako by se přímo chtělo vydrat z Raskolnikovova srdce. „No tak co, co, co tedy nemluvíš?"

II

„Tyhle cigaretky, to vám je něco!“ promluvil konečně Porfirij Petrovič, když si dozapaloval a vydechl. „Škoda, čistá škoda, a nemůžu se jich zbavit! Kašlu, prosím, začalo mě škrábat v krku a mám dýchavičnost. Já jsem, víte, strašpytel, zajel jsem si nedávno k B. – ten každého nemocného prohlíží minimum půl hodiny; a ten se dokonce dal do smíchu, když se na mě díval: ťukal mě i poslouchal – vám, povídá, mimo jiné, tabák neslouží; plíce máte rozšířené. No, ale jak ho mám nechat? Čím ho nahradím? Nepiju, prosím, v tom je celé neštěstí, he-he-he, že nepiju, to je to neštěstí! Všechno je přece relativní, Rodione Romanyči, všechno je relativní!“

„Co to je, chce se zase pustit do toho svého dřívějšího úředního divadla, nebo co!“ pomyslel si s odporem Raskolnikov. Celá nedávná scéna jejich posledního setkání se mu najednou vybavila a tehdejší pocit mu jako vlna zaplavil srdce.

„A víte, že jsem u vás byl už předevčírem večer? Vy o tom ani nevíte?“ pokračoval Porfirij Petrovič a rozhlížel se po pokoji. „Do pokoje, do tohohle samého, jsem vešel. Taky jsem šel jako dneska kolem a říkám si, oplatím mu tu návštěvičku. Zašel jsem, a pokoj dokořán; rozhlédl jsem se, počkal, a ani vaší služce jsem se neohlásil – a odešel jsem. Vy nezamykáte?“

Raskolnikovova tvář se čím dál víc zachmuřovala. Porfirij jako by uhodl jeho myšlenky.

„Přišel jsem si to s vámi vyjasnit, holoubku Rodione Romanyči, vyjasnit, prosím! Jsem vám povinen a zavázán vysvětlením,“ pokračoval

s úsměvem a dokonce Raskolnikova lehce plácl dlaní po koleni, ale skoro v tutéž chvíli jeho tvář najednou nabrala vážný a ustaraný výraz; dokonce jako by ji, k Raskolnikovovu údivu, zahalil smutek. Takovou tvář u něj ještě nikdy neviděl, ani by ji u něj nečekal. „Mezi námi se naposledy odehrála podivná scéna, Rodione Romanyči. Ostatně, i při našem prvním setkání se mezi námi odehrála podivná scéna; ale tehdy... No, teď už to všechno jde jedno s druhým! Jde o tohle: možná že před vámi vycházím jako velmi vinný; cítím to. Jak jsme se tehdy rozešli, pamatujete se: vám zpívaly nervy a třásla se vám kolena, a mně zpívaly nervy a třásla se mi kolena. A víte, vyšlo to tehdy mezi námi dokonce nějak neslušně, ne po gentlemansku. A my jsme přece jen gentlemani; to jest v každém případě především gentlemani; to je třeba chápat. Vzpomínáte si přece, kam až to došlo... bylo to už dokonce úplně neslušné, prosím."

„Co to je, za koho mě má?" ptal se sám sebe užasle Raskolnikov, nadzvedl hlavu a díval se na Porfirije vytřeštěnýma očima.

„Usoudil jsem, že bude teď pro nás lepší jednat otevřeně," pokračoval Porfirij Petrovič, trochu zaklonil hlavu a sklopil oči, jako by už nechtěl svým pohledem uvádět do rozpaků svou někdejší oběť a jako by pohrdal svými dřívějšími způsoby a úskoky. „Ano, prosím, takové podezření a takové scény nemůžou trvat dlouho. Tehdy nás rozsoudil Mikolka, jinak ani nevím, kam by to mezi námi došlo. Ten prokletý měšťánek u mě tehdy proseděl celou dobu za přepážkou – dokážete si to představit? Vy to samozřejmě už víte; a i mně samotnému je známo, že k vám potom zašel; ale to, co jste tehdy předpokládal, to nebylo: pro nikoho jsem neposlal a ještě jsem tehdy nic nenařídil. Zeptáte se, proč jsem nic nenařídil? Jak vám to říct: mě samotného to všechno tehdy jako by praštilo. Sotva jsem stačil nařídit, aby poslali pro domovníky. Domovníky jste nejspíš viděl, když jste šel kolem. Tehdy mi hlavou prolétla myšlenka, tak, jediná, rychle, jako blesk; byl jsem totiž, vidíte, tehdy pevně přesvědčen, Rodione Romanyči. Tak si říkám, ať

mi na čas uteče jedno, zato druhé chytím za ocas – to své, to své aspoň nepustím. Vy jste od přírody až příliš podrážděný, Rodione Romanyči; dokonce až moc, při všech ostatních základních vlastnostech vaší povahy a vašeho srdce, které jsem, jak si lichotím, zčásti pochopil. No, samozřejmě i já jsem mohl, i tehdy, uvážit, že se ne vždycky stane, aby člověk jen tak vstal a vyklopil vám všechno do posledního puntíku. To se sice stává, zvlášť když člověka připravíte o poslední zbytek trpělivosti, ale v každém případě zřídka. To jsem mohl uvážit i já. Ne, říkám si, kdybych tak měl aspoň nějakou drobnost! aspoň tu nejmaličkatější drobnost, jen jedinou, ale takovou, aby se dala vzít do ruky, aby to byla věc, a ne jen tahle psychologie. Protože, myslel jsem si, když je člověk vinen, tak se od něj v každém případě dá dočkat něčeho podstatného; dokonce se dá počítat i s tím nejneočekávanějším výsledkem. Tehdy jsem počítal s vaší povahou, Rodione Romanyči, nejvíc ze všeho s povahou, prosím! Tehdy jsem ve vás hrozně moc doufal."

„Ale vy... ale proč vy teď všechno takhle říkáte," zamumlal konečně Raskolnikov, aniž si pořádně uvědomil otázku. „O čem to mluví," ztrácel se v duchu, „copak mě opravdu má za nevinného?"

„Proč to takhle říkám? Přišel jsem si to vyjasnit, považuju to takříkajíc za svatou povinnost. Chci vám všechno do posledního vyložit, jak to všechno bylo, celou tu historii celého toho tehdejšího, takříkajíc, zatemnění. Hodně jsem vás nechal vytrpět, Rodione Romanyči. Nejsem žádná zrůda, prosím. Chápu přece i já, jaké to je, když tohle všechno musí na sobě vláčet člověk sklíčený, ale hrdý, panovačný a netrpělivý, zvlášť netrpělivý! Já vás v každém případě považuju za člověka nanejvýš ušlechtilého, a dokonce se zárodky velkodušnosti, i když s vámi nesouhlasím ve všech vašich přesvědčeních, což považuju za svou povinnost prohlásit předem, přímo a s naprostou upřímností, neboť především nechci klamat. Když jsem vás poznal, pocítil jsem k vám náklonnost. Vy se možná takovým mým slovům vysmějete? Máte na to právo, prosím. Vím, že jste mě neměl rád hned od prvního

pohledu, protože vlastně ani není za co mě mít rád. Ale berte to, jak chcete, já teď ze své strany chci všemi prostředky napravit dojem, který jsem udělal, a dokázat, že i já jsem člověk se srdcem a svědomím. Říkám to upřímně, prosím."

Porfirij Petrovič se důstojně odmlčel. Raskolnikov pocítil příval jakéhosi nového strachu. Myšlenka, že ho Porfirij považuje za nevinného, ho najednou začala děsit.

„Vyprávět všechno popořádku, jak to tehdy najednou začalo, sotva je třeba," pokračoval Porfirij Petrovič. „Myslím, že je to dokonce zbytečné. A sotva bych to taky dokázal. Protože jak to vysvětlit podrobně? Nejdřív se rozšířily řeči. O tom, co to byly za řeči a od koho a kdy... a z jakého důvodu vlastně došlo i na vás – to je, myslím, taky zbytečné. U mě osobně to začalo náhodou, jednou úplně náhodnou náhodou, která se v nejvyšší míře mohla stát i nestát – jakou? Hm, myslím, že ani o tom nemá smysl mluvit. Tohle všechno, ty řeči i ty náhody, se mi tehdy spojilo v jednu myšlenku. Přiznám se upřímně, protože když už se přiznávat, tak ve všem – to já jsem se tehdy do vás pustil první. Ty značky té staré na věcech a tak dále, a tak dále – to všechno je nesmysl. Takových věcí se dá napočítat na sto. Taky jsem tehdy měl příležitost dozvědět se do podrobností o té scéně v policejní kanceláři, taky náhodou, prosím, a ne jen tak mimochodem, ale od zvláštního, prvotřídního vypravěče, který tu scénu, aniž to sám tušil, úžasně zvládl. Všechno to přece jde jedno k druhému, jedno k druhému, Rodione Romanyči, holoubku! No jak se tu neobrátit jistým směrem? Ze sta králíků nikdy nebude kůň, ze sta podezření nikdy nebude důkaz, tak to přece říká jedno anglické přísloví, jenže to je jen rozvaha, ale s vášněmi, s vášněmi to zkuste zvládnout, protože i vyšetřovatel je člověk, prosím. Vzpomněl jsem si tu i na ten váš článeček, v tom časopisu, pamatujete, ještě při vaší první návštěvě jsme o něm podrobně mluvili. Tehdy jsem se mu posmíval, ale to proto, abych vás vyprovokoval k dalšímu. Opakuju, jste velmi netrpělivý a nemocný, Rodione Roma-

nyči. Že jste smělý, nadutý, vážný a… že jste cítil, hodně jste toho už cítil, to všechno jsem věděl už dávno. Všechny ty pocity znám a váš článeček jsem četl jako něco známého. Vymýšlel se v bezesných nocích a v nepříčetnosti, se srdcem, které se vzpíná a buší, s potlačeným nadšením. A nebezpečné je tohle potlačené, hrdé nadšení u mládeže! Tehdy jsem se mu posmíval, ale teď vám řeknu, že strašně rád mám vůbec, totiž jako amatér, tenhle první, mladický, horoucí pokus pera. Dým, mlha, struna zvoní v mlze. Váš článek je absurdní a fantastický, ale probleskuje v něm taková upřímnost, je v něm mladická a neúplatná hrdost, je v něm odvaha zoufalství; je to ponurý článek, prosím, ale to je dobře. Váš článeček jsem přečetl a odložil, a… jak jsem ho tehdy odložil, tak jsem si pomyslel: ‚No, s tímhle člověkem to jen tak neprojde!' No tak řekněte teď sám, jak se po takovém předchozím nenechat strhnout tím následujícím! Ach pane bože! Copak něco říkám? Copak teď něco tvrdím? Tehdy jsem si toho jen všiml. Co v tom je, říkám si? Nic v tom není, totiž vůbec nic, a možná v nejvyšší míře nic. A nechat se takhle strhnout je pro mě, vyšetřovatele, dokonce úplně neslušné: já tu mám na krku Mikolku, a už s fakty – ať si říkáte, co chcete, ale fakta! A taky on si podkládá svou psychologii; tím je třeba se zabývat; protože tady jde o život a smrt. Proč vám to teď všechno vysvětluju? Abyste to věděl a se svým rozumem a srdcem mě neobviňoval za to moje tehdejší zlomyslné chování. Nebylo zlomyslné, říkám to upřímně, he-he! Co si myslíte: že jsem u vás tehdy nebyl s prohlídkou? Byl, prosím, byl, he-he, byl, když jste tady nemocný ležel v postýlce. Ne úředně a ne osobně, ale byl. Do posledního vlásku se u vás v bytě všechno prohlédlo, dokonce hned po prvních stopách; ale – umsonst! Říkám si: teď ten člověk přijde, sám přijde, a hodně brzo; jestli je vinen, tak určitě přijde. Jiný by nepřišel, ale tenhle přijde. A pamatujete, jak se vám pan Razumichin začal prořekávat? To jsme zařídili, abychom vás rozrušili, schválně jsme proto pustili do světa řeči, aby se vám prořekával, a pan Razumichin je takový člověk, že rozhořčení ne-

udrží. Panu Zametovovi padl do očí především váš hněv a vaše otevřená odvaha: no jak můžete v hostinci najednou vyklopit: ‚Já jsem zabil!' Příliš odvážné, prosím, příliš drzé, a jestli je vinen, říkám si, tak je to strašný bojovník! Tak jsem si to tehdy pomyslel. Čekám! Čekám na vás ze všech sil, a Zametova jste tehdy prostě rozdrtil a… v tom je právě ta potíž, že celá ta prokletá psychologie má dva konce! No, tak na vás čekám, dívám se, a vás mi pánbůh posílá – jdete! Až se mi srdce rozbušilo. Ech! Ale proč jste tehdy chodil? Ten smích, ten váš smích, když jste tehdy vešel, pamatujete, vždyť jsem tehdy všechno uhodl jako skrz sklo, a kdybych na vás nečekal takovým zvláštním způsobem, ani bych si na vašem smíchu ničeho nevšiml. To vám je, co znamená mít náladu. A pan Razumichin tehdy – ach! ten kámen, ten kámen, pamatujete, ten kámen, pod kterým jsou schované ty věci? No vždyť ho přímo vidím někde tam, v zelinářské zahradě – o zahradě jste přece mluvil, Zametovovi, a potom u mě, podruhé? A když jsme tehdy začali probírat ten váš článek, když jste začal vykládat – tak každé vaše slovo člověk bere dvojnásob, jako by pod ním sedělo jiné! No tak takhle, Rodione Romanyči, jsem došel až k posledním patníkům, a jak jsem se praštil čelem, tak jsem se vzpamatoval. Ne, říkám si, co to dělám! Vždyť když se chce, říkám si, tak se to všechno dá do posledního puntíku vysvětlit i opačně, a vyjde to dokonce ještě přirozeněji. Muka, prosím! ‚Ne, říkám si, to bych radši nějakou drobnost!…' A jak jsem tehdy uslyšel o těch zvoncích, tak jsem celý ztuhl, dokonce mnou projel třes. ‚No, říkám si, tady je ta drobnost! To je ono!' A už jsem tehdy ani neuvažoval, prostě jsem nechtěl. Tisíc rublů bych v tu chvíli dal, svých vlastních, jen abych se na vás mohl podívat *na vlastní oči*: jak jste tehdy šel sto kroků vedle toho měšťánka, potom co vám do očí řekl ‚vrahu', a celých sto kroků jste se ho na nic neodvážil zeptat!… No, a ten chlad v páteři? Ty zvonky, v nemoci, v polovičním blouznění? Tak co, Rodione Romanyči, co byste se po tom všem divil, že jsem si s vámi tehdy takové žerty dělal? A proč jste sám přišel právě v tu chví-

li? Vždyť i vás jako by někdo postrčil, namouduši, a kdyby nás nerozvedl Mikolka, tak... a Mikolku si tehdy pamatujete? Dobře jste si to zapamatoval? Vždyť to byl hrom, prosím! Vždyť to udeřil hrom z mračna, blesk! No, a jak jsem ho přijal? Tomu blesku jsem nevěřil ani za mák, sám jste ráčil vidět! Kdepak! I potom, po vás, když začal na některé body velmi a velmi souvisle odpovídat, až jsem se sám divil, ani potom jsem mu nevěřil ani za groš! To vám je, co znamená stát pevně jako diamant. Ne, říkám si, morgen früh! Kdepak tady Mikolka!"

„Razumichin mi teď říkal, že i teď obviňujete Nikolaje a sám jste o tom Razumichina ujišťoval..."

Dech se mu zatajil a nedořekl to. Poslouchal v nevýslovném rozrušení, jak se člověk, který ho prokoukl skrz naskrz, sám zříká sám sebe. Bál se uvěřit a nevěřil. V dosud dvojznačných slovech chtivě hledal a lovil něco přesnějšího a definitivního.

„Pan Razumichin!" vykřikl Porfirij Petrovič, jako by měl radost z otázky Raskolnikova, který pořád mlčel. „He-he-he! Pana Razumichina bylo přece třeba odvést stranou: kde se dva mají rádi, třetí ať nestrká nos. Pan Razumichin není ten pravý, a navíc je to člověk nezúčastněný, přiběhl ke mně celý bledý... No, ale pánbůh s ním, proč ho sem plést! A co se týče Mikolky, ráčíte vědět, co je to za postavičku, totiž tak, jak ji chápu já? Zaprvé je to ještě nezletilé dítě, a ne že by byl zbabělec, ale tak, něco jako nějaký umělec. Opravdu, prosím, nesmějte se, že ho tak vykládám. Nevinný a ke všemu vnímavý. Má srdce; snílek. Umí zpívat, umí tancovat, a pohádky prý vypráví tak, že se ho chodí poslouchat lidi i odjinud. A do školy chodit, a smát se, až se za břicho popadá, když mu někdo ukáže prstíček, a opíjet se do bezvědomí, ne že by z prostopášnosti, ale tak, obdobími, když ho opijí, ještě po dětsku. Tehdy taky ukradl, a sám o tom neví; protože ‚když jsem to zved ze země, jakýpak ukrad?' A je vám známo, že je z rozkolníků, a vlastně ani ne z rozkolníků, ale prostě sektář; v rodině měli běguny, a on sám ještě nedávno, celé dva roky, byl na vesnici pod duchovním vedením

jednoho starce. Tohle všechno jsem se dozvěděl od Mikolky a od jeho krajanů ze Zarajska. Kdepak! přímo chtěl utéct na poušť! Měl horlivost, po nocích se modlil k Bohu, četl staré, ‚pravé' knihy, až se do nich začetl. Petrohrad na něj silně zapůsobil, zvlášť ženské pohlaví, no a víno. Je vnímavý, a zapomněl na starce i na všechno. Je mi známo, že si ho tady oblíbil jeden malíř, začal k němu chodit, a vtom přišel tenhle případ! No, vylekal se – oběsit se! Utéct! Co se dá dělat s představou, jakou má lid o našem právnictví! Někoho přece děsí už slovo ‚odsoudí'. Kdo za to může! Uvidíme, co na to řeknou nové soudy. Och, dejž to pánbůh! No, prosím, ve vězení si teď zřejmě vzpomněl na ctihodného starce; objevila se znovu i Bible. Víte, Rodione Romanyči, co u některých z nich znamená ‚trpět'? To ne že by za někoho, ale tak prostě ‚je třeba trpět'; přijmout utrpení, a od úřadů tím spíš. Za mých časů seděl jeden nanejvýš pokorný trestanec celý rok ve vězení, po nocích na peci pořád četl Bibli, no a začetl se, a začetl se, víte, úplně, tak, že z ničeho nic sebral cihlu a hodil ji po představeném, aniž mu ten jakkoli ublížil. A jak ji hodil: schválně mířil o loket vedle, aby nezpůsobil nějakou škodu! No, je známo, jaký konec čeká trestance, který se se zbraní vrhne na představené: a ‚přijal tedy utrpení'. Tak tedy já teď podezírám, že Mikolka chce ‚přijmout utrpení' nebo něco takového. To vím jistě, dokonce podle faktů. Jenom on sám neví, že já to vím. Co, nepřipouštíte snad, že by z takového lidu mohli vzejít fantastičtí lidé? Ale vždyť jich je plno! Starec teď zase začal působit, zvlášť po té oprátce si na něj vzpomněl. Ostatně sám mi všechno poví, přijde. Myslíte, že vydrží? Počkejte, ještě to odvolá! Každou hodinu čekám, že přijde odvolat výpověď. Toho Mikolku jsem si oblíbil a důkladně ho zkoumám. A co byste řekl! He-he! Na některé body mi odpovídal velmi souvisle, zřejmě dostal potřebné informace, šikovně se připravil; ale na jiné body prostě jako by šlápl do louže, nic, ale vůbec nic neví, nemá o ničem tušení, a sám ani netuší, že nemá tušení! Ne, příteli Rodione Romanyči, tohle není Mikolka! Tohle je fantastický, ponurý čin,

čin moderní, případ naší doby, prosím, kdy se zakalilo lidské srdce; kdy se cituje věta, že krev ‚osvěžuje'; kdy se celý život káže jako pohodlí. Tady jsou knižní sny, tady je teoreticky podrážděné srdce; je tu vidět odhodlání k prvnímu kroku, ale odhodlání zvláštního druhu – odhodlal se, a jako by spadl z hory nebo slétl ze zvonice, a k samému zločinu jako by nepřišel po vlastních nohou. Zapomněl za sebou zavřít dveře, a zabil, dva lidi zabil, podle teorie. Zabil, a peníze ani vzít nedokázal, a co stačil popadnout, to odnesl pod kámen.

„Nestačilo mu, že vytrpěl muka, když seděl za dveřmi, a do dveří se dobývali a zvonek zvonil – ne, potom jde ještě do prázdného bytu, v polovičním blouznění, aby si na ten zvonek vzpomněl, zatoužil znovu zakusit ten chlad v páteři… No, to bylo, dejme tomu, v nemoci, ale tohle ještě: zabil, a považuje se za čestného člověka, lidmi pohrdá, chodí jako bledý anděl – ne, kdepak tady Mikolka, holoubku Rodione Romanyči, tohle není Mikolka!"

Tahle poslední slova, po všem, co bylo řečeno předtím a co se tak podobalo odvolání, byla až příliš nečekaná. Raskolnikov se celý roztřásl, jako by ho něco probodlo.

„Tak… kdo tedy… zabil?…" zeptal se, nevydržel to, a zajíkal se. Porfirij Petrovič se dokonce zvrátil na opěradlo židle, jako by ho ta otázka tak nečekaně ohromila i jeho.

„Jak to, kdo zabil?…" zopakoval, jako by nevěřil vlastním uším. „No přece *vy* jste zabil, Rodione Romanyči! Vy jste zabil, prosím…" dodal skoro šeptem, naprosto přesvědčeným hlasem.

Raskolnikov vyskočil z pohovky, postál několik vteřin a znovu si sedl, aniž řekl jediné slovo. Po celé tváři mu najednou přeběhly drobné křeče.

„Ten ret se vám zase chvěje, jako tehdy," zamumlal Porfirij Petrovič jakoby dokonce soucitně. „Vy jste mě, Rodione Romanyči, zdá se, špatně pochopil, prosím," dodal, když chvíli mlčel, „proto jste tak uža-

sl. Přišel jsem právě proto, abych už řekl všechno a vedl tu věc otevřeně."

„To jsem nezabil já," zkusil zašeptat Raskolnikov jako vyděšené malé děti, když je přistihnou při činu.

„Ne, to vy, prosím, Rodione Romanyči, vy, a nikdo jiný," zašeptal přísně a přesvědčeně Porfirij.

Oba zmlkli a mlčení trvalo až podivně dlouho, asi deset minut. Raskolnikov se opřel lokty o stůl a mlčky si prsty čechral vlasy. Porfirij Petrovič tiše seděl a čekal. Najednou se Raskolnikov pohrdavě podíval na Porfirije.

„Zase vy se svým starým, Porfiriji Petroviči! Pořád ty samé vaše triky: copak vás to opravdu ještě neomrzelo?"

„Ech, nechte toho, co jsou mi teď platné triky! To by bylo něco jiného, kdyby tu byli svědci; ale my si tu přece šeptáme mezi čtyřma očima. Sám vidíte, že jsem k vám nepřišel proto, abych vás honil a chytal jako zajíce. Přiznáte se, nebo ne – v tuhle chvíli je mi to jedno. Sám pro sebe jsem přesvědčený i bez vás."

„A když je to tak, proč jste přišel?" zeptal se podrážděně Raskolnikov. „Kladu vám svou dřívější otázku: jestli mě považujete za vinného, proč mě nevezmete do vězení?"

„No, to je otázka! Odpovím vám bod po bodu: zaprvé, vzít vás jen tak rovnou do vazby se mi nevyplatí."

„Jak to, že se vám nevyplatí! Když jste přesvědčený, tak musíte..."

„Ech, co z toho, že jsem přesvědčený? Vždyť tohle všechno jsou zatím jen moje sny, prosím. A proč bych vás tam posílal *na odpočinek*? Sám to víte, když se tam sám hlásíte. Přivedu například toho měšťánka, aby vás usvědčil, a vy mu řeknete: ‚Jsi opilý, nebo ne? Kdo mě s tebou viděl? Já tě prostě měl za opilce, a taky jsi byl opilý' – no a co vám na to pak řeknu, tím spíš, že to vaše je ještě pravděpodobnější než to jeho, protože v jeho výpovědi je jen psychologie – což se k té jeho tlamě ani nehodí –, kdežto vy se trefíte přesně do černého, protože ten

lump pije jako duha a je až příliš známý. A sám jsem se vám přece upřímně přiznal, už několikrát, že ta psychologie má dva konce a že ten druhý konec bude větší a mnohem pravděpodobnější a že kromě toho proti vám zatím nic nemám. A i když vás přece jen zavřu, a dokonce jsem sám přišel – vůbec ne po lidsku – abych vám všechno předem oznámil, přesto vám rovnou říkám – taky ne po lidsku –, že se mi to nevyplatí. No, a zadruhé jsem k vám přišel proto…“

„No ano, a zadruhé?“ Raskolnikov se pořád ještě zajíkal.

„Protože, jak jsem už předtím oznámil, považuju se za povinného vám to vysvětlit. Nechci, abyste mě považoval za zrůdu, tím spíš, že jsem vám upřímně nakloněn, věřte nevěřte. A v důsledku toho jsem zatřetí přišel s otevřeným a přímým návrhem – abyste se dobrovolně přihlásil a přiznal. To se vám nesčíslněkrát víc vyplatí, a mně se to taky vyplatí víc – protože budu mít starost z krku. No, je to z mé strany upřímné, nebo ne?“

Raskolnikov chvíli přemýšlel.

„Poslyšte, Porfiriji Petroviči, vy sám přece říkáte: jen psychologie, a přitom jste vjel do matematiky. No a co když se teď sám mýlíte?“

„Ne, Rodione Romanyči, nemýlím se. Mám takovou drobnost. Tu drobnost jsem přece našel už tehdy, prosím; seslal ji pánbůh!“

„Jakou drobnost?“

„Neřeknu vám jakou, Rodione Romanyči. A v každém případě už teď ani nemám právo to dál odkládat; zavřu vás, prosím. Tak si to uvažte: mně je to *teď* už jedno, a tedy to dělám jedině kvůli vám. Namouduši, bude to lepší, Rodione Romanyči!“

Raskolnikov se zlostně usmál.

„To přece není jen směšné, to je dokonce už nestydaté. No i kdybych byl vinen – což vůbec neříkám –, proč bych se vám proboha měl přicházet přiznat, když sám už říkáte, že si u vás sednu *na odpočinek*?“

„Ech, Rodione Romanyči, nevěřte tak docela slovům; možná to tak docela *na odpočinek* nebude! Je to přece jen teorie, a ještě k tomu

moje, a co jsem já pro vás za autoritu? Já možná i teď před vámi leccos tajím, prosím. Přece vám nebudu všechno jen tak vyklápět, he-he! Za druhé: jak to, jaký prospěch? Je vám vůbec známo, jaké snížení trestu z toho pro vás vzejde? Vždyť kdy se přihlásíte, v jaké chvíli? Jen si to uvažte! Když už na sebe vzal zločin někdo jiný a celou věc zamotal? A já vám, při samém Bohu přísahám, to ‚tam' tak upravím a zařídím, že vaše přiznání vyjde, jako by bylo úplně nečekané. Celou tuhle psychologii úplně zničíme, všechna podezření proti vám obrátím vniveč, takže váš zločin bude vypadat jako nějaké pomatení, protože, po pravdě řečeno, je to pomatení. Jsem čestný člověk, Rodione Romanyči, a slovo dodržím."

Raskolnikov smutně zmlkl a svěsil hlavu; dlouho přemýšlel a nakonec se zase usmál, ale jeho úsměv už byl mírný a smutný:

„Ech, není třeba!" pronesl, jako by se už před Porfirijem vůbec neskrýval. „Nestojí to za to! Vůbec nepotřebuju vaše snížení trestu!"

„No vidíte, právě tohohle jsem se bál!" zvolal vřele a jakoby bezděčně Porfirij. „Právě tohohle jsem se bál, že naše snížení trestu nepotřebujete."

Raskolnikov se na něj smutně a významně podíval.

„Ech, nepohrdejte životem!" pokračoval Porfirij. „Ještě ho máte hodně před sebou. Jak to, že nepotřebujete snížení, jak to, že nepotřebujete! Vy jste ale netrpělivý člověk!"

„Čeho mám hodně před sebou?"

„Života! Co jste vy za proroka, copak toho víte hodně? Hledejte, a naleznete. Možná na vás Bůh právě tohle čekal. A taky ten řetěz není navěky…"

„Bude snížení trestu…" zasmál se Raskolnikov.

„A co, zalekl jste se snad měšťácké hanby? To se může stát, že jste se zalekl, a sám o tom nevíte – protože jste mladý! Ale přece jen vy byste se neměl bát nebo se snad stydět přihlásit se a přiznat."

„E-ech, kašlu na to!“ zašeptal pohrdavě a s odporem Raskolnikov, jako by ani nechtěl mluvit. Zase se nadzvedl, jako by chtěl někam odejít, ale zase si sedl ve zjevném zoufalství.

„No právě, kašlete na to! Ztratil jste víru a myslíte si, že vám hrubě lichotím; ale kolik jste toho vůbec prožil? Kolik toho chápete? Vymyslel jste teorii, a teď se stydíte, že se to nepovedlo, že to vyšlo až moc neoriginálně! Vyšla z toho podlost, to je pravda, ale vy přece jen nejste beznadějný padouch. Vůbec ne takový padouch! Aspoň jste se dlouho neklamal, najednou jste došel až k posledním patníkům. Víte, za koho vás považuju? Považuju vás za jednoho z těch, kterým třeba vyřezávejte vnitřnosti, a on bude stát a s úsměvem se dívat na trýznitele – jen jestli najde víru nebo Boha. No, tak je najděte, a budete žít. Vy zaprvé už dávno potřebujete změnit vzduch. Co, utrpení je taky dobrá věc. Potrpte si. Mikolka má možná pravdu, že chce utrpení. Vím, že se vám nevěří – ale vy chytračit nechte a nemudrujte; oddejte se životu přímo, bez přemýšlení; nebojte se – vynese vás rovnou na břeh a postaví vás na nohy. Na jaký břeh? Copak já vím? Já jen věřím, že vás ještě čeká dlouhý život. Vím, že teď moje slova berete jako naučené kázání; ale třeba si na ně potom vzpomenete, někdy se vám budou hodit; proto to říkám. Ještě dobře, že jste zabil jenom tu stařenu. Kdybyste si vymyslel jinou teorii, tak byste možná provedl věc ještě stomilionkrát ohavnější! Ještě možná musíte Bohu děkovat; copak víte: třeba vás Bůh k něčemu šetří. A vy mějte velké srdce a míň se bojte. Zalekl jste se velkého naplnění, které vás čeká? Ne, tady už je hanba se bát. Když jste udělal takový krok, tak buďte silný. Tady už jde o spravedlnost. Tak splňte, co vyžaduje spravedlnost. Vím, že nevěříte, ale namouduši, život vás vynese. Sám si ho pak zamilujete. Teď vám chybí jen vzduch, vzduch, vzduch!“

Raskolnikov se dokonce zachvěl.

„A kdo jste vy,“ vykřikl, „co jste vy za proroka? Z výše jakého to majestátního klidu mi tu hlásáte svá přemoudrá proroctví?“

„Kdo jsem já? Jsem odepsaný člověk, nic víc. Člověk, dejme tomu, citlivý a soucitný, dejme tomu, který leccos ví, ale už úplně odepsaný. Kdežto vy – to je jiná kapitola: vám Bůh připravil život – a kdo ví, třeba to i u vás jen přejde jako dým a nic z toho nebude. No a co, že přejdete do jiné kategorie lidí? Přece nebudete litovat pohodlí, vy, s tím vaším srdcem? No a co, že vás možná příliš dlouho nikdo neuvidí? Nejde o čas, jde o vás samotného. Staňte se sluncem, a všichni vás uvidí. Slunce musí být především sluncem. Proč se zase usmíváte: že jsem takový Schiller? A vsadím se, že si myslíte, že se vám teď lísám! No a co, možná se vám opravdu lísám, he-he-he! Vy mi, Rodione Romanyči, na slovo možná nevěřte, možná mi dokonce nikdy nevěřte úplně – to už je taková moje povaha, souhlasím; jen tohle dodám: nakolik jsem nízký člověk a nakolik čestný, to snad můžete posoudit sám!“

„Kdy mě hodláte zatknout?“

„No, ještě tak den a půl nebo dva vám můžu dát, abyste se prošel. Popřemýšlejte, holoubku, pomodlete se k Bohu. A víc se to vyplatí, namouduši, víc se to vyplatí.“

„A co když uteču?“ zeptal se Raskolnikov a nějak podivně se přitom usmíval.

„Ne, neutečete. Mužik uteče, módní sektář uteče – lokaj cizí myšlenky –, protože tomu stačí ukázat jen špičku prstíčku, jako praporčíkovi Dyrkovi, a uvěří celý život, čemu jen chcete. Ale vy už přece té své teorii nevěříte – s čím byste tedy utíkal? A co byste na útěku dělal? Na útěku je to ohavné a těžké, a vy potřebujete především život a určité postavení, přiměřený vzduch; no, a je tam snad ten váš vzduch? Utečete a sám se vrátíte. *Bez nás se neobejdete.* A kdybych vás posadil do věznice – no, měsíc, no, dva, no, tři si posedíte, a pak najednou, vzpomeňte si na má slova, sám se přihlásíte, a ještě jak, možná nečekaně i sám pro sebe. Ještě hodinu předtím nebudete vědět, že se přijdete přiznat. Já jsem dokonce přesvědčen, že si to ‚rozmyslíte a přijmete utrpení‘; teď mi na slovo nevěříte, ale sám se na tom zastavíte. Protože

utrpení, Rodione Romanyči, je veliká věc; nedívejte se na to, že jsem ztloustl, na tom nezáleží, zato to vím; nesmějte se tomu, v utrpení je idea. Mikolka má pravdu. Ne, neutečete, Rodione Romanyči."

Raskolnikov vstal z místa a vzal si čepici. Porfirij Petrovič taky vstal.

„Chystáte se na procházku? Ten večer bude pěkný, jen aby nepřišla bouřka. Ostatně, bylo by i líp, kdyby to osvěžilo…"

Taky sáhl po čepici.

„Vy si, Porfiriji Petroviči, prosím vás, nevtloukejte do hlavy," pronesl s přísnou naléhavostí Raskolnikov, „že jsem se vám dneska přiznal. Jste podivný člověk a poslouchal jsem vás jen ze zvědavosti. Ale v ničem jsem se vám nepřiznal… Zapamatujte si to."

„No ano, však já vím, zapamatuju si to – no podívejme, on se dokonce třese. Nebojte se, holoubku; buď vůle vaše. Projděte se trochu; jen se nesmíte procházet až moc. Pro všechny případy mám k vám ještě jednu prosbičku," dodal a ztišil hlas, „je trochu choulostivá, ale důležitá: kdyby, totiž pro všechny případy – čemuž ostatně nevěřím a považuju vás za naprosto neschopného něčeho takového –, kdyby pro případ – no tak, pro všechny případy – vás v těch čtyřiceti, padesáti hodinách napadlo skoncovat to nějak jinak, nějakým fantastickým způsobem – takhle na sebe ručičku vztáhnout, což je absurdní předpoklad, ale to už mi odpusťte –, tak zanechte krátký, ale obsažný lísteček. Tak, dva řádky, jen dva řádečky, a zmiňte se o kameni: bude to šlechetnější. No, prosím, na shledanou… Dobré myšlenky a zdárné počiny!"

Porfirij odešel nějak shrbeně a jako by se vyhýbal pohledu na Raskolnikova. Raskolnikov přistoupil k oknu a s podrážděnou netrpělivostí vyčkával chvíli, kdy podle jeho odhadu vyjde Porfirij na ulici a vzdálí se. Pak spěšně odešel z pokoje i on.

III

Spěchal ke Svidrigajlovovi. V co mohl od toho člověka doufat – to nevěděl ani on sám. Ale v tom člověku se skrývala jakási moc nad ním. Jakmile si to jednou uvědomil, už se nemohl uklidnit, a teď navíc nadešel čas.

Cestou ho obzvlášť trápila jedna otázka: byl Svidrigajlov u Porfirije?

Pokud mohl soudit a na co by byl přísahal – ne, nebyl! Přemýšlel znovu a znovu, vybavil si celou Porfirijovu návštěvu a usoudil: ne, nebyl, samozřejmě, že nebyl!

Ale jestli tam ještě nebyl, půjde k Porfirijovi, nebo nepůjde?

Zatím se mu teď zdálo, že nepůjde. Proč? Ani tohle by nedokázal vysvětlit, ale i kdyby to vysvětlit dokázal, teď by si s tím zvlášť hlavu nelámal. Tohle všechno ho trápilo, a zároveň na to nějak neměl hlavu. Divná věc, nikdo by tomu možná nevěřil, ale o svůj nynější, bezprostřední osud se staral nějak slabě a roztržitě. Trápilo ho něco jiného, mnohem důležitějšího, mimořádného – týkalo se to jeho samého a nikoho jiného, ale bylo to něco jiného, něco hlavního. Navíc cítil bezmeznou mravní únavu, přestože mu rozum toho rána pracoval lépe než ve všech těch posledních dnech.

A stálo vůbec teď, po všem, co bylo, za to snažit se překonávat všechny ty nové, nicotné potíže? Stálo za to například snažit se intrikovat, aby Svidrigajlov nechodil k Porfirijovi; zkoumat, vyzvídat, ztrácet čas kvůli nějakému Svidrigajlovovi!

Ó, jak už ho to všechno omrzelo!

A přesto ke Svidrigajlovovi spěchal; nečekal snad od něj něco *nového*, nějaké pokyny, nějaké východisko? Vždyť i po stéblu se člověk chytá! Nesvádí je snad dohromady osud, nějaký instinkt? Možná to byla jen únava, zoufalství; možná nepotřeboval Svidrigajlova, ale někoho jiného, a Svidrigajlov se mu tu jen tak namanul. Soňa? A proč by ted chodil k Soně? Zase ji prosit o její slzy? A Soni se navíc bál. Soňa pro něj představovala neúprosný rozsudek, rozhodnutí bez změny. Tady šlo o to – buď její cesta, nebo jeho. Zvlášť v tuhle chvíli nebyl schopen ji vidět. Ne, nebude lepší vyzkoušet Svidrigajlova: co je zač? A nemohl si v nitru nepřiznat, že ho opravdu už dávno k něčemu jako by potřebuje.

No, ale co mezi nimi může být společného? Ani jejich zločinnost by nemohla být stejná. Ten člověk byl navíc velmi nepříjemný, zřejmě mimořádně zhýralý, rozhodně lstivý a falešný, možná velmi zlý. Vyprávějí se o něm takové věci. Pravda, zasazoval se o děti Katěriny Ivanovny; ale kdo ví, proč a co to znamená? Ten člověk má věčně nějaké úmysly a projekty.

Po celé ty dny Raskolnikovovi neustále probleskovala hlavou ještě jedna myšlenka a strašně ho znepokojovala, přestože se ji dokonce snažil od sebe zahánět, tak byla pro něj těžká! Občas si myslel: Svidrigajlov se pořád točil kolem něj, a točí se i teď; Svidrigajlov zjistil jeho tajemství; Svidrigajlov měl úmysly s Duňou. A co když je má i teď? Skoro s jistotou se dá říct, že *ano*. A co když teď, když zná jeho tajemství, a tím nad ním získal moc, bude chtít ji použít jako zbraň proti Duni?

Tahle myšlenka ho občas trápila, dokonce i ve spánku, ale poprvé se mu zjevila tak vědomě a jasně až teď, když šel ke Svidrigajlovovi. Už jen ta myšlenka ho uváděla do temné zuřivosti. Zaprvé se pak všechno změní, dokonce i v jeho vlastním postavení: bude nutné hned prozradit tajemství Duněčce. Bude možná nutné vydat sám sebe, aby Duněčku odvrátil od nějakého neopatrného kroku. Dopis? Dnes ráno dostala

Duňa nějaký dopis! Od koho by mohla v Petrohradě dostávat dopisy? Snad od Lužina? Pravda, tam hlídá Razumichin; ale Razumichin nic neví. Možná se bude muset svěřit i Razumichinovi? Raskolnikov na to pomyslel s odporem.

„V každém případě musím Svidrigajlova vidět co nejdřív," rozhodl se nakonec v duchu. „Bohudík tady ani tak nejde o podrobnosti jako o podstatu věci; ale jestli, jestli je jen schopen, jestli Svidrigajlov něco proti Duni kuje – tak..."

Raskolnikov byl za celou tu dobu, za celý ten měsíc, tak unavený, že už teď nedokázal takové otázky řešit jinak než jediným rozhodnutím: „Pak ho zabiju," pomyslel si v chladném zoufalství. Srdce mu sevřel těžký pocit; zastavil se uprostřed ulice a začal se rozhlížet: kudy to jde a kam to zašel? Byl na ... prospektu, asi třicet nebo čtyřicet kroků od Senného náměstí, kterým prošel. Celé první patro domu nalevo zabíral hostinec. Všechna okna byla otevřená dokořán; hostinec byl, soudě podle postav, které se míhaly v oknech, nacpaný k prasknutí. V sále se rozléhal zpěv sboru, zněl klarinet, housle a duněl turecký buben. Byly slyšet ženské výskoty. Už se chtěl obrátit zpátky a nechápal, proč zahnul na ... prospekt, když vtom v jednom z krajních otevřených oken hostince uviděl Svidrigajlova, jak sedí přímo u okna u čajového stolku s dýmkou v zubech. To ho strašně, až k hrůze ohromilo. Svidrigajlov ho mlčky pozoroval a prohlížel si ho a – což Raskolnikova taky hned ohromilo – zdálo se, že se už chystá vstát, aby stačil potichu odejít, dokud si ho nikdo nevšiml. Raskolnikov hned předstíral, že si ho sám nevšiml a že se zamyšleně dívá stranou, ale koutkem oka ho dál pozoroval. Srdce mu znepokojeně bušilo. Je to tak: Svidrigajlov zjevně nechce, aby ho někdo viděl. Oddálil dýmku od rtů a už se chtěl schovat; ale když vstal a odsunul židli, zřejmě si najednou všiml, že ho Raskolnikov vidí a pozoruje. Mezi nimi se odehrálo něco podobného jako při jejich prvním setkání u Raskolnikova, během jeho spánku. Na Svidrigajlovově tváři se objevil šibalský úsměv a byl čím dál širší. Jeden

i druhý věděli, že se navzájem vidí a pozorují. Nakonec se Svidrigajlov nahlas rozesmál.

„No tak, no tak! Pojďte už dál, když chcete; jsem tady!“ zavolal z okna.

Raskolnikov vystoupal do hostince.

Našel ho ve velmi malém zadním pokojíku s jedním oknem, který sousedil s velkým sálem, kde u dvaceti stolečků za křiku zoufalého pěveckého sboru pili čaj kupci, úředníci a spousta všelijakého lidu. Odněkud sem doléhalo cvakání kulečníkových koulí. Na stolečku před Svidrigajlovem stála načatá láhev šampaňského a sklenice do poloviny plná vína. V pokojíku byl ještě chlapec, flašinetář s malým ručním kolovrátkem, a zdravá dívka s červenými tvářemi v podkasané pruhované sukni a v tyrolském kloboučku se stužkami, zpěvačka, tak osmnáctiletá, která navzdory sborovému zpěvu ve vedlejší místnosti zpívala za doprovodu flašinetáře dost chraplavým altem nějakou lokajskou písničku…

„No a dost!“ přerušil ji Svidrigajlov, když Raskolnikov vešel.

Dívka hned přestala a zůstala stát v uctivém očekávání. I tu svou rýmovanou lokajštinu zpívala s jakýmsi vážným a uctivým výrazem ve tváři.

„Hej, Filipe, sklenici!“ zavolal Svidrigajlov.

„Víno pít nebudu,“ řekl Raskolnikov.

„Jak chcete, ta není pro vás. Pij, Káťo! Dneska už nebudeš potřeba, jdi!“ Nalil jí plnou sklenici vína a vyložil žlutou rublovku. Káťa vypila sklenici najednou, jak pijí víno ženy, totiž bez přestávky, na dvacet doušků, vzala si bankovku, políbila Svidrigajlovovi ruku, což jí on velmi vážně dovolil, a odešla z pokoje, a za ní se vlekl i ten chlapec s kolovrátkem. Oba sem byli přivedeni z ulice. Svidrigajlov nebydlel v Petrohradě ani týden, a už bylo všechno kolem něj na jakési patriarchální noze. Číšník z hostince, Filip, byl taky už „známý“ a podlézal. Dveře

do sálu se zamykaly; Svidrigajlov tu byl jako doma a trávil tu možná celé dny. Hostinec byl špinavý, mizerný a ani ne průměrný.

„Šel jsem k vám a hledal jsem vás," začal Raskolnikov, „ale proč jsem teď najednou zahnul ze Senného na ... prospekt! Sem nikdy nezahýbám a nechodím. Ze Senného zahýbám doprava. A cesta k vám taky nevede sem. Sotva jsem zahnul, a hle, vy! To je divné!"

„Proč rovnou neřeknete: to je zázrak!"

„Protože to je možná jen náhoda."

„To je ale povaha všech těch lidí!" rozchechtal se Svidrigajlov. „Nepřizná to, i kdyby v duchu v zázrak věřil! Sám přece říkáte, že je to ‚možná' jen náhoda. A jací jsou tu všichni zbabělci, co se týče vlastního názoru, to si nedovedete představit, Rodione Romanyči! Nemyslím vás. Vy máte vlastní názor a nebál jste se ho mít. Právě tím jste upoutal mou zvědavost."

„Ničím jiným?"

„Vždyť i tohle stačí."

Svidrigajlov byl zjevně rozjařený, ale jen docela maličko; vína vypil sotva půl sklenice.

„Zdá se mi, že jste za mnou přišel dřív, než jste se dozvěděl, že jsem schopen mít to, čemu říkáte vlastní názor," poznamenal Raskolnikov.

„No, tehdy to bylo něco jiného. Každý má své kroky. A co se týče zázraku, řeknu vám, že jste, zdá se, ty poslední dva tři dny prospal. Tenhle hostinec jsem vám určil sám a žádný zázrak v tom nebyl, že jste přišel rovnou; sám jsem vám vysvětlil celou cestu, popsal jsem vám místo, kde stojí, i hodiny, kdy mě tu můžete zastihnout. Pamatujete?"

„Zapomněl jsem," odpověděl udiveně Raskolnikov.

„Věřím vám. Říkal jsem vám to dvakrát. Adresa se vám vtiskla do paměti mechanicky. A sem jste taky zahnul mechanicky, a přitom přesně podle adresy, aniž jste o tom sám věděl. I když jsem vám to tehdy říkal, nedoufal jsem, že jste mi rozuměl. Vy se až moc prozrazujete, Rodione Romanyči. A ještě něco: jsem přesvědčen, že v Petrohra-

dě spousta lidí za chůze mluví sama se sebou. Je to město polovičních šílenců. Kdybychom měli vědy, mohli by lékaři, právníci a filozofové na Petrohradě udělat nanejvýš cenná zkoumání, každý ve svém oboru. Málokde se najde tolik ponurých, ostrých a podivných vlivů na lidskou duši jako v Petrohradě. Co znamenají už jen vlivy podnebí! A přitom je to správní středisko celého Ruska a jeho povaha se musí odrážet ve všem. Ale o to teď nejde, jde o to, že jsem se na vás už několikrát díval ze strany. Vycházíte z domu – ještě držíte hlavu zpříma. Po dvaceti krocích ji už sklápíte, ruce si zakládáte za záda. Díváte se, a zřejmě už nic nevidíte ani před sebou, ani po stranách. Nakonec začnete pohybovat rty a mluvit sám se sebou, přičemž občas vyprostíte ruku a deklamujete, a nakonec se dlouho zastavujete uprostřed cesty. To je moc špatné, prosím. Možná si vás všimne ještě někdo kromě mě, a to už se nevyplácí. Mně je to v podstatě jedno a já vás nevyléčím, ale vy mi samozřejmě rozumíte."

„A víte, že mě sledují?" zeptal se Raskolnikov a zkoumavě po něm pohlédl.

„Ne, nic nevím," odpověděl jakoby udiveně Svidrigajlov.

„No tak mě nechme na pokoji," zamumlal Raskolnikov a zamračil se.

„Dobrá, nechme vás na pokoji."

„Řekněte mi radši, když sem chodíte pít a sám jste mi dvakrát určil, abych za vámi přišel právě sem, proč jste se teď, když jsem se z ulice díval do okna, schovával a chtěl odejít? Moc dobře jsem si toho všiml."

„He-he! A proč jste vy, když jsem tehdy stál na vašem prahu, ležel na své pohovce se zavřenýma očima a předstíral, že spíte, když jste vůbec nespal? Moc dobře jsem si toho všiml."

„Mohl jsem mít… důvody… vy sám to víte."

„I já jsem mohl mít své důvody, i když se je nedozvíte."

Raskolnikov položil pravý loket na stůl, prsty pravé ruky si zespodu podepřel bradu a upřeně se zahleděl na Svidrigajlova. Chvíli si prohlí-

žel jeho tvář, která ho vždycky ohromovala i předtím. Byla to jakási podivná tvář, podobná jaksi masce: bílá, růžová, s růžovými, nachovými rty, se světlounce plavým plnovousem a s ještě dost hustými plavými vlasy. Oči byly nějak příliš modré a jejich pohled nějak příliš těžký a nehybný. V té hezké a na svůj věk neobyčejně mladistvé tváři bylo cosi strašně nepříjemného. Svidrigajlov byl oblečený elegantně, letně, lehce, obzvlášť se blýskal prádlem. Na prstě měl obrovský prsten s drahým kamenem.

„Copak se mám ještě párat i s vámi," řekl najednou Raskolnikov a s křečovitou netrpělivostí šel rovnou na věc. „I když jste možná ten nejnebezpečnější člověk, pokud budete chtít škodit, já se už nechci dál přemáhat. Hned vám ukážu, že si sebe tak necením, jak si asi myslíte. Vězte tedy, že jsem k vám přišel rovnou vám říct, že jestli trváte na svém dřívějším úmyslu vůči mé sestře a jestli k tomu chcete nějak využít něco z toho, co vyšlo najevo v poslední době, tak vás zabiju dřív, než mě dostanete do vězení. Moje slovo platí: víte, že ho dokážu dodržet. Zadruhé, jestli mi chcete něco oznámit – protože se mi celou tu dobu zdálo, jako byste mi chtěl něco říct –, tak to oznamte rychle, protože čas je drahý a možná už bude velmi brzo pozdě."

„A kam tolik spěcháte?" zeptal se Svidrigajlov a zvědavě si ho prohlížel.

„Každý má své kroky," pronesl zachmuřeně a netrpělivě Raskolnikov.

„Sám jste mě teď vyzýval k upřímnosti, a hned na první otázku odmítáte odpovědět," poznamenal Svidrigajlov s úsměvem. „Pořád se vám zdá, že mám nějaké cíle, a proto se na mě díváte podezíravě. No, to je ve vašem postavení naprosto pochopitelné. Ale ať se s vámi sblížit sebevíc chci, přece jen si nedám tu práci, abych vám to vymlouval. Namouduši, ta hra nestojí za svíčky, a mluvit jsem s vámi o ničem tak zvláštním ani nezamýšlel."

„Tak proč jsem vám byl tolik potřeba? Vždyť jste se kolem mě točil?"

„Ale prostě jako zvědavý subjekt k pozorování. Zalíbil jste se mi fantastičností svého postavení – tím! Kromě toho jste bratr osoby, která mě velmi zajímala, a konečně jsem od té osoby samotné svého času strašně mnoho a často o vás slýchal, z čehož jsem usoudil, že na ni máte velký vliv; copak je to málo? He-he-he! Ostatně se přiznávám, že vaše otázka je pro mě velmi složitá a těžko se mi na ni odpovídá. No vidíte, například vy jste teď za mnou šel nejen kvůli věci, ale pro něco nového? Že je to tak? Že je to tak?“ naléhal Svidrigajlov se šibalským úsměvem. „No, tak si po tomhle představte, že já sám jsem, už když jsem sem jel, ve vagonu, počítal právě s vámi, že mi taky řeknete něco *nového* a že si právě od vás budu moct něco vypůjčit! Takoví jsme to boháči!“

„Co si vypůjčit?“

„Co vám mám říct? Copak já vím co? Vidíte, v jakém hostinci pořád vysedávám, a je mi tu blaze, totiž ne že by blaze, ale tak, někde si přece sednout člověk musí. No, vezměte třeba tu ubohou Káťu – viděl jste?... No, kdybych byl, řekněme, aspoň žrout, klubový labužník, ale vidíte, co já dokážu jíst!“ Ukázal prstem do kouta, kde na malém stolku na plechovém talířku stály zbytky příšerného bifteku s bramborami. „Mimochodem, obědval jste? Já jsem si něco zakousl a víc nechci. Víno například vůbec nepiju. Kromě šampaňského žádné, a i toho šampaňského za celý večer jen sklenici, a i z té mě bolí hlava. Tohle jsem si ted dal přinést, abych se trochu vzpružil, protože se někam chystám, a vidíte mě ve zvláštním rozpoložení. Proto jsem se předtím taky schovával jako školák, protože jsem si myslel, že mě budete rušit; ale zdá se,“ vytáhl hodinky, „že s vámi můžu zůstat hodinu; teď je půl páté. Věříte, kdyby aspoň něco bylo; no, být statkářem, no, otcem, no, hulánem, fotografem, novinářem... n-nic, žádný obor! Někdy je to dokonce nuda. Opravdu, myslel jsem, že mi řeknete něco nového.“

„Ale kdo vy vlastně jste a proč jste sem přijel?“

„Kdo jsem? Víte to: šlechtic, sloužil jsem dva roky u kavalerie, pak jsem se tady v Petrohradě jen tak potloukal, pak jsem se oženil s Marfou Petrovnou a žil jsem na venkově. To je celý můj životopis!“

„Vy jste, tuším, hráč?“

„Ne, jakýpak já jsem hráč. Falešný hráč – to není hráč.“

„A vy jste byl falešný hráč?“

„Ano, byl jsem falešný hráč.“

„A co, bili vás?“

„Stávalo se. A co?“

„No, tak vás tedy mohli vyzvat na souboj… a vůbec, to člověka oživuje.“

„Nebudu vám odporovat, a kromě toho nejsem žádný mistr ve filozofování. Přiznám se vám, že jsem sem přijel spíš kvůli ženským, a co nejdřív.“

„Sotva jste pohřbil Marfu Petrovnu?“

„No ano,“ usmál se Svidrigajlov s odzbrojující upřímností. „A co má být? Zdá se, že na tom něco špatného shledáváte, že o ženách tak mluvím?“

„Totiž jestli shledávám, nebo neshledávám něco špatného na zhýralosti?“

„Na zhýralosti! No vida, kam míříte! Ostatně vám popořádku nejdřív odpovím, co se týče ženy vůbec; víte, mám chuť si povídat. Řekněte, proč bych se měl krotit? Proč bych se měl ženských vzdávat, když už je mám rád? Aspoň nějaké zaměstnání.“

„Takže tady doufáte jen ve zhýralost?“

„No a co, tak třeba ve zhýralost! Co pořád všichni s tou zhýralostí! Ale mám rád aspoň přímou otázku. V té zhýralosti je aspoň něco stálého, co je dokonce založeno na přírodě a nepodléhá fantazii, něco, co přebývá v krvi jako věčně rozžhavený uhlík, věčně to rozněcuje, a co se ještě dlouho, i s léty, možná tak brzo neuhasí. Uznejte sám, není to svého druhu zaměstnání?“

„Co se z toho radovat? To je nemoc, a nebezpečná."

„Á, tam míříte! Souhlasím, že je to nemoc, jako všechno, co překračuje míru – a tady se míra rozhodně překročit musí –, ale zaprvé je to přece u každého jinak, a zadruhé, samozřejmě, ve všem dodržuj míru, vypočítavost, třeba i podlou, ale co se dá dělat? Kdyby tohle nebylo, člověk by se tak možná musel zastřelit. Souhlasím, že slušný člověk je povinen se nudit, ale přece jen…"

„A vy byste se dokázal zastřelit?"

„No tohle!" odrazil to s odporem Svidrigajlov. „Udělejte mi laskavost, nemluvte o tom," dodal spěšně a dokonce bez jakéhokoli chvástání, které se projevovalo ve všech jeho dřívějších slovech. Dokonce jako by se mu i tvář změnila. „Přiznávám se k neodpustitelné slabosti, ale co se dá dělat: bojím se smrti a nemám rád, když se o ní mluví. Víte, že jsem trochu mystik?"

„Á! Přízraky Marfy Petrovny! Co, chodí pořád?"

„Ale co, nepřipomínejte je; v Petrohradě ještě nebyly; a čert je vem!" vykřikl jaksi podrážděně. „Ne, raději si promluvme o tom… ačkoli… Hm! Ech, mám málo času, nemůžu s vámi zůstat dlouho, a je to škoda! Měl bych vám co sdělit."

„A co máte, ženskou?"

„Ano, ženskou, tak, jeden nečekaný případ… ne, o tom nemluvím."

„No, a ohavnost celého tohohle prostředí už na vás nepůsobí? Už jste ztratil sílu zastavit se?"

„A vy si činíte nárok i na sílu? He-he-he! Teď jste mě ale překvapil, Rodione Romanyči, i když jsem předem věděl, že to tak bude. Vy mi tu vykládáte o zhýralosti a o estetice! Vy jste Schiller, vy jste idealista! Tohle všechno samozřejmě tak má být a museli bychom se divit, kdyby to bylo jinak, ale přece jen je to ve skutečnosti nějak podivné… Ach, škoda, že je málo času, protože vy sám jste převelice zajímavý subjekt! A mimochodem, máte rád Schillera? Já ho mám strašně rád."

„Vy jste ale chvastoun!" pronesl s jistým odporem Raskolnikov.

„Ale namouduši, nejsem!“ odpověděl Svidrigajlov a chechtal se. „Ostatně se nepřu, ať jsem tedy chvastoun; ale proč se trochu nepochvástat, když je to neškodné. Sedm let jsem prožil na venkově u Marfy Petrovny, a proto teď, když jsem se vrhl na chytrého člověka, jako jste vy – na chytrého a v nejvyšší míře zajímavého –, jsem prostě rád, že si můžu popovídat, a kromě toho jsem vypil tuhle půlsklenici vína a už mi to maličko vlezlo do hlavy. A hlavně, existuje jedna okolnost, která mě hodně rozjařila, ale o které… pomlčím. Kam jdete?“ zeptal se najednou vyděšeně Svidrigajlov.

Raskolnikov se začal zvedat. Bylo mu těžko i dusno a nějak trapně, že sem přišel. O Svidrigajlovovi nabyl přesvědčení, že je to ten nejprázdnější a nejnicotnější padouch na světě.

„E-ech! Posaďte se, zůstaňte,“ prosil Svidrigajlov, „a dejte si přinést aspoň čaj. No posaďte se, já už nebudu žvanit nesmysly, totiž o sobě. Něco vám povím. No, chcete, povím vám, jak mě jedna žena, řečeno vaším stylem, ‚spasila‘? Bude to dokonce odpověď na vaši první otázku, protože ta osoba je vaše sestra. Můžu vyprávět? A zabijeme čas.“

„Vyprávějte, ale doufám, že vy…“

„Ó, nemějte strach! Avdoťja Romanovna navíc dokáže i v tak mizerném a prázdném člověku, jako jsem já, vzbudit jen tu nejhlubší úctu.“

IV

„Možná víte – ostatně jsem vám to sám vyprávěl," začal Svidrigajlov, „že jsem tady seděl v dlužnickém vězení, kvůli obrovskému účtu, a neměl jsem v dohledu ani ty nejmenší prostředky, jak ho zaplatit. Nemá smysl rozvádět podrobnosti o tom, jak mě tenkrát Marfa Petrovna vyplatila; víte vůbec, do jakého omámení se dokáže žena někdy zamilovat? Byla to žena poctivá, velmi rozumná, i když naprosto nevzdělaná. Představte si tedy, že právě tahle žárlivá a poctivá žena se po mnoha strašných výbuších a výčitkách uráčila uzavřít se mnou jistý druh smlouvy, kterou pak dodržovala po celou dobu našeho manželství. Jde o to, že byla značně starší než já, a kromě toho pořád nosila v ústech nějaký hřebíček. Měl jsem v duši tolik svinstva, a svého druhu i poctivosti, že jsem jí rovnou oznámil, že jí naprosto věrný být nemůžu. To přiznání ji přivedlo k zuřivosti, ale má hrubá upřímnost se jí, zdá se, svým způsobem zalíbila: ‚Tak on mě tedy sám nechce podvádět, když to takhle předem oznamuje,' – no, a pro žárlivou ženu je to to hlavní. Po dlouhém pláči jsme mezi sebou uzavřeli takovouhle ústní smlouvu: za prvé, nikdy Marfu Petrovnu neopustím a navždy zůstanu jejím mužem; za druhé, bez jejího svolení se nikam nevzdálím; za třetí, stálou milenku si nikdy nepořídím; za čtvrté, Marfa Petrovna mi za to dovolí občas se podívat po děvečkách ze služebnictva, ale nejinak než s jejím tajným vědomím; za páté, chraň mě bůh zamilovat se do ženy z našeho stavu; za šesté, kdyby mě náhodou, chraň bůh, navštívila nějaká vášeň, velká a vážná, pak se mám Marfě Petrovně svěřit. Co se týče posledního bodu, byla ostatně Marfa Petrovna celou dobu docela klid-

ná; byla to chytrá žena, a tudíž se na mě nemohla dívat jinak než jako na zhýralce a sukničkáře, který se vážně zamilovat nedokáže. Jenže chytrá žena a žárlivá žena jsou dvě různé věci, a v tom právě je ta potíž. Ostatně, abychom mohli o některých lidech soudit nestranně, musíme se předem vzdát jistých předpojatých názorů a všední zvyklosti, jakou máme k lidem a věcem, které nás obvykle obklopují. Na váš úsudek, víc než na čí jiný, mám právo spoléhat. Možná jste už o Marfě Petrovně slyšel spoustu směšného a nesmyslného. Opravdu měla některé velmi směšné zvyky; ale řeknu vám rovnou, že upřímně lituji nesčetných trápení, kterých jsem byl příčinou. No, a to by snad stačilo na velmi slušnou oraison funèbre nejněžnější manželce od nejněžnějšího manžela. Když jsme se hádali, většinou jsem mlčel a nerozčiloval se, a tohle gentlemanství skoro vždycky dosáhlo svého; působilo na ni, a dokonce se jí líbilo; byly případy, kdy na mě byla dokonce hrdá. Ale vaši sestřičku přece jen nesnesla. A jak se to vůbec mohlo stát, že se odvážila vzít si takovou krasavici do domu, za vychovatelku! Vysvětluji si to tím, že Marfa Petrovna byla žena vášnivá a vnímavá a že se prostě a jednoduše sama zamilovala – doslova zamilovala – do vaší sestřičky. No, a co teprve Avdoťja Romanovna! Hned na první pohled jsem moc dobře pochopil, že je zle, a – co myslíte? – rozhodl jsem se, že na ni ani nepozvednu oči. Ale Avdoťja Romanovna sama udělala první krok – věříte, nebo ne? Věříte taky, že Marfa Petrovna došla tak daleko, že se na mě zpočátku dokonce zlobila za to, že o vaší sestře pořád mlčím, za to, že jsem tak lhostejný k jejím neustálým a zamilovaným chvalozpěvům na Avdoťju Romanovnu? Sám nechápu, co vlastně chtěla! No, Marfa Petrovna samozřejmě Avdoťje Romanovně vyklopila všechno, co o mně věděla, až do posledního puntíku. Měla takovou nešťastnou vlastnost, že úplně všem vykládala všechna naše rodinná tajemství a všem si na mě bez ustání stěžovala; jak by si mohla nechat ujít takovou novou a krásnou přítelkyni? Myslím, že spolu ani o ničem jiném nemluvily než o mně, a Avdoťja Romanovna se bezpochyby dozvěděla

všechny ty temné, tajemné pohádky, které se mi připisují… Vsadím se, že jste už něco takového slyšel taky?“

„Slyšel. Lužin vás obviňoval, že jste dokonce zavinil smrt nějakého dítěte. Je to pravda?“

„Buďte tak laskav a nechte všechny ty sprostoty na pokoji,“ odbyl ho znechuceně a nevrle Svidrigajlov, „jestli o všech těch nesmyslech tak nutně chcete vědět, tak vám o tom někdy povím zvlášť, ale teď…“

„Mluvilo se taky o nějakém vašem lokajovi na venkově, že prý jste taky něco zavinil.“

„Buďte tak laskav, dost!“ přerušil ho znovu se zjevnou netrpělivostí Svidrigajlov.

„Není to ten lokaj, co vám po smrti chodil nacpávat dýmku… sám jste mi to vyprávěl?“ rozčiloval se čím dál víc Raskolnikov.

Svidrigajlov se na Raskolnikova pozorně podíval a tomu se zdálo, že se v tom pohledu na okamžik mihl, jako blesk, zlý úsměšek, ale Svidrigajlov se ovládl a odpověděl velmi zdvořile:

„Je to přesně ten. Vidím, že vás tohle všechno taky nesmírně zajímá, a budu považovat za svou povinnost uspokojit při první vhodné příležitosti vaši zvědavost ve všech bodech. Čert aby to vzal! Vidím, že na někoho opravdu můžu působit jako romantická postava. Posuďte tedy sám, jak moc musím potom děkovat nebožce Marfě Petrovně za to, že vaší sestřičce o mně napovídala tolik tajemného a zajímavého. Netroufám si soudit, jaký to udělalo dojem; ale v každém případě to pro mě bylo výhodné. Navzdory vší přirozené nechuti, kterou ke mně Avdoťja Romanovna cítila, a navzdory mému věčně zachmuřenému a odpudivému vzezření – bylo jí mě nakonec líto, líto ztraceného člověka. A když je dívčímu srdci někoho *líto*, pak je to pro ni samozřejmě to nejnebezpečnější ze všeho. To už nutně chce i ‚zachránit‘, i přivést k rozumu, i vzkřísit, i povolat k ušlechtilejším cílům, i znovu zrodit k novému životu a činnosti – no, víte sám, co se dá v tomhle směru navysnívat. Hned jsem pochopil, že ptáček sám letí do sítě, a připravil

jsem se zase já. Vy se, zdá se, mračíte, Rodione Romanyči? To nic, prosím, celá věc, jak víte, skončila ničím. Čert aby to vzal, kolik já toho vína piju! Víte, mně bylo odjakživa líto, od samého začátku, že osud nedopřál vaší sestře narodit se ve druhém nebo třetím století našeho letopočtu, někde jako dcera vládnoucího knížátka nebo nějakého místodržitele nebo prokonzula v Malé Asii. Bezpochyby by byla jednou z těch, které podstoupily mučednickou smrt, a určitě by se usmívala, i kdyby jí pálili prsa rozžhavenými kleštěmi. Šla by do toho schválně sama, a ve čtvrtém a pátém století by odešla do egyptské pouště a žila by tam třicet let a živila by se kořínky, vytržením a viděními. Ona sama po ničem jiném netouží, jen po tom, a dožaduje se, aby mohla co nejdřív za někoho podstoupit nějaké utrpení, a když jí to utrpení nedáte, tak třeba i vyskočí z okna. Slyšel jsem něco o jakémsi panu Razumichinovi. Je to prý rozumný mladík – ostatně to ukazuje i jeho příjmení, asi to bude seminarista – no, tak ať tedy na vaši sestru dává pozor. Zkrátka, myslím, že jsem ji pochopil, a pokládám si to za čest. Ale tenkrát, totiž na začátku známosti, sám víte, je člověk vždycky jaksi lehkomyslnější a hloupější, dívá se mylně, vidí něco jiného. Čert aby to vzal, proč je jenom tak krásná? Já za to nemůžu! Zkrátka, u mě to začalo tím nejneovladatelnějším smyslným vzplanutím. Avdoťja Romanovna je strašlivě cudná, neslýchaně a nevídaně. Všimněte si, sděluji vám to o vaší sestře jako fakt. Je cudná možná až chorobně, navzdory celému svému širokému rozumu, a to jí uškodí. Zrovna tehdy se u nás objevila jedna dívka, Paraša, černooká Paraša, kterou právě přivezli z jiné vesnice, děvečka ze služebnictva, kterou jsem do té doby nikdy neviděl – moc hezoučká, ale neuvěřitelně hloupá: dala se do pláče, spustila nářek na celý dvůr, a byl z toho skandál. Jednou po obědě si mě Avdoťja Romanovna schválně vyhledala, když jsem byl sám v aleji v zahradě, a s jiskřícíma očima ode mě *požadovala*, abych ubohou Parašu nechal na pokoji. To byl snad vůbec první náš rozhovor mezi čtyřma očima. Samozřejmě jsem si pokládal za čest vyhovět jejímu

přání, snažil jsem se předstírat, že jsem otřesený, zahanbený, no, zkrátka, sehrál jsem tu roli docela slušně. Začaly styky, tajemné rozhovory, mravní ponaučení, kázání, prosby, úpěnlivé prosby, dokonce slzy – věříte, dokonce slzy! Takové síly dosahuje u některých dívek vášeň pro propagandu! Já jsem samozřejmě všechno svedl na svůj osud, předstíral jsem, že lačním a žízním po světle, a nakonec jsem pustil do hry ten největší a neotřesitelný prostředek k dobytí ženského srdce, prostředek, který nikdy nikoho nezklame a který působí rozhodně na všechny do jedné, bez jakékoli výjimky. Ten prostředek je známý – lichotka. Není na světě nic těžšího než upřímnost a není nic snazšího než lichotka. Když je v upřímnosti jen jedna setina noty falešná, hned vznikne disonance a po ní – skandál. Kdežto když je v lichotce všechno falešné, až do poslední noty, i tak je příjemná a poslouchá se ne bez potěšení; třeba i s hrubým potěšením, ale přece jen s potěšením. A ať je lichotka sebehrubší, aspoň polovina z ní se člověku určitě zdá pravdivá. A to platí pro všechny stupně rozvoje a všechny vrstvy společnosti. I vestálku lze svést lichotkou. A o obyčejných lidech ani nemluvě. Nemůžu si bez smíchu vzpomenout, jak jsem jednou sváděl jednu dámu, oddanou svému muži, svým dětem a svým ctnostem. Jak to bylo veselé a jak málo práce to dalo! A ta dáma byla opravdu ctnostná, aspoň po svém. Celá moje taktika spočívala v tom, že jsem byl prostě každou minutu zdrcený a padal jsem na tvář před její cudností. Lichotil jsem bezbožně, a sotva jsem dosáhl stisku ruky, ba i pohledu, hned jsem si vyčítal, že jsem jí ho vyrval násilím, že se bránila, že se bránila tak, že bych určitě nikdy nic nedostal, kdybych sám nebyl tak zkažený; že ve své nevinnosti nepředvídala úskok a podlehla neúmyslně, aniž to sama věděla, aniž to tušila, a tak dále, a tak dále. Zkrátka, dosáhl jsem všeho, a moje dáma zůstávala v nejvyšší míře přesvědčená, že je nevinná a cudná a plní všechny své povinnosti a závazky, a že padla úplně nešťastnou náhodou. A jak se na mě rozzlobila, když jsem jí nakonec oznámil, že podle mého upřímného přesvědčení hledala

rozkoš úplně stejně jako já. Ubohá Marfa Petrovna taky strašně podléhala lichotkám, a kdybych jen chtěl, určitě bych si ještě za jejího života přepsal celé její panství na sebe. Ale já toho vína strašně moc piju a žvaním. Doufám, že se nebudete zlobit, když teď zmíním, že se tentýž účinek začal dostavovat i u Avdoťji Romanovny. Jenže já sám jsem byl hloupý a netrpělivý a celou věc jsem pokazil. Avdoťje Romanovně se už předtím několikrát – a jednou nějak obzvlášť – strašně nelíbil výraz mých očí, věříte tomu? Zkrátka, čím dál silněji a neopatrněji v nich vzplával jistý oheň, který ji děsil a který se jí nakonec zprotivil. Nemá cenu vyprávět podrobnosti, ale rozešli jsme se. Tady jsem zase udělal hloupost. Pustil jsem se tím nejhrubším způsobem do posměšků nad všemi těmi propagandami a obracením na víru; Paraša znovu vstoupila na scénu, a nejen ona – zkrátka, začala Sodoma. Ach, kdybyste jen jednou v životě viděl, Rodione Romanyči, oči vaší sestřičky, jak umějí někdy zajiskřit! To nic, že jsem teď opilý a že jsem už vypil celou sklenici vína, mluvím pravdu; ujišťuji vás, že se mi ten pohled zdál ve snu; šustění jejích šatů jsem už nakonec nemohl snést. Opravdu, myslel jsem, že dostanu padoucnici; nikdy by mě nenapadlo, že můžu dojít k takovému šílenství. Zkrátka, bylo nutné se usmířit; ale to už bylo nemožné. A představte si, co jsem tenkrát udělal? Do jakého otupění může vztek člověka dohnat! Nikdy nic nepodnikejte ve vzteku, Rodione Romanyči. Počítal jsem s tím, že Avdoťja Romanovna je vlastně žebračka – ach, promiňte, to jsem nechtěl… ale není to stejně jedno, když se tím vyjadřuje stejný pojem? –, zkrátka, že žije z práce svých rukou, že živí i matku, i vás – ach, čert to vem, zase se mračíte… –, a tak jsem se rozhodl nabídnout jí všechny své peníze – asi tak třicet tisíc jsem tenkrát mohl dát dohromady –, jen aby se mnou utekla, třeba sem, do Petrohradu. Samozřejmě bych jí tu přísahal věčnou lásku, blaženost a tak dále, a tak dále. Věříte, že jsem tenkrát byl tak zabouchnutý, že kdyby mi řekla: zařízni nebo otrav Marfu Petrovnu a ožeň se se mnou – hned by to bylo hotové! Ale všechno skončilo ka-

tastrofou, kterou už znáte, a sám můžete posoudit, do jakého vzteku jsem se mohl dostat, když jsem se dozvěděl, že Marfa Petrovna tenkrát sehnala toho nejpodlejšího úředníčka, Lužina, a málem spíchla svatbu – což by vlastně bylo totéž, co jsem navrhoval já. Je to tak? Je to tak? Že je to tak? Všímám si, že jste začal nějak velmi pozorně poslouchat… zajímavý mladý muž…“

Svidrigajlov netrpělivě uhodil pěstí do stolu. Zrudl. Raskolnikov jasně viděl, že sklenice nebo sklenice a půl šampaňského, které vypil, když nenápadně usrkával po douškách, na něj zapůsobily chorobně – a rozhodl se příležitosti využít. Svidrigajlov mu byl velmi podezřelý.

„No, po tomhle jsem už naprosto přesvědčený, že jste i sem přijel kvůli mé sestře,“ řekl Svidrigajlovovi přímo a nijak to neskrýval, aby ho ještě víc podráždil.

„Ech, ale jděte,“ jako by se najednou vzpamatoval Svidrigajlov, „vždyť jsem vám říkal… a kromě toho mě vaše sestra nemůže vystát.“

„No, o tom, že vás nemůže vystát, jsem přesvědčený i já, ale o to ted nejde.“

„A vy jste přesvědčený, že mě nemůže vystát?“ Svidrigajlov přimhouřil oči a posměšně se usmál. „Máte pravdu, nemiluje mě; ale nikdy za nic neručte ve věcech, které se odehrály mezi mužem a ženou nebo mezi milencem a milenkou. Tam je vždycky jeden koutek, který celému světu navždy zůstane neznámý a který znají jen ti dva. Ručíte za to, že se na mě Avdoťja Romanovna dívala s odporem?“

„Podle některých vašich slov a slovíček během vašeho vyprávění si všímám, že s Duňou i teď máte své plány a ty nejnaléhavější úmysly, samozřejmě podlé.“

„Cože! Mně unikala taková slova a slovíčka?“ lekl se najednou nanejvýš naivně Svidrigajlov a nevěnoval ani tu nejmenší pozornost přívlastku, který jeho úmyslům Raskolnikov přiřkl.

„Však vám unikají i teď. No, čeho se třeba tak bojíte? Čeho jste se teď najednou lekl?“

„Já se bojím a leknu? Leknu se vás? Spíš byste se měl bát vy mě, cher ami. A jaký je to ale nesmysl… Ostatně jsem se opil, to vidím; málem jsem se zase prořekl. K čertu s vínem! Hej, vodu!“

Popadl láhev a bez okolků ji vyhodil z okénka. Filip přinesl vodu.

„To je všechno hloupost,“ řekl Svidrigajlov, namočil ručník a přiložil si ho na hlavu, „ale já vás můžu jediným slovem usadit a všechna vaše podezření rozdrtit na prach. Víte například, že se žením?“

„To jste mi už říkal i předtím.“

„Říkal? Zapomněl jsem. Ale tenkrát jsem to nemohl říct s jistotou, protože jsem ještě ani neviděl nevěstu; jen jsem to měl v úmyslu. No, a teď už nevěstu mám, a věc je hotová, a nebýt neodkladných záležitostí, určitě bych vás vzal a hned bych vás k nim zavezl – protože se vás chci zeptat na radu. Hej, čert aby to vzal! Zbývá jen deset minut. Vidíte, podívejte se na hodinky; ale ostatně vám to povím, protože je to zajímavá věcička, ta moje ženitba, totiž svým způsobem – kam jdete? Zase odcházet?“

„Ne, teď už neodejdu.“

„Vůbec neodejdete? To se uvidí! Zavezu vás tam, to je pravda, ukážu vám nevěstu, ale jen ne teď, protože vy teď budete muset brzo jít. Vy doprava, já doleva. Znáte tu Resslichovou? Právě tu Resslichovou, u které teď bydlím – co? Slyšíte? Ne, co myslíte, právě ta, o které se říká, že ta holka, ve vodě, v zimě – no, slyšíte? Slyšíte? No, tak ta mi tohle všechno uvařila; tobě, povídá, je nějak smutno, trochu se pobav. Já jsem totiž člověk zachmuřený, nudný. Myslíte, že veselý? Ne, zachmuřený: nikomu neškodím, ale sedím v koutě; někdy ze mě tři dny nikdo slovo nedostane. Ale tahle Resslichová, ta potvora, to vám řeknu, ta má v hlavě tohle: omrzí mě to, ženu nechám a odjedu, a žena zůstane jí a ona ji pustí do oběhu; totiž v naší vrstvě, a ještě výš. Je tam, povídá, takový jeden ochrnutý otec, úředník na penzi, sedí v křesle a už třetí rok nehne nohama. Je tam, povídá, i matka, rozumná dáma, ta maminka. Syn někde slouží v gubernii, nepomáhá.

„Dcera se vdala a nenavštěvuje je, a na krku mají dva malé synovce – jako by vlastních bylo málo –, a z gymnázia vzali, než dostudovala, holčičku, svou nejmladší dceru, za měsíc jí bude teprve šestnáct, a tedy ji za měsíc můžou provdat. Totiž za mě. Jeli jsme tam; je to u nich tak směšné; představím se: statkář, vdovec, ze známého rodu, s takovými a takovými styky, s kapitálem – no a co, že je mi padesát a jí ještě není ani šestnáct? Kdo by se na to díval? Ale je to lákavé, co? Je to přece lákavé, cha-cha! Měl byste vidět, jak jsem se s tatínkem a maminkou rozpovídal! Za to, abyste se na mě v tu chvíli mohl jen podívat, by se mělo platit. Ona vyjde, udělá pukrle, no, dovedete si představit, ještě v krátkých šatečkách, nerozvinuté poupátko, červená se, vzplane jako ranní červánky – samozřejmě jí to řekli. Nevím, jak jste na tom vy s ženskými tvářičkami, ale podle mě tohle šestnáctiletí, tahle ještě dětská očka, tahle bázlivost a slzičky studu – podle mě je to víc než krása, a ona je k tomu ještě jako obrázek. Světlé vlásky, natočené do malých kudrlinek jako u beránka, baculaté rtíky, rudé, nožky – rozkoš!... No, seznámili jsme se, oznámil jsem, že spěchám kvůli rodinným záležitostem, a hned druhý den, totiž předevčírem, nám dali požehnání. Od té doby, kdykoli přijedu, hned si ji posadím na klín a už ji nepustím... No, vzplane jako červánky, a já ji každou chvíli líbám; maminka jí samozřejmě vštěpuje, že to je prý tvůj muž a že se to tak má, zkrátka, samý med! A tenhle dnešní stav, ženichovský, je opravdu možná ještě lepší než manželský. Tomu se říká La nature et la vérité! Cha-cha! Párkrát jsem si s ní popovídal – ta holka vůbec není hloupá; občas se na mě tak kradmo podívá, že mě to až propálí. A víte, má tvářičku jako Raffaelova Madona. Sixtinská Madona má přece fantastickou tvář, tvář truchlivé boží bláznivky, nepadlo vám to do oka? No, tak něco v tom smyslu. Hned jak nám dali požehnání, druhý den jsem přivezl dárky za tisíc pět set: jednu diamantovou soupravu, druhou perlovou a stříbrnou dámskou toaletní skříňku – takhle velkou, se všelijakými věcičkami, až i jí, té madoně, tvářička zrůžověla. Včera

jsem si ji posadil na klín, a asi až moc bez okolků – celá vzplanula a vyhrkly jí slzičky, ale nechce to dát najevo, sama celá hoří. Všichni na chvíli odešli, zůstali jsme spolu úplně sami, a ona se mi najednou vrhne kolem krku – sama, poprvé –, obejme mě oběma ručkama, líbá mě a přísahá, že mi bude poslušnou, věrnou a dobrou ženou, že mě udělá šťastným, že tomu věnuje celý život, každou minutu svého života, že všechno, všechno obětuje, a za to všechno chce ode mě mít jen *mou úctu* a víc, povídá, ‚nic, nic nepotřebuju, žádné dárky!' Uznejte sám, že vyslechnout takové vyznání mezi čtyřma očima od takového šestnáctiletého andílka, v tylových šatečkách, s natočenými kudrlinkami, s ruměncem dívčího studu a se slzičkami nadšení v očích – uznejte sám, že je to docela lákavé. Je to lákavé, že ano? Za něco to stojí, co? No, stojí, ne? No… no poslyšte… no, pojeďme k mé nevěstě… jenom ne teď!"

„Zkrátka, ve vás ten obludný rozdíl věku a vývoje probouzí smyslnost! A to se opravdu takhle oženíte?"

„A proč ne? Rozhodně. Každý se stará sám o sebe a nejveseleji si žije ten, kdo dokáže sám sebe ošálit líp než všichni ostatní. Cha-cha! Ale proč jste do té ctnosti vjel i s celou ojí? Mějte slitování, příteli, já jsem hříšný člověk. He-he-he!"

„Děti Katěriny Ivanovny jste ovšem zaopatřil. Ostatně… ostatně jste k tomu měl své důvody… teď už všemu rozumím."

„Děti mám vůbec rád, mám děti moc rád," rozřehtal se Svidrigajlov. „Co se toho týče, můžu vám dokonce vyprávět jednu nanejvýš zajímavou příhodu, která trvá dodnes. Hned první den po příjezdu jsem se vydal po všelijakých těch stokách, no, po sedmi letech jsem se do toho přímo vrhl. Asi jste si všiml, že se s tou svou společností nijak nehrnu dát dohromady, s bývalými přáteli a kamarády. No, a vydržím bez nich co nejdéle. Víte, u Marfy Petrovny na venkově mě k smrti trápily vzpomínky na všechna ta tajemná místa a místečka, kde ten, kdo se vyzná, může najít leccos. Čert aby to vzal! Lid chlastá, vzdělaná mládež z ne-

činnosti vyhořívá v nesplnitelných snech a sněních, mrzačí se v teoriích; odněkud se sem nahrnuli židé, schovávají peníze, a všechno ostatní hýří. Hned od prvních hodin na mě to město zavanulo známým pachem. Dostal jsem se na jeden takzvaný taneční večer – strašná stoka, a já mám stoky rád právě s trochou špíny –, no, samozřejmě kankán, jaký nikde není a jaký za mých časů ani nebýval. Ano, prosím, v tom je pokrok. Najednou se dívám, holčička, tak třináctiletá, roztomile oblečená, tančí s jedním virtuózem; další před ní tančí vis-à-vis. A u stěny na židli sedí její matka. No, dovedete si představit, jaký to byl kankán! Holčička je v rozpacích, červená se, nakonec se urazí a začne plakat. Virtuóz ji popadne, začne ji točit a předvádět se před ní, všichni kolem se chechtají a – v takových chvílích mám naše publikum rád, i když je to publikum kankánové – chechtají se a křičí: ‚Dobře jí tak, tak se to má! Ať nevozí děti!' No, mně je to fuk, a do toho mi nic není: jestli se utěšují logicky, nebo nelogicky! Hned jsem si vyhlédl své místo, přisedl jsem si k matce a začnu o tom, že jsem tu taky přespolní, že jsou tu všichni samí hulváti, že nedokážou rozeznat skutečné přednosti a projevovat náležitou úctu; dal jsem najevo, že mám spoustu peněz; nabídl jsem, že je odvezu svým kočárem; odvezl jsem je domů, seznámil jsem se – bydlí v nějaké komůrce u podnájemníků, zrovna přijely. Prohlásily, že mou známost může ona i její dcera pokládat jedině za čest; dozvídám se, že nemají kde hlavu složit a že přijely něco vyřizovat na nějakém úřadě; nabízím služby, peníze; dozvídám se, že na ten večer šly omylem, protože si myslely, že se tam opravdu učí tančit; nabízím, že z mé strany přispěju k vychování mladé slečny, k francouzštině a tancům. Přijímají s nadšením, pokládají si to za čest, a dodnes se s nimi znám… Chcete, zajedeme tam – jenom ne teď."

„Nechte toho, nechte těch svých podlých, nízkých historek, vy zhýralý, nízký, smyslný člověče!"

„Ten náš Schiller, náš Schiller, ach ten Schiller! Où va-t-elle la vertu se nicher? A víte, já vám budu takové věci vyprávět schválně, abych

slyšel, jak vykřikujete. To je rozkoš!“

„Inu ovšem, copak nejsem v tuhle chvíli sám pro sebe k smíchu?“ zamumlal zlostně Raskolnikov.

Svidrigajlov se chechtal z plna hrdla; nakonec zavolal Filipa, zaplatil a začal se zvedat.

„No, ale to jsem se opil, assez causé!“ řekl. „To je rozkoš!“

„Jakpak byste necítil rozkoš,“ vykřikl Raskolnikov a taky vstal, „copak není pro ošoupaného zhýralce rozkoš vyprávět o takových dobrodružstvích – když má přitom v úmyslu nějakou podobně obludnou věc –, a ještě za takových okolností a takovému člověku, jako jsem já… To dráždí.“

„No, jestli je to tak,“ odpověděl Svidrigajlov dokonce s jistým údivem a prohlížel si Raskolnikova, „jestli je to tak, pak jste sám pořádný cynik. Materiálu v sobě máte aspoň ohromně. Uvědomovat si toho dokážete hodně, hodně… no, ale i udělat toho dokážete hodně. No, ale dost už. Upřímně lituji, že jsem si s vámi tak málo popovídal, ale vy mi neutečete… Jen počkejte…“

Svidrigajlov vyšel z hostince. Raskolnikov za ním. Svidrigajlov ovšem nebyl nijak zvlášť opilý; víno mu vlezlo do hlavy jen na okamžik a opilost každou minutou vyprchávala. Něco ho velmi zaměstnávalo, něco nesmírně důležitého, a mračil se. Jakési očekávání ho zřejmě rozrušovalo a znepokojovalo. K Raskolnikovovi se v posledních minutách nějak najednou změnil a každou minutou byl hrubší a posměšnější. Raskolnikov si toho všeho všiml a byl taky neklidný. Svidrigajlov mu byl velmi podezřelý; rozhodl se, že půjde za ním.

Sešli na chodník.

„Vy doprava a já doleva, nebo třeba naopak, jenom – adieu, mon plaisir, na radostné shledanou!“

A vydal se doprava k Sennému náměstí.

V

Raskolnikov šel za ním.

„Co to má být!“ vykřikl Svidrigajlov a otočil se. „Vždyť jsem, myslím, řekl…“

„To znamená, že se vás teď nepustím.“

„Co-o-o?“

Oba se zastavili a oba se na sebe chvíli dívali, jako by se navzájem měřili.

„Ze všech vašich napůl opilých historek,“ odsekl ostře Raskolnikov, „jsem *s jistotou* vyvodil, že jste se nejen nevzdal svých nejpodlejších záměrů s mou sestrou, ale že se jimi dokonce zabýváte víc než kdy jindy. Vím, že dnes ráno moje sestra dostala nějaký dopis. Celou dobu jste nemohl obsedět… Dejme tomu, že jste cestou mohl někde vyhrabat nějakou ženu; ale to nic neznamená. Přeju si přesvědčit se osobně…“

Raskolnikov by sám stěží dokázal určit, co vlastně teď chtěl a o čem se vlastně chtěl osobně přesvědčit.

„Tak takhle! A chcete, abych hned zavolal policii?“

„Volej!“

Zase chvíli stáli proti sobě. Nakonec se Svidrigajlovova tvář změnila. Když se přesvědčil, že se Raskolnikov výhrůžky nezalekl, nasadil najednou ten nejveselejší a nejpřátelštější výraz.

„No to je ale člověk! Schválně jsem s vámi o vaší záležitosti nezačínal, i když mě samozřejmě trápí zvědavost. Je to fantastická věc. Odložil jsem to až na jindy, ale vy jste opravdu schopný vydráždit i mrtvé-

ho... No tak pojďme, jenom vám předem řeknu: teď jen na chviličku domů, abych si vzal peníze; pak zamknu byt, vezmu si drožku a na celý večer na Ostrovy. Tak proč byste za mnou chodil?“

„Já zatím půjdu do toho domu, a ne k vám, ale k Sofje Semjonovně, omluvit se, že jsem nebyl na pohřbu.“

„Jak libo, ale Sofja Semjonovna doma není. Odvedla všechny děti k jedné dámě, k jedné urozené staré dámě, mé dávné známé a správkyni v nějakých sirotčincích. Okouzlil jsem tu dámu, když jsem jí složil peníze za všechna tři ptáčata Katěriny Ivanovny, a kromě toho jsem ještě daroval peníze těm ústavům; nakonec jsem jí vyprávěl příběh Sofji Semjonovny, a to se vším všudy, nic jsem nezatajil. Udělalo to nepopsatelný dojem. Proto taky bylo Sofje Semjonovně určeno, aby se dostavila hned dnes, rovnou do hotelu ..., kde ta moje dáma, když přijela z letního bytu, dočasně pobývá.“

„Na tom nezáleží, stejně tam zajdu.“

„Jak chcete, jenom já vám nejsem společníkem; a co je mi po tom! Tak, a hned jsme doma. Řekněte mi, jsem přesvědčený, že se na mě díváte podezíravě proto, že jsem byl sám tak taktní a dosud jsem vás neobtěžoval vyptáváním... rozumíte? Připadalo vám to jako něco neobvyklého; vsadím se, že je to tak! No tak buďte potom taktní.“

„A poslouchejte za dveřmi!“

„Á, vy o tomhle!“ zasmál se Svidrigajlov. „Ano, divil bych se, kdybyste to po tom všem nechal bez poznámky. Cha-cha! I když jsem leccos pochopil z toho, co jste tenkrát... tam... vyváděl a co jste sám vyprávěl Sofje Semjonovně, co to má ale vlastně být? Já jsem možná úplně zaostalý člověk a už ničemu nemůžu rozumět. Vysvětlete mi to, proboha, holoubku! Osvětlete mi to nejnovějšími zásadami.“

„Nic jste nemohl slyšet, lžete, všechno lžete!“

„Ale já nemluvím o tom, o tom ne – i když jsem ostatně leccos slyšel –, ne, já mluvím o tom, že vy pořád jen naříkáte a naříkáte! Ten Schiller ve vás se každou chvíli rozpakuje. A teď prý ani za dveřmi ne-

poslouchej. Jestli je to tak, jděte a ohlaste to úřadům, že prý tak a tak, stal se mi takový případ: v teorii se vloudila malá chybička. Jestli jste ale přesvědčený, že za dveřmi se poslouchat nesmí, ale stařeny se smějí mlátit čímkoli, pro vlastní potěšení, tak odjeďte co nejdřív někam do Ameriky! Utečte, mladý muži! Možná je ještě čas. Myslím to upřímně. Nemáte snad peníze? Dám vám na cestu."

„Na tohle vůbec nemyslím," přerušil ho znechuceně Raskolnikov.

„Chápu – ostatně se nenamáhejte: jestli chcete, tak ani moc nemluvte –, chápu, jaké otázky vám teď vrtají hlavou: mravní, ne? otázky občana a člověka? A vy je dejte stranou; k čemu jsou vám teď? He-he! Protože jste pořád ještě občan a člověk? A když je to tak, neměl jste se do toho vůbec plést; nemá smysl brát se do věcí, které vám nepřísluší. No, tak se zastřelte; co, nechce se vám?"

„Zdá se, že mě schválně chcete dráždit, jen abych se vás ted pustil..."

„To je ale podivín, vždyť už jsme tady, račte na schody. Vidíte, tady je vchod k Sofje Semjonovně, podívejte se, nikdo tam není! Nevěříte? Zeptejte se Kapernaumovových; ona jim dává klíč. Tady je ostatně sama madame de Kapernaumov, co? Cože? – je trochu nahluchlá – odešla? Kam? No, tak, slyšel jste teď? Není tu a nebude až do pozdního večera, možná. No, teď pojďte ke mně. Vždyť jste chtěl jít i ke mně? Tak vidíte, a jsme u mě. Madame Resslichová není doma. Ta žena má pořád plno starostí, ale je to dobrá žena, ujišťuji vás... možná by se vám hodila, kdybyste byl trochu rozumnější. No tak, račte se podívat: beru ze psacího stolu tuhle pětiprocentní obligaci – podívejte, kolik jich ještě mám! – a tuhle dnes pustím u směnárníka. No, viděl jste? Víc času už nemám co ztrácet. Psací stůl se zamyká, byt se zamyká, a jsme zase na schodech. No, chcete, vezmeme si drožku! Já jedu na Ostrovy. Neráčíte se svézt? Tak, beru si tenhle kočár na Jelaginův ostrov, co? Odmítáte? Nevydržel jste? Svezeme se, to nic. Zdá se, že se blíží déšť, to nic, stáhneme střechu..."

Svidrigajlov už seděl v kočáře. Raskolnikov usoudil, že jeho podezření jsou přinejmenším v tuhle chvíli nespravedlivá. Neodpověděl ani slovo, otočil se a vydal se zpátky směrem k Sennému náměstí. Kdyby se cestou aspoň jednou ohlédl, stihl by uvidět, jak Svidrigajlov, sotva ujel ani ne sto kroků, zaplatil kočímu a ocitl se zase na chodníku. Ale on už nic vidět nemohl a zašel už za roh. Hluboký odpor ho táhl pryč od Svidrigajlova. „A já jsem mohl, byť jen na okamžik, něco čekat od toho hrubého padoucha, od toho smyslného zhýralce a lumpa!“ vykřikl bezděčně. Je pravda, že Raskolnikov vynesl svůj soud příliš ukvapeně a lehkomyslně. Na celém Svidrigajlovově počínání bylo něco, co mu přinejmenším dodávalo aspoň jistou originalitu, ne-li tajemnost. Co se v tom všem týkalo sestry, zůstával Raskolnikov přece jen pevně přesvědčen, že ji Svidrigajlov nenechá na pokoji. Ale o tom všem přemýšlet a přemílat to pořád dokola bylo už příliš těžké a nesnesitelné!

Jako obvykle, když osaměl, upadl po dvaceti krocích do hlubokého zamyšlení. Vystoupil na most, zastavil se u zábradlí a začal se dívat na vodu. A přitom nad ním stála Avdoťja Romanovna.

Potkal se s ní u vstupu na most, ale prošel kolem a nepoznal ji. Duněčka ho ještě nikdy na ulici takového nepotkala a byla ohromená až k zděšení. Zastavila se a nevěděla, jestli na něj zavolat, nebo ne. Najednou si všimla Svidrigajlova, který spěšně přicházel od Senného náměstí.

Ten se ale, jak se zdálo, přibližoval tajemně a opatrně. Na most nevystoupil, ale zastavil se stranou, na chodníku, a ze všech sil se snažil, aby ho Raskolnikov nezahlédl. Duňu si všiml už dávno a začal jí dávat znamení. Zdálo se jí, že ji těmi znameními prosí, ať na bratra nevolá a nechá ho na pokoji, a že ji volá k sobě.

Duňa to tak udělala. Potichu obešla bratra a přiblížila se ke Svidrigajlovovi.

„Pojďme rychle,“ zašeptal jí Svidrigajlov. „Nepřeju si, aby Rodion Romanyč věděl o naší schůzce. Upozorňuji vás, že jsem s ním seděl

tady nedaleko v hostinci, kde si mě sám vyhledal, a sotva jsem se ho zbavil. Z nějakého důvodu ví o mém dopise vám a něco tuší. Vy jste mu to přece neprozradila? Ale jestli ne vy, tak kdo?“

„Už jsme zahnuli za roh,“ přerušila ho Duňa, „teď nás bratr neuvidí. Prohlašuji, že dál s vámi nepůjdu. Řekněte mi všechno tady; všechno se to dá říct i na ulici.“

„Za prvé, tohle se na ulici v žádném případě říct nedá; za druhé, musíte si poslechnout i Sofju Semjonovnu; za třetí, ukážu vám jisté dokumenty… No, a konečně, jestli nebudete souhlasit, že ke mně vejdete, vzdávám se jakéhokoli vysvětlování a hned odcházím. Přitom vás poprosím, abyste nezapomínala, že velmi zajímavé tajemství vašeho milovaného bratříčka je úplně v mých rukou.“

Duňa se nerozhodně zastavila a dívala se na Svidrigajlova pronikavým pohledem.

„Čeho se bojíte!“ poznamenal on klidně. „Město není venkov. I na venkově jste vy uškodila víc mně než já vám, a tady…“

„Je Sofja Semjonovna upozorněná?“

„Ne, neřekl jsem jí ani slovo, a dokonce si ani nejsem úplně jistý, jestli je teď doma. Ostatně asi doma bude. Dnes pohřbila svou příbuznou: to není den, kdy by se chodilo po návštěvách. Prozatím o tom nechci nikomu nic říkat, a dokonce trochu lituji, že jsem to sdělil vám. Tady se i ta nejmenší neopatrnost rovná udání. Bydlím tady, v tomhle domě, už k němu přicházíme. Tohle je domovník našeho domu; domovník mě moc dobře zná; podívejte, klaní se; vidí, že jdu s dámou, a určitě si už stačil všimnout vaší tváře, a to se vám bude hodit, jestli se moc bojíte a podezíráte mě. Promiňte, že mluvím tak hrubě. Sám bydlím v podnájmu u nájemníků. Sofja Semjonovna bydlí se mnou stěna o stěnu, taky v podnájmu. Celé patro je samý podnájemník. Tak čeho se bojíte, jako dítě? Nebo jsem tak strašně hrozný?“

Svidrigajlovova tvář se zkřivila v blahosklonný úsměv; ale do úsměvu mu už nebylo. Srdce mu bušilo a dech se mu v prsou zadrhával.

Mluvil schválně hlasitěji, aby skryl své rostoucí rozrušení; ale Duňa si toho zvláštního rozrušení nestačila všimnout; až příliš ji podráždila poznámka o tom, že se ho bojí jako dítě a že je pro ni tak hrozný.

„I když vím, že jste člověk… bez cti, vůbec se vás nebojím. Jděte napřed," řekla zdánlivě klidně, ale tvář měla velmi bledou.

Svidrigajlov se zastavil u Sonina bytu.

„Dovolte, abych se zeptal, jestli je doma. Není. Smůla! Ale vím, že může přijít velmi brzo. Jestli odešla, tak jedině k jedné dámě, kvůli svým sirotkům. Umřela jim matka. Do toho jsem se taky vložil a zařizoval jsem to. Jestli se Sofja Semjonovna do deseti minut nevrátí, pošlu ji k vám, jestli chcete, třeba ještě dnes; no, a tohle je můj pokoj. Tohle jsou moje dva pokoje. Za dveřmi bydlí moje bytná, paní Resslichová. Teď se podívejte sem, ukážu vám své hlavní dokumenty: z mé ložnice vedou tyhle dveře do dvou úplně prázdných pokojů, které se pronajímají. Tady jsou… na tohle se musíte podívat trochu pozorněji…"

Svidrigajlov obýval dva zařízené, dost prostorné pokoje. Duněčka se nedůvěřivě rozhlížela, ale nic zvláštního si nevšimla ani na zařízení, ani na rozložení pokojů, i když by se dalo leccos postřehnout, například že Svidrigajlovův byt ležel jaksi mezi dvěma skoro neobydlenými byty. Vchod k němu nevedl přímo z chodby, ale přes dva pokoje bytné, skoro prázdné. Z ložnice pak Svidrigajlov odemkl dveře zamčené na klíč a ukázal Duněčce taky prázdný byt, který se pronajímal. Duněčka se na prahu zastavila, protože nechápala, proč ji zve, aby se dívala, ale Svidrigajlov pospíšil s vysvětlením:

„Tak, podívejte se sem, do tohohle druhého velkého pokoje. Všimněte si těchhle dveří, jsou zamčené na klíč. U dveří stojí židle, jediná židle v obou pokojích. Tu jsem přinesl ze svého bytu, abych mohl pohodlněji poslouchat. Tamhle hned za dveřmi stojí stůl Sofji Semjonovny; tam seděla a mluvila s Rodionem Romanyčem. A já jsem tady po-

slouchal, seděl jsem na židli, dva večery po sobě, pokaždé tak dvě hodiny – a samozřejmě jsem se mohl něco dozvědět, co myslíte?“

„Vy jste poslouchal?“

„Ano, poslouchal jsem; teď pojďme ke mně; tady si nemáte ani kam sednout.“

Odvedl Avdoťju Romanovnu zpátky do svého prvního pokoje, který mu sloužil jako salon, a vybídl ji, aby se posadila na židli. Sám si sedl na druhý konec stolu, aspoň sáh od ní, ale v očích mu už nejspíš planul ten samý oheň, který kdysi Duněčku tak vyděsil. Zachvěla se a ještě jednou se nedůvěřivě rozhlédla. To gesto bylo bezděčné; zřejmě nechtěla dávat najevo nedůvěru. Ale osamělá poloha Svidrigajlovova bytu ji nakonec zarazila. Chtěla se zeptat, jestli je aspoň jeho bytná doma, ale nezeptala se… z hrdosti. Kromě toho měla v srdci i jiné utrpení, nepoměrně větší než strach o sebe. Nesnesitelně se trápila.

„Tady je váš dopis,“ začala a položila ho na stůl. „Je možné to, co píšete? Narážíte na zločin, který prý spáchal bratr. Narážíte příliš jasně, teď se nesmíte vymlouvat. Vězte tedy, že jsem o té hloupé pohádce slyšela už před vámi a nevěřím z ní ani slovo. Je to odporné a směšné podezření. Znám tu historku a vím, jak a proč si ji vymysleli. Nemůžete mít žádné důkazy. Slíbil jste, že to dokážete: tak mluvte! Ale předem vězte, že vám nevěřím! Nevěřím!…“

Duněčka to vyslovila překotně, spěšně, a na okamžik se jí do tváře nahrnula krev.

„Kdybyste nevěřila, jak by se mohlo stát, že byste se odvážila přijít ke mně sama? Proč jste tedy přišla? Jen ze zvědavosti?“

„Netrapte mě, mluvte, mluvte!“

„Netřeba ani říkat, že jste statečná dívka. Namouduši, myslel jsem, že požádáte pana Razumichina, aby vás sem doprovodil. Ale nebyl ani s vámi, ani nikde kolem vás, já jsem se přece jen díval: to je odvážné, chtěla jste tedy ušetřit Rodiona Romanyče. Ostatně, ve vás je všechno

božské… Co se pak týče vašeho bratra, co vám mám říct? Sama jste ho teď viděla. Jaký je?“

„Přece to nezakládáte jen na tomhle?“

„Ne, ne na tomhle, ale na jeho vlastních slovech. Sem k Sofje Semjonovně chodil dva večery po sobě. Ukazoval jsem vám, kde seděli. Svěřil se jí s úplnou zpovědí. Je to vrah. Zabil starou úřednickou vdovu, lichvářku, u které sám zastavoval věci; zabil taky její sestru, obchodnici jménem Lizaveta, která náhodou vešla, zatímco zabíjel její sestru. Zabil je obě sekerou, kterou si přinesl s sebou. Zabil je, aby je oloupil, a oloupil je; vzal peníze a nějaké věci… Sám to všechno slovo od slova vyprávěl Sofje Semjonovně, která jediná zná to tajemství, ale na vraždě se nepodílela ani slovem, ani skutkem, naopak se zděsila stejně jako teď vy. Buďte klidná, ona ho neprozradí.“

„To není možné!“ mumlala Duněčka bledými, zmrtvělými rty; dusila se. „To není možné, není žádná, ani ta nejmenší příčina, žádný důvod… To je lež! Lež!“

„Oloupil je, to je celá příčina. Vzal peníze a věci. Pravda, podle svého vlastního přiznání nepoužil ani peníze, ani věci, ale odnesl je někam pod kámen, kde leží dodnes. Ale to proto, že se je neodvážil použít.“

„Copak je pravděpodobné, že by mohl ukrást, oloupit? Že by na to mohl byť jen pomyslet?“ vykřikla Duňa a vyskočila ze židle. „Vždyť ho znáte, viděl jste ho? Copak může být zloděj?“

Jako by Svidrigajlova úpěnlivě prosila; zapomněla na všechen svůj strach.

„Tady, Avdoťjo Romanovno, jsou tisíce a miliony kombinací a druhů. Zloděj krade, ale zato sám o sobě ví, že je lump; ale já jsem slyšel o jednom ušlechtilém člověku, že vyloupil poštu; a kdoví, možná si opravdu myslel, že udělal slušnou věc! Samozřejmě, sám bych tomu nevěřil, stejně jako vy, kdyby mi to někdo vyprávěl z druhé ruky. Ale vlastním uším jsem uvěřil. Sofje Semjonovně vysvětloval i všechny

příčiny; ale ta zpočátku nevěřila ani vlastním uším, nakonec ale uvěřila očím, vlastním očím. Vždyť jí to vyprávěl on sám, osobně."

„Jaké tedy… příčiny!"

„To je na dlouho, Avdoťjo Romanovno. Je to, jak bych vám to řekl, svého druhu teorie, ta samá věc, podle které třeba já usuzuji, že jednotlivý zločin je dovolený, je-li hlavní cíl dobrý.

„Jediné zlo a sto dobrých skutků! Je to samozřejmě taky urážlivé pro mladého muže s přednostmi a s nezměrnou ctižádostí, když ví, že kdyby měl třeba jen nějaké tři tisíce, celá jeho kariéra, celá budoucnost a jeho životní cíl by se utvářely jinak, a přitom ty tři tisíce nemá. Připočtěte k tomu podráždění z hladu, z těsného bytu, z hadrů, z jasného vědomí, jak krásné je jeho společenské postavení, a zároveň postavení sestry a matky. A nejvíc ze všeho ješitnost, pýcha a ješitnost, i když ostatně bůh ví, možná i při dobrých sklonech… Já ho přece neobviňuji, nemyslete si to, prosím; a ani mi do toho nic není. Byla tu taky jedna vlastní teorijka – taková obyčejná teorie –, podle které se lidé dělí, chápete, na materiál a na zvláštní lidi, totiž na takové lidi, pro které kvůli jejich vysokému postavení neplatí zákon, ale kteří naopak sami vymýšlejí zákony pro ostatní lidi, pro ten materiál, pro to smetí. To nic, taková obyčejná teorijka; une théorie comme une autre. Strašně ho strhl Napoleon, totiž vlastně ho strhlo to, že spousta geniálních lidí se na jednotlivé zlo neohlížela, ale bez přemýšlení ho překročila. Zdá se, že si namluvil, že i on je geniální člověk – totiž nějakou dobu tím byl přesvědčený. Hodně trpěl a trpí i teď myšlenkou, že teorii vymyslet dokázal, ale překročit bez přemýšlení nedokáže, a že tedy není geniální člověk. No, a to už je pro mladého muže s ctižádostí ponižující, obzvlášť v naší době…"

„A výčitky svědomí? Vy mu tedy upíráte jakýkoli mravní cit? Copak je takový?"

„Ach, Avdoťjo Romanovno, teď se všechno zakalilo, totiž ostatně nikdy to v nijak zvláštním pořádku nebylo. Ruští lidé jsou vůbec široké

povahy, Avdoťjo Romanovno, široké jako jejich země, a nesmírně inklinují k fantastickému, k neuspořádanému; ale je neštěstí být široký bez zvláštní geniality. A vzpomínáte si, kolik jsme spolu v tomhle duchu a na tohle téma namluvili mezi čtyřma očima, když jsme po večerech sedávali na terase v zahradě, pokaždé po večeři? Dokonce jste mi vyčítala právě tuhle širokost. Kdoví, možná jsme o tom mluvili zrovna v tu dobu, kdy on tady ležel a promýšlel tu svou věc. V naší vzdělané společnosti přece nemáme žádné zvlášť posvátné tradice, Avdoťjo Romanovno: leda že by si je někdo nějak sestavil podle knih… nebo něco vyvodil z letopisů. Ale to jsou spíš učenci, a ti jsou, víte, svým způsobem všichni trumbery, takže se to pro světského člověka ani nesluší. Ostatně mé názory celkově znáte; já rozhodně nikoho neobviňuji. Sám jsem panáček, co si nerad špiní ruce, a toho se držím. Však jsme o tom spolu mluvili už nejednou. Dokonce jsem měl to štěstí, že jsem vás svými úsudky zajímal… Jste velmi bledá, Avdoťjo Romanovno!“

„Tu jeho teorii znám. Četla jsem jeho článek v časopise o lidech, kterým je všechno dovoleno… Přinesl mi ho Razumichin…“

„Pan Razumichin? Článek vašeho bratra? V časopise? Takový článek existuje? To jsem nevěděl. To musí být ale zajímavé! Ale kam jdete, Avdoťjo Romanovno?“

„Chci vidět Sofju Semjonovnu,“ řekla slabým hlasem Duněčka. „Kudy se k ní jde? Možná už přišla; určitě ji chci vidět, hned teď. Ať ona…“

Avdoťja Romanovna nedokázala domluvit; dech se jí doslova zastavil.

„Sofja Semjonovna se do noci nevrátí. Aspoň myslím. Měla přijít velmi brzo, a jestli ne, pak už hodně pozdě…“

„Á, tak ty lžeš! Vidím… lhal jsi… všechno jsi lhal!… Nevěřím ti! Nevěřím! Nevěřím!“ křičela Duněčka ve skutečném šílenství a úplně ztrácela hlavu.

Skoro v mdlobách klesla na židli, kterou jí Svidrigajlov pohotově přistrčil.

„Avdoťjo Romanovno, co je vám, proberte se! Tady je voda. Napijte se, jen jeden doušek…“

Postříkal ji vodou. Duněčka sebou trhla a probrala se.

„To zapůsobilo silně!“ mumlal si pro sebe Svidrigajlov a zamračil se. „Avdoťjo Romanovno, uklidněte se! Vězte, že má přátele. Zachráníme ho, vysekáme ho z toho. Chcete, abych ho odvezl do ciziny? Mám peníze; za tři dny seženu jízdenku. A co se týče toho, že zabil, ještě vykoná spoustu dobrých skutků, takže se to všechno vyrovná; uklidněte se. Ještě může být velkým člověkem. No, co je vám? Jak se cítíte?“

„Zlý člověče! Ještě se posmívá. Pusťte mě…“

„Kam jdete? Ale kam jdete?“

„K němu. Kde je? Víte to? Proč jsou tyhle dveře zamčené? Vešli jsme sem těmihle dveřmi, a teď jsou zamčené na klíč. Kdy jste je stačil zamknout na klíč?“

„Nemohli jsme přece křičet do všech pokojů, o čem jsme tady mluvili. Vůbec se neposmívám; jen už mě omrzelo mluvit tímhle jazykem. No, kam takhle půjdete? Nebo ho chcete zradit? Dovedete ho k zuřivosti a on se udá sám. Vězte, že už ho sledují, že už jsou mu na stopě. Jen ho prozradíte. Počkejte: viděl jsem ho a mluvil jsem s ním před chvílí; ještě se dá zachránit. Počkejte, posaďte se, promyslíme to spolu. Proto jsem vás taky zval, abychom si o tom promluvili o samotě a dobře to promysleli. No tak se posaďte!“

„Jak ho můžete zachránit? Copak se dá zachránit?“

Duňa si sedla. Svidrigajlov si sedl vedle ní.

„To všechno závisí na vás, na vás, jedině na vás,“ začal s jiskřícíma očima, skoro šeptem, zakoktával se, a některá slova rozrušením ani nevyslovil.

Duňa se před ním polekaně odtáhla dál. I on se celý třásl.

„Vy… jediné vaše slovo, a je zachráněn! Já… já ho zachráním. Mám peníze a přátele. Hned ho pošlu pryč a sám si vezmu pas, dva pasy. Jeden jeho, druhý můj. Mám přátele; mám lidi, kteří umějí věci zařídit… Chcete? Vezmu ještě pas pro vás… pro vaši matku… k čemu je vám Razumichin? Já vás taky miluju… Nekonečně vás miluju. Dovolte mi políbit lem vašich šatů, dovolte! dovolte! Nemůžu poslouchat, jak šustí. Řekněte mi: udělej tohle, a já to udělám! Udělám všechno. Udělám nemožné. Čemu věříte vy, tomu budu věřit i já. Udělám všechno, všechno! Nedívejte se, nedívejte se na mě tak! Víte, že mě zabíjíte…“

Začínal dokonce blouznit. Něco se s ním najednou stalo, jako by mu to najednou vlétlo do hlavy. Duňa vyskočila a vrhla se ke dveřím.

„Otevřete! otevřete!“ křičela přes dveře, volala někoho a lomcovala dveřmi. „Tak otevřete! Copak tu nikdo není?“

Svidrigajlov vstal a vzpamatoval se. Na jeho ještě se chvějících rtech se pomalu vynořoval zlý a posměšný úsměv.

„Nikdo tam není doma,“ řekl tiše a s přestávkami, „bytná odešla, a je to zbytečná námaha takhle křičet: jen se zbytečně rozrušujete.“

„Kde je klíč? Okamžitě otevři dveře, okamžitě, ty nízký člověče!“

„Klíč jsem ztratil a nemůžu ho najít.“

„Á! Tak tohle je násilí!“ vykřikla Duňa, zbledla jako smrt a vrhla se do kouta, kde se rychle zaštítila stolkem, který měla zrovna po ruce. Nekřičela; ale zavrtala se pohledem do svého trýznitele a bedlivě sledovala každý jeho pohyb. Ani Svidrigajlov se nehýbal z místa a stál proti ní na druhém konci pokoje. Dokonce se ovládl, aspoň navenek. Ale tvář měl bledou jako předtím. Posměšný úsměv ho neopouštěl.

„Řekla jste právě ‚násilí‘, Avdoťjo Romanovno. Jestli je to násilí, pak můžete sama usoudit, že jsem učinil opatření. Sofja Semjonovna doma není; ke Kapernaumovovým je to velmi daleko, pět zamčených pokojů. Konečně jsem přinejmenším dvakrát silnější než vy, a kromě toho se nemám čeho bát, protože si pak ani nemůžete stěžovat: přece nebudete chtít doopravdy zradit svého bratra? A nikdo by vám ani nevěřil:

proč by asi dívka šla sama k osamělému muži do bytu? Takže i kdybyste obětovala bratra, stejně nic nedokážete: násilí se dokazuje velmi těžko, Avdoťjo Romanovno."

„Lumpe!" zašeptala Duňa rozhořčeně.

„Jak chcete, ale všimněte si, že jsem to zatím řekl jen jako předpoklad. Podle mého osobního přesvědčení máte naprostou pravdu: násilí je ohavnost. Říkal jsem to jen proto, že na vašem svědomí by nezůstalo vůbec nic, i kdybyste... i kdybyste se rozhodla zachránit svého bratra dobrovolně, tak, jak vám navrhuji. Vy byste se tedy prostě podřídila okolnostem, no, síle konečně, když už to slovo nejde vynechat. Promyslete si to; osud vašeho bratra a vaší matky je ve vašich rukou. Já pak budu váš otrok... celý život... tady budu čekat..."

Svidrigajlov si sedl na pohovku, nějakých osm kroků od Duni. Pro ni už nebylo nejmenších pochyb o jeho neotřesitelném odhodlání. Kromě toho ho znala...

Najednou vytáhla z kapsy revolver, natáhla kohoutek a položila ruku s revolverem na stolek. Svidrigajlov vyskočil z místa.

„Aha! Tak takhle!" vykřikl udiveně, ale se zlým úšklebkem. „No, to úplně mění běh věcí! Sama mi tu věc nesmírně usnadňujete, Avdoťjo Romanovno! A kde jste ten revolver sehnala? Že by pan Razumichin? Ba! Vždyť ten revolver je můj! Starý známý! A jak jsem ho tenkrát hledal!... Naše venkovské lekce střelby, které jsem měl tu čest vám dávat, přece jen nepřišly nazmar."

„Není to tvůj revolver, ale Marfy Petrovny, kterou jsi zabil, ty padouchu! V jejím domě jsi neměl nic svého. Vzala jsem ho, když jsem začala tušit, čeho jsi schopný. Opovaž se udělat jediný krok, a přísahám, že tě zabiju!"

Duňa byla v šílenství. Revolver držela připravený.

„No, a co bratr? Ptám se ze zvědavosti," zeptal se Svidrigajlov, pořád ještě na místě.

„Udej ho, jestli chceš! Ani hnout! Ani krok! Vystřelím! Otrávil jsi ženu, já to vím, sám jsi vrah!…“

„A jste pevně přesvědčená, že jsem Marfu Petrovnu otrávil?“

„Ty! Sám jsi mi to naznačoval; mluvil jsi se mnou o jedu… vím, že jsi pro něj jezdil… měl jsi ho připravený… Určitě jsi to byl ty… lumpe!“

„I kdyby to byla pravda, tak kvůli tobě… stejně bys byla příčinou ty.“

„Lžeš! Vždycky jsem tě nenáviděla, vždycky…“

„Ehe, Avdoťjo Romanovno! Asi jste zapomněla, jak jste v zápalu propagandy už povolovala a tála… Viděl jsem to na vašich očkách; vzpomínáte si, tenkrát večer, při měsíčku, a ještě k tomu zpíval slavík?“

„Lžeš!“ V Duniných očích zajiskřila zuřivost. „Lžeš, ty pomlouvači!“

„Lžu? No, třeba lžu. Zalhal jsem. Ženám se tyhle věcičky připomínat nemají.“ Usmál se. „Vím, že vystřelíš, ty hezká šelmičko. Tak střílej!“

Duňa zvedla revolver a smrtelně bledá, s pobledlým, chvějícím se spodním rtem, s velkýma černýma očima, které jiskřily jako oheň, se na něj dívala, odhodlaná, odhadovala vzdálenost a čekala na jeho první pohyb. Ještě nikdy ji neviděl tak krásnou. Oheň, který jí vyšlehl z očí ve chvíli, kdy zvedala revolver, jako by ho popálil, a srdce se mu bolestně sevřelo. Udělal krok a ozval se výstřel. Kulka mu sklouzla po vlasech a narazila za ním do zdi. Zastavil se a tiše se zasmál:

„Štípla vosa! Míří přímo do hlavy… Co to je? Krev!“ Vytáhl kapesník, aby si otřel krev, která mu stékala tenkým pramínkem po pravém spánku; kulka asi jen lehce škrábla kůži na lebce. Duňa spustila revolver a dívala se na Svidrigajlova ani ne tak se strachem, jako spíš v jakémsi divokém úžasu. Jako by už sama nechápala, co to udělala a co se to děje!

„No co, netrefila jste! Střílejte znovu, čekám,“ řekl tiše Svidrigajlov, pořád se usmíval, ale jaksi zachmuřeně. „Takhle vás stihnu popadnout dřív, než natáhnete kohoutek!“

Duněčka se zachvěla, rychle natáhla kohoutek a znovu zvedla revolver.

„Nechte mě!“ řekla zoufale. „Přísahám, že znovu vystřelím… Já… zabiju vás!…“

„No co… na tři kroky se ani nedá netrefit. A když nezabijete… pak…“ Oči mu zajiskřily a udělal ještě dva kroky.

Duněčka stiskla spoušť – selhalo to!

„Nabila jste to nepořádně. To nic! Ještě tam máte jednu kapsli. Spravte to, počkám.“

Stál dva kroky před ní, čekal a díval se na ni s divokým odhodláním, rozpáleně vášnivým, těžkým pohledem. Duňa pochopila, že spíš umře, než aby ji pustil. „A… a teď ho samozřejmě zabije, na dva kroky!…“

Najednou revolver odhodila.

„Odhodila ho!“ řekl udiveně Svidrigajlov a zhluboka vydechl. Jako by mu naráz spadlo cosi ze srdce, a možná nejen tíha smrtelného strachu; ten v tu chvíli stěží vůbec cítil. Bylo to vysvobození z jiného, truchlivějšího a temnějšího pocitu, který by v celé jeho síle nedokázal určit ani on sám.

Přistoupil k Duni a tiše ji objal paží kolem pasu. Nebránila se, ale celá se chvěla jako list a dívala se na něj prosebnýma očima. Chtěl něco říct, ale jen se mu křivily rty a vyslovit nic nedokázal.

„Pusť mě!“ řekla prosebně Duňa. Svidrigajlov sebou trhl: tohle *ty* bylo vysloveno nějak jinak než to předchozí.

„Takže nemiluješ?“ zeptal se tiše.

Duňa záporně zavrtěla hlavou.

„A… nemůžeš?… Nikdy?“ zašeptal zoufale.

„Nikdy!“ zašeptala Duňa.

Uplynul okamžik strašného, němého boje v Svidrigajlovově duši. Díval se na ni nevýslovným pohledem. Najednou odtáhl ruku, odvrátil se, rychle odešel k oknu a postavil se před ně.

Uplynul ještě okamžik.

„Tady je klíč!“ Vytáhl ho z levé kapsy kabátu a položil ho za sebe na stůl, aniž se podíval nebo se k Duni otočil. „Vezměte si ho; odejděte rychle!…“

Upřeně se díval z okna.

Duňa přistoupila ke stolu, aby si vzala klíč.

„Rychle! Rychle!“ opakoval Svidrigajlov, pořád se nehýbal a neotáčel se. Ale v tom „rychle“ zřejmě zazněl jakýsi strašný tón.

Duňa ho pochopila, popadla klíč, vrhla se ke dveřím, rychle je odemkla a vyrazila z pokoje. Za minutu vyběhla jako šílená, celá bez sebe, ke kanálu a utíkala směrem k … mostu.

Svidrigajlov stál u okna ještě nějaké tři minuty; nakonec se pomalu otočil, rozhlédl se kolem a tiše si přejel dlaní po čele. Tvář mu zkřivil zvláštní úsměv, žalostný, smutný, slabý úsměv, úsměv zoufalství. Krev, která už zasychala, mu umazala dlaň; zlostně se na tu krev podíval; pak namočil ručník a umyl si spánek. Najednou mu padl do oka revolver, který Duňa odhodila a který odletěl ke dveřím. Zvedl ho a prohlédl si ho. Byl to malý kapesní revolver na tři rány, starého typu; zbývaly v něm ještě dva náboje a jedna kapsle. Jednou se z něj dalo vystřelit. Zamyslel se, strčil revolver do kapsy, vzal si klobouk a odešel.

VI

Celý ten večer až do deseti hodin strávil po různých hostincích a peleších, přecházel z jednoho do druhého. Kdesi se našla i Káťa, která zase zpívala jinou lokajskou píseň o tom, jak kdosi, „padouch a tyran“,

Začal Káťu líbat.

Svidrigajlov napájel Káťu i flašinetáře, i zpěváky, i lokaje, i nějaké dva písálky. S těmi písálky se dal dohromady vlastně proto, že oba měli křivé nosy: jednomu šel nos nakřivo doprava a druhému doleva. To Svidrigajlova ohromilo. Nakonec ho odvlekli do jakési zábavní zahrady, kde za ně zaplatil i vstupné. V té zahradě byl jeden tenoučký tříletý smrček a tři keříky. Kromě toho tam postavili „pavilon“, v podstatě výčep, ale dal se tam dostat i čaj a navíc tam stálo několik zelených stolků a židlí. Sbor mizerných zpěváků a jakýsi opilý mnichovský Němec, něco jako šašek, s červeným nosem, ale z nějakého důvodu neobyčejně sklíčený, bavili obecenstvo. Písálkové se pohádali s nějakými jinými písálky a už se schylovalo k rvačce. Zvolili si Svidrigajlova za soudce. Soudil je už snad čtvrt hodiny, ale tak křičeli, že nebyla nejmenší možnost cokoli rozluštit. Nejspíš to bylo tak, že jeden z nich něco ukradl a dokonce to stačil hned na místě prodat nějakému židovi, který se tam namanul; ale když to prodal, nechtěl se rozdělit se svým kamarádem. Nakonec se ukázalo, že prodaným předmětem byla čajová lžička, která patřila pavilonu. V pavilonu ji začali postrádat a věc začínala nabírat nepříjemné rozměry. Svidrigajlov lžičku zaplatil, vstal a odešel ze zahrady. Bylo asi deset hodin. Sám za celou tu dobu nevypil ani kapku

vína a v pavilonu si poručil jen čaj, a to spíš pro pořádek. Večer byl zatím dusný a ponurý. K desáté se ze všech stran přihnala strašná mračna; udeřil hrom a déšť se spustil jako vodopád. Voda nepadala po kapkách, ale bičovala zem celými proudy. Blesk šlehal každou chvíli a během každé záře se dalo napočítat do pěti. Promoklý na kost došel domů, zamkl se, otevřel svůj sekretář, vyndal všechny své peníze a roztrhal dva tři papíry. Pak strčil peníze do kapsy a chtěl se převléknout, ale podíval se z okna, zaposlouchal se do bouřky a do deště, mávl rukou, vzal klobouk a odešel, aniž byt zamkl. Šel rovnou k Soně. Byla doma.

Nebyla sama; kolem ní byly čtyři malé děti Kapernaumovových. Sofja Semjonovna je napájela čajem. Svidrigajlova přivítala mlčky a uctivě, s údivem si prohlédla jeho promočené šaty, ale neřekla ani slovo. Děti však hned všechny utekly v nepopsatelné hrůze.

Svidrigajlov si sedl ke stolu a Soňu poprosil, aby si sedla vedle něj. Nesměle se připravila poslouchat.

„Já, Sofjo Semjonovno, možná odjedu do Ameriky," řekl Svidrigajlov, „a protože se spolu vidíme nejspíš naposledy, přišel jsem udělat pár opatření. Tak co, viděla jste dnes tu dámu? Vím, co vám říkala, nemusíte to opakovat." Soňa sebou trhla a zčervenala. „Ti lidé to mají v povaze. Pokud jde o vaše sestřičky a bratříčka, ti jsou opravdu zaopatření a peníze, které jim připadají, jsem na každého vyplatil proti potvrzení, kam patří, do spolehlivých rukou. Ta potvrzení si ostatně vezměte vy, jen tak, pro každý případ. Tady, vezměte si je! Nuže, prosím, tohle je vyřízené. Tady jsou tři pětiprocentní obligace, celkem na tři tisíce. Ty si vezměte vy, vy sama pro sebe, a ať to zůstane jen mezi námi, ať se to nikdo nedozví, ať už uslyšíte cokoli. Budou se vám hodit, protože, Sofjo Semjonovno, žít tak jako dosud je mizerné, a už to vůbec nemáte zapotřebí."

„Já jsem vám, prosím, tolik zavázaná, i sirotci, prosím, i nebožka," řekla spěšně Soňa, „že jestli jsem vám až dosud tak málo děkovala,

tak… nemějte mi to…“

„Ale jděte, jděte.“

„Ale za ty peníze, Arkadiji Ivanoviči, vám moc děkuju, jenže já je přece teď nepotřebuju. Sebe samu se uživím vždycky, nemějte to za nevděk: když jste tak dobrotivý, tak ty peníze, prosím…“

„Vám, vám, Sofjo Semjonovno, a prosím vás, bez dlouhých řečí, protože já ani nemám čas. A budou se vám hodit. Rodion Romanovič má dvě cesty: buď kulku do čela, nebo vladimirskou cestu na nucené práce.“ Soňa se na něj divoce podívala a roztřásla se. „Nebojte se, já všechno vím, od něho samého, a nejsem žádný tlachal; nikomu nic neřeknu. To jste ho tenkrát dobře učila, aby šel sám a sám na sebe to řekl. Bude to pro něj mnohem výhodnější. No, a když vyjde vladimirská cesta – on po ní, a vy přece za ním? Že ano? Že ano? No, a když je to tak, tak se peníze budou hodit. Budou se hodit právě pro něj, rozumíte? Když dávám vám, je to stejné, jako bych dával jemu. Kromě toho jste přece slíbila, že zaplatíte dluh Amaliji Ivanovně; já to slyšel. Proč, Sofjo Semjonovno, berete na sebe tak nerozvážně všelijaké takové smlouvy a závazky? Vždyť té Němce zůstala dlužná Katěrina Ivanovna, a ne vy, tak byste na tu Němku měla zvysoka kašlat. Takhle se na světě žít nedá. Nuže, prosím, kdyby se vás někdy někdo ptal – no, zítra nebo pozítří – na mě nebo kvůli mně – a vás se budou ptát –, tak o tom, že jsem k vám teď zašel, nemluvte, a peníze v žádném případě neukazujte a nikomu neříkejte, že jsem vám je dal. No, a teď na shledanou.“ Vstal ze židle. „Pozdravujte Rodiona Romanyče. Mimochodem: nechte si ty peníze zatím třeba u pana Razumichina. Znáte pana Razumichina? Samozřejmě, že znáte. Je to takový chlapík nic moc. Zaneste mu je zítra, nebo… až přijde čas. A do té doby je dobře schovejte.“

Soňa také vyskočila ze židle a polekaně se na něj dívala. Moc chtěla něco říct, na něco se zeptat, ale v prvních chvílích se neodvažovala a ani nevěděla, jak začít.

„Jak to… jak to, prosím, že půjdete teď, v takovém dešti?“

„Ale, chystat se do Ameriky a bát se deště, he-he! Sbohem, holoubku, Sofjo Semjonovno! Žijte, a žijte dlouho, budete ještě jiným k užitku. Mimochodem… vyřiďte panu Razumichinovi, že ho dávám pozdravovat. Přesně takhle mu to vyřiďte: Arkadij Ivanovič Svidrigajlov se prý dává poroučet. Ale určitě."

Odešel a nechal Soňu v úžasu, ve strachu a v jakémsi nejasném a tíživém podezření.

Později se ukázalo, že ještě téhož večera, někdy po jedenácté, vykonal ještě jednu velmi výstřední a nečekanou návštěvu. Pořád ještě pršelo. Celý mokrý vešel ve dvacet minut po jedenácté do stísněného bytečku rodičů své nevěsty na Vasiljevském ostrově, na Třetí linii, na Malém prospektu. Sotva se doklepal a zpočátku způsobil velký rozruch; ale Arkadij Ivanovič, když chtěl, byl člověk s velice okouzlujícím vystupováním, takže původní – i když ostatně velmi bystrý – dohad rozvážných rodičů nevěsty, že se Arkadij Ivanovič nejspíš už někde opil tak, že ani neví o sobě, sám od sebe hned padl. Ochrnutého otce přivezla v křesle k Arkadiji Ivanoviči soucitná a rozvážná matka nevěsty a jako obvykle hned přistoupila k několika vzdáleným otázkám. Ta žena se totiž nikdy neptala přímo, ale vždycky nejdřív nasadila úsměvy a mnutí rukou, a potom, když bylo třeba něco zjistit bezpodmínečně a s jistotou, například kdy Arkadij Ivanovič ráčí stanovit den svatby, začala nanejvýš zvídavými a skoro chtivými otázkami o Paříži a o tamějším dvorském životě, a teprve potom se pěkně popořádku dostala až k Třetí linii Vasiljevského ostrova. Jindy to všechno samozřejmě vzbuzovalo velkou úctu, ale tentokrát se Arkadij Ivanovič ukázal nějak obzvlášť netrpělivý a rozhodně si přál vidět nevěstu, ačkoli mu hned na začátku oznámili, že nevěsta už šla spát. Nevěsta se pochopitelně dostavila. Arkadij Ivanovič jí rovnou sdělil, že musí kvůli jedné velmi důležité okolnosti na čas odjet z Petrohradu, a proto jí přinesl patnáct tisíc rublů ve stříbře, v různých cenných papírech, a prosí ji, aby je od něj přijala jako dárek, protože už dávno měl v úmyslu darovat jí tuhle

maličkost před svatbou. Zvláštní logická souvislost mezi dárkem, okamžitým odjezdem a nezbytnou nutností přijít kvůli tomu v dešti a o půlnoci z těch vysvětlení samozřejmě nijak nevyplývala, ale celá věc přesto proběhla velmi hladce. Dokonce i nezbytné ochání a achání, vyptávání a podivování bylo najednou jaksi neobyčejně umírněné a zdrženlivé; zato byly projeveny díky co nejvroucnější a podpořené dokonce slzami nanejvýš rozvážné matky. Arkadij Ivanovič vstal, zasmál se, políbil nevěstu, poplácal ji po tvářičce, ujistil ji, že brzy přijede, a když si v jejích očkách všiml sice dětské zvědavosti, ale zároveň i jakési velice vážné, němé otázky, zamyslel se, políbil ji podruhé a hned v duši upřímně zalitoval, že dárek okamžitě putuje do úschovy pod zámek té nejrozvážnější z matek. Odešel a všechny nechal v neobyčejném rozrušení. Ale soucitná maminka hned polohlasem a překotně rozřešila některé nejdůležitější nejasnosti, totiž že Arkadij Ivanovič je velký pán, člověk s obchody a se styky, boháč – bůhví, co se mu tam honí hlavou, napadlo ho to a odjel, napadlo ho to a dal peníze, a tedy se není čemu divit. Je to samozřejmě zvláštní, že je celý mokrý, ale například Angličané jsou ještě výstřednější, a vůbec všichni ti z vyšší společnosti se nestarají o to, co o nich kdo řekne, a nedělají si s ničím ceremonie. Možná dokonce chodí takhle schválně, aby ukázal, že se nikoho nebojí. A hlavně o tom nikomu ani slovo, protože bůhví, co z toho ještě vzejde, a peníze rychle pod zámek, a samozřejmě to nejlepší na celé věci je, že Fedosja seděla v kuchyni, a hlavně se v žádném, ale v žádném, v žádném případě nesmí nic říkat té prohnané Resslichové, a tak dále, a tak dále. Proseděli a prošeptali to až do dvou do rána. Nevěsta ostatně šla spát mnohem dřív, udivená a trochu smutná.

A Svidrigajlov zatím přesně o půlnoci přecházel přes … most směrem na Petrohradskou stranu. Déšť ustal, ale hučel vítr. Začínal se třást a na okamžik se s jakousi zvláštní zvědavostí, ba i s otázkou, zadíval na černou vodu Malé Něvy. Brzy se mu ale zdálo, že je velká zima

stát nad vodou; obrátil se a vydal se na ... prospekt. Kráčel po nekonečném ... prospektu už hodně dlouho, skoro půl hodiny, nejednou v temnotě zakopl na dřevěné dlažbě, ale nepřestával s jakousi zvědavostí cosi hledat na pravé straně prospektu. Kdesi tady, už na konci prospektu, si totiž nedávno, když tudy jednou projížděl, všiml jednoho hotelu, dřevěného, ale rozlehlého, a jeho jméno, pokud si pamatoval, bylo něco jako Adrianopol. Nezmýlil se ve svých výpočtech: ten hotel byl v takové pustině tak nápadným bodem, že nebylo možné ho nenajít, dokonce ani ve tmě. Byla to dlouhá, zčernalá dřevěná budova, ve které navzdory pozdní hodině ještě svítila světla a bylo znát jakési oživení. Vešel a otrhance, kterého potkal na chodbě, požádal o pokoj. Otrhanec si Svidrigajlova změřil pohledem, otřásl se a hned ho vedl do odlehlého pokoje, dusného a stísněného, někde na samém konci chodby, v koutě, pod schody. Ale jiný nebyl; všechny byly obsazené. Otrhanec se díval tázavě.

„Máte čaj?“ zeptal se Svidrigajlov.

„To se dá, prosím.“

„Co ještě máte?“

„Telecí, prosím, vodku, prosím, něco k zakousnutí.“

„Přines telecí a čaj.“

„A víc už nebude nic potřeba?“ zeptal se otrhanec dokonce s jistým zmatením.

„Nic, nic!“

Otrhanec odešel, úplně zklamaný.

„To bude asi pěkné místo,“ pomyslel si Svidrigajlov, „jak to, že jsem o něm nevěděl. Já taky nejspíš vypadám jako někdo, kdo se odněkud vrací z kafešantánu, ale cestou už měl nějakou historku. Zajímalo by mě ale, kdo se tu ubytovává a přespává?“

Zapálil svíčku a prohlédl si pokoj podrobněji. Byl to kamrlíček s jedním oknem, tak malý, že na Svidrigajlovovu výšku skoro ani nestačil; velmi špinavá postel, obyčejný natřený stůl a židle zabíraly sko-

ro celý prostor. Stěny vypadaly, jako by byly stlučené z prken, s ošoupanými tapetami, už tak zaprášenými a potrhanými, že jejich barva – žlutá – se ještě dala uhodnout, ale vzor už se nedal rozeznat vůbec žádný. Část stěny a stropu byla seříznutá našikmo, jak to bývá v podkrovích, ale tady nad tou šikminou vedly schody. Svidrigajlov postavil svíčku, sedl si na postel a zamyslel se. Nakonec však jeho pozornost upoutal podivný a nepřetržitý šepot, který se v sousedním kamrlíku chvílemi zvedal skoro až ke křiku. Ten šepot neustal od chvíle, kdy vešel. Zaposlouchal se: někdo kohosi huboval a skoro se slzami v očích mu vyčítal, ale bylo slyšet jen jeden hlas. Svidrigajlov vstal, zaclonil svíčku rukou a na stěně hned zasvítila škvírka; přistoupil k ní a začal se dívat. V pokoji, o něco větším než jeho vlastní, byli dva hosté. Jeden z nich, bez redingotu, s neobyčejně kudrnatou hlavou a s červenou, zanícenou tváří, stál v řečnické póze, nohy rozkročené, aby udržel rovnováhu, bil se rukou do prsou a pateticky vyčítal tomu druhému, že je žebrák a že dokonce nemá ani žádnou hodnost, že on ho vytáhl z bláta a že ho může vyhodit, kdykoli se mu zachce, a že tohle všechno vidí jen prst Nejvyššího. Kamarád, kterému to vyčítal, seděl na židli a vypadal jako člověk, který by strašně rád kýchl, ale nijak se mu to nedaří. Občas se na řečníka podíval kalným pohledem jako tupý beran, ale zřejmě neměl ani potuchy, o čem je řeč, a sotva vůbec něco slyšel. Na stole dohořívala svíčka, stála tam skoro prázdná karafa s vodkou, sklenky, chleba, sklenice, okurky a nádobí s čajem, který byl už dávno vypitý. Když si Svidrigajlov tenhle obraz pozorně prohlédl, lhostejně od škvírky odešel a sedl si na postel.

Otrhanec, který se vrátil s čajem a s telecím, se nemohl zdržet, aby se ještě jednou nezeptal, „jestli není potřeba ještě něco“, a když znovu vyslechl zápornou odpověď, odešel definitivně. Svidrigajlov se vrhl na čaj, aby se zahřál, a vypil sklenici, ale nemohl pozřít ani sousto, protože úplně ztratil chuť k jídlu. Zřejmě na něj šla zimnice. Svlékl si plášť a kabátek, zabalil se do přikrývky a lehl si na postel. Mrzelo ho to.

„Tentokrát by bylo přece jen lepší být zdravý," pomyslel si a ušklíbl se. V pokoji bylo dusno, svíčka svítila mdle, venku hučel vítr, někde v koutě škrábala myš a celý pokoj jako by páchl myšmi a něčím koženým. Ležel a jako by snil s otevřenýma očima: myšlenka střídala myšlenku a zdálo se, že by se moc rád aspoň něčeho obrazotvorností obzvlášť zachytil. „Pod oknem bude asi nějaká zahrada," pomyslel si, „šumí stromy; jak já nemám rád šum stromů v noci, v bouři a ve tmě, ošklivý pocit!" A vzpomněl si, jak předtím, když šel kolem Petrovského parku, myslel na něj dokonce s odporem. Při té příležitosti si vzpomněl i na ... most a na Malou Něvu a zase mu bylo jaksi zima jako předtím, když stál nad vodou. „Nikdy v životě jsem neměl rád vodu, ani na krajinomalbách," pomyslel si znovu a najednou se zase ušklíbl nad jednou podivnou myšlenkou: „Teď by mi přece, zdá se, mělo být všechna ta estetika a pohodlí jedno, a zrovna teď jsem začal být vybíravý, jako zvíře, které si vždycky vybírá místo... v podobném případě. Měl jsem to předtím vzít rovnou na Petrovský! Asi se mi to zdálo tmavé, studené, he-he! Skoro jako bych potřeboval příjemné pocity!... Mimochodem, proč nezhasnu svíčku?" Sfoukl ji. „U sousedů už šli spát," pomyslel si, když neviděl světlo v té škvírce. „Tak co, Marfo Petrovno, ted byste měla přijít, je tma, místo se hodí a chvíle je originální. A právě teď nepřijdete..."

Najednou si z nějakého důvodu vzpomněl, jak předtím, hodinu před tím, než provedl svůj záměr s Duněčkou, doporučoval Raskolnikovovi, aby ji svěřil do ochrany Razumichina. „Vlastně jsem to tenkrát možná říkal spíš proto, abych sám sebe popíchl, jak to Raskolnikov uhodl. Ale je to přece jen šelma, ten Raskolnikov! Hodně toho na sebe naložil. Časem z něj může být velká šelma, až z něj vyprchají hlouposti, ale ted se mu *příliš* chce žít! V tomhle bodě jsou ti lidé padouši. No ale čert ho vem, ať si dělá, co chce, mně je to jedno."

Pořád nemohl usnout. Pomalu se před ním začal vynořovat obraz Duněčky, jak ji předtím viděl, a najednou mu tělem projelo zachvění.

„Ne, tohle už teď musím pustit z hlavy," pomyslel si, když se vzpamatoval, „musím myslet na něco jiného. Zvláštní a k smíchu: nikdy jsem nikoho zvlášť nenáviděl, dokonce jsem se nikdy zvlášť nechtěl mstít, a to je přece špatné znamení, špatné znamení! Hádat jsem se taky nerad a nerozpaloval jsem se – taky špatné znamení! A co jsem jí toho předtím nasliboval – fuj, čert to vem! A ona by mě možná nějak i přemlela..." Zase zmlkl a zaťal zuby: zase se před ním objevil Duněččin obraz, přesně taková, jaká byla, když po prvním výstřelu strašně zaleknutá spustila revolver a jako zmrtvělá se na něj dívala, takže by ji byl dvakrát stačil chytit a ona by ani nezvedla ruku na obranu, kdyby jí to sám nepřipomněl. Vzpomněl si, jak mu jí v tu chvíli bylo jaksi líto, jako by se mu sevřelo srdce... „E! K čertu! Zase tyhle myšlenky, tohle všechno musím pustit z hlavy, pustit!..."

Už upadal do zapomnění; horečné chvění polevovalo; najednou jako by mu cosi přeběhlo pod přikrývkou po ruce a po noze. Trhl sebou. „Fuj, čert to vem, to je snad myš!" pomyslel si. „To proto, že jsem nechal telecí na stole..." Strašně se mu nechtělo odkrývat se, vstávat a mrznout, ale vtom mu po noze zase cosi nepříjemně šustlo; strhl ze sebe přikrývku a zapálil svíčku. Třásl se horečnou zimou, když se sehnul, aby prohlédl postel – nic tam nebylo; vytřepal přikrývku, a najednou na prostěradlo vyskočila myš. Vrhl se, aby ji chytil; ale myš neutíkala z postele, kmitala klikatě na všechny strany, klouzala mu zpod prstů, přebíhala mu po ruce a najednou vklouzla pod polštář; shodil polštář, ale v tu ránu ucítil, jak mu cosi skočilo za košili, šustí mu po těle, a už je to na zádech, pod košilí. Nervózně se roztřásl a probudil se. V pokoji byla tma, ležel na posteli, zabalený jako předtím do přikrývky, pod oknem kvílel vítr. „Taková odpornost!" pomyslel si mrzutě.

Vstal a usadil se na kraji postele, zády k oknu. „Radši vůbec nespat," rozhodl se. Od okna ostatně táhlo chladem a vlhkem; aniž vstal z místa, přitáhl si přikrývku a zabalil se do ní. Svíčku nezapálil. Na nic ne-

myslel a ani myslet nechtěl; ale sny se zvedaly jeden za druhým, míhaly se útržky myšlenek, bez začátku a konce a bez souvislosti. Jako by upadal do polospánku. Ať už to byla zima, nebo tma, nebo vlhko, nebo vítr, který kvílel pod oknem a kýval stromy, cosi v něm vyvolalo jakýsi neodbytný fantastický sklon a touhu – ale začaly se mu pořád představovat květiny. Představila se mu půvabná krajina; jasný, skoro horký den, sváteční den, den svaté Trojice. Bohatý, přepychový venkovský letohrádek v anglickém vkusu, celý zarostlý vonícími záhony květin, obsázený řádky, které vedly kolem celého domu; zápraží ovinuté popínavými rostlinami a obstavené řadami růží; světlé, chladné schodiště, pokryté přepychovým kobercem a obstavené vzácnými květinami v čínských vázách. Zvlášť si všiml kytic bílých a něžných narcisů ve vázách s vodou na oknech, které se skláněly na svých jasně zelených, tučných a dlouhých stoncích a silně voněly. Ani se od nich nechtěl vzdálit, ale vystoupil po schodech a vešel do velkého, vysokého sálu, a i tady, všude, u oken, kolem otevřených dveří na terasu, na samotné terase, všude byly květiny. Podlahy byly posypané čerstvě posečenou, vonnou trávou, okna byla otevřená, svěží, lehký, chladný vzduch pronikal do pokoje, pod okny cvrlikali ptáčci, a uprostřed sálu, na stolech pokrytých bílými atlasovými pokrývkami, stála rakev. Ta rakev byla potažená bílým hedvábím a lemovaná hustým bílým řasením. Ze všech stran ji ovíjely girlandy květin. Celá v květinách v ní ležela holčička, v bílých tylových šatech, s rukama složenýma a přitisknutýma na prsou, jako by byly vytesané z mramoru. Ale její rozpuštěné vlasy, vlasy světlé blondýnky, byly mokré; hlavu jí ovíjel věnec z růží. Přísný a už ztuhlý profil její tváře byl také jako by vytesaný z mramoru, ale úsměv na jejích bledých rtech byl plný jakéhosi nedětského, bezmezného smutku a velikého nářku. Svidrigajlov tu holčičku znal; u té rakve nebyla ikona ani zapálené svíčky a nebylo slyšet modlitby. Ta holčička byla sebevražedkyně – utopila se. Bylo jí teprve čtrnáct let, ale bylo to už zlomené srdce, a to srdce samo sebe zahubilo, zraněné křivdou,

která to mladé, dětské vědomí zděsila a ohromila, zalila nezaslouženou hanbou její andělsky čistou duši a vyrvala z ní poslední výkřik zoufalství, který nikdo nevyslyšel, ale naopak drze potupil v temné noci, ve tmě, v zimě, ve vlhké oblevě, když kvílel vítr…

Svidrigajlov se probral, vstal z postele a vykročil k oknu. Pohmatem našel západku a otevřel okno. Vítr se zuřivě vřítil do jeho těsné komůrky a jako by mu ojíněným mrazem ovanul tvář a prsa, která zakrývala jen košile. Pod oknem bylo opravdu asi něco jako zahrada, a zdá se, že také zábavní; ve dne tu nejspíš také zpívali zpěváci a na stolky se nosil čaj. Teď ale ze stromů a keřů létaly do okna stříkance, byla tma jako ve sklepě, takže se dalo jen stěží rozeznat několik tmavých skvrn, které označovaly předměty. Svidrigajlov se sklonil, opřel se lokty o parapet a díval se už asi pět minut bez ustání do té tmy. Uprostřed temnoty a noci zazněl výstřel z děla a po něm druhý.

„Á, signál! Voda stoupá," pomyslel si, „k ránu se tam, kde je níž položené místo, vylije do ulic, zaplaví suterény a sklepy, vyplavou sklepní krysy a uprostřed deště a větru začnou mokří lidé za nadávek přetahovat své haraburdí do vyšších pater… A kolik je teď vlastně hodin?" A sotva si to pomyslel, kdesi nablízku odbily nástěnné hodiny tři; tikaly a jako by spěchaly ze všech sil. „Ehe, vždyť za hodinu se už začne rozednívat! Na co čekat? Hned odejdu, půjdu rovnou na Petrovský: tam si někde vyberu velký keř, celý zmáčený deštěm, tak aby se stačilo jen maličko otřít ramenem a miliony kapek mi zkropí celou hlavu…" Odešel od okna, zavřel ho, zapálil svíčku, natáhl si vestu, plášť, nasadil klobouk a vyšel se svíčkou na chodbu, aby někde našel otrhance, který spal v nějaké komůrce mezi všelijakými krámy a oharky svíček, zaplatil mu za pokoj a odešel z hotelu. „Ta nejlepší chvíle, líp se to vybrat ani nedá!"

Dlouho chodil po celé dlouhé a úzké chodbě, nikoho nenašel a chtěl už hlasitě zavolat, když vtom v tmavém koutě mezi starou skříní a dveřmi rozeznal jakýsi podivný předmět, cosi jakoby živého. Sklonil

se se svíčkou a uviděl dítě – holčičku, nanejvýš pětiletou, v šatičkách promočených jako hadr na podlahu, která se třásla a plakala. Svidrigajlova se snad ani nelekla, ale dívala se na něj s tupým údivem svýma velkýma černýma očičkama a občas vzlykla, jako děti, které dlouho plakaly, ale už přestaly a dokonce se utěšily, a přesto občas, znenadání, zase vzlyknou. Holčička měla tvářičku bledou a vyčerpanou; byla zkřehlá zimou, ale „jak se sem vůbec dostala? Takže se tu schovala a celou noc nespala“. Začal se jí vyptávat. Holčička najednou ožila a rychle, rychle mu začala cosi brebentit svou dětskou řečí. Bylo tam něco o „mamisce“ a že „mamiska vyplácne“, o nějakém šálku, který „lozbila“ – rozbila. Holčička mluvila bez ustání; z toho všeho vyprávění se dalo jakž takž uhodnout, že je to nemilované dítě, které matka, nějaká věčně opilá kuchařka, nejspíš odtud z hotelu, zbila a zastrašila; že holčička rozbila maminčin šálek a tak se polekala, že utekla už večer; nejspíš se dlouho skrývala někde na dvoře, v dešti, nakonec se protáhla sem, schovala se za skříň a proseděla tu v koutě celou noc, plakala a třásla se vlhkem, tmou a strachem, že ji teď za to všechno bolestně zbijí. Vzal ji do náruče, odnesl ji k sobě do pokoje, posadil ji na postel a začal ji svlékat. Děravé botičky, které měla na bosých nohou, byly tak mokré, jako by celou noc proležely v louži. Když ji svlékl, položil ji na postel, přikryl ji a zabalil celou i s hlavou do přikrývky. Hned usnula. Když byl se vším hotov, zase se zachmuřeně zamyslel.

„To jsem se zas do něčeho zapletl!“ rozhodl najednou s tíživým a zlostným pocitem. „Jaký nesmysl!“ Mrzutě vzal svíčku, aby šel a za každou cenu našel otrhance a co nejdřív odtud odešel. „Eh, holka jedna!“ pomyslel si a zaklel, už když otvíral dveře, ale ještě jednou se vrátil, aby se podíval na holčičku, jestli spí a jak spí. Opatrně nadzvedl přikrývku. Holčička spala tvrdým a blaženým spánkem. Pod přikrývkou se zahřála a do bledých tvářiček se jí už rozlila barva. Ale zvláštní: ta barva se rýsovala jaksi jasněji a silněji, než mohl být obyčejný dětský ruměnec. „To je horečnatý ruměnec,“ pomyslel si Svidrigajlov, je

to – přesně jako ruměnec od vína, přesně jako by jí dali vypít celou sklenici. Šarlatové rtíky jako by hořely, sálaly; ale co je to? Najednou se mu zdálo, že se její dlouhé černé řasy jako by chvějí a mrkají, jako by se nadzvedávaly, a zpod nich vykukuje šibalské, ostré, jakési nedětsky pomrkávající očko, jako by holčička nespala a jen se přetvařovala. Ano, je to tak: její rtíky se roztahují do úsměvu; koutky rtíků se chvějí, jako by se ještě zdržovaly. Ale teď už se přestala zdržovat úplně; to už je smích, zjevný smích; cosi drzého, vyzývavého prosvítá z té vůbec ne dětské tváře; to je zhýralost, to je tvář kamélie, drzá tvář prodajné kamélie z Francouzek. Teď už se bez jakéhokoli zastírání otvírají obě oči: přejíždějí ho ohnivým a nestydatým pohledem, volají ho, smějí se… Cosi nekonečně ohavného a urážlivého bylo v tom smíchu, v těch očích, v celé té nechutnosti ve tváři dítěte. „Cože! pětiletá!“ zašeptal Svidrigajlov ve skutečné hrůze. „To… co to je?“ Ale teď už se k němu celá obrací celou svou planoucí tvářičkou, vztahuje ruce… „Á, prokletá!“ vykřikl Svidrigajlov zděšeně a napřáhl nad ní ruku… Ale v tu chvíli se probudil.

Je na téže posteli, stejně zabalený do přikrývky; svíčka nehoří, a v oknech už bělá den.

„Košmár celou noc!“ Zlostně se nadzvedl a cítil, že je celý rozlámaný; bolely ho kosti. Venku je úplně hustá mlha a nedá se nic rozeznat. Bude pět hodin; zaspal! Vstal a oblékl si kabátek a plášť, ještě vlhké. Nahmatal v kapse revolver, vytáhl ho a upravil kapsli; pak se posadil, vyndal z kapsy zápisník a na titulní, nejnápadnější list napsal velkým písmem několik řádků. Když je přečetl, zamyslel se s loktem opřeným o stůl. Revolver a zápisník ležely hned vedle, u lokte. Probuzené mouchy se lepily na nedotčenou porci telecího, která stála tamtéž na stole. Dlouho se na ně díval a nakonec začal volnou pravou rukou chytat jednu mouchu. Dlouho se vyčerpával námahou, ale nijak ji nemohl chytit. Nakonec se při tom zajímavém zaměstnání sám přistihl, vzpa-

matoval se, trhl sebou, vstal a rozhodně vyšel z pokoje. Za minutu byl na ulici.

Nad městem ležela mléčná, hustá mlha. Svidrigajlov šel po kluzké, blátivé dřevěné dlažbě směrem k Malé Něvě. Představovala se mu voda Malé Něvy, která přes noc vysoko stoupla, Petrovský ostrov, mokré cestičky, mokrá tráva, mokré stromy a keře a nakonec ten samý keř... Mrzutě si začal prohlížet domy, aby myslel na něco jiného. Na prospektu nepotkal ani chodce, ani drožkáře. Jasně žluté dřevěné domky se zavřenými okenicemi vypadaly sklesle a špinavě. Chlad a vlhko mu pronikaly celým tělem a začala ho třást zimnice. Občas narazil na vývěsní štíty krámků a zelinářství a každý pečlivě přečetl. Ted už skončila dřevěná dlažba. Už došel k velkému kamennému domu. Přes cestu mu přeběhl špinavý, zkřehlý psík se staženým ocasem. Jakýsi opilec, opilý do němoty, v kabátě, ležel tváří dolů napříč chodníkem. Podíval se na něj a šel dál. Vlevo se mu mihla vysoká požární věž. „Ba," pomyslel si, „tady je přece to místo, proč na Petrovský? Aspoň před úředním svědkem..." Nad tou novou myšlenkou se div neušklíbl a zahnul do ulice... Tady stál velký dům s požární věží. U velké zavřené brány toho domu stál, opřený o ni ramenem, malý človíček, zabalený do šedého vojenského pláště a s mosaznou achillovskou přilbou na hlavě. Ospalým pohledem chladně pošilhal po Svidrigajlovovi, který přistoupil blíž. Na jeho tváři bylo vidět ten odvěký mrzutý zármutek, který se tak kysele vtiskl do tváří všech příslušníků židovského kmene bez výjimky. Oba, Svidrigajlov i Achilles, si nějakou chvíli mlčky prohlíželi jeden druhého. Achillovi se nakonec zdálo, že něco není v pořádku: člověk není opilý, a přitom stojí tři kroky před ním, dívá se na něj upřeně a nic neříká.

„A-ze, co-ze vy tady sce-e-ete?" promluvil, pořád se ani nepohnul a nezměnil polohu.

„Ale nic, bratře, zdravím tě!" odpověděl Svidrigajlov.

„Tadyk neni místo."

„Já, bratře, jedu do ciziny.“

„Do ciziny?“

„Do Ameriky.“

„Do Ameriky?“

Svidrigajlov vytáhl revolver a natáhl kohoutek. Achilles nadzvedl obočí.

„A-ze, co-ze, takovýhle sprýmy – šprýmy – tadyk nejsou na místě!“

„A proč by to nebylo to pravé místo?“

„A protoze, ze neni místo.“

„No, bratře, to je jedno. Místo je to dobré; kdyby se tě ptali, tak odpověz, že prý odjel do Ameriky.“

Přiložil si revolver k pravému spánku.

„A-ze tadyk se nesmí, tadyk neni místo!“ vzpamatoval se Achilles a zorničky se mu rozšiřovaly víc a víc.

Svidrigajlov stiskl spoušť.

VII

Téhož dne, ale už večer, někdy po šesté, se Raskolnikov blížil k bytu své matky a sestry – k tomu samému bytu v Bakalejevově domě, kde je ubytoval Razumichin. Vchod na schodiště byl z ulice. Raskolnikov se blížil, pořád ještě zvolňoval krok a jako by váhal: vejít, nebo ne? Ale za nic na světě by se nevrátil; jeho rozhodnutí bylo učiněno. „Ostatně je to jedno, ještě nic nevědí," myslel si, „a na to, že jsem podivín, už si zvykly…" Jeho oblek byl hrozný: všechno špinavé, celou noc v dešti, roztrhané, ošoupané. Tvář měl skoro znetvořenou únavou, nepohodou, tělesným vyčerpáním a skoro celodenním bojem se sebou samým. Celou tu noc strávil sám, bůhví kde. Ale aspoň se rozhodl.

Zaklepal na dveře; otevřela mu matka. Duněčka doma nebyla. Ani služka tam náhodou v tu chvíli nebyla. Pulcherija Alexandrovna nejdřív oněměla radostným úžasem; pak ho popadla za ruku a táhla ho do pokoje.

„No vida, tady jsi!" začala a radostí se jí zadrhával hlas. „Nezlob se na mě, Roďo, že tě vítám tak hloupě, se slzami: já se směju, a nepláču. Myslíš, že pláču? Ne, já se raduju, ale už mám takový hloupý zvyk: tečou mi slzy. To mám od smrti tvého otce, pláču nad vším. Sedni si, holoubku, jsi asi unavený, vidím to. Ach, jak ses umazal."

„Byl jsem včera v dešti, maminko…" začal Raskolnikov.

„Ale ne, ne!" vyhrkla Pulcherija Alexandrovna a skočila mu do řeči. „Myslel sis, že tě hned začnu vyslýchat, podle starého ženského zvyku, neměj strach. Já přece chápu, všechno chápu, teď už jsem se naučila po zdejším a opravdu sama vidím, že je to tu rozumnější. Jednou pro-

vždy jsem si to rozvážila: kdepak já, abych chápala tvoje úvahy a chtěla po tobě účty? Ty máš možná v hlavě bůhví jaké záležitosti a plány, nebo se ti tam rodí nějaké myšlenky; a já bych do tebe měla šťouchat: o čem prý přemýšlíš? Já tady... Ach, pane bože! Co tady pobíhám sem a tam jako splašená... Já tady, Roďo, čtu tvůj článek v časopise už potřetí, přinesl mi ho Dmitrij Prokofjič. Až jsem vyjekla, když jsem to uviděla: ty hloupá, říkám si v duchu, tak tímhle se zabývá, tady je vysvětlení všeho! Má možná zrovna v hlavě nové myšlenky; promýšlí je, a já ho trápím a ruším. Čtu to, můj drahý, a samozřejmě mnohému nerozumím; ale tak to ostatně má být: kdepak já?"

„Ukažte, maminko."

Raskolnikov vzal noviny a letmo pohlédl na svůj článek. Ať to sebevíc odporovalo jeho postavení a stavu, pocítil ten zvláštní, jízlivě sladký pocit, jaký zažívá autor, který se poprvé vidí vytištěný, a k tomu se ozvalo i jeho třiadvacet let. Trvalo to jen okamžik. Když přečetl několik řádků, zamračil se a srdce mu sevřela strašná tíseň. Najednou si vzpomněl na celý svůj duševní boj posledních měsíců. S odporem a mrzutostí odhodil článek na stůl.

„Jenže, Roďo, ať jsem sebehloupější, přece jen můžu posoudit, že budeš co nevidět jedním z prvních lidí, ne-li úplně prvním, v našem učeném světě. A oni se opovažovali o tobě myslet, že ses pomátl. Cha-cha-cha! Ty nevíš – oni si to přece mysleli! Ach, ti podlí červi, kdepak oni, aby chápali, co je to rozum! A dokonce i Duněčka tomu skoro věřila – no považ! Tvůj nebožtík otec dvakrát posílal do časopisů – nejdřív básně – sešit mám schovaný, někdy ti ho ukážu –, a potom už i celou povídku – sama jsem si vyprosila, aby mi ji dal opsat –, a jak jsme se oba modlili, aby to přijali – nepřijali! Já se, Roďo, před šesti sedmi dny trápila, když jsem viděla tvoje šaty, jak žiješ, co jíš a v čem chodíš. A teď vidím, že jsem zase byla hloupá, protože když budeš chtít, všechno si teď hned získáš, rozumem a talentem. To tedy zatím nechceš a zabýváš se mnohem důležitějšími věcmi..."

„Duňa není doma, maminko?“

„Není, Roďo. Moc často ji doma nevidím, nechává mě samotnou. Dmitrij Prokofjič, Pán Bůh mu zaplať, se u mě staví posedět a pořád mluví o tobě. Má tě rád a váží si tě, můj milý. O sestře zas neříkám, že by se ke mně chovala nějak moc neuctivě. Já si přece nestěžuju. Ona má svou povahu, já svou; má teď nějaká svá tajemství; no, já před vámi žádná tajemství nemám. Samozřejmě jsem pevně přesvědčená, že Duňa je až moc chytrá a kromě toho má ráda mě i tebe… ale už nevím, kam tohle všechno povede. Tak vidíš, teď jsi mi udělal radost, Roďo, že ses zastavil, a ona to zrovna promeškala; přijde a já jí řeknu: byl tu bratr, když jsi nebyla doma, a kde jsi ráčila trávit čas? Ty mě, Roďo, moc nerozmazluj: můžeš – zastav se, nemůžeš – co se dá dělat, počkám. Vždyť budu stejně vědět, že mě máš rád, a to mi stačí. Budu tady číst tvoje spisy, budu o tobě slýchat od všech, a sem tam se taky sám zastavíš, co lepšího si přát? Vždyť ses teď přece zastavil, abys matku potěšil, já to vidím…“

Tu se Pulcherija Alexandrovna najednou rozplakala.

„Zase já! Nedívej se na mě, na hloupou! Ach, pane bože, co tu tak sedím,“ vykřikla a vyskočila z místa, „vždyť máme kávu, a já ti ani nenabídnu! Tak to je ta stařecká sobeckost. Hned, hned!“

„Maminko, nechte toho, já hned půjdu. Nepřišel jsem kvůli tomu. Prosím vás, vyslechněte mě.“

Pulcherija Alexandrovna k němu nesměle přistoupila.

„Maminko, ať se stane cokoli, ať o mně uslyšíte cokoli, ať vám o mně kdokoli řekne cokoli, budete mě mít ráda tak jako teď?“ zeptal se najednou z plného srdce, jako by na svá slova nemyslel a nevážil je.

„Roďo, Roďo, co je s tebou? Jak se na to vůbec můžeš ptát! Kdo by mi o tobě co řekl? Já ani nikomu neuvěřím, ať za mnou přijde kdokoli, prostě ho vyženu.“

„Přišel jsem vás ujistit, že jsem vás měl vždycky rád, a teď jsem rád, že jsme sami, jsem dokonce rád, že tu není Duněčka,“ pokračoval se

stejným zápalem, „přišel jsem vám říct rovnou, že i když budete nešťastná, přece jen věžte, že váš syn vás teď má rád víc než sebe a že všechno, co jste si o mně myslela, že jsem krutý a nemám vás rád, to všechno nebyla pravda. Nikdy vás nepřestanu mít rád… No, a dost; zdálo se mi, že je třeba to udělat a tímhle začít…“

Pulcherija Alexandrovna ho mlčky objímala, tiskla ho k prsům a tiše plakala.

„Co je s tebou, Roďo, nevím,“ řekla nakonec. „Celou tu dobu jsem si myslela, že tě prostě obtěžujeme, a teď ze všeho vidím, že tě čeká veliké hoře, proto se tak trápíš. Už dávno to předvídám, Roďo. Odpusť mi, že jsem o tom začala; pořád na to myslím a v noci nespím. Tuhle noc i tvoje sestra celou proležela v blouznění a pořád na tebe vzpomínala. Něco jsem zaslechla, ale ničemu jsem nerozuměla. Celé ráno jsem chodila jako před popravou, na něco jsem čekala, něco jsem tušila, a teď jsem se dočkala! Roďo, Roďo, kam to jdeš? Odjíždíš někam, nebo co?“

„Odjíždím.“

„To jsem si myslela! Vždyť já můžu jet s tebou, jestli budeš potřebovat. I Duňa; ona tě má ráda, má tě moc ráda, a Sofja Semjonovna ať třeba jede s námi, jestli je to potřeba; vidíš, já ji dokonce ráda přijmu místo dcery. Dmitrij Prokofjič nám pomůže, abychom se sbalili všichni dohromady… ale… kam to… jedeš?“

„Sbohem, maminko.“

„Cože! Ještě dnes!“ vykřikla, jako by ho ztrácela navždy.

„Já nemůžu, už musím, musím nutně…“

„A já s tebou nemůžu?“

„Ne, ale vy si klekněte a pomodlete se za mě k Bohu. Vaše modlitba možná dojde vyslyšení.“

„Tak ať tě aspoň pokřižuju, ať ti požehnám! Tak, tak. Ó bože, co to děláme!“

Ano, byl rád, byl moc rád, že tu nikdo nebyl, že byli s matkou sami. Jako by mu za celou tu hroznou dobu najednou změklo srdce. Padl před ní, líbal jí nohy a oba se objímali a plakali. A ona se tentokrát nedivila a na nic se nevyptávala. Už dávno chápala, že se se synem děje něco hrozného, a teď pro něj nastala jakási strašná chvíle.

„Roďo, můj milý, můj prvorozený," říkala a vzlykala, „teď jsi zase takový, jako když jsi byl malý, stejně jsi ke mně chodil, stejně jsi mě objímal a líbal; ještě když jsme žili s otcem a strádali, utěšoval jsi nás už jen tím, že jsi byl s námi, a když jsem pak pohřbila otce – kolikrát jsme se spolu objali, takhle jako teď, a plakali na jeho hrobečku. A že už dlouho pláču, to proto, že mateřské srdce neštěstí vytušilo. Jakmile jsem tě tenkrát poprvé uviděla, večer, pamatuješ, když jsme sem zrovna přijely, uhodla jsem všechno jen podle tvého pohledu, srdce se mi tenkrát přímo zachvělo, a dneska, když jsem ti otevřela a podívala se na tebe, tak si říkám, nejspíš přišla osudná hodina. Roďo, Roďo, ty přece neodjíždíš hned?"

„Ne."

„Ještě přijdeš?"

„Ano... přijdu."

„Roďo, nezlob se, já se ani neodvažuju vyptávat. Vím, že se neodvažuju, ale jen tak, řekni mi jen dvě slovíčka, jedeš někam daleko?"

„Velmi daleko."

„A co tam máš, nějaké místo, kariéru, nebo co?"

„Co Bůh dá... jenom se za mě modlete..."

Raskolnikov šel ke dveřím, ale ona se ho chytila a zoufale se mu dívala do očí. Tvář se jí zkřivila hrůzou.

„Dost, maminko," řekl Raskolnikov a hluboce litoval, že ho napadlo přijít.

„Ne navždy? Ještě to není navždy? Přijdeš přece, zítra přijdeš?"

„Přijdu, přijdu, sbohem."

Konečně se jí vytrhl.

Večer byl svěží, teplý a jasný; počasí se vyjasnilo už od rána. Raskolnikov šel do svého bytu; spěchal. Chtěl všechno skončit do západu slunce. Do té doby by se nerad s někým potkal. Když stoupal do svého bytu, všiml si, že se Nastasja odtrhla od samovaru, upřeně ho sleduje a provází ho očima. „Není snad někdo u mě?“ pomyslel si. S odporem se mu vybavil Porfirij. Ale když došel ke svému pokoji a otevřel ho, uviděl Duněčku. Seděla sama samotinká, v hlubokém zamyšlení, a zdá se, že na něj čekala už dlouho. Zastavil se na prahu. Polekaně se nadzvedla z pohovky a napřímila se před ním. Její pohled, nehybně upřený na něj, vyjadřoval hrůzu a neukojitelný žal. A jen podle toho pohledu hned pochopil, že všechno ví.

„Tak co, mám k tobě vejít, nebo odejít?“ zeptal se nedůvěřivě.

„Celý den jsem seděla u Sofji Semjonovny; obě jsme na tebe čekaly. Myslely jsme, že tam určitě zajdeš.“

Raskolnikov vešel do pokoje a vysíleně se posadil na židli.

„Jsem nějak slabý, Duňo; jsem už hrozně unavený; a já bych chtěl aspoň v téhle chvíli úplně ovládat sám sebe.“

Nedůvěřivě na ni vzhlédl.

„Kde jsi byl celou noc?“

„Už si dobře nepamatuju; vidíš, sestro, chtěl jsem se definitivně rozhodnout a mnohokrát jsem chodil u Něvy; to si pamatuju. Chtěl jsem tam se vším skoncovat, ale… neodhodlal jsem se…“ zašeptal a znovu nedůvěřivě pohlédl na Duňu.

„Chvála Bohu! A jak jsme se právě tohohle bály, já a Sofja Semjonovna! Tak ty ještě věříš v život: chvála Bohu, chvála Bohu!“

Raskolnikov se hořce usmál.

„Nevěřil jsem, a teď jsme se s matkou objali a plakali; nevěřím, a prosil jsem ji, aby se za mě modlila. Bůhví, jak se to děje, Duněčko, já tomu vůbec nerozumím.“

„Ty jsi byl u matky? A tys jí to řekl?“ vykřikla zděšeně Duňa. „Copak ses odhodlal jí to říct?“

„Ne, neřekl… slovy; ale hodně toho pochopila. Slyšela v noci, jak jsi blouznila. Jsem si jistý, že polovinu už chápe. Možná jsem udělal špatně, že jsem tam zašel. Už ani nevím, proč jsem vůbec chodil. Jsem podlý člověk, Duňo."

„Podlý člověk, a je ochotný jít vstříc utrpení! Vždyť přece jdeš?"

„Jdu. Hned. Ano, abych se vyhnul téhle hanbě, chtěl jsem se utopit, Duňo, ale když jsem už stál nad vodou, pomyslel jsem si, že když jsem se až dosud měl za silného, tak ať se teď nezaleknu ani hanby," řekl, než stačila něco říct. „Je to pýcha, Duňo?"

„Pýcha, Roďo."

V jeho vyhaslých očích jako by se zablesklo; jako by mu bylo příjemné, že je ještě pyšný.

„A nemyslíš si, sestro, že jsem se prostě bál vody?" zeptal se s ošklivým úšklebkem a díval se jí do tváře.

„Ach, Roďo, přestaň!" vykřikla hořce Duňa.

Asi dvě minuty trvalo mlčení. Seděl se sklopenou hlavou a díval se do země; Duněčka stála na druhém konci stolu a dívala se na něj s trýzní. Najednou vstal:

„Je pozdě, už je čas. Jdu se teď udat. Ale nevím, proč se jdu udat."

Po tvářích jí tekly velké slzy.

„Ty pláčeš, sestro, ale můžeš mi podat ruku?"

„A o tom jsi pochyboval?"

Pevně ho objala.

„Copak tím, že jdeš vstříc utrpení, už napůl nesmýváš svůj zločin?" vykřikla, tiskla ho v náručí a líbala ho.

„Zločin? Jaký zločin?" vykřikl najednou v jakémsi náhlém vzteku. „To, že jsem zabil hnusnou, zlotřilou veš, starou lichvářku, která nebyla nikomu k ničemu, za jejíž zabití by člověku odpustili čtyřicet hříchů, která sála šťávu z chudých, to je zločin? Nemyslím na něj a nemyslím na to, abych ho smýval. A co mi pořád všichni ze všech stran vtloukají: ‚zločin, zločin!' Teprve teď jasně vidím celou nesmyslnost

své malomyslnosti, teď, když jsem se už rozhodl jít vstříc téhle zbytečné hanbě! Rozhoduju se k tomu jen ze své podlosti a neschopnosti, leda ještě z vypočítavosti, jak to navrhoval ten… Porfirij!…“

„Bratře, bratře, co to říkáš! Vždyť jsi ale prolil krev!“ vykřikla zoufale Duňa.

„Kterou prolévají všichni,“ podchytil skoro v nepříčetnosti, „která teče a vždycky tekla na světě jako vodopád, kterou lijí jako šampaňské a za kterou korunují na Kapitolu a pak nazývají dobrodincem lidstva. Jen se podívej pozorněji a prohlédni si to! Sám jsem chtěl lidem dobro a udělal bych stovky, tisíce dobrých skutků místo té jediné hlouposti, ba ani ne hlouposti, ale prostě nešikovnosti, protože celá ta myšlenka vůbec nebyla tak hloupá, jak se teď zdá, když se nezdařila… Když se něco nezdaří, zdá se všechno hloupé! Tou hloupostí jsem se chtěl jen dostat do nezávislého postavení, udělat první krok, získat prostředky, a pak by se všechno urovnalo nesrovnatelně, poměrně vzato, větším užitkem… Ale já, já jsem nevydržel ani ten první krok, protože jsem – padouch! V tom je celá věc! A přesto se na to nebudu dívat vašima očima: kdyby se mi to bylo podařilo, korunovali by mě, a teď do pasti!“

„Ale to přece není ono, vůbec to není ono! Bratře, co to říkáš!“

„Á! není to ta forma, není to esteticky tak pěkná forma! No, já opravdu nechápu: proč je pálit do lidí bombami, při řádném obléhání, úctyhodnější forma? Strach z estetiky je první známka bezmoci!… Nikdy, nikdy jsem si to neuvědomoval jasněji než teď, a víc než kdy jindy nechápu svůj zločin! Nikdy, nikdy jsem nebyl silnější a přesvědčenější než teď!…“

Do jeho bledé, vyčerpané tváře se dokonce nahrnula barva. Ale když pronášel to poslední zvolání, náhodou se setkal pohledem s Duniným očima, a v tom pohledu našel tolik, tolik trápení kvůli sobě, že se mimoděk vzpamatoval. Pocítil, že přece jen udělal ty dvě ubohé ženy nešťastnými. Přece jen je toho příčinou on…

„Duňo, drahá! Jestli jsem vinen, odpusť mi – i když mi nelze odpustit, jestli jsem vinen. Sbohem! Nebudeme se přít! Je čas, už je opravdu čas. Nechoď za mnou, prosím tě, ještě se musím někde zastavit… A ty teď jdi a hned si sedni k matce. Prosím tě o to! To je moje poslední, moje největší prosba k tobě. Neodcházej od ní ani na chvíli; nechal jsem ji v úzkosti, kterou sotva unese: buď umře, nebo se pomate. Bud s ní! Razumichin bude s vámi; řekl jsem mu… Neplač pro mě: budu se snažit být statečný i čestný, celý život, i když jsem vrah. Možná někdy uslyšíš moje jméno. Neudělám vám ostudu, uvidíš; já ještě dokážu… teď zatím na shledanou," spěchal, aby to uzavřel, protože si zase všiml jakéhosi podivného výrazu v Duniných očích při svých posledních slovech a slibech. „Proč tak pláčeš? Neplač, neplač; vždyť se neloučíme úplně!… Ach, ano! Počkej, zapomněl jsem!…"

Přistoupil ke stolu, vzal jednu tlustou, zaprášenou knihu, otevřel ji a vyndal malý portrétek, který byl založený mezi listy, akvarel na slonovině. Byl to portrét dcery bytné, jeho bývalé snoubenky, která zemřela v horečce, té podivné dívky, která chtěla jít do kláštera. Chvíli se zahleděl do té výrazné a chorobné tvářičky, políbil portrét a podal ho Duněčce.

„S ní jsem hodně mluvil i *o tomhle*, jen s ní jedinou," pronesl zamyšleně. „Jejímu srdci jsem svěřil mnoho z toho, co se pak tak ohavně splnilo. Neboj se," obrátil se k Duně, „nesouhlasila, stejně jako ty, a jsem rád, že už tu není. Hlavní, hlavní je to, že teď všechno půjde jinak, zlomí se to vedví," vykřikl najednou a znovu se vrátil ke své úzkosti, „všechno, všechno, ale jsem na to připravený? Chci to vůbec sám? Prý je to nutné pro mou zkoušku! K čemu, k čemu jsou všechny ty nesmyslné zkoušky? K čemu jsou, budu si to snad líp uvědomovat potom, rozdrcený mukami, idiotstvím, ve stařecké bezmoci po dvaceti letech katorgy, než si to uvědomuju teď, a k čemu bych pak vůbec žil? Proč teď s tím, že budu takhle žít, souhlasím? Ó, já věděl, že jsem padouch, když jsem dnes za svítání stál nad Něvou!"

Konečně vyšli oba. Pro Duňu to bylo těžké, ale měla ho ráda! Šla, ale když ušla asi padesát kroků, ještě jednou se otočila, aby se na něj podívala. Ještě ho bylo vidět. Ale když došel na roh, otočil se i on; naposledy se jejich pohledy setkaly; ale když si všiml, že se na něj dívá, netrpělivě a dokonce mrzutě mávl rukou, aby šla, a sám prudce zahnul za roh.

„Jsem zlý, to vidím," myslel si, když se za chvíli zastyděl za to, jak mrzutě Duně mávl rukou. „Ale proč mě samy tak milují, když si to nezasloužím! Ó, kdybych byl sám a nikdo mě neměl rád a já sám bych nikdy nikoho neměl rád! *Nic z tohohle by nebylo!* Ale zajímalo by mě, copak se za těch příštích patnáct dvacet let má duše opravdu tak pokoří, že budu před lidmi zbožně fňukat a ke každému slovu se nazývat lupičem? Ano, právě tak, právě tak! Právě proto mě teď posílají do vyhnanství, právě tohle potřebují… Tady se všichni hemží po ulici sem a tam, a přitom každý z nich je padouch a lupič už svou povahou; ještě hůř – idiot! Ale zkus mě vyhnanství ušetřit, a všichni se vzteknou šlechetným rozhořčením! Ó, jak je všechny nenávidím!"

Hluboce se zamyslel nad tím, „jakým pochodem se to může stát, že se nakonec před nimi všemi pokoří už bez uvažování, z přesvědčení se pokoří! A co, proč by ne? Samozřejmě, tak to má být. Copak dvacet let nepřetržitého útlaku člověka definitivně nedorazí? Voda kámen obrousí. A proč, proč tedy potom žít, proč teď jdu, když sám vím, že všechno bude přesně takhle, jako podle knihy, a ne jinak!"

Kladl si tu otázku od včerejšího večera už možná posté, ale přesto šel.

VIII

Když vešel k Soně, už se začínalo šeřit. Celý den na něj Soňa čekala v strašném rozrušení. Čekaly spolu s Duňou. Ta k ní přišla už ráno, protože si vzpomněla na včerejší Svidrigajlovova slova, že Soňa „o tom ví". Nebudeme popisovat podrobnosti rozhovoru a slz obou žen ani to, jak blízko si spolu přišly. Duňa si z toho setkání odnesla aspoň jednu útěchu, že bratr nebude sám: k ní, k Soně, přišel se svou zpovědí nejdřív; u ní hledal člověka, když člověka potřeboval; ona za ním také půjde, kam ho osud pošle. Ani se na to neptala, ale věděla, že to tak bude. Dívala se na Soňu dokonce s jakousi úctou a zpočátku ji tím uctivým citem, s nímž se k ní chovala, skoro uváděla do rozpaků. Soňa se div nerozplakala: ona naopak měla za to, že není hodna se na Duňu ani podívat. Krásný obraz Duni, když se s ní při jejich prvním setkání u Raskolnikova rozloučila s takovou pozorností a úctou, jí od té doby navždy zůstal v duši jako jedno z nejkrásnějších a nedosažitelných zjevení jejího života.

Duněčka to nakonec nevydržela a nechala Soňu o samotě, aby čekala na bratra v jeho bytě; pořád se jí zdálo, že přijde nejdřív tam. Jakmile Soňa osaměla, hned ji začal trýznit strach při pomyšlení, že by se snad opravdu mohl zabít. Toho se bála i Duňa. Ale celý den se jedna druhou o překot všemi důvody přesvědčovaly, že to není možné, a dokud byly spolu, byly klidnější. Teď, sotva se rozešly, nemyslela ani jedna na nic jiného než na tohle. Soňa si vzpomínala, jak jí včera Svidrigajlov řekl, že Raskolnikov má dvě cesty – vladimirskou cestu, nebo… Znala navíc jeho ješitnost, nadutost, sebelásku a nevíru. „Copak ho

může přimět k životu jenom malomyslnost a strach ze smrti?“ pomyslela si nakonec v zoufalství. Slunce zatím už zapadalo. Stála smutně před oknem a upřeně se z něj dívala, ale z toho okna byla vidět jen slepá nebílená zeď sousedního domu. Nakonec, když už dospěla k naprostému přesvědčení, že ten nešťastník je mrtev, vešel do jejího pokoje.

Z hrudi se jí vydral radostný výkřik. Ale když se mu upřeně zadívala do tváře, najednou zbledla.

„No ano!“ řekl Raskolnikov s úšklebkem. „Jdu si pro tvoje křížky, Soňo. Sama jsi mě přece posílala na křižovatku; copak ses teď, když přišlo na věc, polekala?“

Soňa se na něj užasle dívala. Ten tón jí připadal podivný; tělem jí na okamžik projel studený mráz, ale za minutu pochopila, že ten tón i ta slova – že je to všechno strojené. A mluvil s ní tak, že se díval jaksi do kouta, a jako by se vyhýbal pohledu přímo do její tváře.

„Víš, Soňo, já jsem uvážil, že takhle to bude snad i výhodnější. Je tu jedna okolnost… No, to by bylo na dlouhé vyprávění, a není ani o čem. Víš, co mě jenom zlobí? Mrzí mě, že mě ty hloupé, zvířecí ksichty hned obstoupí, budou na mě vyvalovat ty svoje bulvy, klást mi ty svoje hloupé otázky, na které se musí odpovídat – budou na mě ukazovat prsty… Fuj! Víš, já nejdu k Porfirijovi; ten už mě omrzel. Půjdu radši ke svému příteli Porochovi, to ho překvapím, to svým způsobem dosáhnu efektu. A měl bych být chladnokrevnější; nějak moc žlučovitý jsem v poslední době. Věřila bys: teď jsem sestře div nepohrozil pěstí jen za to, že se otočila, aby se na mě naposledy podívala. Sviňárna – takový stav! Ech, kam jsem to dospěl! No tak, kde jsou ty křížky?“

Byl jako by sám bez sebe. Nemohl ani minutu postát na místě, nemohl soustředit pozornost na jedinou věc; myšlenky mu přeskakovaly jedna přes druhou, zamotával se v řeči; ruce se mu lehce třásly.

Soňa mlčky vytáhla ze zásuvky dva křížky, cypřišový a měděný, pokřižovala se, pokřižovala jeho a pověsila mu na prsa cypřišový křížek.

„To je tedy symbol toho, že beru na sebe kříž, he-he! A opravdu, dosud jsem málo trpěl! Cypřišový, to jest prostonárodní; měděný – to je Lizavetin, ten si bereš sama – ukaž ho? Tak ten měla na sobě… v tu chvíli? Znám taky dva takové křížky, stříbrný a ikonku. Hodil jsem je tenkrát té babizně na prsa. Ty by se teď hodily, věru, ty bych si měl pověsit… Ale vždyť já pořád lžu, na věc zapomenu; jsem nějak roztržitý!… Vidíš, Soňo, já jsem vlastně přišel proto, abych tě upozornil, abys věděla… No a to je všechno… Vždyť jsem jen proto přišel. Hm, ale myslel jsem, že řeknu víc. Vždyť jsi sama chtěla, abych šel, tak ted budu sedět ve vězení a tvoje přání se splní; tak proč pláčeš? Ty taky? Přestaň, dost už; ach, jak je mi to všechno těžké!“

Přesto se v něm zrodil cit; srdce se mu sevřelo, když se na ni díval. „A tahle, tahle proč? Co jsem já pro ni?“ myslel si. „Proč pláče, proč mě vypravuje jako matka nebo Duňa? Bude mi chůvou!“

„Pokřižuj se, pomodli se aspoň jednou,“ poprosila Soňa chvějícím se, nesmělým hlasem.

„Ó, prosím, kolikrát jen chceš! A z čistého srdce, Soňo, z čistého srdce…“

Chtěl ale vlastně říct něco jiného.

Několikrát se pokřižoval. Soňa popadla svůj šátek a přehodila si ho přes hlavu. Byl to zelený šátek z drapdamé, nejspíš ten, o kterém se tenkrát zmiňoval Marmeladov, ten „rodinný“. Raskolnikovovi to blesklo hlavou, ale nezeptal se. Opravdu už sám začínal cítit, že je strašně roztržitý a jaksi ohavně neklidný. Polekal se toho. Najednou ho zarazilo i to, že s ním Soňa chce odejít.

„Co tě napadá! Kam jdeš? Zůstaň, zůstaň! Půjdu sám,“ vykřikl v malomyslné zlosti a skoro rozezleně šel ke dveřím. „A k čemu tu celá družina!“ bručel, když vycházel.

Soňa zůstala stát uprostřed pokoje. Ani se s ní nerozloučil, už na ni zapomněl; v duši mu vzkypěla jedna jízlivá a vzpurná pochybnost.

„Ale je to tak, je to všechno tak?“ pomyslel si znovu, když scházel ze schodů. „Copak se už nedá zastavit a všechno zase napravit… a nechodit?“

Ale přesto šel. Najednou s konečnou platností pocítil, že nemá smysl klást si otázky. Když vyšel na ulici, vzpomněl si, že se se Soňou nerozloučil, že zůstala stát uprostřed pokoje ve svém zeleném šátku a po jeho okřiknutí se neodvažovala pohnout, a na okamžik se zastavil. V tu chvíli mu najednou jasně zazářila jedna myšlenka – jako by čekala, aby ho zasáhla naplno.

„Proč, proč jsem k ní teď chodil? Řekl jsem jí: kvůli jedné věci; ale kvůli jaké věci? Žádná věc vůbec nebyla! Oznámit, že *jdu*; no a co? To je mi potřeba! Mám ji snad rád? Vždyť ne, ne? Vždyť jsem ji teď odehnal jako psa. Potřeboval jsem od ní snad doopravdy křížky? Ó, jak hluboko jsem klesl!

„Ne – potřeboval jsem její slzy, potřeboval jsem vidět, jak se lekne, dívat se, jak ji bolí srdce a jak se trýzní! Potřeboval jsem se aspoň něčeho zachytit, chvíli otálet, podívat se na člověka! A já si troufal tolik v sebe doufat, tak o sobě snít, já žebrák, já nicka, já podlec, podlec!“

Šel po nábřeží kanálu a už mu nezbývalo daleko. Ale když došel k mostu, zastavil se, najednou zahnul na most, stranou, a přešel na Senné.

Hltavě se rozhlížel vpravo i vlevo, s napětím se zadíval na každou věc a na ničem nemohl udržet pozornost; všechno mu vyklouzávalo. „Tak za týden, za měsíc mě povezou v nějakém takovém vězeňském voze přes tenhle most, jak se asi tenkrát podívám na tenhle kanál – zapamatovat si to?“ blesklo mu hlavou. „Tady ten vývěsní štít, jak asi tenkrát přečtu tahle samá písmena? Tady stojí napsáno ‚Tavariščestvo‘, tak si zapamatovat to a, písmeno a, a podívat se na ně za měsíc, na tohle samé *a*: jak se na ně asi tenkrát podívám? Co asi tenkrát budu cítit a myslet?… Bože, jak nízké musí být tohle všechno, všechny ty moje dnešní… starosti! Jistě, tohle všechno musí být zají-

mavé… svým způsobem… cha-cha-cha, na co to myslím! Stávám se dítětem, sám před sebou se vytahuju; no proč se stydím? Fuj, jak se strkají! Tady ten tlustý – nejspíš Němec –, co do mě strčil: no ví vůbec, do koho strčil? Ženská s dítětem prosí o almužnu, zajímavé, že mě má za šťastnějšího, než je sama. A co, kdybych jí něco dal, pro legraci. Hle, v kapse mi zbyla pětikopějka, kde se tu vzala? Na, na… vezmi si, matičko!“

„Bůh tě ochraňuj!“ ozval se plačtivý hlas žebračky.

Vešel na Senné. Bylo mu nepříjemné, velmi nepříjemné přicházet mezi lidi, ale šel právě tam, kde bylo vidět víc lidí. Dal by cokoli na světě, aby mohl zůstat sám; ale sám cítil, že ani minutu sám nevydrží. V davu vyváděl jeden opilec: pořád chtěl tancovat, ale pořád padal na stranu. Obstoupili ho. Raskolnikov se protlačil davem, několik minut se na opilce díval a najednou se krátce a úsečně rozesmál. Za minutu už na něj zapomněl, ani ho neviděl, třebaže se na něj díval. Nakonec odešel a ani nevěděl, kde je; ale když došel doprostřed náměstí, najednou se v něm něco pohnulo, zmocnil se ho naráz jeden pocit a pohltil ho celého – s tělem i s myslí.

Najednou si vzpomněl na Sonina slova: „Jdi na křižovatku, pokloň se lidem, polib zem, protože i proti ní jsi zhřešil, a řekni celému světu nahlas: ‚Jsem vrah!‘“ Celý se roztřásl, když si na to vzpomněl. A tak ho už zdrtila bezvýchodná tíseň a úzkost celé té doby, ale zvlášť posledních hodin, že se do možnosti toho celistvého, nového, úplného pocitu přímo vrhl. Přišel na něj najednou jako nějaký záchvat: vzplanul mu v duši jedinou jiskrou a najednou ho jako oheň zachvátil celého. Všechno v něm naráz změklo a vyhrkly mu slzy. Jak stál, tak padl na zem…

Klekl si uprostřed náměstí, poklonil se až k zemi a políbil tu špinavou zem, s rozkoší a se štěstím. Vstal a poklonil se podruhé.

„Ten se ale zřídil!“ poznamenal vedle něj nějaký chasník.

Ozval se smích.

„To on jde do Jeruzaléma, bratři, loučí se s dětmi, s domovinou, celému světu se klaní, hlavní město Sankt-Petěrburg a jeho půdu líbá," dodal nějaký podnapilý človíček z měšťanů.

„Ještě mladý kluk!" vpadl do toho třetí.

„Z urozených!" poznamenal kdosi rozvážným hlasem.

„Dneska se v nich nevyznáš, kdo je urozený a kdo ne."

Všechny ty ohlasy a řeči Raskolnikova zarazily a slova „já jsem zabil", která se mu snad už chystala sklouznout z jazyka, v něm zamřela. Ale všechny ty pokřiky snesl klidně, a aniž se ohlížel, šel přímo uličkou směrem ke kanceláři. Cestou se mu mihlo před očima jedno zjevení, ale nepodivil se mu; už tušil, že to tak muselo být. Když se na Senném podruhé poklonil až k zemi a otočil se přitom doleva, uviděl asi padesát kroků od sebe Soňu. Schovávala se před ním za jednou z dřevěných bud, které stály na náměstí, tedy doprovázela celou jeho bolestnou cestu! Raskolnikov v tu chvíli jednou provždy pocítil a pochopil, že Soňa je teď s ním navěky a půjde za ním třeba na kraj světa, ať už ho osud zavede kamkoli. Celé srdce se mu obrátilo… ale – vtom už došel k osudnému místu…

Docela čile vešel do dvora. Musel vystoupit do druhého patra. „Ještě mám cestu nahoru," pomyslel si. Vůbec se mu zdálo, že do osudné chvíle je ještě daleko, že zbývá ještě mnoho času a že se dá ještě o mnohém přemýšlet.

Zase totéž smetí, tytéž skořápky na točitém schodišti, zase dveře bytů otevřené dokořán, zase tytéž kuchyně, ze kterých se valí čoud a smrad. Raskolnikov tu od té doby nebyl. Nohy mu dřevěněly a podlamovaly se, ale šly. Na okamžik se zastavil, aby popadl dech, aby se vzpamatoval, aby vešel jako *člověk*. „Ale k čemu? Proč?" pomyslel si najednou, když si uvědomil, co dělá. „Když už ten kalich musím vypít, není to snad jedno? Čím ohavněji, tím líp." V představách se mu v tu chvíli mihla postava Ilji Petroviče Porocha. „Copak opravdu k němu? A nešlo by to k jinému? Nešlo by to k Nikodimu Fomičovi? Otočit se

hned a zajít k samotnému dozorci do bytu? Aspoň by se to vyřídilo po domácku… Ne, ne! K Porochovi, k Porochovi! Když pít, tak všechno najednou…“

Celý zkřehlý a sotva při sobě otevřel dveře do kanceláře. Tentokrát v ní bylo velmi málo lidí, stál tam nějaký domovník a ještě nějaký člověk z prostého lidu. Hlídač ani nevykoukl ze své přepážky. Raskolnikov prošel do vedlejší místnosti. „Možná se ještě nebude muset nic říkat,“ mihlo se mu hlavou. Tady se jakási osobnost z kancelistů, v civilním kabátě, chystala něco psát u pultu. V koutě se usazoval ještě jeden písař. Zametov tam nebyl. Nikodim Fomič samozřejmě taky ne.

„Nikdo tu není?“ zeptal se Raskolnikov osobnosti u pultu.

„A koho hledáte?“

„A-a-a! Ani slechu, ani vidu, a ruského ducha… jak je to tam v té pohádce… zapomněl jsem! M-má úc-cta!“ vykřikl najednou známý hlas.

Raskolnikov se zachvěl. Před ním stál Poroch; najednou vyšel ze třetí místnosti. „To je sám osud,“ pomyslel si Raskolnikov. „Proč je tady?“

„K nám? V jaké věci?“ volal Ilja Petrovič. Byl zřejmě v náramné a dokonce trošičku rozjařené náladě. „Jestli v úřední věci, tak jste ráčil přijít ještě brzy. Já sám jsem tu náhodou… Ale jinak, čím mohu posloužit. Přiznám se vám… jak? jak? Promiňte…“

„Raskolnikov.“

„No to je jasné: Raskolnikov! Copak jste si mohl myslet, že jsem zapomněl! Nemějte mě, prosím vás, za takového… Rodion Ro… Ro… Rodionyč, tak, myslím?“

„Rodion Romanyč.“

„Ano, ano, ano! Rodion Romanyč, Rodion Romanyč! O to jsem se právě snažil. Dokonce jsem se mnohokrát vyptával. Přiznám se vám, že od té doby mě upřímně mrzelo, že jsme se tenkrát s vámi tak… potom mi to vysvětlili, dozvěděl jsem se, že mladý literát a dokonce uče-

nec… a takříkajíc první krůčky… Ó pane bože! Vždyť kdo z literátů a učenců nedělal zpočátku originální kroky! Já i moje žena – oba si literaturu vážíme, a žena – ta přímo vášnivě!… Literaturu a umělecké cítění! Jen kdyby byl člověk ušlechtilý, a všechno ostatní se dá získat nadáním, věděním, rozumem, géniem! Klobouk – no co třeba znamená klobouk? Klobouk je placka, ten si koupím u Zimmermanna; ale co se pod kloboukem uchovává a co se kloboukem přikrývá, to už si nekoupím, prosím!… Přiznám se, že jsem k vám dokonce chtěl zajít a vysvětlit si to, ale myslel jsem si, že vy možná… Ale vždyť se vás ani nezeptám: potřebujete opravdu něco? K vám prý přijeli příbuzní?“

„Ano, matka a sestra.“

„Měl jsem dokonce tu čest a štěstí setkat se s vaší sestrou – vzdělaná a půvabná osoba. Přiznám se, litoval jsem, že jsme se tenkrát s vámi tak rozohnili. Kazus! A že jsem se na vás tenkrát kvůli vašim mdlobám jistým pohledem podíval – to se potom nejskvělejším způsobem vysvětlilo! Fanatismus a zaslepenost! Chápu vaše rozhořčení. Možná se kvůli příjezdu rodiny stěhujete?“

„N-ne, já jen tak… Přišel jsem se zeptat… myslel jsem, že tu najdu Zametova.“

„Ach ano! Vždyť vy jste se spřátelili; slyšel jsem, prosím. No, Zametov tu u nás není – nezastihl jste ho. Ano, prosím, přišli jsme o Alexandra Grigorjeviče! Od včerejška už ho tu nemáme; přešel jinam… a když přecházel, ještě se se všemi pohádal… dokonce tak nezdvořile… Lehkomyslný kluk, nic víc; mohl dokonce něco slibovat; ale co s nimi naděláte, s tou naší skvělou mládeží! Chce prý skládat nějakou zkoušku, ale u nás se jen napovídá a navytahuje, a tím zkouška skončí. To přece není jako třeba vy nebo tam pan Razumichin, váš přítel! Vaše kariéra je věda a vás už nezviklají nezdary! Pro vás jsou všechny ty krásy života, dá se říct, nihil est, asketa, mnich, poustevník!… Pro vás je kniha, pero za uchem, vědecké bádání – tam se vznáší váš duch! Já sám zčásti… ráčil jste číst Livingstonovy zápisky?“

„Ne.“

„A já ano. Dneska se ostatně rozmohlo velice mnoho nihilistů; no, ono je to pochopitelné; jaké jsou dneska časy, ptám se vás? Ale jinak já s vámi… vy přece rozhodně nejste nihilista! Odpovězte upřímně, upřímně!“

„N-ne…“

„Ne, víte, se mnou mluvte upřímně, nestyďte se, jako byste byl sám se sebou! Něco jiného je služba, něco jiného je… myslel jste, že chci říct *družba*, ne, prosím, neuhodl jste! Ne družba, ale cit občana a člověka, cit humanity a lásky k Všemohoucímu. Mohu být i úřední osobou a ve funkci, ale občana a člověka jsem povinen v sobě vždycky cítit a skládat účty… Vy jste tu ráčil začít o Zametovovi. Zametov, ten vyvede nějaký skandál po francouzsku v neslušném podniku, při sklence šampaňského nebo donského – tak to je ten váš Zametov! A já jsem možná, takříkajíc, shořel oddaností a vznešenými city a kromě toho mám význam, hodnost, zastávám místo! Jsem ženatý a mám děti. Plním povinnost občana a člověka, a kdo je on, smím-li se zeptat? Chovám se k vám jako k člověku zušlechtěnému vzděláním. A ještě se nám ty porodní báby nadmíru rozmohly.“

Raskolnikov tázavě zvedl obočí. Slova Ilji Petroviče, který zřejmě nedávno vstal od stolu, na něj bušila a sypala se většinou jako prázdné zvuky. Ale část z nich přece jen jakž takž chápal; díval se tázavě a nevěděl, jak tohle všechno skončí.

„Mluvím o těch ostříhaných holkách,“ pokračoval výřečný Ilja Petrovič. „Sám od sebe jsem je pojmenoval porodní báby a shledávám, že to pojmenování je naprosto vyhovující. He-he! Lezou na akademii, učí se anatomii; no řekněte, kdybych onemocněl, zavolám si snad k léčení slečinku? He-he!“

Ilja Petrovič se chechtal, nanejvýš spokojený se svými vtipy.

„Dejme tomu, že je to nestřídmá žízeň po osvětě; ale když už se člověk osvítil, tak dost. Proč toho zneužívat? Proč urážet ušlechtilé

osobnosti, jak to dělá ten darebák Zametov? Proč mě urazil, ptám se vás? A ještě kolik se rozmohlo těch sebevražd – to si ani nedovedete představit. Všechno to prohýří poslední peníze a zabije samo sebe. Holky, kluci, starci… Zrovna dnes ráno hlásili nějakého nedávno přijelého pána. Nile Pavlyči, hej, Nile Pavlyči! Jak se jmenoval ten džentlmen, co ho ráno hlásili, co se zastřelil na Petrohradské straně?“

„Svidrigajlov,“ odpověděl chraptivě a lhostejně kdosi z vedlejší místnosti.

Raskolnikov sebou trhl.

„Svidrigajlov! Svidrigajlov se zastřelil!“ vykřikl.

„Cože! Vy znáte Svidrigajlova?“

„Ano… znám… Nedávno přijel…“

„No ano, nedávno přijel, přišel o ženu, člověk prostopášného chování, a najednou se zastřelil, a tak skandálně, že si to nelze představit… nechal ve svém zápisníku několik slov, že umírá při zdravém rozumu a prosí, aby nikoho z jeho smrti neviňovali. Ten měl prý peníze. Jak to, že ho ráčíte znát?“

„Já… jsem se s ním znal… moje sestra u nich v domě sloužila jako vychovatelka…“

„Ale, ale, ale… Tak to nám o něm můžete něco sdělit. A vy jste nic netušil?“

„Včera jsem ho viděl… on… pil víno… nic jsem nevěděl.“

Raskolnikov cítil, jako by na něj něco spadlo a rozdrtilo ho.

„Vy jste zase jako by zbledl. Máme tu takový zatuchlý vzduch…“

„Ano, už musím jít, prosím,“ zabručel Raskolnikov. „Promiňte, že jsem obtěžoval…“

„Ó, prosím vás, kolikrát chcete! Udělal jste mi radost a rád prohlašuji…“

Ilja Petrovič mu dokonce podal ruku.

„Chtěl jsem jen… šel jsem za Zametovem…“

„Chápu, chápu, a udělal jste mi radost.“

„Já… mám velkou radost… na shledanou, prosím…“ usmíval se Raskolnikov.

Vyšel; potácel se. Hlava se mu točila. Necítil, jestli stojí na nohou. Začal scházet ze schodů a opíral se pravou rukou o zeď. Zdálo se mu, že do něj strčil nějaký domovník s knížkou v ruce, který šel proti němu nahoru do kanceláře; že někde v dolním patře zuřivě štěkal nějaký psík a že po něm nějaká ženská hodila váleček a vykřikla. Sešel dolů a vyšel na dvůr. Tam na dvoře, nedaleko od východu, stála bledá, celá jako mrtvá Soňa a divoce, divoce se na něj podívala. Zastavil se před ní. V její tváři se zračilo něco bolestného a zmučeného, něco zoufalého. Spráskla ruce. Na jeho rtech se vynořil ošklivý, ztracený úsměv. Chvíli postál, ušklíbl se a obrátil se zpátky nahoru, znovu do kanceláře.

Ilja Petrovič se usadil a přehraboval se v nějakých papírech. Před ním stál ten mužik, který do Raskolnikova právě strčil, když šel po schodech nahoru.

„A-a-a? Vy zase! Zapomněl jste tu něco?… Ale co je vám?“

Raskolnikov s pobledlými rty a nehybným pohledem k němu tiše přistoupil, došel až k samotnému stolu, opřel se o něj rukou, chtěl něco říct, ale nemohl; ozývaly se jen jakési nesouvislé zvuky.

„Je vám zle, židli! Tady, sedněte si na židli, posaďte se! Vodu!“

Raskolnikov klesl na židli, ale nespouštěl oči z tváře Ilji Petroviče, který byl velmi nepříjemně překvapen. Oba se asi minutu dívali jeden na druhého a čekali. Přinesli vodu.

„To já…“ začal Raskolnikov.

„Napijte se vody.“

Raskolnikov rukou odstrčil vodu a tiše, s přestávkami, ale zřetelně vyslovil:

To já jsem tenkrát zabil sekerou tu starou úřednickou vdovu a její sestru Lizavetu a oloupil je.

Ilja Petrovič otevřel ústa. Ze všech stran se sbíhali lidé.

Raskolnikov svou výpověď zopakoval.

. . . . . .

Epilog

I

Sibiř. Na břehu široké, pusté řeky stojí město, jedno ze správních středisek Ruska; ve městě je pevnost, v pevnosti trestnice. V trestnici je už devět měsíců vězněn vyhnanec odsouzený ke katorze druhého stupně Rodion Raskolnikov. Ode dne jeho zločinu uplynulo skoro půldruhého roku.

Soudní řízení v jeho věci proběhlo bez velkých obtíží. Zločinec pevně, přesně a jasně trval na své výpovědi, nezamotával okolnosti, nezmírňoval je ve svůj prospěch, nepřekrucoval fakta a nezapomínal ani na nejmenší podrobnost. Vylíčil celý průběh vraždy do posledního rysu: objasnil tajemství *zástavy* – dřevěné destičky s kovovým proužkem –, kterou našli v rukou zavražděné staré; podrobně vyprávěl, jak zavražděné vzal klíče, popsal ty klíče, popsal truhlu i to, čím byla naplněná; dokonce vyjmenoval některé jednotlivé předměty, které v ní ležely; objasnil hádanku Lizavetiny vraždy; vyprávěl, jak přišel a klepal Koch a po něm student, a zopakoval všechno, co spolu mluvili; jak on,

zločinec, potom utekl ze schodů a slyšel výskání Mikolky a Miťky; jak se schoval v prázdném bytě a přišel domů; a nakonec ukázal kámen na dvoře na Voznesenském prospektu, pod vraty, pod kterým se našly věci a měšec. Jedním slovem, případ byl jasný. Vyšetřovatelé a soudci se mimo jiné velmi divili tomu, že měšec a věci schoval pod kámen a nepoužil je, a nejvíc tomu, že si nejenže nepamatoval podrobně všechny věci, které vlastně ukradl, ale dokonce se spletl i v jejich počtu. Zrovna ta okolnost, že měšec ani jednou neotevřel a nevěděl dokonce ani, kolik v něm přesně je peněz, se zdála neuvěřitelná. V měšci se našlo tři sta sedmnáct rublů ve stříbře a tři dvacetikopějky; některé svrchní, ty největší bankovky se tím, jak dlouho ležely pod kamenem, nesmírně poškodily. Dlouho se snažili vypátrat, proč obžalovaný lže právě v téhle jediné okolnosti, kdežto ve všem ostatním se přiznává dobrovolně a pravdivě. Nakonec někteří, zvlášť z psychologů, připustili i možnost, že do měšce opravdu nenahlédl, a proto ani nevěděl, co v něm je, a aniž to věděl, tak ho odnesl pod kámen; ale hned z toho také vyvozovali, že sám zločin se nemohl stát jinak než v nějakém přechodném pomatení mysli, takříkajíc v chorobné monomanii vraždy a loupeže, bez dalších cílů a výpočtů na zisk. Právě se k tomu hodila nejnovější módní teorie přechodného pomatení mysli, kterou se v naší době tak často snaží uplatnit na některé zločince. Raskolnikovův dávný hypochondrický stav navíc přesně dosvědčilo mnoho svědků, doktor Zosimov, jeho dřívější kamarádi, bytná, služebnictvo. To všechno silně přispělo k závěru, že se Raskolnikov tak docela nepodobá obyčejnému vrahovi, lupiči a zloději, ale že je v tom něco jiného. K největší mrzutosti těch, kdo tenhle názor hájili, se sám zločinec skoro ani nepokoušel hájit; na závěrečné otázky, co ho mohlo k vraždě přimět a co ho přivedlo k loupeži, odpovídal velmi jasně, s tou nejhrubší přesností, že příčinou všeho byla jeho mizerná situace, jeho bída a bezmocnost a touha upevnit první kroky své životní dráhy aspoň pomocí tří tisíc rublů, které počítal, že u zavražděné najde. K vraždě se prý

rozhodl kvůli své lehkomyslné a malomyslné povaze, kterou navíc rozdráždily strádání a nezdary. Na otázky, co ho přimělo, aby se přiznal, odpověděl přímo, že upřímná lítost. To všechno bylo už skoro hrubé…

Rozsudek však byl milostivější, než se dalo čekat podle spáchaného zločinu, a možná právě proto, že se zločinec nejenže nechtěl ospravedlňovat, ale dokonce jako by projevoval přání obvinit se ještě víc. Všechny podivné a zvláštní okolnosti případu byly vzaty v úvahu. Chorobný a bídný stav zločince před spácháním zločinu nebyl vystaven sebemenší pochybnosti. To, že uloupené nepoužil, se přičetlo zčásti probuzené lítosti, zčásti ne zcela zdravému stavu duševních schopností v době spáchání zločinu. Okolnost nenadálé vraždy Lizavety dokonce posloužila jako příklad, který tento poslední předpoklad podpíral: člověk spáchá dvě vraždy a přitom zapomene, že dveře zůstaly odemčené! Konečně dobrovolné přiznání, a to právě ve chvíli, kdy se případ neobyčejně zamotal křivou výpovědí, kterou proti sobě učinil malomyslný fanatik Nikolaj, a kdy navíc proti skutečnému zločinci neexistovaly nejenže jasné důkazy, ale skoro ani podezření – Porfirij Petrovič úplně dodržel slovo –, to všechno nakonec přispělo ke zmírnění osudu obviněného.

Kromě toho se zcela nečekaně objevily i jiné okolnosti, které obžalovanému velmi nahrávaly. Bývalý student Razumichin odněkud vyhrabal zprávy a předložil důkazy, že zločinec Raskolnikov za svých studií na univerzitě ze svých posledních prostředků pomáhal jednomu svému chudému a souchotinářskému spolužákovi a skoro ho půl roku živil. Když pak ten umřel, staral se o starého a churavého otce zemřelého kamaráda, který zůstal naživu – kamarád svého otce svou prací živil a sytil skoro od svých třinácti let –, nakonec toho starce umístil do nemocnice, a když umřel i on, pohřbil ho. Všechny tyto zprávy měly na rozhodnutí o Raskolnikovově osudu jistý příznivý vliv. Sama jeho bývalá bytná, matka Raskolnikovovy zemřelé snoubenky,

vdova Zarnicynová, rovněž dosvědčila, že když ještě bydleli v jiném domě, u Pěti rohů, Raskolnikov za požáru v noci vynesl z jednoho bytu, který už začínal hořet, dvě malé děti a přitom se popálil. Ta skutečnost byla důkladně vyšetřena a mnoho svědků ji dosti dobře dosvědčilo. Jedním slovem, skončilo to tak, že zločinec byl s ohledem na dobrovolné přiznání a na některé polehčující okolnosti odsouzen k nuceným pracím druhého stupně na dobu pouhých osmi let.

Už na začátku procesu se Raskolnikovova matka roznemohla. Duňa a Razumichin uznali za možné odvézt ji na celou dobu soudu z Petrohradu. Razumichin vybral město na železnici, nedaleko od Petrohradu, aby mohl pravidelně sledovat všechny okolnosti procesu a zároveň se co nejčastěji vídat s Avdoťjou Romanovnou. Nemoc Pulcherije Alexandrovny byla jakási podivná, nervová, a provázelo ji něco jako pomatení, když ne úplné, tak aspoň částečné. Když se Duňa vrátila z posledního setkání s bratrem, zastihla matku už úplně nemocnou, v horečce a v blouznění. Ještě ten večer se s Razumichinem domluvila, co přesně bude matce odpovídat na její otázky po bratrovi, a dokonce spolu pro matku vymysleli celou historku o tom, jak Raskolnikov odjel kamsi daleko, na hranice Ruska, s jedním soukromým posláním, které mu nakonec přinese peníze i slávu. Ale zarazilo je, že se na nic z toho Pulcherija Alexandrovna sama nevyptávala, ani tehdy, ani potom. Naopak, ona sama měla celou historku o synově náhlém odjezdu; se slzami vyprávěla, jak se s ní přišel rozloučit; přitom v narážkách dávala najevo, že jen ona sama zná mnoho velmi důležitých a tajemných okolností a že Roďa má mnoho velmi mocných nepřátel, takže se musí dokonce skrývat. Co se týče jeho budoucí kariéry, i ta se jí zdála nepochybná a skvělá, až pominou jisté nepřátelské okolnosti; ujišťovala Razumichina, že její syn bude časem dokonce státníkem, jak to dokazuje jeho článek a jeho skvělé literární nadání. Ten článek ustavičně četla, četla ho někdy dokonce nahlas, div s ním nespala, a přece se skoro nevyptávala, kde Roďa teď vlastně je, a to ani přesto, že se o tom

s ní zřejmě vyhýbali mluvit – a už to samo mohlo vzbudit její podezíravost. Nakonec se začali bát toho podivného mlčení Pulcherije Alexandrovny o některých věcech. Nestěžovala si například ani na to, že od něho nepřicházejí dopisy, ačkoli dřív, když žila ve svém městečku, žila jen jedinou nadějí a jediným očekáváním, že co nejdřív dostane dopis od svého milovaného Rodi. Tahle poslední okolnost už byla příliš nevysvětlitelná a silně znepokojovala Duňu; napadalo ji, že matka možná tuší něco strašného v synově osudu a bojí se vyptávat, aby se nedozvěděla něco ještě strašnějšího. V každém případě Duňa jasně viděla, že Pulcherija Alexandrovna není při zdravém rozumu.

Párkrát se ovšem stalo, že sama stočila hovor tak, že když jí odpovídali, nedalo se nezmínit, kde Roďa teď vlastně je; a když odpovědi nutně musely vyznít neuspokojivě a podezřele, najednou nesmírně posmutněla, zachmuřila se a zmlkla, a to trvalo velmi dlouho. Duňa nakonec viděla, že lhát a vymýšlet si je těžké, a definitivně dospěla k závěru, že o jistých věcech je lepší úplně mlčet; ale bylo čím dál zřejmější, že ubohá matka tuší něco strašného. Duňa si mimo jiné vzpomněla na bratrova slova, že matka poslouchala její blouznění v noci před tím posledním osudným dnem, po její scéně se Svidrigajlovem: nezaslechla tenkrát něco? Často, někdy po několika dnech a dokonce týdnech zachmuřeného, chmurného mlčení a tichých slz, nemocná jaksi hystericky ožila a najednou začala nahlas mluvit, skoro bez přestání, o svém synovi, o svých nadějích, o budoucnosti… Její fantazie byly někdy velmi podivné. Utěšovali ji, přisvědčovali jí – ona sama možná jasně viděla, že jí jen přisvědčují a jen ji utěšují –, ale přesto mluvila…

Pět měsíců poté, co se zločinec přiznal, padl jeho rozsudek. Razumichin se s ním ve vězení vídal, kdykoli to jen bylo možné. Soňa také. Nakonec přišlo i loučení; Duňa se bratrovi zapřísahala, že to loučení není navždy; Razumichin také. V Razumichinově mladé a horké hlavě pevně uzrál plán, že během příštích tří čtyř let položí, pokud to půjde, aspoň základ budoucího jmění, našetří aspoň nějaké peníze a přestě-

huje se na Sibiř, kde je půda ve všech ohledech bohatá, a pracovníků, lidí a kapitálu je málo; tam se usadí právě v tom městě, kde bude Roďa, a… všichni spolu začnou nový život. Při loučení všichni plakali. Raskolnikov byl v těch posledních dnech velmi zamyšlený, hodně se vyptával na matku a neustále se o ni strachoval. Až příliš se kvůli ní trápil, a to Duňu znepokojovalo. Když se podrobně dozvěděl o matčině chorobném rozpoložení, velmi se zachmuřil. Se Soňou byl celou tu dobu z nějakého důvodu obzvlášť málomluvný. Soňa se s pomocí peněz, které jí nechal Svidrigajlov, už dávno připravila a nachystala, že půjde za transportem trestanců, se kterým pošlou i jeho. O tom mezi ní a Raskolnikovem nepadlo nikdy ani slovo; ale oba věděli, že to tak bude. Při tom úplně posledním loučení se podivně usmíval nad vroucím ujišťováním sestry a Razumichina o jejich šťastné budoucnosti, až vyjde z katorgy, a předpověděl, že matčin chorobný stav brzy skončí neštěstím. On a Soňa nakonec odjeli.

Za dva měsíce se Duněčka vdala za Razumichina. Svatba byla smutná a tichá. Z pozvaných tam ovšem byl Porfirij Petrovič a Zosimov. Celou tu poslední dobu vypadal Razumichin jako člověk, který se pevně rozhodl. Duňa slepě věřila, že všechny své úmysly uskuteční, a ani nemohla nevěřit: v tom člověku byla vidět železná vůle. Mimo jiné začal znovu chodit na přednášky na univerzitu, aby dokončil studium. Oba ustavičně spřádali plány do budoucna; oba pevně počítali s tím, že se za pět let určitě přestěhují na Sibiř. Do té doby spoléhali, že tam je Soňa…

Pulcherija Alexandrovna s radostí požehnala dceři k sňatku s Razumichinem; ale po té svatbě jako by byla ještě smutnější a ustaranější. Aby jí Razumichin udělal radostnou chvilku, sdělil jí mimo jiné, jak to bylo s tím studentem a jeho sešlým otcem, a také to, že se Roďa loni popálil a dokonce stonal, když zachránil před smrtí dvě malé děti. Obě zprávy přivedly Pulcheriji Alexandrovnu, která už tak měla pomatený rozum, skoro do stavu nadšení. Ustavičně o tom mluvila a dávala se do

řeči i na ulici, ačkoli ji Duňa pořád doprovázela. Ve veřejných kočárech, v krámech, jakmile chytila aspoň nějakého posluchače, stáčela řeč na svého syna, na jeho článek, na to, jak pomáhal studentovi, jak se popálil při požáru a tak dále. Duněčka ani nevěděla, jak ji zadržet. Kromě nebezpečí takové nadšené, chorobné nálady hrozilo neštěstím už jen to, že by si někdo mohl vzpomenout na jméno Raskolnikov z někdejšího soudního případu a začít o tom mluvit. Pulcherija Alexandrovna dokonce zjistila adresu matky obou malých dětí zachráněných z požáru a za každou cenu za ní chtěla jít. Nakonec její neklid dostoupil krajních mezí. Někdy se najednou rozplakala, často stonala a v horečce blouznila. Jednou ráno přímo prohlásila, že podle jejích výpočtů má brzy přijet Roďa, že si pamatuje, jak se při loučení sám zmínil, že ho má čekat právě za devět měsíců. Začala v bytě všechno uklízet a chystat se na jeho příjezd, začala upravovat pokoj, který mu byl určený – svůj vlastní –, čistit nábytek, prát a věšet nové záclony a tak dále. Duňa se znepokojila, ale mlčela a dokonce jí pomáhala připravovat pokoj na bratrův příjezd. Po neklidném dni, stráveném v ustavičných fantaziích, v radostném snění a v slzách, v noci onemocněla a ráno už byla v horečce a blouznila. Propukla horečnatá nemoc. Za dva týdny umřela. V blouznění jí unikala slova, z nichž se dalo usoudit, že o synově strašném osudu tušila mnohem víc, než se dokonce předpokládalo.

Raskolnikov se o matčině smrti dlouho nedozvěděl, třebaže korespondence s Petrohradem se ustálila už na samém začátku jeho pobytu na Sibiři. Zprostředkovala ji Soňa, která přesně každý měsíc psala do Petrohradu na Razumichinovo jméno a přesně každý měsíc dostávala z Petrohradu odpověď. Soniny dopisy se Duni a Razumichinovi zpočátku zdály jaksi suché a neuspokojivé; ale nakonec oba shledali, že lépe se psát ani nedá, protože i z těch dopisů si nakonec přece jen udělali tu nejúplnější a nejpřesnější představu o osudu svého nešťastného bratra. Soniny dopisy byly plné té nejvšednější skutečnosti, toho

nejprostšího a nejjasnějšího popisu všech poměrů Raskolnikovova života na katorze. Nebyl v nich ani výklad jejích vlastních nadějí, ani dohady o budoucnosti, ani popisy jejích vlastních citů. Místo pokusů vysvětlit jeho duševní rozpoložení a vůbec celý jeho vnitřní život stála v nich jen fakta, totiž jeho vlastní slova, podrobné zprávy o stavu jeho zdraví, co si tehdy a tehdy při setkání přál, o co ji poprosil, co jí svěřil a tak dále. Všechny ty zprávy byly sdělovány s neobyčejnou podrobností. Obraz nešťastného bratra nakonec vyvstal sám od sebe, vykreslil se přesně a jasně; tady nemohlo být ani omylu, protože to všechno byla pravdivá fakta.

Ale Duňa a její muž si z těch zpráv mohli vyvodit málo potěšitelného, zvlášť zpočátku. Soňa ustavičně sdělovala, že je pořád zachmuřený, málomluvný a že se skoro vůbec nezajímá ani o zprávy, které mu pokaždé sděluje z dopisů, jež dostává; že se někdy ptá na matku; a když mu nakonec, protože viděla, že už pravdu tuší, oznámila, že umřela, k jejímu údivu na něj ani zpráva o matčině smrti jako by příliš silně nezapůsobila, aspoň podle toho, jak to navenek vypadalo. Sdělovala mimo jiné, že ačkoli je zřejmě tak zahloubaný do sebe a jako by se přede všemi uzavřel, ke svému novému životu se postavil velmi přímo a prostě; že jasně chápe svou situaci, nečeká v dohledné době nic lepšího, nemá žádné lehkomyslné naděje, jak to v jeho postavení bývá, a skoro ničemu se nediví v novém prostředí, které ho obklopuje a které se tak málo podobá čemukoli dřívějšímu. Sdělovala, že jeho zdraví je uspokojivé. Chodí na práce, kterým se nevyhýbá a o které se nehlásí. K jídlu je skoro lhostejný, ale to jídlo je, kromě nedělí a svátků, tak špatné, že od ní, od Soni, nakonec ochotně přijal nějaké peníze, aby si mohl dopřávat denně čaj; co se týče všeho ostatního, prosil ji, aby si nedělala starosti, a ujišťoval ji, že všechny ty starosti o něj ho jen obtěžují. Dál Soňa sdělovala, že v trestnici bydlí společně se všemi; dovnitř jejich kasáren se nedívala, ale usuzuje, že je tam těsno, ohavně a nezdravě; že spí na pryčně, podkládá si plst a nic jiného si zařídit ne-

chce. Ale že žije tak hrubě a chudě vůbec ne podle nějakého předem promyšleného plánu nebo úmyslu, ale prostě z nevšímavosti a z vnější lhostejnosti ke svému osudu. Soňa přímo psala, že on se zvlášť zpočátku nejenže nezajímal o její návštěvy, ale skoro se na ni dokonce zlobil, byl málomluvný, a dokonce na ni byl hrubý, ale že nakonec se mu ta setkání stala zvykem, a dokonce skoro potřebou, takže se velmi trápil steskem, když byla několik dní nemocná a nemohla ho navštěvovat. Vídá se s ním o svátcích u brány trestnice nebo na strážnici, kam ho k ní na několik minut zavolají; ve všední dny pak na pracích, kam za ním zajde, buď v dílnách, nebo v cihelnách, nebo v kůlnách na břehu Irtyše. O sobě Soňa psala, že se jí ve městě dokonce podařilo získat nějaké známosti a přímluvce; že se živí šitím, a protože ve městě skoro není švadlena, stala se v mnoha domech dokonce nepostradatelnou; jen se nezmínila, že díky ní získal přízeň nadřízených i Raskolnikov, že mu ulehčovali práci a tak dále. Nakonec přišla zpráva – Duňa si dokonce všimla zvláštního rozrušení a neklidu v jejích posledních dopisech –, že se všech stran, že ho trestanci v trestnici nemají rádi; že celé dny mlčí a je velmi bledý. Najednou Soňa v posledním dopise napsala, že velmi vážně onemocněl a leží ve špitále, na oddělení pro vězně…

II

Byl nemocný už dlouho; ale nezlomily ho hrůzy života na katorze, ani práce, ani jídlo, ani oholená hlava, ani záplatovaný oděv: ó, co mu bylo po všech těch mukách a trýzních! Naopak, práce ho dokonce těšila: když se při práci tělesně umořil, získal si aspoň několik hodin klidného spánku. A co pro něj znamenalo jídlo – ta řídká zelňačka se šváby? Jako student, za svého dřívějšího života, často neměl ani to. Oděv měl teplý a přizpůsobený svému způsobu života. Okovy na sobě ani necítil. Měl se snad stydět za svou oholenou hlavu a za dvoubarevnou kazajku? Ale před kým? Před Soňou? Soňa se ho bála, a před ní že by se měl stydět?

A co tedy? Styděl se dokonce i před Soňou, a proto ji trápil svým pohrdavým a hrubým chováním. Ale nestyděl se za oholenou hlavu a za okovy: jeho pýcha byla těžce zraněna; a onemocněl právě ze zraněné pýchy. Ó, jak by byl šťastný, kdyby se mohl obvinit sám! Snesl by pak všechno, i stud a hanbu. Ale přísně se soudil a jeho zatvrzelé svědomí nenašlo v jeho minulosti žádnou zvlášť strašnou vinu, leda snad obyčejný *přehmat*, jaký se může stát každému. Styděl se právě za to, že on, Raskolnikov, zahynul tak slepě, beznadějně, tupě a hloupě, podle nějakého rozsudku slepého osudu, a že se musí smířit a podrobit „nesmyslu“ jakéhosi rozsudku, jestli se chce aspoň trochu uklidnit.

Neklid bez předmětu a bez cíle v přítomnosti, a v budoucnosti jen nepřetržitá oběť, kterou se nic nezískávalo – to ho na světě čekalo. A co na tom, že mu za osm let bude teprve dvaatřicet let a že se dá ještě znovu začít žít! Proč by měl žít? K čemu se upínat? Oč usilovat? Žít,

aby existoval? Ale už dřív byl tisíckrát ochoten dát svou existenci za ideu, za naději, dokonce za fantazii. Sama existence mu vždycky byla málo; vždycky chtěl víc. Možná se jen pro samotnou sílu svých tužeb tenkrát pokládal za člověka, kterému je dovoleno víc než jinému.

Kdyby mu tak osud seslal lítost – palčivou lítost, která drtí srdce a zahání spánek, takovou lítost, při jejíchž strašných mukách se člověku zjevuje oprátka a tůň! Ó, jak by jí byl rád! Muka a slzy – vždyť i to je život. Ale on svého zločinu nelitoval.

Mohl by se aspoň zlobit na svou hloupost, tak jako se dřív zlobil na své ohavné a nejhloupější činy, které ho přivedly do trestnice. Ale teď, už v trestnici, *na svobodě*, znovu probral a promyslel všechny své dřívější kroky a vůbec je neshledal tak hloupými a ohavnými, jak se mu zdály v té osudné době, dřív.

„Čím, čím," myslel si, „byla moje myšlenka hloupější než jiné myšlenky a teorie, které se rojí a srážejí jedna s druhou na světě, co tenhle svět stojí? Stačí se jen podívat na věc úplně nezávislým, širokým a od všedních vlivů osvobozeným pohledem, a pak se moje myšlenka jistě neukáže vůbec tak... podivná. Ó, vy popírači a mudrci za pětikopějku stříbra, proč se zastavujete na půl cesty!

„No čím jim můj čin připadá tak ohavný?" říkal si. „Tím, že je to zločin? Co znamená slovo ‚zločin'? Svědomí mám klidné. Jistě, byl spáchán trestný čin; jistě, byla porušena litera zákona a byla prolita krev, tak si vezměte za literu zákona mou hlavu... a dost! Jistě, v tom případě by i mnozí dobrodinci lidstva, kteří vládu nezdědili, ale sami se jí zmocnili, měli být popraveni hned při svých prvních krocích. Ale ti lidé své kroky unesli, a proto *mají pravdu*, kdežto já jsem to neunesl, a tedy jsem neměl právo si ten krok dovolit."

Jen v tom jediném uznával svůj zločin: jen v tom, že ho neunesl a že se přiznal.

Trápila ho také myšlenka: proč se tenkrát nezabil? Proč tenkrát stál nad řekou a dal přednost přiznání? Copak je v té vůli k životu taková

síla a je tak těžké ji přemoct? Vždyť ji přemohl i Svidrigajlov, který se smrti bál?

S trýzní si kladl tuhle otázku a nemohl pochopit, že už tenkrát, když stál nad řekou, možná tušil v sobě a ve svém přesvědčení hlubokou lež. Nechápal, že to tušení mohlo být předzvěstí budoucího zlomu v jeho životě, jeho budoucího vzkříšení, budoucího nového pohledu na život.

Spíš v tom připouštěl jen tupou tíhu instinktu, kterou nebylo v jeho moci přetrhnout a kterou zase nedokázal překročit, protože byl slabý a nicotný. Díval se na své spoluvězně z katorgy a divil se: jak i oni všichni milovali život, jak si ho vážili! Právě jemu se zdálo, že ho v trestnici milují a cení si ho ještě víc, a víc si ho váží než na svobodě. Jaká strašná muka a trýzně vytrpěli někteří z nich, třeba tuláci! Copak pro ně může tolik znamenat nějaký paprsek slunce, hluboký les, někde v neznámé pustině studený pramen, který si tulák označil už předloni a o setkání s ním sní jako o setkání s milenkou, vidí ho ve snu, zelenou travičku kolem něj, zpívajícího ptáčka v keři? Když se díval dál, viděl příklady ještě nevysvětlitelnější.

V trestnici, v prostředí, které ho obklopovalo, si samozřejmě mnohého nevšímal, a ani si všímat vůbec nechtěl. Žil jaksi se sklopenýma očima: dívat se bylo pro něj odporné a nesnesitelné. Ale nakonec ho mnohé začalo udivovat, a on jaksi bezděky začal pozorovat, o čem dřív ani netušil. Vůbec a nejvíc ho začala udivovat ta strašná, ta neprostupná propast, která ležela mezi ním a všemi těmi lidmi. Zdálo se, že on a oni jsou z různých národů. On i oni se na sebe dívali nedůvěřivě a nevraživě. Znal a chápal obecné příčiny takového rozdělení; ale dřív by nikdy nepřipustil, že ty příčiny jsou ve skutečnosti tak hluboké a silné. V trestnici byli také vyhnaní Poláci, političtí zločinci. Ti prostě měli všechny ty lidi za nevzdělance a mužiky a pohrdali jimi svrchu; ale Raskolnikov se tak dívat nemohl: jasně viděl, že tihle nevzdělanci jsou v mnohém mnohem chytřejší než sami ti Poláci. Byli tu i Rusové,

kteří tímhle lidem také příliš pohrdali – jeden bývalý důstojník a dva seminaristé; Raskolnikov jasně viděl i jejich omyl.

Jeho samého však neměli rádi a stranili se ho všichni. Nakonec ho dokonce začali nenávidět – proč? Nevěděl to. Pohrdali jím, smáli se mu, smáli se jeho zločinu ti, kdo byli mnohem větší zločinci než on.

„Ty jsi pán!“ říkali mu. „Copak se pro tebe hodilo chodit se sekerou; to vůbec není panská práce.“

Ve druhém týdnu velkého půstu na něj přišla řada, aby se se svými spoluvězni z kasárny postil a připravil ke zpovědi. Chodil se s ostatními modlit do kostela. Jednou se – ani on sám nevěděl proč – strhla hádka; všichni se na něj naráz vrhli se zuřivostí.

„Ty jsi bezbožník! Ty v Boha nevěříš!“ křičeli na něj. „Tebe je třeba zabít.“

Nikdy s nimi o Bohu a o víře nemluvil, ale chtěli ho zabít jako bezbožníka; mlčel a neodporoval jim. Jeden trestanec se na něj v naprostém šílenství vrhl; Raskolnikov ho klidně a mlčky čekal: ani brvou nehnul, ani jeden rys jeho tváře se nezachvěl. Strážný se včas stačil postavit mezi něj a vraha – jinak by tekla krev.

Ještě jedna otázka pro něj zůstávala nerozřešitelná: proč si všichni tak zamilovali Soňu? Nepodlézala jim; setkávali se s ní zřídka, jen někdy na pracích, když přišla na chviličku, aby ho viděla. A přece ji už všichni znali, věděli i to, že šla *za ním*, věděli, jak žije, kde žije. Peníze jim nedávala, zvláštní služby jim neprokazovala. Jen jednou, o Vánocích, přinesla pro celou trestnici almužnu: koláče a pečivo. Ale pomalu se mezi nimi a Soňou navázaly jakési užší vztahy: psala jim dopisy jejich příbuzným a posílala je poštou. Jejich příbuzní a příbuzné, kteří přijížděli do města, nechávali podle jejich pokynů v Soniných rukou věci pro ně, a dokonce i peníze. Jejich ženy a milenky ji znaly a chodily k ní. A když se objevila na pracích, protože šla za Raskolnikovem, nebo když potkala průvod vězňů, kteří šli na práci, všichni smekali čepice, všichni se klaněli: „Matičko, Sofjo Semjonovno, matko naše, něžná,

soucitná!“ říkali ti hrubí, cejchovaní trestanci tomu malému a hubeňoučkému stvoření. Usmívala se a klaněla se na pozdrav a všichni měli rádi, když se na ně usmála. Měli rádi dokonce i její chůzi, otáčeli se, aby se za ní podívali, jak jde, a chválili ji; chválili ji dokonce i za to, že je taková malá, už ani nevěděli, za co ji pochválit. Chodili k ní dokonce i léčit se.

Proležel v nemocnici celý konec půstu i Velikonoce. Když už se uzdravoval, vzpomněl si na své sny, které měl, když ještě ležel v horečce a v blouznění. V nemoci se mu zdálo, jako by celý svět byl odsouzen za oběť nějaké strašné, neslýchané a nevídané morové nákaze, která šla z hlubin Asie na Evropu. Všichni měli zahynout kromě několika málo vyvolených. Objevily se jakési nové trichiny, mikroskopické bytosti, které se usazovaly v lidských tělech. Ale ty bytosti byly duchové, obdaření rozumem a vůlí. Lidé, kteří je do sebe přijali, se hned stávali posedlými a šílenými. Ale nikdy, nikdy se lidé nepokládali za tak chytré a neochvějné v pravdě, jako se pokládali nakažení. Nikdy nepokládali za neochvějnější své rozsudky, své vědecké závěry, své mravní přesvědčení a víru. Celé vesnice, celá města a národy se nakažovaly a šílely. Všichni byli v neklidu a nerozuměli si navzájem, každý si myslel, že pravda je jen v něm samém, a trápil se, když se díval na ostatní, bil se v prsa, plakal a lomil rukama. Nevěděli, koho a jak soudit, nemohli se shodnout, co pokládat za zlo a co za dobro. Nevěděli, koho obviňovat a koho ospravedlňovat. Lidé se zabíjeli v jakési nesmyslné zlobě. Táhli proti sobě celými armádami, ale armády, už na pochodu, se najednou začaly samy rvát, šiky se rozpadaly, vojáci se vrhali jeden na druhého, bodali se a řezali, kousali se a požírali. Ve městech celý den zvonili na poplach: svolávali všechny, ale kdo svolává a proč, to nikdo nevěděl, a všichni byli v neklidu. Opustili i ta nejobyčejnější řemesla, protože každý navrhoval své myšlenky, své opravy, a nemohli se shodnout; zastavilo se zemědělství. Tu a tam se lidé sbíhali do hloučků, na něčem se společně dohodli, přísahali, že se nero-

zejdou – ale hned začali dělat něco úplně jiného, než sami právě zamýšleli, začali se navzájem obviňovat, rvali se a řezali. Začaly požáry, začal hlad. Hynuli všichni a hynulo všechno. Nákaza rostla a postupovala dál a dál. V celém světě se mohlo zachránit jen několik lidí, to byli čistí a vyvolení, předurčení začít nové pokolení lidí a nový život, obnovit a očistit zemi, ale nikdo a nikde ty lidi neviděl, nikdo neslyšel jejich slovo ani hlas.

Raskolnikova trápilo, že se ten nesmyslný blud v jeho vzpomínkách ozývá tak smutně a tak trýznivě, že dojem z těch horečných snů tak dlouho nemizí. Byl už druhý týden po Velikonocích; byly teplé, jasné, jarní dny; na vězeňském oddělení otevřeli okna – zamřížovaná, pod kterými chodila stráž. Soňa ho za celou jeho nemoc mohla na oddělení navštívit jen dvakrát; pokaždé bylo nutné žádat o povolení, a to bylo těžké. Ale často chodila na nemocniční dvůr, pod okna, zvlášť k večeru, a někdy jen tak, aby chvilku postála na dvoře a aspoň zdálky se podívala na okna oddělení. Jednou k večeru Raskolnikov, už skoro úplně uzdravený, usnul; když se probudil, náhodou přistoupil k oknu a najednou uviděl v dálce, u nemocniční brány, Soňu. Stála a jako by na něco čekala. Cosi jako by mu v tu chvíli probodlo srdce; zachvěl se a rychle od okna odstoupil. Příští den Soňa nepřišla, třetí den také ne; všiml si, že na ni s neklidem čeká. Konečně ho propustili. Když přišel do trestnice, dozvěděl se od vězňů, že Sofja Semjonovna onemocněla, leží doma a nikam nevychází.

Byl velmi neklidný, posílal se na ni vyptávat. Brzy se dozvěděl, že její nemoc není nebezpečná. Když se Soňa zase dozvěděla, že se mu po ní tak stýská a že se o ni tak strachuje, poslala mu lístek psaný tužkou a oznamovala mu, že je jí mnohem lépe, že má jen obyčejné, lehké nachlazení a že brzy, velmi brzy za ním přijde na práci. Když ten lístek četl, srdce mu silně a bolestně bušilo.

Den byl zase jasný a teplý. Časně ráno, asi v šest hodin, odešel na práci, na břeh řeky, kde byla v kůlně postavená pec na pálení alabastru

a kde se také drtil. Šli tam jen tři dělníci. Jeden z vězňů si vzal strážného a šel s ním do pevnosti pro nějaký nástroj; druhý začal připravovat dříví a přikládat do pece. Raskolnikov vyšel z kůlny až na samý břeh, sedl si na klády složené u kůlny a začal se dívat na širokou a pustou řeku. Z vysokého břehu se otevíral široký kraj. Z dalekého druhého břehu sotva slyšitelně doléhala píseň. Tam, ve sluncem zalité nedohledné stepi, se jako sotva postřehnutelné tečky černaly kočovnické jurty. Tam byla svoboda a žili tam jiní lidé, vůbec se nepodobající zdejším, tam jako by se zastavil sám čas, jako by ještě nepominuly věky Abrahamovy a jeho stád. Raskolnikov seděl a nehybně, upřeně se díval; jeho myšlení přecházelo ve snění, v rozjímání; nemyslel na nic, ale jakási tíseň ho znepokojovala a trýznila.

Najednou se vedle něj ocitla Soňa. Přišla sotva slyšitelně a sedla si vedle něj. Bylo ještě velmi časně, ranní chlad ještě nepolevil. Měla na sobě svůj chudý, starý pláštík a zelený šátek. Její tvář ještě nesla známky nemoci, pohubla, pobledla, propadla se. Vlídně a radostně se na něj usmála, ale jako obvykle mu nesměle podala ruku.

Vždycky mu podávala ruku nesměle, někdy mu ji ani nepodala, jako by se bála, že ji odstrčí. Vždycky ji bral za ruku jako by s odporem, vždycky ji vítal jako by s nevolí, někdy po celou dobu její návštěvy umíněně mlčel. Stávalo se, že se před ním chvěla a odcházela v hlubokém zármutku. Ale teď se jejich ruce nerozpojily; letmo a rychle se na ni podíval, nic neřekl a sklopil oči k zemi. Byli sami, nikdo je neviděl. Strážný se v tu chvíli odvrátil.

Jak se to stalo, sám nevěděl, ale najednou ho cosi jako by zvedlo a jako by ho hodilo k jejím nohám. Plakal a objímal jí kolena. V první chvíli se strašně polekala a celá tvář jí zmrtvěla. Vyskočila z místa, roztřásla se a dívala se na něj. Ale hned, v tu samou chvíli, všechno pochopila. V očích jí zazářilo nekonečné štěstí; pochopila, a pro ni už nebylo pochyb, že ji miluje, nekonečně ji miluje a že ta chvíle konečně přece jen přišla…

Chtěli něco říct, ale nemohli. V očích jim stály slzy. Oba byli bledí a pohublí; ale v těch nemocných a bledých tvářích už zářil úsvit obnovené budoucnosti, úplného vzkříšení k novému životu. Vzkřísila je láska, srdce jednoho skrývalo nekonečné prameny života pro srdce druhého.

Rozhodli se čekat a vydržet. Zbývalo jim ještě sedm let; a do té doby tolik nesnesitelných muk a tolik nekonečného štěstí! Ale on byl vzkříšen, a věděl to, cítil to naplno celou svou obnovenou bytostí, a ona – vždyť ona žila jen a jen jeho životem!

Večer téhož dne, když už kasárny zamkli, ležel Raskolnikov na pryčně a myslel na ni. Toho dne se mu dokonce zdálo, jako by se na něj všichni trestanci, jeho dřívější nepřátelé, už dívali jinak. Dokonce na ně sám začal mluvit a odpovídali mu vlídně. Teď si na to vzpomněl, ale tak to přece mělo být: copak se teď nemá všechno změnit?

Myslel na ni. Vzpomněl si, jak ji ustavičně trápil a rval jí srdce; vzpomněl si na její bledou, hubenou tvářičku, ale ty vzpomínky ho ted skoro ani netrápily: věděl, jakou nekonečnou láskou teď vykoupí všechno její utrpení.

A co jsou vůbec všechna, *všechna* ta muka minulosti! Všechno, dokonce i jeho zločin, dokonce i rozsudek a vyhnanství, mu teď, v prvním vzepjetí, připadalo jako nějaká vnější, podivná skutečnost, jako by se to ani nestalo jemu. Ostatně toho večera nedokázal na nic dlouho a soustavně myslet, na nic soustředit myšlenky; a teď by ani nic vědomě nerozřešil; jen cítil. Místo dialektiky nastoupil život a ve vědomí se muselo vypracovat něco úplně jiného.

Pod polštářem mu leželo evangelium. Mechanicky je vzal. Ta kniha patřila jí, byla to právě ta, ze které mu předčítala o vzkříšení Lazara. Na začátku katorgy si myslel, že ho bude trýznit náboženstvím, bude začínat řeči o evangeliu a vnucovat mu knihy. Ale k jeho největšímu údivu o tom ani jednou nezačala mluvit, ani jednou mu evangelium

dokonce nenabídla. Sám si o ně u ní řekl krátce před svou nemocí a ona mu tu knihu mlčky přinesla. Dosud ji ani neotevřel.

Neotevřel ji ani teď, ale hlavou mu blesklo: „Copak její přesvědčení teď nemůže být i mým přesvědčením? Její city, její touhy aspoň…“

I ona byla celý ten den rozrušená a v noci dokonce zase onemocněla. Ale byla tak šťastná, že se svého štěstí skoro polekala. Sedm let, *jenom* sedm let! Na začátku svého štěstí byli oba v některých chvílích ochotni dívat se na těch sedm let jako na sedm dní. On ani nevěděl, že nový život nedostane přece jen zadarmo, že ho bude muset ještě draze koupit, zaplatit za něj velkým budoucím hrdinským činem…

Ale tady už začíná nový příběh, příběh postupné obnovy člověka, příběh jeho postupného znovuzrození, postupného přechodu z jednoho světa do druhého, seznámení s novou, dosud úplně neznámou skutečností. To by mohlo být tématem nového vyprávění – ale naše nynější vyprávění je u konce.

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Zdroj originálního textu: Project Gutenberg #2554.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/zlocin-a-trest-dostojevskij/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/zlocin-a-trest-dostojevskij/.